BOLŞEVİK

2

KAV RAM

İKİNCİ CİLT

SİLİNMİŞ TARTIŞMALAR

BUHARİN

VE BOLŞEVİK DEVRİMİ

POLİTİK BİYOGRAFİ

STEPHEN F. COHEN

İÇİNİZDEKİ ŞEYTANI UYANDIRIN

BUHARİN VE BOLŞEVİK DEVRİMİ

STEPHEN F. COHEN

(2)

KAVRAM YAYINLARI
30
Birinci basım: Ekim 1992

ISBN 975-366-005-7

Kapak Ömer Ülkenciler
Dizgi Kavram, **Baskı** : Yön, **Cilt** : Gürkan
KAVRAM, Başkurt sk. 41/2 Cihangir, İstanbul
(1440285)

BUHARİN
ve
BOLŞEVİK DEVRİMİ
(2)

STEPHEN F COHEN

Türkçesi Ayşe Günaysu

KAV
RAM

İÇİNİZDEKİ ŞEYTANI UYANDIRIN

İÇİNDEKİLER

6. Buharinizm ve Sosyalizme Giden Yol 7

7. Duumvirliğin İktidar Ortağı Olarak Buharin 70

8. Ilımlılığın İflası 106

9. Buharin'in Düşüşü ve Stalin Devrimi 137

10. Son Bolşevik 217

Son Söz, Buharin ve Tarihte Buharincilik 271

Türkçe Basıma Sonsöz 277

Notlar 279

ALTINCI BÖLÜM

Buharinizm ve Sosyalizme Giden Yol

Biriktir, biriktir! Böyle diyordu Musa ve peygamberler!(...) Kazan, kazan, yani artı-değerin ya da artı-ürünün mümkün olan en büyük kısmını yeniden sermayeye çevir! Biriktirmek için biriktirmek: Klasik ekonomi, burjuvazinin tarihi misyonunu bu formül ile ifade ediyor ve servetin doğum sancıları konusunda kendini bir an bile kandırmıyordu. Zaten tarihi zorunluluk karşısında gözyaşlarının ne yararı vardır ki?

Karl Marx, *Kapital*

1923 ekonomik bunalımı temel ekonomik politika sorunları konusunda ve Bolşevik devrimin gelecekte izleyeceği yola ilişkin farklı yorumlar sonucunda partinin bir kez daha kesin bir biçimde ikiye ayrıldığını gösterdi. Belli başlı Bolşevik önderler arasındaki açık iktidar mücadelesinin yeniliği, ilk başta çatışan tepki ve eğilimlerin boyutlarını gözlerden gizledi. Ama 1924 sonbaharında olaylar temkinli bir Merkez Komitesi çoğunluğu ile Sol muhalefet

arasındaki ayrılığı bir kez daha gözler önÜne serdi ve daha da derinleştirdi; önderler arasındaki politika farklılıkları, devrimin içerdiği enternasyonal ve ulusal, kentsel ve kırsal alanlarda birbiriyle çelişen eğilimler açığa çıktı. Yirmilerin büyük tartışmaları, en başta da sanayileşme tartışmaları bütün şiddetiyle başladı.

İlk önce Sol'un kimi gerçek kimi yakıştırma ideolojik ve programatik özellikleri biçimlendi. Trotsky'nin "Ekim Dersleri" öğütleri çoğunluğun öfkesini, bugün resmi görüşe göre "Trotskyizm" ile Leninizm arasındaki farkı oluşturan yirmi yıllık sürekli devrim kuramının üstüne çekti. Trotsky "köylülüğün önemini gözden kaçırmak" ve Rusya'nın kendi ulusal sosyalizm potansiyeline inançsızlıkla suçlanıyordu. Bu karamsarlığa 1925 yılında resmen ilan edilen (gerekirse) "tek ülkede sosyalizm" kuruluşunun olanaklı olduğu görüşü ile karşılık verildi.(1) Bu arada Preobrazenski, "ilkel sosyalist birikim" yasasını açıkladı. Bu, özünde, devlet sanayi sermayesini köylülük aleyhine büyütmenin gerekli olduğu düşüncesinin temellendirilmesinden ibaretti. Preobrazenkski'nin tezi hemen ve büyük ölçüde yersiz bir biçimde "Trotskyizmin ekonomik temeli" olarak nitelendirildi.(2) (Preobrazenski'nin yalıtlanmış bir Rusya'daki sosyalist sanayi üzerinde kafa yoruyor olmasıyla Trotsky'nin Avrupa devriminin canalıcı önemdeki rolü üzerinde durması arasındaki çelişki çok az kişinin dikkatini çekti.) Ancak gerek Preobrazenski, gerekse Trotsky kurulan bağlantıyı ciddi bir biçimde çürütmediği için, Preobrazenski'nin çözümlemesi Sol'un ekonomik programının merkezine yerleşti.

Sol'un "süper sanayiciliği" ile çoğunluğun tutumu arasındaki ayrılık, yeni ekonomik politikaların kapsamının büyük ölçüde genişletildiği 1924-1925 yıllarında doruğa çıktı. Düş kırıklığı yaratan bir mahsul ve köylülük içindeki ciddi huzursuzluklar, önderliği (o günlerin sloganı olan) "yüzünü kıra çevirmeye" zorladı. Köylülüğe, öncelikle de orta ve üst katmanlarına verilen dört ödün 1925 baharında yasalaştı: Tarımsal ürünlerin alım fiyatlarının devlet tarafından belirlenmesi uygulaması gevşetildi ve tarım vergisi azaltıldı; izinli toprak kiralama süresi uzatıldı; daha önce yalnızca hasat zamanı ile sınırlı tutulan ücretli emek yasal duruma getirildi ve serbest ticaret üzerindeki çeşitli yönetsel engeller

kaldırıldı.(3) Önlemler bir yandan köylülüğü yatıştırmak, diğer yandan NEP'in getirdiği ekonomik canlanmayı kamçılamak amacını taşıyordu. Bu önlemler, onları getirenler için NEP'in liberal ilkelerinin kırsal bölgelere sağduyulu bir biçimde yaygınlaştırılması, Sol içinse "köylücülüğün", hatta bir "kulak sapması"nın iktidarda olduğunun kanıtıydı.

Çok geçmeden uluslararası sorunlar üzerindeki sert tartışmalarla daha da keskinleşen sanayi ve köylü politikasına ilişkin bu temel ayrılık, yirmilerin parti içi tartışmalarının çatısını oluşturdu. Artık kişisel kızgınlıklar, iktidar mücadelesi ile devrimin niteliği ve yönüne ilişkin gerçek görüş ayrılıkları birbirine karışmıştı. Sol muhalefet ile resmi yönetim arasında bir uzlaşma, her iki tarafın da tutumlarında değişiklik yaptığı 1926-1927 yıllarında belki hâlâ olanaklıydı, ama hiçbir zaman bu yönde ciddi bir girişimde bulunulmadı. Görüş ayrılıkları derinleştikçe her iki taraf da polemikleri tırmandırıyor ve uzlaşma yollarını aşağılıyor, çatışmayı birbirinin karşıtı iki farklı devrim anlayışı arasındaki tarihi bir tercih olarak gösteriyordu. Sonuç olarak her iki taraf giderek daha az hoşgörülü oluyor ve diğer tarafın dönekliğine daha çok inanıyordu.

Bu dışlayıcı tavır, parti içi tartışmalarda oynadığı rol 1924-1925 yıllarının olayları ile kökten değişen Buharin için de geçerliydi. Buharin Trotsky karşıtı kampanyaların destekleyicisi durumundayken, triumvirliğin ansızın dağılmasıyla sahnenin tam ortasına geçti. Önceleri köylülüğü kazanmanın gerekliliğini savunmada öncülüğü kimselere bırakmayan Zinoviev ile Kamenev ilk başta yeni tarım politikalarını onayladılar. Ama bu politikanın sonuçlarına ilişkin tereddütlere kapılıp, ayrıca Stalin'in giderek artan gücünü çekemeyerek 1925 ortalarında muhalefete geçtiler. Bir yıl sonra katılacakları Trotskyist Solla birlikte Stalin'in parti aygıtını yönetim biçimine, çoğunluğun ekonomi politikaları ve tek ülkede sosyalizm düşüncesi dahil, NEP'in resmi yorumuna karşı saldırıya geçtiler.(4)

Triumvirliğin sonu, Buharin'i çoğunluğun önderliğini Stalin'le paylaşma noktasına itti. Buharin tartışma konusu politikaların başlıca mimarı olduğundan bu doğal bir gelişmeydi. 1925 yazı geldiğinde bu politikalar onun kendi yeni devrim anlayışının ve Sov-

yet Rusya'da sosyalizmin kuruluşuna ilişkin görüşlerinin ayrılmaz bir parçası olmuştu. Ekonomik programı ve belirli ölçülerde genel programatik kavramları resmi parti öğretisi haline geldi. Açık bir politik göreve getirilip, çoğunluğun politikalarının mimarı olarak tanınınca ve egemen durumdaki ortodoksluğun resmi yorumcusu olarak ün kazanınca, Buharin muhalefetin saldırılarının hedefi durumuna geldi. Buharin 1925'ten itibaren sürekli olarak saldırıya uğradı, fraksiyon çatışmalarında önemli rol oynadı ve bu fraksiyon çatışmalarında Buharinizm -yaygın değişle "Buharin ekolü"- ana konulardan biriydi.(5)

Bu kadar yoğun politik koşullar, açık ki, tartışma konusu önemli sorunlar üzerine Buharin'in görüşlerini sunuş biçimini de, bunların içeriğini de etkiliyordu. 1924 ile 1926'nın ortalarına kadar olan dönemde Buharin kendine özgü bir sanayileşme programı geliştirdi ve bununla Sovyet sosyalizmine nasıl ulaşılacağını kuramsal olarak açıkladı. Bütün başrol oyuncuları arasında tek başına, ekonomik, politik ve toplumsal gelişme alanlarını kapsayan genel bir kuram yaratma çabası veriyordu. Ancak düşünceleri çok ender olarak sistematik ve soğukkanlı bir biçimde ortaya kondu; çoğu kez bunlar çok sayıda hararetli polemik konuşmaları ve yazılarına dağılmıştı.(6) Sonuçta, 1926-1927 yıllarında ekonomik programında ciddi değişikler yaptığı sırada kendisinin de üstü kapalı bir şekilde kabul ettiği gibi, programın 1924-1926 arasındaki ilk biçimi önemli eksiklikler içeriyordu. Bu eksikliklerden bir bölümü yanlış hesaplamalardan kaynaklanıyorsa da bir bölümü de tartışmalar sırasındaki savaş ortamından kaynaklanıyordu. O sırada temel doğrular olarak inandıklarını ortaya koyma ve savunma kararlılığı içindeki Buharin tezlerini abartıyor ve karşı tezler üzerinde kafa yormuyordu. Ötekiler gibi o da, devrimci öngörü ve haklılık tutkusuna kapılmış, çoğu kez ülkenin gerçek ekonomik koşullarının gereklerine değil, karşıtlarının saldırılarına yanıt veriyordu. Yanıt verilmesi gereken en önemli tez Preobrazenski'nin "sosyalist birikim yasası"ydı.

Preobrazenski'nin "yasa"sı ileri görüşlü bir çözümleme, gösterişli bir tarihsel analoji, kuramsal yenilik ve ekonomi politiğin iddialı bir karışımıydı. Bunlardan ilk özellik, bu yasanın sanayileşme tartışmalarına getirilen en önemli katkılardan biri durumu-

na gelmesini sağladı. 1921'den beri önderliğin amacı yıkıma uğramış ekonomiyi, özellikle de sanayiyi savaş öncesi (1913) düzeyine getirme, yani hasara uğramış, atıl durumdaki tesisleri yeniden faaliyete geçirme noktasında odaklanıyordu. Preobrazenski gözlerini bu kısa erimli amacın ötesine, mevcut sanayi tesislerinin tam kapasite çalışıyor olacağı günlere çeviriyordu. Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin yazgısının hızlı sanayileşmeye bağlı olduğunu savunuyor ve özellikle sermaye malları sektöründe entansif yatırım için kaynak yaratma sorununu gündeme getiriyordu. Yalnızca üretken olmayan tüketimi dengelemek ve sabit sermayenin 1913'ten bu yana normal amortismanını karşılamak için değil, aynı zamanda eski rejimden devralınan sınai altyapının genişletilmesi ve teknolojik yeniden inşasını finanse etmek için büyük bir yatırım programına gereksinim vardı. (7)

Preobrazenski'yi ilgilendiren, Sovyet Rusya'nın uğradığı geçici yıkım değil, daha temel olan geriliği; basit bir toparlanma değil, daha ileri düzeyde bir sanayileşmeydi. Bu nedenle sanayileşmenin uzun erimli sorunlarını o zamana kadar yapılanlardan daha açık bir şekilde formüle etti ve ekonomik politika tartışmalarını giderek yeni bir yöne doğru itti. Resmi ekonomik görüşü, geniş çaplı bir sanayileşme için gereken fazlanın devlet sanayi sektörü içinde yaratılabileceğine ilişkin -toparlanma döneminin görece refahı ve düşük maliyetleri tarafından beslenen- hayalci bir görüş olarak yorumladı. O tersini savunuyordu: Kendi kendine yeterli, sanayi içi bir birikimin ortaya çıkabilmesi için, esas olarak "devlet ekonomi kompleksinin dışındaki kaynaklardan" elde edilecek büyük miktarlarda sermayenin devletin elinde toplanacağı bir başlangıç aşaması zorunluydu. Yalıtlanmış bir Sovyet Rusya'nın elindeki az sayıda seçenekleri gözden geçirdikten sonra, Preobrazenski, yatırım kaynaklarının esas olarak köylü ekonomisinden gelebileceği sonucuna vardı. Hızlı sanayileşme için Preobrazenski'nin bulduğu çözüm ilk aşamada büyük bir artı-değer kütlesinin köylü ekonomisinden devlet sanayi sektörüne devredilmesiydi. (8)

Tezini çarpıcı kılmak ve ona kuramsal bütünlük kazandırmak için Preobrazenski, bu "ilkel sosyalist birikim" dönemi ile Marx'ın "ilkel kapitalist birikim" olarak tanımladığı kapitalist gelişmenin ilk aşaması arasında bir paralellik kurmuştu. Genç kapitalizmin

nasıl kapitalist olmayan biçimlerin "sistemli bir biçimde yağmalanması" yoluyla (sömürgeci soygunculuk, mülksüzleştirme, ezici vergiler) asalakça semirdiğini, nasıl "bütün cebir ve yağma yöntemleri"ni kullanarak sermaye fazlası yarattığını Marx'a tam bir sadakatle hatırlatıyor, ama bunları sosyalist birikim için önermiyordu; bunlardan bazıları "ilke olarak" uygun değildi.(9) Ancak Preobrazenski, köylülükten artı-değer elde etme olayını niteleyebilmek için "sömürü" ve "mülksüzleştirme" sözcüklerini muhafaza etti; sektörlerden biri, ya sosyalist sektör ya da özel sektör, diğerini "yutmak" zorundaydı. Dahası Preobrazenski'nin tezi devlet sanayi sektörü ve köylü ekonomisi arasındaki ilişki ile emperyalist metropol ve sömürgeler arasındaki ilişki arasında bir paralellik kuruyordu. Karşıtları Preobrazenski'yi, köylülüğü işçi devletinin bir iç sömürgesi olarak görmekle suçluyorlardı. Preobrazenski daha sonra böyle bir şeyi çağrıştıran sözcük ve imgeleri daha az kullanır oldu ama bunlar ne unutuldu, ne de bağışlandı.

Aslında Preobrazenski'nin planı, kurduğu paralelliğin çağrıştırdığı kadar acımasız değildi. Şiddeti ve zoralımı kabul edilemez yöntemler olarak reddeden Preobrazenski'ye göre, yeni sermaye iki sektör arasındaki pazar ilişkilerinde "eşit olmayan değişim" yoluyla yaratılmalıydı; bu doğrudan vergilendirmeye kıyasla hem daha etkili, hem de daha yumuşak bir yöntemdi. Devlet sanayi sektörü süper-tekelci konumunu kullanarak "tüm biçimleriyle özel ekonominin bilinçli olarak sömürüsüne yönelik bir fiyat politikası" izlemeliydi.(10) Sınai malların fiyatları yapay olarak şişirilecek, tarımsal ürün fiyatları daha düşük tutulacak, devlet ucuza alıp pahalıya satacaktı. 1923'ten bu yana Sol'un programında yer alan bu öneri doğrudan resmi politikayı hedef alıyordu. Preobrazenski parti yönetiminin sınai ve tarımsal ürün fiyatları arasındaki farkı kapama çabalarına küçümseyerek bakıyor, tam tersine 1923 yılında bu fiyatlar arasındaki farkı ("makas krizi"ni) toplumsal birikimin başlıca aracı olarak onaylıyordu.

Önerileri ve kurduğu talihsiz paralellik bir yana, yeni sabit sermayeye olan ihtiyaca ve bunun kaynaklarına ilişkin Preobrazenski'nin yaptığı çözümleme, sanayileşme sorunlarının özünün kavranmasında önemli bir katkıydı. Preobrazenski'nin katkısının gerçekleş-

tiği 1924 sonlarına kadar bu sorun neredeyse tümüyle görmezden gelinmişti. 1925'ten sonra önderlik, Sovyet ekonomisinin müzmin hastalığının 1923'te görülen düşük tüketim değil, sürekli bir "mal kıtlığı" yani devlet sanayi sektörünün tüketici taleplerini etkin bir biçimde karşılayamaması olduğunu kavradığı zaman Preobrazenski'nin teşhisi daha da isabetli göründü. Bu açıdan bakıldığında kurduğu paralellik, esas tezinin ayrılmaz ve zorunlu bir öğesi değildi. Belki Preobrazenski soruna ne kadar duygusallıktan uzak yaklaştığını göstermek istiyordu ama kurduğu paralellik gerçekte onun, özel sektörde belirleyici olan değer yasasının karşısında sosyalist sektörün düzenleyicisi ya da "temel yasası" olarak "ilkel sosyalist birikim"i kuramsal planda formüle etme amacına hizmet etti. (11) Bu, daha ilerde göreceğimiz gibi 1920'de Buharin tarafından başlatılan ekonomi politik tartışmasıyla bağlantılı ayrı bir kuramsal sorundu. Ama Preobrazenski, modelinin kendi başına ayrı bir yerde durmasını tercih etti ve bu haliyle modeli, Sol'u etkili düşüncelerle donatıp, ona birinci sınıf bir ekonomik sözcü kazandırarak parlak bir başarı sağladı. Buharin'in, bir politika üreticisi olarak kariyerinin geri kalan kısmında, hatta Stalin'in de onu benimsediğine inandığı 1928-1929 yıllarında bile bu modele karşı mücadele etmesi anlaşılabilir bir şeydi.

Buharin'in farklı bir ekonomik kalkınma yöntemi ve biçimine inandığı 1924'ten önce de biliniyordu ama Preobrazenski'nin görüşlerinin yayımlanması onu düşüncelerini açıklamaya itti. Önderliğin çoğunluk kanadının hazırlıksız, doğaçlama politikalarını savunmak, onlara amaca uygunluk ve bütünsellik katma işi, yönetimdeki tek yetkin ekonomist olan Buharin'e düşmüştü. Preobrazenski ve genel olarak Sol'a yanıt verme sürecinde Buharin'in kendi programı ortaya çıktı. (12) Buharin düşüncelerini daha çok bir eleştiri biçiminde ortaya koyuyor, bu nedenle de programı, Preobrazenski'nin önerilerine karşı ileri sürdüğü itirazlar aracılığıyla dile getirilmiş oluyordu. Genel olarak bakıldığında Buharin'in itirazları hepsi birbiriyle bağlantılı üç alanı kapsıyordu. Bunlar, ekonomik, politik ve deyim yerindeyse ahlâksal ya da etik alanlarındaki itirazlardı. Doğal olarak tartışmada egemen olan ekonomik görüşlerdi, ancak öteki iki alandaki itiraz noktaları Buharin'in ekonomik alanda-

ki akıl yürütme biçimini önemli ölçüde etkiliyordu. Bu nedenle biz ilk önce onları tartışacağız.

Buharin'in politik itirazı bir özdeyiş halindeydi: "Köylülükle savaş halinde bir proletarya diktatörlüğü... hiçbir şekilde güçlü olamaz."(13) Preobrazenski'nin programının köylülüğü karşı saflara iteceğini, *smiçkayı** zayıflatacağını ve rejimin yaşamını tehlikeye atacağını iddia ediyordu. 1924'e gelindiğinde köylülerin teşvikler yeterli olmazsa gönüllü olarak artı-ürün üretmeyeceği ve devlete teslim etmeyeceğini herkes kabul etmişti. NEP'in getirilmesi Sovyet yaşamındaki bu gerçeğin somut kabulüydü. Oysa Preobrazenski'nin "eşit olmayan değişim"i, piyasa teşviklerini devre dışı bırakıyor ve açıkça aleyhine olan bir fiyat yapılanması ile karşılaşan köylü ürün fazlasını pazarlamayı reddedince ne olacağı sonucunu yanıtsız bırakıyordu. Buharin'e göre bu durumda ürünün zoralımı yeniden gündeme gelecek ve parti yine kırsal kesimle çatışma durumunda kalacaktı. İşte Sol'un "yırtıcı mantığı", "umutsuz çıkışlar, insanüstü baskılar ve dayatmacı dürtüler psikoloji"sinin vardığı nokta buydu.(14) Preobrazenski'nin kurduğu tarihi paralellik, Buharin'i, Sol'un programlarının toplumsal çatışma ve felaketten başka bir şey vaad etmediğine iyice ikna etmişti.

Köylülükle çatışma tehlikesini taşıyan hiçbir politika, ekonomik mantığı ne kadar ikna edici olursa olsun, Buharin için kabul edilemezdi. Böyle bir çatışmada partinin kaybeden taraf olacağından emindi. Köylülüğün desteğinin vazgeçilmezliğini -*smiçka*nın dokunulmazlığını- artık Rusya'nin devrim tarihinin en önemli dersi olarak görüyordu: "1905 devrimi başarısızlıkla sonuçlandı çünkü kent hareketi ile tarımsal-köylü hareketi arasında *smiçka* yoktu." Bu, "işçilerin ve köylülerin birliğinin öneminin" altını çizdiğinden "bizim için en büyük ders"ti. 1917 olayları bu tarihi doğrunun geçerliliğini göstermişti; çünkü başarı, "toprak sahiplerine karşı bir *köylü savaşı* ile bir *proleter devrimin*" mutlu beraberliği sonucunda doğmuştu. Bu "oldukça özel ve özgün durum, devrimimizin

(*) Toplumda işbirliği anlamında kullanıldı. İşçilerle köylüler arasındaki diyalog ve uyumu anlatıyordu. (ç.n.)

bütün gelişiminin temeliydi." İlk başta yıkıcı olan bir *smick*ayı, NEP, yokluğu parti diktatörlüğünün sonu demek olan, yapıcı bir ittifaka dönüştürmüştü. "Sınıf güçlerinin bu özellikle elverişli bileşimi yitirilirse ülkemizde sosyalist devrimin gelişiminin bütün temeli çöker."(15)

Buharin'in, Lenin'in geçerken söylediği bir sözden geliştirdiği köylü savaşı-proleter devrim biçimindeki 1917 yorumu üç yan amaca hizmet ediyordu. Birincisi, o yılın "büyük tarım devrimi"ni daha önce Bolşevik geleneğinde olduğu gibi tali bir hareket değil "devrimimizin" ayrılmaz ve gerekli bir parçası olarak sunuyordu. Dolayısıyla ikinci olarak, 1917 devriminin, Trotsky'nin sürekli devrim kuramıyla bağlantılı yorumuna karşı çıkıyordu. Son olarak da bu yorum Buharin'e proletarya ile köylülük arasındaki ilişkiyi, Preobrazenski'nin önerdiği gibi sömürücü ve sömüren sınıflar arasındaki ilişkiye değil, daha önce sanayi burjuvazisi ile toprak sahipleri arasındaki işbirliğine dayalı ittifaka benzetme olanağını tanıyordu.(16) Ancak 1917 yorumunun içerdiği ana ilke, Buharin'in parolaları olan temkinlilik ve uzlaşmaydı. Bu yorum, köylü karşıtı politikaların intihara götüreceğini öğretiyor ve Buharin'in sürekli tekrarladığı, partinin "bir bıçak sırtında yürümek" zorunda olduğu uyarısının temelini oluşturuyordu.(17)

1915-1916 yıllarında modern kapitalist devleti her şeye kadir dev olarak gösteren Buharin'in, şimdi Sovyet devletini güvensizlik içinde sürekli köylülüğün hoşgörüsüne muhtaç görmesi kolay anlaşılır olmasa gerek. 1920-1921 yıllarının kır ayaklanmalarında özel çiftçilerin ateşli bağımsızlık tutkularından etkilenen Buharin, dağınıklık ve bireysel özerkliğin gerçekte onların kolektif zaafları olduğunu net bir biçimde göremedi. 1929-1933 yılları arasında Sovyet devleti kırsal kitlelere karşı kararlı bir iç savaş açacak ve bu savaşı kazanacak, böylece bu kitlelerin karşı saflarda olmasının rejimin sonu demek olmadığını kanıtlayacaktı. Ama yine de Buharin tümüyle yanılmış değildi. Köylülükle çatışma durumuna gelmenin nelere yol açacağını anlamış, en azından hissetmişti; bu düşünce onu dehşete düşürüyordu ve nitekim kalıcı korkularından biri durumuna geldi. Buharin'e sıcak bakmayan bir yazar bile, onun "dayatmacı dürtüler"in egemen olması durumunda "ülkeye çökecek belaları gören güçlü bir önsezisi" olduğunu yazıyordu.(18)

Ne var ki, Buharin'in partinin politik durumuna ilişkin çözümlemesi, onun köylü karşıtı politikalara olan muhalefetinin yalnızca bir bölümüydü. Buharin hiçbir zaman yalnızca bu çözümlemeye yaslanmadı. 1924 ile 1929 yılları arasında, her zaman tutarlı ve net bir biçimde olmasa da, köylülüğe yönelik politik ya da ekonomik her türden kötü davranışa ahlâksal açıdan karşı çıktı. Ancak Buharin'in bu tavrına dikkatle yaklaşmak gerekir. Bir kez, Buharin'in kendisi zaten bu yaklaşımın önemini yadsırdı ve ayrıca özgün biçimiyle Marksizmde ve Bolşevizmde toplumsal yargılara ahlâksal değerler enjekte etmeye karşı çıkan güçlü bir gelenek vardı.

Bu gelenek Marx'ın kendisinden kaynaklanıyordu. Yazılarının çoğuna çok açık bir ahlâkçılık sinmiş olmasına karşın Marx, biçimsel olarak, toplumun araştırılmasına ve genel olarak tarihe kesinlikle ahlâksal olmayan bir yaklaşımda ısrarcıydı. Belirli bir çağın yasaları dışındaki bir temel üzerinde akıl yürütmeyi reddedişindeki kesinliği en güzel ifade eden onun şu ünlü sözüdür: "Hak, hiçbir zaman toplumun ekonomik yapısı ve onun tarafından koşullanan toplumun kültürel gelişiminin üstünde olamaz." Marx, kendi bilimsel sosyalizmini, ütopik sosyalistlerin düşlerinden ayıran şeyin bu olduğuna inanıyordu. Marx'ın 1875 Gotha Programı'yla nasıl kıyasıya alay ettiğine tanık olan ilk Marksistler -Marx, Gotha Programı'nın "eşit hak" ve "adil dağılım" taleplerini bir "laf salatası" ve "demokratlarla Fransız Sosyalistleri arasında pek rağbette olan hak ve benzeri zırvalar üzerine ideolojik saçmalıklar" olarak bir kenara atıyordu- ahlaksal yargılara karşı olan bu tavırdan şiddetle etkilenmişlerdi.(19) Daha sonra Bernstein'in "bilimsel" kesinliklerden arındırılmış bir Marksist sosyalizmi Kantçı etikle bağdaştırma doğrultusundaki revizyonist çabaları, ilk biçimiyle Marksizmdeki anti-etik ve bilimsel varsayımlar arasındaki yakın bağlantıyı gösterdi ve bundan böyle bu türden girişimlerin geçersizliğini iyice açığa çıkardı.

Bu açıdan Buharin'in Ekim öncesi tavrı tümüyle ortodokstu. 1914'te okuyucusuna şunu hatırlatıyordu: "Marx'ın kuramını bir `ahlâk' kuramı biçimine sokma girişiminden daha gülünç bir şey olamaz. Marx'ın kuramı neden ve sonuç dışında bir doğa yasası tanımaz ve bundan başka bir yasayı kabul etmez." "Ahlâk edebiyatı", diyordu Buharin, "ciddiye alacağımız bir şey

değildir."(20) Sık sık, "nesnel koşullar" karşısında bir takım ahlâksal kaygılara düşülmesini aşağılamada dile gelen anti-etik gelenek 1917'den sonra Bolşevik karar mekanizmalarında kendini gösterdi. Bu mantık, partinin aşırılıklarının iç rahatlatıcı bir biçimde tarihi zorunluluklar ya da sosyalist amaçların haklı kıldığı araçlar olarak aklandığı (Buharin de *İktisat* kitabında bu aklama biçimini az yüreklendirmiyordu) iç savaş sırasında epey yaygındı. Bu bakış iç savaşla birlikte son bulmadı. Sosyalist Devrimcilerin 1922'deki yargılanmasında savunma adına konuşurken Buharin beraat istemini "ahlâksal" gerekçeler üzerinde temellendirmeyi reddetmiş, savunmasını tek kabul edilebilir ölçüt gördüğü "politik yarar"a dayandırmıştı. 1924'te İvan Pavlov'un anti-Bolşevik savlarını yanıtlarken, "Kant'ın koşulsuz buyruklarına değil, Hıristiyan ahlâk buyruklarına değil, devrimin çıkarlarına" bağlılığını ilan ediyordu. Yine bir yıl sonra kimilerinin "politikayla hiç ilgisi olmayan ahlâki [bakış açısını] soğukkanlı akıl yürütmenin yerine geçirdiği"ndenyakınıyordu.(21)

Aynı yakınma, yirmili yıllarda Buharin'in kendisine yöneltilecekti. Eski gelenekle ve kendi sözleriyle çelişen bir şekilde iç politika konularındaki tavrında belirgin bir biçimde ahlâki bir standart biçimlenmeye başlamıştı. Aralık 1924'te Preobrazenski'nin yasasını "canavarca bir analoji" ve "korkulu bir düş" olarak ilan ettiği andan 1929'da Stalin'in programını "köylülüğün askeri-feodal sömürüsü" ile eş anlamlı olmakla suçlamasına kadar, "ahlâk edebiyatı" onun köylülük karşıtı politikalara karşı muhalefetinin bir parçası oldu. Preobrazenski, Buharin'in "ahlâkçı tepki nöbeti"ne tutulduğunu söylerken işte bundan söz ediyordu.(22) Marx bir zamanlar işçi sınıfı için "gerçekleştirecekleri idealler yok.. " diyordu. Buharin için bir ideal, Bolşevizmin tarihi görevinin odağı durumuna gelmişti.

Düşüncelerindeki 1923'te ortaya çıkan bu yeni unsur, onun, Sovyet proletaryasının azınlık durumunda oluşunun ulusal bir özellik olmadığının farkına varmasıyla bağlantılıydı. Gözden kaçan bir gerçeğin bilincine varan bir kişinin coşkusuyla ve görüşünü destekleyen istatistiklerle silahlanmış olarak 1924 ile 1925 yıllarında Buharin, global olarak "proletaryanın... küçük bir azınlık oluşturduğu"nu, oysa köylülüğün, özellikle doğunun tarım ülkelerinde "gezegeni-

mizde çok büyük çoğunluğu" meydana getirdiğini söylemek için her fırsatı değerlendiriyordu. Onun değişikliğe uğramış uluslararası devrim anlayışı, Rus deneyiminin genelleştirilmesine; dolayısıyla "dünya kenti ile dünya kırı", "Batı Avrupa ve Amerikan sanayi proletaryası ile... sömürge köylülüğü arasında" bir dünya *smickası* ve dünya ölçeğindeki bir "dünya devrimi ile köylü savaşı" düşüncesine dayanıyordu.(23) 1925'te proletaryanın öncülüğünde "köylülüğün çağımızın büyük kurtarıcı gücü durumuna geleceğini, gelmekte olduğu"nu öngörüyordu. Ama tıpkı Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi "belirleyici sorun" varlığını sürdürecekti: Muzaffer dünya proletaryası hâlâ azınlıkta olacak ve "zaferinden sonra da köylülükle *ne olursa olsun geçinmek* zorunda olacak[tı]. Çünkü köylülük nüfusun büyük ekonomik ve toplumsal ağırlığa sahip çoğunluğunu" oluşturuyordu.(24)

Belirli bir düzeyde Buharin'in görüşleri, geleneksel olarak köylülüğü gerici bir feodalizm kalıntısı olarak gören Marksist kuramı, Birinci Dünya Savaşı'nın başlattığı devrimci kırsal hareketlere uyarlama çabalarını yansıtıyordu. Aynı zamanda bu görüşler parti içindeki köylü karşıtı duyguların canlanmasına karşı yönelmişti. Kendisinin 1917'de savunduğu, şimdi de resmi görüş tarafından Trotsky'e atfedilen köylülüğün devrimde ancak "kapitalistler ve büyük toprak sahipleriyle mücadelede gözden çıkarılmış askerler" olarak işe yarayacakları düşüncesine karşı saldırıya geçmişti. Oysa proletaryanın bütün bir geçiş döneminde köylülüğün desteğine ihtiyacı vardı: "Sosyalizmin inşasında köylülüğü de beraberinde götürmek zorunda"ydı.(25) Buharin'in tavrı, mujiklerin ve köy yaşamının kutsanması biçiminde popülist bir "köylücülük" değil sınıf güçlerinin pragmatik bir değerlendirmesiydi. Kentli Bolşeviklerin müttefiklerine sıcak bakmalarını ve toplumsal geriliğin "köylülüğün `suçu' değil, onun şanssızlığı" olduğunu anlamalarını istiyordu. Köylülüğe "nefret ve küçümseme" ile değil "gerçekten sevgiyle" yaklaşılması gerekliğini anlatıyordu. Köylü karşıtlığı, hele proletarya ile burjuvazinin "köylünün ruhu" için savaştıkları bir çağda "proleter görevler"le bağdaşmazdı.(26)

Sovyet Rusya'yı bu şekilde dünya sınıflarının bir mikrokozmozu olarak görmek Buharin'i başka, daha önemli bir yöne itti. "Dünya kırı" üzerine düşünceleri, Bolşeviklerin kendilerini giderek daha fazla çağ-

daşlaştırıcı görmeleri ile çakıştı. 1924-1925 yıllarına gelindiğinde "kapitalist stabilizasyon" erken bir Avrupa devrimi umutlarını boşa çıkarmıştı. Ekonomik tartışmaların patlak vermesi, partinin, Sovyet Rusya'nın en azından şimdilik kendi başına sanayileşmek durumunda olduğunun farkına vardığını gösteriyordu. Buharin bu iki sorunu birbiriyle bağlantılandırdı ve daha kapsamlı bir sonuç çıkardı: Ekonomik gerilik uluslararası bir olguydu ve dünyanın geniş kesimleri tıpkı Sovyet Rusya gibi esas olarak sanayi-öncesi evreyi yaşıyordu. Bu yüzden Bolşevik deneyim onun için daha da önem kazandı. Bu deneyim, yalnızca ilk proleter devrim olmakla kalmıyordu; aynı zamanda tarihte ilk kez sanayileşmeye "kapitalist olmayan bir yoldan" ulaşmaya girişiyordu. Rusya'nın köylü kitleleri ve onların pre-kapitalist ekonomilerinin "kapitalist yolu atlayıp atlayamayacağı" sorusu bu yüzden bütün geri kalmış ülkeler için geçerliydi. Buharin bunun ve böyle bir deneyime "hiç duyulmamış ve hiç görülmemiş" bir biçimde "yüzlerce yıldır yönetimi ellerinde tutanlar" dışında kişilerce girişildiği gerçeğinin "yalnızca bizler için değil, bütün dünyanın emekçileri için çok büyük öneme sahip" olduğuna inanıyordu. (27)

Köylülük karşıtı politikalara Buharin'in ahlâksal kaygılarla karşı çıkışı bu bağlamda biçimlendi. Bolşevik devrim, sanayileşmenin ancak kapitalizmin işi olabileceğine ilişkin Marksizmin eski varsayımını çökertmişti. Bu varsayımın yerine Buharin, "sosyalist sanayileşme" (ya da "sosyalist birikim") ile geçmişteki "kapitalist sanayileşme" arasındaki tarihi karşılaştırma düşüncesini ileri sürdü. Birincisi nitelik açısından temelden farklı olacaktı. Buharin kapitalist sanayileşmenin gaddarlığı düşüncesini Marx'tan almıştı. Kapitalist sanayileşmenin kökleri "istila, köleleştirme, soygun, cinayet, kısacası zorun büyük rol oynadığı" "ilkel kapitalist birikim" ve kapitalist olmayan üreticilerin acımasızca sömürülme evresine uzanıyordu. Kapitalizmin "ilk günahı" olan bu evre, Marx'ın sözcükleriyle "sermayenin tepeden tırnağa her gözenekten kan ve kirle damla damla süzüldüğü", "üreticinin üretim araçlarından koparılması biçimindeki tarihi süreç", "feodal sömürünün kapitalist sömürüye dönüşümü" evresiydi. Kapitalist birikimin bundan sonraki evresi Buharin'e göre benzer bir yol izledi: "İtici gücü", "daha çok kar"dı. "Sömürü, yoketme ve yıkım -kapitalist ve kapitalist olmayan ke-

sim arasındaki ilişkilerin gerçek mekanizması-bu"ydu; "kolonyal sömürü"ye dayanan emperyalizm "yalnızca bu fenomenin dünya ölçeğindeki" yansımasıydı. (28)

Buharin için kapitalist sanayileşmenin belirleyici özelliği, onun tarım ve köylülük üzerindeki "asalak" varlığıydı. Kentler, köyleri "yutarak" ve onları yoksullaştırarak zenginleşmişti:

Kapitalist sanayileşme, kentin kır üzerindeki asalaklığı, metropolün sömürgeler üzerindeki asalaklığı, sanayinin egemen sınıflara hizmet eden hipertrofik, aşırı büyümesi, öte yandan tarım ekonomilerinin, özellikle köylü tarım ekonomilerinin buna kıyasla aşırı geriliğidir.

Bu "kan emici süreç"in "lanetli mirası", yani Marx'ın "kır yaşamının ahmaklığı" olarak adlandırdığı "yoksulluk, cehalet, kültürel gerilik, eşitsizlik" de buradan kaynaklanır.(29) "*Bizim* sanayileşme tipimiz" bu bakımdan temelden farklı olmalıydı. Buharin'in 1924-1929 yılları arasında tekrar tekrar belirttiği gibi:

Bizim sosyalist sanayileşmemizin , proletarya tarafından sosyalizmin amaçları için gerçekleştirilmesi, köylü ekonomisi üzerindeki etkisinin nitelikçe değişik ve farklı olması, genel olarak tarıma karşı "tavrı"nın nitelikçe değişik ve farklı olması bakımından kapitalist sanayiden ayrıldığını hiçbir zaman aklımızdan çıkarmamalıyız. (30)

Buharin'in sürekli olarak Bolşevizmin "tarihsel görevi"ne göndermeler yaparak iletmek istediği düşünce buydu. Kapitalist öncülünden farklı olarak Sovyet sanayileşmesi, kırsal kesimi ekonomik ve kültürel olarak geliştirmek, "kent ile köy arasındaki ilişkilerde, köyün sistemli bir biçimde geri bıraktırılmasına son veren, sanayinin `yüzünü kıra döndüren', onu tarihin arka sıralarından ekonomik tarihin sahne önüne getiren *yeni bir çağ açmak*" zorundaydı. Bu girişim tarihseldi, çünkü daha önce örneği görülmemişti. Ocak 1925'teki bir komsomol taplantısından önce yaptığı konuşmada bu temayı coşkuyla işlemişti:

İnsanlık tarihinde bu ilktir... Çünkü insanlık tarihinin hiçbir döneminde, hiçbir evresinde -ne doğu

despotizmleri çağında, ne adına klasik denen çağda, ne ortaçağda, ne de kapitalist rejimlerde- egemen sınıfın temel görev olarak önüne, yırtıcı kent ile onun yiyerek beslendiği köy arasındaki -kültürün bütün meyvasını toplayan kent ile cehalete kurban verilen köy arasındaki- farklılıkların üstesinden gelme, onları yok etme görevini koyduğu görülmemiştir. (31)

Buharin el yordamıyla sosyalist sanayileşmenin etiğine doğru, izin verilebilecek ve verilemeyecek şeyleri belirleyen buyrultular sistemine doğru ilerliyordu. Sovyet deneyimine kapitalist tarihin aynasından bakılacağına inanan ve bu aynadaki görüntünün hem daha insancıl, hem de daha verimli olmasını isteyen Buharin, tarihin sosyalizm hakkındaki kararının bu süreçte verileceğini düşünüyordu. Sovyet Rusya kapitalist modelin acımasızlığını tekrarlamadan sanayileşebilir miydi? Buharin, eğer bu yapılamazsa ortaya çıkan şeyin sosyalizm olmayacağını söylemek ister gibiydi. Araçlar amacı biçimlendirecekti. "Orta köylülüğü komünizme demir bir sopayla götürmek, onu savaş komünizminin tekmeleriyle itmek istemiyoruz" diyordu. Ocak 1926'da. Bu, geçmişte de, şimdi de, "yanlış, haksız, sosyalizme uygun değil"di. Bolşevikler "öncü"ydüler ama "deney yapmıyor"lardı. "Biz, elinde bıçak canlı hayvanlar üzerinde deney yapan viviseksiyonitslerden * değiliz; tarihi sorumluluklarımızı biliyoruz..." (32)

Bolşevizmin tarihteki rolüne bu yaklaşım, Buharin'in köylü karşıtı politikalara bu kadar şiddetle karşı çıkmasının (ve ilerde göreceğimiz gibi, ilk baştaki ekonomik memnuniyetinin) nedenini açıklıyordu. "Üçüncü devrimciler"i, "program"** yandaşlarını, "köylü burjuvazisine karşı bir 'Aziz Bartolomeus*** gecesi' ilan etmeyi önerebilecek fanatikler" olarak lanetliyordu. (33) Bu yaklaşım ayrıca onun Preobrazenski'nin düşüncelerine karşı gösterdiği tepkideki

* Canlılar üzerinde operasyon yoluyla deney yapılmasından yana olan kişi.
** Özellikle dinsel ya da etnik nedenlerle devlet güçlerince gerçekleştirilen toplu kıyım.
*** Pariste 23 Ağustos 1572'de Aziz Bartolomeus yortusunda protestan Huguenot'lara karşı bir kıyım gerçekleştirilmişti (ç.n.)

öfkeyi de aydınlatıyor. Buharin, Preobrazenski'nin geride kalmış yağma ve sömürüyü yardıma çağırışında yalnızca geçici bir "ilkel sosyalist birikim"i değil "giderek genişleyen bir temel üzerinde" kalıcı bir sömürü sistemini görüyordu. Preobrazenski'nin formülasyonu Buharin'e göre yalnızca bir tek durumda geçerli olabilirdi:

Eğer konumuz sınıfsız komünist bir topluma doğru ilerlemek değil de proletarya diktatörlüğünü sonsuza kadar pekiştirmek, proletaryanın egemenliğini korumak ve onu dejenere ederek gerçek bir sömürücü sınıfa dönüştürmek olsaydı, o zaman sömürü kavramı hiç koşulsuz böyle bir düzen için geçerli olabilirdi. Aynı şekilde, bu durumda küçük burjuva köylü ekonomisini bir 'proleter' sömürge olarak tanımlamak da doğru olurdu.

Buharin bütün hitabet yeteneğiyle soruyordu: "Proletaryaya... *sömürücü sınıf*... denebilir mi? Hayır! Bin kere hayır! Ama `kulağa kötü geldiği' için değil... Böyle bir `tanım'... nesnel gerçekliğe ve tarihi görevimize uygun düşmediği için." Bu, sosyalist sanayileşme "sürecin[in] *özgünlüğünü* gözden kaçırmak", "onun tarihi *özünü* anlayamamak"tı. (34)

Ahlâksal gerekçeleri bir yana, Buharin'in kapitalist ve sosyalist birikimi yan yana koyması önemli bir tutarsızlığı gizliyordu. Kapitalist modeli ne kadar karanlık çizerse çizsin, en az bir ülkede, Amerika Birleşik Devletleri'nde sanayileşmenin tarımdaki refahla birlikte gerçekleştiğini biliyordu. (35) Buharin'i geçmişte kırın sömürülmesine ilişkin genellemeyi yapmaya iten Rus köylülüğünün mutsuz tarihi olmalıydı. Mujiğin kanıyla beslenen vahşi otokrasi imgesi, Marksizm öncesi radikal Rus düşüncesinde güçlü bir temaydı ve Buharin bu temayı onlardan aldı. Şubat devriminden önce "*ortaçağın* sömürü biçimleri"ne tabi tutulan "yarı sefalet içindeki köylülük"ün "toprak sahibinin demir ökçesi" ve "ulusun gövdesine yapışmış dev bir asalaktan başka bir şey olmayan otokrasinin" baskısı altında olduğunu anlatıyordu. Buharin'in "asalak" modelinin gerçek kaynağı kapitalizm değil Çarlık olmalıydı. Öfkeli ve açıklayıcı nitelikteki polemiklerinden birinde süper-sanayileşmeci programların SSCB'yi "bütün geriliği, yarı-serfliğe dayanan tarımı, yoksul köylüsü... ve mujiğin acımasız sömürüsüyle" "*eski Rusya*'nın tarihi çizgisine sokacağını" söyleyerek uyarıda bulunuyordu. (36) Çok açık

nedenlerle hiçbir zaman öteki tezlerden yalıtlamamış ve adını koymamış olsa da(37) bu ahlâksal kaygılar yirmili yıllardaki bütün görüş ayrılıkları süresince Buharin'in ekonomik tezlerini etkiledi. Sosyalist sanayileşmenin köylü kitlelerinin çıkarına olması gerektiğine ilişkin inancı temel ekonomik önermesinde yansıyordu: "Kitlesel tüketim" -"kitlelerin gereksinmeleri"- "gelişmenin gerçek kaldıracı"ydı, "en hızlı tempoda ekonomik büyümeyi sağlar"dı. Başka bir deyişle, programatik bir biçimde dile getirdiği gibi, "ekonomimiz tüketici için vardır, tüketici ekonomi için değil. Bu hiçbir zaman unutulmaması gereken bir noktadır. `Yeni Ekonomi' kitlelerin gereksinmelerini ölçüt olarak alması bakımından eskisinden ayrılır..."(38) Bu önerme biri ahlâksal, öteki ekonomik iki tezi ince bir şekilde birleştiriyordu. Ne var ki Buharin bir Bolşevik olarak partiyi bu tezin ekonomik bakımdan doğru olduğuna ikna etmeliydi, ahlâksal olarak üstün olduğuna değil.

Tartışmaların özünü doğal olarak ekonomi oluşturuyordu. Bu noktada, Buharin'in Preobrazenski ve Sol'la iki önemli konuda anlaştığını kavrayarak başlamalıyız işe. İlk önce,bütün lider durumundaki Bolşevikler gibi Buharin de sanayileşmeyi partinin en başta gelen amacı olarak görüyordu. Bunun temelinde, ulusal gurur ve güvenlik de dahil çok çeşitli nedenlerle Marksizmin sanayileşmeyi sosyalizmle birlikte ele alması ve buna paralel olarak bir proleter rejimin tarımsal niteliği ağır basası bir toplumda hiçbir zaman güvencede olmayacağı kaygısı yatıyordu. Aynı zamanda Sol gibi o da, özellikle, büyük bir sermaye malları sektörü yaratacak bir sanayileşme istiyordu: "Metal sanayii... sanayimizin omurgası, bel kemiği budur."(39)

İkinci olarak, Buharin ile Preobrazenski Sovyet sanayileşmesinin esas olarak yurtiçi kaynaklara dayanması gerektiği konusunda görüş birliği içindeydi.(40) Dahası Buharin, sanayileşmenin tarım sektöründen devlet sanayi sektörüne kaynak transferini gerektirdiği ya da Preobrazenski'nin deyişiyle köylü ekonomisinden "pompalanması" gerektiği noktasında Preobrazenski ile birleşiyordu. Asıl anlaşmazlık yöntemler ve sınırlar üzerineydi:

Sanayinin, yalnızca bu sanayinin sınırları içinde üretilenlerden beslenerek büyüyeceğini iddia etmek yanlış olur. Ama bütün mesele köylülükten ***ne kadar***

*alabileceğimizdir... Bu pompalamayı, **hangi yöntemlerle, nereye kadar** götüreceğimiz, bu pompalamanın sınırlarının nerede olduğu... en iyi sonucu **nasıl** alacağımızdır... Muhalefetle aramızdaki ayrılık buradadır. Muhalif yoldaşlar aşırı pompalamadan; köylülük üzerinde, ekonomik olarak akla aykırı, politik olarak da kabul edilemez olan böyle aşırı bir baskıdan yanalar. Biz bu pompalamaya karşı değiliz ama daha soğukkanlı bir şekilde hesap yapıyoruz.* (41)

Buharin'in Preobrazenski'nin önerilerine karşı ekonomik itirazlarının can alıcı noktası ve kendi programının temeli, sınai büyümenin genişleyen bir tüketici piyasasına dayandığı inancıydı. Bu görüşü ilk kez 1924 baharında dolaylı bir yoldan, partide başgösteren tartışmalarla ilgisi yokmuş gibi görünen bir dizi kuramsal yazı aracılığıyla ileri sürdü. Hedeflerinden biri, bir süre önce ortaya koyduğu ekonomik kriz kuramı parti tartışmaları ile bağlantılı olan iktisatçı Tugan-Baranovski'ydi. Tugan-Baranovski krizleri "orantısızlık"la açıklarken üretim ile kitle tüketimi arasında zorunlu bir bağın varlığını yadsıyor, üretimin çeşitli dalları arasında doğru oranları gözeten bir planlama yapılması durumunda sermaye birikiminin toplumsal tüketim düzeyinden bağımsız olarak artacağını savunuyordu. Aslında sanayinin ürettiği ürünler için yeterli talebi kendisinin yaratabileceğini söylüyordu. Buharin, Tugan-Baranovski'nin, üretimi tüketimden yalıtlayan "çılgın ütopyası"nı temelden reddetti. Ona göre üretim "zincir"i her zaman "kişisel tüketim sürecine ulaşan tüketim araçları üretiminde son bulmalı"ydı. (42)

İlk bakışta Buharin'in Tugan-Baranovski'nin tezlerine bu kadar katı yaklaşımı tuhaf geliyor. Ne de olsa Buharin'in kendisi de sık sık devlet kapitalizmi sistemlerinin düzenleyici yeteneğini vurgulamış, hatta daha sonraları (serbest pazarın olmadığı) "saf" devlet kapitalizmi koşullarında tüketimin geri kalmasına karşın üretimin krizsiz sürebileceğini savunmuştu. (43) Onun üretimin nihai olarak toplumsal gereksinmelerin doyurulmasına yönelmesi gerektiği konusundaki ısrarında, umutlu bir "doğrusu bu" anlamının gizli olduğu sezilebilir. Öyle ya da böyle, birkaç ay sonra en önemli ekonomik aksiyomunu ortaya koyduğunda, Buharin'in eski çatışmalardan çok yeni tartışmalara gönderme yaptığı ortaya çıktı. Bu aksiyom şuydu: "sanayinin *zaten* köylü pazarı için çalış-

makta olduğu ve bu pazarla bağlantısı olmadan yaşayamayacağı bir ekonomik ilişkiler sistemi söz konusuysa, sanayinin durumu da, birikimin temposu da vb tarımsal üretici güçlerin büyümesinden bağımsız olamaz." Tabii Buharin Rusya'dan söz ediyor ve yirmili yıllar boyunca tekrarladığı bir suçlamayla Preobrazenski'nin "yasa"sının "uygulamalı Tuganizm"e dayalı olduğunu söylüyordu.(44)

Buharin, Sol'un "bir sanayi diktatörlüğü" önerisinin köylü talebi sorununun can alıcı önemini gözden kaçırdığına inanıyordu. (Bu sorunun Çarlığın çöküşünde önemli rol oynadığını da ekliyordu.)(45) 1924 ve 1926 yılları arasında bıkıp usanmadan tekrarladığı ana ekonomik tezi de buradan kaynaklanıyordu: *"Köylü ekonomisinde bir birikim olmadan* uzun süre sosyalist sanayide de birikim olmaz." Bu nedenle "iç pazarın kapasitesi... ekonomimizin en önemli sorunudur." Bu sorun iyi bir şekilde çözümlenirse geleceğe umutla bakılabilirdi: "Köylülüğün satınalma gücü ne kadar büyük olursa sanayimiz de o kadar hızlı büyür." Bir başka yerde de kısaca şöyle söylüyordu: "Köylü ekonomisinde kapik birikimi, sosyalist sanayideki ruble birikiminintemelidir."(46)

Sol'un "süper-sanayiciliği" Buharin için muhalefetin kent ve kır sektörlerinin "tek bir organizma" olduğunu göremediğinin bir kanıtıydı. Sanayi ve tarımın karşılıklı etkileşimi engellenirse "suskun fabrikalarla, kötüye giden bir köylü ekonomisi ve genel bir gerileme ile karşılaşırsınız," diyordu. Aynı şekilde Buharin, büyümenin gerçek göstergesinin tek başına sınai yatırım değil, "üretimden başlayıp orduya ve okullara kadar her şeyin gelişiminin temelini oluşturan milli gelir toplamı" olduğunu savunuyordu.(47) NEP, sosyalist devlet sanayii ile milyonlarca köylü ekonomisi arasında "ekonomik bir *smiçka* yaratarak canalıcı önemdeki iki sektörü bağlantılandırma sorununu çözmüştü." Bu ekonomik *smiçka* "kent ile kır arasında bir köprü kurulmasını" olanaklı kılan ticaretti.(48)

İki sektörün karşılıklı ilişkileri Buharin için karşılıklı arz ve talepte ifadesini buluyordu. Kırsal talep iki unsurluydu: Köylü her şeyden önce tüketim malları ve basit tarım araçları istiyordu; ama köylü ekonomisindeki birikim çoğalınca traktör gibi daha karmaşık üretim mallarına da gereksinimi olacaktı. Bu nedenle köylü talebi, sanayinin hafif ve ağır bütün

dallarını canlandırıcı bir işlev görecekti. Aynı zamanda, köylü tarımının ilerlemesi sınai ürünlerin, özellikle gübre ve makinelerin varlığına bağlıydı. (49) Sanayi de bunlar karşılığında başta gelen gereksinmelerini, tahıl ve sınai tarım ürünleri sağlıyordu. Tahıla kentteki işçileri beslemek ve gereksinim duyduğu donanım karşılığında yurtdışına ihraç etmek için, sınai tarım ürünlerine de sınai üretimi sürdürmek için gereksinimi vardı.(50) İki sektörün karşılıklı bağımlılığı, Buharin'in Sovyet ekonomik büyümesinin en önemli sorunları olarak gördüğü tarımsal ürünün toplanması ve iç pazarın darlığı sorunlarını bu şekilde çözecekti.

1925 yılında, köylü tarımının önündeki son yasal engelleri de yıkarak NEP'i kıra götüren tartışmalı tarım reformları için Buharin'in önerdiği mantık buydu.(51) Programının temel direği özel köylü birikimini teşvik etmek, böylece sınai ürünlere olan kırsal talebi genişletmek ve köylü tarımının pazarlanabilir ürün fazlasını artırmaktı. Buharin, köylü sektörünün böylece "bir doğal tüketici ekonomisi olmaktan çıkıp meta üreten ekonomi"ye dönüşeceğini umuyordu. Bu bütün kırsal tabakaların, özellikle orta ve daha iyi durumdaki köylülerin refahının teşviki demekti; oysa yalnızca yoksul köylüye yakınlık duyan Sol için böyle bir tablo hem politik olarak tehlikeli, hem de ideolojik olarak sevimsizdi. Buharin'in reformları savunma biçimi, aynı zamanda onun Bolşevizmin "tarihsel görevi"ni ahlâksal yorumlama biçimini de gösteriyordu. Partinin amacı, diyordu Buharin, "yoksullukta eşitlik" değil, "daha iyi durumda olan üst katmanın düzeyini indirmek" değil, "alt katmanları daha üst bir düzeye çıkarmaktır." Sol'u kastederek, "yoksul köylü sosyalizmi sefalet sosyalizmidir... ancak geri zekalılar her zaman yoksulların olması gerektiğini savunabilir," diye ekliyordu.(52)

Ne var ki esas tezi pragmatikti. Kırsal talepte ve piyasaya sunulan üründe anlamlı bir artış, hiç değilse ilk başta, parasal birikim ve genişletilmiş üretim olanağına sahip olan daha güçlü durumdaki köylülere dayalı olmak zorundaydı. Ancak, bunlar aile işletmeleriydi ve ekonomik gelişmeleri savaş komünizmi kalıntısı yasal kısıtlamalar ve keyfi idari uygulamalar tarafından kasıtlı olarak engelleniyordu. Buharin bunu şöyle anlatıyordu:

Köylülüğün varlıklı üst kesimi ve varlıklı olmak isteyen orta köylü şu anda biriktirmekten korkuyor. Öyle bir durum ortaya çıkıyor ki, köylü kulak ilan edilirim diye demir çatı yapmaya korkuyor; bir makine alacak olsa, bunu Komünistlerin fark etmeyeceği şekilde yapıyor. İleri teknikler yasadışı yapılan gizli iş haline geldi.

Reformlar bu durumu düzeltmeyi amaçlıyordu. Buharin'in 1925'teki politik skandala yol açan açıklamasında net bir biçimde ortaya koyduğu gibi, bu reformlar kırsal nüfusun tüm kesimlerini kapsamalıydı. "Köylülüğün tümüne, bütün katmanlarına, zenginleşin, biriktirin, ekonominizi geliştirin demeliyiz."(53) Politika onu "zenginleşin" sloganını geri almak zorunda bıraktı ama o bu sloganın içeriğinden vazgeçmedi. Slogan için "yanlış bir formülasyon ama tümüyle doğru bir tavır," dedi. Bu tavır şuydu: "Biz kulakların birikimini engellemiyor ve yoksul köylüyü, kulakın ikinci bir kez *mülksüzleştirilmesi* için örgütlemiyoruz."(54)

Reformların daha kapsamlı amacı "meta devrini hızlandırmak"tı; Buharin bu amacı "ekonomik politikamızın genel çizgisi" olarak tanımlıyordu. Canlanan ticaretin en hızlı ve en kesin bir biçimde büyümeyle sonuçlanacağına inanıyordu. Piyasanın özümseme kapasitesini artırmak, toplam meta hacmini yükseltmek, metanın sanayi ile tarım arasındaki, aynı zamanda sanayi ve tarım içindeki dolaşımını hızlandırmak "ekonomik yaşamımızın temposunu hızlandırmanın temel yöntemi"ydi. Bu, "üretici güçlerin tama en yakın bir şekilde gelişmesine olanak sağlayacaktı."(55) Bu nedenle devlet sektörünün dışında üretilmiş mamul mallar da hoşnutlukla karşılanacaktı. Reformlar yalnızca köylü tarımı için değil, aynı zamanda çok çeşitli mallar üreten ve gelişmesi toplam ulusal gelire katkıda bulunacak olan geniş küçük el sanatları sanayileri ağı için de geçerliydi. Buna paralel olarak Buharin, iç talebi karşılamak için gerekirse sınai malların ithal edilmesi gerektiğini savunuyordu; çünkü onun örneğini vermek gerekirse, ithal bir traktör yurtiçi pazarın kapasitesini artıracak ve sonuçta Sovyet sınai malları için ek bir talep yaratacaktı.(56)

Buharin kendi programının, öncelikle üretime ağırlık veren Sol'un programından nerede ayrıldığını doğ-

ru saptamıştı. Buharin'in programı "dolaşımdan (para, fiyat, ticaret) üretime" ulaşmak anlamına geliyordu. Bu, hararetli bir tartışmaya konu olan (daha ilerde ele alacağımız) "sosyalizme değişim aracılığıyla ulaşma" kuramının özüydü. 1925'te bunu şöyle açıklıyordu: "Devri hızlandırma, *pazarı* büyütme ve üretimi bu temel üzerinde genişletme, fiyatları daha da düşürme, pazarı daha da genişletme, vb olanağı buradan doğar. Üretimimizin izleyeceği yol budur"(57) Bu türden bir program, partinin üç temel politika izlemesini gerektiriyordu: Tarım reformları ilan etmek ve bunları yürürlüğe koymak; olağan koşullara dönmek ve merkezi piyasalardan yerel pazarlara kadar ticaret yerlerindeki devlet müdahalesini en aza indirmek; ve sürekli olarak sınai fiyatları aşağı çekmek.

1924-1926 yıllarında, devrimin büyük sorunları üzerindeki tartışmalar sık sık acil ve pratik bir sorun olan resmi fiyat politikası üzerinde odaklaşıyordu. Sınai ve tarımsal mallar arasındaki oran, yalnızca kırsal kesimde huzursuzluk olasılığı açısından değil, aynı zamanda sanayileşme yükünün hangi sınıfın üstünde olacağı ve köylü sektöründen yapılacak "pompalama"nın derecesi bakımından da önemliydi. Dolayısıyla Preobrazenski ile Sol sınai fiyatların görece yüksek olmasını isterken, Buharin tersini savunuyor ve bunun için iki gerekçe gösteriyordu.

Birincisi, Buharin (Preobrazenski'den farklı olarak) köylü talebinin çok esnek olduğu görüşündeydi. Düşük fiyatlar daha yüksek satış hacmine ve daha büyük toplam kara yol açacaktı. Ayrıca sermayenin daha hızlı devrine ve üretilen ürün miktarının maksimizasyonu ile üretimin rasyonalizasyonu sonucu maliyetin çok çeşitli biçimlerde düşürülmesine olanak tanıyacaktı. Öte yandan Buharin, yapay bir yüksek fiyat politikasının yıkıcı etkileri olacağı, köylü pazarının kapasitesini daraltacağı, 1923 "satış krizi"nin bir tekrarını yaratacağı ve -sanayii pazarından ve hammaddesinden yoksun bırakarak- "sınai durgunluğa" yol açacağı konusunda uyarıda bulunuyordu. Preobrazenski'nin önerisi "altın yumurtlayan kazın öldürülmesi anlamına" geliyordu.(58) Her ne kadar Buharin bir zamanlar "tekel konumumuzu *kullanmaktan vazgeçmemiz* bizim için çok mantıksız bir şey olur" demişse de yirmili yılların ortalarında tercihi tümüyle "üretimin birbirini izleyen her aşamasında düşük fiyat"tan yanaydı ve sınai büyümede en yüksek tempoya "süper kar-

tel karları"yla değil, "mal başına en düşük kar" yoluyla ulaşılacağını savunuyordu. (59)

Yüksek sınai fiyatlara karşı ileri sürdüğü teze Buharin bir ikincisini ekliyordu: "Her tekel kendi içinde *çürüme tehlikesini*, yerinde sayma tehlikesini barındırır." Kapitalist şirketi daha ucuza ve daha rasyonel üretmek için "kamçılayan" rekabetti, oysa Sovyet sanayii bu iç dinamikten yoksundu:

Eğer, özünde bir devlet süper tekeline sahip olan bizler, kadrolarımızı üretimi ucuzlatma yönünde itelemez, baskı yapmaz, kamçılamazsak o zaman.... tekelci çürümenin bütün önkoşulları ile karşı karşıyayız demektir. Kapitalist toplumda rekabetin oynadığı rol neyse, bizde de kitlelerin gereksinmelerinden kaynaklanan sürekli baskı aynı rolü oynamalıdır. (60)

Buharin'in, kimi zaman "tekelci asalaklık" ve "bürokratik dejenerasyon" olarak tanımladığı bu tehlikeye ilişkin görüşlerinin itici gücü yalnızca "bürokratik kötü yönetim"in ekonomik maliyeti değildi. Bunlar, daha önce de gördüğümüz gibi, Buharin'in yakasını bırakmayan yeni bir sınıf korkusunu yansıtıyordu. "[İşletme] yöneticilerimiz birer proleter savaşçı ama aynı zamanda insani zaaflara da açıklar," diyordu Preobrazenski'ye. Tekelci fiyat politikası "yanlış bir felsefe"ydi; bunun bir nedeni de, daha sonra "halk için *çinovnik** Ddeğil, *çinovnik* için halk" biçiminde tanımlayacağı başka bir standardı gündeme getirmesiydi. (61)

Sovyet sanayileşme kaynaklarının nereden elde edileceği gibi canalıcı önemdeki soruya Buharin üç kaynak göstererek yanıt veriyordu. Birincisi artan satış ve azalan maliyetler temelinde büyüyen karlılıktı. İkincisi zenginleşen kapitalist unsurlara getirilen artan oranlı gelir vergisinden kaynaklanan ve nüfusun bu kesimlerine karşı liberal politikaların haklılığını kanıtlayan yeni bir gelir türüydü. Üçüncüsü Sovyet banka ve kredi kurumlarında toplanan gönüllü tasarruflardı. İlk başta bunlar kulak-kapitalist tasarrufçuların paralarıydı, ancak Buharin, ilerde küçük köylülerin de onlara katılacağını umuyordu. Buharin ilk

* Bürokrat, memur

iki kaynağı "temel kaynaklar" olarak görüyordu; gönüllü tasarruflardan 1924 ve 1925 yıllarında ancak parantez içinde söz etmişti.(62) Ancak 1926'nın başlarına gelindiğinde artık üçüncü kaynağı da vurguluyordu: "Sosyalizmimizin inşasına ek sermaye çekmek için başlıca yollarımızdan birinin köylülüğün küçük birikimlerini, kredi, kooperatif ve benzeri kuruluşlarımızda yoğunlaştırma politikası olduğunu söylüyorum." Kapitalist ülkelerde burjuvazinin küçük tasarrufçuların birikimlerini kullandığını gözlemleyerek Buharin, "sosyalist inşanın çıkarları için biz neden aynı şeyi yapmayalım?" diyordu.(63)

Buharin'in gönüllü tasarruflar üzerinde durması, onun programı ile tasarrufa zorlamanın yollarını arayan Sol'un programı arasındaki önemli bir farka işaret ediyordu. Sol, sanayileşme sürecine devletin aktif müdahalesinin ivedilikle gerekliliğini vurgularken Buharin, özellikle yirmili yılların ortalarında, devlet sektörü dışındaki ekonomilerin kendiliğinden, otomatik ve gönüllü katkısına önem veriyordu. Ekonomik fizibilitesi dışında bu yaklaşımın avantajı, insanlara yakın gelmesi, kısmen geleneksel ekonomik görüş ve uygulamalara yaslanıyor olmasıydı. (Buharin'in karşıtları onun düşünceleri için "Manchester ekolünün bizim Sovyet şubesi" diyorlardı.)(64) Bu nedenle de açıklama ve kavranması kolaydı; tartışmalar kasabalara yayıldığı zaman bu, hiç de azımsanmayacak bir avantajdı. Bunun iyi bir örneğini Buharin 1926'da yerel bir parti örgütü toplantısında tutumunu (artık resmi önderliğin tutumu olmuştu) açıklarken verdi:

İlk olarak, ülkede mal devri hızlanırsa daha çok mal üretilir, daha çok mal alınır ve satılır, daha çok biriktirilir. Bu da sosyalist birikimimizin hızlanması, yani sanayimizin gelişmesi anlamına gelir... Genel mal devri ... hızlanırsa, ekonomik organizmamızda kan daha canlı akar; bu sanayimizde devrin hızlanması demektir. Evvelden ayda bir kez satarken şimdi dört kez satıyorsam bu cebime bir kar yerine dört kar girmesi demektir; bu, sanayimizde daha çok birikim gerçekleştirmemiz, sosyalist sanayimizin gelişme... temposunu hızlandırmamız demektir. İkincisi bu topraklarda boy veren kapitalist unsurlardan artan vergi gelirleri biçiminde ek gelir alıyoruz... Fazladan elimize geçen bu iki temel kaynak, kapitalist biçimlere karşı, köy yoksulları da dahil sosyalist bi-

çimlere maddi olarak yardım edebilmek için bize ek olanak sağlıyor. (65)

1924 ile 1926'nın ikinci yarısı arasında Buharin'in ekonomik programı buydu. Bu program, içinden sosyalizmin boy verebileceği uygun bir geçiş yapısı olarak karma bir NEP ekonomisinin koşulsuz kabulü üzerine inşa edilmişti. Buharin, NEP ekonomisini, kamu sektörü (devlet, sosyalist ya da toplumsallaştırılmış -bu iki terimi Buharin birbirinin yerine kullanıyordu- sektör) ile özel sektörden oluşan iki sektörlü bir sistem olarak görüyordu. Kamu sektörü "komuta tepeleri" olarak tanımlanan büyük sanayi, bankalar ve dış ticaret ve Buharin'in zaman zaman bunlara kattığı kooperatifler ile iç ticaretten oluşuyordu.(66) Kooperatifleri sosyalist sektöre dahil etmesi (ilerde göreceğimiz gibi) kuramsal motivasyonlu ve çok tartışma konusu edilen bir tavırdı; iç ticareti dahil etmesi ise Buharin'in devlet ile kooperatiflerin piyasadaki rekabetinin başarısı konusunda iyimserliğine bağlı olarak değişiyordu. Özel sektör, köylü tarımı, aile işletmeleri, özel ticaret ve özel sermayenin diğer para kaynaklarını kapsıyordu. Buradan da anlaşılacağı gibi, Buharin'in iki sektörü, devlet sanayii ve köylü tarımı ile eşitleme eğilimi tam olarak gerçekle uyuşmuyordu; çünkü ekonomi, kendi sözcükleriyle, daha çok "dev bir sosyo-ekonomik salata"ya benziyordu.(67) Ama yine de böyle bir eşitleme, sistemin temeldeki ikili yapısını yansıtıyordu.

Buharin, ikili sistemin ancak özel sektör üzerindeki kısıtlamaların gevşetildiği 1924-1925 yıllarında tam olarak işlemeye başladığını belirtmeye özen gösteriyordu. Bu durumu açıklarken, 1921'den 1923'e kadar savaş yıkımına uğramış devlet sektörünün rekabet gücünün olmadığını, bu yüzden serbestçe gelişen bir özel sektör tarafından ekonomik olarak yutulabileceğini anlatıyordu. Ama 1924-1925 yıllarına gelindiğinde artık devlet kolay incinir bir "vaha" olmaktan çıkmış ve "ekonomik yaşamımızın belirleyici faktörü" olarak ortaya çıkmıştı; Buharin'e göre bu gerçek her geçen yıl daha bir doğruluk kazanıyor, daha netleşiyordu. Karma ekonomiyi geçici bir düzenleme olarak görüyor, ama onun "onlarca yıl" varlığını sürdürecek uzun erimli bir düzenleme olduğu noktasında ısrar ediyordu.(68) Sosyalizme geçiş sırasında özel ve kamu sektörleri arasındaki ilişkiler, işleyişi devletin düzenleyici yetkisinin kullanılmasına bağlı olarak

değişen yarı-serbest piyasa aracılığıyla yürütülecek ve düzenlenecekti.

Piyasa, iki sektör arasındaki bağlantıyı oluşturmasının, mal dağıtımını sağlamasının ve kaynak tahsisatına yardımcı olmasının yanısıra, "ekonomik yaşamdaki yarı dost-yarı düşman ve açık düşmanlar kitlesi"nin özel girişimlerinden Sovyet devletinin yararlanmasına olanak tanıyordu.(69) Buharin'e göre, NEP'in piyasa ekonomisi "küçük üreticinin özel çıkarları ile sosyalizmin inşasının genel çıkarlarının doğru bir bileşimi"ni kuruyordu. Köylüler, zanaatkarlar, işçiler "ve hatta burjuvazi" için kişisel teşvik unsurları getirmekle, "onların nesnel olarak sosyalist devlet sanayii ve bir bütün olarak ekonomiye hizmet etmelerini sağlıyoruz," diyordu. Kulak köylüsüne karşı tavrı da ("biz ona yardım ediyoruz ama o da bize yardım ediyor") onun genel olarak özel sermayeye karşı tavrını simgeliyordu. Kulakın gelişmesi, istese de istemese de -"Onun isteğinden bağımsız olarak"- sosyalizmin çıkarına hizmet ediyordu.(70) Sonunda devlet sektörü en avantajlı durumda olacak, piyasadaki daha büyük rekabet gücü, yüksek verimliliği ve geniş kaynaklarıyla ticaret ve üretimde özel sermayenin yerini alacaktı. Buharin'in "piyasayı piyasa aracılığıyla alt etme"nin nasıl mümkün olacağı konusundaki düşüncelerini aşağıda göreceğiz. Burada önemli olan, karma ekonomiyi ve piyasayı kabul etmesinin, onun tartışma konusu üç sorun karşısındaki tavrını belirlemesidir. Bu üç sorun, planlama, sanayi dalları arasında büyüme oranları ve ekonomik büyüme hızıydı.

"Ekonomik rasyonellik" vaadi nedeniyle, planlama, her Bolşeviği heyecanlandıran bir düşünceydi. Hepsi de onun erdemleri ve gerekliliği üzerinde hemfikirdi ama, çok azı anlamı ve uygulaması konusunda görüş birliği içindeydi.(71) Tek bir sınai plan Sol'un büyük amacıydı; bu görüş o kadar revaçtaydı ki, muhalefetin içindeki birkaç eğilimi birleştirmişti. Kısmen bu nedenle, kısmen de savaş komünizmi sırasında planlama adına merkeziyetçilikte sergilenen aşırılıklara tepkisi nedeniyle, 1924-1926 yılları arasında Buharin'in bu konudaki tespitleri çoğunlukla olumsuzdu. Yukarıdan -bir "*deus ex machina* gibi"* dayatılan ha-

* Latince, makineden çıkan tanrı. Eski Yunan ve Roma tiyatrosunda zor bir duruma müdahale etmek üzere sahneye çıkıp sorunu çözen tanrı.

zır bir genel plan fikriyle alay ediyor; onu, "proleter ordunun Perekop'u ele geçirmesiyle birlikte" son bulması gereken savaş komünizmi yanılgılarının bir kalıntısı olarak görüyordu. Esas önemli olan, piyasa güçlerini, köylü sektörünün arz ve talebini hesaba katmayan bir sınai planını "akıl almaz" görerek eleştirmesiydi: "Devlet sanayi sektörü içindeki ... *ilişkileri köylü piyasası ile ilişkiler belirler.* Bu bağlantıyı gözden kaçıran bir 'plan' plan değildir, çünkü bu *bağlantı* tüm planın temelidir."(72)

Öte yandan olumlu tesbitleri, NEP'in yeni mantığına dayanıyordu. "Gerçek" ya da "tam anlamıyla doğru" bir plan ancak, tedrici olarak, devlet ekonomileri piyasada rekabet yoluyla özel ekonomileri saf dışı bıraktıkça ve büyük sosyalist üretim geliştikçe formüle edilebilirdi. Planlı ekonomiye giden yol "uzun bir süreçti." Öte yandan, devletin "kumanda tepeleri"ni kullanarak ekonomiyi düzenlemesi ve toptan ve perakende fiyatları planlamasında "planlı bir başlangıç" görüyordu. Bir yandan "ekonomik fütürizme" karşı düşmanlığı bu konudaki görüşlerini olumsuz biçimlendirirken, öte yandan 1926'dan sonra ileri sürdüğü daha cesaretli plan önerilerinin arkasındaki felsefeye ilişkin ipuçları da veriyordu. Nisan 1925'te gerçek planlamanın yönünü şöyle açıklıyordu: "Bir yandan sanayi içinde üretim dalları arasındaki oranları belirlemek, diğer yandan sanayi ile tarım arasındaki doğru ilişkileri kurmak." Bu ikisi birbirinden ayrılamazdı. "Sanayi ile tarım arasında belli bir oranlılığı kurmadan üretimin farklı kesimleri arasındaki oranlılık [tan söz etmek] tam bir felakettir, kuru gürültüdür." Buharin'e göre planlama, "toplumsal olarak gerekli oranların sistemli bir şekilde bozulması" ile değil (o Sol'un bunu savunduğuna inanıyordu), oranlılığın sağlanması ile başlardı.(73)

Sol, planlamayı, ağır sanayiye derhal ve geniş ölçekli yatırım yapmanın yolu olarak ele alıyor, Buharin'in programı ise farklı bir sınai büyüme modeli öngörüyordu. Kamçılayıcı faktör olarak kitle tüketimine, sanayi içindeki oranların belirlenmesinde de iç pazarın kapasitesine güvenmek, "sanayinin köylü piyasasına uyarlanması"nı gerektiriyordu.(74) Bu, kişisel tüketime yönelik (örneğin tekstil) sanayileri geliştirmekle işe başlanması ve zincirleme sürecin sonucunda ağır sanayinin büyümesine olanak tanınması anlamına geliyordu. Buharin, aynı zamanda savaş

komünizminin düştüğü yanılgıların karşıtı olarak ortaya koyduğu bu modelin geçerliliğinin, 1921 yılına kadar sanayide görülen toparlanma ile kanıtlandığını savunuyordu. "Biz sanayinin en hafif dallarını, köylü ekonomisiyle bir mal *smiçkası* sağlayan dallarını kalkındırarak işe başladık; bu sürecin içinde önce hafif sanayi, sonra orta sanayi hız kazanmaya başladı; bu süreç sonunda, temel üretim halkasına, temel sermayenin yani metaın üretimine ulaştı." Buharin bu dengeli büyümeyi geleceğe yansıtarak, hafif sanayinin düzenli bir şekilde gelişimini ve ağır sanayinin "köylü ekonomisiyle kurulacak tam bir *smiçkaya*" sürekli bağımlılığını öngörüyordu. (75)

Son olarak tempo sorunu vardı. Tartışmalarda bu sorunun ağırlığı, partinin Sovyet Rusya'nın öteki ülkeler karşısında güvenliğini nasıl gördüğüne bağlı olarak değişiyor ve genellikle spekülatif felsefe düzeyinde tartışılıyordu. Tabii herkes mümkün olan en hızlı sınai büyümeden yanaydı. Belli bir acelecilik sergileyen Sol, bildirilerinde en az çoğunluk önderliği kadar belirsizdi. Buharin'in halka yaptığı açıklamalar kargaşayı daha da artırıyordu. Buharin 1924 ile 1925 yılları boyunca, Sovyet kalkınmasıyla kapitalist Avrupa ülkelerindeki durumu karşılaştırarak, Sol'un değil, kendi programının "çok hızlı bir kalkınma temposu" sağlayacağını savundu. 1924 başlarında "beş ya da altı yılda SSCB en güçlü Avrupa ülkesi olacak" diyordu. (76) 1925 ortalarında Avrupa kapitalizminin "stabilizasyonu" onu daha soğukkanlı düşünmeye itti: "Biz büyüyoruz, onlar da büyüyorlar, bu yeni bir şey..."; "bu yüzden daha hızlı, komşularımızdan epeyce daha hızlı büyümeliyiz." Bunu sağlayacak olan da "meta devrinin hızlandırılması"ydı. (77)

Ne var ki aynı dönemde Buharin, sürekli olarak daha düşük bir büyüme hızını çağrıştıran benzetmeler yapıyordu. Sanayide ilerlemenin köylü sektörü ile birlikte gerçekleşmesi gereğini vurgulamak için, "Arkamızdaki hantal köylü arabasını çekerek ağır ağır ilerlemek" gibi, "arkamızda olanca ağırlığıyla tüm bir köylülüğü bir mavnayı çeker gibi çekerek..." gibi ifadeler kullanıyordu. (78) Bu "küçük adımlar" (başka bir yerde de bu sözcükleri kullanmıştı) benzetmesi, aynı anda "çok hızlı bir tempo" vaadiyle nasıl bağdaşabiliyordu? "Küçük adımlar" benzetmesi ile köylülüğün ekonomik ve psikolojik olarak sosyalizme hazırlanmasını içeren uzun bir süreçten ("onyıllar") söz

edilirken "hızlı tempo" ile yalnızca ekonomik büyüme kastediliyor olması, durumu kısmen açıklayabilir. Ama buradaki ayırım açık olmadığı gibi doyurucu da değil. Sol'un polemikleri tahmin edilebileceği gibi "küçük adımlar" benzetmesinde odaklaşıyordu; özellikle de Buharin'in ("çok hızlı büyüyeceğiz" dedikten iki hafta sonra) "bu zayıf teknik temel üzerinde bile sosyalizmi inşa edebiliriz ... sümüklü böcek hızıyla ilerleyeceğiz ..." dediği Aralık 1925'teki parti kongresinden sonra.(79) Eğer Buharin'in bu sözleri sanayileşmenin "sümüklü böcek hızıyla" gerçekleşmesi anlamına geliyor idiyse, bu Buharin dahil kimseyi tatmin etmezdi.

Sık sık yaptığı gibi tempo meselesini "pompalama" ile birleştirdiği ve uzun erimli bakış açısını seçtiği zaman, Buharin'in ayakları yere daha sağlam basıyordu. Buharin'e göre, Preobrazenski'nin "denetimsiz pompalama" planı ilk başta sermaye harcamalarında yükselişe yol açsa da ardından mutlaka "hızlı" bir düşüş gelirdi. Oysa o, "her yıl ekonomimizde daha büyük bir genişlemeyi güvence altına almak" için "politikalarımız bir yıl değil birkaç yıllık süreler için hesaplanmalıdır," diyordu.

Daha kolay savunulabilir olan bu tezini Haziran 1926'da şöyle özetliyordu:

En hızlı sınai gelişme temposu hiçbir şekilde tarımdan en fazla miktarı alarak sağlanmaz. Bu hiç de bu kadar basit değildir. Bugün daha az alırsak, tarımda daha fazla birikime yol açmış, yarın sınai ürünlerimiz için daha büyük bir talebi güvence altına almış oluruz. Tarıma daha fazla kazanç sağlarsak, gelecek yıl, bu daha fazla kazançtan bir önceki yıla oranla daha çok alma ve gelecek yıllarda daha da fazla büyüme, devlet sanayimiz için daha da büyük bir gelir sağlama olanağını buluruz. Eğer ilk yıl görece daha az hızlı ilerlersek, büyümemizin çizdiği eğri ***daha sonra*** *daha hızlı yükselecektir.* (80)

Tempo sorunu, genel olarak ekonomik tartışmalara ilişkin bir gerçeği açığa çıkardı. Bu tartışmalar iç ve dış politika ve bir o kadar önemli olan Bolşevik ideoloji gibi ekonomi dışı alanlardaki düşüncelerle yakından bağlantılı ve bunların etkisi altındaydı. Bu özellikle, kuramsal bir düşünce yapısına sahip olan Buharin için geçerliydi. Sol'a karşı, politik, ahlâk-

sal ve ekonomik tezlerini ileri sürerken, kendi programı da Sovyetler Birliği'ndeki sosyal değişime ilişkin daha kapsamlı bir kuramın yalnızca bir parçasıydı.

1917 den 1920'ye kadar gayet işe yarayan Bolşevik ideoloji, 1924'te darmadağınıktı. Savaş komünizminin beklenmedik çözülüşü, "sosyoekonomik ilişkileri... olağanüstü karıştıran" NEP'in ortaya çıkışı, Avrupa devriminin başarısızlığının yarattığı "psikolojik çöküntü," Lenin'in ölümü ve farklı Leninizmlere bağlılıklarını ilan eden ardıllarının yarattığı görüntü, eski inançları ve kesin düşünceleri altüst etti ya da ciddi bir biçimde sarstı.(81) "Düşlerimizin çöküşü" çok değer verilen varsayımların, eski kuramların çöküşüydü. Ardından düşlerden uyanış ve karamsarlık geldi. Bunun kimi küçük, kimi kötüye alamet birçok işareti vardı. İşçiler nepmanın karısının süsüne kızıyor ve liberal tarım politikaları, kır komünistlerinin kafalarını karıştırıyordu. En önemlisi, partinin inançlı kadroları, özellikle gençler arasında NEP "bir moral çöküntüsü, bir düşünce bunalımına" yol açmıştı.(82)

Bir bakıma, ardı ardına düş kırıklıkları Bolşeviklerin kuramın her şeye yeten gücüne olan saf inançlarına bir son verdi. Artık Buharin bile "kuram, dostum, gridir; oysa yaşamın sonsuz ağacı yeşildir," alıntısını yapmayı sever olmuştu.(83) Yine de parti liderleri Bolşevizmi bütünsel ve tutarlı bir ideoloji olarak yeniden kurma ve yeniden ortaya koyma ihtiyacını şiddetle hissediyordu. 1924'te Buharin okuryazar halkın "ideoloji alanında" giderek artan "talep ve soruları" olduğunu, bu soruları parti yanıtlamazsa başkalarının yanıtlayacağını söyleyerek uyarıyordu.(84) Yanıtlar özellikle, rakip hiziplerin partinin daha geniş üye kesimine ve büyük ölçüde işçi-emekçi tabanına seslendiği parti tartışmaları sözkonusu olduğunda önemliydi. Gerek resmi parti önderliği, gerekse muhalefet ideolojik iletişime ağırlık veriyor, her iki taraf da yalnızca kendi programının - Buharin'in pek de içten olmayan bir şekilde "tarihsel Bolşevizm" dediği- "ortodoks Bolşevizm"den (Leninizm) kaynaklandığını ve onunla uyum içinde olduğunu iddia ediyordu. Önerilerini hamasi devrimci geleneğin elindeki ideolojik bayrağa sararak sunmakla yetinen Sol, daha çok eski değerlere ve düşünce biçimine sesleniyordu. Öyle uzun boylu kuramsal yeniliklere gereksi-

nim duymuyor, onun yerine parti yönetimindeki çoğunluğun "yürekli ekonomik çıkışlara olan hesaplı inançsızlığı"nı pratikte oportünizm, kuramda revizyonizm olarak aşağılamakla kalıyordu.(85)

Öte yandan "düşünce bunalımı" Buharin'e özel bir sorumluluk yüklüyordu. Resmi kuramcı ve yeni ekonomik politikaların baş savunucusu olarak Buharin, Bolşevik ideolojinin (özellikle tartışma konusu olan önemli sorunlarla ilgili olan alanlarda) yeniden kuruluşundan iki kat sorumluydu. Buharin, 1923'ten sonra parti sürtüşmeleri ile ilgili olmayan entelektüel tartışmalara çok az katıldı; dikkatini yeni politikaları ve kendi programını kuramsal olarak açıklamak ve bu arada bunların "tarihsel Bolşevizm"le uyum içinde olduğunu kanıtlamak noktasında yoğunlaştırmıştı. Burada da özel bir sorun çıkmıştı karşısına. Sol, (parlaklığını yitirmiş olsa da) yerleşik inançları canlandırmada oldukça başarılıyken, Buharin bu inançların birçoğunun geçmişteki yanılgılardan ibaret olduğunu göstermeye çalışmakla meşguldü. Örneğin Bolşeviklerin bütün inanç ve coşkularıyla uğraş verdikleri üç yılı, ekonomik alanda savaş komünizminin "sosyalizmin bir karikatürü" olduğunu söyleyerek bir kalemde silmişti.(86) "Eski kitaplar"dan türetilen düşünceleri bu kadar sürekli aşağılıyorsa, yeni düşünceleri de onun kurması gerekiyordu. Çünkü, eğer partinin temel düşüncelerinde radikal değişiklikler olduğu doğruysa, yeni kuramlara ihtiyaç var demekti. Ve her ne kadar Buharin de Lenin'in yazılarına, özellikle son yazılarındaki reformculuğa sık sık başvuruyor idiyse de *magister dixit** papağanlığının yeterli olmadığını kabul etmede gecikmedi.(87)

Resmi ağızlı sloganlar da çözüm değildi. Yeni pragmatikliğine uygun olarak artık Buharin "isterik" politikalara keskin bir dille saldırıyor, "sol da sağ da olmayan ama ... doğru olan" yolu savunuyordu. Bu tür bir orta yolculuğun ve "20.000'inci kez NEP ilkelerinden ayrılmamamız gerektiğini söylüyorum"(88) türünden açıklamaların sakıncası, tutuculuk kokması ve çoğunluğun devrimci ideallerden vazgeçtiği kuşkularını beslemesiydi. Kimi Bolşevik olmayanların "devrim meleği sessizce ülkeden çekiliyor" yollu umutlu kehanetleri çürütülmeliydi, çünkü bu aynı zamanda muhalefetin de görüşüydü.(89) Buharin 1922'de şöyle diyor-

* Latince, ustanın söylediği hikmet.

du. "Tarih düzen partilerine dönüşen devrim partilerinin örnekleriyle doludur. Kimi zaman, devrimci bir partiden yalnızca kamu yapılarına yazılan sloganlar kalır."(90) Muhalefet bunu "Thermidorcu gericilik" olarak tanımladı.

Kısaca, yalnızca yeni değil, aynı zamanda iyimser kuramlara ihtiyaç vardı. Buharin, NEP'in kötümserliğe yol açmasının nedeninin, kısmen, ilk bakışta cesurca görünmemesi olduğunu anlamıştı.(91) Karma ekonominin yüzeydeki kofluğu, Buharin'in düşüncelerinin "NEP'in idealleştirilmesi"nden ibaret olduğu, devrimci sosyalizmin kuramcısı değil, muhaliflerinden birinin taktığı adla "NEP'in Puşkin"i olduğu yollu suçlamalara karşı onu savunmasız bırakıyordu.(92) Bir geri çekilmeden kaynaklandıkları için, yeni politikalar çoğu kişiye yalnızca bir geri çekilmeden ibaret kalacakmış gibi görünüyordu. Parti üyelerini, bu politikaların aslında "geriye doğru bir hareket" olmayıp, sosyalizmin ileriye doğru yürüyüşünü temsil ettiğine ikna etmek gerekiyordu. "İlerlememizden söz etmenin adeta aykırı olduğunu düşünen" bütün "gizli skeptikler"in yanlışlığı kanıtlanmalıydı.(93) 1923'te partinin kuruluşunun yirmibeşinci yıl dönümünde Buharin, "Kolomb'un bile düşleyemeyeceği bir yolculuğa çıktık," diye yazıyordu.(94) Şimdi bu yolculuğun sürdüğünü, tescil edilmiş reformculuğunun ve "yeni ekonomi"sinin ülkeyi sosyalizme götüreceğini göstermesi gerekiyordu.

Sosyalist kalkınmanın ayrıntıları tartışmaya açılmadan önce, hâlâ, yalıtlanmış bir tarım ülkesinde sosyalizmi amaçlamanın olanaklı olup olmadığının belirlenmesi gerekiyordu. Daha önce de gördüğümüz gibi, ana beklentisi olgunlaşmış sanayinin çelişkilerinden doğacak uluslararası devrim olan eski Marksist-Bolşevik kuram, bunun olanaksız olduğunu savunuyordu. Gerçi sözcüleri Sovyet Rusya'da sosyalizmi inşa etme *sürecinin* olanaklı olduğunu temkinli bir şekilde kabul ediyordu ama, parti içindeki Sol, her zaman tutarlı ve rahatça olmasa da, eski tutumu savunuyordu. Sürecin ekonomik olarak geri olan tek bir ülkede tamamlanabileceği görüşünü şiddetle reddediyorlardı. Tavırlarının ortodoks, gerçekçi ve yılmaz bir şekilde enternasyonalist olduğunda ısrarcıydılar.(95) Ama 1917'den sonraki olayların mantığı -Ekim'de ve iç savaşta Bolşeviklerin ülke çapındaki başarısı, savaş komünizmi sırasındaki "sosyalizme sıçrama" düşüncele-

rinin cazibesine kapılmada gösterilen yaygın eğilim ve 1922-1923'te Lenin tarafından başlatılan NEP'in yüreklendirici değerlendirmesi- farklı bir sonuca işaret ediyordu.(96) Varılan bu sonucu, partideki Stalin-Buharin çoğunluğu "tek ülkede sosyalizm" öğretisinde ortaya koydular.

Öğretiyi ilk kez Stalin "sürekli devrimciler"e karşı başlattığı kampanyada açıkça ortaya koymuştu; ama onu bir kurama dönüştüren, böylece yirmili yıllarda "tek ülkede sosyalizm"den resmi görüşün ne anladığını açıklayan Buharin oldu.(97) Daha önce de gördüğümüz gibi, Buharin Kasım 1922'den bu yana bu düşünceye yaklaşmaktaydı.

Bu, "süreç içinde sosyalizme dönüşme" düşüncesinin üstü kapalı bir şekilde varsayımıydı. Buharin ancak Nisan 1925'de, Stalin'in açıklamasından üç ay sonra konuyu bütün açıklığıyla kamuoyuna yansıtmaya başladı.(98) Ama yeri geldiğinde, bu öğretinin önceki görüşlerinin revizyonu anlamına geldiğini yarım ağızla da olsa yadsıyordu. Aslında bu düpedüz bir yadsımaydı, çünkü, 1917'den 1921'e kadar herkes gibi, o da sosyalizmin tek başına Rusya'da başarıya ulaşmasının olanaksız olduğuna inandığını sık sık dile getirmişti.(99) Gerçi "tek ülkede sosyalizm" düşüncesinin mantığı Ekim darbesine, bu mantığın yasal babalık hakkı da Lenin'in 1922-1923 yıllarında yazdığı makalelere kadar uzanıyordu ama, yine de öğretinin resmen dile getirilmesi, resmi Bolşevik düşüncesinden radikal bir ayrılışı temsil ediyordu. Buharin bu ayrılışı üstü kapalı olarak şöyle ifade etmişti: "Sorunun bize önceleri göründüğü kadar basit olmadığı anlaşılmıştır; o zaman bunun üzerinde daha az düşünmüştük."(100)

Şimdi daha çok düşününce Buharin, "bir Avrupa devrimi olmadan Sovyet Rusya'da sosyalizm inşa edilebilir mi?" sorusuna iki parçadan oluşan bir formülle yanıt veriyordu. Formülün ilk parçası, ülkenin iç koşulları, kaynakları ve sınıfları ile ilgiliydi. Burada Buharin'in yanıtı kesinlikle olumluydu. "***Teknik geriliğimiz*** nedeniyle çökmemiz gerekir" biçimindeki varsayımı reddederek, ünlü vaadini şöyle dile getiriyordu: "Bu zayıf teknik temel üzerinde bile sosyalizmi inşa etmemiz ***mümkündür***... bir sümüklü böcek hızıyla ilerleyeceğiz ama... yine de sosyalizmi inşa ediyoruz ve bunu başaracağız.(101) Buharin, sosyalizm

için "gerekli ve yeterli her şeyi" bulduğu Lenin'in "vasiyetname"sinde ortaya koyduğu tavrın da bu doğrultuda olduğuna inanıyordu. Eğer doğruysa bu, sosyalizmin "inşasının olanaksız duruma geleceği ... bir nokta olamaz" demekti. Bir tek potansiyel tehlike vardı ve Buharin, bunu formülünün ikinci kısmında ele alıyordu: Sovyetler Birliği ancak devrim uluslararası bir olgu durumuna gelirse yabancı kapitalist müdahaleler ve savaş karşısında güvenli bir duruma gelebilirdi. Sonuçta, dış tehlikeye karşı güvence açısından ***"ülkemizde sosyalizmin pratikte nihai zaferi öteki ülkeler ve dünya devriminin yardımı olmadan olanaksızdır."*** (102)

Bu formül, Buharin'in bir yandan enternasyonalizmini kanıtlama, öte yandan da acil öneme sahip olan "nereye gidiyoruz?" sorusuna iyimser bir yanıt verme yoluydu. İç potansiyel ile dış tehdidi birbirinden ayırıyor ve ekonomik modernizasyon olanakları üzerinde odaklaşıyordu. Bu mantıklı bir yaklaşımdı. Çünkü "sosyalizmin inşası"na ilişkin parlak sözlerin altında, sanayileşme ve modernleşme alanındaki temel nitelikte ve kalıplara sokulamayacak sorunlar yatıyordu. Buharin'in yaptığı gibi "sağlam bir şekilde ayaklarımızın üstünde durabiliriz", "günden güne, aydan aya, yıldan yıla bu teknik-ekonomik geriliğin üstesinden geleceğiz" (103) gibi düşünceleri ileri sürmek için sosyalizmi özel bir algılayış biçimi gerekmiyordu. Başka bir deyişle "tek ülkede sosyalizm" büyük ölçüde, muzaffer Avrupa proletaryası olsun, bugünkü durumda olduğu gibi zengin bir koruyucu ulus olsun, bir dış yardım olmaksızın sanayileşmenin olanaklı olup olmadığı tartışmasıydı.

Buharin bütün görüş ayrılığı boyunca formülünü savundu ama, bu formülde kaçınılmaz olarak kendini duyuran milliyetçilik kokusu onu rahatsız ediyordu. Görünüşe göre "tek ülkede sosyalizm" ile uluslararası devrime olan kendi sonsuz ("platonik değil.. gerçek") bağlılığını bağdaştırabildiğine inanıyordu, (104) ama Sol'un "ulusal dar görüşlülük" suçlamasının gerçek ve artan bir tehlikeye işaret ettiğini de biliyordu. Kendisi ulusal heyecanlardan uzaktı ama Buharin demek, çoğu kez, bu öğretide Rusya'nın ulusal yazgısına ilişkin bir vaad gören sıradan parti üyesi demek değildi. Bunun bilincinde olan Buharin, milliyetçi eğilimi kırmak için üç yoldan çaba harcadı. Birincisi, sosyalizmin "en az birkaç onyıl ilerde" olduğunun al-

tını çizdi. İkincisi, sosyalizm kurulduğu zaman bile bunun "geri bir sosyalizm" olacağını bıkmadan tekrarladı. Üçüncü olarak, Sovyet girişiminin "bir çeşit `ulusal' hedef olduğu" görüşüne şiddetle saldırdı ve sosyalizmin inşasına ilişkin kendi görüşlerinin barındırdığı tehlikeye karşı uyarıda bulundu:

Olanaklarımızı abartırsak uluslararası devrime burun kıvırmak gibi ... bir eğilim doğabilir; böyle bir eğilim ise, kendine özgü bir ideolojiye, tuhaf bir ulusal Bolşevizme ya da bu özde bir şeye yol açabilir. Böyle bir noktadan ise, çok daha zararlı düşüncelere varmak için birkaç küçük adım yeter. (105)

Rahatsız edici olsun olmasın, öğreti NEP Rusya'sının sosyalist bir Rusya'ya nasıl dönüşeceği konusundaki kuramsal açıklamanın zeminini hazırladı. Buharin her zaman "tek ülkede sosyalizm" tartışmasının gerçekte "devrimimizin niteliği"ne, yani devrimde rol alan sınıfların niteliği ve karşılıklı ilişkileri üzerine bir tartışma olduğunda ısrar ediyordu. Bu Marksist perspektif, Buharin'in kuramının işe Sovyet Rusya'daki sınıfların bir çözümlemesi ile başlamasını gerektiriyordu. Resmi görüşe göre NEP toplumunda üç sınıf vardı. Toprak sahipleri ve büyük kapitalistler iç savaş sırasında birer güç olarak saf dışı bırakıldığına göre, bu üç sınıf proletarya, köylülük ve "yeni burjuvazi"ydi.(106) Bütün Bolşevikler sanayi proletaryasının ilerici sınıf olduğu, sosyalizmin taşıyıcısı olduğu konusunda birleştiği için, kent nüfusuna ilişkin kuramsal bir sorun ya da ciddi bir anlaşmazlık yoktu. Devletin çizdiği sınırlar içinde "toplumsal olmayan kazanç" peşinde ticaret ve spekülasyonla uğraşan kentin gerici unsuru nepmanı tanımlamada da bir zorluk çekilmiyordu. Nepman ile onun kırsal kesimdeki karşılığı kulak "yeni burjuvazi"nin bir bölümünü oluşturuyordu. Ne var ki görüş birliği kent sınırlarında sona eriyordu.

Anlaşmazlık, köylülük içindeki ayrışma ve yoksul köylüler, orta köylüler ve kulaklar biçimindeki eski üçlü sınıflandırmayı, 1917'den 1920'ye kadar devrimci gelişmelerin temelden dönüşüme uğrattığı ve farklılıkları ortadan kaldırdığı bir kırsal kesime uygulama üzerinde odaklaşıyordu. Hem bu kategoriler belirsizdi, hem de (örneğin kulak belirli bir sosyolojik kategoriden çok aşağılayıcı bir sözcük haline gelmişti) bunlara ilişkin istatistiksel veriler güvenilir de-

ğildi, çelişkiliydi ve sürekli olarak politik amaçlı çarpıtmalara konu oluyordu. 1925'te resmi hesaplamalar temelinde yapılan tahminlere göre kırsal kesimde yaşayan ailelerin yüzde 45'ini yoksul köylüler, yüzde 51'ini orta köylüler ve yüzde 4'ünü kulaklar oluşturuyordu. Bu oranlardan her biri, özellikle de sonuncusu tartışmalara konu oldu ve 20'li yıllar boyunca sık sık değişikliğe uğradı. Kulakların oranına ilişkin görüşler sıfırdan (kimileri 1917 öncesinin nefret edilen köy sömürgeninin artık kalmadığını iddia ediyordu) yüzde 14'e kadar değişiyordu. Söz konusu, 20-25 milyon aile olduğuna göre, bildirilen tahminlerdeki (ki bu kulakların köy nüfusunun yüzde 3 ile 4'ünü oluşturduğu yolundaydı) küçük değişiklikler bile politik ve ekonomik politikalar için önemli anlamlar taşıyordu.(107)

Sol, genellikle daha yüksek kulak oranını benimsiyor ve polemiklerini bu temel üzerinde yürütüyordu. Bu hem kulak karşıtı bir mülksüzleştirmeyi öngören az sayıdaki aşırı unsur için, hem de NEP'in kapitalizm koşullarındakine benzeyen yeni bir kırsal ayrışmayı başlattığına inanan muhalefetin ana akımı için geçerliydi. Onlara göre zengin ve yoksul köylü arasında kutuplaşma artacak, sömürücü kulak köydeki egemen güç olarak ortaya çıkacak, kapitalist ilişkiler yayılacak ve bu yalnızca kırsal alanda değil, kentteki devrimci kazanımları da tehlikeye düşürecekti. NEP'in, özellikle de 1924-1925 yıllarındaki uzantısının kapitalizmi geri getirme tehlikesi barındırdığına ilişkin Sol tezlerin odak noktasını bu öngörüler oluşturuyordu.(108)

Buharin, Sol'un iddialarının hepsini tümden reddetmiyordu. 1923-1924 yılından itibaren köyde bir farklılaşmanın yeniden oluştuğunu kabul ediyordu. Ancak ona göre, toprağın kamulaştırılması ayrışma sürecini yapısal olarak sınırlıyor ve devletin "kumanda tepeleri" ile birlikte getirilen zorunlu kısıtlamalar bu sürecin ciddi boyutlara ulaşmasını engelleyen güvenceleri oluşturuyordu.(109) Aynı zamanda tıpkı Sol gibi o da, kimi çekincelerle de olsa, tarım proletaryası olarak görülen yoksul ve topraksız köylünün partinin kırsal alandaki doğal müttefiki, kulakın da "düşmanımız" olduğu yolundaki dogmayı kuramda kabul ediyordu.(110) Ama kulakı ve aynı derecede önemli olarak Sol'un kutuplaşma tahlilinde ortadan kalkma eğilimi gösteren bir kategori olan orta köylülüğü ele

alış tarzı, köydeki katmanlaşmaya ve bunun sonuçlarına çok farklı bir biçimde baktığını gösteriyordu.

"Kulak" terimi, var olan Bolşevik kuramı reformcu bir programa uyarlamada Buharin'in karşılaştığı daha büyük bir sorunu temsil ediyordu. İdeolojinin sözlüğü -örneğin "proletarya diktatörlüğü ve sınıf savaşı"- kanı kaynatacak kadar kavgacıydı. Bolşevizmin parolaları da iç çatışma beklentisi ve böyle bir çatışma sürecinde doğmuştu ve barışa dayalı politikalara uyarlanması zordu. Radikal terminolojinin büyük bir bölümü ilk biçimiyle Marksizmden ya da daha doğrusu Fransız devrim tarihinden kaynaklanıyor; bir kısmı da "kulak" sözcüğünde olduğu gibi Rus geleneğinden geliyordu. 1918'de partinin kırsal alanda sınıf savaşımı propagandası yaptığı kısa dönem içinde Lenin "kan emiciler, vampirler, halkı soyanlar" sözcükleriyle tanımladığı kulaklara karşı "acımasız bir savaş" ilan etmişti. Ne var ki 1922-1923 "vasiyetnamesi"nde, herhalde iç savaşın kırsal nüfusu büyük ölçüde farksızlaştırılmış yoksulluk kurbanı bir kitleye dönüştürdüğünün farkında olduğundan, kulak sözünü bile etmiyordu.(111) Yine de kulakın kötü çağrışımı varlığını sürdürdü; Sol, Buharin'in "kan emiciler" ve "halkı soyanlar"la işbirliği önerdiğini ima etmek için bu çağrışımı kullanıyordu.(112)

Buharin sorunu anladı.1924'ten itibaren politik açıklamalarına mutlaka parti içindeki potansiyel "kulak tehlikesi"ne dikkat çeken karanlık uyarılarla başlar oldu. Bu tehlikeye ilk kez kendisinin parmak bastığı (bu doğruya benziyordu), ilk kez kendisinin yeni politikaların "kulaka yapılan bir yatırım" biçimine dönüştürülmesine karşı uyarıda bulunduğunu ve kulakı "gayet net gördüğünü" söylüyordu.(113) Bu eleştirel sözlerin ardında, aslında, partinin bu konudaki görüşlerine yeni bir yön verme çabası vardı. Sovyet kulakının "eski kulak tipi"nden farklı olduğunu savunma fikriyle kısa bir süre flört eder gibi olduysa da, daha güvenli bir yol seçerek kulak ile varlıklı köylünün toplam köylü nüfusunun "yaklaşık yüzde 3'ünü, en çok 3-4'ünü" oluşturduğunu ileri sürdü ve zalim "zengin hancı, köy tefecisi, kulak" ile "birkaç tarım işçisi çalıştıran güçlü mülk sahibi" arasında ayırım yapılması gereğinin altını çizdi. Bu ayırım, her girişimci köylüye kulak yaftasını yapıştırmaya karşı isteksizliğini yansıtıyordu.(114)

Ama en önemlisi, tek başına kulakın ciddi bir ekonomik ya da politik tehdit oluşturmadığını ileri sürmesiydi. Evet, kır kapitalistleri geçici olarak boy verebilirlerdi ama, bu ancak genişleyen devlet sektörüyle yanyana mümkün olabilirdi. Bu sektörün "kumanda tepeleri" onların gelişimini kontrol altında tutar ve yönlendirirdi. Bu nedenle, diyordu Buharin, kulak üretimini teşvik etme politikası kendi içinde bir tehlike oluşturmaz. Ve "sonunda kulakın torunu dedesine böyle davrandığımız için bize teşekkür edecektir."(115) Politik tehlike, yanlış anlaşılmakla birlikte, daha ciddiydi; çünkü bu tehlike kulakın köylü kitleler, özellikle orta köylülük üzerinde etkili olup olmayacağı, önderlik konumuna yükselip yükselmeyeceği ile ilgiliydi. Tehlike, diyordu Buharin, kırsal kesimin Sovyet iktidarından memnun kalıp kalmaması ile doğru orantılıdır. Devletin kötü uygulamaları yaygın hoşnutsuzluğa yol açtığı zaman "orta köylü kulakı, ataerkil deyişle, bir koruyucu-baba olarak görecektir..." Zaman zaman yerel sovyet ve kooperatif seçimlerinde kulakların kazanmasının nedeni orta köylülerin bu tür hoşnutsuzluklarıydı. Bunun kitlesel bir olgu haline gelmesine izin verilmesi, kulakların "nüfusun büyük bir çoğunluğu üzerinde" hegemonya kurması sonucunu doğururdu.(116)

Buharin, partinin esas kaygısının kulak tehlikesi denen şey değil, orta köylülüğün değişken sempati duyguları olduğunu savunuyordu ve bunu bütün yirmili yıllar boyunca sürdürdü. Eski militan Bolşevik özdeyiş *Kto kogo?* (kim kimi yok edecek?), Buharin'e göre artık geçersizdi; artık sorun *Kto s kem?* (kim kiminle ittifak kuracak?) sorunuydu.(117) Parti için stratejik nitelikteki ne zengin ne de yoksul olan köylülerle uzlaşma gereği, 1918'den bu yana gündemdeydi. Ama NEP'in gelişi, Lenin'in orta köylülüğün "tarımımızda ön plana çıkan faktör" olduğu yolundaki açıklamasının da gösterdiği gibi, soruna yeni bir ivedilik kazandırdı. Bu sosyalist perspektif, Buharin'in düşünce biçimini baştan sona belirleyici öğeydi. Onun tarım programı, bir zamanlar kendisinin dile getirdiği sözcüklerle, bir bakıma "orta köylülük üzerine oynanan bir bahis"ti. Muhalefet de buna, pek de yersiz olmayan bir şekilde, Buharinizmin bir "orta-köylü Bolşevizmi" olduğunu söyleyerek yanıt veriyordu.(118)

Orta köylülüğü "en önemli katman" ve "temel kitle" olarak tanımlamakla Buharin, partiye üç mesaj vermek

istiyordu. Birincisi sosyolojikti; toprak sahipleri ile kulakların çökertilmesi ve "büyük tarım devrimimiz" sırasında toprağın yeniden dağılımı "kırsal alanın orta-köylüleştirilmesi" sonucunu doğurmuş, orta köylülük toprakta çoğunluk durumuna gelmişti. İkincisi ekonomikti; orta köylü ekonomisi Sovyet tarımının belkemiğiydi. Ve sonuncusu politikti; orta köylülüğün devlete bağlılığı kırsal kesimde hegemonya savaşında belirleyici faktördü. Bütün bunlar Buharin'e göre tartışma götürmez bir sonuca işaret eden ampirik gözlemlerdi. O sonuç şuydu: "Politikamızın temel çizgisi bu katmanı Sovyet iktidarından yana kazanmaktır.(119) Buharin için köylü politikası demek, orta köylülüğe karşı yürütülen politika demekti. Buharin sosyalizm ve köylü kuramını bu denklem üzerine temellendirdi.

Buharin'e göre orta köylülük tarihi bir "yol ayırımı"nda duruyordu. Bu yollardan biri kapitalizme (kulak ekonomisi), diğeri de sosyalizme gidiyordu. Muhalefetin sözcüleri orta-köylü işletmelerinin kapitalist işletmeler olduğunu ima ettiklerinde Buharin şiddetle karşı çıkıyor ve Marksist tahlilde orta köylünün "basit meta üreticisi" olduğunu hatırlatıyordu: "Ticaretle uğraşır ama üçretli emek sömürmez." Bu nedenle o kapitalist değil, sınıfsal açıdan küçük burjuvaydı. Kapitalizm koşullarında küçük burjuva ekonomileri kapitalist ekonomilere dönüşür, basit meta üreticisi ya küçük kapitalist, ya da bunu başaramazsa proleter olurdu. Oysa Sovyet toplumunda gelecekteki evrim yolu açıktı, çünkü "kapitalist olmayan yol" mümkündü.(120) O zamana kadar örneği görülmemiş bu seçenek şimdi düşünülebilir durumdaydı, çünkü köylü, Buharin'in sözcükleriyle "iki ruhlu"ydu: Birincisi sosyalist emellerle özdeşleşen "emekçi ruhu", ikincisi ise "büyük toprak sahiplerine belirli bir saygı duyan" küçük toprak sahibi kimliğinde yaşayan "emekçi olmayan ruhu"ydu. Hangi ruhun baskın çıkacağı "sosyo-ekonomik faktör"e bağlıydı.(121)

Buharin için orta köylülüğün yalnızca "en önemli katman" değil, aynı zamanda bir sınıf olarak köylülüğün simgesi durumuna geldiği açık. Orta köylülüğün "ruh"unda barındırdığı iki eğilim genel olarak köylülük, hatta "emekçi köylü için de karakteristikti." (122) Ortodoks olmayan bu yaklaşım Buharin'in "orta" sözcüğünü atıp, örneğin, "köylülüğü kazanmak için" dünya ölçeğindeki "savaşım" sorununu ele alırken, tek başına "köylülük"ten söz etme alışkanlığını edinme-

sinde yansıyordu. Aynı şekilde ne "toprak sahibi-kapitalist blok" benzetmesi, ne de Sovyet işçisi-köylü *smiçka*sının "proleter devrim ve köylü savaşı bileşimin"den oluştuğu savı, köylü katmanlarının ayrışmasına ilişkin geleneksel Bolşevik bakışıyla bağdaşıyordu.

Ama Buharin'in ayrışmanın olmadığı bir köy nüfusu çerçevesinde düşünme eğiliminin en açık kanıtı, onun NEP Rusya'sını "esas itibariyle iki sınıflı bir toplum" olarak görmesiydi. Zaman zaman usulen üç sınıftan söz etse de "iki sınıflı toplum" kuramı -"iki emekçi sınıfın işbirliği"ne dayalı bir düzen- onun geçiş dönemi ve bu dönemin ana sorunları konusunda genel anlayışını ortaya çıkarıyordu. Ona göre bu sorunlar; kent ile kır, sanayi ile tarım, büyük ve küçük üretim, rasyonel plan ile kargaşacı piyasa ve işçi sınıfı ile köylülük arasındaki ilişkiler sorunu"ydu. (123) Muhalifleri ise hemen, bu ikililerin hiçbirinin kapitalist ekonomiler ve "yeni burjuvazi"yi, özellikle de kulakı hesaba katmadığına dikkat çekiyorlardı. Oysa orta köylüyü en azından "köylü kitleler"le eşitlemek, Buharin için kuramsal olarak vazgeçilmezdi. Bu, örneğin, orta köylüyle "güçlü bir bağlaşıklık" yerine onu "tarafsızlaştırma"yı dayatan Bolşeviklere karşı çıkışını açıklıyordu. Böyle bir dayatma, Bolşevizmin "her küçük köylünün sosyalizmin inşasına katılma olanağını güvence altına alma"yı içeren "tarihsel görevi"ne aykırıydı. (124)

Sınıf kuramının öteki yanı ekonomikti. Marksist düşüncede, toplumsal sınıflar ekonomik etkinliğin farklı biçimlerinin temsilcileri olarak davranırlar ve evrimleşirler ve her biri farklı tarihi toplumlarda hüküm sürerdi. Sanayi fabrikasında cisimleşen kolektif emek bir embriyon halinde sosyalist niteliği içinde barındırırken, özel mülkiyet ve bireysel emek sosyalizmle bağdaşmayan bir şey olarak görülürdü. Buharin'in "iki temel sınıf"ından proletarya bu nedenle kuramsal ve örgütsel bir sorun yaratmıyor, çünkü o sosyalizmin ekonomik geleceğini temsil ediyordu. Ancak 1925'te, parti yönetimindeki çoğunluğun NEP'i idealleştirdiğine inanan ve buna tepki göstermeye kararlı olan Zinovievciler birden Sovyet devlet sanayiinin sosyalist değil, devlet kapitalizmi niteliğinde olduğu sonucuna vardılar. (125)

Muhalefetin kendi kendisini çürütecek böyle bir

taktiği neden seçtiği bilinmiyor. Buharin'in de dediği gibi, devlet kapitalizmi üzerinde önceki tartışma "*bambaşka* bir konuydu." Bu tartışma, Lenin'in "tutarlı bir biçimde sosyalist" olarak tanımladığı kamulaştırılmış sanayinin niteliği ile değil, Sovyet ekonomisinin içinde büyük özel sermayenin varlığıyla ilgiliydi. Anlaşılan muhalefet kendi eleştirisinin sonuçlarının nereye gidebileceğini göremedi; çünkü Buharin, eğer devlet sanayi işletmeleri birer devlet kapitalist işletmesiyse "bizim umudumuz nerede?" diye soruyordu. Bu, Bolşevik rejimin "hiçbir şekilde proletarya diktatörlüğü değil, bir *sömürü* sistemi" olduğu anlamına gelirdi. Eğer bu doğruysa, diyordu Buharin, "partiden ayrılır, yeni bir parti kurmaya ve bugünkü Sovyet iktidarına karşı üçüncü bir devrimin propagandasını yapmaya koyulurum."(126) Bolşevik bakış açısından savı çok sağlamdı, çünkü bu sav gerek önderlik, gerekse muhalefet için aynı derecede önemli bir varsayıma dayanıyordu: "Hegel diliyle konuşacak olursak, burada sosyalizm 'var' değil, 'oluş' halinde, *im Werden;* ama daha şimdiden güçlü bir temeli var, bu temel de sosyalist devlet sanayimizdir."(127) Buharin bu tartışmayı kazanmada zorluk çekmedi.

Köylü tarımı daha sorunlu bir konuydu. Bolşevikler büyük ölçekli kolektif tarımsal üretimin öğreti açısından kutsallığına ve ekonomik üstünlüğüne inanarak iktidara geldiler. Ama 1917 devrimi tersine bir sonuç verdi; büyük toprakları parçalayarak milyonlarca yeni, küçük köylü işletmeleri doğurdu. Savaş komünizmi çeşitli türden kolektif çiftlikler kurulması doğrultusunda kısa ve başarısız bir kampanyaya tanık oldu. NEP'in gelişiyle birlikte bu çabaların büyük ölçekte kısa sürede gerçekleşebilirliği de hayal olarak görülüp bir kenara atıldıysa da, gelecekteki kolektifleşmiş tarıma olan sözlü bağlılık, Sol Bolşevikler arasında daha çok vurgulanmak üzere, varlığını sürdürdü. 1921'den sonra devletin bu konudaki tavırsızlığı, bir de köylü düşmanlığı ile birleşince kolektif ekilen toprakların miktarının 1925'te yüzde 2 civarına düşmesi ile sonuçlandı. Ne var ki aynı yıl "sosyalizm inşası" tartışmaları ve kırda kapitalizmin büyümesini dengelemek için bu kesimde sosyalist bir "kumanda tepesi" kurma isteği ile bağlantılı olarak kolektif çiftlikler yeniden gündeme geldi ve parti içinde küçük bir coşkulu destekleyici grubu buldu.(128)

Kolektif çiftlik yandaşları gürültülü (ama geçici)

bir yenilgiye uğradılar. Bu yenilgide kimsenin, parti içindeki genel "kolektif çiftlik karşıtı hava"nın bile(129) Buharin kadar katkısı olmadı. Buharin'in bu konudaki görüşlerinin tümü de olumsuz değildi. Örneğin, Bolşeviklerin hâlâ büyük işletmelerin gerek tarımda gerekse sanayide "küçük işletmelerden daha rasyonel" olduğuna inandıklarını söylüyordu. "Kolektif çiftliğin güçlü bir işletme" olduğunu onaylayarak kimi yoksul ve topraksız köylünün yokluk içinde kendiliğinden kolektif çiftliğin "çekim gücüne" kapılabileceğini belirtiyordu. Ama Buharin'e göre, bu en alt katman söz konusu olduğunda bile köylülüğün geleneksel mülkiyetçi ruhu -"babadan, dededen miras alınan eski alışkanlıklar"- kolektif çiftliğin aleyhine işliyordu. Bu nedenle "kolektif çiftlik hareketinin *bütün* büyük yoksul köylü kitlesinin tümünü kucaklaması çok uzak bir olasılıktır."(130)

Hareketin öngörülebilir gelecekte Sovyet Rusya'nın "temel köylü kitlesi" -orta köylülük- arasında herhangi bir başarı kazanması düşünülemezdi. Bu, Buharin için "aritmetiksel bir doğru"ydu. Kolektifleştirilmiş tarım en iyi olasılıkla uzak bir umuttu ve başarısı, gönüllü, makineleşmiş, kendi kendine yeterli kolektif çiftliklerin özel çiftliklerle açık piyasadaki rekabetinde ekonomik olarak üstünlüğünü kanıtlamasına bağlıydı. Buharin yapay olarak kolektif çiftlikler kurmanın yanlış olacağı uyarısında bulunuyordu; böyle bir durumda bu çiftlikler devlet parasını yiyerek yaşayan ve köylünün "özel ekonomi iyidir" inancını pekiştirmekten başka bir işe yaramayan "asalak komünist kurumlar" durumuna gelirdi.(131) Kolektif çiftçiliğe böyle açıkca karşı çıkan Buharin, daha da ileri giderek çok yerleşik bir Bolşevik varsayımını terketti: "kolektif ekonomi köylülüğü sosyalizme götürecek ne ana karayolu, ne ana yol ne de ana politikadır." Önemini vurgulamak için 1925 yılının Mart ve Nisan ayında yapılan dört resmi toplantıda bu açıklamayı neredeyse sözcüğü sözcüğüne tekrarladı. Bu toplantılardan biri de kolektif çiftçilerin açılış konferansıydı.(132)

Devlet çiftlikleri köylüye daha da az çekici geldiğinden, Buharin'in açıklaması sosyalizmin köyde "üretim alanından... başlamayacağı" anlamına geliyordu.(133) Marksist düşüncede, toplumsal ilişkilerin biçimlenmesinde üretim biçiminin belirleyici rolü hatırlanırsa, bu yeni bir savdı. O halde köylüler sos-

yalizme nasıl geçeceklerdi? Buharin'in yanıtı şöyleydi: "Sıradan kooperatifler, pazarlama, satınalma ve kredi kooperatifleri" aracılığıyla. Bu noktada Buharin'in, kuramsal meşruluk açısından Lenin'in "eski `tarım kooperatifleri' sosyalizmi kuramı"na ihtiyacı vardı. Bu, "bize birer yönerge, bir yol, bir ana yol olarak miras kalan Leninist plan..."dı.(134) Gerçi 1921'den beri kooperatiflerin rehabilitasyonuna yönelik resmi bir program yürütülüyordu ama, birçok Bolşeviğin gözünde kooperatifler esas itibariyle kapitalist kurumlar olarak kalmıştı. Oysa Buharin için bunlar köylülüğün "kapitalist olmayan yoldan evrimi" için bir anahtar, kırda "sosyalizme giden kestirme yol" niteliğindeydi. 1924'ten sonra sık sık dile getirdiği gibi, onun programı "kooperatifler üzerine oynanan bir bahis"ti.(135)

NEP'in temel mantığı, köylünün mülk sahibi olma isteğinin yerine getirilmesi gerektiğini öğretiyordu. Buharin'e göre, kooperatiflerin en önemli yararı buradaydı. Köylüye bir "küçük mülk sahibi" olarak hitap ediyorlar ve "dolaysız çıkar" sağlıyorlardı:

Eğer söz konusu bir kredi kooperatifiyse (köylü) daha ucuz kredi sağlamalıdır; eğer bir pazarlama kooperatifiyse ürününü en avantajlı şekilde satmalı ve bundan kazançlı çıkmalıdır. Eğer bir şey satın almak istiyorsa bunu kooperatif aracılığıyla yapmalı ve... daha ucuz ve daha iyi mal almalıdır.

Kendi özel çıkarını gözetirken köylü, "kooperatiflerin dışında kalmaktansa kooperatifler halinde örgütlenmesinin daha avantajlı" olduğunu anlayacak ve böylece kolektif çiftlik dahil öteki kolektif girişimlere yatkın hale gelecekti.(136)

Ne var ki tarım kooperatifleri Buharin'in kafasında daha yüksek bir işlev görüyordu. "Kişisel köylü işletmeleriyle aralarındaki sayısız bağ" nedeniyle kooperatifler "devlet sanayiini köylü ekonomisiyle birleştiren... örgütlü bir köprü" işlevi görüyordu. Başka bir deyişle:

Kooperatifler, proleter kent ile emekçi köy arasındaki bağdır. *Tam kent ile köyün kesiştiği kavşak noktasında yer alır ve her şeyden önce işçi sınıfı ile köylülük arasındaki ekonomik* ***emiçka*** *onda cisimleşir.*

Devletin ekonomik organlarıyla yakın bağları nedeniyle kooperatifler, merkezileşmiş devlet sanayii ile milyonlarca dağınık köylü ekonomisi arasında pazar aracılığıyla bir bağ kurma ve köylü ekonomilerini sosyalist bir yola sokma aracıydı. Buharin bunu şöyle bir benzetmeyle açıklıyordu: "Proleter gemimiz, yani devlet sanayimiz, öncelikle kooperatifi çekmekte; gemimizden daha ağır bir mavna olan kooperatif ise milyonlarca halat aracılığıyla bütün bir köylülüğün oluşturduğu muazzam ağırlıktaki dev mavnayı çekmekte."(137)

Kolektif çiftliklerin değil de pazarlama ve kredi kooperatiflerinin köylüye ulaşmada daha başarılı olacağı önerisi, Bolşevik duyguları pek de ciddi bir biçimde incitmedi. Ne de olsa, kooperatifler devrimden önce de yaygın bir biçimde bu işlevi görmüşlerdi. Daha yeni olan ve çoğu kişiye sarsıcı gelen, Buharin'in, bütün bu eski burjuva (en azından küçük burjuva) kurumlar "merdiven"inin "sosyalist bir biçim alacağı"nı, bunların büyümesinin "gelecekteki sosyalist toplumun hücrelerinin sürekli ve sistemli büyümesi" demek olduğunu savunmasıydı.(138) "Sıradan kooperatifler"in günün birinde köylüyü kolektif tarıma götüreceğine ilişkin iyimserliğini sürdürürken Buharin'in temel düşüncesi şuydu: "sosyalizme doğrudan üretim süreci aracılığıyla değil, *dolaşım süreci* aracılığıyla ulaşacağız." Sonradan, Stalinist bir eleştirmenin sözcükleriyle, bu "Buharin'in kooperatif planının temeli"ni oluşturuyordu.(139) Bu görüş yalnızca Marksist düşüncede önemli bir yere sahip olan üretimi gözden kaçırır göründüğü için değil, aynı zamanda kooperatiflerin eskiden beri Rus popülist sosyalizmi ve Batılı Marksist revizyonistlerle bütünleşmiş olması nedeniyle de tartışmalı bir görüştü.

Buharin kooperatiflerin kuşkulu geçmişini kendisi için bir avantaja dönüştürdü. Şöyle diyordu: Popülistler ve "tarım kooperatifleri sosyalizmi" denen kuramla tarım için kapitalist olmayan bir yol öneren Marksistler "talihsiz bir reformcu ütopya"nın değirmenine su taşıyorlardı, çünkü kooperatiflerin kapitalist sistem içinde sosyalist bir evrim geçireceklerini düşlemişlerdi. Oysa kapitalist bankalar, sanayi ve burjuva devletle yanyana var olan ve onlara bağımlı olan kooperatifler, kaçınılmaz olarak "kapitalist ekonominin etki alanına girerler", "yavaş yavaş kapitalist ekonomik örgütlenmeler içinde erirler" ve en

sonunda kendileri de "kapitalist işletmelere dönüşürler." Kısaca "kapitalist bir biçim alırlar." Proletarya diktatörlüğü koşullarında, sosyalist sanayi ve bankalara dayanarak ve onlarla bağlantı içinde çalışan Sovyet kooperatifleri ise, aynı süreç içinde kaçınılmaz olarak "proleter ekonomik gövdenin bir parçası durumuna gelecekler"di. "Kendi iradeleri dışında" bu kooperatifler "sosyalist biçim alacaklar"dı: "kooperatifler kapitalist toplumda nasıl *kapitalist* ilişkiler sistemine dönüşürse, [bizde de] *bizim* kurumlar sistemimize dönüşür." Böylece, tarım kooperatifleri sosyalizmi "proletarya diktatörlüğü koşullarında bir *gerçeklik* olur."(140)

Buharin'in sosyalizme giden yol olarak sunduğu NEP kuramı büyük ölçüde onun anolojik akıl yürütme biçimine dayanıyordu. Kooperatifi geçiş döneminin taşıtı olarak kabul eden Buharin'e bu, yine kapitalist toplumdaki süreçle paralellik kurarak, "küçük mülk sahibi kaçınılmaz olarak devlet sosyalist sistemimiz içinde eriyecektir" tezini savunma olanağı veriyordu.(141) Bu "içinde erime" kuramı, besbelli onun on yıl önce geliştirdiği modern devlet kapitalizmi kavramından türetilmişti. Burada, egemen devlet sektörü küçük ve önceleri özel durumda olan ekonomik birimleri merkezileşmiş bir banka ve finans kapital alaşımı aracılığıyla özümsüyor ve kendisine tabi duruma getiriyordu. Aslında, toplumun üretken altyapısının üstyapıyı belirlediği yolundaki Marksist önermeyi önce üstü örtülü bir biçimde revizyona uğratan Buharin, şimdi Sovyet örneğini tartışırken bunu açıkca ortaya koyuyordu. Proleter devlet, diye akıl yürütüyordu Buharin, "yalnızca politik bir üstyapı değildi", "ekonomik kumanda tepeleri"ni içermesi nedeniyle, "Sovyet toplumunun *üretim ilişkilerinin ayrılmaz bir parçası*, yani `altyapı'nın bir parçası"ydı. Dolayısıyla, Sovyet toplumunda altyapı ile üstyapı arasındaki ilişkinin bir *özgünlüğü* vardı:"`İkincil' olan (üstyapı) 'birincil' olanı (altyapı) düzenliyor"du.(142) Buharin'in devlet sosyalist sektörünün doğal bir evrimleşme sonucunda "kargaşa içindeki, örgütsüz ekonomiyi sosyalizmin etkisi altına alacağı"na ilişkin savının altında yatan bu mantıktı. "Sosyalist kumanda tepeleri"nin varlığı koşullarında Sovyet küçük burjuvazisi ve kooperatif ekonomisi sosyalist bir çizgide evrimleşecekti. Daha spesifik olursak, bu mantık onun tarımda ayrı bir "kumanda tepesi"nin (sözgelimi kolektif çiftlik) gerekli olmadığı konusundaki ısrarına

akılcı bir gerekçe sağlıyordu: *"Kırdaki kumanda tepesi...* kenttir." (143)

Bu "içinde erime" sürecinin ana mekanizması, Sovyet bankacılık ve kredi sistemiydi. Finansman ve kredi bağımlılığı devlet sektörünün ekonomik hegemonyasını güvence altına alıyor, sosyalist olmayan örgütlenmeleri sosyalist sektöre "bağlıyor" ve kooperatiflerle *"proleter devletin kredi organları"* arasında bir "çıkar birliği" yaratıyordu. (144)

Devletin banka kredisi "kumanda tepesi"nin her şeye kadir gücüne olan inancı, Buharin'i vardığı en tartışmalı sonuca götürdü: "Hatta kulak kooperatifleri (kredi kooperatifleri) bile sistemimiz içinde eriyecektir." Bu düşüncenin yaratacağı tepkileri tahmin eden Buharin, onu ilk kez 1925 baharında temkinli bir dille öne sürdü. Ama birkaç hafta sonra kooperatif kuramını özetleyerek kendinden daha emin bir ifadeyle dile getirdi:

Kooperatif köylü örgütlenmemizin ana şebekesi, kulak değil, "emekçi" tipte kooperatif hücrelerinden, evrimleşerek genel devlet organları sistemimizin bir parçası ve böylece ***tek bir sosyalist ekonomi zincirinin halkaları*** *durumuna gelen hücrelerden oluşmaktadır. Öte yandan kulak kooperatif odakları da aynı şekilde, bankalar vb aracılığıyla aynı sistemin bir parçası olacak, ancak bir dereceye kadar yabancı bir madde durumunda olacaktır... Bu tip kulak kooperatifinin geleceği ne olabilir? Eğer gelişmek istiyorsa zorunlu olarak... devletin ekonomik organlarıyla bağ kuracaktır; fazla parasını sabit bir faiz almak için bizim bankalarımıza yatıracaktır. Kendi bankacılık kuruluşları ortaya çıksa bile. bunlar zorunlu olarak proleter devletin, ülkenin ana kredi kaynaklarını elinde tutan güçlü kredi kurumlarıyla bağlantı kuracaklardır. Öyle ya da böyle kulak ve kulak kooperatifinin gidecek başka bir yeri olmayacaktır, çünkü ülkemizde gelişmenin genel çizgisi,* ***proletarya diktatörlüğü sistemi olarak önceden belirlenmiştir.*** (145)

Dört yıl sonra bu pasaj, Buharin'in dönekliğinin baş kanıtı olarak gösterilecekti.

Sınıf savaşımı, bu önemli Marksist kavram, Buharin'in Sovyet sosyalizmine giden evrimci yol kuramı-

nın bir parçası olmayı sürdürüyordu. Sosyalist olmayan ekonominin sömürücü karakterine ilişkin belli belirsiz bir soyutluğa sahip bu kavram, 1917'den 1920'ye kadarki dönemde iç savaşın yumuşatılmış bir eşanlamlısına dönüşmüştü. Bolşevik ideolojinin en Sorelcil* imgesi olan bu kavram, toplumu çatışan, uzlaşmaz sınıfların bir savaş alanı, taraflardan yalnızca birinin galip geleceği, çatışmanın egemen olduğu bir arena olarak çiziyordu. Yirmili yılların Sovyetleri bağlamında sınıf savaşımı, potansiyel olarak patlamalara açık bir *idée fixe*, iç barışın antiteziydi. Sınıf savaşımının süregelen varlığına ve kaçınılmaz bir biçimde yoğunlaşmasına yapılan göndermeler doğal ve oldukça sık olarak Sol Bolşeviklerden, özellikle de onların anti-kulak kanadından geliyordu. Öbür tarafta ise Buharin, dogmanın algılanış biçimini iki noktada revize ederek onu etkisiz duruma getirmeye çalıştı.

İlk olarak, Sovyet toplumunun gelişiminin antagonist sınıflar arasında yeni bir ilişkiyi olanaklı duruma getirdiğini ileri sürdü: "Proletarya diktatörlüğü, sınıflar arasında, toplumsal bütünlüğün birliğini... ifade eden belirli bir `uzlaşmayı' olanaklı kılan bir zarf işlevi görür."(146) Bu önerme Buharin'in iki temel düşüncesini birleştiriyordu. Sovyet toplumu (ve onun ekonomisi) tek bir varlık ya da "karşıtların birliği"ydi. Buharin bunun, Sol'un göremediği bir doğru olduğuna inanıyordu: "Preobrazenski ülke ekonomisinin *çelişkilerini* görüyor ama *birliğini* görmüyor; *savaşımını* görüyor ama *işbirliğini* görmüyor..." Toplumsal "birlik" önemli ölçüde sınıf ahengi ya da işbirliğini ifade ediyordu ve bu, Buharin için proletarya ile köylülüğün, bu arada yeni burjuvazinin de "toplumsal olarak yararlı bir işlev" görmek üzere "belirli sınırlar" içinde katıldığı, maksimum bir ekonomik işbirliği içine girmesi demektir.(147) Böylece, ekonomik sınıf işbirliği sınıf savaşımının bölücü yanlarına baskın çıkacak, en azından hafifletecekti.

* Georges (Eugéne) Sorel (1847-1922). Fransız sosyalist ve anarko-sendikalist. Sonradan Mussolini'nin çarpıtarak kullanacağı, şiddetin var olan toplumsal düzenin devrimci yadsınması, zorun devletin baskı gücü olduğu tezini savunan "Şiddet Üzerine Düşünceler" adlı yapıtıyla ünlüdür. (ç.n.)

Yaptığı ikinci revizyona gelince; Buharin, işbirliğinin Sovyet Rusya'da sınıf savaşımının sona erdiği anlamına gelmediğini söylüyordu. İşbirliği yalnızca, sınıf savaşımının eski şiddet içeren biçimlerinin - "kaba güçle bir 'diş sökme'"- artık geçerli olmadığı, artık sosyalist (devlet ve kooperatif) girişimlerle kapitalist girişimler arasında "ekonomik bir rekabet"te ifadesini bulduğu anlamına geliyordu. Bu "benzeri görülmemiş ve son derece özgün" süreçte sosyalizmin zaferi kendini birçok şekilde gösteriyordu: Pazar rekabeti aracılığıyla özel ticaretin son bulması, köylüye köy tefecisinden daha ucuz kredi sağlanması ve genel olarak köylülüğün "ruh"unun kazanılması. Yeni sınıf savaşımı her bakımdan eskisinden "barışçı" ve "kansız" olmasıyla ayrılıyordu; bu sınıf savaşımı "madeni silahların şakırtısı olmaksızın" yürütülüyordu. Özel tüccara karşı savaşmak, diyordu Buharin verdiği örnekte, "onu ezip dükkanını kapatmak değil... onun ürettiğinden daha iyisini üretmek ve daha ucuza satmaktır." Daha ucuz ve daha iyi mal ve daha iyi koşullarda daha çok kredi, "kırsal alandaki sömürücü unsurlara karşı verdiğimiz savaşımda kullanmamız gereken silahlardır."(148)

Buharin'in getirdiği iki revizyon da, sınıf savaşımının özellikle kırsal alanda derinleşmesinin sosyalist gelişmenin önkoşulu olduğu görüşüne karşı öfkeli karşı çıkışlarda dile geliyordu. Buharin sınıf savaşımının yakın gelecekte yer yer yoğunlaşabileceğini kabul ediyor ama, ilerlemenin "sınıf savaşımının dinmeye başlaması", "giderek sona ermesi" demek olduğunda ısrar ediyordu. Şiddetli çatışmaların yaşandığı olaylar artmayacak, "giderek seyrekleşecek ve en sonunda hiç iz bırakmamacasına yok olacak"tı.(149) Her şeyden önce partinin sınıf savaşımını "yumuşatma"nın yollarını aramak yerine "alevlendirmesi" gerektiği düşüncesini reddediyordu. 1925'teki parti konferansında, "genel çizgimizin, Bolşevik çizgisinin... sınıf savaşımını bilinçli olarak iteklemeye dayandığı söylenebilir mi? Bence söylenemez..." diyordu. Ya da başka bir yerde de: "Kesinlikle kırsal alanda sınıf savaşımını keskinleştirmekten yana değilim."(150) diyordu. Ona göre sosyalizme doğru ilerlemenin ön koşulu sınıf çatışmasının yumuşamasıydı.

Sınıf savaşımını, ekonomik biçimler arasında, insandan arınmış bir rekabete indirgemesi Buharin'in evrimci kuramını tamamlıyor ve kuramın görünürdeki iç

çelişkisini çözüyordu. Marksist sosyalizm planlı, piyasasız bir ekonomiyi öngörürken, Buharin'in programı "*piyasa ilişkileri temelinde* bir ekonomik büyüme" öneriyordu.(151) Bu iki önermeyi uzlaştırmak için Buharin yine anoloji yöntemiyle kapitalist toplumlara başvuruyordu. Kapitalist toplumda pazar rekabeti yoluyla "*büyük üretim en sonunda küçüğü saf dışı bırakıyor, orta boy sermaye büyük sermayenin önünden çekiliyor,* rakiplerin sayısı azalıyor"du ve "piyasa, piyasanın kendisi tarafından yenilgiye uğratılıyor, serbest rekabet tekele dönüşüyor..."du. Bu sürecin bir benzeri de NEP çerçevesi içinde yaşanacaktı. Daha büyük ve daha verimli sosyalist birimler özel kapitalistleri perakende ve toptan ticaretteki kalelerinden sürdükçe "piyasa geride bırakılacak" ve planlı ekonomiye ulaşılacaktı: "Piyasadaki savaşım yoluyla devlet ve kooperatif girişimleri rakibini, yani özel sermayeyi saf dışı bırakacak. Sonunda piyasa ilişkilerinin gelişimi kendi kendini tahrip edecek... er ya da geç piyasanın kendisi yok olacak..." Burada diyalektik bir ironi vardı: "Anlaşılan o ki, sosyalizme piyasa ilişkileri aracılığıyla ulaşacağız.."(152)

Başka bakımlardan nasıl nitelenirse nitelensin, Buharin'in kuramı iyimserdi. NEP toplumunun cesaret kırıcı ekonomik çoğulculuğu içinde bu kuram sosyalizme giden "organik evrimci yolu" bulmuştu. "Raylar" döşenmişti; ne dehşetengiz bir devrim, ne nihai çözüm, ne de bir "üçüncü devrim" gerekliydi; kulakın yazgısı bile mutlu bir sona bağlanmıştı. Bu iyimserliğin dayandığı temel varsayım, "sıradan" köylü kooperatiflerinin sosyalist "hücreler"i oluşturduğu varsayımıydı. Pazarlama kooperatiflerini sosyalist sektörle özdeşleştirmesi Buharin'e, devlet ve kooperatif ticaret hacminin özel ticarete oranla gerçekleştirdiği yıllık büyümeyi sosyalizmin ilerlemekte olduğunun ve "özel sermayenin mutlak büyümesine karşın... ekonomimizin sosyalist unsurlarının göreceli olarak sürekli büyüdüğü"nün kanıtı olarak göstermesine olanak tanıyordu.(153) Aynı akıl yürütme biçimi, sosyalist sektör gücünü artırdıkça ve geri ekonomik biçimleri yavaş yavaş özümsedikçe "ekonomik planlamanın kendiliğinden ortaya çıkacağını da vaad ediyordu."(154)

Buharin'in kuramının Bolşevik bağlamda bir yeniliği de, bir yandan devrimci idealleri kucaklarken bir yandan da geçerlikte olan devrimci kahramanlık geleneğini reddederek açık yüreklilikle tedrici ilerleme-

ciliği ve reformculuğu seçmesiydi. Öncekiler yerine bu yöntemlerle, "hâlâ varlığını koruyan kötülüğü adım adım yeneceğiz," diyordu Buharin. Bolşevik düşünce ve pratikte temel bir değişiklik gerekiyordu. 1925'te şöyle diyordu: "Daha önce geçtiğini sandığımız yerden geçmeyen ya da daha doğrusu, *tam oradan* geçmeyen sosyalizm yolunu şimdi net bir şekilde görüyoruz."(155) Yalnızca "yeni bir ekonomi" ve yeni bir kuram değil, aynı zamanda yeni bir politika gerekiyordu.

Partinin ekonomik politikada evrimci bir yol izlemesini isterken, Buharin, aynı zamanda Bolşevik politik düşünce ve pratiğinde geniş kapsamlı bir değişikliği gerekli buluyordu. Toplumsal ahenk, sınıf işbirliği, gönüllü katılım ve reformcu önlemler, 1921 öncesinin "zor kullanarak ezme" ve "kan dökme" politikaları ile daha tanımda bağdaşmıyordu. İç politikada öngörülen değişiklikleri, Bolşeviklerin artık "iç savaş partisi değil, iç barış partisi" olduğunu ilan ederek özetliyordu.(156) 1924 ile 1926 arasında Buharin ne zaman bir politik programdan söz etse, temel ilkesi ve sürekli parolası iç barış oluyordu. Yine de 1921'de ortaya çıkan Sovyet politik sisteminde temel yapısal değişiklikler savunuyor değildi. Her şeyden önce, Bolşeviklerin tek partili rejimini sorgulamıyordu. Bu rejimde, ikinci bir Sovyet yanlısı parti bile izin verilemeyecek bir şeydi. Ünlü bir esprisinde, iki partinin varlığının "birinin iktidar partisi, diğerinin de hapiste olması" anlamına geleceğini söylemişti.(157) Rejimin ilan edilmiş sınıf içeriğinde bir değişiklik de düşünülemeyecek bir şeydi. Sovyet iktidarı "mujik tarafından desteklenmekle birlikte bir proleter iktidar"dı. "Toplumda işbirliği" demek olan *smiçka*, "iktidarda işbirliği" anlamına gelmezdi. Kısaca, Buharin'in politik mantığının dayanağı Bolşevik diktatörlüğünün gerekliliği ve meşruluğuydu. "İlk önce işçilerle köylüler arasında bir ittifak gereklidir... ikincisi bu ittifakta öncü rol işçi sınıfında olmalıdır; üçüncüsü işçi sınıfı içindeki öncü rol... Komünist Parti'ye ait olmalıdır."(158)

Öteki Bolşevikler ve ondan sonra gelen yenilikçiler gibi, Buharin de Batılı anlamda bir demokrat değildi. Aslında, yurttaşlık haklarını giderek yaygınlaştırma isteğine ve (doğrulanmamış bazı bilgilere inanmak gerekirse) Sovyet yurttaşlarını devletin kötü muamelesine karşı koruyacak bir tür haklar bildirgesinin ilanından yana olmasına karşın, 1922 Sovyet anayasa-

sının mevcut koruyucu hükümlerini kabul ediyordu; bu hükümler "burjuva" kesimlerini politik yaşamdan dışlamakla kalmıyor, azınlıktaki kent proletaryasına köylülük aleyhine ayrıcalıklar tanıyordu.(159) Yirminci yüzyılın diğer yenilik yandaşlarında olduğu gibi, Buharin için demokrasi her şeyden önce ekonomik bir kavramdı; demokratikleşme de "kitleleri sosyalizmin inşasına çekmek" demekti. "Proletarya diktatörlüğünün aynı zamanda en geniş demokrasi olduğu" şeklindeki Bolşevik doğmasına hiçbir zaman açıkca karşı çıkmadı.(160)

Yine de Buharin, iç barış sloganı altında Sovyet politik yaşamında yaygın değişiklikler öneriyordu. En önemlisi, devlet artık her şeyden önce "bir baskı aracı" olmayacaktı. Onun yerine "işbirliği" ve "toplumsal birlik" için gerekli olan barış koşullarını geliştirecek, devrimin gönülsüz ama barışçı yolcuları, yani "yarı dost, yarı düşman"larına soluk alma hakkı ve hoşgörü sağlanacaktı. Yalnızca iflah olmaz eski düzen savunucuları (ve Buharin'e göre bunlar az sayıdaydı) devletin yumruğu ile karşılaşacaktı. Halkın geri kalan kesimi için ise devlet "barışçı örgütlenme işi"ne adanmış olacaktı. Şiddete gelince, "onun zamanı geçmiş"ti.(161)

Devletin yeni "işlevi"ne ilişkin bu formülasyon, kısmen Buharin'in 1924'ten sonra Sovyetler Birliği'ndeki politik durum değerlendirmesine dayanıyordu. Buharin'in geleceğe yönelik öngörüleri, Sol Bolşeviklerden oldukça ve sınıf savaşımı ve komploların alabildiğine yoğunlaştığı iddia edilen Stalin döneminde resmi ağızlarca dile getirilen büyük ölçüde farklıydı. Partinin 1921-1922 yıllarındaki tehlike arz eden yalıtlanmışlığını kırdığına ve halkın güvenini yeniden kazandığına inanan Buharin, 1925'te alçak gönüllü bir dille, "halkın çoğunluğu genelde bize karşı değil", kimi zaman da daha kesin bir ifadeyle "köylülük hiç bugünkü kadar... dost olmamıştı," diyordu. Temel politik savı, devrimin iç düşmanlarının yok olduğu ya da silahsızlandırıldığı yolundaydı: "Her şey `barış içinde'; ülkede ayaklanmalar yok, karşı-devrimci eylemler yok, komplolar yok."(162) Dahası, Buharin'i göre,Sovyet görevlilerine karşı zaman zaman girişilen şiddet hareketlerinin nedeni gerçekten sahip olunan anti-Bolşevik duygular değil, Sovyet yönetim sistemindeki yanlışlardı. Köylülerden gelen şiddet olayları, örneğin, Çar satraplarını hatırlatacak biçimde

gücünü kötüye kullanan "iktidarın alt kademe görevlileri" -"küçük Şçedrin kahramanları"- tarafından kışkırtılıyordu.(163)

Yirmili yıllar boyunca Buharin, Sovyet Rusya'da karşı-devrimin ana örgütlü güçlerinin artık ölmüş olduğu inancından hiç taviz vermedi. Aslında, kalıcı iç barış için nesnel koşulların var olduğunu, parti-devletin uygulamalarının da buna uygun olarak ayarlanması gerektiğini söylemek istiyordu. Bu ayarlamaya o "Sovyet rejiminin zorunlu `normalizasyonu'" diyor (164), bununla da "devrimci yasallık" sözcüğünün artık "yönetsel keyfiliğin" ve resmi "yasasızlığın" yumuşatılmış adı olmaktan çıkacağını anlatmak istiyordu. Bu ayak direyen "savaş komünizmi kalıntıları" yerini "sağlam yasal normlara" bırakacaktı: Yerel parti ve Komsomol organları kararnameler yayınlamaya bir son vereceklerdi; yasama yetkisi yalnızca Sovyetlere aitti. Komünistler yargıya karşı fiili "dokunulmazlık"larını kaybedecekler, "hukukun dışında" değil, hukuka uygun davranacaklardı. Devrimci yasallık "eskiden kaosun olduğu yere devrimci düzen getirmek" demekti. Sıfat değil, ad işlerliğe kavuşturulacaktı. "*Devrimci yasallık* yönetsel keyfiliğin bütün kalıntılarının yerini almalıdır, yönetsel keyfilik devrimci olsa bile."(165) Buharin'in kafasında öncelikle kırsal alan vardı. "Köylü, karşısında, neyin nerede olduğu meçhul bir `şikayet bürosu' ile yumuşatılmış Sovyet keyfiliği değil, Sovyet *düzenini*, Sovyet *hakkını*, Sovyet *hukukunu* bulmalıdır."(166)

Buyruk, zor kullanma ve değişken resmi uygulamalarla belirlenen "askeri bir proletarya diktatörlüğü"nden hukuk ve düzen üzerine kurulu "normalleştirilmiş" bir tek partili sisteme geçişin yanı sıra, Buharin, "kararlı, tam ve koşulsuz bir şekilde ikna yöntemlerine geçiş"i talep ediyordu. Parti, çalışma yöntemi olarak zoru terk etmeli ve bundan böyle kitlelerle olan ilişkilerinde "iknadan, yalnızca iknadan yana olmalı"ydı.(167) Buharin'in politik tutumunu ve reformculuğunu hiçbir tema bundan iyi yansıtamazdı. Toplumsal devrim, sanayileşmenin yanı sıra insanları eğitme ve yeniden yaratmayı içeriyordu. Bu görevler ise yeni bir tip, Buharin'e göre pedagojik nitelikli bir parti önderliği gerektiriyordu. Partinin, (özellikle de, kırda yaşça büyük yoldaşlarını sayıca geride bırakan, dolayısıyla köyde partiyi temsil eden Komsomol'un) aktif üyelerine hitap ederek, "politik

önderliğin görevi, sözcüğün en geniş anlamıyla... pedagojik bir görevdir," diyordu.(168) Yeni ekonomi evrimciyse, yeni politika pedagojikti; babacan, iyiliksever ve müşfik.

Aslında bu, Buharin'in bir bütün olarak Sovyet anayasal düzenini algılayış biçimini ifade ediyordu. Buharin, ülke ölçeğindeki Sovyetler piramidini halkı eğiten bir laboratuvar olarak görüyordu; üst düzeylerde, "yukardan sağlam bir proleter önderliği" güvence altına almak için parti üyeleri ağırlıkta olmalıydı; öte yandan alt düzeylerde çoğunlukla "partili olmayan kitleler" yer almalıydı; çünkü yerel sovyetler "köylüleri dönüşüme uğratacağımız; bireyci psikolojilerini yeneceğimiz, onları tarafımıza kazanacağımız, bizimle uyum içinde çalışmayı öğreteceğimiz, eğiteceğimiz ve .. sosyalizm yolunda kılavuzluk edeceğimiz bir laboratuvar"dı.(169)

Partinin 1918-1921 arasındaki askeri rejimi sırasında "ölüp giden" (Buharin için en üzücü gelişmelerden biriydi) yerel sovyetler yaşama döndürülmeli, bunlar tekrar seçimle göreve gelen, işlerliği olan organlar -uyanan köylünün politik olarak doyurulduğu ve ona politik rehberlik sunulduğu "küçük emekçi parlamentoları"- durumuna gelmeliydi.(170) Dolayısıyla Buharin, 1924-1926 yıllarında partinin yürüttüğü, yeni ve daha özgür seçimler yoluyla "sovyetleri canlandırma" kampanyasının çoşkulu bir yandaşıydı. Sovyetlere daha az sayıda parti üyesinin seçilmesi onun için olumsuz bir şey değildi. Seçim sonuçlarını o, "yönetsel baskı" karşısında "ideolojik ikna" yöntemlerinin üstünlüğünün kanıtlanması olarak yorumluyordu, çünkü gerçek anlamda seçimle gelen bir tek Bolşevik gerçek bir desteğe sahipken "hayali seçimle gelen" on tanesi "halk arasında hiçbir otoriteye sahip değil"di.(171)

Buharin'in politik ve ideolojik ikna yöntemine olan inancı, onun, ekonomik alandaki rekabete verdiği önemle yakından bağlantılıydı. Her iki görüşü de, onun, NEP toplumunun çoğulcu yapısı içinde Bolşevik amaçların -ekonomik, politik ve ideolojik- en iyi şekilde gerçekleştirilme yolunun, "kansız savaşım"ın barışçı, bürokratik olmayan yöntemlerinden geçtiği inancını dile getiriyordu. Gerçekten de Buharin, şimdi, sosyalist ve sosyalist olmayan eğilimler arasındaki rekabeti Bolşevik kazanımların tekelciliğin

sahte başarıları ve ayak oyunlarından ibaret olmamasının güvencesini oluşturan değerli bir "moleküler süreç" olarak görüyordu. Buharin'in rekabet ilkesine olan bağlılığının derinliği ve kapsamı, 1924-1925 yıllarında, görünürde özel sermayeye karşı tutum ve yerel seçimleri kazanma konularından çok uzak olan yazın alanında, parti politikasına ilişkin görüş ayrılıkları sırasında aldığı tavırdan anlaşılabilir.

Parti, yazınsal konularda yasal düzenlemelere gitmekten yedi yıl kaçınmıştı. Ancak 1921'den sonra çok çeşitli ve popüler yazın ürünlerinin ortaya çıkışı üzerine, proleter yazının Bolşevik partizanları "yazın alanında *parti diktatörlüğü*" çağrılarına başladılar; bu diktatörlüğün aracı da onların VAPP diye bilinen yazarlar örgütüydü. Kendilerine resmi düzeyde ayrıcalık talep ediyorlar ve yazın alanındaki yol arkadaşlarına karşı savaş açılmasını istiyorlardı. Aylarca süren tartışmalardan sonra, talepleri, parti yönetimi tarafından 1 Temmuz 1925 tarihli bir Merkez Komitesi kararıyla reddedildi. Buharin tarafından kaleme alınan ve onun görüşlerini dile getiren karar, yazın alanına sistemli parti müdahalesini reddediyor, yazınsal çokseslilik ilkesini onaylıyor ve partili olmayan yazarların korunması ve teşvik edilmesini güvence altına alıyordu.(172) Buharin'in bu alandaki tutumunu ilginç kılan, onun ayrı bir "proleter kültür" düşüncesine uzun zamandır süregelen bağlılığı, hatta bu düşüncenin Politbürodaki tek hamisi olmasıydı. Kendi kültürel beğenileri ve tutumunun çok iyi bilinen katolikliğine karşın, "proleter kültür" konusunda radikal bir tutum içindeydi; sözgelimi "proleter" bir roman ya da tiyatro prodüksiyonunu "bir ilk kırlangıç" olarak çoşkuyla karşılamaya hazırdı.(173)

Proleter kültüre kuramsal olarak yakınlığına karşın Buharin, yeni bir yazının "mekanik baskı yöntemleri" ve resmi kayırmacılıkla yaratılabileceği fikrine şiddetle karşı çıktı. "Eğer... devlet tarafından yönetilen bir yazından yana çıkarsak... o zaman... bunu yaparak proleter yazını da yok etmiş oluruz." Proleter yazarlar, diğer akımlarla "serbest, anarşistçe bir rekabet ilkesi" temelinde "kendi yazınsal saygınlıklarını kendileri kazanmak" zorundaydılar. Parti yol göstericiliği üstleniyordu ama oynayacağı rol rekabeti engellemek değil "azami rekabeti" teşvik etmekti, "çok renkli gruplar" yetiştirmekti, hem "bu gruplar ne kadar çok olursa o kadar iyi"ydi. Şöyle diyordu

Buharin: "Bırakın bin tane örgüt olsun, iki bin tane örgüt olsun, bırakın MAPP ve VAPP'ın yanı sıra dilediği kadar çok sayıda çevre ve örgüt olsun."(174)

Her ne kadar yazınsal tartışma parti içindeki politik ayrışmalarla bağlantılı değilse de ya da onlarla paralellik göstermiyor idiyse de, Buharin, benzer ilkelerin tehdit altında olduğuna inanıyordu. VAPP'a sahip çıkanlar ona göre "tekelci ilke"yi savunuyorlardı ve "onların yazınsal politika alanındaki konumu, Preobrazenski'nin ekonomik politika alanındaki konumuyla aynı"ydı. Ve nasıl ekonomide "süper-tekelcilik" sınai ve tarımsal yıkımı davet ediyorsa, burada da tekelcilik "proleter yazını yok etme"nin en iyi yoluydu. Buharin bir yandan "ideolojik ve bilimsel yaşamın bütün alanlarında, hatta matematikte bile" partinin iyi belirlenmiş bir yönlendiriciliğini savunuyordu ama, hiçbir zaman karşıt eğilimlerin "topun ağzına konması"ndan ya da "boğulma"sından yana olmadı. Parti hiçbir zaman "herkesi tek bir yumruk içine sıkıştırmamalı", her zaman "rekabete olanak sağlamalı"ydı. Dik başlı köylülerde olduğu gibi, Bolşevikler proleter.olmayan yazarları kazanmaya çalışmalı, onları "sopalarıyla sersemletmemeli" ya da "mengeneyle sıkıştırmamalı"ydılar.(175) Buharin, tıpkı iç politikanın diğer alanlarında olduğu gibi, burada da çokseslilik, ikna ve barışçı rekabet yoluyla ilerlemeyi savunuyor ve politik baskıyla elde edilen sahte zaferlere karşı çıkıyordu.

İç barış, yasallık, resmi mercilerin özdenetimi ve hoşgörüsü ve iknanın (Buharin bütün bu ilkeleri "normalleşme" başlığı altında topluyordu) bu şekilde vurgulanması, onun 1920'deki "bütün biçimleriyle proleter zor"a yönelik övgülerinden kökten bir vazgeçişi temsil ediyordu. Yeni politik düşüncelerinin büyük ölçüde ekonomik programının etkisi altında olduğu açıktı. Piyasa ilişkileri üzerinde, köylüyü verimli bir pazar üreticisi ve tüketicisine dönüştürme üzerinde temellenen bir büyüme, devletin keyfi uygulamalarıyla bağdaşamazdı. Ona göre böylesi uygulamalar "ekonomik gelişmenin ihtiyaçlarıyla, köylü ekonomisini geliştirme amacıyla tamamen çelişiyor"du. Kendisinden rasyonel bir çiftçilik beklenen köylü, artık, "bugün bir vergi alıyorsak yarın bir başkasını alırız, bugün bir kararname çıkarırsak, yarın bir başkasını çıkarırız", türünden eski uygulamalarla karşı karşıya bırakılamazlardı; "mal değişiminin geliştir-

rilmesi ancak yönetsel-politik işlerde savaş komünizmi kalıntılarının ortadan kaldırılmasıyla olanaklıdır." Bolşeviklerin, "ekonomik yaşamın gidişine keyfi... müdahalenin ekonomik yaşam üzerinde çok kötü etkileri olabileceğini" anlamaları gerekiyordu. (176)

Ne var ki, Buharin'in yeni politik düşünüş tarzının altında başka bir şey daha yatıyordu. Burada da, Bolşeviklerin tek parti sisteminde gizli olan potansiyel despotizmden kaygısı sözkonusuydu. Onun resmi "keyfiliğe" (*proizvol*) karşı çok yönlü uyarıları bu konuda bir anahtar niteliğinde. Köylü Rusyasını bir uçtan bir uca kasıp kavuran Çarlık yönetiminin simgesi olarak *proizvol*, ondokuzuncu yüzyıl radikal Rus düşüncesinin bitmeyen temalarından biri olmuştu. Bu sözcük Buharin için hem geçmişin hatırlatılması, hem de geleceğe yönelik bir sezgiydi. (177) "Bir tür mutlak dokunulmazlığa" sahipmiş gibi davranan parti görevlileri ile, "canım ne isterse onu yaparım" psikolojisi ile, "ben seçkin insanım diyen" Bolşeviklerin "komünist kendini beğenmişliği" ile ve parti iktidarı sanki "Tüm-Birlik Komünist Partisi ya da Komünist Gençler Birliği üyesi olmayan herkese kaba davranmak" anlamına geliyormuş gibi hareket etme özgürlüğü ile *proizvolü*, savaş komünizminin bir kalıntısı olarak görüyordu. (178) Parti diktatörlüğüne olan bağlılığının sınırlarının elverdiği ölçülerde Buharin, politik tekelciliğin barındırdığı tehlikeleri görüyor, kurumlaşmış bir *proizvol*ün yeni bir despotizm doğurmasından korkuyordu.

Bu korku, daha önce de gördüğümüz gibi onun Bolşevizmi ahlâksal açıdan algılayışıyla, aynı zamanda kötü "bürokratizm"le örgütsel bir gereklilik olarak bürokrasi arasında yaptığı ayrım ile ilintiliydi. *Proizvol* ya da resmi keyfilik, Buharin için, Lenin'in Devlet ve Devrim'de lanetlediği "kitlelere yabancılaşmış" bir memurlar topluluğu olarak bürokrasinin psikolojisi ve çalışma biçimiydi. Yirmilerde "sahte yetkilerle" yöneten "yeni bir *chinovnik* devleti" tehlikesi görüyordu. Bu, "yeni bir sınıf"ın hayaletiydi. Sol, Bolşevizmin olası bir dejeneranyonundan söz ederken "küçük burjuva etkiler"e ya da parti yaşamının aşırı kuralcılığına dikkat çekiyordu. Bu sonuncusu Buharin'i de kaygılandırıyordu ama, onun için hareketin dejenerasyonunun gerçek habercisi *proizvol*dü.

Bütün partimiz ve bütün ülkemiz için gerçek dejenerasyonu olanaklı kılan en önemli şey komünist gruplarda keyfilik kalıntılarıdır. Eğer bir komünist grup

için yazılı bir yasa yoksa, bir komünist... "durumu ayarlayabiliyorsa", eğer bir suç işlediği zaman onu kimse tutuklayamıyor ya da yargılayamıyorsa, eğer hâlâ bir takım kanallarla devrimci yasallıktan kurtulabiliyorsa, bu, dejenerasyonumuzu olanaklı kılan en önemli temeldir. (179)

Buharin iktidarın kötüye kullanılmasına karşı uyarıda bulunmanın yeterli olmayacağını biliyordu. Onun için güvence, parti-devlet ile halk arasındaki "boşluğu" dolduracak bağımsız "gönüllü örgütler"in geliştirilmesiydi. Kooperatifler ve yazın birliklerinden satranç klüpleri ve alkolizmle mücadele derneklerine kadar bu "yan örgütler" kolektif bir şekilde "kitlelerle doğrudan bağ" kuracak, "aşağı kademelerde kitlelerin insiyatifini" geliştirecek, halkın görüşlerinin yönetimi etkilemesini ve gerektiğinde tüm halkın yönetim çevresinde seferber edilmesini sağlayacak "kanallar" açacaktı. (180) Anlaşılan, Buharin bu binlerce "halk örgüt"ünün yeni bir bürokrat despotizmine karşı bir güvence oluşturmanın ötesinde, 1917-1921 yıllarında tanık olunan "toplumsal kumaşın dejenerasyonu"nu onaracağını, parçalanmış ulusu birleşmiş bir toplum olarak birbirine bağlayacağını ve Bolşevik diktatörlüğün halk tabanını genişletip güçlendireceğini umut ediyordu. (181)

"Gönüllü örgütler"in Sovyet demokrasisinin "küçük parçaları" olduğuna inanan Buharin'in aynı zamanda ekonomik nedenlerle de üstünde durduğu şey, kooperatiflerin gerçekten gönüllü ve seçimle iş başına gelen örgütler olması, devlet kurumlarının küçük birer modeli olmamasıydı. (182) Ama Buharin'in kişisel olarak favorisi, yerel ve merkezi gazetelere işyerlerinden röportajlarla katkıda bulunan işçi ve köylü muhabirlerin, amatör gazetecilerin oluşturduğu yeni yeni gelişen örgütlerdi. Bu amatör gazetecilerin sayısı 1925'te 189.000'i aşıyordu. Pravda'nın desteğiyle çalışan bu örgütler Buharin'den özel ilgi görüyorlardı ve onun etkisi altındaydılar. Beş yıl boyunca Buharin, bu işçi muhabirlerin "*chinovnik*inin bir katmanı"na dönüştürülmesi girişimlerine karşı zorlu bir savaşım yürüttü. Bu örgütlerin yalnızca "aşağıda olup bitenlerin bir yansıtıcısı, gramofonu" olmaktan ibaret kalmaması gerektiğini savunan Buharin, bunları "bürokratikleştirme"nin, onların halkın psikolojisini, yönetimden hoşnutsuzluklarını ileten bir "anten" işlevi görmeleri anlamına gelen "temel görev"lerini

zayıflatacağını ve devlet organlarını eleştirme özgürlüklerini kısıtlayacağını söylüyordu.(183) Buharin'in Stalinist karşıtları daha sonraları bu görüşlerin, Buharin'in kitlelerin "geriliği ve hoşnutsuzluğu" önünde eğilen "oportünist" felsefesinin tipik bir örneği olduğu suçlamasını yöneltecekleridi. Bu suçlamaya ve o sırada süregelen Sovyet toplumunun bürokratikleşmesine karşı, Buharin yine şu sloganla yanıt verecekti:

Mümkün olan her türlü işçi örgütlenmesi ve mümkün olan her şekilde bunların bürokratikleştirilmesinden kaçınmak.(184)

Buharin'in politik düşünceleri birçok bakımdan NEP toplumunun toplumsal gerçekliğini yansıtıyordu. Tek parti sistemine inandığından, ekonomik, kültürel ve ideolojik yaşamda Bolşevik "hegemonya"sından yanaydı; ama aynı zamanda NEP yıllarında bu alanlarda belirgin olan çoğulculuğa hoşgörüyle bakıyor hatta onu alkışlıyordu. Bir "yeni Leviathan" işaretlerine karşı duyarlılığı ve geriye dönüp baktığında savaş komünizminin aşırılıklarından duyduğu kaygı ile, diktatörlüğün "temel örgütleri"nin her zaman var olan ve her şeye kadir örgütler durumuna getirilmesine ve bütün diğer toplumsal kurumların "örgütlü yumruğa" dönüştürülmesine karşı çıkıyordu.(185) Artık "devletleştirme" (statization-devlet organlarına dönüştürme-ç.) yandaşı olmayan Buharin, en "totaliter olmayan" Bolşevikti. Onun, buyurgan değil, gönüllü anlaşmaya dayanan pedagojik bir önderliğe, zora değil "yoldaşça ikna"ya ve toplumsal ahenge olan inancı, hem iç çatışmalardan yorgun düşmüş hem de ağırlıklı olarak okuma yazması olmayan bir toplumun dile getirilişiydi. Buharin'in daha yumuşak karşıtları, kimi zaman, onun yenilgisinin sanayileşme ve modernizasyonun çetin sorunlarına yumuşak öneriler getirmesi olduğunu söylemişlerdir. Bu eleştiri, Buharin'in kendini sağ kanadın önderi olarak bulduğu 1928-1929 yıllarında bir kez daha gündeme getirildi. Matthew'nun* kehaneti burada pek de yersiz düşmüyordu: "Koyunları sağ tarafına alacak oysa keçiler solunda olacak."

1926'nın ortalarına gelindiğinde Buharin, revize edilmiş Bolşevizm öğretisini ilan etmişti. Bu öğreti, resmi bir Marksist kuramcıya yakışacak şekilde, geniş

* İsa'nın oniki havarisinden biri.

kapsamlıydı. Bir ekonomik, bir de politik program hazırlamış ve her ikisini de kuramsal olarak NEP Rusya'sında sosyalizmi kurmaya yönelik "geniş, genel, stratejik amaca" bağlamıştı.(186) Partinin barışçı, evrimci bir gelişme yolu izleyeceğini varsayan Buharin'in kuramsal başarısı, bu açıdan gerçekten önemliydi. En önemlisi, en genel anlamda 1917'nin iki devrimini kuramda uzlaştırmasıydı. Toprak sahibi karşıtı tarım devrimini "devrimimiz"in bir parçası olarak; 1917'deki iki ayaklanmayı da "muzaffer bir işçi-köylü *smiçkası*"nın önceden planlanmamış kaynağı olarak kabul ediyor ve böylece, köylülüğün ya da "proletaryanın gazabı" biçimindeki bir üçüncü devrim hayaletini ideolojik olarak mezarına gömüyordu.(187) Buharin'in, köylü-karşıtlığının politik, ekonomik ve ahlâksal olarak Bolşevizmin "tarihsel görevi"ne yabancı olduğu görüşü -"tümden farklı bir operanın şarkısı"(188)- en azından, Bolşeviklere, beklenmedik çağdaşlaştırıcı rolleri ile sosyalist ideallerini bağdaştırmaları için bir yol sağladı.

Buharin'in yeni kuramının partinin ortodoks görüşü olarak kabul görmesi için açılan kampanyanın muhalif olmayanlar arasında bile direnişle karşılanacağı kesindi. Devrimci kahramanlık geleneği hâlâ yaşıyordu ve bu geleneğin sempatizanları sayıca daha az olan Sol'dan daha yaygındılar. Kırsal alandaki parti görevlilerinden çoğu savaş psikolojisinde yetişmişti ve bunlardan kimileri yeni tarım politikalarına düşmanca bakmayâ devam ediyor ve Buharin'in NEP'in "muzaffer devrimci gelenekten bir kopuş olmadığı" sözlerini kuşkuyla karşılıyorlardı.(189) Ayrıca kuramsal açıklamalarının çoğu -pazarlama kooperatiflerini ele alış tarzından organik evrimcilik kavramına kadar- sosyal demokrat reformizmin ihanet çizgisini hatırlatıyor, *smiçka* tezinde işçi ve köylülere birbirinin yoldaşı "emekçiler" olarak bakması ise kimilerine Rus popülizmine *(narodnizm)* kötü bir dönüş gibi geliyordu. Popülist düşünceye her zaman eleştirel bakmasına ve bu düşüncenin köy yaşamını idealleştirmesini hiçbir zaman paylaşmamasına karşın, Buharin, kentli Marksizmi Rusya'nın köylü gerçeğine uyarlamaya çalışıyor ve bu nedenle de kaçınılmaz olarak Marksizm öncesi temaları işlediği oluyordu. Köylülüğün yirminci yüzyılda devrimci açıdan yıkıcı bir güç rolü oynadığını savunması, ne Buharin'in görüşlerini çevreleyen ideolojik kuşkuyu, ne de onun bir "komünist *narodnizmi*"nin sözcülüğünü yaptığı suçlamasını ortadan kaldırabildi. (190)

Ne var ki, Buharin'in öğretisinin ayakta kalıp kalmayacağını en sonunda belirleyecek olan onun ideolojik kabul edilebilirliği değil, ekonomik olarak uygulanabilirliğiydi. Programı devlet sanayii ile köylü tarımı arasındaki mal değişiminin genişlemesi ve yoğunlaşması yoluyla sanayileşmeye ulaşılmasını öngörüyordu. Sanayinin ürettiği mallara yönelik köylü talebinde düzenli bir artış tarımsal ürün fazlası sağlayacak ve sürekli bir sınai büyümeyi kamçılayacaktı. Buradaki "ekonomik *smiçka*" nın her iki kanadına ilişkin varsayımları ciddi kuşkulara açıktı.

Preobrazenski'nin önderliğindeki Sol, Buharin'in sınai programının temel zayıf noktasını büyük bir isabetle saptayarak, onu aldatıcı bir "restorasyon ideolojisi"ni savunmakla suçladı.(191) Sol'a göre, sınai üretimi canlandırma amacıyla tüketici talebinin teşvikini öngören bir program, 1921'de başlayan ve 1926'da sonlarına doğru yaklaşan sınai toparlanma döneminde yeterli olabilirdi ama, mevcut sınai tesislerin tam kapasite çalıştığı ve sabit sermayenin genişletilmesi ve teknolojik olarak yeniden donatılması sorununun ("yeniden inşa") ana sorun durumuna geleceği ondan sonraki döneme bu program hiçbir şekilde uygun düşmezdi. Yeniden toparlanma döneminin görece düşük maliyetleri geride kaldığında, oldukça ciddi olan yeni yatırımlar sorunu kaçınılmaz olacaktı. Buharin'in talep üzerinde odaklaşması, muhaliflerine göre, kana susamış bir canavarın peşinden koşmak demekti. Bir yandan 1914-1917 arasında sabit sermayenin tüketimi ve aşınması, bir yandan devrimin köylüleri ağır mali yükümlülüklerden kurtardığı ve Sovyet sanayiinden daha çok talepte bulunmalarına olanak tanıdığı gerçeği, asıl hastalığın zayıf bir iç pazar değil, sanayinin tüketici talebini karşılamada yapısal yetersizliği olduğu anlamına geliyordu. Sanayi yeniden inşa edilinceye kadar arz ile talep arasında bir denge kurmak olanaksızdı. Tersine, kronik bir sınai "mal kıtlığı" olacaktı.(192)

Sol'un eleştirilerinin önemli açılardan geçerli olduğu açıktı. Buharin uzun erimli bir programı kısa erimli sınai başarılar temeline oturtmuştu. Sınai üretimin bir yılda yüzde 60, ondan sonraki yılda yüzde 40 büyüdüğü 1923-1926 yıllarının "fırtına gibi büyüme"siyle gözleri kamaşınca, "sanayii geliştirmek

için dev olanaklar"ın varlığına inanmıştı. Stratejisinin yeni tesisler kurmaya değil eskileri yeniden harekete geçirmeyi içerdiği çok açıktı: "Bütün ekonomik politika sanatı `işsiz sermaye' olarak yatan üretim faktörlerini harekete geçirmeye (`seferber etmeye') dayanır."(193) 1925'e gelindiğinde sanayinin "işsiz sermayesi"nin yüzde 75'i "harekete geçirildiği" halde, Buharin ancak Mart 1926'da "ek sermaye" kaygısını açıkca dile getirmeye başladı. 1925'teki orta dereceli mal kıtlığında tamamen sessiz kaldı; Şubat 1926'da sözünü ettiği zaman da bunu "ekonomik gelişmemizin bir spazmı" diyerek geçiştirdi.(194) Sanayide, radikal, kısa zaman içinde bir genişlemeyi öngörme eğiliminde olmayışı, başka, daha dolaylı biçimlerde de ortaya çıkıyordu. Örneğin Bolşevikler, kentlerdeki işsizliğin nedenini kır nüfusunun fazlalığına bağlıyorlardı. Preobrazenski çözüm olarak kente göçü emecek yeni sanayi tesisleri önerirken, Buharin kırda yeni istihdam alanları yaratmak gerektiğini savunuyordu.(195)

Tarım konusundaki düşünceleri de eleştirilere karşı zayıflıklar içeriyordu. Buharin'in, köylülerin tüketim mallarına karşı iştahını kamçılama ve köylü ekonomisini ticarileştirme yoluyla kentleri beslemeye yetecek miktarda tarımsal ürün elde edilebileceği ve sanayileşmenin destekleneceği şeklindeki varsayımı,1917-1918 yıllarında artı-ürün üreten büyük toprakların ve kulak çiftliklerinin devrim sürecinde parçalanmasıyla daha da ilkel ve dağınık bir nitelik kazanan Rus tarımının geriliğini ve düşük verimliliğini gözden kaçırıyordu. İki çözüm vardı. Bir tanesi toprağın özel ellerde birleştirilmesine ve yüksek üretkenlik yeteneğine sahip bir kırsal kapitalist sektörün oluşumuna izin vermekti. Bolşeviklerin çoğunluğu için olduğu gibi, Buharin için de bu "kulak çözümü" ideolojik olarak kabul edilemezdi.(190) Bir yandan kulak umacısını etkisiz duruma getirmeyi isterken, Buharin'in kulak çiftçiliğine olan hoşgörüsü toprakların birleştirilmesi ya da bir kır burjuvazisinin ortaya çıkmasını bağışlayacak kadar geniş değildi. Köylülere "zenginleşin" derken onun umduğu, eşit düzeyde refaha kavuşmuş orta köylülerden oluşan bir kırsal alandı. Ama önerisi büyük ölçüde gerçekçilikten uzaktı. Öteki çözüm ise daha büyük, üretken kolektif çiftlikler ya da devlet çiftlikleriydi. Ne var ki Buharin'in etkisinin dorukta olduğu dönem, onun 1924-1926 yıllarındaki olumsuz tavrı ile tutar-

lılık gösteren bir şekilde, kolektif çiftliklerin bütün biçimlerinin devlet tarafından ihmal edilişine ve gerilemesine tanık oldu.(197)

Sovyet tarımı devrim öncesi verimliliğine kavuşmuş olsa bile pazarlanacak ürün sorunu varlığını koruyordu. Kırsal alandaki eşitlenme köylü ekonomisinin kendi kendine yeterliliğini pekiştirmiş, köylülerin borçlarının silinmesi ise onlara neyi ne kadar üreteceği ve pazarlayacağı konusunda daha büyük bir özgürlük sağlamıştı.(198) Buharin, elverişli fiyatların ve ucuz sınai mallar bolluğunun pazarlanan ürün fazlasını düzenli olarak artıracağını umuyordu; ancak bu umut mal kıtlığının sürekli tehdidi altındaydı. Buharin'in sınai programındaki yetersizlikler tarım programını tehlikeye düşürüyor idiyse, bunun tersi de doğruydu. İlk olumsuz işaretler 1925'te alınmaya başladı: İyi bir hasata karşın toplanan mahsul resmi beklentilerin oldukça altındaydı ve hükümetin ihracat-ithalat programını ciddi olarak aksattı.(199)

Kısacası 1924-1926 yıllarında Buharin gerek sınai, gerekse tarımsal üretimde devlet müdahalesi gereğinin önemini kavrayamamıştı.(200) Planlı bir sermaye yatırımı yerine düşük sınai maliyet ve fiyatları savundu; destek niteliğinde, kolektif bir tarımsal ürün sektörünün adım adım yaratılmasına yönelmek yerine tümüyle küçük köylünün "işbirliği"ne güvenmeyi seçti. Devletin "kumanda tepeleri"nin müdahaleci yeteneklerini hep azımsadı, onun yerine piyasanın kendiliğinden işleyişine güvendi. 1924-1926 yılları boyunca, özel tüccarların devre dışı bırakılması ve mal değişimini hızlandırmak gibi, esas olarak piyasaya ilişkin hedefler koydu. Bu hedeflere çoğu kez ulaşıldı ama, ülkenin üretim kapasitesi konusunda hiçbir şey yapılamadı.

Bu yönelim, Buharin'in politikalarına ilişkin başka sorunların da temelini oluşturuyordu. Sınai büyümenin hızı ve modeli konusundaki düşünceleri, üretimin hızlı bir gelişme gösterdiği ve hafif sanayiden ağır sanayii kamçılamasının beklendiği toparlanma dönemini yansıtıyordu. Ama bir yandan sosyalizme doğru "sümüklü böcek hızı" ile ilerlemekten söz eder ve "yavaş bir tempo"nun "ölümcül bir tehlike" olması gerekmediğini savunurken(201), Sol gibi Buharin de ağır sanayinin "geride kalmasına" izin vermeyecek "çok hızlı bir tempo" istiyordu. Son olarak, birçok Bolşevik,

Buharin'in politikalarının partiyi sanayileşme inisiyatifinden yoksun bırakmasından ve bu inisiyatifi köylülerin ya da yabancı piyasanın kuşkulu ellerine teslim etmesinden kaygı duyuyordu. Dolayısıyla, Buharin'in programına muhalefet, rahatsız edici bir politik güçsüzlük izlenimiyle ekonomik itirazların birleşmesi sonucunda doğdu.

Buharin'in önemli yanlışlara takılıp kalmasının ve inatla Sol'un çözümlemelerine ilgisiz kalmasının nedeni neydi? Şurası açık ki, Buharin'i, ekonomik toparlanma döneminde yönetimin göz kamaştırıcı başarısı yanıltmıştı. Ayrıca muhalefetin politikalarının politik felaket getireceğinden öyle emindi ve kendini parti içindeki sert tartışmaya öylesine kaptırmıştı ki, muhalefet gibi o da kendi politikalarının - yalnızca kendi politikalarının- doğru olduğundan giderek daha fazla emin olmuştu. Ne var ki esas sorumlu, onun Bolşevizmin "tarihsel görevi"ne ilişkin ahlâksal anlayışı görünüyordu. Bu anlayış onu Sovyet sanayileşmesinin itici gücünün kitle tüketimi olduğu önerisine sımsıkı bağladı. Bu perspektif zaman zaman Buharin için yararlı oldu; örneğin onu politik ve ekonomik tekelciliğin barındırdığı tehlikelere karşı duyarlı kıldı. Ama kimi zaman onu yanılttığı da oluyordu. Preobrazenski'nin köylülüğü sömürerek sanayii beslemeyi öneren "çılgın ütopya"sıyla öfkeye kapılıp, gerçekçi düşünmenin gerekli olduğu yerde ahlâk sloganlığına kapıldı. Sol'un daha yüksek sınai fiyatlar talebine "sanayimiz köye kapitalistlerden daha ucuz ürün sunmalıdır," diye karşılık verdi.(202) Ahlâksal açıdan ne kadar övgüye değer olsa da, bu Preobrazenski'ye bir yanıt oluşturmuyordu. Ahlâkçı yaklaşım Buharin'i olanaksızı, mal darlığı ya da ağır yükler olmaksızın sanayileşmeyi, çağdaşlığa giden sancısız bir yolu düşlemeye götürdü.

Nedeni ne olursa olsun, ilk biçimiyle ekonomik programı daha 1926'da sorunlarla karşılaştı; bu sınai toparlanma döneminin sonuna yaklaşıldığı yıldı. Bir iki ay içinde politikaları üzerinde yeniden düşünmeye ve onları gözden geçirmeye başladı ama, gözden geçirilmiş düşünceleri de 1924-1926 yıllarında ortaya koyduğu genel kuramsal, politik ve ahlâksal tez ere sadık kaldı. O zaman da, önceleri o'duğu bu t tika ve ekonomik koşullar onun öner er otki ama, bu kez Buharın ve Buharin in düşün bir fırtınanın tam merkezinde yer a tyord

YEDİNCİ BÖLÜM

Duumvirliğin İktidar Ortağı Olarak Buharin

Artık şunu açıkça görüyorum ki yoldaşlar, Stalin politik çizgisinin tümüyle tutsağı olmuştur ve bu politik çizginin mimarı ve gerçek temsilcisi, Buharin yoldaştır.

Lev Kamenev, 1925

Buharin'den yanayız ve ondan yana olacağız.

Josef Stalin, 1925

1925 yılının ilk yarısında, otuzüç yaşındaki Buharin Merkez Komitesi çoğunluğunun yeni önderliğinde adım adım Stalin'le birleşti ve Sovyet politikası üzerinde en etkili olduğu dönem başladı. Stalin'le Buharin koalisyonu Trotsky karşıtı triumvirliğin dağılmasıyla doğdu. Triumvirlik 1924'ün sonlarında çözülmeye başlamış ve 1925'de Zinoviev ile Kamenev'in ilk önce üstü kapalı, sonra açıkça Stalin'in parti aygıtını yönetim biçimine ve Buharin'in ideoloji ve politik formülasyonlarına karşı çıktığı zaman çökmüştü. (1)

Yeni duumvirliğin mantığı aritmetikseldi. 1925'te Politbüronun yedi asil üyesi vardı: Trotsky, Zinoviev, Kamenev, Stalin, Rikov, Tomski ve Lenin'in ölümü üzerine asil üyeliğe yükselen Buharin. Bunlardan ilk üçü şimdi resmi politikalara karşıydılar, ancak birleşmeleri 1926 baharını bulmuştu. Rikov ve Tomski,

esas sözcülüğünü Buharin'in yaptığı bu politikalarla genel bir uyum içindeydiler. Buharin'le birleşmekle Stalin, eski müttefikleri Zinoviev ve Kamenev'e karşı 4 kişilik (Trotsky'nin zaman zaman asık suratlı çekimser oylarıyla) yeni bir Politbüro çoğunluğu kurmuş oluyordu. Bunun karşılığında Buharin de bütün varlığıyla inandığı politikaları yaşama geçirmek için resmi bir çoğunluğu güvence altına almıştı. Yine kişisel düşmanlıkları dışlayarak duumvirliğin niteliği ve kaynağını dolaylı olarak şöyle açıklıyordu: "İnsanlar doğru bildikleri politikaları yürütebilmeyi güvence altına almak için çoğunluğu kazanma mücadelesi vermelidirler."(2)

Bu sözlerden de anlaşılacağı gibi, Stalin ile Buharin'in önderliğindeki Politbüro çoğunluğunu en iyi tanımlayacak sözcük koalisyon, ya da yirmili yılların terminolojisiyle "blok"tu. Bu, tümüyle aynı düşüncedeki oligarklardan oluşan tek bir grup değil, farklı "gruplaşmalar" arasında çıkara dayalı koşullu bir ittifaktı.(3) Önceki triumvirlik ve sonraki Trotsky, Zinoviev ve Kamenev'in birleşik sol muhalefeti gibi, Stalin-Buharin çoğunluğunu bir arada tutan ortak görüşlerden çok ortak düşmanlardan duyulan korkuydu. Bu temel üzerinde, her ne kadar iç çatışma işaretleri gösterse de koalisyon, 1925'teki ilk sürtüşmeye ve giderek iç ve dış politikanın hemen bütün alanlarına yayılan 1926-1927'deki sert hizip çatışmalarına karşın varlığını sürdürdü. Sonra, 1927'deki Onbeşinci Parti Kongresinde Sol'un örgütsel olarak çökertilmesinin ardından dağıldı.

Stalin koalisyona örgütsel güç kazandırdı. Parti sekretaryasının başına geçtiği, yani genel sekreter olduğu 1922 yılından bu yana partinin merkez aygıtının geniş kapsamlı yetkilerini kendinde toplamanın zeminini sabır ve ustalıkla hazırlıyordu. Yirmili yılların ortalarında, çoğu kez baron tipli önderlerin egemenliğindeki bir "prenslikler" federasyonuna benzeyen partinin tümünün kontrolünü henüz eline geçirememişti.(4) Ama genel sekreterliğin atama ve görevden alma yetkilerini kullanarak, bir biri ardından saf dışı bırakılan muhaliflerinin "Sekretaryanın diktatörlüğü" olarak tanımladıkları şeyin temellerini atmıştı.(5) Parti merkez bürokrasisi ona, iktidar mücadelesi veren bir oligarkın sahip olabileceği en büyük gücü sağlamıştı; bu güç sayesinde Stalin alt ka-

deme parti örgütlerinde, Merkez Komitesi'nde, parti kongresinde ve en sonunda Politbüro'da sadık bir oy gücü yaratmış ve kontrolü altına almıştı.

Stalin'in örgütsel gücü kendini en iyi Aralık 1925'teki Ondördüncü Parti Kongresinde gösterdi. Güçlerini, Zinoviev'in "yenilmez kaleleri" olarak gördüğü Leningrad'dan alan Zinoviev ile Kamenev, kongrede duumvirliğin politikalarına ve önderliğine karşı bayrak açtılar. Muhalefetleri 65 oya karşı 559 oyla ezildi. Muzaffer yönetimin temsilcileri bir hafta içinde Leningrad'da bir fırtına gibi eserek Zinoviev yandaşlarının tümünü görevden aldılar ve Leningrad parti örgütünün "sadakatini" sağladılar.(6) Stalin, Buharin'in politikalarına karşı ilk önemli karşı çıkışı kırmayı başarmıştı. Bu sayede Sekretaryanın gücünü bir "prensliği" daha içine alacak şekilde genişletmiş oluyordu. Bu, sonraki üç yılın çizgisini belirledi.

Buharin'in koalisyonda oynadığı rol daha karmaşık ama en azından ilk başta, aynı derecede önemliydi. Her şeyden önemlisi 1925 ile 1927 arasındaki genel ekonomik politikaları ve önderliğin ideolojisini geliştirdi ve sözcülüğünü yaptı. NEP'in kapsamını geliştirme kararında oynadığı öncü rol bir sır değildi; zaten kendisi de bunu ve ideolojik inisiyatifini açıkça dile getirmişti. Yalnızca çoğunluğun sınai ve tarımsal felsefesinin esin kaynağı olmakla kalmamış, tartışmalara yol açan 1925 tarım politikası kararlarının "en önemli bölümleri"ni bizzat o kaleme almıştı.(7) O dönemin tartışmalı konuları üzerindeki kuramsal önermeleri -köylü katmanları ve kırda toplumsal gelişme, devlet sanayiinin niteliği ve onun tarımla olan ilişkileri, pazarlama kooperatifleri, bir geçiş sistemi olarak NEP ve "sosyalizm kuruculuğu"na ilişkin diğer konular- duumvirliğin, dolayısıyla partinin resmi ideolojisini oluşturuyordu. 1925-1927 yıllarında resmi Bolşevizm Buharinciydi ve parti Buharin'in sosyalizm yolunu izliyordu.(8) Buharin'in nüfuzu parti ve iç işleri ile de sınırlı değildi. Kuramlarını sistemli bir biçimde Komintern kararlarına geçiriyordu; örneğin Komintern Yürütme Komitesinin Nisan 1925 toplantısına altmışüç tezden oluşan "Köylü Sorunu Üzerine Tezler"ini sunmuştu.(9) Bolşevizmin, dış dünya, uluslararası kapitalizm ve devrim konuları üzerine görüşlerini, 1926'dan sonra neredeyse tek başına Buharin biçimlendirdi.

Buharin'le Stalin arasında genel anlamda, bir yanda politikanın formülasyonu ve kuram, diğer yanda örgütleyici güç olmak üzere kabaca bir işbölümü vardı.(10) Stalin elbette cahil olmadığı gibi, politika ya da kurama karşı da ilgisiz değildi. Sadece, hiçbir zaman temkinli politikacı kimliğini bir yana bırakmadığından, müttefikinin ara sıra da olsa "zenginleşin" sloganı benzeri patavatsızlıklarından kendini uzak tutmak istiyordu. Buharin'in kuramlarından bazılarının politik açıdan zaafına karşı duyarlı olduğundan, Lenin'in ideolojik mirasının pek net olmadığı yorumlarda Buharin'le özdeşleşmemeye özen gösteriyordu.(11) Zaman zaman sanayiciliğe (özellikle ağır sanayi) ve Sovyetlerin ekonomik olarak kendi kendine yeterliğinin erdemlerine Buharin'den fazla övgüler düzse de, ayrı bir sınai ya da tarımsal program tasarlamadı. Buharin'in programını ilk kez geliştirdiği 1924-1926 yıllarından başlayarak, 1926-1927 yıllarında bu program gözden geçirildiği dönemde de, ekonomik politika alanında Stalin bir Buharinciydi.(12) 1925'teki Ondördüncü Kongrede bu programlara sert saldırılar yöneltildiği zaman tutumunu açıkça ilan etti: "Buharin'in yanındayız ve ondan yana olacağız." Muhalefetin de bundan kuşkusu yoktu zaten. Aynı kongrede Kamenev bunu şöyle dile getiriyordu: "Artık şunu açıkça görüyorum ki yoldaşlar, Stalin politik çizgisinin tümüyle tutsağı olmuştur ve bu politik çizginin mimarı ve gerçek temsilcisi Buharin yoldaştır."(13)

Buharin duumvirliğe daha pratik politik kazanımlarla da katkıda bulundu. Bunlardan en önemlisi partinin merkezi yayınlarını kontrolü altına almasıydı. Zaten günlük *Pravda*'nın yayın yönetmeniyken, buna, Nisan 1924'te, amacı "temellerini çarpıtma ve saptırma girişimlerine karşı tarihi Bolşevizmi korumak ve güçlendirmek" olarak ilan edilen Merkez Komitesinin onbeş günlük yayın organı *Bolşevik* eklendi.(14) Merkez Komitesinin iki ana düşünce organının elinde olması, hizip çatışmalarında Buharin için önemli bir silahtı. Bunun iki önemli göstergesi, 1925'te Zinoviev'in Leningrad'da rakip yayınlar kurmak için giriştiği ama başarısızlıkla sonuçlanan kampanya ve 1928'de Stalin'in bu iki yayın organını Buharin'in elinden almak için canını dişine takmasıydı.(15) *Pravda* ve *Bolşevik* aracılığıyla Buharin geniş bir propaganda imparatorluğuna egemendi. Her iki organ da başka yüksek tirajlı dergiler, gazeteler ve broşürler yayınlıyordu ve

Buharin, bunlardan başka sayısız dergi, ansiklopedi ve yayınevinin yazı kurulundaydı. Politik açıdan asıl önemli olanı, yerel parti basınının yayın politikasını *Pravda* belirliyor, kimi zaman yazılar doğrudan *Pravda*'dan alınıyordu.(16) 1920'lerde merkez yayın organları partinin saygın iletişim kanalları olmaktan öte bir rol oynuyorlardı. Parti kararlarını yorumlama sorumluluğu, politika oluşturulması ve uygulanmasında onlara kaçınılmaz olarak önemli bir rol veriyordu. Kamenev, Buharin ve onun izleyicilerinin (yayınlarda görev alanlar) "partinin politik-yazınsal temsili alanında ve bütün politik eğitsel çalışmalarda fiili bir tekel" uyguladıklarından yakındığı zaman pek de abartıyor sayılmazdı.(17)

Buharin'in öteki kurumsal görevi farklı bir politik değeri temsil ediyordu. Zinoviev'le birlikte ikisi 1923'ten beri Komintern'in çalışmalarını, politikasını ve öğretisini yönetiyorlardı. Her ne kadar Zinoviev Ekim 1926'ya kadar biçimsel olarak Başkanlık görevini sürdürdüyse de, Aralık 1925'teki yenilgisi çok geçmeden Buharin'i uluslararası örgütün fiili otoritesi durumuna getirdi. Zinoviev'in resmen görevden alınması üzerine Buharin Yürütme Komitesi Genel Sekreterliğine getirildi ve (başkanlık kaldırılmıştı) biçimsel olarak da örgütün başına geçmiş oldu.(18) Bu görev, Sovyet partisindeki duumvirliğin örgütsel gücüne bir şey katmadı ama, gerek çoğunluk, gerekse muhalefet yabancı komünist partilerin sıcak yaklaşımlarına hâlâ değer verdiğinden, Komintern liderliğinin avantajları vardı. Bu hem Buharin'in kişisel saygınlığını, hem de duumvirliğin prestijini ve otoritesini artırıyordu. Bu ayrıca Buharin'in nüfuz alanını genişletiyor, ona Sovyet yandaşlarını Komintern Sekreterliğine yerleştirme ve yabancı sempatizanlarını da terfi ettirme olanağı tanıyordu.(19) Parti içi tartışmalar sırasında, özellikle de tartışmalar 1926-1927 yıllarında dış politika alanına yöneldiğinde, Komintern Buharin'e bir başka resmi platform sağladı.

Bu alanlar, yani merkez yayın organları ve Komintern, Buharin'in "prenslikleri"ydi. Bunlar, çoğunluğun muhalefete karşı savaşımında Buharin'in oynadığı genel role tekabül ediyordu: Stalin örgütsel savaşı sürdürürken, Buharin ideolojik savaşı yürütüyor, onun düşünceleri ve karşı tezleri önderliğin saldırı ve savunularının özünü oluşturuyordu. Bir ideolojik savaşçı olarak Buharin, duumvirliğin ilk dönemlerinde

vazgeçilmezdi. Ne Stalin, ne de onun izleyicileri muhalefetin yıldızlarıyla yarışabilirdi; muhalefet Trotsky, Kamenev, Preobrazenski, Piatakov, Smirnov, Smilga ve Radek gibi parlak kuramcılara, yetenekli iktisatçılara ve kalemi güçlü yazarlara sahipti. Bunların tümü de zeka ve düşünce adamıydı; topluluk önündeki tartışmalarda ve ideolojik çatışmalarda etkili ve rahattılar.

Tartışmalar yüksekçe bir entelektüel düzeye oturduğunda, çoğunluk önderleri içinde yalnızca Buharin onlarla boy ölçüşebiliyordu (gerçi Rikov da pratik ekonomi sorunlarında iyiydi). Herkesçe kabul edilen kuramsal sezgi, kavrayış ve birikimi, "hitabet sanatı" ve zaman zaman "açımasız bir polemikçi"(20) olmakla suçlanmasına neden olan yetenekleri, çoğunluğa, muhaliflerle başa çıkacak yetenekli bir sözcü kazandırmıştı. Preobrazenski'ye yanıt veren Buharin'di; Ondördüncü Parti Kongresinde Zinoviev'in Bolşevik bir kuramcı niteliğini kazanmaya yönelik geçikmiş girişimini yenilgiye uğratan ve bu yıldızı sönmekte olan kişiliğin ideolojik otorite adına sahip olup olacağı ne varsa yerle bir eden Buharin'di ve Şubat 1926'da önderliğin köylü politikasını savunmak için proleter Leningrad'a giden yine oydu.(21) Bir bakıma, yirmilerin programatik tartışmaları uzatılmış bir politik kampanya gibiydi: Belirleyici olanlar değilse bile, önemli savaşlar seçim hazırlıkları sırasında kazanılıyor ya da kaybediliyordu. Bu savaşların tümünde kazanan taraf Buharin olmuyordu ama, ne zaman çoğunluk saygın bir entelektüel zafer kazansa, başarı büyük ölçüde onun oluyordu.

Öteki savaşlarda olduğu gibi, ideolojik savaşta da mareşaller kadar birliklere de ihtiyaç vardır. Buharin'in de en önemli ve en tartışmalı pratik aracı "Buharin ekolü" olarak tanınan genç parti entelektüellerinden oluşan birliklerdi. Bu ekol, 1925'te politik sahnenin orta yerine, bir suçlama sağnağının içine atıldı. "Küçük burjuva yozlaşma"nın cisimleşmesi, bir "kulak" sapması ve "bir *Narodnik* ruhu" biçiminde yaftalar yapıştırılan ekol, Buharin'le birlikte Ondördüncü Kongrenin baş hedefi oldu.(22) Bu ekolün temsilcilerinin "bütün bir basını" kontrol altında tutarak "Leninizmden... sapmalara ve çarpıtmalara dikkat çeken herkesi terörize" ettiklerinden şikayet eden Zinoviev ve Kamenev, suçlamalarını şu sözlerle dile getiriyorlardı: "Buharin çevresinde gerçeği giz-

leme ve sınıf bakış açısından geri çekilme çabaları gösteren bir `ekol' oluşmaktadır." Hatta, diyordu Kamenev, "bu ekol Lenin'den sapmalar üzerine kurulmuştur." İki eski triumvire bir ara destek vermiş olan Krupskaya, daha da uzun erimli bir tehlike görüyordu. "Buharin yoldaş çevresinde toplanan kızıl profesörler grubu, çizgimizi belirleyecek olan kuramcılar yetiştirmeyi, başa geçme hazırlığını amaçlamaktadır."(23) O tarihten bu yana "Buharin'in kanatları altındaki kuramsal ekol"e karşı suçlamalar, Sol'un tuttuğu, yönetimin ihanetleri listesinden hiç eksik olmadı. Bu suçlamaların benzerlerini 1928-1929 yıllarında Stalin yöneltecekti.(24)

Bu çalkantının nedeni, birçoğu Kızıl Profesörler Enstitüsü mezunu, Buharin'i entelektüel ve politik ustaları, kendilerini de onun öğrencileri olarak gören küçük bir genç parti ideologları çetesiydi. Her ne kadar 1925 yılında politik tartışma konusu olmuşlarsa da, Buharin "müminleri"nin varlığı 1922'den beri biliniyordu.(25) Bir Politbüro üyesinin çevresinde genç Bolşeviklerin varlığı olağanüstü bir şey değildi. Önde gelen liderlerin çoğu -örneğin Trotsky, Zinoviev ve Stalin- kişisel sekreterlik ve yardımcılık görevlerini yerine getirmek üzere yanlarında birkaç genç parti üyesi çalıştırırlardı. (Benzer düzenlemeler bütün politik sistemlerde var.) Genel olarak kullanılan tanımlarıyla bu sekreterler, çoğu kez söz konusu liderin özel sorumluluk alanından seçilirdi. Nitekim Buharin'in kendi özel sekretaryasının başında, Komsomol'un kurucusu ve bir dönem ülke çapındaki lideri olan Efim Tseitlin vardı.(26) Ancak Buharin ekolünün üyelerini sıradan bir yardımcılar maiyetinden ayıran özellik, (sayılarının yanı sıra) bunların partinin yüksek eğitim kurumlarında eğitim görmüş olmaları, parlak entelektüel ve yazınsal yetenekleri, ortak ideolojik kimlikleri ve sonuçta oynadıkları politik roldü. Bu ekolün özelliği, bunların bir yandan Buharin'in kişisel yardımcıları olarak çalışırken bir yandan da esas olarak ve giderek artan bir biçimde resmi görevler üstlenmeleriydi.(27)

Bu kadar çok sayıda yetenekli genç Bolşeviğin Buharin'in çevresinde toplanmasının üç nedeni var gibi görünüyor. Bunlardan birincisi, bir Marksist düşünür olarak Buharin'in rakipsiz ünüydü; Buharin onlar için "kuramsal bir Herkül", bir idoldü.(28) Birinciyle yakından ilintili olan ikinci neden Buharin'in, parti

gençliği, özellikle de geleceğin Bolşevik entelektüelleri olarak daha ileri düzeyde bir hazırlık için seçilenler arasındaki "olağanüstü otoritesi"ydi. O, uzun yıllar Komsomol işleriyle en yakından ilgilenen Politbüro üyesiydi. Hatta 1923'te, "Sizden, bunun benim uzmanlık alanım ya da mesleğim durumuna geldiğini sanmamanızı istiyorum", demişti.(29) Bunlara ek olarak, "yüzbinlerce insan" onun *Tarihi Materyalizm* gibi kitapları temelinde eğitiliyordu. Dolayısıyla hem Marksist bir düşünür, hem de politik bir önder olarak partinin eğitim kurumlarında büyük hayranlık duyulan ve çok etkili olan bir kişiydi.(30)

Bu durum en çok, yirmili yıllarda Sovyetler Birliği'nin en önemli Marksist entelektüel çevrelerinden biri olan Kızıl Profesörler Enstitüsü için geçerliydi. Ekonomi, tarih ve felsefe dallarında üç yıllık eğitim veren bu enstitü, 1921 yılında, Sovyet üniversitelerinde hâlâ ağırlıkta olan partisiz akademisyenlerin yerini alacak "Kızıl Profesörler" yetiştirmek amacıyla kurulmuştu. Üniversiteye özgü tesislerin yanı sıra, politik salon ve yatakhaneyi de içine alan bir ortamda, partinin yaşça büyük en seçkin aydınları, seçilmiş küçük bir öğrenci grubuyla seminerler ve derslerde bir araya geliyorlardı. Aslında, enstitüden mezun olanların azımsanmayacak bir bölümü yalnızca akademik alanda değil partinin politik-yazınsal çalışmalarında da yer alıyordu.(31) Bunlardan birçoğu Buharin'in çevresine giriyordu. Buharin ekolünün önde gelen kişiliklerinin çoğu enstitünün 1921-1924 dönemindeki ilk mezunları arasındandı.

Son olarak, Buharin ekolünü, bu ekolün esin kaynağının kişiliğinden bağımsız biçimde açıklamak da olanaksızdır. Onunla çeşitli yıllarda karşılaşanlar, geleneksel Rus gömleği, deri ceketi ve çizmeleri ile iktidara gelmiş bir bohem havasını taşıyan, kibar, açık yürekli, güler yüzlü Buharin'in Bolşevik oligarkların en sempatiği olduğuna tanıklık etmişlerdir. (Trotsky, "Buharin özünde yaşlı bir öğrenci olarak kalmıştır," demişti.) Onda Trotsky'nin ürkütücü kendine güveni, Zinoviev'in şişirme görkemi ya da Stalin'i çevreleyen entrika ve güvenilmezlikten eser yoktur. "Yoldaşlarıyla olan ilişkilerinde sevgi dolu bir yumuşaklık"vardı ve "çok seviliyordu." Çevresine "olumsuzluklardan etkilenmeyen bir sıcaklık" yayarak Buharin, gayri resmi toplantılara bulaşıcı bir neşe getiriyor ve politikaya bir çekicilik kazandırıyor-

du.(32) Buharin için Lenin, "en şiddetli çatışmada bile kin ve nefretle saldırmayı bilmeyen... Mutlu tabiatlı kişilerdendi" demişti. Sanki, Lenin'in ölüm yatağında dile getirdiği, Buharin'in "bütün partinin sevgilisi" olduğuna ilişkin yargıyı doğrulamak ister gibi, Bolşevik muhalifleri ona saldırıda bulunmadan önce "Buharçik"e kişisel sevgilerinden söz eden bir giriş yaparlardı.(33) 1929'da Buharin'in can düşmanı haline gelen Stalin bile Brütüs'ün sözlerini tekrarlamak zorunda hissetmişti kendini: "Buharin'i seviyoruz; ama doğruyu, Parti'yi ve Komintern'i ondan daha çok seviyoruz."(34)

Buharin'in ne kadar çok sevildiğine ilişkin öyle çok tanıklık vardı ki, karşımızdakinin, Ford Madox Ford'un sözcükleriyle, "Bolşeviğin iyisi" olduğunu söyleyebiliriz. Ne bir çömez, ne de bir güdümlü biyografi yazarı olan eski bir partili, onu "Rus devriminin en çok sevilen kişilerinden biri" olarak tanımlıyor ve onun, çok geniş alanlara yayılan, çok çeşitli çoşkulara sahip biri olduğunu söylüyordu: "Civa gibi canlı ve hareketliydi; yeni ve derinlemesine soyut düşünceden basit bir oyuna kadar yaşamın her türlü tezahürüne tutkuyla bağlıydı."(35) Onun yabancı Komünist hayranlarından biri, onda "gençliğin düş gücünü ele geçirmek ve büyülemek için gerekli her türlü özellik vardı," diyor. Genç Bolşevikler doğallıkla onun çekim gücüne kapılıyorlardı. Çekiciliğinin bir nedeni de, onunla konuşurken kendilerini çok rahat hisseden ve istedikleri zaman ona kolayca ulaşabilen genç ve alt kademelerdeki yoldaşlara, eleştirilere ve önerilere sıcak ve cömertçe açıklığıydı. Umut verici "genç mümin"lerin yöneticiliğini yaptığı zaman, örneğin Pravda'da, "uyumlu, yoldaşça bir işbirliği, birbirine karşılıklı inanç ve saygı atmosferi" hüküm sürerdi.(36) Onlardan yaşça biraz büyük olan Buharin "benim genç yoldaşlarım" dediği bu insanlara hiçbir düzey farkı gözetmeden kendisinin eşiti olarak davranır ve onları yüreklendirirdi. Bunun karşılığında, onlar da Buharin'e politik olduğu kadar kişisel bağlarla da bağlıydılar; ona "sevgi ile" bakarlar, onu "sevgili öğretmenleri" olarak görürlerdi.(37) 1928-1929 yıllarında, artık düşüşü kesinleştiği zaman, içlerinden yalnızca bir tanesi, Aleksey Stetski Stalin'den yana geçti.

Ününün doruğundayken Buharin ekolünün göze çarpan onbeş üyesi vardı. Onlardan en tanınmışları Aleksandr

Slepkov, Valentin Astrov, Stetski, Dimitri Maretski, Petr Petrovski, Aleksandr Aikhenvald, D.P. Rozit, E. Goldenberg, Tseitlin ve Aleksandr Zaitsev'di. İç savaş sırasında tanınan Stetski ile Petrovski dışında, bu kişilerin biyografileri hakkında çok az bilgi var. Kariyerleri Buharin'in yenilgisi ile, yaşamları da Stalin'in temizlik hareketiyle yarıda kesilmiş. Aralarından yalnızca Astrov'un canını kurtarabildiği anlaşılıyor.(38) Yaşları 25-29 arasındaydı; Çoğu 1917'de ya da ondan sonra partiye katılmış ve 1921'de Kızıl Profesörler Enstitüsüne girmeden önce, küçük görevlerde çalışmışlardı. Enstitü öğrencilerinin çoğu gibi, onlar da orta sınıf kökenliydiler. Politik geçmişleri de farklıydı. Petrovski eski Bolşevik ve Ukrayna parti önderi Grigori Petrovski'nin oğluydu. Muhalefet gizli gizli, Slepkov'un 1918'e kadar bir Monarşist-Kadet olduğunu fısıldıyordu kulaklara.(39) Aikhenvald, ünlü yazın eleştirmeni ve Anayasal Demokrat Yuri Aikhenvald'ın oğluydu ve kendi sözcükleriyle "iflah olmaz babasını" Bolşevik rejimle uzlaştırmak için Berlin'e onu ziyarete gitmişti. Aralarından yalnızca, 1923'de kısa bir süre Trotsky'ye sempati duyan Goldenberg'in muhalif bir geçmişi vardı.(40) Birkaçı, yirmilerin ortalarında politik portreler olarak ortaya çıkmadan önce bilimsel ün kazanmıştı. Örneğin Slepkov ile Astrov tarihçi, Maretski ekonomi tarihçisi, Aikhenvald ile Goldenberg ekonomistti.(41)

Bu özelliklerine karşın asıl, Buharin'in yorulmak bilmez, her yerde hazır ve nazır yayıncıları olarak ünlenmişlerdi. Yüzlerce monogram, broşür, yazı ve konuşmalarla -basında, okullarda, parti toplantılarında ve diğer halka açık toplantılarda- Buharin'in düşünce ve politikalarının propagandasını yapıyor, savunuyor ve kimi zaman da geliştiriyorlardı. Kitaplarını gözden geçiriyor, biyografisini düzenliyor ve ona övgüler düzüyorladı.(43) Muhaliflerinden biri, "her yerde N.I. Buharin'in şarkılarını... söylemekle meşguller" diyerek onları aşağılıyordu. Bir başkası da, çeşitli faaliyetlerinde onların Buharin'in kişisel "ajitprop"u olarak davrandıklarını söylüyordu.(44) Her şeyden önce, muhalefete karşı Stalin-Buharin önderliğinin ideolojik savaşını -tabii Buharinizm adına değil, "ortodoks Bolşevizm" adına-, yürütüyorlardı. Doğal olarak, ekolün etkinliklerinden yararlanan Stalinist muhalifleri gibi Buharin de "yeni bir ekole ilişkin yaygaraları" yalanlıyordu. Stalin'in adamlarından biri ekolü şöyle savunuyordu:

Buharin'in özel bir ekolü yoktur; Buharin'in ekolü Leninist ekoldür. Buharin'in gördüğü hizmet, partimizde propaganda, ajitasyon ve yazın çalışmalarını yürüten çok sayıda genç yoldaşımızı kuramsal alanda Leninist ruhta eğitmek olmuştur. (45)

Muhalefet birinci saptamaya var gücüyle karşı çıkıyor, ikincisinin doğruluğunu ise gözyaşlarıyla kabul ediyordu.

Daha önce de belirttiğimiz gibi genç Buharincileri, yalnızca bir oligarkın entelektüel çevresi olmaktan çıkaran şey, bunların önemli parti ve devlet görevlerine getirilmeleri, her şeyden önce partinin merkezi yayınları üstünde kurdukları "tekel"leriydi. Astrov ve Slepkov Eylül 1924'te *Bolşevik*'in yönetmenliğine getirildiler ve Buharin'le birlikte 1928'in ortalarına kadar Merkez Komitenin bu saygın yayınını yönettiler. Gerek *Bolşevik*'te gerekse *Pravda*'da şaşılacak sıklıkta yazılar yayımladılar. Buharin'le birlikte, ilk önce gayri resmi olarak, sonra da resmen *Pravda*'yı da yönetmeye başlamışlardı; 1928'in başlarında, Astrov, Slepkov, Maretski, Tseitlin ve Zaitsev aynı zamanda *P. avda*'nın da yönetmenleri olmuşlardı. (46) Bunlar, ekolün aslarıydı. Ayrıca makaleleri ve başyazıları hemen hemen bütün önemli parti ve Komsomol yayınlarında, özellikle başkenttekilerde yayımlanıyordu. Mayıs 1925'te yeni bir merkezi organ olan *Komsomolskaya Pravda* yayına başladığında birinci genel yayın yönetmeni Stetski'ydi. Politik gaflar içeren Stetski ve Slepkov imzalı bir dizi makalenin ardından muhalefet, birkaç hafta sonra Stetski'nin görevden alınmasını sağladı ama bir başka Buharinci, Maretski'nin kardeşi yazı kurulunda kaldı. (47) Buharin ekolünün politik rolü Leningrad'a kadar uzanıyordu. Ocak 1926'da Zinovievcilerin *Leningrad Pravda*'dan uzaklaştırılmasından sonra, Astrov, Petrovski ve Goldenberg, Buharin'i çeşitli zamanlarda yayın yönetmeni olarak bu gazetede temsil ettiler. (48)

Buharin ekolünün üyelerinin etkinlikleri, Buharin'in etki alanlarından ikisini oluşturan Komintern ve işçi-köylü muhabirleri hareketi (49) ile sınırlı değildi. Bunlar giderek genişleyen Komünist üniversiteler ve eğitim kurumları ağında önemli ölçüde etkiliydiler. Genç bir Buharinist üniversite rektörüydü; diğerleri eğitim programını denetliyorlar, dersler

veriyorlar ve yaygın bir biçimde kullanılan okul kitaplarını yazıyorlardı; başkaları Moskova Sanayi Akademisi, Kızıl Profesörler Enstitüsü, Komünist Akademi ve Komünist Eğitim Akademisi gibi önemli kurumların parti hücrelerinde ağırlıktaydılar.(50) Ayrıca planlama ve sınai kalkınmadan sorumlu devlet akademi kurumlarında etkin görevler almışlardı. Örneğin Aikhenvald ile Goldenberg, Devlet Planlama Komitesi Gosplan'da yüksek düzeyde görevler üstlenmişlerdi. Goldenberg Gosplan'ın Rusya Cumhuriyeti bölümünün başkan yardımcılığına kadar yükseldi.(51) Yalnızca Stalin'in merkez parti aygıtındaki rolleri diğerleri gibi etkili değildi. İkisi, Stetski ve Rozit, disiplin organı olan Merkez Denetleme Komitesinde yer alıyordu. Buna ek olarak Stetski, Leningrad parti örgütünün ajitprop bürosunun başındaydı ve 1927 yılında Merkez Komitesi asil üyesi oldu. Slepkov Merkez Komitesi "Sorumlu Eğitmeni"ydi. Bu, ülkeyi dolaşıp alt parti örgütlerinin ve yerel basının sadakatini denetleyen, önemli yetkilerle donatılmış ideolojik "bilge keşişler"e verilen bir ünvandı.(52)

1925'e gelindiğinde Buharin ekolü çeşitli yollarla Sovyet politikasında önemli bir güç durumuna gelmişti. Bu durum Buharin'e politik yarar kadar yükümlülükler de getiriyordu. Örneğin ekol üyelerinin masum saldırganlıkları yaşça daha büyük partili entelektüelleri sık sık kızdırıyordu; kimi çevrelerde Kızıl Profesör sıfatının "bir sövgü sözcüğü" olduğundan bile söz ediliyor.(53) Politik açıdan daha önemlisi, Buharin ekolü üyeleri zaman zaman Buharin'in düşüncelerini politik basiret sınırlarını aşan noktalara kadar götürüyorlar (aslında bunun ilk örneklerini Buharin'in kendisi vermişti) ve böylece onların düşünsel aşırılıklarını çoğunluğun ihanetinin kanıtı olarak gösteren muhalefete hedef oluşturuyorlardı. Bunun bir örneği, Stetski ile Slepkov tarafından, Buharin'in 1925'teki "zenginleşin" sloganının basında işlenmeye başlanmasıyla yaratıldı. Başka bir sorun daha vardı: Muhalefet pot kıran her genç yazarı Buharin ekolüne mal etme fırsatını, 1925 yılının ünlü Boguşevski olayında olduğu gibi, hiç kaçırmıyordu. O zamana kadar pek de kimselerin tanımadığı bir gazeteci Boguşevski, *Bolşevik*'de kulakın "umacı" durumuna geldiğinden söz eden bir yazı yayımladı.(54) Sonraki iki yıl boyunca Sol Boguşevski [illegible] yönetimi "kulak [illegible]

rin'le bir ilgisi yoktu, makale de bir dizi yayımcılık aksaklığı sonucunda sansürden geçmeden yayımlanmıştı.(55)

Buharin için bu ekol, yine de epeyce işine yarayan olağan dışı bir politik üs işlevi görmüştü. Öteki oligarkların hiçbirinin böylesine geniş kapsamlı ve nitelikli bir kişisel "ajitprop"u olmamıştı. Bu yetenekli ekip ona, politikanın, ideolojinin ve geleceğin kadrolarının biçimlendirildiği kurumlara sadık yandaşlarını yerleştirme ve kendi politikasını büyük bir etkinlikle duyurma, savunma olanağını verdi. Çoğunluğun ideolojik zaferinin asıl kahramanları, her bir muhalif polemiğe bir düzine Buharinist karşılık veren Buharin ve öğrencileriydi. Buharin'i ortodoks Bolşevizmin başrahibi durumuna yükselten, orada kalmasını sağlayan ve Buharinizmi resmi parti ideolojisi olarak kurumlaştıran, bu ekoldü.

Buharin, Stalin'le 1925'teki koalisyona bütün bu politik gayrimenkul servetini de beraberinde getirmişti. Ayrıca koalisyona, pek bu kadar somut olmayan ama en az onun kadar önemli olan bir şeyi, kendi kişisel otoritesinin ağırlığını katmıştı. Bu katkının önemi, ancak Lenin'in ölümünden sonra onun "yerine geçme mücadelesi" bağlamında kavranabilir. Bir bakıma bu "yerine geçme" sözü yanlıştı. Çünkü, bir yandan 1923-1929 arasındaki parti içi çatışmaların özü, Lenin'in sahip olduğu iktidar ve otoriteyi yeniden kurma yolunda uzun süreli girişimlerden oluşuyorsa da Lenin'in yerine birinin geçebileceği düşüncesi "bugünün Lenin'i" düşüncesi- kabul edilebilir bir şey değildi. Lenin'in önderlik ve genel olarak parti içindeki otoritesi benzersizdi. Birçok başka şey yanında bu otorite, onun partinin yaratıcısı ve ona yaşam veren ruhu olmasından, onca muhalefete karşın, sıkça sınanan ve haklılığı kanıtlanan politik sağduyusundan, karşıt hizipler oluşturan çalışma arkadaşlarını birleştiren ve ikna eden kişiliğinin gücünden kaynaklanıyordu. Bu otorite, hiçbir şekilde gücünü resmi bir mevkiden almıyordu. Sokolnikov'un dediği gibi "Lenin ne Politbüro'nun başkanı, ne de genel sekreterdi ama, partide politik olarak son söz yine de Lenin'indi." Bu otorite, yakın zamanlarda dile getirildiği gibi, Lenin'in kişiliğinden ayrı düşünülemeyecek, anayasal ya da kurumsal prosedürlerden kaynaklanmayan karizmatik türden bir otoriteydi.(56)

Varislerinden bazıları bunu sezgisel olarak anlamış ve farklı biçimlerde dile getirmişlerdi. "Lenin, sözcüğün en olumlu anlamıyla bir diktatördü," demişti Buharin, 1924'te. Beş yıl sonra Lenin'i benzeri az bulunur bir "önder, örgütçü, komutan ve sert, çelik gibi bir otorite" olarak tanımlıyor ve onun üstünlüğünü Stalin'in kaba mekanik gücü ile karşılaştırarak bu tanımını şöyle açıklıyordu:

Ama o hepimiz için ***İlyiç****'ti, bizimle kopmaz bağları olan, yakın, çok sevgili bir kişi, kusursuz bir yoldaş ve bir dosttu. O yalnızca `Lenin yoldaş' değil, ondan çok daha öte bir şeydi. Aramızdaki, böylesine bir bağdı... Bu, hiçbir zaman basit bir `komuta', `yönetsel bir otorite' vb değildi.* (57)

Bu duygusallık ile Lenin'in benzersiz rolünün gerçeğe uygun kavranışının karışımı, gerek önderlik içinde, gerekse dışında Lenin'in "yerine geçme" düşüncesine karşı doğal bir tepkiye yol açtı. 1925'teki Onbeşinci Kongrede bir delege "bazı temsilciler... onun pelerinini üzerlerine denemeye girişiyorlar. Bu pelerin kimseye uymaz..." diyerek bu düşünceye karşı çıkıyordu. Bir başkası da "Bence yerine geçme ve yerine geçecek kişiler düşüncesinden vazgeçmeliyiz," diye ekliyordu. Gizli emeller ne olursa olsun ve ne kadar gerçekleşemez olursa olsun, kamu önünde Lenin sonrası önderliğin gerçekten oligarşik nitelikte ya da Buharin'in 1925'te söylediği gibi kolektif olması gerektiği kabul ediliyordu:

Bir Lenin'imiz olmadığına göre, tek bir otorite yoktur. Artık ancak ***kolektif*** *otoritemiz olabilir. İçimizde ben günahsızım ve Lenin'in öğretisini yüzde yüz doğru olarak yorumlayabilirim diyebilecek bir kişi yok. Herkes bunun için çaba gösteriyor ama, bunu yüzde yüz başardığını iddia eden kişi kendisine fazlasıyla büyük bir rol atfediyor demektir.* (58)

O halde bir varisler grubu ölmüş şefin yerini alacak demekti. İlk başta kolektif önderlik dar bir kavramdı; bütün önde gelen Bolşevikleri, hatta Politbüronun bütün üyelerini bile içine almıyordu. Sözü edilen, "temel Leninist çekirdek"ti.(59) Bunlar Lenin'in "vasiyet"inde adı geçen altı kişiden beşiydi: Trotsky, Stalin, Zinoviev, Kamenev ve Buharin. Açıkça çok ender dile getirilmesine karşın yaygın olarak benimsenen kanı, bu kişilerin her birinin tek tek Le-

nin'in mirasının bir bölümünü temsil ettiği, bir araya geldiklerinde ise partinin meşru otoritesini kendilerinde cisimleştirdikleri ve bu nedenle tümünün ya da bir bölümünün kolektif olarak yönetmesi gerektiğiydi. Öne çıkan iki örneği ele almak gerekirse, Rikov ve Kalinin yüksek düzeyde kişilerdi ama bu açıdan vazgeçilmez değillerdi. Hiçbiri kişiliğinde Bolşevizmin ya da parti otoritesinin *gestalt*ını taşımıyordu. Birkaç politbüro üyesinin *primi inter pares** olduğu açıkça ilan edilmiyor, ama biliniyordu. Gözlemcilerin kimi zaman verdikleri adla bunlar "Bolşeviklerin Olimpia'sı"ydılar.(60) Bu gibi ayırımlar konusunda kaba ama güvenilir bir sağduyusu olan Stalin, 1928'de, aynı anlama gelen bir benzetme yapmıştı. O sıralar, artık Trotsky, Zinoviev ve Kamenev'in bulunmadığı dokuz kişilik politbürodan söz ederken Buharin'e, "Sen ve ben Himalayalarız; ötekiler bir hiç," demişti.(61)

Ne var ki 1925'te beş "Himalaya", başka bir deyişle "resmi" Leninist mirasçı vardı.(62) Bunlardan her biri dört bonservisin birkaçına sahipti. Bu bonservisler; 1. 1917 öncesi ve sonrasında Lenin'in yakın çevresinde olmak; 2. Devrimci kahraman bir biyografiye sahip olmak, ki burada başlıca ölçüt 1917'ydi; 3. Enternasyonalist devrimci bir kimlik; 4. "Önde gelen bir Marksist" olarak tanınmak, ki bu kuramcı olmak anlamına geliyordu. Oligarklardan hiçbirinin bonservisleri tam değildi. Zinoviev ile Kamenev (bunlar birleşik bir sözcük gibi algılanıyorlardı) ilk bonservis açısından en güçlüleriydiler, ama ikincisinde, 1917'de ayaklanmaya karşı çıktıklarından en kötü durumdaydılar. Trotsky ikinci ve üçüncü olanlarda rakipsiz, dördüncüde Buharin'in ardından ikinci, ama ilkinde önemli ölçüde zayıftı, çünkü partiye geç katılmıştı. Buharin'in bonservisleri tamdı: Kuramda herkesi gölgede bırakıyordu; 1917 konusunda ve bir enternasyonalist olarak çok güçlüydü ama, 1917 öncesinde Lenin'in çalışma arkadaşı olarak yaşadığı sürenin uzunluğu ve sonraki sadakati konusunda Zinoviev'in arkasından geliyordu. Stalin'in bonservisleri ise en sönük olanıydı: Üçüncü ve dördüncü alanda pek bir varlık göstememişti; ikincide ise Trotsky ve Buharin'den sonra geliyordu.

Latince, birbirine benzeme arasındaki ayrıntı

Her ne kadar giderek daha hayali olsalar da (çünkü bonservisi en zayıf olan şimdi en güçlüydü) bu ölçütler çok ciddiye alınıyordu. Yirmilerin politikalarının çoğu kez politik biyografi, parti tarihi ve çeşitli oligarkların bonservislerini allayıp pullamak için verdikleri uğraşlar çevresinde dönüyor olması bunun bir göstergesiydi. Zinoviev ve Kamenev alınlarındaki kara lekeyi unutturmak için canlarını işlerine takıyor, ama muhalifleri buna izin vermiyordu. Zinoviev 1925'te kuramcı olarak ortaya çıkmak istedi ama Buharin tarafından geri püskürtüldü. Trotsky Menşevik geçmişini telafi etmeye çalışıyordu ama karşıtları bunu ona karşı kullanıyorlar, üstelik 1917 öncesi ortodoks tavrını sorguluyorlardı. Stalin rakiplerini devre dışı bırakarak Komintern'de saygınlık kazanmaya başlamıştı ama bir kuram adamı olarak hiç tanınmıyordu ve bunun farkındaydı. Buharin 1928'de bunu şöyle dile getirmişti: "Tanınmış bir kuramcı olmak için yanıp tutuşuyor. Ona göre tek eksiği bu."(63)

Bu açıdan bakıldığında duumvirlikte Buharin'in oynadığı önemli rol çok açık. Önceki triumvirleri birleştiren, kolektif güçlerinin Trotsky'nin parti içindeki muazzam otoritesini etkisiz kılacağı umuduydu. Bu umut gerçekleşmişti de. Trotsky'yi kendini beğenmiş bir sahtekar gibi göstermeyi başarmışlardı. Ne var ki artık Zinoviev ve Kamenev Stalin'i terk etmişlerdi ve çok geçmeden Trotsky ile birleşeceklerdi. Elde edecekleri kolektif gücün hayaliyle Kamenev Trotsky'ye güvenceler veriyordu: "Sizin ve Zinoviev'in aynı platformda ortaya çıkmanız yeter; parti gerçek Merkez Komitesini bulmuş olacak." Trotsky "böylesi bürokratik iyimserliği gülünç" olarak hatırlıyacaktı(64) ama hiç kuşkusuz Kamenev'in umduğu şey, Stalin için bir kabustu. En azından beş varisten üçü artık onun muhalifiydi ve onu reddediyorlardı. İktidarı gayrimeşru yoldan elinde tutuyor görünme tehlikesi çok ciddiydi ve tepesinde demoklesin kılıcı gibiydi. Henüz yayımlanmamış olan ama geniş bir kesimce bilinen Lenin'in "vasiyeti" bu tehlikeyi daha da artırıyordu.

Buharin'in ortak önderliğe yükselmesi Stalin'in bu tehlikeyi bertaraf etmesine yaradı. Yönetime hiç değilse meşru bir Leninist iktidar "havası" verdi ve böylece çoğunluğun "kolektif iktidarı"nın devamını olanaklı kıldı. Görece gençliğine ve esas marifetinin

pratik politika değil düşünceleri olduğu kuşkusuna rağmen (aslında her ikisi de politik önder olarak niteliğini yetkin kılıyordu) Buharin'in duumvirliğe meşruluk sağlayıcı katkısı azımsanmayacak düzeydeydi. Stalin'den farklı olarak Buharin, devrimci Çin'de Sovyetlerin işlerliğinden, içerde sermaye yatırımları ve yazınsal politikaya kadar dış ve iç sorunlarda bir otoriteydi.(65) Aynı zamanda genel sekretere bir çeşit iyilikte bulunuyor, kişisel antipatiler kadar politik farklılıklar nedeniyle de muhalefet edilen bir adama kendi popülerliğini veriyor, daha özgül bir örnek vermek gerekirse, "Komintern'de onun çevresinde bir güven atmosferi yaratıyordu."(66)

Geçmişte Lenin'le olan bağlar 1925'te özellikle duyarlı bir konuydu. Stalin'in "olağanüstü kaba bir tepki" gösterdiği ve "çirkin sözler" sarf ettiği Krupskaya, açıkça Zinoviev ile Kamenev'den yana tavır aldı. Krupskaya'nın onlardan yana olması, Zinoviev ve Kamenev ile kocası arasındaki uzun süreli yakın bağları simgeliyor ve olayları iyi izleyen Bolşeviklere, Lenin'in vasiyetnamesine eklediği, Stalin'i "çok kaba" olması nedeniyle kınayan ve sekreterlikten uzaklaştırılmasını tavsiye eden notu hatırlatılıyordu. (67) Buharin burada da aynı ağırlıkta bir simge ile, Lenin'in kız kardeşi Mariya Ulyanova ile dengeyi kurdu. İkisi arasında hem kişisel hem de mesleki olarak sıcak bir ilişki vardı. Ulyanova Buharin'in eski ve yakın bir dostuydu ve 1917'den beri de Pravda'nın yürütme kurulu sekreteriydi. Buharin'in 1929'daki düşüşü ile birlikte onun da politik kariyeri sona erdi ve 1937'de tutuklandıktan birkaç hafta sonra, saygınlığı elinden alınmış olarak öldü. Ama 1925'te Ulyanova, Buharin'e dolayısıyla da Stalin'e kişisel saygınlığından yararlanma olanağını tanımış oluyordu. O dönemlerde Buharin'le Pravda'da yan yana çalışırken çekilen fotoğrafları bol bol yayımlandı.(68) Ondördüncü Kongrede Krupskaya Buharın'in Lenin'in son yazılarına getirdiği yoruma açıkça karşı çıktığında, Ulyanova az ve öz bir yanıt verdi:

Yoldaşlar, bu tartışmada Lenin'in kız kardeşi olduğum ve dolayısıyla Leninizmi partimizin bütün diğer üyelerinden daha iyi anladığım ve yorumladığım iddiasında olduğum için söz almıyorum. Bence Lenin'in akrabalarının elinde... böyle bir tekel yoktur ve olamaz. (69)

Ne var ki Buharin'in gücü, Bolşevizmin yaşayan en büyük Marksisti ya da 1926'da resmi ağızların tanımladığı gibi "bugün Komünist Enternasyonal'in en önde gelen kuramcısı olarak kabul edilen"(70) kişi konumunda olmasına dayanıyordu. Ona daha hayattayken "klasik" olmak gibi kuşkulu bir statü verilmişti. Yazıları Marksist ekonomi, felsefe, sosyoloji, yazın ve sanat eleştirisi alanlarında yayımlanan resmi kitaplarda yer alıyordu. Bir Sovyet yazarı, Bolşeviklerin entelektüel başarılarının "uluslararası alanda kazandığı ün"e ilişkin kanıt göstermek istediğinde, "yalnızca N.I. Buharin'in önde gelen sosyolojik ve ekonomik çalışmalarını hatırlatmak yeter..."(71) diyordu. Komünist Akademi ve onun prezidiyumunun ayrıcalıklı bir üyesi olan Buharin, partinin Sovyet Bilimler Akademisi'ne gösterdiği ilk sıradaki adaydı ve 1928-1929 yıllarında bu akademiye seçilen tek politik önderdi. Bu, onun ağırlığının, son ve en onurlandırıcı kanıtıydı.(72)

Buharin'in politik gücü (her ne kadar yaltakçılık koksa da) böyle hayranlık gösterileri ile birlikte "varis"lik bonservislerine dayanıyordu. 1925-1929 arasında Stalin de bu güçten eşit ölçüde yararlandı. Bu türden bir gücün önemli bir politik ağırlık taşıdığı, genel sekreterin Buharin'in parti kuramcısı olarak kazandığı ünü hedef alarak gizliden gizliye bir kampanya başlattığı 1928 yılına kadar açık bir gerçekti. Stalin'in veraset bonservislerinin hepsine birden sahip çıkıp (sonradan buna "kişilik kültü" adı verildi) bunların tümünü birden anlamsızlaştırdığı daha sonraki dönemin tersine, o günlerde parti kuramı büyük önem taşıyordu. Bolşevik ortodoksluğu kimseye bırakmak istemeyen rakip güçler, parti kuramını, doğru politikaya ulaştıran en emin yol ve genel olarak devrimci doğruluğun en gerçek göstergesi olarak görüyorlardı. Hepsi de politika ile kuramın özdeş olduğu konusunda hemfikirdi. Ya da Stalinist Lazar Kaganoviç'in 1929'da dediği gibi, "Politikada ihanet her zaman kuramın revizyonu ile başlar"dı.(73)

Stalin-Buharinduumvirliğinin profili böyleydi. Leninist varisler olarak Stalin ile Buharin çoğunluğun en üst kademedeki parti önderleriydiler ama, onun tek önemli temsilcileri değildiler. İki Politbüro üyesi daha, çoğunluğun Buharinist politikalarının sadık savunucuları ve Sol'un kararlı düşmanları olarak öne çıkmıştı. Bunlardan biri, Lenin'den sonra Halk Komi-

serleri Konseyi Başkanlığına (ya da başbakanlığa) gelen ve 1926'da Kamenev'den boşalan Çalışma ve Savunma Konseyi Başkanlığı görevini üstlenen Aleksey İvanoviç Rikov'du. Öteki de, Lenin'in karşı çıkışıyla 1921-1922'deki kısa bir ara hariç 1918'den beri Sovyet sendikalarının başında olan Mihail Pavloviç Tomski'ydi.(74) Devrimin bu önde gelen (ve de ihmal edilmiş) kişilerinin ikisi de eski Bolşevik, 1922'den beri Politbüronun asil üyesi ve şimdi doğru bir sanayileşme modeli olarak gördükleri NEP'e bağlı kişilerdi. 1928-1929 yıllarında ise Buharin'le birlikte Stalin'e karşı sağ muhalefeti oluşturacaklardı.

Rikov, Rus Bolşevizmindeki ılımlı eğilimin en iyi temsilcisiydi. 1924 yılında, kırküç yaşında başbakan olduğunda, Lenin'in 1917'deki Nisan Tezleri'ne muhalefetinden ve Ekim'de koalisyon biçiminde bir sosyalist hükümeti savunmasından başlayarak partinin sağ kanadıyla özdeşleşmişti. Yetenekli bir yönetici olarak - savaş komünizmi yıllarında ve 1923'de kısa bir süre Yüksek Ekonomik Konseye başkanlık etmiş, 1921-1924 arasında da başbakanlık yardımcılığı yapmıştı- öncelikle devlet kuruluşları ve ekonomik kurumlarla özdeşleşmişti. İç savaş boyunca parti politikasını sadakat ve ustalıkla yaşama geçirmiş ama, (kendisinin de kabul ettiği gibi) Lenin'in 1905'teki "proletarya ve köylülüğün demokratik diktatörlüğü" sloganının ruhunu hiçbir zaman terketmemişti.(75) Eski Bolşevikler arasında çokça raslanan bir tipti: Gerçek politik davası Çar karşıtlığı olan ve sosyalizmi yalnızca proletarya ile değil "emekçiler"le bağlantılı olan bir Marksistti. Kendisi de köylü kökenli olan Rikov, "köylülüğün ihtiyaçlarına karşı sevgi dolu ve duyarlı tavrı" ile ün yapmıştı.(76)

NEP'in gelişi ve yaygınlaştırılmasını Rikov tümüyle onaylamış ve onun doğal ve kararlı bir savunucusu olmuştu. Gösterişli ekonomik projelerin ve teknolojik planlama modellerinin ezeli düşmanı olarak, gerçekleştirildiği taktirde "sosyalizm için ölümcül bir tehlike" oluşturacak olan Preobrazenski'nin yasasına karşı Buharin'in nefretini ve bu yasanın "skandal niteliğinde bir kuram" olduğu görüşünü paylaşıyordu. Sol'a karşı programatik düşmanlığının yanısıra, anlaşılan, Trotsky ve çevresindekilere karşı özel bir antipati de geliştirmişti.(77) Buharin dahil hiçbir önde gelen Bolşevik NEP'in politik ve ekonomik felsefesi ile *smiçkayı* böylesine kendi kişiliğinde

cisimleştirmemişti. Her ne kadar kuramsal genelleme eğilimi çok daha az olsa da 1925'e gelindiğinde Rikov'un sınai ve tarımsal politika tercihlerini Buharin'inkilerden ayırt etmek olanaksızdı; 1924-1925 yıllarında yeni politik saflaşmaların oluşmasıyla birlikte, Rikov Buharin'in en şiddetli savunucularından biri olarak ortaya çıktı.(78)

1905'ten beri radikal bir sendikacı ve gerçek proleter kökene sahip tek Politbüro üyesi olan Tomski, Bolşevizmin farklı bir bileşkesini temsil ediyordu; bu bakımdan onun NEP'e bağlılığını açıklamak daha zor. Kentli işgücünü temel bileşeni olarak gören parti, içgüdüsel olarak sendikaları toplumsal tabanının "belkemiği" olarak kabul ediyordu. Dolayısıyla, her ne kadar devrimin ilk günlerinde umdukları yönetsel yetkiler konusunda artık pek beklentileri kalmamış olsa da, sendikal önderler etkili bir grup olarak varlıklarını sürdürüyorlardı. Ortak bir geçmişe ve kimliğe sahip olan bu kesim, parti eliti içinde en homojen olanıydı ve kendilerini "parti içinde parti"(79) olarak görüyorlardı. Tüm-Birlik Sendikalar Konseyi Başkanı olan Tomski bu grubun resmi önderi ve en üst düzeydeki politik sözcüsüydü. 1928-1929 yıllarında Stalin'in tümüyle saf dışı bıraktığı Sovyet sendikal hareketinin bütün üst kademesi onun çevresinde toplanmıştı. Bunlar, G.N. Melnichanski, A.I. Dogadov, Yakov Yaglom, V.M. Mihailov, Boris Kozelev, Fedor Ugarov ile sendikacıların kontrolünde ve onların atandığı bir görev olan Çalışma Komiserliğini yürüten Vasili Şmidt'ti. Bu kişiler, Tomski'nin sonraları dediği gibi, onu,"yıllar içinde önder olarak görmeye alışmış yoldaşlar"dı. Gerçekte ona hem sendikacı, hem de eski bir Bolşevik olarak övgüler düzerek ve onu "kişiliğinde sendikal hareketin parti önderliğinin cisimleştiği" adam -onların Politbürodaki kuryesi- durumuna getirerek Tomski'nin kimliğinde küçük bir kült yaratmışlardı.(80)

Tomski'nin görüşleri, onların emellerinin yükselişini, düşüşünü ve uzlaşmalarını yansıtıyordu. Sendikaların "devletleştirilmesi"nin hararetli bir karşıtı ve sendikaların sanayinin yönetiminde söz sahibi olmasının aynı derecede hararetli bir savunucusu olmuştu.(81) Birinci dava savaş komünizminin çöküşü ile kazanılmış, ikincisi ise, 1920'ye gelindiğinde geriye dönüşsüz bir biçimde kaybedilmişti. NEP olgunluk çağına ulaştığında Tomski, sendikaların parti-devlet

ile işçi sınıfı arasında "iletim kayışları" olmak ve aynı zamanda karma ekonomide işçilerin çıkarlarını korumaktan oluşan ikili rolüne razı olmuştu. Bir yandan parti politikasına bağlı kalırken bir yandan da ikinci ve daha geleneksel olan işleve tutkuyla sarılmıştı. 1925'te yazdığı bir yazıda Tomski, yapısal açıdan bu çok-işlevliliğin sınırları içinde sendikacıların, üyelerinin çıkarlarını koruma görevlerini ne kadar ciddiye aldıklarını açıkça ortaya koyuyordu:

Sendikaların önünde daima. bir temel görev vardır. Sendikaların rolünü ve anlamını tanımlayan bu görev, üyelerinin maddi ve manevi düzeylerini yükseltme ve iyileştirme amacına kapsamlı bir biçimde hizmet etmek ve sürekli bunun için çalışmaktır. Sendikal hareketin tarihi boyunca sendikaların önünde duran ve duracak olan görev budur. (82)

Tomski'nin, Buharin ile Rikov'un ekonomik politikalarına destek vermesine neden olan anlayış da buydu. Anlaşılan o ki, Sol'un (ve daha sonra Stalin'in) zor yoluyla sanayileşme ve sermaye malları üretimine yatırım önceliği tanıma programının sendikalar ve üyeleri için ne anlama geldiğini önceden görmüştü. Resmi politika konusundaki itirazları ne olursa olsun, tüketimin ve reel üçretlerin tedrici olarak yükseltilmesi vaadini ve sendikaların elde kalan özerkliğinin korunmasını tercih ediyordu. Tomski,1923'ten itibaren Buharin ve Rikov ile birlikte oy kullandı ve kısmen 1920'de Trotsky'nin emeği askerileştirme ve sendika önderliğini "silkeleme" girişiminin belleğinde bıraktığı izle, kendisi ve adamları Sol'a karşı muhalefetin sağlam bir kalesini oluşturdu. (83)

Tomski'nin tavrını belirleyen ikinci bir etmen daha vardı. Uluslararası işçi sınıfı ya da sosyalist birlik sorununda sendikacılar, parti içindeki en birlik yanlısı grubu oluşturuyorlardı. Çoğu 1917'de koalisyon niteliğinde bir sosyalist rejimden yanaydılar; benzer bir şekilde şimdi de Amsterdam Enternasyonali çevresinde toplanmış olan Avrupa'daki sosyal demokrat sendikalarla fiili ya da resmi bir uzlaşma istiyorlardı. (84) Amsterdam'la ilişkilerin yoğunlaştığı ve birliğin ilk örgütsel tezahürünün ortaya çıktığı, yani Anglo-Rus Sendikal Birlik Komitesi'nin kurulduğu 1925 yılı, sendikaların savaşımının doruğunu oluşturdu.

Komiteyi Bolşevik sendikacılar, özellikle Tomski büyük bir çoşkuyla karşıladı. Avrupa sendikalarının toplantılarına sık sık katılan Tomski, komitenin kısa ömründe uluslararası bir portre olarak belirdi ve onun Sovyet partisi içindeki başlıca savunucusu oldu.(85) Avrupa sosyal demokrasisi ile işbirliği doğrultusundaki el yordamıyla yapılan girişimlerin en önemlilerinden olan bu etkinlikler (daha sonra göreceğimiz gibi) uluslararası politika üzerine Buharin'in yeni görüşleri ile uyum içindeydi. Ancak bu etkinlikler, Trotsky (ve bir dereceye kadar Zinoviev) için son derece iticiydi, çünkü onları çoğunluğun reformizmini gösteren bir başka kanıt olarak görüyordu. Sonuç olarak iç ve dış etmenler, Tomski'nin kesin olarak çoğunluğun kampında yer almasına neden oldu. 1925'te Buharin'i partinin ekonomik sözcüsü olarak "gözden düşürmeye" çalışanlara karşı çıkmak, kısa bir süre sonra da dış politika alanında Buharin'le "tamamen ve her bakımdan aynı fikirde" olmak ihtiyacını duydu.(86)

Buharin, Rikov ve Tomski'nin, kendilerini egemen Politbüro çoğunluğu içinde ne zaman ayrı bir grup olarak görmeye başladıkları tam olarak bilinmiyor.(87) Ancak koşulların çok geçmeden onları bir üçlü olarak ayrı bir yere koyduğu kesin. Birincisi, her üçü de (1928'de açıkça görüleceği gibi) belirli politikalara angaje ve belirli sorunlarda ortak tavır alan kişilerdi. İkincisi, Ocak 1926'da Kamenev'in aday üye statüsüne düşürüldüğü, Molotov, Voroşilov ve pek ciddiye alınmayan Kalinin'in asil üyeliğe yükseltildiği seçimler sonucunda oluşan dokuz kişilik Politbüroda bu üç kişi, yüksek konumlarını Stalin'e borçlu olmayan çoğunluk önderleriydi. (Molotov ve Voroşilov'un adları uzun süredir Stalin'le birlikte anılıyordu. Daha da önemlisi, Buharin, Rikov ve Tomski'nin her biri Ondördüncü Parti Kongresinde ve ondan hemen sonra bir fırsatını bulup, bir Politbüro üyesinin egemen durumda olması ("tek otorite") ilkesini açıkça kınamışlardı ve bu eleştiri bir tek, yandaşları tarafından daha şimdiden *primus inter pares* olarak lanse edilen Stalin'e uygun düşüyordu.(88) Üçüncüsü, duumvirlerden birini tercih etmeleri gerekse Rikov da, Tomski de kişisel, politik ve kurumsal nedenlerle Buharin'i tercih ederlerdi.

Yüzeysel olarak bakıldığında yönetici ve pratik politika adamları olarak, Stalin, Rikov ve Tomski doğal

müttefikler olarak görülebilir. Oysa tam tersinin doğru olduğu anlaşılıyor. İnce ve sevilen bir adam olan Rikov, kişilik olarak Stalin'e hiç benzemiyordu; genel kretere güvenmediği, bunun karşılığında onun tarafından da sevilmediği anlaşılıyor.(89) Daha da önemlisi, devlet ile parti gibi iki rakip örgütlenmenin başında olduklarından bu ikisi doğal bir sürtüşme ortamındaydılar. Tomski ile Stalin de yandaş olmaları beklenecek kişiler değillerdi. Birbirlerine duydukları antipati büyük olasılıkla 1921'de başlamış ve 1928'de açık bir durum almıştı.(90) Ayrıca, Tomski sendikaların bağımsızlığını güçlendirmeye çalışırken, Stalin onların partiye bağımlılığını artırmak ve Sekretaryanın atama yetkisini Tomski'nin örgütsel "prensliği"ni de kapsayacak şekilde genişletmek için çaba harcıyordu. Son olarak Tomski'nin dışişleri alanına giderek artan ilgisi, onu Kızıl Sendikalar Enternasyonali'nin (Profintern) başında bulunan, Sovyet sendikalarının yurt dışındaki tek taraflı etkinliklerine tepki duyan Stalinist Solomon Lozovski ile çatışma noktasına getirmişti.(91) Dolayısıyla gerek Rikov'un gerekse Tomski'nin Stalin'e karşı topluluk önünde sevgi göstermemesi hiç de şaşırtıcı değildi ve onunla ters düştükleri belirli aralıklarla rapor ediliyordu.(92) Öte yandan, Buharin, devlet ile partinin işlevleri arasındaki resmi ayrımın yeniden kurulması ve korunmasından yana olduğunu çeşitli vesilelerle açıklıyor ve sendikaların yurt içi ve yurt dışı etkinliklerini övmede çok çömert davranıyordu.(93)

En azından 1926'ya gelindiğinde Buharin, Rikov ve Tomski, planlı bir biçimde değil gelişen koşullar sonucunda, tam olarak tanımlanamasa da fark edilecek derecede politik bir üçlü oluşturmuşlardı. Bu üçlüye rahatça Politbüro sağı denilebilirdi. Bunun anlamı - Piatokov'un alaycı sözleriyle "yüzde 150 NEP'çi" olan- üçlünün Sol'un politikalarının karşıtı olarak görülen politikalardan yana olması ve Stalin'in gerçek düşüncelerini ortaya koymadan iki kanat arasında dengeyi korur gözükerek, bir yandan da aynı politikaları savunuyor olmasıydı.(94) Üçü de politik önder olarak birbirlerini tamamlıyorlardı. Rikov'un ekonomik sorunlara ayrıntılı ve pratik yaklaşımı Buharin'in fesefi ekonomi eğilimini gayet güzel dengeliyor, Tomski'nin desteği ise onların politikalarını çevreleyen "köylü yandaşı" havanın dağılmasına yarıyordu. Aynı zamanda üçlünün her biri farklı eğilimlerin adamlarıydı. Hiç kuşkusuz Tomski sendikalar ve

işçinin daha doğrudan yararına olan, köylüyü daha az açıktan gözeten politikaları tercih ederdi. Gerek o, gerekse Rikov, Buharin'in dış politika alanındaki devrimci çoşkusunu paylaşmıyorlardı. (Başbakan zorunlu olarak Komintern'in başındaki kişiden farklı bir tonda konuşurdu.) Tıpkı önderlik içindeki öteki "gruplaşmalar"da olduğu gibi, üçlünün politik kimliğini oluşturan tam bir görüş birliği değil, onları ötekilerden ayıran noktalardı. Sonradan Tomski şöyle diyecekti: "Uluslararası konularda Buharin'in otuz kilometre sağındaysam, Stalin'in yüz kilometre solundayım..." (95)

Politbüro sağını ayıran üç başka özellik daha vardı. Sol'un ağırlıklı Yahudi kökeni ve Stalin'in grubunun giderek artan Transkafkasyalı renginden farklı olarak, Politbüro sağının bütün önde gelen ve ikinci dereceden önderleri Rustu. Bu ayırdına varılan bir olgu olsa da, gerçek politik önemi pek açık değildir. Gözle görülen, bu gerçeğin onların köylü Rusya'sına olan duyarlılıklarını etkilediğiydi. Ama görünüşte yakın olan olasılık her zaman gerçek duruma uymuyordu: Politbüro sağının yükseliş dönemi, Rus olmayan ulusların Sovyet yönetimi altında en geniş özgürlükleri yaşadıkları dönemdi. (96) İkinci özellik, Stalin'le karşılaştırıldığında özellikle çarpıcıydı: Buharin, Rikov ve Tomski, popüler Bolşevik liderler olarak tanınırlardı. Görünüşe göre sendikal işleri bürokratik bir süratle yürüten Tomski belki de Politbüroda yer alan tek parti dışı kitle örgütü önderi olmanın avantajından yararlanmıştı. Ama Buharin gibi Rikov'un da "halk desteği" gerçekti. Her üçü de (anımsayanların ilk ağızdan aktardıklarına göre) kalabalıklar içinde korumasız dolaşan kişilerdi. (97) Kişisel popülariteleri, uzlaştırıcı ve köylüye yönelik politikaları ve Rikov, Tomski ve sağcı Kalinin'in (Sovyetlerin kağıt üstündeki başkanı ve dolayısıyla Sovyetler Birliği devlet başkanı) parti dışı örgütleri temsil etmeleri, sağa halk desteğine sahip ya da bunu ister görünümünü veriyordu. Bir gözlemcinin dediği gibi, "halk önderleri gibi görünmeye çalışıyorlardı." (98)

Bu izlenim ne kadar tartışmaya açık olursa olsun, Politbüro sağının üçüncü politik özelliğine işaret ediyordu. Bu özellik, sağ önderliğin Komiserliklerden (özellikle Tarım, Maliye, Çalışma ve Ticaret) ve ekonomik politikayı oluşturmak ve yönetmekten sorumlu

devlet organlarından (Yüksek Ekonomik Konsey, Devlet Bankası ve Gosplan) aldığı büyük destekti. Doğası gereği ortodoks ekonomik uygulamalara sempatiyle bakan ve NEP'le birlikte eski önemlerine yeniden kavuşan bu kurumlarda büyük ölçüde partisiz uzmanlar olarak adlandırılan eski anti-Bolşevik entelektüeller çalışıyordu.(99) Özellikle gerek Yüksek Ekonomik Konsey'de ve Gosplan'da çalışan eski Menşevikler, gerekse Tarım Komiserliğinde çalışan Sosyalist Devrimciler parti önderleri olarak Stalin'e ya da Sol'a Buharin'i ve Rikov'u tercih ederlerdi. Bu tercihleri iki varsayıma dayanıyordu. Birincisi, sağın ekonomik politikalarının daha iyi olduğu, ikincisi ise Stalin ya da Trotsky'nin kazanması durumunda iç barışın sona ereceği, politik çatışmaların ve savaş komünizmi hoşgörüsüzlüğünün geri geleceği varsayımıydı.Buharin'e sempatiyle bakıyorlardı ama esas toparlayıcı kişileri Rikov'du. Hem başbakan, hem de birey olarak Rikov partisiz uzmanların koruyucusuydu.(100) Sovyet yönetiminde önemli bir yer tutan hizmet ve etkileri, onun düşüşüyle birlikte sona ererdi.

Bu bağlamda Yüksek Ekonomik Konsey, 1924-1926 yıllarında sağ sanayi stratejisinin merkezi olarak özel bir önem taşıyordu. Devlet sektörünün kağıt üzerindeki yöneticisi olarak Konsey'in ana sorumluluğu, ağır sanayi; onun büyümesi ve planlanmasıydı. Rikov'un Şubat 1924'te Başbakanlığa atanması üzerine gizli polisin başı Feliks Dzerjinski Konsey'in başkanlığına getirildi. Uzmanların korkularını boşa çıkaran Dzerjinski, onların güvenilir dostu oldu ve en önemlisi Buharinist ekonomik politikaların çoşkulu bir savunucusu çıktı. *Smiçkaya* bütün kalbiyle inanan Dzerjinski'nin ağır sanayinin büyümesini köylü pazarına ve (maliyetlerle ile fiyatları düşürme ve devri hızlandırma yoluyla) devlet sektörü içinde birikimi artırmaya dayandırmanın doğruluğuna olan inancı, Buharin'inkinden bile daha sarsılmazdı. Buharinciliğin temel ilkesini aynen paylaşıyordu: "Köyün refahından korkuyla söz ediyorsak sanayileşmemiz olanaksızdır."(101)

Konsey'in güçlü başkanı, Politbüro aday üyesi ve hâlâ polisin başındaki Dzerjinski sağa, diğer temsilcilerinde eksik olan örgütsel bir güç kazandırıyordu. Sol'un sanayileştiricileriyle yapılan tartışmalarda, bazı bakımlardan çoğunluğun en öfkeli ve en etkili sesi olan Dzerjinski, muhalefetle giriştiği sert bir

tartışmadan birkaç saat sonra 20 Temmuz 1926'da öldü. Dzerjinski'nin 1928'de Stalin'e karşı Buharin, Rikov ve Tomski'nin yanında yer alacağı ancak bir tahmin olabilir ama, ölümünün onları önemli bir üsten yoksun bıraktığı kesin. Yerine geçen, Stalin'in destekçisi, büyük yatırım projeleri ve hızlı sanayileşmenin hararetli yandaşı Valerian Kuybişev'di. Birkaç hafta içinde Yüksek Ekonomik Konseyin felsefesi ve personeli geniş kapsamlı bir dönüşümle karşı karşıya kaldı. (102)

Çok geçmeden, sağın parti aygıtı dışından güçlü bir desteğe sahip olduğu anlaşılacaktı. Bir istisna dışında hiçbir önemli parti örgütü kendine özgü politikası ya da önderleri ile belirlenen bir kimliğe sahip değildi. Ancak bu istisna da oldukça önemliydi: Partinin en büyük örgütü olan Moskova örgütü. Moskova Komitesinin bu dönemdeki politik tarihi biraz belirsiz. Her ne kadar önderliği 1923-1924 yıllarında triumvirlere sadık kalmış olsa da, Trotsky'nin muhalefeti daha alt kademelerde, özellikle öğrenciler ve 1917 Moskova Sol'undan kalanlar arasında çok sayıda sempatizan kazanmıştı. Herhalde başkentteki bu başıbozukluktan olsa gerek,Moskova Komitesinin birinci sekreteri Eylül 1924'te değiştirilerek yerine Leningrad parti sekreteri Nikolay Uglanov getirildi.(103)

Süratle Politbüro aday üyeliğine yükselen ve sekretarya ile Orgbüro'da asil üyeliğe getirilen Uglanov, sonraki üç yıl içinde, Moskova örgütünün, çoğunluğun (ve duumvirliğin) hızlı bir partizanına dönüşmesini sağladı. 1928'de Uglanov, sekreterliği paylaştığı Vasili Kotov ve Moskova Komitesi önderliğinin çoğunluğu (E.F Kulikov, Mihail Riutin, Nikolay Mandelştam, Nikolay Penkov, G.S. Moroz, V.A. Yakovlev ve V.M. Mihailov) Buharin, Rikov ve Tomski'nin önderliğindeki anti-Stalinist muhalefetin sarsılmaz yandaşı oldu ve olarla birlikte tasfiye edildi.(104) Tarihçiler, Uglanov'un önceleri Stalin'in Moskova'daki ajanı olduğunu ve sonraki muhalefetinin bir görüş değişikliği sonucu gerçekleştiğini varsayarlar ama, Moskova parti önderliğinin daha 1925'te Politbüro sağının politikalarından, özellikle de Buharin'den yana olduğunu gösteren önemli kanıtlar var.

Buharin'in ekonomik programının başkentte beklenmedik taraftar bulduğunun ilk işaretleri, duumvirliğin oluştuğu dönemde ortaya çıktı. 1925 ortalarına gelin-

diğinde Zinovievcilerle savaşım, Moskova ile Leningrad arasında bir savaşıma dönüşmüştü. Muhalefet "taşralı" Moskova'da "köylü yandaşlığı"nın yükselişinin bir raslantı olamayacağını, kendi gerçek proleter çizgilerinin de "proletaryanın en seçkin evlatlarının kenti Leningrad"ın parlak devrimci geleneği ile uyum içinde olduğunu anlatıyordu. Kentler arasındaki bu rekabet, kısmen bu iki Rus başkenti ile ilintili 1917 öncesi şovenizminin bir tekrarı, kısmen de başkentin 1918'de Moskova'ya taşınmasına karşı çıkan ve şimdi de kendini parti ve devlet aygıtının merkezinden uzak ve bağları kopuk durumda bulunan Zinoviev'in beslediği bir şeydi. (105)

Ne var ki bu çatışmanın sosyolojik bir temeli de vardı. Bütün Sovyet sanayinin beşte birden fazlasını Moskova ve çevresi barındırıyordu; ama hafif sanayi 1926'da bölgenin toplam üretiminin yüzde 84'üne ulaşıyordu ve ülkenin toplam tekstil üretiminin neredeyse yarısı da bu bölgedeydi. Dolayısıyla Moskova sanayii 1921'den itibaren hızlı bir canlanma göstermişti ve ücretleri de ülkenin en yüksek ücretleriydi. Bu bakımdan durum Leningrad'dan oldukça farklıydı. Leningrad'da metal sanayii kilit durumdaydı ve dört yıllık bir süre için tüketim malları endüstrisine ağırlık verme kararı bu kenti olumsuz etkilemişti. Moskovalılar yarım ağızla "patiska Moskova'sını metal Moskova'sına dönüştürmek"ten söz ediyorlardı ama, NEP ve Buharin'in sanayi programının Moskova'nın işine yaradığı açıktı. (106) Bu bakımdan Uglanov'un, ileride büyük yatırım fonlarının ağır sanayiye kaydırılacağının habercisi olan Dnieprostoy projesine karşı çıkması ve sık sık Moskova komitesi önderlerinin "`Patiska Moskovası'nı idealize etmeleri"nden yakınılması anlaşılır bir şeydi. (107)

Moskova Komitesinin sanayi konusundaki ön yargısı, dolaylı ama belirgin bir biçimde Tomski ve çevresindeki sendikacıların bu alandaki tutumu ile çakışıyor ve Politbüro sağı ile Moskova arasındaki ikinci bir bağlantıya işaret ediyordu. Bir sekreter olarak Uglanov, 1921'den sonra parti aygıtı ile yakın ilişkiler içindeydi; oysa önceleri sendikal işlerde aynı derecede önemli bir rol oynamıştı. (108) Geçmişte Tomski ile olan ilişkisi pek açık değil ama dostluklarının 1928'de önemli bir faktör olarak rol oynadığı söylenir. Yine söylendiğine göre Uglanov, Tomski'nin yaşamı boyunca sendikaların başında kalmayı hak ettiğini

açıkça ifade etmiştir.(109) Dahası, Tomski'nin önderlik kadrosunda yer alanlardan birkaçı (Tomski'nin kendisi ve Uglanov gibi) kariyerlerinin ilk dönemlerini Leningrad'da yapmış olsa da sendikal önderlerinin çoğu Moskovalıydı. Bunlardan biri, önemli bir örgüt olan Moskova Bölgesi Sendikalar Konseyi Başkanı ve aynı zamanda Uglanov'un Moskova Komite Bürosunun asil üyesi Mihailov'du. Bir diğeri, Moskova parti örgütünün işçi tabanının yüzde 55'ini çatısı altında toplayan Tekstil İşçileri Sendikasının Başkanı Melniçanski'ydi.(110) Bu kişisel ve örgütsel ilişkiler ağının politik olarak belirleyici mi olduğu, yoksa yalnızca tali bir etkide mi bulunduğu çok açık değil; ama 1925'e gelindiğinde Moskova'da, düşmanlarının "patiska" mantığı diye tanımladığı ayrı bir kimliğe sahip bir çevrenin oluştuğu kesin.

Ne var ki kıskançlıkla yürütülen bir iktidar ve rakip "prenslikler" mücadelesinin süregeldiği politik arenada esas belirleyici olan, bir Leninist varisle olan bağlantıydı. Buharin ile onun memleketi olan, kariyerine başladığı ve daha sonra iktidara geldiği kentin karşılıklı olarak birbirlerine büyük değer vermeyi sürdürdükleri çok çeşitli biçimlerde dile geliyordu: Buharin şu ya da bu vesile ile sık sık "Moskova'nın gurur duyması gereken başarı"dan söz ediyor; öte yandan Buharin'in adı verilen kamuya açık yerlerin -örneğin bir bulvar, bir tramvay garajı, bir park, bir kütüphane, bir işçi eğitim fakültesi, bir gümrük dairesi ve birkaç fabrika- sayısı çoğalıyor ve Moskova Sovyetinin "fahri üyesi" olarak Buharin'in kişisel popülaritesi artıyordu.(111) Burada rasgele sevgiden öte bir şey vardı: Aralık 1924 ile Kasım 1927 arasında Buharin Moskova'da en az ondört resmi toplantıda konuşma yaptı. Bunlardan onikisi Moskova parti ve Komsomol örgütünün önemli toplantılarıydı. Buharin bu konuşmalarının tümünde partizan nitelikli ve politik tartışmalara ilişkin açıklamalar yaptı.

Moskova parti örgütünde görevi olmayan ülke ölçeğindeki bir önder için ve yerel önderliğin seçimini orada yaşayan Politbüro üyeleri doğrultusunda yaptığı bir kentte bu pek görülmemiş ölçüde yüksek bir sayıydı. (Aynı dönemde Stalin ancak dört Moskova toplantısında konuşma yapmış, bunlardan birine de zaten davet edilmeden gitmişti.)(112) Moskova Komitesi önderleri ile Buharin arasındaki istisnai ilişkinin bir örneği, Aralık 1925'te ulusal parti kongresinden birkaç gün

önce toplanan Moskova Bölgesi Parti Kongresinde görüldü. Bu kongrede Buharin, NEP'e ve onun kesinlikle sosyalizm doğrultusunda gelişeceğine ilişkin kuramlarını oldukça bireysel bir üslupta tekrarladı; ayrıca aylardan beri kendisinin ideolojik otoritesini sorgulamakta olan Leningradlılara karşı saldırıya geçti. (113) Bunun üzerine Moskova kongresi bir karar aldı ve Leningrad örgütüne açık bir mektup yayınlanmasını kabul etti. Karar metni ve mektup, Buharin ve Buharinizmin daha önce örneği görülmemiş, geniş kapsamlı ve madde madde bir savunusu ve onayını içeriyordu. Hatta bir pasaj vardı ki Buharin'in kuramsal parolasını olduğu gibi almıştı: "Lenin.. kooperatiflerin doğrudan bir sosyalist biçim almalarının olanaklı olduğunu açıkça vurgulamıştır." Bu, Buharin'in henüz Merkez Komitesi kararında yer almayan, tartışmalı bir formülasyon durumundaki tarım kuramının kilit noktasıydı. Bu tezin Moskova parti önderliği tarafından tartışmasız bir biçimde onaylanması, bu örgütün resmi ideolojisindeki Buharinist yönelimin başlangıcını gösteren bir işaretti.(114)

Yine de Moskova Buharin'in "prensliği" durumuna gelmiş değildi. Kentin önderleri, anlaşılan o ki, kendilerini belirli bir önderin vasalları olarak değil (önlerinde Zinoviev'in Leningrad'daki hükümdarlığı gibi bir örnek vardı) parti içinde yarı-özerk bir güç olarak görüyorlardı. Uglanov başlı başına güçlü ve önemli bir kişilik durumuna gelmişti ve önderliği paylaştığı arkadaşlarından birkaçı Merkez Komitesindeydi. O dönemdeki pek çok parti sekreteri gibi, onlar da Stalin'in kuklaları değil, belirli sınırlar içinde olsa da kendi bildikleri yoldan gitme yeteneğine sahip, bağımsız kafalı insanlardı.(115) Ama Moskova'nın yarı özerkliği (sendikalara oranla denebilir) koşullarında Buharin ve sağdan yana tavırları açıktı. Onlarınki, Stalin grubunun tersine politik çıkar ilişkileri tarafından belirlenen bir birliktelik değil, büyük ölçüde sorunlara yaklaşımın biçimlendirdiği bir gruplaşmaydı. Onlar da genel sekretere övgüler düzmekten kaçınıyorlar, parti içindeki rolünün daha da arttığı bir dönemde ondan "parti işçilerinden biri, parti önderlerinden biri,"(116) olarak söz ediyorlardı. En sonunda Politbüro sağı ile Stalin arasındaki kopuş gerçekleştiğinde, Uglanov silahını kuşanan ilk kişiler arasındaydı.

Sonuç olarak Buharin'in 1925 ile 1928 arasında güçlü bir önder konumuna yükselmesi ve nüfuz kazanmasının nedeni, politikaları çevresinde müttefiklerinin toplanması, Stalin'le çıkar gereği kurulmuş bir koalisyon ve diğer üç Leninist varisin sahneden çekilmesi (ve sonradan tamamen devreden çıkarılması) sonucunda doğan boşluktu. Bu üç yıl içinde kendini kimi yönleriyle iyi, kimileriyle de daha az iyi bir yönetici olarak tanıttı. Her ne kadar sonlara doğru, gücünü yakışıksız ve kendi aleyhine dönen girişimler doğrultusunda kullandıysa da, sevimsiz bir politikacı ya da yetkilerini kötüye kullanan sinsi biri olmadı. Geniş kitleler söz konusu olduğunda, Bolşevizmin çağdaşlaştırıcı rolüne ve buna paralel "büyük sorumluluğu"na ilişkin düşünceleri onu yumuşak ve iyiliksever bir parti yönetimi savunuculuğuna itti. Parti üyelerinden, kendilerinde "bu sorumluluk ruhunu" taşımalarını, "bir komünistin... hiçbir zaman etimiz, kanımız olan emekçilerin içinde yaşadıkları zor koşulları unutmaması gerektiğini..." anlamalarını istiyordu. Halk sevgisinin her zaman partili düşünce biçiminin doğal bir parçası olmadığını biliyordu: "En alt kademeden en üst kademeye kadar kendimize kitlelere karşı bir duyarlılık... sürekli ve hiç aralıksız bir şekilde kitleleri düşünme duygusu aşılamalıyız... Tekrar tekrar kendimize sorumluluk duygusu aşılamalıyız. (117)

Toplumsal yaşamın başka bir alanında, Buharin'in yöneticilik yılları parti içi ve dışında Sovyet entelektüel ve sanatsal yaratıcılığının coştuğu bir döneme rastlamıştı. Buharin bu yaratıcılığın tek koruyucusu değildi ama, yüksek düzeydeki yönetici konumu yirmili yıllarda bu alanda resmi bir hoşgörünün güvencesini oluşturdu. Sanatsal ve bilimsel başarıların bilgili, kültürlü hamisi olan Buharin, Osip Mandelstam, Mihail Pakrovski, Maksim Gorki ve İvan Pavlov gibi çok çeşitli alanlardan kişilerle iyi ilişkileri olan ender parti önderlerindendi. Partili entelektüeller çokseslilik ve yenilikten kuşkulanmayan bir politik oligark olarak onu kendilerinden sayıyorlardı. Birçok eski Bolşevik gibi o da gerçek bilgiye inanır, "*Kapital*'in Birinci Cildini ezbere bilen... ama İsveç'in nerede olduğu sorulduğunda onu rahatlıkla Kuzey Afrika ile karıştıran" kişilerle "çirkin... bir `Talmud'vari' bir sapma"* diye alay ederdi.(118) Bu-

* Talmud: Geleneksel Yahudiliğin temel dinsel metinlerinin yorumunu içeren derleme.

harin'in olumlu yanlarından biri de, onun politik çatışmalarda kullanılan acımasız ve kısır yakıştırmaları partinin entelektüel yaşamına taşırılıp onu boğmasına izin verilmemesi konusunda yaptığı ve ne yazık ki sonradan bir işe yaramadığı anlaşılacak olan uyarılarda bulunmasıydı.(119)

Her hangi bir dalda uzman olsun, şair olsun, Bolşevik olmayan entelijansiyanın da ondan korkmak için bir nedeni yoktu. Bunlardan birkaçını koruduğu gibi (örneğin Osip Mandelstam) onların çalışmalarına karşı hoşgörü gösterir; başarılarına, ideolojik olmasa da kişisel olarak değer verirdi.(120) Edebiyattan bir örnek daha verecek olursak, Sergey Yesenin'in "Rus köyünün en olumsuz özelliklerini" şiirlerinde idealize etmesinden zerrece hoşlanmazdı. Ama bu şairin popüler olduğunu -"bir Komsomol üyesinin *Komünist Arkadaş*'ının altından çok muhtemeldir ki Yesenin'in küçük şiir kitabının çıkacağını"- bilirdi; bunun bir nedenini de şöyle açıklardı: "İnsanların önüne koyduğumuz ideolojik yemek... alışık olmayanın midesini bozacak kadar... inanılmayacak derecede yavan." Partili yazarlar, diyordu "gençliğin içinde, Yesenin'in dokunduğu tellere dokunamamışlardır..." Kültürel jandarmalığın yılmaz bir karşıtı olan Buharin, "insana ait hiçbir şeyin yabancı olmadığı" hümanist bir komünist sanat istiyordu: "Bizim, kendini makinelere öpücük kondurmak ya da ruhsuz bir `kentçik' inşa etmek zorunda hisseden ayaklı ikonalara - proleterleştirilmiş türden olsa bile- ihtiyacımız yok..."(121)

Rakipleri gibi onun da eninde sonunda tökezlediği nokta, aynı anlayış ve hoşgörüyü, parti içindeki karşıtlarına göstermek istememesi ya da bunu becerememesiydi. Sovyet toplumu için düşündüğü ekonomik ve kültürel çoğulculuğun, parti içinde oybirliğine dayalı bir işleyişle birlikte varolacağına inanmasıydı. Ancak duumvirliğin başından beri parti içi savaşların bağışlamasızlığı ve bu savaşların aldığı yöne ilişkin tedirginlikleri vardı. Ondördüncü Kongrenin ardından yapılan bir toplantıda Buharin, Stalin'in Leningradlılara karşı örgütsel misillemelerini onaylamış, Kamenev öfke içinde, Buharin'in 1923-1924'te Trotsky'i hedef alan benzer önlemlere karşı çıktığını hatırlatmıştı. Trotsky'de oturduğu yerden "şimdi bundan hoşlanmaya başladı," demişti. Buharin birkaç gün sonra bir mektupla cevap verdi: "Bunların `hoşuma gitmeye

başladığı'nı düşünüyorsun, ama bu `hoşa giden' şey beni tepeden tırnağa ürpertiyor"(122) Bazı çekincelerine karşın yine de bu yaptırımları onaylamış olmasını açıklamak mümkün. Zinovievciler altı aydır ona en ağır hakaretlerle saldırıyorlardı. Buharin onların - doğrusu pek abartmıyordu- "en temel hakkaniyeti" bile bir kenera bıraktıklarından, ona "görülmemiş bir biçimde saldırdıkları"ndan yakınıyordu. "Tükenmiş"ti, çöküntü içindeydi ve kızgındı. Daha önce Trotsky için daha da sert önlemler talep etmiş olan Zinoviev'in kazanması durumunda hiç de daha insaflı davranmayacağını biliyordu.(123)

Ama Buharin'in daha ne kadar ölçülü olma gücünün kaldığını anlamak için -çünkü Zinoviev herkesi kötülüğe kışkırtabilirdi- Trotsky ile ilişkilerine bakmak gerek. Buharin 1923-1924'te Trotsky'e karşı açılan kampanyaya gönülsüz, kişisel bir düşmanlık duymadan ve Zinovievcilerin saldırıları gibi "kötü kokular" saçmadan katılmıştı. Perde arkasından Trotsky'in önderlik içinde kalması için çaba harcamış, Zinoviev ile Kamenev'in onu Politbürodan atma ya da daha kötüsüne yönelik uğraşlarına karşı çıkmıştı.(124) O günlerden sonra Trotsky ile aralarında pek az şey geçti, çünkü Trotsky 1925 tartışmalarını kenardan izledi. Şimdi, 1926'nın başlarında yaptığı iki konuşmada Buharin, herhalde Trotsky'i Zinoviev ile Kamenev'e katılmaktan vazgeçirmek için kendisinin önceki tavrını hatırlatıyordu: "Ben her zaman... Trotsky'e Menşevik denmesine karşı çıkmışımdır. Trotsky elbette Menşevik değildir... parti ona çok şey borçludur..."(125) Aynı günlerde ikisi arasında özel bir yazışma başlıyordu. Ocak 1926'da Buharin'in başlattığı ve birkaç açıkyürekli mektup ve notu içeren yazışma ancak üç ay, Trotsky'nin eski düşmanlarıyla birleşmesine kadar sürdü; ondan sonraki yollarını da hep hizip çatışmaları belirledi.

Yazışma çok anlamlı ve patetikti; iki eski yoldaşın hâlâ birbirlerine sıcaklık ve dostluk duyduklarını, ama en küçük bir politik uzlaşma noktası yakalayamadıklarını gösteriyordu. Eski Bolşevik önderlerin talihsiz geçmişleri bu mektuplarda özetleniyordu. Buharin Trotsky'den 1925'te tartışılmakta olan devrimin "büyük toplumsal sorunları" üzerinde yeniden düşünmesini istiyordu. Trotsky ise yalnızca parti içindeki bürokratikleşmeyi tartışmada yoğunlaşmıştı. "Düşünsene bir kez,"diyordu, "Moskova ve Leningrad, proletar-

yanın başlıca iki merkezi, birbirine karşı iki kararı aynı anda ve oybirliğiyle (düşün-oybirliğiyle!) kabul edebiliyor." Ona göre bu, kendisinin "aygıt terörü sistemi"ne karşı uyarılarını tümüyle haklı çıkaran bir olaydı. Öte yandan Buharin, Trotsky'nin söz konusu politik ve ekonomik konularda hangi kararın doğru olduğuna ilişkin bir yargıda bulunmasında ısrar ediyordu.(126)

Ne o, ne de öteki, karşı taraf için yaşamsal önemde olan soruna sıcak bakabiliyordu. Yazışma Trotsky'nin, Buharin'den Sol'a karşı yürütülen resmi kampanyaya karışan anti-Semitik unsurları araştırmasını istediği mektupla son buldu. Buharin'in yanıtı (Buharin Sovyet anti-Semitizminin açık bir eleştiricisiydi.) kayıtlara geçmemiş.(127) Her ikisi de birbirine saldırmaktan kaçındığı için aralarında yeniden başlayan sıcaklığın belli belirsiz yankılanmaları daha birkaç ay sürdü. Ama çok geçmeden acımasız hizipçilik her ikisine de tümüyle egemen oldu; 1927'ye gelindiğinde karşılıklı olarak "yalan... iftira... Termidor," gibi sözcükleri haykırma noktasına gelmişlerdi. Bütün politik sorunları parti bürokrasisinin ihanetinin bir sonucu olarak gören Trotsky için Buharin baş hain olmuştu: "Küçük Buharin kabarıp kabarıp sonunda Bolşevizmin dev bir karikatürü olacak." Buharin'e gelince, o da en sonunda Trotsky'nin hiç "gerçek bir Bolşevik olup olmadığı"nı soracak ve kendi sorusuna olumsuz yanıt verecek duruma gelmişti.(128)

1925'ten sonra genel olarak muhalefete bakışında Buharin, kendini tek parti felsefesine teslim etmişti. 1926'da Sol'a şunu öğütlüyordu: "İlkelerinize sadık kalın, görüşlerinizi savunun, *parti toplantılarında konuşun.* . Tartışın, ama hizip oluşturmaya kalkışmayın. Tartışın, ama kararlar alındıktan sonra direnmekten vazgeçin!" Çünkü, "partimiz içinde böyle bir hizbi meşrulaştırırsak, o zaman başka bir partiyi de meşrulaştırmış... ve... o zaman gerçekte... proletarya diktatörlüğü çizgisinden çıkmış oluruz..." Bu gerçekleşmesi olanaksız bir istekti, çünkü rakipleri de "politikaları için mücadele etmek istiyorlar" ve bir grup oluşturuyorlardı; "kimse," diyordu Buharin, "azınlıkta kalmaktan hoşlanmıyor."(129)

Buradan da, ısrarlı bir görüş ayrılığının önce bir hizbin, sonra bir ikinci partinin ve en sonunda da karşı-devrimin habercisi olduğu biçimindeki tehlikeli

denklem doğdu. 1925'ten sonra eski Bolşeviklere büyük acılar çektiren politik pisliğin ve iki yüzlülüğün kaynağı da buydu. Bu Buharin'i, Kasım 1926'daki Parti Konferansında, bir ihraç tehditleri histerisi içinde kendi kendisiyle ters düşmeye ve muhalefetten pişmanlık belirtmesini istemeye kadar götürmüştü: "Başınız önde partinin karşısına gelip, `bizi bağışlayın, çünkü biz Leninizmin ruhuna, lafzına ve her bakımdan özüne karşı suç işledik,'deyin." Muhalefetin ilkelerine duyduğunu söylediği saygı unutulup gitmişti. "Söyleyin, dürüstçe söyleyin, Trotsky haksızdı deyin... Neden karşımıza gelip bunun bir yanlış olduğunu söyleyecek medeni cesaretiniz yok?" Stalin bile bu sözlerden etkilenmişti. "Çok iyi, Buharin çok iyi. Adam konuşmuyor, eziyor." Ona özgü bir şey değildi belki ama, herhalde bu Buharin'in en kötü anıydı. (130)

Buharin'in muhalefetle ilişkilerinin dejenere olmasının altında, tabii ki Stalin'le olan ortaklığı yatıyordu. İlerdeki görüş ayrılıklarını sezdiren derinden gelen uğultulara (Stalin'in giderek daha çok ekonomik kendine yeterliğe ve askersel güvenliğe ağırlık vermesi, müttefikinin Avrupa ve Asya'da devrimci kitle desteğine yönelik yeni bileşimler talebine açıktan ilgisiz kalması gibi) ve Buharin'in 1927'ye kadar Stalin'in muhalefete karşı yönelttiği en ağır suçlamalara inanmaya yanaşmamasına rağmen, duumvirlik varlığını sürdürdü.(131) Bu herhalde, siyasi tarihin, karakter yapıları, değerleri, yetenekleri ve hırsları bakımından neredeyse birbirine tamamen karşıt iki lideri birleştiren en olmayacak ittifaklarından biriydi.

Umarız arşivler günün birinde, bu mutlaka çok karmaşık ve sancılı olması gereken ittifakın tam tarihini bize verir. (1925 ya da 1926'da, büyük bir olasılıkla Buharin, Rikov ve Tomski'yi içeren ve Stalin'i genel sekreterlikten uzaklaştırıp yerine Dzerjinski'yi geçirmeyi hedefleyen bir planın varlığına işaret eden bölük pörçük ve pek de açık olmayan bazı göstergeler var.)(132) Ama 1925'in ortalarında Stalin'in, Buharin'in "zenginleşin" sloganını ve iki genç Buharincinin bununla bağlantılı aşırılığını sahiplenmeyi reddettiği zamanki(133) biraz sallantılı başlangıçtan sonra, duumvirler dışa karşı birleşik bir görünüm verdiler, birbirlerini korudular. Bütün ittifak boyunca onları bir arada tutan muhalefetti.

Aralık 1925'te Stalin, Buharin'in gafını "üstünde durmaya değmez" diyerek bir kenara attı ve onun, kulak tehlikesini abartmanın onu azımsamaktan daha ciddi bir sapma olduğu yolundaki formülasyonunu benimsedi. Bunun üzerine Zinovievciler, Stalin'in Buharin'in "politik çizgisinin tam anlamıyla tutsağı" haline geldiğine iyice inandılar ve ondan sonra duumvirlere şer ortağı muamelesi yaptılar. Stalin böyle bir özdeşleştirmeye hiç itiraz etmedi: "İstediğiniz Buharin'in kellesi mi? Size Buharin'in kellesini vermeyeceğiz..."(134) Aslına bakılırsa, onların gerçekte hangisinin kellesini istedikleri hiçbir zaman açık olmadı.

Stalin'i saf dışı bırakmanın tartışılmış olduğu olasılığını yalnızca bir söylenti saysak bile, Buharin'in koşulsuz ve hiçbir kuşku duymadan onun yanında yer almadığını kesinlikle söyleyebiliriz. Her şeyden önce, parti yaşamının giderek yaygın bir biçimde otoriterleştirilmesini ve sorumlu konumlardaki parti görevlilerinin davranışlarını açıkça eleştirmeye devam ediyordu. "Ayrıcalıklı komünist grupların keyfiliği" ve "hukuk dışılığı"nı sık sık kamu önünde kınaması, kaçınılmaz olarak Stalin'in parti aygıtı yönetimini hedef alıyordu. Mart 1926'da parti iktidarının "askeri komuta ve askeri disiplin çizgisi"ne oturmaya başladığına ilişkin suçlaması ve "partimizi böylesi bir hiyerarşik sisteme dönüştürme" eğilimini lanetlemesi de aynı anlama geliyordu.(135) Dahası, Buharin daha iç savaş yıllarında Stalin'in kişiliğinin canalıcı önemde ve giderek gelişen bir yanının altını çizmişti: "Stalin, bir başkasının elinde olan şeye sahip olmadan yaşayamaz. Bunu hiçbir zaman bağışlamaz." Stalin'de, "kendisinden daha çok şey bilen, bir şeyi kendisinden daha iyi yapan bir insana karşı azgın bir kıskançlık" vardı. Genel sekreterin öteki rakipleri sürekli onu "bir kasaba politikacısı" ve "partinin en önde gelen vasat kişisi" olarak görüp gücünü küçümserken, anlaşılan o ki Buharin, Stalin'in gizli hırslarını besleyen içindeki şeytanı görmüştü.(136) Aslında bu, "en önde gelen kuramcı" olarak kendi başında dolaşan tehlikeye karşı onu uyarmış olmalıydı. Gerçekten bu onu uyarmış mıydı ya da müttefikinin "herşeyi kendi iktidarını koruma amacının arkasına koyan ilkesiz bir entrikacı" olduğunu 1928'den önce anlamış mıydı, orası belirsiz.(137)

Ama Buharin'in ittifakta sebat etme nedeni açık. Hâlâ "kişisel antipatiler"le ilgisi olmadığını söylüyor ve parti sürtüşmelerinin her defasında ve her raundunda "kimi zaman gizli, kimi zaman açık bir biçimde" üzerinde kumar oynanan şeyin, can alıcı önemdeki "*işçi sınıfı ile köylülük arasındaki ilişki*" sorunu olduğu konusundaki inancını sürdürüyordu. Ona göre Sol ile kendisi arasında -her şey bundan sonra geliyordu- "*radikal bir programatik görüş ayrılığı*" vardı ve devrimin yazgısı henüz belirlenmemişti.(138)

Muhalefet de aynı düşüncedeydi. Polemiklerinde kötü resmi politikaları her zaman Buharin'in adıyla bağlantılandırıyorlardı. Bu nedenle onun Stalin'le ittifakı, bu politikalar için çoğunluğun onayının sağlanması ve "benim Merkez Komitesi, Politbüro, vs üyeleri arasında bir ayrıkotu olduğum" izleniminin ortadan kaldırılması bakımından gerekliydi.(139) 1926'dan itibaren, tartışmalar giderek artan bir biçimde bir "pogrom atmosferi"nde yürütüldüğünden (kimileri, sağ ile Sol arasında bir yumuşamayı önlemek için Stalin'in bunları ustalıkla kullandığını söyler) önemli ya da önemsiz konularda tepkiler ve görüş ayrılıkları çoğaldı.(140) Uzlaşma zemini ve isteği de giderek azaldı. Nitekim Buharin 1926-1927 yıllarında ekonomik programını revize ettiği ve görünüşe göre Sol'la kendisi arasındaki mesafeyi azalttığında, Sol, ana muhalefet konusunu ve kızgınlığını uzlaşma şansının daha da az ve hırsların daha da keskin olduğu dış politika alanına kaydırmıştı.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Ilımlılığın İflası

Ve belki geleceği görme yeteneğim var ve bütün gizleri anlıyorum ve her şeyi biliyorum ve belki dağları kaldıracak kadar inancım var ama, madem ki acıma duygum yok, ben bir hiçim.

Korentliler

1924'ten 1926'ya kadar Buharin ekonomik politikayı çok geniş ve soyut bir çerçevede tartıştı. Kuram onun ana uğraşı, kendine en uygun bulduğu açıklama tarzıydı. Soyut tarzının nedeni ise Sovyet sanayileşmesi ve iktidardaki Bolşevizmin niteliğine ilişkin genel ekonomik, politik ve (daha önce gördüğümüz gibi) etik ilkeler belirleme konusundaki kararlılığıydı. Ekonomiye yaklaşımı felsefiydi, çünkü onu daha geniş kapsamlı olan işçi-köylü *smiçkası* felsefesinden ayrı düşünmek istemiyordu. Politik konularda da bu yaklaşımı tümüyle terk etmiyor, ayrıntı ve istatistik verme işlerini genellikle Rikov'a bırakmayı tercih ediyordu. Ama 1926'dan itibaren Buharin'in ekonomik konular üzerindeki tartışmaları dikkati çekecek şekilde daha pragmatik, spesifik ve sorunlara yönelik olmaya başladı.

Bu tarz değişikliği somuttu ve Buharin'in politikalarını gözden geçirmesi ve önemli ölçüde değişikliğe uğratması ile aynı zamana rasladı. Bu değişiklik, Buharin'in bazı politikalarının aşındığını ve eskimeye başladığını fark etmesiyle birlikte 1926 baharında başladı, yeni önerilerini daha bütünsel ortaya koyduğu 1927 boyunca sürdü ve Aralık 1927'de Onbeşinci Parti Kongresinde doruk noktasına ulaştı. Kongre kararlarında, onun ve müttefiklerinin gözden geçirilmiş programları, Sovyet ekonomik kalkınmasındaki yeni döneme bakış açıları yer alıyordu.

Buharin, bu değişikliklerin 1924-1926 yıllarında geliştirdiği ilkelerden temel bir ayrılığa işaret etmediğini özellikle vurguluyordu ve haklıydı. Aslında *smiçkaya* ilişkin o "tarihsel doğrular"a ve Sol'un ekonomik politikalarına yönelttiği çeşitli eleştirilere verdiği ağırlığı iki kat artırmıştı. Değişikliğe uğramış bakış açısı yine tümüyle NEP çerçevesi içindeydi; eskiden olduğu gibi büyük bir özel sektörün, bireysel köylü tarımının, özel birikimin süresiz olarak devamını ve piyasa ilişkilerinin hüküm sürmesini öngörüyordu. Yine de değişiklikler, ilk programına önemli bir farklılık getiriyordu. Bunlar; tümüyle piyasanın otomatik işleyişine bağlı kalınmasından uzaklaşan ve planlı yatırım, özel sermayeye daha fazla denetim ve tarımsal üretim temelinin yapılandırılması yoluyla devletin ekonomiye daha çok müdahalesine yönelen bir eğilimi temsil ediyordu.

İlk kez görüşlerini kamuoyu önünde gözden geçirmeye iten sanayinin durumuydu. Nisan-Mayıs 1926'ya gelindiğinde Buharin ve resmi önderlik, devlet sektörünün karşı karşıya kaldığı birbiriyle bağlantılı iki sorunun bilincine varmışlardı. Mevcut işletmeler hemen hemen tam kapasite çalışıyordu. O halde ivedi sorun artık "işsiz sermaye"yi seferber etmek değil, "ek sermaye" elde etmekti; dolayısıyla sorun artık yalnızca "ekonomik organizmamızda... kanın akışını" hızlandırmak değil, aynı zamanda ve özellikle "organizma"nın kendisini büyütmekti.(1) İkinci olarak, Buharin yavaş yavaş Preobrazenski'nin, ekonominin kronik hastalığının yetersiz tüketici talebinden çok, sanayi ürünleri darlığı olduğu yolundaki tesbitinin doğru olduğunu anlıyordu. İlk önce Buharin, mal kıtlığını, yerli mallarda ve mamul mal ithalatında muslukları ivedilikle açmakla kolayca üstesinden gelinebilecek bir "spazm" olarak sundu. Ancak kısa bir süre sonra, akıllıca olanı seçip, bunu uzun erimli bir sorun olarak ele almaya başladı; ama yine de, bu sorunu Preobrazenski'den farklı olarak, telafisi olanaksız ya da felakete yol açacak derecede dengeleri bozacak bir durum olarak görmüyordu. Yıldan yıla düzelecek olan bu sorun, ona göre sağlığa işaret eden bir rahatsızlıktı; çünkü arzın talebe göre fazla olduğu kapitalist toplumun tersine, iç pazarın sanayi malları için genişlemekte olduğu gerçeğini yansıtıyordu. Sanayileşmenin itici güçleri talep ve tüketim olduğuna göre, talep fazlası sıkıntı verici olsa da olumlu bir belirtiydi.(2)

Buharin, kabul ettiği bu iki gerçeği her ne kadar geçmiş kazanımların ve gelecekteki umutların pembe tabloları ile süslüyor idiyse de, bunların genelde sanayileşme sürecini ve özelde devlet sanayii ile köylü tarımı arasındaki pazar değişimini öngören kendi programını tehdit ettiğini anlıyordu. 1926 sonbaharına gelindiğinde, sona eren "toparlanma" döneminden farklı olarak bir "yeniden inşa" evresinin başladığını açık yüreklilikle dile getiriyor ve bu dönemin kaçınılmaz zorluklarından, karmaşıklıklarından söz ediyordu. Bu geçiş evresi, yeni sınai tesislerin inşasının artık geciktirilemeyeceği, "büyük ölçüde yeni bir teknik temel üzerinde üretimin altyapısının genişletilmesinin, yeni işletmeler... kurulmasının..." gerekli olduğu anlamına geliyordu. Bu, diyordu dikkati çekecek kadar daha az kendinden emin bir dille, "çok büyük zorluklar içeren bir hedeftir." Atıl durumdaki fabrikaların yeniden çalışır duruma getirilmesinin hedeflendiği kolay yıllar geride kalmıştı; parti şimdi, sınai üretim hacminin genişletilmesinin gelecekte eskisi gibi ucuz, sancısız ve hızlı olmayacağı konusunda uyarılıyordu. (3)

Kısacası Buharin artık yirmili yılların başlarındakinden iki önemli bakımdan farklı olan bir sınai yatırım programının gerekliliğini kabul ediyordu. Çok daha büyük harcamalar gerekiyordu ve ağır endüstrinin geri kaldığı koşullarda kaynak dağılımını belirleyen artık öncelikle piyasa olamazdı. Bundan sonraki büyümenin mevcut tesis kapasitesinin genişletilmesi ve yeniden donanımına bağlı olduğu gerçeğinin kabulü, metalurji sektörünün işleyişindeki hantallıktan duyulan kaygı ve büyüyen savaş korkusu, Buharin ile önderliği, Sol'un ağır sanayiye büyük harcamalar yapılmasının ivedi bir sorun olduğu tezine yaklaştırdı. Ancak Buharin, bu iddialı yatırım programının sağduyulu ve dengeli olması gerektiği konusunda ısrarlı olmaya özen gösteriyordu.

Biz ağır sanayiye azami yatırımı öngören formülün pek doğru olmadığı ya da biraz hatalı olduğu görüşündeyiz. Eğer ağır sanayinin gelişimine ağırlık verecek-sek, o zaman bu gelişmeyi, devri daha hızlı olan, daha hızlı kar getiren ve harcanan paraları daha çabuk geri ödeyen hafif sanayideki buna paralel bir gelişmeyle birlikte yürütmeliyiz. Tekrar ediyorum, en uygun bileşim için çaba göstermeliyiz.

Bu iki ilke -hafif sanayinin de oranlı bir biçimde gelişimi ve çok fazla kaynağın pahalı ve uzun süreli projelerde dondurulmasından kesinlikle kaçınma- gerek mevcut tesislere yapılacak yatırımlarda, gerekse yeni inşaatlar alanında gözetilecekti.(4) Buharin, tüketim malları üreten devlet sektöründeki istikrarlı bir büyümenin ve özel sanayi ve elsanatları üretiminin, yeniden inşa döneminde mal kıtlığını hafifleteceğini umuyor, Sol'un "çıplak formülü"nün ise onu yoğunlaştıracağına inanıyordu.(5)

Her ne kadar öncelikleri yeni bir sıralamaya tabi tutmuş olsa da, Buharin'in programı yine de evrimci, dengeli bir sınai kalkınmayı öngören bir programdı.(6) Belirsizlik, daha önce olduğu gibi tempo meselesindeydi. Bu sorun, önderliğin, "başlıca kapitalist ülkelerdeki sınai kalkınma düzeylerini görece kısa bir tarihi dönem içinde" "yakalama ve geçme" kararını aldığı Kasım 1928'de daha da karmaşık bir durum almıştı. Buharin "bunu yapmak mümkün," diyordu.(7) Her ne kadar Buharin her zaman Avrupa'dakinden daha yüksek bir büyüme hızı talep etmişse de muhalefet bu yeni yaklaşımı onun 1925'teki "sümüklü böcek hızı" sözünün inkarı olarak görüyordu. Aslında 1926-1927 yıllarındaki yeni yaklaşımı, kısmen, "çok ağır ilerliyoruz" düşüncesine varmasından kaynaklanmıştı.(8) Yeni slogan daha sonra tüm ekonomide ciddi "baskılar"a ve temkinli, dengeli yatırım politikasına sevkedici olmayan bir psikolojik atmosfere yol açacaktı. Bunun en önemli nedeni, bu sloganın Ocaktan sonra gerek çoğunluğun, gerekse muhalefetin açıklamalarında nadiren sözü edilmeden geçilen emperyalist savaş korkusuyla aynı zamana rastlamasıydı. Buharin'in savaş kaygısı, rejimin soluklanma süresinin ansızın sona erebileceğine ilişkin uyarıda bulunduğu yaz ve sonbahar aylarında doruğa çıktı.(9) Bu koşullarda bir olağanüstü durum önlemi olarak kaynak dağılımının yeniden düzenlenmesinin zorunlu olabileceği, bunun da ağır ve hafif sanayi için hedeflenen büyüme oranlarını etkileyebileceğini kabul ettiğinden, genel temponun ne olması gerektiğine ilişkin Buharin'in (ya da herhangi bir başkasının) tam olarak ne düşündüğü belli değildi.

Ancak, genel olarak, artık yıldan yıla "yükselen bir eğri"ye yol açacak uzun erimli bir bakış ve politikayı savunuyordu.(10) Kentteki işsizlik sorununa yaklaşımında açıkça kendini gösteren eğilimin tersi-

ne, sanayi sektöründe ani, radikal bir gelişme öngörmüyordu. 1927'ye gelindiğinde işsizlik tehlikeli boyutlara ulaşmıştı ve "süper-sanayileşmeciler"in tezlerinin en iyi gerekçelerinden bir olmuştu. Onların "tek yanlı" çözümlerine karşı çıkan Buharin yine, ılımlı bir sınai büyümeye kırdan kente göçü yavaşlatıcı önlemlerin eşlik etmesi gerektiğini savunuyordu. Bu önlemler, tarımın tedricen makineleştirilmesini ve emek-yoğun tarımın geliştirilmesini de içeriyordu. Kentteki işgücü fazlasını emmeye yetecek boyutlarda bir sınai gelişmeyi önerenlere ise, "buna yetecek boyutta bir genişleme, hiçbir aklı başında insanın talep edemeyeceği kadar büyük olacaktır," diyerek yanıt veriyordu.(11) Bu tarihlerden sonra, 1929'da susturuluncaya kadar Buharin'in karşıtlarına yönelttiği itirazlar, önemli miktarda yeni tesis inşası gereği üzerine değil, Trotskyist olsun, Stalinist olsun "aklını kaçırmış"ların koyduğu aşırı hedeflerde yoğunlaştı. (12)

Büyük harcamaların zorunluluğunu kabul eden Buharin "temel sorun"a dönmeye zorlanıyordu: "Yoksulluğun kol gezdiği bir ülke sanayileşme için gerekli büyük sermayeyi nasıl bir araya getirecek"ti?(13) Bu açıdan, ilk programında ciddi bir değişiklik yapmamıştı. Yatırım fonlarının üç iç kaynağı, henüz sahip oldukları potansiyelin tümünü verememişti. Başlıca kaynak yine devlet sanayi içinde elde edilen ve diğer devletleştirilmiş girişimlerden kazanılan ek karlardı; "temel düşünce" de yine "perakende fiyatları düşürerek meta devrini hızlandırmak" biçimindeki "*ana ekonomik ilke*"ydi. Bu konuda Buharin'in ortaya koyduğu yeni düşünceler, hükümetin 1926'da harçamaları asgariye indirmek, devlet sektörünün üretimini azamiye çıkarmak amacıyla açtığı "tasarruf rejimi" kampanyası çevresinde dönüyordu. Buharin, yeniden inşa döneminde gerekli birikimi sağlama umutlarını bu kampanyaya bağlamıştı. Sürekli bu kampanyanın temalarını vurguluyordu. Üretim ve yönetim alanındaki genel harcamaların kısılması, emek üretkenliğinin artırılması ve tekniğin geliştirilmesi yoluyla "ekonominin rasyonelleştirilmesi" kampanyanın ana temasıydı.(14) Buna paralel olarak "dolaşımın rasyonelleştirilmesi," devlet ve kooperatif niteliğindeki pazarlama kuruluşlarında üretken olmayan harcamalara son verilmesi ve perakende ile toptan fiyatlar arasındaki "makas"ın kapatılması için de çaba harcanacaktı.(18)

Kaynaklardan öteki ikisi politik kaygılar nedeniyle daha kısıtlıydı ama, Buharin bunların da ek gelir getireceğine ilişkin inancını hiç yitirmedi. 1926'dan itibaren özel sermaye daha ağır ve daha iyi hesap edilmiş bir vergilendirmeye tabi tutuldu. Bu arada devlet bankalarının, kooperatif bankalarının ve rublenin güvenilirliğini artırarak, özel tasarrufların bu bankalara çekilmesi için yoğun çabalar harcanıyordu.(16) Son olarak, sanayileşme için olağanüstü büyük kaynaklara ihtiyaç olduğunu anlaması, Buharin'i dış yardımın olanaklılığı konusunda düşünmeye itti. Ama bu beklentiler de Sovyetler Birliği ile kapitalist güçler arasında bozulan ilişkiler nedeniyle çabucak boşa çıktı.(17) En sonunda Buharin umutlarını yalnızca ülkenin iç kaynaklarına bağladı. 1927'deki Onbeşinci Kongre arefesinde yaptığı bir konuşmada, ciddi bir kemerleri sıkma döneminin beklenmesi gerektiğini söylüyor, ama kaynaklar idareli harcanır ve iyi kullanılırsa, dış krediler olmaksızın ve halktan ezici vergiler toplamaya gerek kalmadan başarılı bir sanayileşmenin olanaklı olduğuna ilişkin inancını tekrarlıyordu: "Şunu öneriyor ve şuna inanıyoruz ki... rasyonalizasyon, tasarruf, maliyetlerin düşürülmesi ve köyde ve kentte kabaran tasarrufların toplanması gerçekleşirse bu zorlukları yeneriz."(18)

Buharin'in programındaki her değişiklik ekonomik planlama ihtiyacına işaret ediyordu. Büyümenin istenen biçim ve hızda gerçekleşmesini, mevcut kaynakların en uygun biçimde kullanılmasını sağlıyacak olan yalnızca buydu. Ayrıca, hiçbir zaman sosyalizmi planlı ekonomiyle özdeşleştirmekten vazgeçmediğinden, Buharin için bunun ideolojik çekiciliği de vardı. Büyük ölçüde savaş komünizminin aşırılıklarına ve Sol'un ayrı bir sanayi planlaması çağrısına duyduğu tepkiden kaynaklanan önceki olumsuz tavrı, yerini daha geniş kapsamlı bir planlamanın yararlarına ilişkin temkinli bir iyimserliğe bırakmıştı. Bu alandaki reel rakamlar olmasa bile, genel "direktifler" Aralıktaki Onbeşinci Parti Kongresine sunuldu ve onaylandı. Kongrede reel rakamların karar altına alınmamış olması, Buharinciler ile Stalincilerin kongrenin kabul ettiği hedeflerin neler olduğu konusunda anlaşmazlığa düştüğü 1928-1929 yıllarında önem kazanacaktı. Kimi Bolşeviklerin "planlı ekonominin gelişiminin... istendiği gibi hareket edilebileceği anlamına geldiğini sandığı"nın farkında olan Buharin,(19) kongre öncesinde "gerçek" planlamanın anlamını formüle etmeye çalıştı.

Onun bu konudaki görüşleri, birbiriyle bağlantılı üç temel önermeyi içeriyordu. Birincisi, hedefler bilimsel istatistikler temelinde hesaplanmalı ve "ideal olarak... kabul edilen rakamların basit bir biraraya getirilişi"nden ibaret olmamalı, "gerçekçi" olmalıydı. İkincisi, gerek hedeflerin formülasyonunda, gerekse yaşama geçirilişinde "beş yıllık planımızın yaklaşık olduğu gerçeği akıldan çıkarılmamalı"ydı. Plan hedefleri, yol gösterici esnek ilkeler olarak kabul edilmeli, yukardan dayatılan bağlayıcı yasalar olarak görülmemeliydi. Hedeflerde, yıllık hasat ve toplanan ürünün hacmi gibi belirsizlikler ve "yaşamın dayatacağı düzeltmeler" için belirli bir pay bırakılmalıydı. Üçüncüsü, planın gelişim felsefesi, ülkenin "temel ekonomik oranları"na, yani hafif ile ağır sanayi, sanayi ile tarım, hesaplanan üretim ile tüketici ve üretici talebi arasında korunması gereken oranlara sıkı sıkıya bağlı kalmak olmalıydı. Kalkınmanın "az çok krizsiz" olmasını, sarmal halinde bir dizi oransızlıklar ve darboğazlara yol açmamasını güvence altına almak amacıyla, her bir ekonomi dalı için belirlenen rakamlar parasal ve doğal kaynakların yaratılmasını öngörmeli ve hedeflemeliydi.(20)

Böyle yaptığı için ilerde pişman olacaktı ama, Buharin, planlama konusundaki görüşlerini gerçek anlamda ancak Onbeşinci Kongre sonrasında, 1928-1929'da bir sürü "çılgın"la giriştiği çatışma sürecinde partiyi dengeli büyüme ve "gelişen ekonomik denge" üzerinde temellendirilmiş plan anlayışı konusunda eğitmeye çalışırken geliştirdi. Ama 1926'da planlama konusuna ilk kez yeni bir ilgiyle yaklaştığı zaman, Preobrazenski ile giriştiği bir başka tartışma sırasında temel varsayımını kuramsal bir çerçevede ortaya koymuştu. Gerek Buharin, gerekse Preobrazenski, hatırlanacağı gibi, ekonomi politiğin kategorilerinin tarihi olarak sınırlı olduğu görüşünü savunuyorlardı; değer yasası, ikisine göre de kapitalist-meta sistemine özgüydü. Kapitalizm-sonrası bir toplumda bu yasayı -eğer herhangi bir yasa olacaksa- hangi yasanın izleyeceği sorusu, Preobrazenski "sosyalist birikim yasası"nı öne sürünceye kadar yanıtsız kaldı. Preobrazenski'ye göre, bu yasa daha şimdiden sovyet devlet sektörünü yönetiyordu ve özel sektörde hüküm süren değer yasası ile ölümcül bir rekabet içindeydi.(21) Preobrazenski'nin yasası çoğu kişinin üzerinde "nesnel bir düzenleyici" olmaktan çok ekonomik iradeciliğe davetiye çıkardığı izlenimi bıraktığından, o da

daha önce Buharin'in *Geçiş Döneminin Ekonomisi*'ne yöneltilen suçlamaların aynısına hedef oluyordu. Ama Buharin, kuramsal Bolşevik ekonomisinin bu duayeni soruyu 1920'de yanıtsız bırakırken, Preobrazenski hiç değilse yeni bir düzenleyici formüle etmiş oluyordu. Haziran 1926'da Buharin eksiğini kapamaya ve eski yandaşını çürütmeye çalıştı. Biraz uzaktan da olsa Marx'a gönderme yaparak, tek bir düzenleyicinin gerçekte bütün ekonomik sistemleri yönettiğini ileri sürdü. Buharin bu düzenleyiciye "orantılı emek harcamaları yasası" adını verdi ve onu "ekonomik dengenin genel ve evrensel yasası" olarak tanımladı. Yasanın farklı toplumlarda farklı biçimler aldığını açıklayarak, bu tezini tarihi ekonomi politik anlayışıyla bağdaştırdı. Kapitalist-meta ekonomisinde bu yasa "üzerine değer yasasının fetişist giysisini giyiyor"du. Yalnızca sosyalist bir ekonomide, planlama ilkesinin gelişmesiyle yasa "fetişizmden arınmış", rasyonalleşmiş özü ile ortaya çıkıyordu. Dolayısıyla, Buharin'e göre, Preobrazenski'nin yanlışı iki antagonistik düzenleyicinin bir arada işlemekte olduğunu sanmasıydı; oysa gerçekte Sovyet ekonomisi "*değer yasasının, emek harcamaları yasasına dönüşümü sürecini, temel toplumsal düzenleyicinin fetişlerden arınması sürecini*" yaşıyordu. (22)

Burada tehlikede olan yalnızca kuram değildi. Buharin nesnel ekonomik koşulların süregelen varlığını vurguluyor ve planlamayı "canının istediğini yapmak" olarak yorumlayanların "ekonomik fütürizmi"nin tehlikeli bir yanılgı olduğunda ısrar ediyordu. Buharin "emek harcamaları yasası"nı Preobrazenski'ye bir kuramsal yanıt olarak geliştirmişti; ama bu yasanın temel doğrularından ne anladığını, özellikle 1928'de Stalin'in plancıları sınai birikimi açlık çeken bir tarımla beslemeyi önerdiklerinde her fırsatta tekrarladı:

Değer yasası... birikim yasası dışında istediğiniz her şeye dönüşebilir. Birikim yasasının kendisi, bir başka yasanın varlığını önkoşul olarak gerektiriyor, çünkü ancak böyle bir ikinci yasa temelinde birikim yasası 'işleyebilir'. Bu yasanın ne olduğu - emek harcamaları yasası ya da bir başkası- bu noktada bizi ilgilendirmiyor. Ama açık olan bir şey var: Eğer herhangi bir üretim dalı sistematik olarak, üretim maliyetini çıkarmaz ve buna ek olarak, artı emeğin bir bölümüne tekabül eden ve genişletilmiş yeniden

üretimin kaynağı işlevini görecek ek bir kazanç getirmezse, o üretim dalı ya duraklar ya da ***geriler.*** (23)

Bu tez -başka bir yerde kullandığı sözcüklerle "eğer herhangi bir üretim dalı besin almazsa ... kurur"(24) tezi- Buharin'in gözden geçirilmiş planlı sınai kalkınma programının sınırlarını ve mahiyetini belirliyordu.

Buharin'in tarım programında revizyona ihtiyaç olup olmadığı konusu daha az açıktı ve bu konuda Buharin, karar verme ve öneride bulunmada belirgin bir biçimde daha yavaştı. Bunun nedeni, kısmen, politikalarının meyvelerini vermesiydi. Hasat, pazarlanan ve devlet tarafından toplanan ürün hacmi, 1925 ve 1926 yılları ile 1927 yılının ilk dokuz aylık döneminde hedeflere ulaştı ve aştı. Dahası, Buharin'in öngördüğü gibi, devlet ve kooperatif organları özel tüccarları tarım ürünleri piyasasından "sürüp atıyordu". 1926'dan, devletin topladığı ürün miktarında ani düşüşler olduğuna ilişkin ilk işaretlerin gelmeye başladığı 1927 Kasımına kadar, Buharin'in tarımsal ürün konusundaki saptamaları kendi kendini kutlar nitelikteydi. Ürün toplama kampanyalarında zaman zaman rastlanan güçlükler, ona göre (muhalefetin 1926'da kuşkulandığı gibi) kulaklarca yürütülen bir "ürün grevi"nden değil, yanlış fiyat politikaları ve fiyat politikasından sorumlu organların buna bağlı yanlışlarından kaynaklanıyordu. Devlet ve kooperatif girişimlerinin ("toplumsallaştırılmış sektör") fiili bir "ürün tekeli" kazanmış olduğu yolundaki çoşkulu inancı, görünen o ki, temelde yatan soruna bir çözüm getirmesini geciktirdi:(25) Tarımsal üründeki yıllık büyüme, sanayinin ciddi bir biçimde gerisinde kalıyordu ve bu, sanayide planlanan genişlemelerin arefesinde hayra alamet değildi.

Ekim 1927'de Buharin, 1925'ten beri yürürlükte olan resmi tarım politikasında önemli bir değişikliği duyurdu. Son iki yılda devletin "komuta tepeleri" güçlendiğine, köylü kitleleri ile *smiçka* gerçekleştirildiğine ve kulaklar toplumsal olarak "yalıtlandığına" göre, artık "kulaklara karşı zorunlu bir saldırı" başlatılabilir, "sömürücü eğilimleri"ne sınırlamalar getirilebilirdi.(26) Bu mantık Trotsky'ye ikna edici gelmedi. "Bugün `zenginleşin' diyeceksin, yarın `kahrolsun kulak' diyeceksin. Buharin için hava hoş.

Eline kalemi alıyor, yazıyor. Sırtında yumurta küfesi yok." (27)

Oysa Buharin başka bir şey demek istiyordu. "Histerik" bir manevradan değil NEP ilkelerine uygun, dikkatli önlemlerden -"tabancadan... bir tek kurşun bile çıkmayacak"- söz ettiğini vurgulamaya olağanüstü bir özen gösteriyordu. Tek bir politik yaptırım (toprak birliklerinde oy kullanma hakkının kaldırılması) dışında "saldırı" yalnızca zengin bir çiftçi olarak kulakın kısıtlanması doğrultusunda önlemleri içeriyordu. Bu önlemler; daha ağır vergilendirme, yasadışı toprak alım ve satımına getirilen idari cezalar, kırda ücretli emek ve toprak kiralama süreleri üzerindeki daha sert sınırlamalardı. Önlemlerin hiçbiri yoksul ya da orta köylü tarımını etkilemeyecekti, tersine bunlar daha da fazla teşvik görecekti. (28)

Açıklama, 1928 tarım reformlarının kısmi bir iptali niteliğindeydi ve Sovyet Rusya'nın tarım sorunlarının kulakları dışlamayacak şekilde çözümüne kapıyı (böyle bir kapı hiç açılmış mıydı, o ayrı konu) tamamen kapatmış oluyordu. "Kulak birikimini engellemiyoruz" çağı kapanmıştı. Buharin'in politikaları hâlâ bireysel çiftçilik ve özel birikime, "tarımın ticarileştirilmesi" ne ve "büyük sosyalist sanayi ile milyonlarca köylü arazisini... piyasa aracılığıyla... birleştirme"ye dayanıyordu(29); ama "zenginleşin" sloganı artık üst köylü katmanları için koşulsuz olarak geçerli değildi. Sanayi alanındaki yeni projeleri düşünülürse, Buharin pek de uygun olmayan bir zamanda en üretken çiftçiyi genişletilmiş yeniden üretimden caydıracak şekilde tavır alıyordu. Onun umudu, üretimde uğranılan kaybı telafi etmek ve her ikisi de Sovyet tarımının üretim kapasitesini genişletmeyi hedefleyen iki yeni politika aracılığıyla daha çok artı-ürün elde etmekti. Bunlardan birincisi, bireysel köylünün "toprağı olağanüstü barbar, ilkel işleme biçimi" sorununun çözümü için atılımcı bir devlet yardımını öngörüyordu. Gelişmiş tarım araçları, gübre, sulama, çeşitli ve emek-yoğun ürünlerin geliştirilmesi, temel tarımsal eğitim, ihmal edilmiş önlemlerdi ve şimdi bunlar özel tarımı görece düşük maliyetlerle "rasyonalize" etmek ve kalkındırmak için Buharin tarafından savunuluyordu. "Bu bütçe sınırları içinde bile çok daha büyük üretkenliğe ulaşmak mümkündür." (30) İkincisi uzun erimli, daha geniş kapsamlı ve daha pahalı bir atılımdı ve Buharin'in düşüncelerinde

meydana gelen önemli bir değişikliği gösteriyordu. Bu atılım, esas olarak büyük ölçekli, makineleşmiş üretim kooperatiflerinin, kolektifleştirilmiş bir tarım sektörünün adım adım yaratılmasını öngörüyordu. Gerek Buharin, gerekse öteki önderler ılımlı bir kolektifleştirme doğrultusundaki kararı Onbeşinci Kongre ertesine kadar kamuoyuna açıklamadılar. Ama Buharin'in bu atılım konusundaki düşünceleri açıktı. Onun için bu proje, bireysel çiftçilik ya da pazarlama kooperatiflerine karşı alınmış bir karar değil, daha büyük yatırımlar ve gönüllü birliğe teşvikler yoluyla, sanayileşme aşamasının arefesinde tarımsal üretimi artırmanın bir aracı olarak, ek ürün verecek bir sektör kurma girişimiydi. Özel çiftçilik, Buharin'e göre, daha "birkaç onyıl" Sovyet tarımının belkemiği olmaya devam edecekti. (31)

Onbeşinci Parti Kongresi öncesinde Buharin'in ekonomik programında yaptığı belli başlı değişiklikler bunlardı. Revize edilmiş politikaları hırslı, ama gerçekçilik ve temkinle dizginlenmiş politikalardı. (32) Sol'un "restorasyon ideolojisi" diye alaya aldığı kendinden memnun rehavet artık yoktu. Buharin'in bu yeni ölçülü tavrının karakteristik bileşeni, ekonomik modernizasyonun ayrılmaz bir parçası olarak bir "kültür devrimi"ni -uzun süreli ve çetin bir görev olan üretimde ve yönetimde yüzlerce yıllık geri gelenekleri, "Oblomovculuğu" yenmek; yeni işçi, yönetici ve teknisyenler yetiştirmek ve genel olarak bilimsel ve teknolojik ilerleme- daha çok vurgulamasıydı. (33)

Bunun ötesinde Buharin, her ne kadar geçikmeli olsa da, Sovyet sanayi ve tarımında kökleri derinlere inen aksaklıkların ve bu aksaklıkların giderek dal budak saldığının farkına varmıştı. Yaptığı değişikliklerle politikalarını bu gerçekle uyumlu hale getirdiğine inanıyordu. Buharin'in revize edilmiş kalkınma stratejisi, dikkati çekecek kadar daha büyük ölçüde, bir bütün olarak ekonomiye devlet müdahalesine -özel sermayenin daha sıkı denetimi, uzun erimli planlama ve NEP toplumunun üretim temelinin yeniden inşası- dayanıyordu. Tutarsızlıklar ve belirsizlikler -daha ağır doğrudan vergilendirme ile özel tasarrufların artırılması arasındaki, kulakı sıkıştırma ile toplam tarımsal üretimi artırma arasındaki, sınai harcamaları kısma uygulaması ile Buharin'in hedeflerinden biri olan işçilerin yaşam standartlarını yükseltme arasındaki çelişkiler gibi- hâlâ vardı. Bu strateji, "ras-

yonalizasyon"un yakın bir zamanda yatırım için gerekli olan büyük miktarlarda fazlayı yaratıp yaratmayacağı konusunda da, bu arada mal kıtlığının tarım piyasalarında sürekli bir büyümeye yol açmaya yetecek ölçüde hafifletilip hafifletilemeyeceği konusunda da belirsizlikler taşıyordu.

Ne var ki, revizyondan geçirilmiş çözümler her ne kadar gecikmiş olsa da, ortaya koyduğu çözümlemeler için tümüyle yeterli olmasa da, Buharin artık önlerinde duran sorunların üzerini örtmeye çalışmıyordu. Bu sorunlarla mücadele ederken karma ekonomiyi ve onun çeşitli biçimlerini sonuna kadar kullanmayı öneriyordu: Mevcut üretim tesislerini ucuza genişletme olanaklarını azamiye çıkarmak ve bu arada yeni tesisler kurmak; "sosyalist sektör"ü genişletmek ama bu arada özel sektördeki "yarı-dost, yarı-düşman ve açık düşmanları" da kullanmak; planlama ve düzenlemeyi sürdürmek ama piyasa ekonomisi ve onun rasyonel yanlarından yararlanmak. Yeni doğrultulara yönelmeye hazırdı ama "öyle de olur, böyle de olur" türünden çözümleri reddediyor, mümkün olan en çok ayak üzerinde yürümeyi tercih ettiği gözleniyordu.(34) Evrimci yöntemleri, ılımlı hedefleri ve uzun erimli çözümleri nedeniyle Buharin'in programının, iç ve dış krizlerle karşılaşılmayacak oldukça uzun bir süreye ihtiyacı vardı. Oysa gerek iç, gerekse dış kriz oluşum sürecindeydi. Şiddet 1927 yılının Kasım ve Aralık ayında daha da açığa çıkacak olan iç kriz, kısmen önderliğin temelde yatan ekonomik sorunlara geç tepki göstermesinden kaynaklandı. Savaş korkusunun rol oynadığı dış kriz ise onun kontrolü dışındaydı.

1926 yılında Komünistlerin bir toplantısında Buharin, "Bizler dünya devrimci hareketinin çocuklarıyız," diyordu.(35) Sovyetler Birliği'nin uzayan yalıtlanmışlığı nedeniyle bir kesim ilk işçi devletinin doğumunun zamanından önce gerçekleştiğine ya da çocuğun yetim kaldığına inanıyor olabilirdi ama, hiçbir Bolşevik Buharin'in bu görüşüne karşı çıkamazdı. Bu, partinin görüşlerini ve tutumunu güçlü bir biçimde etkileyen köklü bir inançtı. Devrimin uluslararası niteliği saygıyla önünde eğilinen bir gerçek olmayı sürdürürken, 1923 yılı partinin dışarıdan gelecek devrim işaretlerine karşı saplantılı duyarlılığına bir durgunluk evresi getirdi. Avrupa'daki devrim umutları sönmüş ve Bolşevik önderler dikkatlerini neredeyse tümüyle ivedi nitelikteki iç sorunlara çevir-

mişlerdi. Komintern politikası, parti hiziplerinin biçimlenmesinde ya da 1924-1926 yıllarının çatışmalarında önemli bir rol oynamadı ve ancak, muhalefetin Stalin-Buharin önderliğinin İngiltere ve Çin başarısızlıklarına dört elle sarıldığı 1927 yılında geçikmeli olarak ve bulanık bir biçimde öne çıktı.

Önceden konuya verdiği önemle kıyaslandığında, Buharin bu nedenle, 1924 ile 1926 yılının ikinci yarısı arasında uluslararası devrimin alışılagelmiş sorunlarıyla daha az ilgiliydi. Bu alanlarda gösterdiği çabalar büyük ölçüde, Avrupa devriminin gerçekleşmemesi, Doğu ve Orta Avrupa'da Komünistlerin gerilemesi ve belli başlı kapitalist ülkelerde "stabilizasyon" döneminin başlamasının dünya devriminin "kesin olarak sonu" olduğu yolundaki varsayımı çürütecek bir devrim süreci anlayışı geliştirmeye ve yaygınlaştırmaya yönelikti. Ona göre bu "naif" yanılgı, büyük yangının "her yerde eşzamanlı olarak" ortaya çıkacağına ilişkin "her zamanki kitabi, skolastik" anlayıştan ve bu sürecin "onyılları içeren dev bir süreç olduğunu görememekten kaynaklanıyordu. Gerçi uluslararası proleter devrim daha kısa bir tarihi dönem içinde bekleniyordu ama, burjuva devrimlerinin farklı yerlerde, farklı zamanlarda, hatta farklı yüzyıllarda gerçekleştiği de unutulmamalıydı. (36)

Her şeyden önce, devrim süreci Avrupa'ya özgü değil, evrensel bir olay olarak algılanmalıydı. Burada Buharin, ilk kez 1923'te kullandığı bir benzetmeyi, Avrupa ve Amerika "sanayi metropolleri"nin "dünya kenti", "tarımsal sömürgeler"in de "dünya kır"ı olduğu benzetmesini geliştirdi. Dünya kapitalizminin (emperyalizm) nihai yıkımı "metropoller"deki proleter ayaklanmalar ile Doğu'da, "köylülüğün büyük rol oynadığı sömürgelerdeki hareket" arasında giderek kurulacak evrensel bir *smiçka* yoluyla gerçekleşecekti. Bunlar, süreklilik gösteren tek bir dünya devriminin eşit derecede önemli "tamamlayıcı parçaları"ydı. Şu an için sömürgelerdeki milliyetçi ayaklanmalar, emperyalist ülkelerin pazar ve hammaddeden yoksun kalması umudunu doğuruyordu ve bu nedenle 1914-1918 savaşıyla başlayan kapitalizmin evrensel bunalımında önemli faktörlerdi. Avrupa'daki stabilizasyon, devrim sürecinin sona erdiğini değil, kapitalist gelişmenin "kabarmaya ve alçalmaya" devam ettiğini gösteriyordu. Devrim sürecinin merkezi şimdi, emperyalist cephenin ilk yarıldığı ve bir rakip uygarlığın kurulmakta ol-

duğu Sovyet Rusya'ya kaymıştı. Bu merkez, "alevleri Londra ve Paris bankalarının camlarına yansıyan dev bir yangının patlak verdiği", kapitalizmin Doğu'daki "kolonyal periferisi"nde yer alıyordu. (37)

Bu, Batı'daki toplumsal dinginliğin komünistlerde yarattığı düşkırıklığını bir ölçüde dengeleyen, uluslararası devrimin iç rahatlatıcı bir tanımıydı. Buharin'in son derece kendine özgü (Rus devrimini algılayış biçiminin esinlendirdiği) anlatım biçimi ve "dünya köylülüğü"nün "büyük bir kurtarıcı güç" olduğunu alışılmamış ölçüde çok vurgulayışı bir yana, bu tanım esas itibariyle Lenin'in 1920-1923 yıllarında ana hatlarını çizdiği Doğu yöneliminin bir genellemesi ve ayrıntılandırılmasından oluşuyordu. Buharin bu tanımı 1925'te Komintern'in resmi kararlarına aldığında, görünüşe göre önemli bir muhalefetle karşılaşmamıştı. Zaten bu tanım, en iyimser bir bakışla, yalnızca genel bir çerçeve çizebiliyordu. Bu yaklaşım, 1926'da tartışma konusu durumuna gelen çeşitli sorunları, özellikle önde gelen kapitalist ülkelerde süregelen rahatsız edici ekonomik gelişme konusunu, ciddi bir biçimde ele almıyordu. Komintern'in Altıncı Kongresi için, temkinli davranılarak 1927 yılı seçildi (en sonunda Komintern 1928 yazında toplandı). Komintern Programı bu kongrede kabul edilecekti. Stabilizasyonun mahiyeti ve uzun-erimli sonuçları üzerine açıklayıcı bir Bolşevik yorum artık ertelenemezdi. Bu görev, zaten 1922 ve 1924'te iki program taslağı hazırlamış olan (ikisi de artık eskimişti) ve şimdi de üçüncüsünden sorumlu olan resmi kuramcı Buharin'e düşüyordu. (38) 1926 sonlarından 1928 yazına kadar geçen süre içinde, tam da Sovyet iç politikasının yeniden değerlendirilmesiyle uğraşırken Buharin, zamanının büyük bir bölümünü "kapitalist stabilizasyon ve proleter devrim"in sorunlarına ayırdı. (39)

Buharin'in 1920'lerde geliştirdiği kuramların içinde yenileştirmeye en az ihtiyaç duyulanı, çağdaş kapitalizme olan yaklaşımıydı. Kapitalizmin stabilizasyonunu açıklamak için Buharin, tartışmalı durumdaki on bir yıllık devlet kapitalizmi ya da yasak adıyla söylersek, örgütlü kapitalizm kavramını yeniden gündeme getirdi. İlk başta "devlet kapitalizmi" terimini kullanmakta tereddütlü göründü; bunun nedeni büyük bir olasılıkla bu terimin Avrupa devrimi konusunda karamsar çağrışımlar yapması, Hilferding ve öteki sosyal demokratların düşünceleriyle bağlantılandırıl-

ması ve geçmişte Lenin'le olan anlaşmazlıklarında oynadığı roldü. Her ne kadar 1927 yılının Aralık ayına kadar açıkça "devlet kapitalizmi"nden söz etmediyse de (Aralık 1927'de de ancak "devlet kapitalizmi doğrultusunda eğilimler" ifadesini kullandı), 1926'dan sonra bu kavram Buharin'in savaş sonrası ulusal kapitalizmin yapısı konusundaki düşüncelerinin dayanağını oluşturdu.(40)

Buharin, "devlet kapitalizminin ikinci raundu"nun oynanmakta olduğunu, gönülsüz de olsa kabul ediyordu. Bu demekti ki, stabilizasyon bazı Komünistlerin inandığı gibi "rastlantısal" bir olay değil, kapitalist toplumdaki "derin, iç yapısal değişiklikler"in bir sonucuydu. İstatistiklerle silahlanmış bir şekilde, kapitalist ekonomilerin yeniden tekelleşmesini, sermayenin birleşik mülkiyet ve yönetimin daha karmaşık ve geniş biçimleri aracılığıyla görülmemiş boyutlarda yoğunlaşması ve merkezileşmesini, burjuva devletin ekonomide büyük bir düzenleyici, örgütleyici ve planlayıcı güç olarak yeniden ortaya çıkışına bağlıyordu. Ulusal kapitalizmin bir kez daha "anarşik yapısını" yenmekte olduğu, kendini başka ve daha yüksek bir temel üzerinde yeniden inşa etmekte olduğu, "irrasyonal unsurlar sorununun yerine rasyonal örgütlenme sorununu geçirmekte" olduğu gerçeğini kabul ediyordu. Tezini yeniden ortaya koymaya gerek yoktu; çünkü 1915-1916 yıllarında ortaya koyduğu tezin neredeyse aynısıydı.(41)

Buharin devlet kapitalizmi kuramını yeniden canlandırmıştı ama, bu kez önemli bir değişiklik vardı. Daha önce ekonomik yaşamın "devletleştirilmesi"nde rol oynayan itici güç olarak Avrupa'daki savaşı göstermişti. Oysa "ikinci raund" "'barışçı' bir ekonomik sistem" olarak, dolayısıyla da eskisinden iki ana yönden farklı olan "yeni bir temel" üzerinde gelişiyordu. Birincisi, savaş sırasında yukarıdan dayatılan doğrudan devlet denetiminden farklı olarak, bu kez yaşanan "en büyük merkezileşmiş işletmelerin, şirketlerin, tröstlerin vb devletin iktidar organlarıyla kaynaşması" süreci büyük ölçüde "aşağıdan" ilerliyordu. Devlet "büyük ve güçlü şirketler ve bu şirketlerin oluşturduğu birliklere doğrudan bağımlı" duruma geliyordu. Bu sürece Buharin *"devlet gücünün kendisinin `tröstleşme'si" adını veriyordu.* Kaynaşmanın aşağıdan ya da yukarıdan oluşu ülkeden ülkeye değişiyordu (Almanya, Japonya, Mussolini İtalya'sı ve Fransa,

Buharin'in verdiği başlıca örneklerdi) ama yönü aynıydı: "Bunların hepsi devlet gücünün kapitalizmi yönlendirdiği ve geliştirdiği, *devlet kapitalizmi*nin kendine özgü bir biçimini yansıtıyor"du.(42)

Yeni ortaya çıkan sistemi öncüllerinden ayıran, yüksek teknolojik temeliydi. Buharin, kapitalist üretim ve ekonomik örgütlenmeye "gerçekten şaşırtıcı" yenilikler getirildiğini söylüyordu. Kapitalizm, "bilimsel bilgiyi... teknolojik devrimin güçlü kaldıracına dönüştürerek, bir kez daha teknolojik ilerlemenin çarpıcı mucizesini gözler önüne seriyor"du. Onun "varlığının bütün gözeneklerini `bilimsel işletme yönetimi' ruhuyla doldurma yeteneği", ekonomik yaşamın görülmemiş derecede "rasyonalizasyonu" sonucunu doğuruyordu. Buharin'in bu barış zamanı devlet kapitalizmini daha ileri ve üstesinden gelinmesi güç bir fenomen olarak görüşü çarpıcı bir analojiyle dile geliyor: "Savaş ekonomisi denilen sistem karşısında bugün SSCB'deki gelişmekte olan, belirleyici noktaları planlanmış sosyalist ekonomi neyse, 1914-1918 yıllarının devlet kapitalizmi karşısında... bugünün devlet kapitalizmi de odur." Bu anlamda kapitalizm "`normal' bir kapitalist sistem olarak gelişiyor"du.(43)

Çözümlemesinin amacı tıpkı 1915-1916 yıllarında olduğu gibi, gelişkin devlet kapitalizminin devrimin gelişi üzerindeki etkisini ortaya koymaktı. Örgütlü kapitalizm serbest rekabet ve diğer iç ekonomik çelişkileri, ortadan kaldırdığından, esas olarak iç krizlerden doğan "doğrudan devrimci durum" olasılığı giderek uzaklaşıyordu. Buharin, kapitalizmin süregelen iç sorunlarını vurguluyor ve kendi görüşleri ile Hilferding'in örgütlenme sürecinin uluslararası ölçekte de etkili olabileceğine ilişkin savı ile bir bağlantı kurulmaması için özen gösteriyordu; ama ona göre "savaş öncesi Hilferding'i"nin şimdi her zamankinden daha geçerli olduğuna kuşku yoktu.(44) Buharin on yılda ikinci kez modern kapitalizmin Marx'ın zamanındaki kapitalizme benzemediği sonucuna varıyordu. Kapitalizmin ölümcül, krizlere neden olan çelişkileri, ülke içinden çok ülke dışında etkili oluyordu:

*[Kapitalizmin] anarşik yapısı... **uluslararası** ekonomik ilişkiler alanına sızıyor. Pazar, fiyatlar, rekabet, krizler sorusu giderek daha çok **dünya** ekonomisinin sorunları durumuna geliyor; `ülke' içinde*

bunların yerini **örgütlenme** *sorunu alıyor. Kapitalizmin en acı verici, en çok kanayan yaraları, en keskin çelişkileri özellikle burada, dünya ölçeğindeki `savaş meydanı'nda açığa çıkıyor. Hatta sorunlar sorunu, `toplumsal sorun' denilen şey, sınıf ilişkileri ve sınıf savaşımı sorunu bile şu ya da bu kapitalist ülkenin* **dünya pazarındaki** *konumu ile bağlantılıdır.* (45)

Vardığı sonuçlar doğru olsun yanlış olsun, Buharin'i biçimsiz politik köşelere sıkıştıran işte bu tür bir entelektüel tutarlılıktı. Ona göre Hilferding ve diğer sosyal demokrat barışçı emperyalizm ya da "ultra emperyalizm" kuramcılarının yanılgıları, örgütlü kapitalizmin "barış değil kılıç" getirdiğini, "kapitalist ülkelerin *içindeki* rekabetin giderek yok olması"nın "kapitalist ülkeler *arasındaki* rekabetin son derece *yoğunlaşması*"na yol açtığını, dolayısıyla da savaşı ve devrimi kaçınılmaz kıldığını anlayamamalarıydı.(46) Buharin bir kez daha, devlet kapitalizmi sistemlerinin yıkılmasında felaket getiren dış güçlerin belirleyici rol oynayacağını savunuyordu. Söyledikleri, gelecekteki proleter devrimlerin ancak bir savaş durumunda mümkün olabileceği anlamına geliyor, ama Buharin bunu yadsıyor ve bu tezin sorumluluğunu üstlenmek istemiyordu. Bu önerme 1915-1916 yıllarında bir gelenek halindeydi ama şimdi, Avrupa'daki barışa olan ihtiyacı, dost devrimler için duyduğu ve açıkça ortaya koyduğu isteğe eşit (hatta onu aşmakta) olan Sovyetler Birliği için gerçek bir ikilem oluşturuyordu.

Buharin'in düşmanları, onun dolaylı olarak ortaya koyduğu düşünceye 1928'de dört elle sarılma fırsatını kaçırmadılar. Buharin, üzerine gidilince, Paris Komünü'nden bu yana devrimlerin savaş ertesinde gerçekleştiğine dikkati çekiyor, ama hemen ardından savaşsız devrim olasılığını dışlamadığını ekliyordu. "Bunu şöyle formüle etmek isterim: Doğrudan devrimci durumlar, diyelim Avrupa'da, *savaş olmaksızın* mümkündür, hem de belki daha da muhtemeldir... Ama *bir savaş durumunda* devrimci durumlar tek kelimeyle kaçınılmazdır."(47) Buharin'in devlet kapitalizmine bakışı bilindiğinden, yanıtı ikna edici değildi ve inandırıcılıktan uzaktı. Karşıtlarının politik amaçları bir yana, Buharin "metropoller" de "doğrudan devrimci durumların" gelişmekte olduğuna inanmıyordu.(48)

Buharin'in, kapitalizmin "kolonyal periferisinde"ki köylü savaşlarına neden bu kadar önem verdiğini anlamak kolay. Bir dünya savaşının yokluğunda, bunlar "metropol"e "büyük bir darbe" indiriyorlardı; belki de onun yurt içindeki yeni örgütleyici gücünü etkisiz duruma getirebilirlerdi.(49) Aynı zamanda Buharin'in Doğu'da Batı kapitalizminin çöküşünü hızlandırabilecek güçler arayışı, Birinci Dünya Savaşı'nın harekete geçirdiği milliyetçi akımlara yeni bir gözle bakmasına neden oldu. Bir "anti-emperyalist devrimler" çağı açılmıştı ve uyanmakta olan bu "sömürge ve yarı-sömürge ülkeler"de (yirmilerin en önemli örneği Çin'di) devrimci sınıfların yer alımları, Avrupa, hatta Rusya tarihi üzerine temellendirilmiş geleneksel Marksist beklentilerden çok farklıydı. Ulusal devrim yarı-feodal bir tarım düzenine karşı savaşımla yabancı boyunduruğa karşı savaşı birleştirdiğinden, dev bir köylülük, küçük bir proletarya ve yerli burjuvazi "tek bir ulusal devrim akımı" içine çekiliyordu. Buharin burjuvazinin sonunda bu akımdan kopacağına, tarım devrimini amaçlayan "sömürge köylülüğü"nün "büyük bir kurtarıcı güç" olarak tarih sahnesine çıktığına ve "insanoğlunun çoğunluğu"nu oluşturan bu gücün "bütün savaşımın sonucunu belirleyeceği"ne inanıyordu.(50)

Ardından, tabii ki, en sonunda yerli proletaryanın devrimci hegemonyasının kurulacağına inandığını da ekliyordu. Ancak Doğudaki toplumsal çalkantılar yaygınlaşıp Batıdaki stabilizasyon arttıkça Buharin, tıpkı kendinden önce Lenin'in yaptığı gibi, ulusal devrimlere kendine özgü bir olgu olarak bakmaya, sınıf içeriğine daha az önem vererek "Doğu Asya halkları"nı ve onların "halk devrimleri"ni Sovyet Rusya'nın müttefikleri olarak görmeye başladı.(51) Nitekim 1926-1927 yıllarında Komintang Çin'de zaferden zafere koşarken, "Arkangel'den Şanghay'a uzanan ve 800 milyonluk bir nüfusu kapsayan tek bir muazzam devrimci cephe"yi düşlüyordu. Ve yine Lenin gibi, o da dünyayı ezilen ve ezen uluslar halinde ikiye ayrılmış olarak, "dev Avrupa-Asya kıtasına yayılmış özel konumuyla" Sovyet Rusya'yı da ezilen ulusların toparlayıcı merkezi olarak görmeye başlamıştı.(52)

En sonunda, Çin'de zafere ulaşacak bir "halk devrimi"ni Avrupa'daki sosyalist devrimin izlemesi umudu 1925-1927 yıllarında artınca, Buharin Lenin'in kısaca dile getirdiği sömürge ülkelerde "kapitalist olmayan

gelişme" düşüncesini ele aldı. Öteki köylü toplumlarının "kapitalist yoldan geçmemeleri" olanağı Buharin için, Sovyet köylülüğü ve onun pre-kapitalist ekonomisinin geleceğine ilişkin düşünceleri ile yakından ilintiliydi. Sömürge ülkeler söz konusu olduğunda "kapitalist olmayan gelişme" iyi tanımlanmamış bir kavramdı ama, devrimci kabarış içindeki bir dünyanın yeni bir görünümünü haber veriyordu. Buharin, "dünya kırı"ndaki "ezilmiş ve aşağılanmış sömürge kitleleri"nde, emperyalist, devlet kapitalist "dünya kenti" karşısında "nihai zaferimizin güvencesi"ni buluyordu.(53) Buharin'in kurduğu benzetme ve tasarladığı görüntüyü, kırk yıl sonra Çin'liler yeniden gündeme getirecekti.

Birçok Bolşeviği geride bırakarak Buharin, ne kadar özel bir perspektiften olsa da, yirminci yüzyılın büyük bir bölümünü biçimlendirecek olan iki gelişmeyi kavramıştı. Büyük bir krize rağmen (Buharin bunu önceden görememişti) Batı kapitalizmi kendini yeni bir temel üzerinde yeniden inşa etti ve varlığını sürdürdü; anti-kapitalist rejimler Avrupa'da ancak savaş sonrasında ortaya çıktı ve ortaya çıktığı zaman da bu, tek başına içerdeki devrimci kabarışlar sonucunda olmadı. Öte yandan, kitlesel halk devrimleri "dünya kırı"nda kimsenin gözünün yaşına bakmadan ilerlemeye devam etti; eski düzenler silinip süpürüldü, Buharin'in öngürdüğü gibi köylülüğün "yıkıcı gücü" yepyeni hareketleri iktidara getirdi. Buharin'in çözümlemesinde eksik kalan yan, onun, Batı kapitalizminin sömürgelerini yitirmesine karşın varlığını sürdüreceğini, örgütlü kapitalizmin, Bolşeviklerin içerdeki ayaklanmaların önündeki engel olarak gördükleri "süper karları'nı başka kaynaklardan ve başka araçlarla elde etme yeteneğine sahip olduğunu öngörememesiydi. Ama 1928 yılına gelindiğinde bu kötü olasılığın kendini Buharin'e hissettirdiği anlaşılıyor.(55) Gelecekteki birçok gelişme onu kuşkusuz düş kırıklığına uğratırdı; buna karşılık pek azı şaşırtırdı.

Ne var ki yirmili yılların ikinci yarısında, bir Bolşevik politikacı için uzun erimli eğilimleri anlayabilmek pek fazla bir politik değer taşımıyordu. Geçerlilikte olan Komintern'in politikası ve yabancı Komünist partilerin güncel taktikleriydi. Bu konuda (Doğuda ve Batıda) Buharin'i tek bir düşünce yönlendiriyordu: Komünistler kendilerini toplumsal karşı çıkışın aktığı ana kanaldan uzak düşürecek ve onları

yirmilerin başlarındaki yalıtlanmışlığına geri götürecek tutumlardan kaçınmalıydılar.(56) Bolşevikler nasıl şimdi iç politikaları için Sovyet toplumunda en geniş desteği sağlamaya çalışıyorlarsa, yabancı Komünist partiler de amaçları doğrultusunda en çok sayıda müttefiği çevrelerinde toplamak için çaba harcamalıydılar. Çin'de bu, ulusal burjuvazinin önderliğindeki geniş tabanlı bir hareket olan Komintang'ın temsil ettiği "anti-emperyalist blok"a katılmak ve onu sürdürmek demekti. Geleceğe yönelik düşünüldüğünde bu tavır, "sömürge ve yarı-sömürge ülkeler köylülüğü üzerinde etkin olmak için sabırlı ve önyargılardan uzak" bir savaşımı gerektiriyordu.(57)

Batıda ise bu tavır, işçi sınıfını kazanmak için uzun erimli bir çalışma anlamına geliyordu; bunun başlıca aracı, işçi sınıfının "en önemli ve en geniş tabanlı kitle örgütü" olan sendikalara katılmaktı. 1925-1926 yıllarında İngiltere'deki grevler (yanı sıra başka faktörler) Buharin'i "sosyal demokrasinin bu kaleleri"nin ciddi bir proleter hareketin belkemiği, Komünistlerin dayanağı ve bir kitle partisinin inşasına giden dolaysız yolu olduğuna ikna etti. Sendikalarda çalışmak, "küçük işlerle" uğraşmak; Komünistlere, sosyal demokrasinin reformizmini teşhir etmek, tabanını radikalleştirmek ve kendi saflarına çekmek için büyük bir olanak tanıyordu. (Ayrıca, Buharin'in güçlü, birleşik sendikaları emeğin yeni düşmanı "tröstleşmiş sermaye" karşısındaki olası tek savunma hattı olarak gördüğü anlaşılıyor.) Buharin'in sendikaların devrimci potansiyeline ilişkin coşkusu 1925-1926'da batıdaki Komintern politikalarının köşe taşı durumuna geldi.(58) Sendikaları kitle desteğinin anahtarı olarak görmesinin ötesinde bu coşku, Buharin'in Komünist partilerinin Avrupa işçi hareketinde gerçek anlamda (önderler olarak) kök saldıklarını ve "işçi sınıfının iç bölünmüşlük trajedisi"nin üstesinden gelindiğini görme arzusunu yansıtıyordu. Bu politikaların bir yana atılmasının eşiğine gelindiği 1928 yılında söylediği gibi (oysa bu sözleri bir sonuç vermeyecekti);

birlik bayrağı bir manevradan ibaret değildir... Komünistler, aşağıdan birliğin, kapitalistlere karşı birliğin bayrağını bir an bile olsa elden bırakmamalıdırlar.(59)

Bu genel bakış açısının pratikteki yansıması Buha-

rin'in, şu ya da bu biçim altında 1921'den beri yürürlükte olan Komintern'in birleşik cephe politikalarına olan bağlılığıydı. Resmi görüşe göre iki tür birleşik cephe politikası vardı. Bir tanesi "yukarıdan"dı ve Komünist partilerinin Avrupalı sosyal demokrat önderlerle işbirliği anlamına geliyordu. Anglo-Rus Sendikalar Komitesi, İngiltere ve Fransa'daki seçimlerde girilen ittifaklar buna örnekti. Ötekisi "aşağıdan"dı ve bir yandan önderlerini yererken diğer yandan sosyal demokrat partilerin alt kademeleri, özellikle de sıradan üyeleri arasında çalışmak anlamına geliyordu. 1925-1926'da Buharin ve Komintern politikası, en azından İngiltere gibi özel durumlarda birincisine yönelmişti. Ama 1927'nin ortalarında Komintern'in başındaki Buharin "aşağıdan" birleşik cephe politikaları yönünde (bazı bakımlardan iç politikada süregelmekte olan) ılımlı bir "sol eğilim" başlattı ve onun önderliğini aldı. Çeşitli faktörlerin -örneğin Komünist hareketteki gerilemeler, bazı Komünist partilerde (en önemlileri Fransız ve İngiliz Komünist partileriydi) yükselen sağ eğilimler ve belki de Buharin'in kendisinin Avrupalı sosyal demokrat önderlere duyduğu düşmanlık- etkisi altındaki bu eğilim, öncelikle İngiltere ve Fransa'daki seçimlerde Komünistlerin sosyalist partilere sağladığı desteğe son verilmesi sonucunu doğurdu. (60)

Birleşik Cephe politikaları Buharin'in ancak kitle hareketlerinin gerçekten devrimci olduğu ve "işçi sınıfı ve her ırktan, her kıtadan emekçilerin en geniş kitleleri"nin komünizmin vazgeçilmez tabanı olduğuna ilişkin sonsuz inancını yansıtıyordu. Uluslararası alanda komünizmin etkisinin kısa bir süre için İngiltere'den Çin'e kadar yükselir göründüğü 1925-1927 yıllarında Buharin'in Bolşevizmin dünyayı sarsmakta olduğu konusundaki iyimserliği çok belirgindi: "Ordumuz insanoğlunun çoğunluğudur ve bu ordu hareket halindedir." (61)

İşbirliği'ne yönelik politikaları belirleyen, bu politikaların doğası gereği, yalnızca yabancı komünist partilerin kararlı çabaları değil, aynı zamanda komünist olmayan müttefiklerinin stratejileriydi. Bu nedenle bu politikaların kimi zaman gözle görülür başarılar getirirken kimi zaman da görkemli ve sıkıntılı başarısızlıklara yol açması kaçınılmazdı. Örneğin 1926'da İngiltere'deki genel grevin ansızın çöküşü, İngiliz sendikacıların sağa doğru keskin dönüşü ve

ardından Aralık 1927'de Anglo-Rus komitesinden çekilişleri belki felaket değildi ama ciddi birer gerilemeydi.

Öte yandan, Buharin dahil Bolşevik önderlerin hakkında çok şey bilmediği bir toplumun ülkesi olan Çin'deki olayların fırtına hızıyla değişimi ise gerçekten bir felaket niteliğindeydi. Buharin 1923'ten beri Komintang'daki işbirliğini hararetle desteklemişti. Ona göre süregelen Çin devrimini kamçılayan "anti-emperyalist blok"un örgütsel olarak cisimleşmesiydi. Çin devriminin 1925-1927'de kazandığı zaferler onun bu inancını -Buharin'in düşlerinde, "Devrimci Çin'in başkenti Kanton, Asya'daki sömürge ülkelerin uyanan kitleleri için bir çeşit `Kızıl Moskova' oluyor"du- daha da pekiştirdi ve Çin komünistlerinin bağımsız bir yol izlemek üzere Çan Kay-Şek güçlerinden ayrılması önerilerine (ta ki çok geç oluncaya kadar) şiddetle karşı çıktı.(62) Komintang'ın toplumsal devrimin ilerlemesinin ve Çin'de Komünistlerin gelecekteki etkisinin "özel", vazgeçilmez aracı olduğundan son derece emin bir durumda Buharin, burjuvazinin devrimi "terk" edebileceğine ilişkin kaygıları bir kenara bırakmıştı.(63) Nisan 1927'de Çan Kay-Şek'in Şanghay'da Komünist müttefiklerini katletmesi Buharin ile Sovyet önderliğini hazırlıksız yakaladı; önderlik darbenin hemen arefesinde Çin Komünist partisine silahlarını gömme talimatını vermişti. Hâlâ "Komintang bayrağını elden bırakmaya" gönlü razı olmayan Buharin ile Stalin, Wuhan'daki (Hankow) ayrılıkçı Sol-Komintang rejimine destek emrini verdiler. Temmuz da Wuhan da Komünistlerin aleyhine döndü. En sonunda sonbaharda, muhalif Komintang unsurlarını radikal komünist akım çevresinde toplama çabalarının boşa çıkmasının ardından, Buharin biraz gecikmiş olarak "Komintang ve içindeki bütün gruplar devrimci bir güç olmaktan çıkmıştır," sonucuna vardı.(64)

Çin fiyaskosu, Buharin'in bir lider olarak yaşadığı en kötü politik deneyimlerden biriydi. Muhalefet tarafından (Stalin'le birlikte) gerçek Çin devrimini daha doğmadan öldürmekle suçlanan Buharin kendini öyle bir durumda buldu ki, anında olaylar tarafından geçersiz kılınan derme çatma taktikler üretiyor, Çin komünistlerini Komintern talimatlarını "sabote" etmekle suçluyor, genel olarak çıkış noktasındaki mantık ne olursa olsun çöküntüyle sonuçlanan politikaları savunma adına kötü ayak oyunlarına giriyordu.

Ne var ki, sonradan olayları çözümlerken öne sürdüğü savların hepsi de çarpıtmadan ibaret değildi. Buharin'in Çin politikası inanca dayanıyordu ve "kısmi hatalar" (herhalde Çin kadrolarının yok edilmesiyle sonuçlanan hazırlıksızlık) bir yana, Komintern'in genel çizgisinin "tek doğru çizgi" olduğuna hâlâ "bütün kalbiyle" inandığını söylerken içtendi. İhanetine rağmen "Çin burjuvazisi halk güçlerinin harekete geçmesine yardım etmiş, halkın bağımsız bir arenaya çıkmasında katkısı olmuş"tu ve "taktiklerimizin doğruluğunu kanıtlayan da bu"ydu. Buharin'e göre hiçbir şey, gelecekte Çin'deki bir devrimci kabarışın güvencesi olacak bu tarihi kazanımı ortadan kaldıramazdı. Ve, bir yandan Çin'deki taktiklerin "mekanik bir biçimde" öteki sömürge ülkelere uygulanamayacağı gereğini kabul ederken, "anti-emperyalist blok" ve ulusal burjuvazi ile işbirliği düşüncesinin çürütüldüğü görüşünü de reddediyordu: "Şeytanın ta kendisi bile emperyalist tanrıya başkaldırsa ona teşekkür etmemiz gerekir."(65)

Her ne kadar Çin'deki fiyaskonun boyutları daha büyükse de, Bolşevikleri ders çıkarılması gereken olaylar olarak en çok etkileyen, Batıdaki birleşik cephe politikalarının uğradığı (İngiltere ve daha küçük ölçekli olmak üzere 1926'da Polonya'da Pilsudski darbesinin ardından gelen) başarısızlıklardı. Bu noktada da Buharin birleşik cephe politikalarının, hatta "yukarıdan" olanların bile tümüyle reddedilmesine karşı çıkıyordu. Ona göre "oportünist" İngiliz sendikacılarla çöken ittifak işçilerin radikalleşmesine katkıda bulunmuş ve küçük İngiliz Komünist Parti'sinin etkisini artırmıştı.(66) 1927'deki, "yukarıdan" birleşik cephelerden "aşağıdan" birleşik cephelere doğru sol bir yönelimi başlattığı zaman bile "yukarıdan" olanları tümüyle dışlamadı; sosyalist partiler ve Avrupa sendikaları ile yeni ittifak kapılarını açık bıraktı.(67) Bu nedenle Stalinistlerin faşizme karşı bile (hatta özellikle faşizme karşı) sosyal demokratlarla birleşik cephe ya da işbirliğinin her türlüsüne kapıları kapatmaya başladıkları 1928 yılında Buharin'in onlara karşı çıkacağını önceden tahmin etmek hiç de zor değil. Onun işçi sınıfının birliği konusundaki ısrarcılığı, sosyal demokrat önderlere duyduğu bütün kişisel düşmanlığa rağmen, sosyal demokrasiyi, "sosyal faşizm"le eşitleme ve onları baş düşman ilan etme saçmalığına karşı direnmesini sağladı.

Her ne kadar Sol muhalefetle olan ilişkilerinde kendi çıkarlarına hizmet ediyor olsa da, Buharin'in yenilgilerin birleşik cephe ilkesinin iflasının habercisi olarak yorumlanmaması gerektiği savı savunulabilir gerekçelere dayanıyordu. Tanım itibariyle bu politikalar, azami komünist hedeflerin uzun ve eziyetli bir yolun en sonunda yer aldığı düşüncesini temel alıyordu. Ama bu, dışarıdaki başarısızlıkların Sovyet iç işleri üzerindeki derin etkisini hafifletmedi. Başka şeylerin yanında bunlar da, zaten kendileri de İngiltere ve Çin'deki taktikler konusunda ciddi bölünmelere uğrayan ve Çin komünistlerinin katledilmesine anlaşılır bir öfke duyan muhalefet önderlerinin, Stalin-Buharin yönetimine olan tepkilerine, Komintern sorunlarını da katmalarına neden oldu.

Çin felaketinden önce dış politika konusunda kamuoyu önünde suskun olan Sol, Trotsky öncülüğünde şimdi duumvirleri hem uluslararası devrime hem de Rus devrimine ihanet etmekle suçluyordu.(68) Bu noktadan sonra önderlik ile Sol muhalefet arasında giderek büyüyen ayrılık herhalde geri dönülmez bir yola girmişti. Bu arada Komintern'deki başarısızlıklar, Sovyet diplomasisindeki geri adımlar ve yeni uluslararası gerginliklerle -önemli olaylar arasında Mayıs 1927'de muhafazakar İngiliz hükümetiyle diplomatik ilişkilerin kesilmesi ve Sovyetlerin Polonya Büyükelçisinin Haziranda bir suikast sonucu öldürülmesi sayılabilir- birleşerek, savaş korkusu ve şiddetli bir yalıtlanma duygusu yarattı. 1927 yazından itibaren parti derinleşen bir bunalım atmosferine gömüldü. Bu, önderliğin ılımlı iç ve dış politikasının saldırılara hedef olmasına yol açtı, hizipler savaşını kızıştırarak Sol'un partiden atılmasının zeminini hazırladı ve Stalin-Buharin çoğunluğunun kendi içinde çatlaklara neden oldu.

Buharin ve Politbüro sağı için 1927 iyimser bir yeniden değerlendirme yılı olarak başladı; ekonomik politikalarının gücünü zayıflatan ve politik geleceklerini olumsuz etkileyen bir dizi birbiriyle bağlantılı krizle son buldu. Savaş korkusu birçok bakımdan sorunları birbirine bağlayan ana zincirdi. Savaş korkusunun ekonomik politika üzerindeki dolaysız etkisi, özellikle ulusal güvenliğin dayandığı sermaye malları sanayiinin önemli ölçüde genişlemesi gereğinin daha önce görülmemiş derecede şiddetle ağırlık kazanması ve (kapitalist ülkelere) "yetişilmesi ve geçilmesi"

biçimindeki parti sloganının ivedi, riskler içeren bir buyruğa dönüştürülmesi oldu. Kısacası, öngörülen sanayileşme modeli ve temposu eleştirilere hedef oldu ve (çok geçmeden açığa çıkacağı gibi) yeni yeni kesimlerde derin bir hoşnutsuzluğu kışkırttı. Kısa erimli askeri hazırlıklılık, Buharin'in 1927'den önceki ekonomik düşüncelerinde çok az bir yer tutmuştu; çünkü bütün "savaşlar ve devrimler çağı" laflarına rağmen hesaplarını hep uzunca bir "soluk alma fırsatı"nı bulacakları varsayımına göre yapıyordu.(69) Her ne kadar o ve müttefikleri artık ekonomik tavsiyelerini olası bir savaş bağlamında oluşturuyorlarsa da, 1927'nin geçici uluslararası gerginliklerinden daha uzun ömürlü olacağı anlaşılan kriz atmosferi, Buharinist politikaların ancak aleyhine işleyebilirdi.

Savaş korkusunun ikinci ekonomik sonucu, yıl sonuna, kökleri başka bir yerde yatan bir krizi keskinleştirinceye kadar kendini hissettirmedi. Buharin dahil parti önderlerinin ağzından tehlike işareti veren konuşmalar, 1927 yazı ve sonbaharı başlarında yaygın bir stokçuluğu başlattı. Kentlerde yiyecek kuyrukları başladı ve mal kıtlığı sorunu ciddi bir biçimde ağırlaştı. Önderlik, mal kıtlığının geçici olduğuna ve o sırada sürmekte olan, Ekime kadar da devam eden ve iyi giden tahıl toplama işleminin bu kıtlığı telafi edeceğine inanıyordu. Ama Kasım ve Aralıkta, önderliğin geçmişteki tarım politikasının yetersizliği ansızın, intikam alırcasına darbesini indirdi: Ucuz mal bulamayan ve kötü bir fiyatlandırmayla karşılaşan köylü, pazara çıkardığı malı aniden azalttı. Devletin toplayabildiği tahıl çok büyük bir düşüş göstererek bir önceki Kasım-Aralık rakamlarının ancak yarısına ulaşabildi.(70)

Kötü haberlerden -kısa bir süre sonra "tahıl krizi" olarak ilan edilecekti- Aralıktaki Onbeşinci Parti Kongresinde çok az söz edildi ama durumun nasıl üstesinden gelineceği, Politbüroda çoktandır gizli gizli tartışılmaya başlanmıştı. "Uykuda"(71) ve hazırlıksız yakalanan, köye köylünün elindeki stokları pazara çekecek hatta yakın gelecekte daha fazla ürün pazarlamasını güvence altına almaya yetecek kadar mal akıtacak durumda olmayan ve tahıl fiyatlarını yeterince yükseltip sanayi yatırımları planını kesintiye uğratmak istemeyen önderlik, Ocak 1928'de "olağanüstü önlemler"e başvuracaktı. "Tahıl cephesi"ndeki bu çok ciddi kararın ardından birçok şey geldi: Politbüro

sağı ile Stalin'in açık bir biçimde ayrışması ve 1929-1933 kolektif çiftlik devriminin başlaması bunların en önemlilerindendi.

Savaş korkusunun iç politika üzerindeki etkileri de bundan daha az kapsamlı değildi. Hükümetler geleneksel olarak, gerçek ya da hayali bir krizi ya muhalefeti tek bir birleştirici faktör çevresinde toparlamak ya da onu ezmek amacıyla kullanmak isterler. Stalin-Buharin önderliği ikinci yolu seçti; muhalefetin sadakatinin kuşkulu olduğunu ilan ederek dışarıdaki başarısızlıklara yönelttikleri eleştirileri boğmaya çalıştı. 1927 yazından başlayarak Sol, giderek artan bir biçimde baskıcı misillemelere, partiden atılma tenditlerine ve ilk kez sistematik polis baskısına hedef oldu. Böyle bir cezalandırmadan, duumvirlik çevresinde biraraya gelme eğilimi doğrultusunda en küçük bir işaret bile vermeyen Trotskyciler ve Zinovievciler de kısmen sorumluydular. Ekonomik politika alanındaki ayrılıklar büyük ölçüde azalmasına rağmen, çoğunluğun geçmişteki ve şimdiki iç ve dış bütün politikalarını benzeri görülmemiş bir sertlikle, Termidorcu ihanet olarak lanetleyen Sol, şimdi çoğunluğu toptan suçlu ilan ediyordu. Duumvirleri açıkça ülkeyi savaş zamanında yönetememekle suçluyorlar ve en azından önderlerin değişmesini talep ediyorlardı (bu talebi iyice çarpıcı hale getiren bir şey de, Trotsky'nin savaş zamanında Clemenceau'nun tutumunu örnek vermesiydi).

Parti kanallarından yararlanarak karşı çıkma yasaklanmış olduğundan muhalefet (biraz da devrimci bir nostaljiyle)(72) kitle gösterilerine, gizli bildirilere ve diğer illegal yollara başvurmaya başladı. Bu bir traji-komik olaylar dizisine, gizli polisin provokasyonu ile sonuçsuz, melodramatik Sol çıkışlar karmaşasına ve en sonunda çoğunluğun ültimatomuna yol açtı: Sol ya nedamet getirecek ve kendi kendini lağvedecekti ya da çok daha kötüsüne razı olacaklardı. Direnen Trotsky ile Zinoviev, Bolşevik devriminin onuncu yıldönümünden sekiz gün sonra 15 Kasım'da partiden atıldılar. Sol'un ezilmesi süreci bu kararı onaylayan ve geri kalan muhalefet önderlerini de partiden ihraç eden Aralıktaki Onbeşinci Parti Kongresinde tamamlandı. Çöken Zinovievciler en sonunda teslim oldular. Bir kaç hafta sonra Trotsky ve nedamet getirmeyen yandaşları başkentten sürüldü.(73)

Geriye baktığımız zaman Nisan-Aralık 1927 arasındaki olaylardan yalnızca Stalin'in karlı çıktığı çok açık görülüyor. Politbüro sağı -söylendiğine göreonun Sol'u partiden ihraç etme doğrultusundaki önceki girişimlerine direnmişti ama, savaş korkusu Stalin'e ilaç gibi geldi. "Pogrom havası"nı estirmesine yardımcı oldu ve "soğuk giyotin"i meydana çıkarmasına olanak tanıdı.(74) Komintern'in Çin ve İngiltere politikasına bu kadar ateşli bir şekilde saldırıya geçerek Sol, ihraç fikrine en az yatkın olan iki Politbüro önderinin, Buharin ile Tomski'nin içlerinde kalan son sempati duygularını da yok etti. Sonbaharda artık frenleyici eğilimini terk eden Buharin, muhalefetin "illegal" cüretkarlıklarına karşı öfke nöbetine katıldı. Muhaliflerin sık sık "inanmadıkları şeyi söylemeye... ve gerçekte istemedikleri kadar ileri gitmeye" kışkırtıldıklarının farkındaydı ve "bütün yüreğiyle" önderliğin ültimatomuna boyun eğeceklerini umuyordu ama, yine de "partimizde bu görüşlere sahip insanlara yer yok" sonucuna varmıştı.(75)

Politbüro sağı çok geçmeden Sol'un kesin olarak çökertilmesine sessiz kaldığına pişman olacaktı. Sağın yardımıyla Stalin kendisini eski müttefiklerine bağlayan ortak düşmanlarını tasfiye etmiş oluyordu. Politbüro sağı herhalde bunu yaparken kendi politik gücüne çok güveniyordu. Yüzeyde gerçekten de sağın yenilmesi güç görünüyordu. (Trotsky onların kısa sürede Stalin'i "ele geçireceklerini" tahmin ediyordu.)(76) Devrimci gücün belli başlı simgeleri olan başbakanlık, partinin kuramsal çatısı ve ideolojik organları, Komintern ve sendikalar ellerindeydi. Ama bir Sovyet Bagehot'u* bunların; iktidarın "saygın" ama yalnızca görünürdeki kaynakları olduğunu, gerçek "iş gören" gücün giderek artan bir biçimde Stalin'in parti makinesinde toplandığını anlardı.

Otoritenin böyle gerçek ve görünürdeki olarak ikiye ayrılmış olduğu gerçeği -ki bu başından beri Sovyet politikasının belirleyici özelliği olmuş ama sekretaryanın elindeki güç hizip çatışmalarını besledikçe yirmili yıllarda giderek belirginleşmişti- Ekim 1926'daki Onbeşinci Parti Konferansında gözler önüne serildi. İlk önce sırasıyla Buharin, Rikov ve Tomski

* Walter Bagehot: (1826-1877) Victoria İngiltere'sinin çok yönlü dehası olarak kabul edilen siyasi gözlem yeteneği ile ünlü iktisatçı ve siyaset yazarı.

raporlarını sundular. Ancak onlardan sonra, onuncu oturumda Stalin, geleneksel olarak en önemli konuşma olan parti üzerine raporunu sundu. Alışılmamış gündem sağın üstünlüğünü gösterir gibiydi. Ama o ay Stalin'in iki destekçisi daha, Yan Rudzutak ile Kuybişev dokuz kişilik Politbüro'nun asil üyeleri oldular. Her ne kadar Sağ Kalinin ve Voroşilov'u politikalarının inanmış destekçisi görüyorsa da Stalin tam bu noktada Buharin, Rikov ve Tomski'den bağımsız potansiyel bir Politbüro çoğunluğu sağlamış oluyordu.

Stalin ile Politbüro sağının arasının açılmasına zemin hazırlayan yalnızca güçler dengesinin değişmesi değildi. 1927 yılının iç ve dış sorunları, her ne kadar gözden geçirilip daha gerçekçi bir biçim almış olsa da Buharinist politikaların geçerliliği üzerine ciddi bir kuşku gölgesi düşürmüştü. Bu sorunlar Stalin'in "yüzde yüzelli Nepçi" müttefiklerinin ekonomik sağduyusuna olan güvenini sarsmış, başka yerlerden akıl alma ve kendi yolunu çizme eğilimini güçlendirmiş olmalıydı. 1927'ye gelindiğinde Kuybişev'in başını çektiği geleceğin Stalinist sanayileştiricileri, başta Yüksek Ekonomik Konsey olmak üzere stratejik ekonomik görevlere gelmişler, kendi çizdikleri sanayileşme politikaları doğrultusunda hareket etmeye başlamışlardı. Dahası, planlama, daha büyük sermaye yatırımı ve kolektifleştirme doğrultusundaki politika değişikliklerini başlatarak Buharin ve Rikov, öngörülen değişikliklerin farklı yorumlarına kapıyı açmış oluyorlardı. Örneğin, devlet planlama organlarında beş yıllık plan konusunda çok farklı anlayışlar kristalleşmişti bile. Daha Sol'un ihracından önce Stalinist bir plancı S.G.Srumilin Stalin'in sanayi devriminin felsefi sloganını dile getirmişti: "Biz hiçbir yasayla sınırlı değiliz. Bolşeviklerin fethedemeyeceği kale yoktur."(77)

Ekonomik politikanın Stalin-Buharin çoğunluğunu tam olarak ne zaman böldüğü bilinmiyor. Politbüro sağı ile Stalin'in yeni çoğunluğunu oluşturacak ekip arasında keskin ve sistemli görüş ayrılıkları 1928 Ocak sonu ya da Şubatta ortaya çıkmış görünse de kolektifleştirme, yatırım politikası ve sınai büyüme temposu sorunları üzerinde karşıt konumlar tahıl krizi haberlerinden de önce, Onbeşinci Kongre arefesinde biçimlenmeye başlamıştı. Kolektifleştirme ve belki de öteki konulardaki Kongre kararları, göründüğü kadarıyla önderlik içinde dışa yansımayan uzlaşmaları ifade

ediyordu.(78) Mahiyeti ve kapsamı ne olursa olsun önceki görüş ayrılıkları, Sol'u ihraç eden ve Onbeşinci Kongre'ye egemen olan birleşik Politbüro cephesini bölecek düzeyde değildi. Uzlaşma niteliğinde olsun olmasın ekonomik kararlar Buharin ile Rikov'un gözden geçirilmiş görüşlerini yansıtıyor, aşırılıklara karşı uyaran, temkinliliği, dengeli kalkınmayı ve NEP'in dokunulmazlığını vurgulayan bir dille yeni hedefleri ortaya koyuyordu. (Ancak bu hedefler farklı kişilere farklı şeyler ifade edecek kadar geneldi.)(79)

Politbüroda tam bir oybirliğinin olmadığına ilişkin öteki ip uçları önderlerin kongre konuşmalarında görüldü. Kulak sorununda Stalin ile Molotov, ana ekonomik raporu sunan Kalinin ile Rikov'dan farkedilecek kadar daha sertti.(80) Ayrıca Stalin kolektifleştirmenin gerekliliğini, Buharin ile Rikov'un kongre öncesindeki ifade biçimlerinden daha az esnek bir dille anlatarak, Sovyet tarımının sorunlarını ancak kolektif çiftçiliğin çözebileceğini söyledi ve "başka bir çözüm yoktur," sonucuna vardı. Ayrıca Avrupa kapitalizminin, Buharin'inkinden çarpıcı biçimde farklı bir değerlendirmesini yaparak stabilizasyonun sonunun ve "gerek sömürgelerde gerekse metropollerde yeni bir devrimci kabarışın" yakın olduğunu söyledi.(81) Ancak bunlar ve diğer ilgi çekici küçük farklılıklar yine de birbirinden tümüyle ayrı düşünce akımlarını yansıtmıyordu. (Stalinciler kendilerine ait konumlara doğru daha yeni yeni el yordamıyla ilerliyorlardı.) Aslında bu farklılıkların öne çıkmasının nedeni, Stalin dahil bütün önderlerin kongre konuşmalarında Buharinizmin temkinli, ılımlı, NEP yandaşı dilini kullanmalarıydı. Vurgulamalardaki farklılıklar da tutarlı değildi. Ne de olsa "kulaka karşı zorunlu bir saldırı"yı ilk kez öneren ve ilan eden Buharin'di. Ayrıca o ve Rikov, sınırlı da olsa artık ciddi bir kolektifleştirme çabasına girme gerekliliğine inanıyorlardı.(82)

Kongrede, görüş ayrılıklarını gösteren işaretlerin önemlileri politikalardan çok kişilerde toplanıyordu. İlk kez açıkça Stalin'den yana çıkıp Buharin'i eleştiren konuşmacılar oldu. Buharin'in Komintern üzerine raporunu okumasının ardından, adları genel sekreterle birlikte anılan iki genç parti yöneticisi Lazar Şatskin ve Beso Lominadze ile birlikte Profintern'in başındaki Lozovski, Buharin'in Batı kapitalizmini devlet kapitalizmi olarak tanımlamasını sert bir dille eleştirdiler ve daha önemlisi onu Komintern'de başgösteren "sağ tehlike"yi görmezden gelmekle suçladı-

lar.(83) Stalin'in kendini zekice uzakta tuttuğu bu eleştiriler kötüye işaretti. Bunlar yalnızca Buharin'in Komintern yöneticiliğine kuşku düşürmekle kalmıyor, dolaylı olarak onun partinin kuramcısı kimliğini hedef alıyordu. Devlet kapitalizmi kuramı onun Leninist zırhındaki en zayıf halkaydı ve Stalin'in Buharin karşıtı kampanyasının en gözde hedefi olacaktı. Son olarak bu ikinci dereceden vekillerin saldırıları Stalin'in Profintern ve Komsomol örgütlerini, sağın otorite ve gücünü zayıflatmak için bir araç olarak zekice kullanmasının başlangıcını belirliyordu.(84)

Sonuçta Aralık 1927'de, tam gözden geçirilmiş programlarını yasallaştırdıkları ve ideolojik karşıtlarını ihraç ettikleri günlerde, yani görünürdeki zafer anında Politbüro sağı politikalarını krizlerle kuşatılmış, politik konumlarını da tehdit altında buldular. Düştükleri umutsuz durumdan büyük ölçüde Buharin sorumluydu. Sol'un doğruluk payı taşıyan eleştirilerine kulak vermede bu kadar gecikmesi, değişikliğe uğramış politikalarını, büyük önem taşıyan Onbeşinci Kongre öncesinde zamanında ortaya koyamamış olması basiretsizlik örneğiydi. Sol'un "toplumsal olarak idamı"na katkıda bulunması başka bir yanlışı temsil ediyordu.(85) Bu yalnızca akıllıca olmayan bir politik karar değil, aynı zamanda önceleri sergilediği denetimlilik ve asgari ılımlılığı da gösterememekti. Kuşkusuz bu son intikam dansına yine "hoşlanmadan" ve "tepeden tırnağa ürpererek" katılmıştı. "Mücadelenin bunu bu kadar hızla ve bu kadar keskin bir biçimde öne çıkarmasını" beklemiyordu ve Zinoviev ile Kamenev'in teslim olmaları onu çok rahatlatmıştı. Buharin "muhalefet önderlerinin bu trajedisi"nden dolayı üzüntü duymuyor değildi.(86) Ama yine de onların ezilmesi doğrultusunda yetkisini kullandı ve buna yardımcı oldu.

Buharin böylesine kıyıcı davranma noktasına birden bire gelmedi. 1921'den itibaren parti içindeki muhaliflere gösterilen resmi hoşgörü giderek azalmaya başlamıştı; Lenin de içlerinde olmak üzere önderler, önceleri daha az sayıda muhalifi partiden ihraç etmişlerdi.(87) Ayrıca Buharin "soğuk giyotin"i de kişisel olarak ilk kez onaylıyor değildi. 1924'te başkalarının yanı sıra savaş dönemindeki dostu Zeth Höglund'un Komintern'den atılmasına öncülük etmişti. Şimdi de iki eski arkadaşı Vladimir Smirnov ile Preobrazenski'nin, yakın yoldaşı ve sürgündeki dostu Mihail Fişelev'in, 1918'de önderlik ettiği birkaç Sol Komünistin ve kendisinin de dediği gibi bir zamanlar

"birlikte savaştığı" düzinelerce Bolşeviğin partiden ihracına, hapse atılmasına, sonradan da ülke dışına sürgün edilmesine seyirci kalmıştı. Bir entelektüel, gücün keyfi kullanımına duyarlı bir adam ve düzeysiz Bolşeviklerin çok uzağında bir kişi olarak Buharin'in bu yanlışa düşmemesi beklenirdi. İktidar bütün eleştirel yeteneklerini köreltmemişti. Sovyetler Birliği'ndeki Komünistlerin ayrıcalıklı konumunu, anti-Semitizmi, Rus şovenizmini ve bürokratik yolsuzlukları görüyor ve lanetliyordu. Ama yine de eski dostlarını "ortak hiçbir noktaları olmayan" "düşmanları" olarak yasa dışı ilan etmişti.(88)

Bunu, önce de belirttiğimiz gibi, Sol'un görüşleri ve programlarını Bolşevizmle özdeşleştirdiği her şeye yabancı ve ölümcül derecede tehlikeli gördüğü için yapmıştı. Trotsky onu 1926'da şu sözlerle uyarmıştı: "Aygıt terörü sistemi yalnızca, gerçek ya da hayali olsun, adına ideolojik sapma denilen yerde durdurulamaz; kaçınılmaz olarak örgütün tüm yaşamına ve etkinliklerine yayılacaktır."(89) Buharin buna bir tepki göstermedi; ne açıkça kınadığı partinin "militaristleştirilmesi"ne, ne de Stalin'in giderek büyüyen gücü ve hırsı onun için Sol'la arasındaki *"köklü programatik görüş ayrılığı"* kadar önemliydi. Bu tek gözü kör yaklaşıma tutsak olan tek Bolşevik Buharin değildi. En sonunda 1928'de "bizimle Stalin arasındaki görüş ayrılıkları sizinle aramızdakilerden kat kat daha önemliydi" diyebilme noktasına geldiği zaman Trotsky, Buharin'in Thermidor'un yeryüzünde yaşayan ruhu olduğundan emin, "Stalin'le birlikte Buharin'e karşı olmak mı? Evet. Buharin'le birlikte Stalin'e karşı olmak mı? Asla!" diyordu.(90)

Saldırıya uğramış, lekelenmiş, sürgün edilmiş ve "tarihin ayak sesleri"ni dinlerken kendinden geçmiş bir Trotsky'nin körlüğü herhalde daha anlaşılır bir şeydi. Buharin'in daha az özrü vardı ve onu uyarabilecek şeyler çok daha fazlaydı. Kasım 1927'de eski bir yoldaştan onu "en iyi Komünistleri zindana atan", Ekim kahramanlarının Yakov Agronov gibi gizli polisler tarafından yargılanmasına göz yuman kişi olarak lanetleyen bir mektup aldı. Mektubu yazan kişi sözlerini müthiş bir kehanetle bitiriyordu:

Ayağını denk al Buharin yoldaş. Sık sık partimizde tartışırdın. Herhalde gelecekte de tartışmak zorunda kalacaksın. Şimdiki yoldaşların o zaman Agronov yoldaşı yargıç olarak verecekler sana. Örnekler bulaşıcıdır.(91)

DOKUZUNCU BÖLÜM

Buharin'in Düşüşü ve Stalin'in Devrimi

Fethetmeli ve yönetmelisin
Yoksa yenilir ve hizmet edersin
Ya acı çekecek, ya kazanacaksın
Ya örs olacaksın ya çekiç.

Goethe

1928-1929'da, Bolşevik yönetiminin onbirinci yılında ve on yıldan biraz daha uzun sürede Rusya ikinci kez bir devrimin arefesindeydi. 1929-1930 kışına gelindiğinde hiç kimsenin önceden kestiremediği bir şekilde, ülke ve 150 milyonluk halkı, sonuçları açısından 1917 dahil tarihin büyük "aşağıdan" altüst oluşları kadar önemli bir süreç olan Stalin'in "Yukardan devrim" cinnetini yaşıyordu.(1) Bütün diğer büyük toplumsal devrimler gibi Stalin'inki de eski düzeni önce darmadağın edecek, sonra silip süpürecek ve yeni, eskisinden köklü bir biçimde farklı bir toplum yaratacaktı. Ama burada yeni bir durum vardı: Yıkılan düzen, kendi de büyük bir devrimin yakın zamandaki ürünü olan NEP toplumuydu. Bu nedenle "yukardan devrim" öncesi olguları ele almadan önce "eski düzen"e, yıkılışının arefesindeki NEP Rusya'sına son bir kez göz atmak yerinde olur.

Sonraki Stalinist düzenle karşılaştırıldığında NEP'in -Sovyet yirmilerinin- belirleyici özelliği tek parti diktatörlüğünün otoriter çerçevesi içinde önemli bir toplumsal çoğulculuğun varlığıydı. Çünkü bir yandan partinin politik iktidar tekeli hırsla korunurken bir yandan da öteki alanlarda çoğulculuk ve çeşitlilik resmi makamlarca hoşgörülüyor, hatta yüreklendiriliyordu. Tabii, bunun en güzel örneği ülkenin ekonomik yaşamında sergileniyordu. Tarımsal üretimin hemen hemen tümü 25 milyon köylü işletmesinden

geliyordu. Milyonlarca küçük zanaatkar tüm mamul malların yaklaşık yüzde 28'ini ve temel tüketim maddelerinin yarısı ila dörtte üçünü üretiyordu. Sayısız küçük tüccar mal akışında hâlâ önemli bir rol oynuyordu (bunların birçok ürününün ilanları resmi komünist basında çıkıyordu).(2) Devlet sektörünün giderek ağırlık kazanmasına karşın özel girişimler yirmili yılların sonunda hâlâ Sovyet ekonomik yaşamının akışını belirliyordu. Yurttaşların çoğu, özellikle nüfusun hâlâ yüzde 80'ini oluşturan muazzam köylü çoğunluğu parti ya da devlet denetiminden uzak yaşıyor ve çalışıyordu.

Parti toplumsal yaşamın öteki alanlarını da tekeli altına almış değildi. Aslına bakılırsa, politik sistem içinde bile, bütün alt kademelerde ve yönetsel düzeyde partisiz insanlar ve görüşler geniş ölçekli bir katılıma teşvik ediliyorlardı. Örneğin, resmi politikaya ilişkin tavsiyelerde bulunan, bunları yürüten ve dolayısıyla biçimlendiren merkezi devlet bürokrasisinde, büyük ölçüde Bolşevik olmayan kişiler çalışıyordu. Bunların pek çoğu, eski devrim karşıtlarıydı. 1929'da, bütün devlet memurlarının yüzde 12'den daha azını komünistler oluşturuyordu ve Komiserlikler ile önemli devlet dairelerinin resmi yöneticileri genellikle parti üyesi olsalar da, altlarındaki personelin küçük bir bölümü komünistti.(3)

"Burjuva uzmanlar"ın (partisiz entelijansiyaya böyle deniyordu) bu şekilde yaygın kullanımı kısmen vasıflı parti kadrolarının yetersizliğinin bir sonucuydu ve yönetim bundan kaygı duyuyordu. Parti, kendi adamlarını yetiştirme ve önemli görevlere getirebilme hedefine çok önem veriyordu. Bu, özellikle, öğretmenlerin yüzde 3'ünü parti üyelerinin oluşturduğu eğitim alanı için geçerliydi.(4) Ancak gerek partisizlerin sayısı ve etkili konumlarından gerekse bunların yönetime katılmaya istekli olmalarından anlaşılacağı gibi, bu durum aynı zamanda, rejimin işbirliğine yönelik ekonomik politikalarına denk düşen, toplumsal alandaki uzlaşıcı ruhunu yansıtıyordu. Kısaca, partinin istemiş olsaydı tekeli altına alabileceği hassas alanlarda Bolşevik olmayan insanlar da önemli bir rol oynuyordu. Örneğin 1925'te, bütün resmi basın çalışanlarının en az üçte birini Bolşevik olmayanlar oluşturuyordu.(5) Konuya yerel seçimler düzeyinde bakacak olursak, 1924-1925 yıllarında görece özgür seçimler doğrultusundaki karar sonucunda, yerel Sovyet

üyelerinin yalnızca yüzde 13'ünü, sovyet başkanlarının da yüzde 24'ünü parti ya da komsomol üyeleri oluşturuyordu. (6)

NEP toplumunun çoğulculuğunu en güzel yansıtan, her zaman gerçek çokseslilığin ve resmi hoşgörünün barometresi olan kültürel ve entelektüel yaşamdı. Bu bakımdan yirmiler hatırlanmaya değer bir zenginlik ve başarı yıllarıydı. Partinin kendi entelektüel yaşamı, akademik kuruluşları, örgütleri ve bilimsel yayınları açısından; eğitim ve bilimden hukuka, felsefeye ve tarihe kadar sosyal kuramdaki yoğun tartışmalar açısından bu dönem, dayatmacı kuru ortodoksluk değil karşıt kuramlar ve rakip ekoller dönemiydi, "SSCB'de Marksist düşüncenin altın çağı"ydı. (7)

Parti dışında ise, devrimden sonraki geniş çaplı kültürel göçe karşın Sovyetler Birliği'nde yirmili yıllar, hemen her alanda çarpıcı bir sanatsal coşku ve yaratıcılık patlaması getirdi. Devrimin coşkulu atmosferinde, hiçbir resmi sanatsal öğreti baskısının olmadığı koşullarda, devletin, kooperatiflerin ve özel kişilerin desteği ile çok çeşitli eğilimlerdeki sanatçılar farklı estetik anlayışlarını, kuramlarını ve düş güçlerini göz kamaştırıcı bir biçimler şöleni içinde dile getiriyorlardı. Parti eğilimli sanatçılar ile "yol arkadaşları"nın birbiriyle rekabet ettiği, ulusal ve azınlık kültürlerinin serpilip geliştiği, çok sayfalı gazeteler ve kalabalık toplantıların yeniden canlandığı, kültürel çevrelerin, derneklerin ve manifestoların hızla çoğaldığı bir dönemdi. Batılı başkentlere gidip gelen Sovyet sanatçıları kendilerini uluslararası kültür kabarışının bir parçası hissediyorlardı. Her şeyden önce, deneyselliğin çağıydı bu, kültürel avangardın taşıdığı modernizmin (politik avangardın hoşgörülü yönetimi altında kısa ömürlü olsa da) görkemli bir boy verişiydi. (8)

NEP kültürü genellikle roman ve şiiriyle anılır. Yapıtlarının önemli bir bölümünü yirmili yıllarda veren birçok yazar arasında, Pasternak, Babel, Oleşa, Kataev, Fedin, Yesenin, Ahmatova, Vselovod Ivanov, Şolohov, Zamyatin, Leonov, Pilniak, Bulgakov, Mandelstam, Zoşçenko ve Mayakovski sayılabilir. Aslında, birçoğu NEP'ten sonra fiziksel ya da sanatsal olarak silinip giden Sovyet edebiyatının büyük adlarının tam bir listesi çok daha uzundur.

Ne var ki edebiyat bütün tablonun yalnızca bir parçasını oluşturuyordu. Çünkü, yine ancak birkaçını sayarsak, Ayzenştayn, Vertov, Pudovkin ve Dovçenko'nun modern sinemanın öncülüğünü yaptığı, Meyerhold ve Tairov'un tiyatroda bir devrim gerçekleştirdiği, Tatlin, Rodçenko, Maleviç, Lissitzki, Ginzburg, Vesnin ve Sternberg kardeşler, Melnikov, Leonidov ve diğer birçoklarının Rusya'da resim, mimari ve tasarımın yaratılmasına katkıda bulunduğu yıllar NEP yıllarıydı. Geriye baktığımızda Sovyetler'de yirmili yılların yalnızca Rus kültürünün "altın çağı" olmakla kalmadığı, NEP kültürünün, tıpkı Weimar kültürü gibi yirminci yüzyılın kültür tarihinin, parlak yapıtlar veren, yaşamı trajik bir biçimde son bulan ama kalıcı bir etki bırakan en önemli bölümlerinden biri olduğu açık.(9)

NEP'in toplumsal çoğulculuğu ve devlet liberalizminin göreceli ve sıklıkla belirsiz olduğu da doğru. Bazı sanatçılar kamu önünde aşağılanıyor ve yarı yarıya kara listeye alınıyor, partisiz uzmanlar sık sık baskıya uğruyor, toprak sahibi köylülere zaman zaman yerel görevliler tarafından kötü davranılıyordu. Ayrıca zenginliğini gösterme meraklısı Nepmanlara karşı ani polis baskınları bilinmiyor değildi.(10) Ama daha sonra onu izleyen dönemle karşılaştırıldığında ve kendi başına ele alındığında da NEP göreceli olarak çoğulcu ve liberal bir düzendi. Kısa bir süre sonra Stalinistlerin "çürümüş liberalizm" diye lanetleyecekleri uzlaşıcı ve birleştirici bir ruhu vardı.(11) Parti-devlet birçok "yarı-dost yarı-düşmanı"nı, (daha sonraları olduğu gibi parti yasaklarına gözü kapalı sadakat değil yönetsel bölge bağlamında tanımlanan bir kavram olan) "sovyetler"e seçilme hakkından yoksun bırakmamıştı.(12) Otuz yıl sonra Komünist reformcuların NEP'i liberal bir Komünizm modeli, Stalinizme bir alternatif olarak görmelerinin nedeni toplumsal çok renkliliğe karşı bu hoşgörü ve devletin toplumsal uyum ile (resmilik kazanan hukukun yokluğu durumunun tersine) hukukun egemenliğine ağırlık vermesiydi.

Ancak yirmili yılların sonu yaklaşıp, parti kendini ciddi sorunlarla karşı karşıya bulduğunda NEP, gelecekte nasıl görüleceği açısından değil, o günkü gerçeklikleri temelinde değerlendirildi. NEP önemli açılardan ciddi başarılar kazanmıştı. İç barış, politik istikrar ve ekonomik toparlanma getirmişti; üstelik bunları yaparken bir yandan da Bolşeviklerin politik

tekelini korumuş ve -"karşı devrimci eylemler"deki düşüşe bakılırsa- partinin halk arasındaki gücünü ve etkinliğini artırmıştı.

Bunlardan başka yirmili yıllar, devrimle başlatılan (ve NEP'ten sonra büyük ölçüde yarım bırakılan) toplumsal refah, eğitim, kadın hakları, boşanma, kürtaj gibi alanlarda ilerici toplumsal yasal düzenlemelerin daha da geliştirilmesine tanık oldu.(13) NEP'in iç barışı ayrıca, çoğunluğu oluşturan yoksul halkın eskiden beri yakasını bırakmayan toplumsal hastalıklara karşı savaşımında devletin önemli kazanımlar elde etmesini de sağladı. Sonuçta yirmilerin sonuna doğru, okur yazarlık önemli ölçüde artmış, ilk ve orta dereceli okullarda okuyan öğrencilerin sayısı savaş öncesi dönemin iki katına çıkmıştı. Ölüm oranı yüzde 26, çocuk ölümleri yüzde 30, cinsel hastalıklar neredeyse yarı yarıya azalmıştı.(14) Bunlardan çoğu, eğitim alanında olduğu gibi, geri kalmışlığı derinlere kök salmış bir toplumda ilk küçük adımları oluşturuyordu. Bir kısmı ise, toplumsal refah önlemlerinde olduğu gibi gerçeklik olmaktan çok, henüz bir vaad düzeyinde kalıyordu. Yine de, kaynakların kıtlığı göz önüne alındığında, Bolşevik yönetim iç savaşın sona ermesini izleyen birkaç yıl içinde önemli ilerlemeler kaydetmişti.

Gerçekten de hiç kuşku yok, Rusya'nın 1917 toplumsal devrimini gerçekleştiren sanayi işçileri ve köylüler, şimdi eski rejim yıllarından daha iyi yaşıyorlardı. Kısa erimli kazanımlarda devrimden en çok yararlanan köylüydü. Ortalama bir köylü hâlâ zor bir yaşam sürüyor, ilkel araçlar ve az sayıda hayvanla ancak kendi tüketeceği kadarını ekip biçiyordu ama devrim toprak sahibini ortadan kaldırmış, ona toprak sağlamış, ağır mali yükümlülüklere bir son vermiş ve onu bağımsız bir üretici durumuna getirmişti. Üstelik bütün bunların getirdiği politik yükümlülük de azdı. Yirmili yılların başlarında, devrimin dumanı dağıldığında köylü eski geleneksel yaşamına ve düzenine dönmüştü. Çok az parti görevlisi köy yaşamına müdahale ederdi. Köyü etkili bir biçimde yöneten 1928-1929'a kadar yerel sovyet değil, şimdi ihtiyatlı bir dille "köy birliği" diye anılan geleneksel komündü.(15) Sonuç olarak ve köylünün refahına yönelik çabaların da katkısıyla, Sovyet yönetimi kırsal nüfusun çoğunluğu arasında sevgi değilse bile kabul edilebilirlik kazanmıştı. Partinin saygınlığı ve etkisi özellikle

genç kuşak köylüler arasında yükseliyordu. Yabancı bir gözlemci 1928'de, "eski köy, yavaş yavaş da olsa gözlerimizin önünde yok oluyor," diyordu.(16)

Partinin adına ülkeyi yönettiği işçi sınıfının sanayi kesiminin kazanımları daha belirsiz. Bolşeviklerin işçilere ilk baştaki politik ve ekonomik iktidar vaadleri gerçekleşmemişti ama, genel durumları, çalışma koşulları, neredeyse Dickens'in romanlarını hatırlatan devrim öncesinden daha iyiydi. Kentlerin ve proletaryanın eski büyüklüğüne ulaştığı yirmili yılların sonlarında ortalama işgünü on saatten yedi buçuk saate düşmüş ve gerçek ücretler, Batı Avrupa standartlarına göre düşük olsa da 1913'e kıyasla yüzde 11 artmıştı. Ayrıca tıpkı köylü gibi fabrika işçisi de devrim öncesinden daha iyi besleniyordu. Bunların yanı sıra (sık sık yetersiz kalsa da) kapsamlı bir sosyal sigorta sistemi, sendikal kazanımlar ve ücretsiz sağlık ve eğitim hizmetleri işçilerin durumunda iyileşme sağlamıştı. Öte yandan kentlerde işsiz sayısı 1927'de 1,5 milyona ulaşmıştı; bu 1924'teki sayının iki katına eşitti; fabrika koşulları çok kötü, iş kazası oranı yüksek, yiyecek ve giyecek olağanüstü pahalıydı. Konut durumu ise devrimden beri ciddi bir biçimde kötüleşmişti.(17)

Elbette devrimden sonraki on yıllık süre içinde Sovyet işçilerinin neler kazandığını, neler kaybettiğini tam olarak hesaplamak olanaksız. İç savaş ve kıtlıkta ölen milyonları ve geride kalanlar üzerinde Bolşeviklerin yerine getirilmemiş vaadlerinin moral bozucu etkisini hesaba katmak gerek. Öte yandan işçiler ve daha az ölçüde olmak üzere köylülerin kazandığı toplumsal hareketlilik [sınıflararası geçişlilik] ve yeni düzendeki "statü devrimi"ni de kazanç hanesine yazmak gerek. Bolşevik ideolojinin sanayi işçileri ve yoksul köylülere verdiği saygın yurttaş kimliğinin psikolojik önemi tam olarak ölçülemez ama hesaba katmadan da geçilemez. Resmi propagandada bir yüceltme ya da küçük işlerin "işçi devletinin temsilcisi" sıfatıyla yapılması biçimini de alsa, önceden ayrıcalıklı sınıflara ait yerlere (müzeler, tiyatrolar, görkemli binalar vb) girebilme düzeyindeki basit noktalarda kendini gösterse de, statüdeki bu yükselme büyük bir olasılıkla maddi ödüllerin hâlâ düşük düzeyini kısmen telafi ediyordu.(18) Hesapların kesin sonucu ne çıkarsa çıksın, NEP'in son yıllarında, Stalin'in devriminin hemen arefesinde, Sovyet işçileri

1917 öncesinden ve sonra yaşayacakları yıllardan daha iyi bir yaşam sürdürüyorlardı.(19)

Ancak bu ekonomik, kültürel ve başka alanlardaki kazanımlar NEP Rusya'sının karşı karşıya olduğu önemli sorunları hafifletmiyordu. Bunlardan ikisi özel önem taşıyordu. Birincisi köylü tarımının ilkel, geri durumuydu. Bu sektör savaş öncesi üretkenliğinin pek az üzerine çıkabilmişti ve pazarlayabildiği ürün fazlası hâlâ, tehlike arz edecek şekilde, 1913 düzeyindeydi. İkinci sorun yine nüfusu kalabalık, üretkenliği düşük kırsal kesimle ilgiliydi: Kırsal göç kentleri vasıfsız, aç emekçilerle dolduruyor, işsizler kitlesini büyütüyor ve kentsel yaşam koşullarını daha da kötüleştiriyordu.(20) Partinin kırsal kesimdeki zayıf yönetsel ve ideolojik etkisiyle daha da ağırlaşan her iki sorun da Bolşeviklerin sanayileşme planlarını bozuyor ve NEP'in temelini oluşturan kent ile köy arasındaki piyasa ilişkilerinin kopma tehlikesine yol açıyordu. Aralık 1927'deki Onbeşinci Parti Kongresi, bir yandan daha iddialı bir planlama ve sınai yatırım, bir yandan da kısmen gönüllü kolektivizasyon ve devletin özel çiftçilere yardımı yoluyla bu sorunlara karşı cepheden saldırıya geçme kararı almıştı.(21) Buharinist ruhu ve kararlarıyla Kongre, "NEP yöntemleri"ne bağlılığını bir kez daha vurgulamıştı. Ancak, 1928'deki olayların da göstereceği gibi, partinin bazı kesimlerinde, daha yeni benimsenmiş olan bu politikaların çok yetersiz ve gecikmiş olduğu düşüncesi güç kazanmaya başlamıştı.

Partinin önüne koyduğu amaçlar açısından bakıldığında NEP o dönemde karışık bir tablo sunuyordu. Yirmili yıllarda Sovyet Rusya bir çarpıcı karşıtlıklar ülkesiydi: Geleneksel olanla modern olan, karasabanla traktör, yaygın bakımsızlıkla büyük inşaat projeleri, kültürel parlaklıkla süregelen kara cehalet, işsizlikle gösterişli bolluk, ücretsiz ilk öğretimle belki de bir milyon evsiz çocuğun oluşturduğu serseri güruhlar, sosyalist umutlarla önü alınamayan alkolizmin oluşturduğu karşıtlıklar.(22) Olumlu yanlar NEP'e ve önderliğin Buharinist politikalarına olan güveni destekliyordu. Olumsuz yanlar ise kuşku ve düşkırıklığı uyandırıyordu. Özellikle partinin alt kademelerinde hâlâ güçlü olan devrimci militan akım da aynı etkiyi yaratıyordu. Çünkü her ne kadar Sol yenilgiye uğratılmış ve inandırıcılığı yok edilmişse de "devrimci-kahraman" geleneği hâlâ yaşıyor, yalnızca 1917 ve iç

savaşa dönük bir nostaljiyle değil NEP toplumunun düşkün yanlarıyla da besleniyordu.(23) Ekonomik toparlanma ve kentsel gelişme ile birlikte yaygın bir fuhuş, kumar, uyuşturucu trafiği, yolsuzluk ve haksız kazanç da yeniden canlanmıştı. Bu olumsuzluklar Bolşevik duyarlılığı yaralıyor, NEP'in yüzüne "kötü niyetli bir ifade" konduruyor ve partinin "ateşli proleter saflık fanatikleri"ni rejimin "yarı dost-yarı düşmanları"na -nepman, zengin köylü, partisiz uzman ve sanatçı- karşı kışkırtıyordu.(24)

Öyle ya da böyle, küçültücü çıkış noktalarına, kusurlarına ve sorunlarına karşın, yirmili yılların ortalarına gelindiğinde Bolşevik liderler arasında NEP'in sosyalizme geçişin doğru yolu olduğuna ilişkin (kimi zaman kerhen de olsa) bir uzlaşma sağlanmıştı. Buharin ile müttefikleri -Piatakov onlara yüzde yüzelli Nepçiler diyordu- NEP'in en büyük savunucularıydılar. Ama, Piatakov'un sözünden de anlaşılacağı gibi, bütün rakip parti önderleri ve yirmilerin hizipleri NEP'i kabul ediyorlardı, yani "nepçi"ydiler. Genel olarak yaygın olan, Sol'un NEP karşıtı olduğu görüşü yanlıştır. Nitekim önderliğin ekonomik politikalarının en sert eleştiricisi olan Preobrazenski bile kendi programını ("ilkel sosyalist birikim") NEP'in ekonomik çoğulculuğunun, özel çiftçilik ve piyasa ilişkilerinin devamı temeli üzerinde formüle ediyordu. Ve birçokları için Bolşevik fanatiklik ve hoşgörüsüzlüğün simgesi olan Trotsky aynı zamanda NEP'in kültürel çok renkliliğinin önde gelen savunucusuydu.(25) Aslına bakılırsa, NEP'in bütün partinin politikası ve komünist yönetim modeli durumuna geldiğinin en kesin göstergesi, onu en sonunda yıkan Stalin'in bile yürürlükten kaldırılmasını açıkça savunmamış olmasıydı.(26)

1928-1929 yılları Sovyet önderliğinin politikasının yürütülüşü ve niteliği açısından bir dönüm noktası oldu. Bu yıllar yirmiler ve öncesinin açık parti içi politikasından otuzlu ve sonraki yılların kapalı politikasına geçişi belirlediler. 1927'de Sol'un partiden ihracına kadar parti içi politik çatışmalar büyük ölçüde basın organlarına yansırdı. Bolşevik önderler (dünyanın başka yerlerindekiler gibi) her ne kadar bölünmelerin açıkça ilanından hiç hoşlanmasalar da, karşıt hizipler kamu önünde -basında, kitlesel parti toplantılarında ve kongrelerinde ve hatta sokaklarda- tartışırlar ve destek ararlardı. Bu bakımdan önderli-

ğin açıklık politikası, NEP yıllarının Sovyet politik yaşamındaki -sınırlı da olsa- genel açıklığın bir parçasıydı. Bu açıklık, resmi ve gayrı resmi kurum ve yayınlarda dile gelen görüş çeşitliliğinden, Bolşevik önderlerin popüler dergilerde yayımlanan tabu tanımayan karikatürlerine kadar uzanıyordu.(27) Ne var ki 1929'dan sonra parti önderliği içindeki çatışma giderek daha çok kapalı kapılar ardında cereyan etmeye ve küçük işaretler dışında halkın gözleri önünden çekilmeye başladıkça bu atmosfer de kayboldu.

1928-1929 yıllarında Politbüro içindeki Stalin ve Buharin hizipleri arasındaki çatışma, bu gelişim sürecindeki bir geçiş episodunu oluşturdu. Gerçi her iki taraf da parti içinde daha geniş destek arama geleneğini sürdürüyordu ama bunu önceleri olduğundan daha üstü kapalı bir biçimde yapıyordu. Açık çatışma, önderliğin yüksek kademesini kapsayan, sadece belirli kişilere açık ve büyük ölçüde kamuya yansıtılmayan toplantılarla sınırlanmıştı. Kamuya açılan tartışmalar ise uzun ve yoğun olmakla birlikte açık bir politik dille değil, devrim öncesi günlerde Çarlık sansürüne karşı korunma amacıyla kullanılan ve parti içinde "Ezop dili" olarak bilinen dolaylı polemiklerin temkinli diliyle yürütülüyordu.(28) Aslında bütün o sert savaşım boyunca her iki hizip de kendi varlığını yadsıdı ve ancak 1929 ortalarında sonuç belli olduktan sonra karşıtlar resmen tanımlandı.

Bu, Stalin-Buharin önderliği içindeki iktidar ve politikaya yönelik ölüm kalım savaşımından daha geniş parti çevrelerinin haberi olmadığı anlamına gelmiyor. Politbüro ve Merkez Komitesi içindeki anlaşmazlıklarla ilgili haberler alt kademelerdeki parti görevlilerine her zaman tam olarak doğru olmasa da büyük bir hızla ulaşıyor ve "okuma yazması olan her partili" Ezop dilindeki tartışmaları anlıyordu.(29) Ama 1917-1918 yıllarından sonra parti içindeki en önemli çatışma, en az kamuya açık, en gizli olandı. Çatışma düpedüz yeraltında yürütüldü; sağ muhalefete (Buharin ve yandaşları böyle tanınıyorlardı) ait olanlar dahil, önemli programatik belgeler hiçbir zaman basılmadı.(30) Sonuç olarak Stalin'in "yukardan devrim"ine zemin hazırlayan politik gelişmeler birçok bakımdan, o zaman da, bugün de belirsizlik içinde kaldı.

Üç yıldır ülkeyi yöneten Stalin-Buharin koalisyonunun dağıldığı an için de bu geçerliydi. Bu birdenbire

olan bir şey değildi. Önderliğin 1927 sonlarına doğru ekonomik politika ve Komintern politikası alanlarında sola doğru yönelmesiyle birlikte doğan üstü kapalı görüş ayrılıkları, vurgulardaki farklarda, tedirginlikle verilen ödünlerde ve Aralık ayındaki Onbeşinci Parti Kongresindeki politik manevralarda kendini gösteriyordu. Bu görüş ayrılıkları yoğunlaştı ve 1928'in ilk aylarında bir patlama ile su yüzüne çıktı. Sol'un nihai olarak yenilgiye uğratılması Politbüro sağı ile Stalin arasındaki ittifakın politik mantıksal temelini nasıl ortadan kaldırdıysa, toplanan ürün miktarında 1927 sonlarındaki keskin düşüş de, ittifak içinde iç politika alanında uzlaşma noktası adına ne kaldıysa yok etti.

1928 Ocak ayı başında alınan "olağanüstü önlemler"e başvurma kararı, dönüm noktasını oluşturan olaydı. Oybirliğiyle alınan bu kararın sonuçları Politbüroyu neredeyse anında ve onarılmaz bir biçimde böldü. Buharin, Rikov ve Tomski kararı üzüntü verici, kısa erimli bir zorunluluk olarak onayladılar. Anlaşılan onlar kafalarında belirli bir sistem içinde yürütülecek sınırlı bir kampanya -yalnızca "kulak spekülatörleri"ne yönelik mali ve esas olarak hukuki, cezai önlemler- canlandırmışlardı. Bu önlemlerin en sertleri Ceza Yasasının 107. maddesinin öngördüğü gibi yasa dışı stoklanan mahsule bazı durumlarda el konulmasıyla sınırlı kalacaktı.(31) Operasyonun yürütülmesi Genel Sekreter olarak Stalin'e bırakıldı ve sonuç bambaşka oldu. Birkaç hafta içinde belli başlı tarım alanlarında yönetsel "taşkınlıklar" fırtınası esti. Bu, silahlı ürün toplama müfrezelerini, keyfi ve yasa dışı mahsul zoralımlarını ve tutuklamaları, yerel yöneticilerin itiraz hakkı tanınmayacak şekilde görevden alınmalarını, pazarların kapatılmasını ve hatta yer yer köylüleri zorla komünlere sokma girişimlerini içeriyordu. Bu dalga, kırsal kesim halkına savaş komünizmini hatırlattı. Üç aydan kısa bir süre içinde kentlerden 30 bin tam yetkili parti görevlisinin köylere akını bu çağrışımı daha da pekiştirdi. Panik ve NEP'in lağvedildiği söylentileri, kırı boydan boya kapladı.(32)

Yanlış tanımlanmış "olağanüstü önlemler"in yürürlüğe konulmasının sonuçlarından bir bölümünü önceden görmek mümkündü ve bunlardan bütün Politbüro sorumluydu. Ama kampanyanın aşırı sertliğinde ve kapsamında baş rol Stalin'e aitti. Kampanyanın mahiyeti daha

Ocağın altısında Stalin'in bürosundan yerel parti sorumlularına gönderilen savaş ilanı niteliğindeki "özel" direktiflerinden belli olmuştu.(33) Stalin'in en yakın çalışma arkadaşları -aralarında Mikoyan, Lazar Kaganoviç, Andrey Jdanov, Nikolay Şvernik ve Andrey Andreev yer alıyordu- yerel operasyonları yürütme görevini üstlendiler.(34) En ilgi çekici olanı da, ülke içinde çok az geziye çıkan Stalin'in, iyi bir hasata karşın toplanan mahsul miktarının düşük olduğu Sibirya ve Urallara üç haftalık bir gezi için 15 Ocak'ta yola çıkmasıydı. Gezisi askeri bir sefere benziyordu. Uğradığı her yerde yerel yöneticileri çağırıyor, yerel koşullara ve yasal prosedüre ilişkin açıklamaları kabaca kestirip atıyor, onları beceriksizlik ve korkaklıkla, zaman zaman da kulak ajanlığıyla suçluyordu. Eğer daha fazla mahsul toplamazlarsa daha kötü cezalarla karşılaşacakları ültimatomunu verip oradan ayrıldığında, arkasında sersemlemiş ve tasfiyeye uğramış parti örgütleri bıraktı.(35)

6 Şubatta Stalin Moskova'ya döndü ve Politbüroda ateşli bir tartışma başladı. Görünüşe göre Buharin, Rikov ve Tomski ilk kararı desteklediklerini kabul ediyorlar ama bu kararın yürütülmesi sırasında Stalin'in başvurduğu "aşırılıklar"a, özellikle orta köylülüğün cezalandırılmasına, zor kullanımının derecesine ve yerel pazarların ortadan kaldırılmasına karşı çıkıyorlardı. Tahıl krizinin temeldeki nedenleri de tartışılmış olmalıydı. Her iki taraf da kulakın tahıl fiyatlarını yükseltmek amacıyla stoklarını pazara çıkarmadığında görüş birliği içindeydi ama Stalin bu "stokçuluğun" boyutları ve ihaneti temsil etmesi konusunda çok daha dramatik bir tablo çiziyordu. Daha önemlisi, Stalin köylü tarımının gelişmeye açık olduğu düşüncesinden ansızın Sibirya'da vazgeçiverdi ve "küçük bireysel köylü ekonomisi temelinde artık hiçbir ilerleme kaydedemeyiz," sonucuna vardı. Her ne kadar Buharin ile Rikov artık sınırlı bir kolektifleştirme programına gereksinim olduğunu kabul ediyorlarsa da, bu aşırı uca vardırılmış formülasyon kabul edilemezdi. Onlara göre krizin temel nedeni, köylü tarımının yapısı değil, fiyat politikasında ve pazarın durumuna ilişkin hesaplamalarda devletin yaptığı hatalardı.(36)

Bu noktada tartışmaların çerçevesi neydi, tam bilinmiyor ama, sonuç Stalin'in geri çekilmesi ve büyük ölçüde sağdan yana bir uzlaşmaya varılması oldu. Ön-

derliğin direktifleri -bir yandan ilk karara egemen olan sert anti-kulak dil kullanılmaya devam ederken- şimdi vardırılan "aşırılıklar"a kesin bir dille karşı çıkıyor karşı çıkışı ve "olağanüstü önlemler"in Onbeşinci Kongrede benimsenen genel çizginin herhangi bir şekilde parçası olmadığı ve NEP'in yadsınması anlamına gelmediğini vurguluyordu. Stalin'in tahıl kampanyasının baş yürütücüsü Mikoyan, şimdi kampanyanın olumsuz yanlarının *"zararlı, yasa dışı ve kabul edilemez"* olduğunu ilan etmek zorunda kalmıştı.(37) Uzlaşma başka bir yerde, yaygınlaşmaya başlayan adıyla "tahıl cephesi"nde kendini gösteriyordu. Bu arada, Şubat ayında Rusya Cumhuriyeti'nin sağcı Tarım Komiseri Aleksandr Smirnov görevden alındı; ama yerine gelen de bir ılımlıydı ve Smirnov, herhalde Stalin'in denetim altına alınmasına yardımcı olması için, parti Sekretaryasına atandı.(38)

Tahıl kampanyası Politbüroyu bölmesinin yanısıra, beklenmedik ve geniş kapsamlı başka sonuçlar da verdi. NEP'in başlangıcından bu yana ilk kez devlet, köylünün ürün fazlasını dilediği gibi elden çıkarma hakkını geri alıyordu. Bunun iki yönlü etkisi oldu. Bir kere, çiftçinin devletin ona adil davranacağına ilişkin güvenini sarstı, dolayısıyla normal piyasa ilişkilerine ve Buharincilerin hesaplarını üzerine kurdukları serbest tahıl dolaşımına geri dönüşü zorlaştırdı. İkincisi, önlemler geçici olarak başarılı olunca -baharda bu önlemlere tekrar başvurulduğunda yıl ortasında toplanan ürün 1926-1927 düzeyine ulaştı- piyasayı kaldırma ve tahıl sorununa daha baskıcı çözümlere yönelik eğilimleri yüreklendirdi. Aynı derecede ürkütücü olan bir şey de, resmi ağızlardan yadsınmasına karşın "olağanüstü önlemler"in arkasının hiç kesilmemesiydi. Kriz süreklilik kazanıp derinleştikçe bu önlemler "ay be ay", kırsal kesimi çileden çıkaran ve 1929 sonunda devletle köylülük arasında kıyasıya bir gövde gösterisine yol açan gayrı resmi bir ürüne el koyma sistemine dönüştü.(39) Sonunda, ilk alınan karar ile onu izleyen altüst oluş arasındaki çelişki Stalin'in muhalifleri karşısındaki büyük üstünlüğünü gözler önüne serdi. Politikayı belirleyen Politbüroydu ama, Sekretarya aracılığıyla onu yürüten, dolayısıyla da dönüşüme uğratma olanağına sahip olan Stalin'di.(40)

Başlı başına sahip olduğu öneme karşın tahıl konusunda görüş ayrılıkları, 1928 başlarında patlak veren

daha genel bir çatışmanın yalnızca bir parçasıydı. Tahıl toplamada güçlüklerle karşılaşıldığı haberleri önderlik içinde, daha Ocakta çok farklı iki havanın varlığını açığa çıkardı. Süper-sanayileşmeci görüşleri Stalin'ce paylaşılan Kuybişev, partiyi piyasa mekanizmasından doğan engelleri dikkate almamaya ve "daha önce hiç olmadığı kadar... akıntıya karşı kürek çekmeye" ikna etmeye çalışıyordu. Başında bulunduğu Moskova parti örgütü ile sağın ana örgütsel desteğini oluşturan Uglanov, köyde uzlaşmayı ve sanayileşmede temkinliliği savunuyordu. Uglanov, Moskova Komitesine, 1927'de başlatılan büyük inşaat projelerinde kısıtlamaya gidilmesi ve köylülükle olan piyasa ilişkilerinde canalıcı öneme sahip tüketim malları sanayiine yapılan yatırımların artırılması gerektiğini söyledi.(41) Lenin'in dördüncü ölüm yıldönümünü, merkezi basın organlarını küçük çiftçinin önemini ve "kültür devrimi"nin önceliğini hatırlatan yazılarla doldurarak değerlendiren Buharin ve "ekolü"nün parolası, yine temkinlilikti.(42)

O sırada Stalin ihtiyatla ve sinsice sağın politik kalelerini yoklamaya başladı. Şubatta Moskova Komitesinin işlerine karışmayı denedi ama geri püskürtüldü ve Uglanov denetimi sıkılaştırdı. Kısa bir süre sonra Stalinist bir azınlık Kızıl Profesörler Enstitüsündeki Buharinist parti bürosunu devirme girişiminde bulunduysa da geçici bir başarısızlığa uğradı. Şubatta Komintern'in Yürütme Komitesinde bu kez bizzat Buharin, içlerinde Lominadze'nin de bulunduğu Stalin yandaşlarıyla çatıştı. Bir ay sonra Tomski ve çalışma arkadaşları, Avrupa sendikalarına karşı uzlaşıcı tutumlarının Stalinist Lozovski'nin saldırılarına hedef olmasına tanık oldular.(43) Ama Politbüro içinde önderlik, zorlanarak da olsa idare edecek kadar bir uyumla çalışmaya devam ediyordu. Mart başlarında Rikov'un ağır sanayi ve kolektif çiftliklere ayrılan tahsisatın kısılması önerisi tartışmaya yol açtı ama bir uzlaşmaya varıldı. Çatışma söylentilerinin yayılmasına karşın önderler görüş ayrılığına ilişkin hiçbir açık belirti vermiyorlardı.(44) 1928'in ilk yarısında kamu önündeki Buharin'e ilişkin tek tartışmaya, onu elinde sigarayla gösteren eski bir fotoğrafının yayımlanması yol açtı. Küçük Komünistler Birliği Piyonerler, Buharin'den bir ay önce sigarayı bırakacağına dair verdiği "Piyoner sözü"nü çiğneyip çiğnemediğini öğrenmek istiyordu.(45)

Bu alttan alta kaynayan çatışma ve politik belirsizlik ortamına şimdi başka bir tehlikeli sorun ekleniyordu. 10 Martta Donbass sanayi kompleksindeki Şahti madenlerinde teknik uzmanlar ve yabancı güçlerin parmağının bulunduğu karşı-devrimci bir komplonun açığa çıkarıldığı açıklandı. Ellibeş kişi sabotaj ve ihanetle suçlanıyordu; çoğu suçlarını itiraf etti. Düzmece bir öyküye benzeyen bu olayı ülke çapında bir politik skandala dönüştürmekle Stalin'in neyi amaçladığı açık. Bu şekilde Buharin'in uzlaşıcı politikaları ve iç barışa verdiği ağırlığı, Rikov'un Bolşevik olmayan uzmanların çoğunu çatısı altında barındıran devlet aygıtını yönetim biçimini ve bu uzmanların işlerini nasıl yaptıklarını denetlemekten sorumlu olan sendikalar üzerinde Tomski'nin önderliğini gözden düşürmeyi amaçlıyordu. Toplumsal etki açısından Şahti olayı neredeyse tahıl krizi kadar önemliydi. Bu olay, Stalin'in, Sovyet düzeni sosyalizme doğru ilerledikçe iç düşmanların açık ve gizli direniş biçimlerine giderek daha çok başvuracakları tezine ilk gerekçeyi hazırladı. Bu nedenle daha da uyanık olmak ve daha fazla devlet baskısı zorunlu hale geliyordu.(46) 1929'a gelindiğinde kırsal kesimde tırmanan baskıya paralel olarak, partisiz entelijansiyaya karşı, kitle halinde işten atma ve tutuklamalar biçiminde giderek şiddetlenen bir cadı kazanı kaynatılmaya başlanmıştı.

Bu durum başlangıçta doğrudan bir hizip çatışmasına yol açmadı. Denetimden çıkmış bir "uzman avı"na ilişkin işaretler -bu alanda Stalin ün kazanmıştı bile- Stalin'in destekçilerinden bir kısmını telaşlandırdı. Ama asıl tehdit altında olan sağdı.(47) Martta olan biteni haber aldıklarında sağ, ülkenin modernizasyon çabalarında partisiz uzmanların vazgeçilmez rolünü savunmak üzere Politbüroyu ivedilikle toplantıya çağırdı. Komünist uzmanların yetiştirilme işine hız verilmesi gereği üzerinde -şimdi Stalin'in dişiyle tırnağıyla asıldığı bir davaydı bu- herkez görüş birliği içindeydi; ama Buharin, Rikov ve Tomski'ye göre bu ne bir sınıf meselesiydi, ne de partisiz personele kötü davranmanın gerekçesi olabilirdi.(48) Sağ Şahti olayıyla ilgili gerçekleri sorgulamadı. Ama Stalin'den farklı olarak bunun tekil bir olay olduğunu, burjuva uzmanların çoğunluğunun yönetime sadık olduğunu ve bunlardan vazgeçilemeyeceğini, Şahti gibi diğer yönetsel bozukluk biçimlerinden aynı zamanda Stalin'e bağlı çalışan yerel parti sekreterlerinin de sorumlu olduğunu kamu önünde savundu.(49)

Her ne kadar Stalin'in Şahti olayına yaklaşımı hâlâ önderlik içinde bir azınlık tarafından paylaşılıyorsa da(50), onun politik emelleri açısından olayın taşıdığı önem kısa zamanda ortaya çıkacaktı. Stalin birkaç hafta sonra, politik art niyetlilerin yüksek kademelere tırmandığı ve her yerde sınıf düşmanlarının olduğu yolundaki karanlık imalarla, partinin eski "özeleştiri" sloganından etkili bir silah geliştirdi. Bu sloganın bayrağı altında, özellikle sendika aygıtları içindeki resmi "bürokratizm" ve "tutucu eğilimler"e karşı geniş kapsamlı bir haçlı seferi başlattı.(51) Bu bayrak Stalin'in adamları için çok cazip bir araç haline geldi; sağın çeşitli kalelerinde azınlığı oluşturan bu ekibin elinde, şimdi, kuşatılmış durumdaki sağ önderlere saldırma ve onlara karşı destek sağlamada meşru bir yol vardı. "özeleştiri" geleneksel bir Bolşevik ilke olduğundan Buharinciler kampanyayı onaylamak zorunda kaldılar ve kendilerini bu kampanyanın "kötüye kullanılması"na karşı uyarılarla yetinir durumda buldular.(52)

Stalin-Buharin koalisyonu çatırdamaya başladığından beri toplanan ilk Merkez Komitesi plenumunda, 6 Nisanda durum böyleydi. Tek tek önderler kapalı oturumlarda farklı tonlarda konuştularsa da, Politbüro dışa karşı görüş birliği içinde bir görünüm vermeye ve kararlarda uzlaşmaya özen gösterdi. Çoğunluğunu taşradan gelen görevlilerin oluşturduğu delegelerin genel eğilimi ve plenum kararları sağdan yanaydı. Olağanüstü tahıl önlemleri bir başarı olarak savunuldu ve bunların sona erdiği söylendi; ama bunlarda vardırılan "aşırılıklar" yuvarlak ifadelerle kınandı ve "kulaka karşı saldırı" dahil bir bütün olarak gelecekte uygulanacak politika, NEP çerçevesinde ve büyük ölçüde Buharinist bir ruhta formüle edildi.(53) Bir konuda Stalin açık yenilgiye uğradı. Stalin, büyük bir olasılıkla Şahti olayıyla bağlantılı olarak ve önceden hiçbir işaret vermeksizin yeni uzmanların yetiştirilmesi işinin, başında liberal Lunaçarski bulunan ve Rikov'un denetimindeki Eğitim Komiserliği'nden alınıp Kuybişev'in Yüksek Ekonomik Konseyi'ne verilmesini önerdi. Öneri, söylenene göre üçte ikilik bir çoğunlukla reddedildi.(54) Merkez Komitesi toplantısı sona erdiğinde tahıl krizi sona ermiş, sağın görüşleri ve politik gücü bir kez daha onaylanmış görünüyordu. Oysa bu bir yanılsamaydı.

Önderliğin sahte görüş birliğinin, iç anlaşmazlık-

ların ne kadar azını yansıtabildiği plenumdan hemen sonra çarpıcı bir biçimde ortaya çıktı. Politbüronun önde gelen iki üyesinden Stalin'in Moskova'da, Buharin'in Leningrad'da aynı gün yaptıkları konuşmalarda iki önder, parti politikası ve ülkenin durumuna ilişkin temelden farklı şeyler söylediler. "Tahıl cephesi"ndeki kavgacı tutumunu yeniden takınıp, "özeleştiri" adına açtığı haçlı seferinin üzerindeki perdeyi kaldıran Stalin'in tezi alabildiğine uzlaşmazdı: "İç düşmanlarımız var. Dış düşmanlarımız var. Bu bir dakika bile akıldan çıkarılmamalıdır yoldaşlar." Hedefi, adını koymadığı ama kim olduğu anlaşılabilen, "NEP'in savaşımı şiddetlendirmemek olduğunu zanneden" ve "kırda... hem zengini hem yoksulu aynı derecede hoşnut edecek bir politika"dan yana olan parti önderleriydi. Bu politikanın "Leninizmle hiçbir ortak yanı yok"tu; bu tip bir parti önderi "Marksist değil, aptal"dı.(55) Aynı anda, aynı konuları çok farklı bir tonda ele alan Buharin ilk kez kamuoyuna, "bazı kişiler"in "olağanüstü önlemler"i "neredeyse olağan" görme ve "bireysel ekonomilerin gelişmesinin önemini yadsıma ve genel olarak yönetsel yöntemlerin kullanılmasını abartma" "eğilim"inden duyduğu kaygıyı dile getiriyordu.(56)

Tam bu noktada tahıl krizi yeniden patlak verdi. Sert bir kış, köy rezervlerinin tükenmesi ve köylünün piyasadan çekilmesi sonucunda toplanan ürün miktarı bir kez daha keskin bir düşüş gösterdi. Nisan sonunda olağanüstü önlemler eskisinden daha şiddetli ve daha geniş kapsamlı bir biçimde yeniden yürürlüğe konuldu. Bu kararda Buharin, Rikov ve Tomski'nin nasıl bir rol oynadığı bilinmiyor; ama eğer desteklediler se bunu çok büyük tedirginliklerle yapmış olmalılar. Kulakların elindeki ürün fazlası ilk kampanya sırasında tükenmişti; şimdi önlemler arta kalan stokları elinde bulunduran ve çoğunluğu oluşturan orta köylünün sırtına binecekti. Sonraki iki ay içinde genişletilmiş tahıl toplama önlemleri ve bunlara eşlik eden "aşırılıklar", yaygın hoşnutsuzlukları ve kırsal alanda yer yer başkaldırıları kışkırttı. Kırdaki karışıklık haberleri ve yiyecek darlığı kentlerde işçiler arasında huzursuzlukları harekete geçirdi.(57) Gerginlik, Politbürodaki hassas dengenin kaldıramayacağı boyutlara ulaştı. Mayıs ve Haziranda Buharincilerle Stalinciler arasındaki bölünme kesin biçimini aldı.

1928 baharına kadar Buharin, Rikov ve Tomski'nin

önderlik içindeki ayrılıkları tartışılabilir gördükleri ve bunları Politbüro içinde çözmeye çalıştıkları anlaşılıyor. Ama şimdi özellikle Buharin, Stalin grubunun giderek radikal ve uzlaşmaz bir hal alan tutumundan ciddi olarak kaygılanıyordu.

Görüş ayrılıkları büyümeye ve sistemli bir biçim almaya başlamıştı. Çatışmanın merkezinde, rejimin güncel sorunlarına ilişkin (tahıl kıtlığı ve Şahti olayında örnekleri görüldüğü gibi) birbirine karşıt çözümlemeler yer alıyordu. Buharinciler bunların ikincil etmenlerin, devletin hazırlıksızlığının, kötü planlamanın, esnek olmayan fiyat politikalarının ve yerel yöneticilerin düştüğü yanlışların bir sonucu olduğunda ısrar ediyorlardı.(58) Öbür yanda Stalin ve çevresindekiler ise sorunların yapısal ve organik nedenlerden, dolayısıyla NEP'in içeriğinden ve zaaflarından kaynaklandığını savunuyorlardı. Stalincilere göre kulak stokçuluğunun yanı sıra tahıl krizi de köylü tarımının çıkmaz sokağını yansıtıyordu. Gerek tahıl krizi gerekse Şahti olayı "yanlış planlama ve arızi hataların" geçici bir yan ürünü değil, sonuna kadar götürülmesi gereken sınıf savaşının kaçınılmaz yoğunlaşmasının bir kanıtıydı.(59)

Buharin'in çözümlemesi, özel çiftçilere destek, esnek fiyat politikaları ve devlet kuruluşlarının ihtiyaçlara daha iyi cevap vermesi gibi ılımlı çözümler, Stalin'inki ise radikal çözümler öngörüyordu. Henüz Buharinist politikalara kapsamlı bir alternatif getirememişti ama Stalin farklı bir yöne, bütün cephelerde zora dayalı "olağanüstü önlemler" dahil "devletin amacını" ilan etme ve meşrulaştırmaya yönelmişti. Bununla bağlantılı olarak özel çiftçilikten gözden düşürücü bir biçimde söz etmeye, kolektif ve devlet çiftliklerini de "çıkış yolu" olarak yüceltmeye başlamıştı.(60) Anlaşmazlık tarım üzerinde odaklaşmış olsa da sanayi politikası ve o günlerde hazırlanmakta olan beş yıllık plana ilişkin uzantıları da o derece önemliydi. Yüksek Ekonomik Konseye yeni yerleştirilen Kuybişev'in elemanları daha şimdiden, oranlı kalkınma ve dengeli piyasa koşullarına ilişkin görüşleri Buharin'inkilerle benzerlik gösteren Gosplan'ın temkinli plancılarına saldırmaya başlamıştı. Mayısa gelindiğinde planlama konusundaki çatışmalar Politbüroya yansımaya başladı.(61) Dolayısıyla, söz konusu olan partinin bütün bir ekonomik politikası ve bir kez daha Bolşevik devrimin gelecekte izleyeceği yoldu.

Bütünüyle ele alındığında Stalin'in politik girişimleri, NEP'i bir iç barış ve kent ile kır arasındaki karşılıklı pazar ilişkileri sistemi olarak gören yürürlükteki Buharinist anlayışı tehdit ediyordu. Bu girişimler sağın, sorunların "NEP koşullarında ve NEP temeli üzerinde"(62) çözülebileceği ve çözülmesi gerektiği inancıyla açıkça çelişiyordu. Buharin'e göre daha da önemlisi, bunlar partinin daha dört ay önce Onbeşinci Kongrede onaylanan genel çizgisini çarpıtıyordu. Sağın revize edilmiş programını içeren kongre kararları, "kulaka karşı bir saldırı"ya, kısmi ve gönüllü nitelikte kolektifleştirilmiş sektöre ve sermaye malları üretimine ağırlık veren planlı bir sınai kalkınmaya yönelik sola doğru bir dönüşü öngörüyordu. Ancak her bir hedef ılımlı, Buharinist bir üslupla ortaya konmuş, aşırılığa varan politikalar özel bir dikkatle dışlanmıştı. Oysa şimdi Stalin bu sorunları yeniden yorumlayarak, örneğin "olağanüstü önlemler"i, kongrenin kulak karşıtı kararının olağan bir sonucu gibi göstererek yeni edindiği militan tavrı meşrulaştırmaya çalışıyordu. (63)

Stalin'in yürümeye başladığı yolun "partiyi ideolojik olarak saptırdığına" ve giderek "Onbeşinci Kongrenin çizgisinden farklı, yeni bir politik çizgi" durumuna geldiğine iyice ikna olan Buharin, Mayıs ve Haziran aylarında çatışmaya girmek zorunda bırakıldı. Politbüroyu tahıl kampanyalarının yalnızca kulakı değil tüm köylülüğü rejim aleyhine çevirmekte olduğu, bunun ise gerek partinin sanayileşme programını, gerekse onun politik varlığını tehlikeye düşürdüğü konusunda uyardı. "Kurtuluşun kolektif çiftliklerde olduğunu" hayal etmek tehlikeli bir saçmalıktı. Olağanüstü önlemlere son verilmesini, köylü çiftçilere önemli ölçüde yardımda bulunulmasını ve piyasa ilişkilerinin yeniden normalleştirilmesini istedi. (64)

Buharin ve onun izleyicileri ayrıca kamuoyunda Stalin'in görüşlerine karşı Ezop diliyle bir saldırı kampanyası açtılar. 6 Mayıstaki Sekizinci Komsomol Kongresindeki konuşmasında Buharin "sınıf savaşı"na ve tarımda "herhangi bir şekilde ani sıçrama"ya ilişkin içi boş slogancılığı eleştirdi; köydeki sonucu "asalaklık"tan başka bir şey olmayacak "vahşi" bir sanayiciliği savunanlara saldıran duygusal bir yazısı da üç hafta sonra yayımlandı. (65) Maretski ve Astrov gibi daha atak genç Buharinciler, partiyi mujike kar-

şı bir gövde gösterisine "kışkırtmaya" hevesli, "köylünün kesin olarak yıkımı" üzerine kurulu bir kolektifleştirme uğruna özel çiftçiliği defterden silen ve "olağanüstü önlemler"i "bir politikalar sistemi", "107. madde üzerinde sosyalizme ulaşma" yolu(66) olarak gören alt kademeden Stalinist yöneticilere ad vererek saldırdılar.

Bunlara paralel olarak Buharin'le Stalin'in ilişkisi de kötüleşiyordu. Kamu önünde birlikte göründükleri durumlar, bir yandan resmi birlik havasını korurken, giderek zor gizlenen karşıt konumlarını ortaya koyuyordu.(67) Stalin'in 28 Mayısta, "Tahıl Cephesi Üzerine" bir konuşma yapmak üzere Buharin'in prensliğine, Kızıl Profesörler Enstitüsüne yaptığı cüretkar hamle ile düello kızıştı. Stalin o güne kadar köylü tarımı üzerine kamuya hitap eden en uç noktadaki açıklamasını yaparak adını vermediği karşıtlarının tezlerine "liberal laf salatası" ve "Leninizmden kopuş" diye saldırdı. Aşağı yukarı aynı tarihlerde Buharin de özel konuşmalarda Stalin'i neo-Trotskyizmin temsilcisi olarak tanımlamaya başlamıştı.(68)

Bu arada Buharin, Politbüro içindeki nüfuzunu bir kez daha ortaya koyma çabasına girişti. Mayısta ve ikinci kez Haziranda, Rikov, Tomski ve Uglanov'un imzalarını taşıyan bir notu Politbüro üyelerine gönderdi. Bu notta Stalin'in çizgisini eleştiriyor, kendi tezlerini ayrıntılandırıyor ve görüş ayrılıkları nedeniyle artık Politbüronun "bir çizgisi ya da genel bir görüşü" olmadığını, alelacele günlük politikalar ürettiğini savunuyordu. Bu nedenle 4 Haziranda toplanacak olan Merkez Komitesi plenumunda kapsamlı bir tartışma açılmalıydı. Stalin, bir yandan Buharin'in politik önerilerinin "onda dokuzu"nu kabul ederken bir yandan da direniyor, önderliğin yine oybirliğiyle karar alması gerektiğinde ısrar ediyordu. Sonuçta öyle de oldu. Buharin, Stalin'in Politbürodaki taktiklerinin aldatıcı, kaçak döğüş taktikleri olduğundan, "bizi bölücü gibi göstermeyi" amaçlayan içi boş uzlaşmalar ve sahte yoldaşlık gösterilerinden oluştuğundan yakınıyordu.(69)

Haziran sonuna gelindiğinde dışa karşı takındıkları yüze karşın, önderlik içinde birlik gösterisi de, buna gerek de kalmamıştı. 15 Haziranda sağcı Maliye Komiser vekili Moşe Frumkin, Politbüroya kırsal alandaki durumu Buharin'inkinden de daha kötümser bir dille

değerlendiren, kaygıyla yazılmış bir mektup gönderdi. Mektupta görüşlerinin "birçok komünist tarafından" desteklendiğini söylüyordu. Politbüro bu mektubun, kolektif bir yanıtla birlikte Merkez Komitesi üyelerine dağıtılmasına oylamayla karar verdi. Stalin derhal bu kararı çiğneyerek Sekretarya aracılığıyla kişisel bir cevap gönderdi. Çileden çıkan Buharin onu, Politbüroya "genel sekretere bağlı bir danışma organı" muamelesi yapmakla suçladı. Stalin, Buharin'i "Sen ve ben Himalayalarız, ötekilerse bir hiç," sözleriyle yatıştırmaya çalıştı. Buharin bu sözleri "kıran kırana" bir Politbüro toplantısında aktardığı zaman Stalin "yalan" diye bağırıyordu. Artık konuşarak anlaşma noktasını aşmış bulunan iki eski duumvir arasındaki kopuş kesindi. Buharin Politbüroya yazılı tavsiyelerde bulunmayı reddederek (Çünkü, "ona bir kağıdı bile emanet edemezsiniz" diyordu) tavsiyelerini yüksek sesle okuyordu Stalin'den, "herşeyi en sonunda anlamaktan gelen" kesin bir nefretle söz ediyordu: "[Stalin] iktidarını korumayı her şeyin önüne koyan ilkesiz bir entrikacıdır. O an kurtulmak istediği insanın kimliğine bağlı olarak kuramları değiştirir."(70)

Politika üzerindeki çatışma bir kez daha Bolşevik önderliğinde bir iktidar mücadelesi bicimine dönüşmüştü. Merkez Komitesinin Haziran plenumunun arefesinde her iki Politbüro hizbi de dış destekçilerini - Stalin'in diliyle "periferi"lerini-(71) seferber etmişler, kıyasıya bir savaşa girmişlerdi. On yıl önce Buharin Moskova'da üslenen Sol Komünistlerin başını çekiyordu. Şimdi yine Buharinist etkinliğin merkezi, başka bir amaç için ve başka müttefiklerle, Moskova'ydı. Buharin, Rikov ve Tomski'ye yürekten ve tam destek veren Uglanov ve onun Moskova Komite Bürosundaki kurmayları, başkentteki konumlarından yararlanarak Stalin'in politikaları ve tutumuna karşı mücadelenin örgütsel üssünü oluşturuyorlardı. Hükümet ve parti içindeki müttefikleriyle toplantılar düzenliyorlar, bağımsızlar arasında kulis yapıyorlar ve Stalin'in *apparatçiki* ile kendi aygıt yöntemleriyle savaşıyorlardı.(72) Buharin, Rikov ve Tomski bakanlıklarda, sendikalarda, merkezi parti organlarında ve eğitim kuruluşlarında etkinliklerini artırmak, destekçilerini toparlamak ve "özeleştiri" bayrağı altındaki haçlı seferinin hızını kesmek üzere harekete geçtiler. (Bu grubun müttefiklerinden biri Çarlık için Yahudi pogromu neyse, Stalin için de bu

haçlı seferinin aynı şey haline geldiğini söylüyordu.)(73) Üstü kapalı mücadeleyle birlikte bir sözcükler savaş da başlamıştı; rakip hiziplere bağlı gazeteler Ezop diliyle yürüttükleri polemiklere hız vermişlerdi. Her iki taraf da gizli bildiriler dağıtıyordu.

Amaç, Merkez Komitesinin yetmişbir asil üyesinin çoğunluğunu kendi yanına kazanmaktı. Haziran plenumu yaklaştıkça kampanya yoğunlaştı. Görünüşe göre sağın lobicilik etkinliklerinin büyük bir bölümünü taşradan gelen delegelerle düzenli toplantılar yapan Uglanov ve Moskovalılar yürütüyordu.(74) Ama Buharin de kişisel kuryelerini gönderiyordu. Nitekim, Haziranda Slepkov Leningrad'a gitti. Bu kilit niteliğindeki parti örgütünde, kentin ajitprop dairesinin başındaki Buharinist Stretski ile *Leningrad Pravda*'nın editörü, yine Buharinist Petrovski örgütlenmeye başlamışlardı bile.(75)

Buharincilerin Merkez Komitesi üyelerine yaptıkları çağrı, derhal "olağanüstü önlemler"e kesin olarak son verme gereğinde ve Stalin'in bu önlemlerin uygulanmasında oynadığı sürtüşmeyi keskinleştirici rolünde odaklaşıyordu. Önlemlerin kötü ekonomik sonuçlar verirken kırda giderek daha da tehlikeli bir politik durum yarattığı, Stalin'in ürün toplama kampanyalarındaki yanlış tutumu ve diğer girişimleri ile Onbeşinci Kongre ve sonraki plenum kararlarını çiğnediğini, gelinen bu kötü noktadan da büyük ölçüde onun sorumlu olduğunu savunuyorlardı. Stalin'in politik başıbozukluğuna ve "Asya tipi politikalarına" karşı çıkışları sert bir dille kaleme alınmıştı ve görünüşe göre onu genel sekreterlikten alma hedefine yönelmişti. (Tomski'nin göreve talip olduğu açıktı ama Stalin'i devirmek için epey gayret gösteren Uglanov da mantıki bir adaydı.)(76) Her ne kadar bağımsız delegelerin "bölünme olacak diye ödü patlıyorsa" ve konuşmalar "Stalin'in yerine başka birinin geçmesi olasılığına" doğru yöneldikçe korkuları artıyorsa da, politikaya ilişkin konuşmalara verdikleri tepkiler (kuşkusuz bu duyarlılık yeni gelen köylü ayaklanmaları haberlerinden kaynaklanıyordu) Buharincileri yüreklendirdi.(77)

Gerçekten de sağın politik gücü 1928 baharı ve yaz başlangıcında çok önde görünüyor ve Stalin'in daha şimdiden son yılların her şeye kadir genel sekreteri

durumuna geldiği izlenimini yalanlıyordu. Resmi konumlarından gelen prestijleri ve otoritelerinin yanı sıra Buharin, Rikov ve Tomski partinin yürütme organlarında önemli bir oy gücüne sahiptiler. Sağcı Kalinin'in desteğine ve Voroşilov, Kuybişev ve Rudzutak'ın tarafsızlığı ya da yalpalamalarına da güvenerek, 9 kişilik Politbüroda Molotov ve Stalin'e karşı yeterli çoğunluğu sağlıyabileceklerini umuyorlardı.(78) Moskova parti örgütü ve sendikalarda önemli sayıda temsil edilmeleri onlara Orgbüroda çoğunluk, Sekretaryada ise güçlü bir azınlık -Stalin'in üç oyuna karşılık iki oy- sağlıyordu.(79) Merkez Komitesinde bir açık çatışma durumunda ortaya çıkacak tablo daha belirsizdi. Büyük bir olasılıkla Buharin 71 oydan 30'unu Stalin'le eşit paylaşacağını umuyor, geri kalanları bağlantısızlar olarak kabul ediyordu.(80)

Partinin yönetim organları dışında da sağın gücü daha büyük görünüyordu. Tomski'nin, 11 milyon işçiyi temsil ettiği varsayılan sendika "prensliği" bir başka örgütsel tabanı oluşturuyor ve etkili bir kamuoyu grubu işlevi görüyordu. Rikov'un başında olduğu Halk Komiserleri Konseyine bağlı olan ve toplumsal politikanın hazırlanması ve yürütülmesinde partinin dayandığı temeli oluşturan merkezi devlet bakanlıkları (özellikle Tarım, Çalışma, Maliye, Eğitim ve Gosplan) hâlâ ağırlıklı olarak Buharinist bakış açısına sahipti.(81) Sağın nüfuzu şimdi OGPU adını alan güvenlik polisine kadar uzanıyordu. Stalin ise daha şimdiden polis içinde gelecekte işine yarayacak kişisel bağlantılar geliştirmeye başlamıştı. (Buharin 1928'de telefonunun dinlendiğinden ve izlendiğinden yakınıyordu.) Ama örgütün şefi Viyaçeslav Menzhinski'nin genel sekreteri desteklemesine karşın iki yardımcısı Genrih Iagoda ile Mihail Trilisser sağa eğilimliydi.(82) Son olarak oldukça önemli bir nokta da, partinin kamuoyu oluşturucu kurumlarının kontrolünün hâlâ Buharincilerin elinde olmasıydı. Eğitim akademileri ve Merkez Komitesi'nin iki resmi organı *Pravda* ve *Bolşevik*'e ek olarak Buharinciler başkentte yayımlanan gazetelerin hemen hemen tümünü ve ikinci büyük kentin en önemli gazetesi *Leningrad Pravda*'nın kontrolünü ellerinde tutuyorlardı. Yalnızca bir tek önemli Moskova gazetesi, Genç Komünistler Birliğinin yayın organı *Komsomol Pravda* Stalin'in elindeydi.(83)

Olayların daha sonra göstereceği gibi, sağın politik konumu, sahip oldukları resmi görevler ve mütte-

fiklerinin sunduğu genel görünümün düşündürdüğünden daha sallantıdaydı. Başka faktörlerin yanı sıra Stalin'in altı yıldır partinin sekretaryasını kullanıyor olmasının getirdiği avantajlar, sağın "prenslikler"inin her birinde güçlü Stalinist azınlıkların varlığında, ilk başta tarafsız olan önderlerin hemen hemen hepsinin ondan yana geçmesinde, halen Politbüro ve Merkez Komitesi dahil yüksek organlarda aday üye durumunda bulunan parti sekreterleri başta olmak üzere ikinci kademeden önderler arasında Stalin'in pek çok sayıda destekçisinin olmasında, yani çok önemli noktalarda kendini gösteriyordu.(84) Belki Buharin ve dostları parti-devletin yüksek düzeydeki kurumlarında biçimsel olarak egemen durumdaydılar, parti-devletin iktidar simgeleri onların tekellerindeydi ama Stalin bir gölge hükümeti, "parti içinde parti"yi yönetiyordu.(85) En tepede, özellikle Politbüroda güçler dengesi Stalin'den yana kaymaya başlayınca Stalin'in güçleri her yerde, sağa sadık ya da sempati duyan kuşatılmış durumdaki önderleri bertaraf etmeye ve onların yerine geçmeye başladılar. Bu sürece on yıllık bürokratik merkeziyetçilik ve yukarıdan gelen emirlere uyma geleneği de yardımcı oldu.

Ama Merkez Komitesi 4 Temmuzda toplandığı zaman hem oyuncuların hem de seyircilerin gözünde güçler dengesi sağdan yanaydı. Bu, Stalin'in açık bir çatışmaya girme riskini göze alamamasında ve belli başlı konularda ödün vermeye devam etmesinde yansıyordu.(86) Ayrıca bu durum, plenumda cereyan eden olaylara (halka açıklanan Plenum kararları ile bir hafta süren oturumlarda yaşananlar arasında oldukça büyük fark vardı) Buharin'in gösterdiği şokla karışık tepkiyi de açıklıyor. Görünürde plenumdan zaferle çıkan Buharincilerdi. Bir uzlaşma niteliğinde olsa da ana karar (son kez) sağın ağzından kaleme alınmıştı. Karar çiftçilerin güvenliklerini ve NEP koşullarında oynadıkları vazgeçilmez rollerini güvence altına alıyor, olağanüstü önlemlere kesin olarak son vermeyi vaad ediyor ve Stalin'in muhalefetine karşın tahıl fiyatlarını yükseltmeyi öngörüyordu. Karar öylesine uzlaşma niteliğindeydi ki, partiden atılmış Sol muhalifler sağın zaferine bayağı üzüldüler. Trotsky, "tıpkı Stalin'in Zinoviev'i dize getirmesi gibi" Buharin ile Rikov'un da çok geçmeden "Stalin'i Trotskyist diye dize getireceği" kehanetinde bulunuyordu.(87)

Gerçekte plenumun sağ açısından önemli bir gerile-

meyi temsil ettiğini Buharin de anlamıştı. Ayrılık şimdi kısmen Merkez Komitesi önünde de açığa çıkmıştı.(88) Politbüro önderleri zorlama diplomatik tutumlarını sürdürürler ve genellikle birbirlerini ancak dolaylı bir biçimde eleştirirlerken bunların destekçileri birbirlerine sert ve açık saldırılarda bulunuyorlardı. Molotov, Mikoyan ve Kagonoviç Stalin'in ağzından, Stetski, Sokolnikov ve Osinski sağın ağzından konuşuyordu (yıllarca partinin sol kanadında yer alan Osinski Moskova'daki gençlik yıllarına uzanan politik dostlukları nedeniyle Buharin'e katılmıştı). Köylü politikası konusundaki ateşli tartışma başladığında sağın çoğunluğu kazanma umutları söndü. Buharin oldukça önem taşıyan Ukrayna ve Leningrad delegelerine güvenmişti. Oysa her iki kentin delegeleri de tartışmaya katılmadı; Leningrad, kendi delegelerinden biri olan Stetski'nin uzağında durmayı tercih etti.(89) Köylüler arasındaki karışıklıklardan içtenlikle endişeye kapılan birçok delege her iki yana da eğilim gösterir nitelikte konuştu; ama bu delegeler Stalin'e yüklenmekte ya da sanayileşme hamlesinin aleyhine olacak bir biçimde köylülüğe sınırsız ödün vermeyi onaylamakta isteksizdiler. Stalinist eğilimde değildiler ama sağdan da uzaklaşmışlardı; Buharin'e göre en iyimser ifadeyle "anlaşmazlıkların derinliğini hâlâ anlamıyorlar"dı. Daha kötüsü sağın Politbüro çoğunluğunu kaybettiği açıktı. Davranışlarının gösterdiği ve Buharin'in de dediği gibi Kalinin ve Voroşilov "son anda ihanet" etmişlerdi... "Stalin'in onlar üzerinde özel bir etkisi var"dı.(90)

Delegelerin havasını sezinleyen Stalin, ekibini daha da cesaretlendirdi. Bir yandan Molotov ürün toplama kampanyalarına ilişkin konularda *Pravda*'da çıkan başyazıları, dolayısıyla da Buharin'i açıkça eleştirirken, Kaganoviç de "olağanüstü önlemleri", bunları "her zaman ve her türlü koşullar altında" aklayacak kadar bol keseden savunuyordu.(91) Plenumun sonlarına gelindiğinde Buharin ile Stalin esas konuşmaları yapmak üzere söz aldılar. Güveni sarsılan Buharin Merkez Komitesini etkilemeye çalışıyordu. Gelişen bir tarım olmaksızın istikrarlı bir sanayileşmenin olmayacağını, tarımın ise ürün toplama kampanyaları yüzünden gerilemekte olduğunu anlattı. Dahası "kitlesel bir hoşnutsuzluk dalgası" ve "birleşik bir köylü cephesi" ile karşı karşıya kalan rejim köylülükten kesin bir kopuşun eşiğindeydi: "Çanlar iki kez çaldı, bundan sonra üçüncüsü gelecek."(92) Stalinciler buna "panik

tellalı" yuhalamalarıyla yanıt verdiler. Genel Sekreter de eleştirilerden hiç etkilenmemişti. Sağın uyarılarını "karamsar felsefeler" ve "teslimiyetçilik" tanımlamalarıyla bir kenara iterek sınıf savaşından ve kolektifleştirmeden dem vuruyordu. Üstelik birden, bire yeni, önceden sözü edilmemiş bir köylü politikasının kuramsal mantığını ortaya koydu: Sovyet Rusya'nın sömürgeleri olmadığına göre köylülük, sanayileşmeyi finanse etmek üzere "`haraç' yerine geçecek bir şey" ödemeliydi. Buharin donakalmıştı. Eski müttefiki Preobrazenski'nin yalnızca mantığına değil yırtıcı retoriğine de sahip çıkıyordu.(93)

Biçimsel olarak plenum hiçbir şeye karar vermiş değildi. Buharin ve müttefikleri doğrudan bir yenilgiye uğramamışlardı; kararlar büyük ölçüde onlara aitti. Delegelerin çoğu kemikleşmiş partizanlar durumunda değil, şaşkındılar. Ama Buharin sağın tehlikeli durumunu sezmişti. Politbüroda azınlıktılar ve Merkez Komitesini de çevrelerinde toparlayamamışlardı. Karşılarında acımasız, becerikli "bizi boğazlamaya" kararlı olan ve politikaları ülkeyi "iç savaşa götürecek" bir düşman vardı ve o, "ayaklanmaları kanla boğmak durumunda kalacaktı."(94) Olayların bu yönde gelişmesinden korkuya kapılan Buharin, duyulduğu zaman kötü sonuçlara yol açacak bir adım attı. "Parti disiplini"ni çiğneyip gözden düşmüş Zinoviev-Kamenev muhalefetiyle kişisel temas kurdu. 11 Temmuzda, plenumun sona ermesinden bir gün önce Kamenev'i ziyaret etti.

İkisi arasında geçenleri Trotskyistler tarafından 6 ay sonra gizlice ele geçirilip yayınlanan bölük pörçük notlardan öğreniyoruz.(95) Stalin'in yakında Sol'la uzlaşacağına ilişkin yine Stalin kaynaklı söylentilere inanan Buharin, Zinoviev ile Kamenev 'i böyle bir şeyden vazgeçirmek ya da onları bu işin dışında kalmaya ikna etmek için gelmişti. O, Rikov ve Tomski bir konuda anlaşıyorlardı: "Şimdi Politbüroda Stalin'dense Zinoviev ve Kamenev 'in bulunması daha iyidir... Stalin'le aramızdaki görüş ayrılıkları sizinle aramızdakilerden kat kat daha önemli." "Son derece sarsılmış" durumdaki Buharin bölünmenin öyküsünü anlatırken, Kamenev ondan "sonunun geldiğini bilen bir adam" izlenimini almıştı. Stalin'in şeytani kötülüğü Buharin'de bir saplantı halini almıştı. Ondan, "izlediği çizgi tüm devrim için yıkıcı olan" "bir Cengiz Han" diye söz ediyordu. Hamlet benzeri bir

çıkmaza saplanmış olan Buharin mücadeleyi açığa taşımak istiyor ama bunu da yapamıyordu; çünkü Merkez Komitesi her kim olursa olsun açık bölünmeye neden olma suçunu işleyen kişinin aleyhine dönerdi. "Biz, işte bu ülkeyi kıtlık ve yıkıma sürekleyen adam, diyeceğiz. Onlar da, kulakları ve nepmanları savunuyorlar, diyecekler." Buharin'in tek umudu, kendi temkinli çabaları ve dışarıdaki olayların Merkez Komitesini Stalin'in "ölümcül bir rol" oynadığı konusunda ikna etmesiydi. Bu minval üzere konuştuktan sonra Buharin Kamenev 'den buluşmalarının gizli kalacağına ilişkin söz alarak ve izlendiklerine ilişkin uyarıda bulunarak orayı terk etti. İkisi, o yıl aynı derecede melankolik ve sonuçsuz iki görüşmede daha biraraya geldiler.(96)

Temmuz plenumu savaşımın can alıcı önemdeki episotlarından birini oluşturdu. Her ne kadar ona kesin bir politik zafer ya da pragmatik bir egemenlik kazandırmadıysa da, plenum Stalin'e cesaret verdi ve sağı önderlik içinde azınlık durumuna düşürdü. Stalin alternatif politika arayışları içinde ve politik gücü konusunda tereddütte, sağ da bölünmenin gizlenmesine göz yumarken, Politbüronun birlik gösterisi devam ediyordu. Ama şimdi avantajlı durumda olan Stalin'di. Stalin bu avantajı ilk kez farklı bir arenada kullandı. Komünist Enternasyonalin Altıncı Dünya Kongresi 17 Temmuzda Moskova'da toplandı. Kongre altı hafta sürdü. Bu süre içinde Buharincilerle Stalinciler uluslararası örgütün ve yurt dışındaki komünist politikanın kontrolünü ele geçirmek için kıran kırana bir savaş sürdürdüler.

1928 yazında sorunlar billurlaştığında açıklığa kavuşacağı gibi, söz konusu olan, son yedi yıl boyunca yürürlükte olan Komintern politikaları ve özellikle 1925-1926'dan beri Buharin'in birleşik cephe konusundaki tavrıydı. Tartışmanın öyküsü iç politika konusundaki tartışmaya paraleldi. Komintern çizgisindeki değişiklik de Çin ve Batıdaki gerilemelerin ardından, Buharin'in öncülüğünde 1927'de başlatılmıştı. Burada da Buharin, sola doğru yönelimi radikal bir kopuş değil, komünistlerin etkinliklerinde daha bağımsız olmalarına ve Avrupalı sosyal demokratlarla daha az üst düzeyde işbirliğine yönelik ılımlı bir revizyon olarak algılıyordu. Daha militan bir tavır isteyen sesler 1927 sonlarında yükselmeye başlamıştı ama, Buharin'in Kominterndeki otoritesi ve politikalarına

doğrudan saldırılar Stalin'in önce desteği sonra aktif müdahalesiyle 1928'de gerçekleşti. Hazırlık niteliğindeki atışmalar Şubat ve Martta Komintern Yürütme Komitesi toplantısı ile Dördüncü Profintern Kongresinde üstü örtülü bir biçimde yürütüldü.(97) Temmuzda, büyük bir olasılıkla Merkez Komitesi plenumunda Stalin, Buharin'in gelecek kongrede kabul edilecek Komintern Program taslağını (Buharin'in 1922'den beri üçüncü ve en iddialı program taslağıydı) açıkça eleştirmişti. "Programın birçok yerinin elle tutulacak yanını bırakmadı," diyordu Buharin, Kamenev 'e.(98)

Uluslararası politika konusundaki savaşım, Batı kapitalizminin sağlığı ve yakında devrimci durumların ortaya çıkma olasılığına ilişkin birbiriyle çelişkili tahminler çevresinde dönüyordu. Sonuç olarak bu savaşım, başladığı resmen ilan edilmiş ve 1927'de çeşitli biçimlerde tanımlanmış olan "üçüncü evre"nin niteliğine ilişkin bir tartışma biçimini aldı. Stalinciler şimdi kısaca Almanya'dan Amerika Birleşik Devletleri'ne kadar ileri kapitalist ülkelerin derin iç krizlerin ve devrimci kabarışların eşiğinde olduğunu savunuyorlardı. Bu onları üç taktik talebe götürüyordu. Birincisi yabancı komünist partiler baştan aşağı bağımsız bir politika izleyerek, sosyal demokratlarla her türlü işbirliğini reddederek ve en önemlisi her yerde rakip sendikalar kurarak ortamı kızıştırmalıydılar. İkincisi, komünist partiler, Stalincilere göre açık reformizmden işçi hareketinin baş düşmanı "sosyal faşizm"e dönüşmekte olan sosyal demokrat partilere saldırarak işçi sınıfı üzerindeki reformist etkiyi süreç içinde yıkmalıydılar. Üçüncüsü, bütün komünist partiler saflarını muhaliflerden, özellikle de şimdi yeni koşullarda içerdeki baş düşman durumuna gelen "sağ sapmalar"dan temizleyerek devrimci savaşa hazırlanmalıydılar.(99)

Bu Buharin'in Komintern politikalarının baştan aşağı reddi anlamına geliyordu. Daha önce gördüğümüz gibi, Buharin'in 1926-1927 yıllarında günün koşullarına uyarlanıp yeniden ortaya konulan ileri kapitalist sistemler hakkındaki görüşleri, onun savaş öncesi "devlet kapitalizmi" kuramından türetilmişti. Ona göre kapitalizm "üçüncü evre"sinde iç çöküntüler yaşamıyor, stabilizasyon süreci daha yüksek bir teknolojik ve örgütsel temel üzerinde ilerliyordu. Devrimci kabarışlar kaçınılmazdı; ama Batıda bunlar kendi başına iç krizlerden değil, "dış çelişkilerden" kaynak-

lanacak, emperyalist savaşla birlikte gelecekti. Bu nedenle, Buharin ve izleyicilerine göre, Batı kapitalizminin devrimci kabarış sonucunda bir çöküşün eşiğinde olduğu iddiası "kökten yanlış, taktik olarak zararlı ve kuramsal olarak ciddi bir biçimde hatalı"ydı; bu, "gerçek ilişkilerle bağlantının kopması" anlamına geliyordu.(100) Devlet kapitalist sistemlerin süregelen gelişimi, komünist partilere "yalıtlanma", işçi sınıfına ise "trajedi" getirecek olan Donkişotvari sekter maceraları değil, işçi sınıfının birliğinigerektiriyordu.(101)

Zinoviev tarafından geliştirilen ama Stalin tarafından bir politika haline getirilen sosyal demokrasiyi "sosyal faşizm" olarak görme çılgınlığı, son derece trajik sonuçlar doğuracaktı. 1928'de Komünistler için faşizm, esas olarak Mussolini İtalyası ile özdeşleştirilen, belirsiz ve üzerinde çok az düşünülmüş bir gericilik fenomeniydi; Hitlercilik tehlikesi ise hâlâ uzaktı. Kominterndeki çoğu girişimlerinden farklı olarak, sosyalistlerin faşistlere bir şekilde yakın ve hatta onlardan daha kötü olduğu düşüncesi, Stalin'in kafasında çok daha önceden oluşmuşa benziyor. 1929-1933 Komintern felaketinin ritüel halini almış sloganı biçimine dönüşecek olan şeyi o, 1924'te dile getirmişti: "Sosyal demokrasi objektif olarak faşizmin ılımlı kanadıdır... Bunlar birbirinin karşıtı değil ikizidir."(102)

Sosyal faşizm üzerine kamuoyuna yansımayan tartışma hâlâ tam olarak bilinemiyor ama, bir politikayı belirleyici unsur olarak bu kavrama Buharin'in karşı çıkışı oldukça net görünüyor.(103) Buharin 1914'ten bu yana sosyal demokrat liderlere karşı Bolşevik düşmanlığına oldukça büyük katkılarda bulunmuştu ve şimdiki düşünceleri de onları dönekler ve kapitalist düzenin savunucuları olarak lanetlemeyi dışlamıyordu. Şimdiki düşüncelerinin dışladığı şey, Avrupalı işçilerin ezici çoğunluğunu temsil eden sosyal demokrat parti ve sendikalarının "sosyal faşistler" ve işçi hareketinin baş düşmanı olarak defterden silinmesiydi: Komintern'in Altıncı Kongresinde varılan politik uzlaşmanın, onun "sosyal demokrasinin *sosyal faşist eğilimleri*" olduğunu kabul etmeye zorladığı anlaşılıyor. Ama Buharin hemen arkasından şunu eklemeyi de ihmal etmiyordu: "Ancak, sosyal demokrasiyi faşizmle aynı kefeye koymak aptallık olur." Dahası komünistlerin sosyalistlere karşı faşistlerle ittifak kurabile-

ceğini savunan eğilimlerin başgöstereceğini tahmin ediyor ve buna karşı çıkıyordu: "Taktiklerimiz sosyal demokrat işçilere hatta alt kademeden sosyal demokrat örgütlere seslenmemizi dışlamaz; ama biz faşist örgütlere seslenemeyiz." (104)

Bütün bu politik anlaşmazlık noktaları Komintern'in Altıncı Kongresinin kapalı oturumlarında tartışıldı. Ama gerçekte iki ayrı kongre cereyan ediyordu. Politik sekreter ve kağıt üzerindeki başkan olarak Buharin, resmi nitelikte olan, kamunun gözü önündeki kongreyi yönetiyordu. Oturumları açıyor ve kapıyor, üç ana konu üzerindeki raporları okuyor, övgüler ve çoşkulu alkışlar alıyordu. Yüzeyden bakılınca uluslararası hareketteki kariyerinin doruğundaydı. Perde arkasında ise onun yönetimi ve politikalarına karşı bir "koridor kongresi" sürmekteydi ve bu tamamen ayrı bir havada yapılan kamuya açık konuşmalara ancak belli belirsiz yansıyordu. Koridor kongresi, Rus delegasyonundaki Stalinist çoğunluğun Buharin'in belli başlı tezlerini geri çekip bunlarda değişiklik yapmasıyla başladı ve hızla (kimi ilkesel, kimi kariyerizmden kaynaklanan, bazen de Rusların partisinden aşağı kalmamaya çalışma alışkanlığı türünden nedenlerle) Buharinist ve Stalinist hiziplere ayrılan belli başlı yabancı delegasyonlara yayıldı. Stalin'in adamları kulaktan kulağa Buharin'in içine düştüğü "sağ sapma"yı ve yakalandığı "politik frengi"yi fısıldayıp, onun da Trotsky'nin yanına Alma Ata'ya sürüldüğünü yaydıklarında, söylentiler bütün kongreyi kapladı. İki hafta sonra "koridor kongresi" öyle gürültülü bir hal aldı ki, Sovyet Politbürosu, saflarında bir bölünme olduğu söylentisini yalanlama ihtiyacını duydu. Kimse buna inanmadı ve "Buharin karşıtı kongre" hızından bir şey kaybetmeden sürdü." (105)

Resmi kongrenin sonucu genellikle yanlış yorumlanır. Kongre yeni, aşırı sol yönelimi benimsemiş değildi. Bu, tek başına Stalin'in önderliğinde bir yıl sonra gerçekleşti. 1928 yazında önde gelen yabancı partilerin yönetiminde hâlâ Buharin'den yana, ya da Stalin'in radikal önerilerine soğuk bakan, güçlü, bazı durumlarda da çoğunluğu elinde tutan gruplar vardı. Heinrich Brandler, August Thalheimer ve Arthur Ewert çevresindeki Alman komünistleri, Jay Lovestone'un öncülüğündeki Amerikan komünistlerinin resmi önderliği, ve Palmiro Togliatti (Ercoli)'nin İtalyan komünist partisi önderliği bunlar arasındaydı. (106)

Dolayısıyla program dahil tartışmalı konularda kongrenin oybirliği ile kabul ettiği kararlar, dişle tırnakla sökülerek varılmış uzlaşmalar sonucunda ortaya çıkmıştı ve çarpıcı tutarsızlıklara karşın, ağırlıklı olarak Buharinistti.(107) Buharinciler haklı olarak daha sonra 1929-1933 yıllarının ekstremist çizgisini, Komintern'in Altıncı Kongre kararlarının çarpıtılması olarak niteleyeceklerdi.(108)

Bütün bunlar bir yana, kongre Stalin için bir başka önemli zaferi oluşturuyordu. Bu kongre ona üç şey kazandırdı: Birincisi, kararlarındaki belirsizlikler Buharin'in uluslararası politikalarına ciddi biçimde gölge düşürmüş ve Stalin'in oluşum halindeki ekstremist çizgisine bir çeşit meşruiyet kazandırmıştı. İkincisi, "koridor kongresi" birçok yabancı komünisti Stalin'in yanına çekmiş, belli başlı partiler içinde güçlü Stalinist hizipleri harekete geçirmiş ve Buharin'in Komintern üzerindeki denetimine fiilen son vermişti. 1 Eylülde kongre sona erdiğinde Komintern'in daimi Moskova organındaki önemli kişilerden yalnızca üçü Buharin'e sadık durumdaydı. Bunlar İsveçli Jules Humbert-Droz, Alman Klara Zetkin ve İtalyan Angelo Tasca (Serra)'ydı.(109) Üçüncüsü ve en zararlı olanı, Buharin'in kongrede verdiği en büyük ödündü. Kendi kendini yalanlayarak Komintern'deki "en önemli tehlikenin *sağ sapma* olduğu"na ilişkin Stalin'in aksiyomunu onaylamıştı. Bir yandan da verdiği ödünü küçültmek için, sağ sapmayı örgütsel değil ideolojik yöntemlerle savaşılması gereken, kişilerden bağımsız bir eğilim olarak yorumlamış ve yirmili yıllarda Lenin'in kendisi ve Zinoviev'e yazdığı yayınlanmamış bir mektubundan şu satırları aktarmıştı: "Eğer her ~man itaatkâr olmayan ama akıllı olan insanları uzaklaştırır ve yalnızca itaatkâr aptallarla başbaşa kalırsanız, *hiç kuşkunuz olmasın* partiyi yıkıma götürürsünüz." Buharin'in "akıllılığı" onu kurtaramadı. Lanetleyici "sağ sapma" kategorisini Komintern'den Rus komünist partisine aktaran ve Buharin'i harcayan Stalin olacaktı.(110)

Komintern Kongresi sona erdiği zaman Buharincilerle Stalinciler uluslararası politika konusunda çok ciddi bir biçimde ikiye ayrılmış ve tartışma yeniden ülkenin iç işleri üzerinde odaklanmıştı. Önemli bir politik konu, sanayileşme hızı ve modeli, hâlâ tartışma dışındaydı. Konu 19 Eylülde, Stalin hizbinin sözcülüğünü yapan Kuybişev yeni bir sanayileşme manifestosu-

nu ilan ettiğinde ön plana çıktı. Buharin'in Onbeşinci Parti Kongresinde kabul edilmiş olan gözden geçirilmiş programı da iddialı, ama bazı sınırlamalar getiren bir programdı. Sınai ile tarımsal kalkınma, tüketim ile sermaye malları üretimi arasında dengeyi vurgulayan bu program, "ağır sanayiye maksimum yatırımı öngören formül"ü açıkça reddediyordu.(111) Kuybişev, o ana kadar Sol'un parolası olan bu formülü şimdi bütün varlığıyla savunuyordu. Ona göre, gerek içerde gerek dışarda, krizler ve tehlikeler -ekonomik dengesizlikler ve halk arasında "hoşnutsuzluk ve aktif direniş" de dahil- her ne pahasına olursa olsun ağır sanayiye yapılan yatırımların hızlandırılması ve yoğunlaştırılmasını gerektiriyordu.(112) Stalin, birkaç hafta sonra, kendi kafa yapısını yansıtacak bir şekilde yeni sanayileşme felsefesini tarihi perspektife yerleştirdi. "Sanayiye azami sermaye yatırımı", ona göre Rusya'nın geleneksel geriliğinin dayattığı bir gereklilikti. Partilere, bu geriliği kırmak amacıyla "ordunun ihtiyaçlarını karşılamak ve ülke savunmasını güçlendirmek için var gücüyle imalathaneler ve fabrikalar kuran", kendisi gibi bir "yukardan" devrimci olan Büyük Petro'yu hatırlatıyordu.(113)

Buharin bunlara "Bir İktisatçının Notları" başlıklı ünlü makalesiyle yanıt verdi.(114) Kuybişev'in Yüksek Ekonomik Konsey'i Stalin'in teşviki ve sağın düşkırıklığıyla önerilmiş beş yıllık plan hedeflerini tırmandırmaya başlamıştı bile. "Bir İktisatçının Notları" bütün bunlara politik açıdan kesin ve eksiksiz bir yanıt niteliğindeydi. Makalesinde Buharin, sağın oranlı, "mümkün olduğunca krizlerden uzak bir kalkınma"ya ve sanayi ile tarım arasında ve sanayi sektörünün kendi içinde "*dinamik bir ekonomik denge* koşulları"nı belirleyen ve bunlara uyan bir plana olan inancını tekrarlıyordu. O günkü yatırım düzeyini savunuyor ama bunun artırılmasına karşı çıkıyor ve Stalin ile Kuybişev'in "maceracılığı"nı mahkum ediyordu.

İki nokta onu özellikle çileden çıkarıyordu. Tarımda yeterli bir ilerleme sağlamadan, üstelik tam da tarımsal bir krizin ortasında sermaye harçamalarını artırmak, sanayinin dayandığı temeli görmezlikten gelmek ve tam bir "çöküşe" davetiye çıkarmaktı. Dahası, tahıl ve endüstriyel tarım ürünlerinin darlığına ek olarak, sanayi kendi genişleyen talebinin daha şimdiden gerisinde kalıyor, bunun sonucunda akut malzeme kıtlığı ve yaygın darboğazlar yaşanıyordu. Ser-

maye harçamalarının daha da fazla artırılması yalnızca, ilerlemekte olan inşa sürecini kesintiye uğratacak, bu dalgalar halinde tüm sanayi sektörüne yansıyacak ve "son tahlilde kalkınmanın hızını düşürecek"ti. Oysa sınai genişlemeye "üst sınırlar" getirilmeli ve mevcut harcama düzeyi "gerçek" inşa yolunda en verimli biçimde kullanılmalıydı, çünkü bugünün fabrikalarını `yarının tuğlaları' ile inşa etmek olanaksız"dı. Stalinist sanayileşme yandaşlarının kabadayılık gösterilerine Buharin şu sözlerle cevap veriyordu: "Yumruklarınızla göğsünüzü dövebilir, bağlılık yemini edip, sanayileşme andı içebilir, tüm düşmanlara ve döneklere laneteler okuyabilirsiniz. Ama bu, işleri bir adım bile ileriye götüremez."

"Bir İktisatçının Notları", 30 Eylül 1928'de "Pravda"da ilk kez basıldığında partiyi karıştırdı. Gerçi adı konmamış "Trotskyist `süper sanayiciler'i" hedef alıyordu ama,' keskin bir dille kaleme alınmış olan bu polemik yazısı Stalin grubuna karşı açık bir saldırıydı ve Buharin ilk kez mücadeleyi bu kadar aleni yürütüyordu. Destekleyicileri makaleyi elden ele dolaştırır ve onu "izlenmesi gereken yol" olarak yorumlarken, Stalinciler onu el altından yasaklamaya çalıştılar ve kendi sanayileşme politikalarını savunan bir basın kampanyası açtılar. Buhanin'in, Rikov'un ve Tomski'nin karşı çıkmalarına rağmen, Stalin'in Politbürodaki çoğunluğu Ekimin sekizinde yazının "izinsiz" yayımlanmasını kınama kararı aldı.(115) Politika üzerindeki çatışma artık kesin bir biçim almıştı. Uzlaşma da olanaksız görünüyordu; sonucun ne olacağı açık çatışma anında belli olacaktı.

Artık kendisini onaylayacak Politbüro çoğunluğunu da elinde bulunduran Stalin, var gücüyle sağın politik temellerine saldırdı. Rikov'un yüksek devlet kademelerinde sahip olduğu yetkiler çiğnenerek Moskova'daki birçok sağ yandaşı bürokrat ve Cumhuriyet hükümetleri görevden alındı. Tomski, Stalin tarafından özel sohbetlerde "kötü, her zaman dürüst olmayan" bir insan olarak tanımlandı -sahte müminliğin klasik yöntemiydi bu- ve sendika liderliği de, "üretimi engellemek" gibi çeşitli günahları yüzünden Stalinist basın tarafından eleştirildi.(116) Hemen hemen aynı şeyler, Ağustos ile Eylülde, Uglanov ile bölge sekreterlerinin, "sağ oportünizm"e karşı bir "özeleştiri" kampanyasının boy hedefi durumuna geldiği Moskova parti örgütünde de tekrarlandı.(117) Bu arada, Kızıl

Profesörler Enstitüsü'nün Buharinist parti bürosu da Stalinciler tarafından alaşağı edildi. Komínternde de giderek küçülen Buharinist kadro, yürütme komitesinin denetimini ele geçirmek için umutsuz bir savaşa girmişti. Buharin kendini, Kominterndeki, özellikle de büyük öneme sahip Alman Komünist Partisindeki "sağcılar"a karşı yürütülen saldırıyı durdurmada eli kolu bağlı buldu. (118)

Stalin'in partinin önemli basın organlarını ele geçirmesi de aynı derece ilginçti. Genel Sekreterin "tören" konuşmasını eleştirdikten sonra, Petrovski, "*Leningrad Pravda*"nın editörlüğünden, ufak bir yerel gazeteye alındı. Neredeyse aynı zamanda, muhtemelen Ağustos ya da Eylülde, "*Pravda*" ile "*Bolşevik*"in genç editörleri Slepkov, Astrov, Maretski, Zaitsev ile Tseitlin görevlerinden alınıp yerlerine Stalinciler getirildi. (119) Buharin "*Pravda*"nın baş editörü, Astrov da "*Bolşevik*"in yedi kişilik yazı kurulunda üye olarak kaldı ama, yayın politikası ve içerik alanında artık söz sahibi değildi. (120) Bu, önemli bir gelişmeydi. Merkez Komitesinin bu resmi yayınları, politika üzerine tartışmaları sonbahara kadar Buharinist bir ruhla yorumlamıştı. (121) Böylece, parti önderliğinin resmi sesine ve onun daha aşağıdaki bürokratlarla olan ilişkilerine bir ılımlılık kazandırıyordu. Daha sonraları ise, Buharincilerin ara sıra çıkan aykırı makaleleri ve konuşmalarına karşın, partinin resmi sesi Stalinist olmuştu. Bu dönüş, partide hâlâ kimliği belirsiz bir "sağ tehlike"ye karşı Eylülün ortalarında başlatılan bir basın saldırısıyla aynı zamana rastlamaktaydı. Üstü örtülü sağ karşıtı kampanyanın hedefinin gizliliği de kalmamıştı artık; Ekimde Stalinciler, Buharin'i "panik taciri" ve "sanayileşme ile kolektif çiftliklerin düşmanı" olduğunu "işleyen" sinsi bir saldırıyı başlatmışlardı bile. (122)

Verdikleri zarara karşın, bu gelişmeler çatışmanın henüz sona ermediği Merkez Komitesi içindeki kararsız güçler dengesinde bir değişiklik yaratmadı. Buradaki anahtar, Stalin'e karşı muhalefet etmeyi herhangi bir cezaya uğramadan sürdüren Moskova parti örgütüydü; hiç kuşkusuz bu, öteki örgütlerdeki parti sekreterlerinin dikkatle izlediği bir durumdu. Temmuzdaki plenumdan beri Moskovalılar, özellikle üzerinde durdukları hafif sanayi dahil, Buharinist politikaları savunmada ısrarlıydılar. Aslına bakılırsa, dişli ve

kararlı bir kişi olan Uglanov bir karşı saldırı yürütüyordu. O ve arkadaşları, ötekiler karşısında kendi basın kampanyalarına hız vermişler, "sapma" sözcüğünden korkmamalarını söyleyerek Stalin karşıtlarını yüreklendiriyor; sağ sapma söylentilerini "entrikacılar"ın "iftira"ları olarak yalanlıyor ve üstü kapalı olarak Stalin'in kötü bir genel sekreter olduğunu yayıyorlardı.(123) Cesaretleri, Stalin'in eline Moskova'ya müdahale etmek için bir bahane vermemesi konusunda Uglanov'u uyaran Buharin'i bile endişelendirmişti.(124)

Uglanov'un politik aygıtının geçmişteki etkinliği düşünülürse Stalin, Moskova parti önderliğini ele geçirmekte hiç zorluk çekmedi. Ekimin ilk aylarında, Uglanov kendini söz geçiremediği astlar tarafından kuşatılmış, kendi örgütü içinde değişiklik yapamaz durumda buldu ve sözünü en sakınmayan iki bölge sekreterini ihraç etmek zorunda bırakıldı. Durumunun umarsızlığı, tam katılımla gerçekleşen Moskova Komitesinin 18-19 Ekimdeki toplantısında gündeme getirildi. Stalin'in merkez organlarından yönlendirilip yetkili kılınan isyancılar, Uglanov'un Moskova parti örgütünü yönetme biçimini ve "doğru Leninci çizgiden sapmalar"a karşı gösterdiği hoşgörüyü eleştirdiler. 19 Ekimde, Stalin bir fatih edasıyla bizzat gelip toplantıda konuştu. Burada vermek istediği mesaj, hem "Partideki sağ, oportünist tehlike"ye, hem de sağ sapmaya karşı, "uzlaşmacı bir tavır sergileyen" bazı komünistlere karşı kıyasıya bir savaş verilmesi gereğinin acilliğiydi. Dönekliğin hâlâ yalnızca "eğilim" düzeyinde olduğu saptamasını yapan Stalin, yine de tehlikeyi büyütmekten geri kalmadı: "Partimizdeki sağ sapmanın zaferi kapitalizm güclerini harekete geçirecek, proletaryanın devrimci mevzilerini zayıflatacak ve ülkemizde kapitalizmin yeniden kurulma şansını artıracaktır."(125)

Savunmasız bırakılan ve küçük düşürülen Uglanov, kendini destekleyen birkaç kişi ile birlikte kısmi geri adımlar attıysa da bir işe yaramadı. Daha sonra yüksek düzeyde yapılan ihraçlar, Ekimin 19'unda Moskova örgütünün Stalincilerin eline geçmesiyle sonuçlandı. Uglanov ile yardımcısı Kotov, yerlerine resmen Molotov ile Karl Bauman'ın atandığı 19 Ekim tarihine kadar görevlerinde kaldılar. Bunu, Buharin'in Moskova'daki üst ve alt kademelerdeki destekleyicileri ile sempatizanlarına yönelik temizleme hareketi izledi.

(126) Eski Moskova önderliğinin alaşağı edilmesi işlemi tamamlanmıştı. Bu işlemin boyutlarını gösteren, partinin kuruluşundan beri üyesi olan, Moskova Bolşevizminin kurucusu, Sverdlov Üniversitesi rektörü ve Moskova Komitesinin saygın üyesi Martyn Liadov'un gözden düşmesiydi. (127)

Stalin'in Moskova zaferi, Buharin, Rikov ve Tomski'ye korkunç bir darbe indirdi ve büyük bir olasılıkla iktidar mücadelesinin sonucunu belirleyen olay oldu. Onları en önemli örgütsel tabanlarından yoksun bırakmasının yanı sıra, Merkez Komitesinin tarafsız ya da kararsız öteki üyeleri için bir örnek oluşturdu. Kasımdaki plenuma bir ay kala gerçekleşen bu olay, bir Politbüro aday üyesi ile yedi Merkez Komite üyesi tarafından yönetilen, üç etkin Politbüro üyesiyle saf tutan, ülkenin en büyük parti örgütünün bile Stalin'in merkez organları karşısında ayakta duramayacağını göstermiş oluyordu. Tüm parti örgütlerine Moskova harekatının belgelerini incelemeleri talimatı verildi. (128) Stalin'in politikalarına karşı herhangi bir itirazı olsun olmasın bu örgütlerden hiçbiri aynı riski göze alamazdı.

Buharin, tüm bunları hiçbir tepki göstermeden uzaktan izliyordu. Komintern Kongresi nedeniyle yaz tatilini ertelediğinden, Ekim başlarında, Kafkaslar'da bir kaplıca kenti olan Kislovodsk'a gitmek üzere Moskova'dan hareket etti. 1924'de neredeyse Trotsky ile aynı şekilde, dostları ile müttefikleri ezilip geçilirken ne bir direniş gösterdi, (kayıtlardan öğrenilebildiği kadarıyla) ne de simgesel de olsa onları yüreklendirmek için bir şey yaptı. Olimpos'un tepesindeki kayıtsızlığından, Kasımın ilk haftasında Rikov'un 1928-1929 sanayi planı tartışmasında geri adım attığını öğrendiğinde sıyrıldı. Buharin, derhal Moskova'ya doğru yola çıktı; sağlığına ilişkin endişe belirten Stalin'in ajanları iki kez uçak yolculuğunu engelleme girişiminde bulundular. Sonunda mücadeleci ruhunu yeniden kazanmış durumda 7 Kasımda geri döndü. (129)

16 Kasımdaki Merkez Komite plenumuna hazırlık niteliğindeki Politbüro toplantıları fırtınalı geçti. Buharin ile Stalin yeni bir çatışmaya girmişlerdi. Buharin, izlenen politikada, Stalin'in önerdiği aşırı sermaye harcamaları ile, orta halli köylülerden alınan vergi cezalarında indirim dahil radikal bir değ-

şiklikten yanaydı. Ardından kendisi ile kendisini destekleyenlere yönelik kampanya ve örgütsel saldırının kesin olarak durdurulmasını isteyen bir politik "ültimatom" verdi. Stalin bu istemler üzerine resmi bir tartışma açmaktan caydığında da Buharin onun "küçük bir Doğulu despot" olarak lanetleyerek salonu terk etti. Bir süre sonra, o, Rikov ve Tomski, daha önceden yazdıkları istifalarını sundular. Stalin'in, bunları "kireç gibi bir yüz ve titreyen ellerle" kabul ettiği söylenir. Tutarlılıktan yoksun politikalarına karşı Buharincilerin açık bir muhalefet yürütmelerine henüz hazırlıksız bir durumda olan Stalin, uzlaşmaya razı oldu. (130)

Stalin'in ödünleri ile Buharin'in kazanımlarının pek bir anlam ifade etmediği bir kez daha açığa çıktı. Biçimsel olarak plenumda bu üçlünün Politbüro kararlarını desteklemesi ve Rikov'un sanayi tezlerini resmi sözcü sıfatıyla sunması karşılığında, Stalin'in sermaye harcamalarını bir miktar azaltmaya ve Buharin karşıtı operasyonları durdurmaya razı olduğu anlaşılıyor. Bu ilk ödünü, sağa önemli bir kazanım sağlayamayacak kadar küçüktü. İkincisini ise Stalin hiç umursamadı. (131) Görünüşe göre anlaşmaları Uglanov'un Çalışma Komiserliğine atanmasını da içeriyordu ama, bunun bir kazanç olup olmadığı da kuşku götürürdü; çünkü Uglanov'un yerine geçtiği kişi de Tomski'nin çalışma arkadaşı ve Buharin yandaşı Shmidt'ti; her durumda Uglanov'un görev süresi kısa ve etkisizdi. (132)

Uzlaşma, Politbüro'daki hiziplerin Merkez Komitesi plenumunda birlik oyununu sürdürebilmesine yaradı. Oyun çok gönülsüz oynanıyordu ve plenumdaki gelişmeler sağ için açık bir yenilgiydi. Rikov'un sanayi hakkında yazdığı uyarı niteliğindeki rapor, genel sekreterin yandaşları tarafından yüksek sesli itirazlarla karşılandı. (133) Ardından Stalin, en vurucu sözlerini "sermaye harcamalarını azamiye çıkarmak" (ya da yok olmak) ile "sağ sapma" tehlikesi temalarını işlerken kullandı. Dikkat çekici olan, plenumda alınan kararların tarım konusunda Buharin etkilerini (ya da Stalin'in kararsızlığını) yansıtsa da, ilk kez büyük ölçüde içerik açısından Stalinist olmalarıydı. Bu kararlar sanayi alanında onun bakışını onaylıyor, "sağ sapma ve uzlaşmacılığı" ana tehlike olarak saptıyor, partide 1921'den beri ilk -bu kez istenmeyen unsurlardan kansız bir arındırma biçimindeki- genel

temizlik emrini veriyordu. Gerçi biçimsel olarak "yabancı öğeler"e yöneltilmişti ama, bu son kararın gerçekte kimleri hedef aldığı çok açıktı.(134) Gelişmelerin yönünü değiştiremeyen ama varlığıyla onları onaylıyor durumunda kalmayı da istemeyen Buharin, plenumu boykot etti.(135)

Stalin ile uzlaşmanın hiçbir yarar getirmeyeceğine ilişkin en küçük bir kuşku kaldıysa, o da Stalin'in, Buharin ile Tomski'nin "prenslikleri"ni ele geçirmesiyle ortadan kalktı. Komintern toplantılarında ender olarak boy gösteren Stalin, 19 Aralık'ta toplanan Yürütme Komitesi prezidyumuna bizzat gelerek örgütün kendisi tarafından ele geçirildiğinin işaretini verdi. Gündem maddesi, Alman Komünist Partisinde yönetimde bulunan Stalin karşıtlarının ısrarlı muhalefetiydi. Yürütme Komitesindeki Buharin yandaşları Humbert-Droz ile Tasca'nın "alçakça oportünizmi"ni lanetleyerek Stalin, Alman sağcıları ile "uzlaşmacıları"n partiden ihraç edildiğini ilan etti. "Böyle insanların Kominterndeki varlığına daha fazla hoşgörü gösterilemez."(136) Buharin'in Politbürodaki itirazlarına rağmen, bunu Brandler ile Thalheimer'i de içeren bir ihraç dalgası izledi. Ardından öteki partilerdeki benzer misillemeler geldi; Buharin'in müttefiki ya da ona yakınlık duyan yabancı komünist liderler 1929'da kitle halinde ihraç edildiler.(137) Stalin'in Komintern'in merkezi aygıtını ele geçirmesi, yönetimi ele alan ve uluslararası alandaki sicili Stalin'inki kadar zayıf olan Molotov'da simgeleniyordu.

Tomski'nin Moskova örgütündekine benzer bir yenilgiyi izleyen düşüşü, 10-24 Aralıkta yapılan Sekizinci Sendikalar Kongresinde gerçekleşti. Kasım başlarında Tomski'nin liderliğine olan güvenirliliği yok etmek için Stalin'in açtığı kampanya sonucunda sendika yetkilileri "çalışmayı olanaksız kılacak bir havanın yaratılmış olduğu" konusunda yakınmaya başladılar.(138) Kongre açıldığında, Tomski ile arkadaşları kendilerini, gündemin belirlendiği parti ön kurulunda azınlığa düşmüş durumda buldular ve yaşamsal önemdeki iki konuda yenik düştüler. Biri, Merkez Komitenin Kasımda aldığı kararların onaylanmasıydı; böylece sendikalar, önderlerinin şiddetle karşı çıktığı sanayi politikalarını resmen kabul etmiş oluyorlardı.(139) Çatışma parti ön kurulunda çözümlendi ve kongreye üstü kapalı bir tartışma biçiminde yansıdı. Kuybişev'in önderli-

ğindeki Stalinciler var güçle ağır sanayinin geliştirilmesini savunurken, Tomski ile arkadaşları, faturayı işçi sınıfına çıkaracak, sendikaları da "hapishane"ye çevirecek bir sanayi hamlesi düşüncesine karşı çıkıyorlardı. Tomski'nin son nefesini vermekte olan sendika liderliği, sendikaların NEP toplumundaki geleneksel rolünü savunuyordu: "Sendikalar, işçi sınıfına hizmet etmek için vardır." Oysa bu kavram şimdi "dar işyeri temsilciliği" anlayışı olarak görülüyor, apolitik bulunuyor ve reddediliyordu. Yaklaşan yeni düzenin habercisi, Stalinist "Sendikalar, gözlerinizi Üretime çevirin" sloganıydı. (140)

Tomski'nin öteki yenilgisi, on yıllık sendikalar önderliğinin sona ermesiyle sonuçlandı. Politbüronun talimatı doğrultusunda, parti ön kurulu, Sendika Merkez Konseyine Stalin tarafından beş üyenin atanmasına karar verdi. Tomski, "iki başlı yönetim" yaratacağını ve sendikalara bir "siyasi komiser" atamak anlamına geleceğini ileri sürerek, bu beş kişiden pek sevilmeyen Kaganoviç'in atanmasını engellemeye çalıştı. Bunu başaramayınca 23 Aralıkta bir kez daha istifasını verdi. İstifası yine kabul edilmedi ama Tomski görevine dönmeyi reddetti ve sendika başkanlığı kağıt üzerinde kaldı. (141) Kendisiyle birlikte tüm sendika önderliği (çoğu Tomski gibi Bolşevik sendika hareketinin kurucularındandı) Haziranda resmen görevden alındı. Bu yönetim değişimi o kadar toptan ve keyfiydi ki; Kaganoviç bir açıklama yapma gereği duydu: "Bu, proleter demokrasinin ihlali gibi görülebilir; ama yoldaşlar, eskiden beri bilindiği gibi, biz Bolşevikler için demokrasi bir fetiş değildir." (142)

Kasım-Aralık aylarına gelindiğinde Buharin, Rikov, Tomski uzlaşmalar sonucu karar alabilen bölünmüş bir önderliğin önde gelen üyeleri olmaktan çıkmışlar, Stalin'in Politbürosundaki güçsüz, politika üzerine etkinliği giderek azalan muhalif bir azınlık durumuna gelmişlerdi. Rikov hariç, her birinin rolü asgari düzeyin de altına inmişti. Biçimsel olarak hâlâ "*Pravda*"nın editörü ve Komintern'in politik sekreteri olan Buharin, Aralıkta Tomski gibi görevlerinden ayrıldı ve bir daha hiç dönmedi. (143)

Bu duruma onları, Stalin'in çok iyi becerdiği, kendilerininse hep yenilgiye uğradıkları gizli örgüt politikaları düşürmüştü. Uzun iç hesaplaşmalardan sonra Temmuz ayında yayımlanan "Bir İktisatçının Notları"

dışında Buharin, açık muhalefetten hep kaçınmıştı. Bunu Kamenev'e "Akıl temkinli olmayı emrediyor," diye açıklamıştı.(144) Şimdi, tek seçeneğin sessiz kalmak olduğu bu koşullarda fikrini değiştirdi: 1928'in sonları ile Ocak 1929 arasında üç kez kamuoyu önünde açıkça Stalin'in "genel çizgisi"ne karşı çıktı. Merkez Komitesi'nin politik sağduyusu ve vicdanına seslenen her üç çıkış da "*Pravda*"da yayımlandı. Açıkça Stalin'e saldırmaktan kaçınsa da, Buharin'in öfkeli dili keskin bir muhalefeti ortaya koyuyordu.

İlki, 28 Kasımda, Buharin'in devlet kademelerindeki yolsuzluk ve haksızlıklara karşı kurduğu bir taban örgütü olan işçi ve köylü muhabirlerine hitaben yaptığı bir konuşmaydı.(145) Buharin işe "Bir İktisatçının Notları"ndan daha az teknik ve daha açık bir dille "çılgınların sanayi politikası"nı eleştirerek başladı. Bu deliler, yıllarca "hiçbirşey *vermeyip* muazzam miktarda üretim ve tüketim aracı *alan* açgözlü devasa projeler" düşlüyorlardı. Bunlar tarıma boşveriyorlar, tüketim mallarının köylüden tahıl almak için gerekli olduğu ve köylünün "yer yer silaha sarıldığı" gerçeğine aldırış etmiyorlar, yalnızca "tahılı bırak, sen bize metal ver" diyorlardı. Aptallıkları, felaketi davet ediyordu: "Bir çılgın çıkar da, hemen şu an bizim yaptığımızın iki katı kadarını inşa etmeyi önerirse bu gerçekten de çılgınca bir politika olur; çünkü bu durumda sınai ürün kıtlığı bir kaç kat artar... bu da tahıl kıtlığı demektir."

Buharin'e göre politikadaki bu "aptallık", daha da büyük bir kötülüğü yansıtıyordu: Parti görevlileri birer *chinovnike* dönüşüyor"du. Tıpkı eski rejimdeki taşra memurları gibi bunlar da "canlarının istediğini yapan", yöneticiliği ele geçirmiş, ama "yerel örgütlerin, grupların ya da kişilerin daha çok inisiyatif göstermesi gerektiğinde" böyle bir inisiyatife olanak tanımayan ve kimseye hesap vermek zorunda olmadan "dost çevreleri" tarafından kollanan "bürokratik tanrılar" olup çıkmışlardı. Hepsinden kötüsü, parti bürokratlarının, "milyonlarca insanın yazgısının politikalarına bağlı olduğunu" unutmuş olmalarıydı. Onlar için "ilkesel olarak bir kişiyle bir kütük arasında fark yoktu; bürokrat için yalnızca kendisinin otoritenin gözünde temiz olması" önemliydi. "Bir parça kağıtla her şeye gerekçe bulunabileceğinden" parti bürokratları "Komünist burnu büyüklüğün" ürünü olan her türlü oyunu, "çılgınların politikaları" dahil her

türlü "sahtekarca, bürokratik `masal'ı" kabul etmeye hazırdılar. Trotsky'yle aynı şeyleri söyleyen, ama aslında, parti görevlilerin görevini kötüye kullanan, ayrıcalıklı bir elitin üyeleri haline dönüşeceği konusundaki kendi eski korkusunu dile getiren Buharin, konuşmasında Stalin'in başında olduğu parti yetkililerinin dejenerasyonunu şiddetle mahkum ediyordu.

Buharin'in bir sonraki açık saldırısı, "Komünist burnu büyüklük" temasını işleyen ve 20 Ocak 1929'da "*Pravda*"da yayımlanan makalesiydi.(146) Bir düzeyde, Batının teknolojik devrimini çözümleyen yazı, bir başka düzeyde Stalin yönetimini, dolaylı olarak ekonomik sorumsuzluk ve beçeriksizlikle; bilim ve teknolojideki son yenilikler ve "gerçekliğe uyarlanmış nesnel istatistikler" üzerine değil, "bürokratik talimatlar", "öznel tercihler", "komünist barbarlık" üzerine kurulu bir sınai atılım tasarlamakla suçluyordu. Olumsuz sonuçlarsa Buharin'e göre dev boyutlarda olacaktı; çünkü "üretim, ulaşım, finans, vb araçlarının daha önce görülmemiş bir ölçekte devletin elinde toplandığı" planlı, merkezileşmiş bir ekonomide yapılan "bir hesap hatası, bir yanlış da kendini aynı boyutta hissettirecektir." "Tarihsel bir gerçeklik" gözardı edilmekteydi: "Ya bilimsel bir ekonomik önderlikle zafere ulaşacağız, ya da hiç ulaşamayacağız."

Bununla birlikte, Buharin'in en çarpıcı karşı çıkışı bir gün sonra, Lenin'in ölümünün beşinci yılını anarken yaptığı uzun konuşmada gerçekleşti. 24 Ocak tarihli gazetelerde yayımlanan konuşmanın başlığı olan "Lenin'in Politik Vasiyeti", konunun önemine dikkat çekiyordu.(147) Çünkü, Buharin aslında Lenin'in parti politikası üzerine ölüm döşeğinde yazdığı yazılardan söz ediyor olsa da, başlık, ölmüş liderin yayınlanmamış ama çok iyi bilinen öteki "vasiyeti"ni; yani Stalın'in genel sekreterlikten alınmasını isteyen son notlarını hatırlatıyordu. 1929 yılı koşullarında, Buharin'in teması da aynı derecede tepki uyandırıcıydı. Buharin, Stalin'in Lenin'in programatik "vasiyeti"ni de çiğnediğini göstermek istiyordu. Bunun için de Buharin'in programlarının ve 1923-1924'den beri uygulanan resmi politikanın esin kaynağı olan beş ünlü makaleyi kullandı. Bu yazıların bize bıraktığı miras diyordu Buharin, "Komünist çalışmamız için geniş kapsamlı, uzun erimli bir program... gelişmemizin genel güzergahı ve ana yoludur.

Ilyiç'in tüm planını bir bütün olarak ortaya koymak benim bugünkü görevimdir." Buharin, madde madde, "kendimden hiçbir şey katmadan", Lenin'in "son direktifleri"ni yineliyordu. Devrimin geleceği, köylülük ile sağlam bir işbirliğine dayanan bağlaşıklığa bağlıydı; parti politikası şimdi, üçüncü bir devrim üzerinde değil köylülüğün çıkarlarını gözetme üzerinde, "barışçı örgütsel, `kültürel' çalışma" üzerinde odaklanmalıydı; sermaye birikimi ve sanayileşme, ekonomik durumu iyiye giden köylülerin (kolektif çiftlik olmayan) piyasaya dönük kooperatiflere katıldığı koşullarda genişleyen piyasa ilişkilerinin "sağlıklı temeli" üzerinde, kaynakların rasyonel kullanımı, üretken olmayan ve bürokratik nitelikli harcamalarda ciddi bir kısıntıya gidilmesi ilkesi üzerinde ilerlemeliydi. Lenin'in vasiyetinin temel kavramları temkinlilik, uzlaşma, iç barış, eğitim ve verimlilikti. Verdiği temel direktif ise köylülükle bağın kopartılmasının önlenmesiydi; çünkü bu "Sovyet Cumhuriyeti'nin yıkımı" demekti.

Daha çok Lenin'den alıntılardan oluşup Buharin tarafından imzalanmış olan "Lenin'in Politik Vasiyeti" yazısı, NEP felsefesinin, Genel Sekreterin bir kenara attığı politikaların çarpıcı bir savunusuydu, Stalin karşıtı bir manifestoydu. Bu, bir yıl önce resmi bir vaaz olabilirdi. Oysa Ocak 1929'da bir muhalefet platformu oluşturdu ve Stalinist çoğunluk tarafından "Leninizmin en önemli ilkelerinin revizyonu, tahrifatı" olmakla ve Lenin'i "sıradan, bir köylü düşünür" olarak göstermeye çalışmakla suçladı.(148) Bu, aynı zamanda, Buharin'in düşünceleri ile politikalarının açıkça ortaya konduğu, Sovyetler Birliği'nde yayımlanmış son yazı oldu. Yakın geleceği sezen Buharin, Bolşevizmin eleştirel düşünce geleneğine sesleniyor, parti görevlilerinden, "araştırmadan tek bir sözcüğe bile inanmamaları[nı] vicdanlarına ters düşen tek bir sözcük bile söylememeleri"ni istiyor ve ekliyordu: "Politikada vicdan, bazılarının sandığı gibi, tümüyle ortadan kalkmamıştır." (149)

Buharin'in çığlığı, hem önderlik içinde hem de ülkede kötüye giden durumu yansıtıyordu. Politbürodaki iki hizip arasındaki görüş ayrılıkları, bir zamanlar onları birleştirmiş olan düşmanın yazgısına kadar uzanıyordu. Ocağın ortalarında, Buharin, Rikov ve Tomski'nin şiddetle karşı çıkmasına rağmen Stalinist çoğunluğun oylarıyla Trotsky'nin Sovyetler Birli-

ği'nden sürülmesi kararı alındı. Şubatın onbirinde, ömür boyu sürgüne mahkum edilen Trotsky, İstanbul'a giden bir gemiye bindirildi.(150) Öte yandan, Stalin'in sanayi alanındaki hırsı büyüdükce, tarımdaki kriz de kötüleşiyordu. 1929'un başlarına gelindiğinde toplanan mahsul miktarı yeniden hızla azalmaya, köylülerden gelen şiddet hareketleri de artmaya başlamıştı. Stalinist önderliğinse yeni bir çözümü yoktu. Kırsal alandaki parti görevlilerini kulaklar ile "kulak ajanları"na karşı savaşmaya çağıran kampanya hız kazanıyordu. Buharin ile Rikov'un itirazlarına rağmen, resmi olarak da yasaklanmış olduğu halde, yumuşatılmış bir görünüm altında kilit noktalardaki tarım bölgelerinde yine "olağanüstü önlemler"e başvuruluyordu. Bu da pek işe yaramadı; çünkü köylüde el konulacak çok az mahsul kalmıştı. Pazar ilişkileri ve tüm tahıl dağılım sistemi, tam bir çöküşün eşiğindeydi.(151)

İşte bu koşullar altında Stalin açık savaşı başlattı. Öne sürülen bahane, 30 Ocakta, içinde Kamenev ile Buharin'in Temmuzdaki görüşmelerini içeren illegal bir Trotskyist broşürün yayımlanmasıydı. Stalin, Politbüro ile başında Ordzonikidse'nin bulunduğu partinin disiplin organı Merkez Denetim Kurulunun birkaç üyesini, Buharin'in "hizipçi faaliyetleri"ni mahkum etmek üzere ortak toplantıya çağırdı. Buharin'in nitelemesiyle "mahkeme", savcı rolünde Stalin ve koro halindeki yandaşlarıyla 30 Ocakta başladı. En başta Buharin olmak üzere tüm "Buharin grubu"nu parti çizgisine aykırı davranmak, "sağ-oportünist, teslimiyetçi bir platform" kurmak ve "Trotskyistlerle birlikte parti karşıtı bir blok oluşturmakla" suçlayan Stalin'in dili, muhalifinin "suçları"nı saydıkça, daha da tehdit edici bir biçim alıyordu.(152)

Buharin, alabildiğine korkusuz, toplantıya hazırlıklı gelmişti. Kamenev ile görüşmesini partideki "anormal koşullar"ın gerektirdiği bir zorunluluk olarak akladı ve Stalin'in politik tavrı ve benimsediği politikalarla ilgili otuz sayfalık bir karşı-suçlama ile cevap verdi. Gözüpek savunması Stalin'i şaşırtmış görünüyordu. Tam bu noktada politbüro toplantıya ara verdi, bu arada Buharin ile Stalinist çoğunluktan oluşan bir komisyon suçlamaları görüştü. Komisyondan 7 Şubatta şöyle bir "uzlaşma" kararı çıktı: Buharin'in kınanmasından vazgeçilmesi karşılığında Buharin de Kamenev'le ile buluşmasını "politik bir hata"

olarak kabul edecek, 30 Ocak suçlamalarını geri çekecek ve görevlerine geri dönecekti. Kendini inkar etmeyi kabul etmeyen Buharin, uzlaşma önerisini geri çevirdi. Hemen ardından, Stalin'e karşı, Tomski ile Rikov'un da imzaladığı ve 9 Şubatta yapılan son Politbüro oturumunda kendisinin okuduğu daha ayrıntılı bir saldırı yazısını kaleme aldı.(153) Bu "üçlü platform" aslında Buharin'in 30 Ocakta yaptığı açıklamayla aynı paraleldeydi. Bu belge tek başına ele alındığında, Buharin'in en önemli muhalefet bildirgesi ve o zamana kadar yeni yeni serpilmeye başlayan Stalinciliği mahkum eden Politbüro kaynaklı ilk ve en sert eleştiriydi. Hiçbir zaman yayımlanmamış olan ve bölük pörçük kayıtlardan ele geçirilen bu bilgi, ancak kısmen toparlanabilmiştir.

Bildirgenin politik teması, Stalin ile ekibinin, katılımcı slogan yağmuru ardına gizlenerek, partide "bürokrasiyi yerleştirdiği" ve kişiye dayalı bir rejim kurmakta olmasıydı. Resmi çizgi, özeleştiri, demokrasi ve seçimleri savunuyordu. "Ama hangi bölge sekreterinin seçimle işbaşına geldiğini gördük? Gerçekte, partimizdeki bürokratikleşme öğeleri artmıştır." Aslında, "parti hayati önemdeki kararlara katılmıyor; her şey tepeden belirleniyor." Aynı durum, Stalin'in iktidarı gaspetmekte olduğu parti konseyleri için de söz konusuydu: "Parti önderliğini ilgilendiren sorunların tek kişi tarafından karara bağlanmasına karşıyız. Kolektif yönetimin, ne kadar yetkili durumda olursa olsun, tek kişinin yönetimine dönüşmesine karşıyız."(154)

Buharin, daha sonra Stalin'in yetkilerini kötüye kullandığı olaylardan örnekler verdi. Bunların arasında, parti geleneğinin ciddi ihlalleri vardı; "politik olarak katledilen" Buharincilere karşı sinsi kampanya, bunların "tipik bir bürokrat" olan Kaganoviç gibi Stalin mümini "siyasi komiserler" tarafından "örgütsel kuşatma" altına alınması bu ihlallerin birer örneğiydi. Bu "anormal koşullar", acil sorunların görüşülmesini olanaksız kılmıştı. Bir tahıl açığı olduğunu söylemek "besili, cebini doldurmuş bir devlet memurları sürüsü" tarafından "alçaklık"la suçlanmak demekti. Bu arada Stalin, resmi parti kararlarını keyfi bir biçimde hiçe sayıyordu. Örneğin, özel çiftçileri destekleme doğrultusunda oy birliğiyle alınmış birçok karara rağmen politika çok farklı gelişiyor, bu parti talimatları "birer edebiyat ürünü" olmaktan

ileri gidemiyordu. Benzer bir süreç de, politikanın, "gerçeklere sırt çevirmek" suretiyle revize edildiği, Stalin'in "böl, parçala, gruplara ayır" taktiğinin uluslararası harekette "çözülme"ye yol açtığı Komintern"de de yaşanıyordu. (155)

İç politikaya dönerek Buharin, Stalin'i ülkenin bunalım döneminde gerçek bir önder gibi davranmamakla, bu konuda sorumsuzluk göstermekle suçladı:

*Ciddi, acil sorunlar tartışılmıyor. Tahıl ve mal arzı sorunları tüm ülkeyi derinden sarsıyor. İktidardaki proletarya partisinin toplantılarında ise hiç ses çıkmıyor. Tüm ülke, köylü sorununun iyiye gitmediğini hissediyor. Ama proletarya partisinin, **partimizin** toplantıları suskun. Tüm ülke, uluslararası durumdaki değişimleri görüyor, hissediyor. Ama proletarya partisinin toplantıları suskun. Bunun yerine, hep aynı lafların yinelendiği, sapmalara ilişkin bir kararlar sağanağı var. Bunun yerine sağcı Rikov, Tomski, Buharin gibiler hakkında bir yığın söylenti, dedikodu var. Bu, bayağı politikadır; bu politika zor zamanlarda işçi sınıfına gerçeği anlatan, kitlelere güvenen, **kitlelerin gereksinimlerini** duyan, hisseden politika değildir..* (156)

Buharin devamla, Stalin tarafından savunulan ekonomik önlemlerin, gerçekte felakete yol açacak şekilde "Troskyist konumlara kaymak"tan başka bir şey olmadığını söyledi. Ülkenin "yoksullaştırılması"na, tarımın kötüleşmesine ve kaynak israfına dayanan bir sanayileşme olanaksızdı: "Tüm planlarımız çökme tehdidi altında" Buharin'in en ağır sözleri köylü politikasına ilişkindi. Stalinciler özel çiftçiliği defterden silmiş, yalnızca kolektifleştirme üzerine konuşmuşlardı; ama "gelecek birkaç yıl içinde. . temel tahıl kaynağı kolektif çiftliklerle devlet çiftlikleri olmayacaktır. Uzun bir süre temel kaynak, yine bireysel köylü ekonomisi olarak kalacaktır."(157) Daha sonra Buharin, hiçbir zaman unutulmayacak bir "iftira"da(!) bulunarak kırda "yüksek vergilendirme" ve mahsule el koyma uygulamalarının ardında karanlık bir niyet gördüğünü söyledi. Stalin Temmuz 1928'deki plenumdan beri, "köylülüğün askeri-feodal sömürüsü" üzerine kurulmuş bir sanayileşmeyi savunmaktaydı.

[Plenumun ardından benimsenen] politikayı belirleyen aslında nedir?.. Stalin yoldaşın haraç [konusunu iş-

leyen] konuşması. Ondördüncü Parti Kongresinde, Stalin yoldaşın, Preobrazenski'nin koloniler ile köylülüğün sömürülmesine ilişkin düşüncelerine bütünüyle karşıydı. Ama Temmuz plenumunda, haraç sloganını ilan etti; bu, köylülüğün askeri-feodal sömürüsü demektir. (158)

30 Ocaktan 9 Şubata kadar olan dramatik çatışma Buharin'in uzlaşmazlığı ve Stalin'e yönelttiği karşı saldırıyla alevlendi; böylece önderlikteki bölünme süreci tamamlanmış oldu. 7 Şubat "uzlaşma"sını reddeden Buharin, Politbüroda birlik gösterisini sürdürmeyi de reddederek, ilk kez Stalinist çoğunluk tarafından resmen şiddetle kınandı. Buharin'in köylülüğü yatıştırmak ve tahıl krizini hafifletmek amacıyla yaptığı uzlaşma politikalarına dönüş çağrısını geri çeviren Politbüro, 9 Şubattaki genişletilmiş toplantısında aldığı gizli bir kararla Buharin'in "hizipçi etkinlikler"ini ve "Merkez Komitesine, onun iç ve dış politikalarına, önderliğine yönelttiği bağışlanmaz iftiraları" sert bir dille kınadı. (Daha yumuşak bir dille olmakla birlikte, Tomski ile Rikov da suçlanıyordu.) Alışılmış bir eşitlemeyle bu belge, Buharin'in Stalin grubuna muhalefetini "parti ve Merkez Komite"ye muhalefetle bir tutuyordu. (159)

Kazandığı bu önemli zafere rağmen, Stalin, kendi destekçileri arasından bir direnişle karşılaşmış görünüyordu; açık çatışma sonucunda elde ettiği de, umduğundan az olmuştu. Stalin'in muhaliflerini, en başta da Buharin'i Politbürodan atmak istediğine ilişkin kanıtlar var. (160) Oysa içeriği ve dili Stalin'inki kadar sert olmayan kınama kararı ağır suçlamalardan kaçınmakla kalmıyor, aynı zamanda Buharin ile Tomski'nin görevlerine dönmelerini öngörüyordu. Bu kararın yayımlanması, belirsizliği pekiştiren bir etmen oldu. Toplantı sona erdiğinde, Stalin de memnuniyetsizliğini ima etti: "Buharincilere çok liberal, çok anlayışlı davranıyoruz... Bu liberalizme bir son verme zamanı gelmedi mi?" (161)

Toplantıya katılan yirmiiki ya da o civardaki lider arasında Stalin destekçilerinin bir kısmı, belki de çoğu, en az iki endişe taşıyordu. Stalin'in önderliği ile sanayi hedeflerini onaylamakla birlikte, büyük bir olasılıkla belirsiz kırsal politikalarından ve kırsal alandaki kötüleşen durumdan rahatsızdılar. Bazıları, hiç kuşkusuz Buharin'in kaygılarını paylaşı-

yordu. Dahası, genel sekreteri destekleyip de kişisel olarak yoluna başkoymayanlar (yani Kaganoviç ya da Molotov gibi olmayanlar) Politbüro'daki Stalin dışındaki tek "Himalaya" durumunda olan Buharin'in ihracıyla Stalin'in tek adam haline gelmesini istemiyorlardı. Gelenek ile ihtiyat onları en tepede tek bir liderdense, kolektif (bu niteliği ne kadar az kalmış olsa da) bir yönetime yöneltiyordu. Yoksa Kalinin'in söylediği olacaktı: "Stalin dün Trotsky ile Zinoviev'i tasfiye etti, bugün Buharin ile Rikov'u tasfiye etmek istiyor. Yarınsa benim sıram gelecek."(162)

Tüm bunlara rağmen, Buharin ile Politbürodaki bağlaşıkları ağır bir yenilgiye uğramışlardı. Durumları tuhaf ve sallantıdaydı. Gerek iç mücadele gerekse kınama kararı kamuya yansımadığından, resmi itibarları sarsılmamıştı. Buharin, partinin onursal presidyumları ile devlet organlarına seçiliyor, "çoşkulu alkışlar" alıyor, Bilimler Akademisi üyeliğine tek politik kişi olarak kabul ediliyordu.(163) Bununla birlikte, kapalı toplantılarla parti koridorlarında, Buharin'in deyimiyle "sivil infaz"ın kurbanlarıydılar; çünkü Stalinciler Buharin ve yandaşlarının ihanet içinde olduklarına ilişkin söylentileri daha da yoğunlaştırmışlardı. Aynı zamanda ad vermeden "sağ tehlike"ye karşı yürütülen basın kampanyasına hız verilmiş ve kampanya daha bir yüksek perdeden yürütülmeye başlanmıştı. Resmen (el altından da olsa) kınanarak, özel sohbetlerde lanetlenerek, örgütsel güçleri ellerinden alınarak, (muhtemelen) basınla sansürsüz ilişki kurma hakkından mahrum bırakılarak bu üçlü, ""Politbüronun tutsakları" durumuna gelmişti.(164) Baskı, etkisini göstermeye başladı. 9 Şubattaki dayanışma gösterisine rağmen, Rikov yine yalpalamaya başlamıştı. Buharin ile Tomski mücadeleyi daha kararlı bir şekilde sürdürürken, o, Politbüro toplantılarında Stalin'in politikalarına karşı çıkmaya devam etmekle birlikte istifasını da geri çekti. Stalinist dalganın güç kazanması ve baskının yoğunlaşmasının bir başka göstergesi de, Martta, ünlü bir Buharinist olan Stetski'nin Stalin saflarına geçmesiydi.(165)

Artık şimdi her şeyi, tam katılımlı Merkez Komitesi önünde ilk kez bütün kartların açık oynanacağı karşılaşma belirleyecekti. Plenum, Onaltıncı Parti Konferansı öncesinde 16-23 Nisan'da toplanacaktı. Bu arada, kamu önündeki karşı çıkışları giderek daha Ezopça olan, dolayısıyla daha zayıflayan Buharinist üçlü,

Politbüroda sadık bir muhalefet işlevi üstlenmeye - pasif direniş sürdürmeye- çalışıyordu.(166) Mart ile Nisanın ilk yarısında, karşı çıkışları, Stalin'in yaklaşan plenum ile parti konferansında kabul edilecek olan beş yıllık sanayi planında odaklanmıştı. Bu planın, küçük farklılıkların yerini alan önemli değişikliklerde ifadesini bulan hedefleri, dev boyutlarda büyümüştü. Bu hedefler, devlet sektöründeki yatırımların üç-dört kat artırılmasını, ağır sanayide yüzde 78, beş yılda sermaye malı üretiminde en az yüzde 230 artırıma gidilmesini öngörüyordu.(167)

Dehşete düşen Buharin ile Rikov, Stalin'in sanayi düşlerini frenlemeye çalıştılar. Rikov, "tarımsal gelişme ile ülkenin gereksinimleri arasındaki çelişkileri ortadan kaldırmaya "yönelik iki yıllık ek bir plan önerdi. Sanayinin tarıma bağımlılığı temelindeki Buharinist ilkeye dayalı olan bu plan, bir dizi vergi, ücret ve agronomik önlemler aracılığıyla "tarım sektörünün en hızlı biçimde düzeltilmesi"ni öngörüyordu. Rikov'un planı, Buharin'in o sırada öne sürdüğü eleştiri ve karşı-önerileri gibi, beş yıllık plana güvensizlik yaratan bir manevra olduğu gerekçesiyle şiddetle reddedildi. Küçük bir uzlaşmanın bile artık olanaklı olmadığını gören Buharin, Rikov ve Tomski, 15 Nisan'daki sanayi konularında yapılan Politbüro oylamasında oy kullanmadılar.(168)

Bu sırada, Buharin, el altından, o güne kadar sağ muhalefetin ancak tereddütlerle ve gelişigüzel bir biçimde başvurduğu bir taktiği izliyordu. Merkez Komite toplantısına hazırlanırken, Stalin'in artık parti liderliği göreviyle özdeşleşen genel sekreterliğe uygun olmadığını kanıtlayacak belgeler topluyordu. Görünüşe göre niyeti, Lenin'in 1923'deki "vasiyet"inde dile getirdiği yargıyı belleklerde canlandırıp doğruluğunu kanıtlamaktı:

Stalin çok kabadır. Bu nedenle, yoldaşlara, onu bu görevden alıp her açıdan Stalin yoldaştan farklı, ondan üstün olan -yani daha hoşgörülü, daha sadık, daha ince, yoldaşlara karşı daha düşünceli, daha az kaprisli vb- birini atamalarını öneriyorum.(169)

Altı yıl boyunca Lenin'in "vasiyet"ini örtbas etmede Stalin'e suç ortaklığı eden Buharin, Stalin'in "kabalığı"nın kurbanlarından tanıklıklar toparlıyordu. Komintern'de Stalin ile çatışan Humbert-Droz'a 10

Şubat 1929'da bir mektup yazdı: "Lütfen bana, presidyum toplantısında Alman sorunu tartışılırken Stalin yoldaşın size `Cehennemin dibine kadar yolun var' diye bağırdığının doğru olup olmadığını yazınız." Humbert-Droz olayı doğruladı. (170)

1929 koşullarında partiye Lenin'in son isteklerini anımsatmak cesaret işiydi, ama -Stalin'in deyişiyle- "böyle ufak bir mesele"nin politik akışı kontrol altına alabilmesi için artık çok geçti. (171) Plenum toplantısı 16 Nisanda başladığında, Buharinciler kendilerini muhalifleri çarmıha gerip ezmek için sabırsızlanan Stalincilerin egemenliğindeki bir, toplantıda kuşatılmış buldular. Yalıtılmış durumlarını daha da dramatize edercesine, Merkez Komitesi, Merkez Denetleme Komitesini de toplantıya dahil ederek katılımı üçyüzün üzerine çıkardı; Buharin ile onu destekleyenlerin sayısı onüç kadardı. (172)

Partinin en yüksek organı, bir yıldır süren mücadeleye ilişkin ilk kez tam ve açık bir biçimde bilgilendiriliyor ve ondan, partinin hâlâ en popüler üyesini lanetlemesi isteniyordu. Stalincilerin Politbüronun Buharin'i kınama kararını onaya sunmalarından, Buharincilerin de savunmalarını yapmalarından sonra Stalin, Buharin'in "sağ sapma"sı ve "ihaneti" üzerine kendi raporunu okudu. Rapor 9 Şubat kararını çok aşıyordu. Ona göre Buharin, Merkez Komitesinin, Komintern'den iç politikaya kadar her alanda izlediği çizgiye tümüyle düşman bir çizgiyi savunuyordu: Bu çizginin yaşama geçirilmesi, "işçi sınıfına ihanet, devrime ihanet" demekti. Buharin'in hatalarının raslantısal olmadığını öne süren Stalin, onun parti içindeki otoritesinin temellerine saldırdı. Konuşmasının "Bir Kuramcı Olarak Buharin" başlıklı bölümünde 1917 öncesinde Buharin'in devlet konusunda Lenin'le girdiği çatışmayı yeniden gündeme getirerek, onun parti kuramcısı olarak yaptığı ünü "yarı-cahil bir kuramcının şişirilmiş gösterişi" olarak tanımladı. Dakikalar geçtikçe, Stalin daha tehditkar bir yol izlemeye başladı. Bu kez Buharin'in 1918'deki barış görüşmeleri tartışmalarında Sol Sosyalist Devrimciler'le işbirliği yapıp "Lenin'i hapse attırma ve Sovyet karşıtı bir darbe gerçekleştirme"ye kalkıştığından dem vuruyordu. Nisan 1929'da yöneltilen bu korkunç suçlama bir zamanlar Lenin'in -toplantıya katılanlar hatırlayacaklardı- "Partinin Sevgilisi" diye tanımladığı Buharin'in şimdi "Partimizde ortaya çıkan

bütün hizipler içinde en aşağılık, en iğrenç olanı"nın başını çektiğini söyleyen Stalin'in iddiasını inandırıcı kılmak için öne sürülüyordu. (173) Dokuz yıl sonra ise bu iddia, Buharin'in Lenin'e suikast için, komployа giriştiği suçlamasına dönüştürülecekti.

Buharincilerin, bu pogrom atmosferinde, nedamet getirmeleri için kendilerine yapılan baskılara karşı direnme gücü bulmaları dikkate değer. Dahası özellikle Buharin, Tomski ve Uglanov (Rikov'un karşıt görüşlerini daha yumuşak bir dille ifade ettiği anlaşılıyor) canla başla saldırılara karşı koydular. (174) Toplantı belgelerinde yalnızca Stalin'in konuşması vardı. Daha sonra alıntı yapılan parçalara bakılırsa, Buharin'in konuşması, o zamana kadar yaptığı en etkileyici konuşmaydı. Konuşma, anlaşıldığı kadarıyla, Stalin'in kişisel yanlışları ile "kabalığını" sergileyerek ve Buharin ile bağlaşıklarının "genel çizgi"ye karşı çıktıkları iddiasını şiddetle yadsıyarak başlıyordu. (175) Buharin'e göre, tersine, asıl Stalin NEP ilkeleriyle çatışan politikalar uygulayarak resmi çizgiyi ayaklar altına almıştı. Buharin'in iddialarının çoğu, 30 Ocak ile 9 Şubatta Politbüro'da yaptığı konuşmalar paralelindeydi. Burada, Merkez Komitesi önünde ise politika üzerindeki çatışmanın temelinde yer alan NEP'in geleceği konusunda odaklaştı.

Stalin'in izlediği çizgide "bir bozukluk" vardı ve bu, ülkeyi kısır bir döngüye sürüklüyordu. Tahıl arzı düşer, kırda şiddet artar, Sovyet sınır bölgelerinde ayaklanmalar başlarken Stalin, daha yoğun sınıf savaşı, daha fazla "olağanüstü önlemler", "haraç" ve devlet ile köylülük arasındaki *smiçka*nın "yeni", dolaysız biçimlerinin gerekliliğine ilişkin vaazlar veriyordu. Bu, "geniş köylü kitlelerini pazar ilişkileri olmaksızın etkileyebilme olasılığının açık bir abartısı"ydı ve köylü ile "canavarca tek yanlı" bir ilişkiden başka bir şey vaad etmiyordu. "Trotskyizmle mücadelemiz açısından bu ne demektir? Trotskyizme tam bir ideolojik teslimiyetçilik". Buharinciler hızlı sanayileşmeyi destekliyordu, ama Stalin'in planı, tıpkı motorsuz bir uçak gibi sonuçsuz kalacaktı; çünkü bu sanayileşme tarımın çöküşü ile NEP'in yıkımına dayanıyordu. "Olağanüstü önlemler ile NEP birbirleriyle çelişen şeylerdir. Olağanüstü önlemler NEP'in sonu demektir". Tomski de bunu, aynı açıklıkla dile getirdi: "*Smiçka*nın bu yeni biçimi nedir? Bunda yeni

bir şey yok; bu, olağanüstü önlemler ve yiyecek karnesidir."(176)

Plenumun sonunun ne olacağı çok açıktı. Buharin'in görüşlerini partinin genel çizgisiyle bağdaşmaz olarak niteleyen Merkez Komitesi, Buharin'in kınanması önerisini kabul etti ve Stalin'in beş yıllık planını onayladı. Buharin ile Tomski *Pravda*, Komintern ve sendikalardaki resmi görevlerinden alındılar ve "hizipçiliği" sürdürmeleri durumunda daha sert cezalar görecekleri konusunda uyarıldılar.(177) Bu noktada Nisan plenumu, Stalin ile Buharinciler arasındaki iktidar -parti önderliği- mücadelesine bir son verdi. İki taraf da, Merkez Komitesine bir temyiz mahkemesi gözüyle bakıyordu ve o da Stalin'in zaferini ezici bir biçimde onaylamıştı.

Bununla birlikte, sonuç yine de belirsiz kalmıştı. Merkez Komitesinden Buharincilere yönelttiği sert suçlamalara rağmen Stalin onları tümüyle çökertme amacına yine ulaşamamıştı. Buharin, Rikov, Tomski, etkisiz olmakla birlikte, hâlâ Politbüronun asil üyesi idiler; Rikov ise başbakanlık görevini sürdürüyordu.(178) Dahası ne Buharin ile Tomski'nin görevlerinden alınması, ne de Merkez Komitesinden çıkan ve yine Stalin'in suçlamaları kadar sert olmayan Buharin karşıtı karar kamuya açıklanmamıştı. Nasıl bu, Merkez Komitesinin Buharin ile arkadaşlarını karalayıp önderlikten ihraç etmede hâlâ isteksiz olduğunun bir göstergesiyse, Plenumun sona erdiği gün başlayan Onaltıncı Parti Kongresinde onaylanan ekonomik kararlar da benzer bir politik çekinceyi yansıtıyordu. Stalin'in sanayileşme planının Ekim 1928'i de kapsayacak şekilde kabul edilmesi, partinin Buharinist politikalardan kopuşu demekti. Ama bu, Buharin'in hedeflerine çok benzeyen Nisan planının tarım hedefleriyle yumuşatılmıştı. Kolektifleştirme hâlâ alçak gönüllü, tali bir görev gözüyle bakılıyordu: 1928-1929'da tüm ekili alanların yüzde 3-5'ini kapsayan kolektif ve devlet çiftliklerinin 5 yılda yüzde 17.5 oranında bir alanı kapsaması öngörülüyordu; böylece özel çiftçilik, tarımın temel dayanağı olmayı sürdürecekti.(179) Tüm plan, amaç ne olursa olsun, süregelen NEP çerçevesinde hazırlanmıştı.

Kısaca, uç olaylara ve bunları izleyen sahte suçlamalara rağmen, Nisan 1929'da Stalin'in Buharin'e karşı kazandığı zafer ne tek kişinin diktatörlüğünü, ne

de "Yukardan devrim"i getirdi. Başka bir deyişle Merkez Komitesi, ne NEP'i reddetti, ne de onun en büyük savunucusunu politik olarak yok etti. Merkez Komitesi sıkıntılı bir uzlaşmaya varmıştı. NEP'in temelini oluşturan devlete gönüllü mahsul teslimi pratikte çökmüştü. Bir yandan Stalin'in özel çiftçiliği küçümseyip "olağanüstü önlemler"i meşrulaştıran açıklamaları diğer yandan sanayi hedeflerinin yükseltilmesi, ılımlı NEP çözümlerini özendirici nitelikte değildi. (180) Ama Stalin'in sınırlı yetkileri politik ihtirasları yanında çok hafif kalıyordu. Plenumun hemen ertesinde, yakın çevresi, Buharincileri partiden atmakla tehdit etmeye, 8 ay sonra resmen boy verecek Stalin kültünü el altından geliştirmeye başlamış: "Partimiz. en sonunda gerçek, yetenekli, cesur bir lider buldu. Bu lider Lenin'in tek ardılı Stalin yoldaştır!.."(181)

Tüm bunlar Buharin için kötüye işaretti. Durumunun belirsizliği "büyük değişim"in başlatılmasından önceki son parti konferansı olan Nisan konferansında açıkça görülüyordu. Stalin'e hiçbir boyun eğme belirtisi göstermeyen Buharin'in bu toplantıya katılmadığı sanılıyor. Yine de beş yıllık plan hakkında yumuşak ama coşkusuz bir rapor hazırlayan Buharin, Tomski ve Rikov, bir saygı gösterisi ile konferansın onursal prezidyumuna seçildiler. Konferansın ortalarına doğru kapalı bir oturumda Molotof tarafından delegelere, Merkez Komitesinin Buharincilere karşı bazı yaptırımlar uyguladıkları bildirildi; ama ne Buharincilerin Merkez Komitesindeki yenilgisi ne de herhangi bir görüş ayrılığının varlığı kamuoyuna açıklandı. Kısa bir süre sonra Buharin'e atılacak korkunç iftirayı sezebilmek de çok güçtü. (182) Konuşmacılar birbiri ardından "sağ oportimizme acımasız bir darbenin" gerekliliğini savunurken, tarım krizi ve Buharin'in yazgısı sorunları bütün oturumlar süresince gündemdeki rahatsız edici varlığını sürdürdü. Emektar Marksist düşünür ve küçük politikaların yılmaz eleştirmeni David Riazanov da "Marksistler Politbüroda istenmiyor" derken Buharin'in kaygılarını paylaşıyor gibiydi.(183) Bu söz, yaklaşan dönemin bir tür mezar taşı yazısıydı.

Sol muhalefetin yenilgisinden farklı olarak Buharin'in yenilgisi çok önemli toplumsal sonuçlar doğurdu. tarihi olarak bakıldığında, bu "Yukardan devrim"in ve sonradan Stalincilik olarak adlandırılan

şeyin politik habercisiydi. Bu yüzden neden Stalin'in kazandığı ve Stalin'in politik zaferinin anlamının ne olduğu soruları tarihi öneme sahiptir. Bu soruların yanıtları kısmen, Buharinciler ile Stalinciler arasındaki politik tartışmanın özünde yatmaktadır. 1929'un ortalarına kadar tartışma, çoğu kez esas olarak, ortak amaçlar için önerilen farklı çareler çerçevesinde dönmüştü. İki taraf da Sovyet Rusya'yı bir "metal ülkesi"ne dönüştürmeyi, bir yandan sosyalist topluma doğru yol alınırken bir yandan da düşman bir kapitalist dünyada ülkenin ekonomik-askeri güvenliğini sağlamayı amaçlıyordu. Daha uzak görüşlü bir gözle bakıldığında ise, her ikisinin de, partiden ve ülkeden, yalnızca kökten farklı programlar arasında değil, aynı zamanda farklı yazgılar arasında sonuç belirleyici bir seçim yapmasını istediği açıktı.

1928'den önce Stalin, ekonomik alanda büyük ölçüde Buharinciydi. 1928-1929'da, Buharin karşıtı politikalara yöneldiğinde, bir Stalinist olmaya başlamıştı. Mevcut ekonomik krize ilişkin karamsar teşhisler koyarken bile, Buharinciliğin temeli olan NEP'i açıkça reddetmiyordu. Aslına bakılırsa, 1929 ortalarına kadar kendine ait reçeteleri şaşılacak kadar az ve yuvarlaktı. Laf kalabalığından arındırırsak bunlar iki şeyi öngörüyordu: Ağır sanayiye azami yatırım ile kolektif ve devlet çiftliklerinin yaratılması. Kolektifleştirmeye ilişkin öne sürdüğü "haraç" kavramı ve dereceli geçiş düşüncesi bir yana, sermaye yatırımının pratikteki kaynakları ekonomik planlamanın mahiyeti ya da tarımın toplumsallaştırılması süreci üzerine pek az şey söylemiş ya da hiçbir şey söylememişti. Buharin, bu eksiklere dayanarak Stalin'in doğru dürüst bir ekonomi politikası olmadığını söylüyordu.(184) Stalin'in henüz oluşmakta olan programını bu kadar radikal yapan da, somut önerilerinden çok, savunduğu politik-ideolojik temalardı. Askeri ruhtaki bu temalar, esas olarak iç savaş dönemi psikolojisini canlandırmaya yönelikti.

Bolşevizm her zaman belli belirsiz askeri bir ruh taşımıştı. Hareketin kuruluş bildirgesi niteliğindeki Lenin'in "*Ne Yapmalı*"sında bol miktarda askeri benzetmeler kullanılmıştır. Ama, o zamandan bu yana, uzun gerilla savaşlarının ardından iktidara gelen komünist partilerden farklı olarak Bolşevikler, 1918'e kadar dikkati çekecek ölçüde sivil bir ruhu yaşatmışlardır. İç savaş yıllarında, parti normlarının en ge-

niş ölçekte askerileştirilmesini gerektiren iç savaş koşullarında büyük bir değişim yaşandı. Daha sonra NEP'le birlikte tersine bir süreç, demilitarizasyon ya da silah bırakma süreci başladı. 1920'lerde NEP'in reformist, evrimci ilkeleri tarafından gölgede bırakılsa da askeri ruh tümüyle yok olmadı. Buharin ve öteki liderler tarafından sürekli eleştirilen "yönetsel keyfilikler" ve "savaş komünizmi kalıntıları" askeri ruhun kolay kolay ölmediğinin kanıtıdır. Onu yaşatan ve daha az elle tutulur gözle görülür nitelikte olan Bolşevizmin -1917'nin anısına dayanan- "devrimci kahramanlık" geleneğiydi. Trotskyistler zaman zaman bu geleneği dile getirmiş olsalar da, 1928-1929'un kriz atmosferinde onu canlandıran, ona yeni bir anlam yükleyen ve parti-devleti bu ruhla yeniden inşa eden Stalin olmuştur.

Tahıl krizi ve Sibirya ile Urallara yaptığı "fetih" gezisinden sonra Stalin'in yaptığı konuşmaların pek azında iç savaş koşullarıyla kurulan paralellikler, benzetmeler, bir ilham kaynağı olarak iç savaş geleneğinin kutsanması yer almaz. Bunlar, 1928-1929 yıllarında onun programatik temasını oluşturdu. Tahıl arzındaki düşüş karşısında aldığı tavır da bir seferberlik çağrısıydı: "En alt kademeden en üste kadar partinin en iyi güçlerini ikmal cephesini sürünüz!" Giderek, Stalin ile çevresindekilerin oluşturduğu atmosfer içinde partinin resmi görüş ve yöntemleri düzenli bir biçimde militaristleşti. Politik alanlar "cepheler"e dönüştürüldü -"tahıl cephesi", "planlama cephesi", "felsefe cephesi", "yazılsal cephe" gibi. Otuzlara doğru da, bunlara "gençleştirme cephesi" gibi egzotik deyişler eklendi. Hedefler ve sorunlar, taarruzla ele geçirilecek kaleler olmuşlardı. Nisan 1929'de Stalin, "Bolşeviklerin, işçi sınıfının ele geçiremeyeceği hiçbir kale yoktur," diyordu.(185) Savaş, politikanın olağanüstü araçlarla yürütülmesi olduğuna göre, ilk başta geçici olarak kabul edilen "olağanüstü önlemler", boy veren Stalinist anlayışla birlikte meşru ve sürekli bir statü kazanmıştı. Stalin'in kendisi 1917'ye nadiren atıfta bulunsa, da iç savaş geleneği Ekim ruhuyla iç içe geçerek "Bolşeviklerin her şeyi yapabileceği" düşüncesinin kanıtını oluşturdu ve 1929'un sonlarında da "yukardan devrim" ideolojisinin bir parçası haline geldi.(186) Bu da, söz gelimi, toptan kolektifleştirmenin, "eski kıra taarruz", "kır Ekimi" olarak gösterilmesine yolaçtı.(187)

İç savaş dönemine özgü düşünüş biçiminin yeniden canlanması bir ölçüde partinin 1928-1929'da karşılaştığı güçlüklere doğal bir tepkiydi. Ama bu geleneğin kurucusu Stalin ona özel bir anlam kazandırdı. Anlaşılan Trotsky'nin gölgesinde -ona haset ederek- cephede siyasi komiserlik yaptığı iç savaş yılları yaşamına toplumsal sorunlara savaş yöntemleri ile yaklaşmak da "savaşçı" sözcüğü ile tanımlanan kişiliğine çok uygundu.(188) Psikolojik nedenleri ne olursa olsun, 1928-1929'daki "seferberlik"in kuramsal temellerini atan ve ona yeni bir içerik veren Stalin'den başkası değildi. Buna göre, sosyalizme yaklaştıkça, iç düşmanların direnci, dolayısıyla da sınıf savaşı yoğunlaşacaktı. Buharin bunun tersini düşünüyordu: Sosyalizme doğru gidiş sınıf savaşı ile iç çatışmaların azalmasını gerektiriyor ve önkoşul olarak buna dayanıyordu. Sovyet toplumunun yapısı ve gelişmesine ilişkin temelden farklı iki anlayış, bu görüş ayrılığına dayanıyordu.(189)

Geleneksel Marksist ruhta olmaktan çok askeri yapıda olan Stalin'in "yoğunlaşma" kuramı, onun Bolşevik düşünceye yaptığı belki de tek özgün katkıydı ve yirmibeş yıllık yöneticiliğinin *sine qua non* parçası olmuştu. 1929'de kulaklara, anonim "karşı-devrimciler"e ve "Şahdi" sanıklarına uygulandığında bu kuram, güçlü, iç düşmanların varlığı inancına gerekçe oluşturuyor ve "olağanüstü" iç savaş politikalarını aklıyordu. Otuzlara doğruysa bunu, bir komplo kuramı olan "halkın düşmanları" ile kitle terörü ideolojisine dönüştürdü.(190) 1928'de ilk kez duyduğunda, bu kuramın ölümcül sonuçları Buharin için çok açıktı: "Bu karacahilliktir. Sonucu ise polis devletidir."(191)

Gelişmekte olan Stalinciliğin savaş temaları, Buharin ile Stalin arasındaki mücadelede önemli bir yer tutuyordu. Bu temalar Buharin'in sınıf işbirliği, iç barış, evrimci gelişme gibi temel tezlerinin tam karşıtını oluşturuyordu. Sistemli "olağanüstü önlemler" ise, "NEP yöntemleri" diye adlandırdığı uzlaşıcı barışçı politikalarının tam karşıtıydı. Stalin'in oldukça muğlak olan önerileri, bu temalar sayesinde başına buyruk, ekstremist bir nitelik kazanıyordu. Ekonomik planlamanın karmaşık yanları, "kaba gerçekçilik" diye bir kenara atıldı ve "kale"lere yapılan taarruzlara indirgendi. Buharin, daha 1928 Temmuzunda, temkinli bir kolektifleştirmenin bile dejenerasyona uğrayarak "mujikleri zorla komüne katma" doğrul-

tusunda çılgınca bir girişime dönüşebileceği konusunda uyarıda bulunuyordu. İkisi arasındaki polemikler, bu iç savaş-iç barış karşıtlığını yansıtıyordu.(192) Buharin, Stalin'i "savaş komünisti" olmakla ve "iç savaşa sürükleyen" "askeri-feodal" politikaları nedeniyle suçluyordu.(193) Stalinciler, Buharinist barışçı gelişme kavramlarını ile "öteki liberal safsataları" arşive kaldırmakla övünüyor, Buharin'i, Lenin'i "bir iç barış havarisi"ne çevirmekle suçluyor, temkinlilik ve "normalleştirme" çağrılarını da savaş döneminin "teslimiyetçilik", "karamsarlık" ve "terhis psikolojisi" günahları olarak lanetliyordu.(194)

Buharin, eski bağlaşığının ansızın "süper sanayileşme"ye ve sömürgeci köylü politikalarına çark etmesini "Trotskyizme tam bir ideolojik teslimiyet" olarak şiddetle eleştirmekle birlikte, savaş politikalarıyla çarpıtılan, Sol'un analitik gelişkinliğinden yoksun olan bu düşüncelerin, Stalin'in elinde çok farklı ve daha büyük bir tehlike taşıdığını görüyordu. Buna, yirmilerin başında Sol'a karşı geliştirdiği politikalarını ve Sovyetler Birliği'nin gelişmesine ilişkin düşüncesini yeniden ortaya koyarak ve savunarak yanıt verdi.(195) Yine "aşırı tepkiler"e karşı, politik, ekonomik, ahlâki karşı çıkışlar ekseninde yeniden inşa ettiği ve 1927'deki gözden geçirmelerle yetkinleştirdiği görüşleri ile Stalin'in 1928-1929'da tuttuğu yeni yola yönelttiği eleştiri, daha sonraki olayların ışığında özel bir önem kazanacaktı.

Buharin'in politik görüşlerinin temelini oluşturan, daha önce olduğu gibi, ölçüsüz tarım politikalarının 1917 mirasına ihanet demek olduğu, kent ve kır arasındaki *smiçka*nın ihlali anlamına geldiği ve köylülükle felaketle sonuçlanacak bir iç savaşa yol açacağı konusundaki inancıydı. Bu, artık onun için, gelişmekte olan köylü burjuvazisine verilen bir ödün değildi. Hâlâ kulaklara karşı bir saldırıyı destekliyordu ama, bu saldırı onun 1927'de savunduğu biçimde olmalıydı; kulakların çoğalması ve nüfuzlarının artmasını engelleyecek ve kulaklar dışındaki kitlelere hiçbir şekilde dokunmayacak, şiddet içermeyen "NEP yöntemleri" kullanılmalıydı.(196) Buharin'e göre, Stalin'in kulak karşıtı kampanyası ise tümüyle farklı bir şeydi. Farklı tanımlamalarla ne kadar yumuşatılmaya çalışılırsa çalışılsın, bu, geniş köylü kitlelerine karşı açılan bir savaştı. Dahası Stalin'in "yo-

ğunlaşma" kuramı, kırsal kesimi ayağa kaldıran, "bize karşı bir birleşik köylü cephesi" oluşturan önlemleri aklamak için yaratılmış iki yüzlü bir bahane idi. 1928'in ortalarında kabaran köylü isyanları dalgası, Stalin'in politikalarının iç savaşa yol açacağı inancını daha da pekiştirdi. Buharin'in ilk kez, acımasız, baskıcı, "Cengiz Han" yöntemleri ile partinin çatışmadan zaferle çıkabileceği kuşkusuna kapıldığı anlaşılıyordu. Stalin'in "ayaklanmayı kanla boğmak zorunda kalacağı" yolundaki sözleri bu kaygısını dile getiriyordu; ama bu sezgi onun için ne bir teselli oldu, ne de karşı çıkışlarını yumuşattı.

Stalin'in kır politikalarına karşı Buharin'in geliştirdiği görüşler içinde bununla bağlantılı bir başka tezin de önemli bir yeri var. 1927'nin savaş korkusu geçmiş olsa da Stalinciler, Sovyetler Birliği'ne karşı bir dış saldırıyı her ne pahasına olursa olsun topyekün bir ağır sanayi hamlesini gerekli kılan tehlikeler arasında sayıyorlardı. Buharin, savunmaya yönelik sanayilerin geliştirilmesi amacını benimsiyor ama, Stalincilere, "köylülüğün güvenini kazanmanın" sovyet güvenliği için aynı derecede belirleyici bir ön koşul olduğunu söyleyerek cevap veriyordu. Aktif bir düşman durumunda ya da pasif bir antipati içindeki kırsal bölge halkı, bir savaş durumunda devlet için tehlike oluştururdu.(197) Bu, mantıklı bir kaygıydı; nitekim savaş tehlikesinin yaklaştığı otuzlu yıllarda bu kaygı yeniden canlandı ve 1941 felaketi sırasında batı sınırındaki köylüler Alman işgalcilerini kurtarıcı olarak karşıladıklarında ise haklılığı kanıtlandı.

Stalin'in yeni geliştirdiği politikalara karşı Buharin'in yönelttiği ekonomik itirazlar da hafif değildi. Birkaç düzeyde yer alan bu itirazlar, NEP'in ne kadar süreceğinden, planlamanın ne olması gerektiğine kadar uzanıyordu. 1928'deki tahıl darlığını köylü tarımındaki organik krizin bir belirtisi olarak yorumlayarak Stalin, NEP'in uzun süre yaşayacağı yolundaki o dönemde geçerli Buharinist varsayıma üstü kapalı bir biçimde karşı çıkıyordu. Krize ilişkin çözümlemeleri ise değişiyordu. Bir yandan, kulakların zenginleşip güçlendiğini ve iradesini devlete dayatmaya çalıştığını, büyük miktarlarda tahıl stokladığını ve böylece NEP'e ve Sovyet devletine savaş ilan ettiğini savunuyordu. Bir yandan da üretimin ve köylü tarımının piyasaya sürdüğü ürün fazlasının sürekli

düşük düzeyde kalmasına dikkati çekiyordu. (198) Tahıl üretiminin miktarı konusundaki tahminleri çelişiyor olsa da, her iki sav da, özel çiftçiliğin artık partinin sanayi konusundaki hedefleriyle uyuşmadığı konusunda birleşiyordu.

Buharin, buna şiddetle karşı çıkıyor ve tahıl darlığının "değişmez bir yasa"ya dayanmadığı ya da organik nedenlere bağlı olmadığı, "geçici oransızlıklar"dan ve geçiş dönemine özgü koşullardan kaynaklandığı üzerinde ısrar ediyordu.

Stalin'in gördüğü "muazzam miktarlarda tahıl stokları" hayallerini, "artık kimse bu masallara inanmıyor" diyerek tereddütsüz reddediyordu. Asıl sorun devletten gizlenmiş tahıl ambarları değil, geri kalmakta olan tarımsal üretimdi. Bunun, her ikisi de ciddi, ama onarılmaz olmayan iki nedeni vardı. Birincisi hükümetin, bilerek ya da bilmeyerek, tahıl üretimini diğer tarım ürünlerine ya da tarım dışı ürünlere kıyasla daha az karlı duruma getiren "akıl almaz" fiyat politikalarıydı. (Köylü gelirlerinin neredeyse yarısı çiftçilik dışı uğraşlardan geliyordu.) İhtiyaçlara cevap verecek ve tahıl üretimini avantajlı kılacak bir fiyat politikası, üretimi ve (aşamalı vergilendirme ve sınai mallardaki darlığın düzenli bir biçimde giderilmesi ile birlikte) piyasaya sürülen ürün fazlası miktarını artıracaktı. Tahıl arzının düşük düzeyde olmasının ikinci nedeni, Buharin'e göre de, köylü tarımının ilkelliğiydi. Ama Buharin, küçük çiftçiye görece mütevazi bir mali ve tarımsal araç gereç yardımının, üretimde önemli artışa yol açacağına inanıyordu. (199)

Özel çiftçilik hâlâ Buharin'in tarımsal programının temelini oluşturuyordu ama, 1924-1926 döneminden farklı olarak, programının tek özelliği olmaktan çıkmıştı. Artık o da gönüllü bir kolektif sektörün gerekliliği ve olanaklılığına inanıyordu; bu sektör doğru bir biçimde tanıtılır ve desteklenirse yavaş yavaş gelişebilir, 5 ila 10 yıl içinde tahıl fazlasının beşte birini oluşturabilir ve en sonunda, "bütün bir tarihi dönem"in ardından köylü tarımının yerini alabilirdi. 1929 ortalarına kadar Stalin de resmi olarak benzer amaçları savunuyordu. Ama daha 1928 yılının Mayıs-Haziran aylarında, Buharin, onun savaşçı üslubunda ve özel çiftçilik ile pazarlama kooperatiflerini reddedişinde, ülkeyi felakete götüre-

cek "ani bir sıçrayış"ın ilk belirtilerini görmeye başlamıştı. Köylü çiftlikleri yakın geleceğin ana tahıl kaynağı olacaktı; oysa Stalin'in "olağanüstü önlemler"i sonucunda köylü tarımı "geriliyor"du, çünkü "yoksul köylü kitleleri üretme isteklerini kaybetmişlerdi." Dahası Marksistler, geleneksel olarak kalıcı, uzun ömürlü bir kolektifleştirme için iyi eğitilmiş personelin, "tarımda belirli bir birikim"in ve makineleşmenin gerekli olduğuna inanırlardı; oysa bu önkoşulların hiçbiri Sovyet kırında yoktu: "Bin tane karasaban bir tek traktörün yerini tutamaz." Buharin öfkeyle soruyordu: Stalin kolektifleştirmenin "yoksulluk ve çöküntü temeli üzerinde" mi inşa edilmesini öneriyordu? Rikov da şöyle ekliyordu: Bu "toplumsallaştırma sürecine olan güveni sarsar ve her şeyi berbat eder."(200)

Kırsal alanda Stalin'in tuttuğu yol, Buharin'e göre ekonomik aptallıktı çünkü NEP'in zengin potansiyelini tahrip ederek "seçenekleri yok ediyor"du. Kendi tarım programı ise değişik olanaklardan en iyi şekilde yararlanmayı ve "kolektif tarım ile bireysel tarımın doğru bir bileşimini" bulmayı amaçlıyordu.(201) Çok bileşenli bir yaklaşım gerekliydi: "Bireysel köylü ekonomilerinin, özellikle tahıl üretenlerin kalkındırılması, kulak ekonomilerinin sınırlandırılması, doğru bir fiyat politikası ve köylü kitlelerini içine alan kooperatiflerinin geliştirilmesiyle birlikte devlet ve kolektif çiftliklerinin inşası..."(202) Bu yolla NEP -özellikle de köylü tarımı ve pazar ilişkileri- Sovyet sanayileşmesine hizmet etmeye devam edecekti. 1929'a kadar resmi parti politikası olan bu yaklaşım yıl sonunda ansızın terk edildi; Buharin'in mantığı ne çürütülebilmiş, ne de yaşama geçirilebilmişti.

Buharin'in, Stalin'in tarımdan elde edilen haraç benzeri kaynaklarla finanse edilen sınırsız ağır sanayileşme modeline olan muhalefetini belirleyen onun tarım programıydı. Anlaşılan, artık "uygulamalı Tuganizm"in (hemen hemen yalnızca kendisi için reten asalak bir sanayi) çağdaş bir Cengiz Han'ın elinde yalnızca kendi vahşi yöntemleriyle ve geçiçi olarak başarılı olabileceğini görüyordu.(203) 1928-1929 yıllarında, bir kez daha, kalıcı ve "sağlıklı" bir sanayileşmenin ancak genişlemekte olan bir tüketici pazarı ve zenginleşen tarım kaynakları temelinde inşa edilebileceğini vurguladı. Bu aksiyom artık, ağır sa-

nayinin gelişmesi ve maliyeti konusunda bir rehaveti yansıtmıyordu. 1926-1927 yıllarında görüşlerini gözden geçiren Buharin (ve Rikov), şimdi büyük sermaye yatırımlarının gerekliliğine inanıyor; "geçici, kısmi oransızlıklar"ın kaçınılmazlığı konusunda uzlaşmaya yanaşıyor ve "bir süre bazı özverilerde bulunmak zorunda" kalacaklarını kabul ediyordu.(204) Ancak sermaye yatırımları, aynı oranda tarıma ve köylü pazarına dönük tüketim malları sanayine de yapılacak yatırımlarla ve reel rezervlerle sınırlandırılmalıydı. Küçük özel işletmeleri özellikle tüketim malları kıtlığının hafifletilmesine katkıda bulunmaya teşvik ederek, yüksek maliyetli ve uzun erimli projelere büyük yatırımlar yapmaktan kaçınarak ve batının yüksek üretkenliğini, "bilimsel yönetim"in genel rasyonelliğini ve teknolojik devrimini Sovyet sanayileşmesine taşıyarak, özveri ve oransızlıkların asgariye indirilebileceğini umuyordu.(205)

Ekonomik anlaşmazlık, kaçınılmaz olarak farklı plan anlayışları ve özellikle ilk beş yıllık plan konusundaki farklı görüşler arasında çatışmaya dönüştü. Savaş politikası ruhu içindeki Stalin grubu, teleolojik olarak tanımlanan planlamanın üç biçimini benimsemişlerdi. Bu yaklaşım, iradi çözümlerle nesnel zorunlulukların üstesinden gelinebileceğini savunuyor ve planı Stalincilerin desteğinde bir direktifler ve yükselen hedefler yağmuruna dönüştürüyordu. Buharin'in planlama üzerine 1928-1929 yıllarında ortaya koyduğu görüşler doğal olarak çok farklıydı. Bunları kısaca şöyle özetleyebiliriz:

Öncelikle, ekonomik planlama, kaynakların istenilen hedeflere ulaşmak için en akılcı biçimde kullanılması demekti; bu nedenle plan, "canınızın istediğin yapmak" ya da "akrobatik bir *salto mortale** " demek değildi, plan bilimsel hesaplamalara ve nesnel istatistiklere dayanmalıydı. İkincisi, planlama, ekonomik gelişmeyi kapitalizmin doğasında olan anarşi ve krizlerden (dengesizlik) arındırmayı hedeflemeliydi; bu nedenle plan "*dinamik bir ekonomik denge* koşulları"nı yaratmalı ve bu koşullar çerçevesinde işlemeli, ekonominin her alanında "doğru orantılar"ı belirlemeli ve bunlara sıkı sıkıya bağlı kalmalı, rezervleri göz önüne almalı ve ona göre hazırlık yapmalı, "darboğaz dönemlerine göre ayarlanmalı"ydı. Üçüncüsü, özellikle

* Latince, ölüm atlayışı.

geri bir tarım ülkesinde planlama, temkinli olmalı, "*önceden hesaplanamayacak*, çok önemli *kendiliğinden* unsurlar"ı göz önünde bulundurmalıydı; mahsule ve pazara ilişkin belirsizlikler bu unsurlar arasındaydı. Yüzde yüz bir planlama ya da (başka bir Buharincinin dediği gibi) "beş yıllık bir İncil" olamazdı.(206) Son olarak, planlama süreci her bakımdan "aşırı merkezileşme" ve "aşırı bürokratikleşme"den kaçınmalıydı. Bu koşullarda yanlış bir kararın dallanıp budaklanan olumsuz sonuçlarının maliyeti, "kapitalist anarşinin maliyeti kadar yüksek olabilir"di; esnekliğin ve tabanın inisiyatifinin yok edilmesi "ekonomik damar sertliği"ne, "irili ufaklı binlerce aptallığa" ve Buharin'in "örgütlü kötü yönetim" dediği şeye yol açardı. Oysa:

Merkeziliğin sınırları vardır ve alt organlara belirli bir bağımsızlık tanımak gerekir. Bu organlar belirlenen sınırlar içinde bağımsız ve sorumlu olmalıdır. Merkezden gelen direktifler görevin genel hatlarıyla formüle edilmesinden öteye gitmemelidir; görevin nasıl yerine getirileceği, yaşamın özgül koşullarına göre hareket eden alt organların işidir. (207)

Stalinist masalların tersine, mücadele planlı sanayileşme savunucuları ile düşmanları arasında değil, soruna farklı yaklaşımlar arasındaydı. Tartışma sık sık derece sorunları üzerinde, tarımdan "pompalanacak" kaynağın, sermaye harcamalarının, öngörülen büyümenin düzeyi üzerinde odaklaşıyordu. Buharin için bunlar "az-çok krizsiz bir gelişme" ile "maceracılık" arasındaki farkları oluşturuyordu. Buharin, sanayi üretiminde yıllık yüzde 20 artışı öngörmesine karşın Stalin tarafından yetersiz bulunarak terkedilen, 1928 başında belirlenmiş yüksek yatırım düzeyini savunuyordu. Ona göre doğru olan yol "bu büyüme oranını *korumak* (ama daha yukarılara zorlamamak!"tı; gerçek büyüme için caba harcamak ama (Rikov'un sözcükleriyle) "tempoyu fetişleştirmemek"ti. "Çılgınların politikaları" değil, bu politika "en yüksek *uzun süreli* tempoyu" sağlayacaktı.(208) Gözden geçirilmiş biçimiyle bile Buharin'in görüşleri, aşırı yatırım, aşırı zorlama, aşırı planlama ve aşırı merkezileşmeye karşı fren ve denge öneriyordu. Eğer savunduğu ekonomiye ve planlamaya ilişkin ilkeler çarpıcı görünmüyorduysa, bu, o ilkelerin zaten geniş ölçekte, hatta Komünist ülkelerde bile kabul görmesindendi. Daha da ilginci,

bu ilkelerin sonradan tümüyle unutturulması, hatta Buharin'in düşüşünün ardından resmi ağızlarca Bolşevizme "yabancı" diye lanetlenmesiydi.

Ne var ki Buharin'in, Stalin'in tuttuğu yolu şiddetle reddedişi, yalnızca politik kaygılar ve ekonomik felsefesinden kaynaklanmıyordu. Önemli bir etken de onun, sosyalizm ve Bolşevizmin "tarihsel görevi" ile bağdaşmaz gördüğü "canavarca tek yanlı" köylü politikalarına ahlâki açıdan karşı çıkışıydı. 1920'lerin ortalarında Preobrazenski ile girdiği polemiklerde bu görüşünü, Sovyet sanayileşmesinin karşılaştırmalı etiği biçiminde ortaya koymuştu. Bunu Stalin'e karşı da savunuyordu. "Bizim sanayileşmemiz kapitalizminkinden farklı olmalıdır. . Sosyalist sanayileşme, kırı [sömüren] asalak bir süreç değildir." Bu ayrıca onun, "üretim için üretim" ilkesine karşı ve Sovyet sanayileşmesinin "temel ekonomik ilkesi olan yığınsal tüketimin geliştirilmesi" ilkesinden yana görüşlerini de etkiliyordu. (209)

Ama, aynı zamanda, Stalin'in "haraç politikası" karşısında duyduğu kaygı arttıkça, ahlâki karşı çıkışını, Rusya tarihine daha farklı bir yaklaşım bağlamında dile getirmeye başladı. Eylül 1928'de öfkeli bir dille "Çarlık Rusyasının büyük utancı, mujiğin acımasızca sömürüsüydü" diye yazıyordu; Stalin ise "SSCB'yi *eski Rusya'nın*... tarihi çizgisine oturtmak istiyor"du. (210) Bu tarihi suçlamayı hiçbir şey Stalin'in köylü politikasını "askeri-feodal sömürü" biçiminde tanımlaması kadar güzel dile getiremezdi. Bu terim (ya da bunun değişik çeşitlemeleri) bir Rus devrimcisi için özel anlamlar taşıyordu. Bu tanım, devrim öncesi radikallerin (ve liberallerin) yazılarında, çarlığın az raslanır despotik niteliğini, Moğol istilaları mirasını ve serfleştirilmiş köylülüğün yağmacı sömürüsünü dile getiren bir lanetleme olarak geçerdi. (211) Buharin ve onun yandaşları için Stalin'in "halktan istediğini zorla alması" ve "tatar hanlarınkine benzer politikaları", bu geleneğin yeniden doğuşunun habercisiydi. (212) Genel sekreteri "köylülüğün askeri-feodal sömürüsü" ile suçladığı zaman Buharin, onu yalnızca Bolşevik devrimi adına değil, ondan önceki çar karşıtı entelijansiya adına da suçlamış oluyordu. Dolayısıyla bu "ağır iftira" resmi olarak hiç unutulmadı ve hiç bağışlanmadı. (213)

Gerçekte, Buharin'in çarlık uygulamalarının yeni-

den doğuşuna ilişkin kehanetleri daha da ileri gitti. Rusya'nın Marksizm öncesi aydınları gibi Buharin için de Çarlığın özü, onun, bahtsız bir halkı resmi yasadışılık ya da "keyfilik" aracılığıyla despotik bir biçimde yöneten bir "*çinovnik* devleti" oluşunda yatıyordu. Devrim, bu gelenekten kopuşu, Lenin'in "komün devleti" diye tanımladığı, Buharin için de "yeni Leviathan"a doğru tarihi sürüklenişe karşı umut verici bir antitezi oluşturan, halka ait, halk için bir devlet, bir anti*çinovnik* devlet vaad ediyordu. Yirmilerin başı ve ortaları boyunca, kendi kısa süreli "devletleşme" hevesini de reddetmiş olan Buharin, "yeni bir *çinovniki* devleti" ve Sovyet koşulları altında yeni bir "resmi yasadışılık" olasılığına ilişkin kaygılarını yüksek sesle dile getirmişti. Bu tehlikeyi Sol'un "tekelci felsefesi"nde ve "tepkisel davranışlar"ında görmüştü ve doğal *çinovnik* alışkanlıklarına, devlet görevlilerinin yolsuzluklarına karşı savaşımı ve halkın koruyucusu olmayı her şeyden önce partiden bekliyordu.(214)

1928-1929 yıllarındaki gelişmeler, süregelen kaygısını açık bir korkuya dönüştürdü ve parti romantizmine bir son verdi. Stalin'in uzadıkça uzayan "olağanüstü önlemler"inde "yönetsel keyfiliğin" bir örneğini, çıkarıp masanın üzerine koyduğu revolveri ile köylüden zorla tahıl toplayan bir Sovyet görevlisinin sergilediği resmi yasadışılığın yeniden doğuşunu görüyordu. Buharin'in -Stalin'in aşağılayıcı sözcükleriyle- "olağanüstü önlemler karşısında, kutsal su karşışındaki şeytan gibi irkilmesi"nin nedeni buydu.(215) Daha da kötüsü Buharin, yukarıdan gelen emirlere göre davranan parti görevlilerinin bu yeni "keyfiliğin" doğrudan taşıyıcısı olduklarını biliyordu. "Sovyet devletinin *çinovnik*leri" durumuna gelen ve "şu an yaşamakta olan halkı unutan" parti kadrolarına karşı yükseltiği çığlık onun bu düşkırıklığını dile getiriyordu. İktidar sahibi olmak, parti kadrolarını, tıpkı üstleri karşısında itaatkar bir biçimde "yaltaklanan ve iki büklüm duran" ama halkın karşısında güvenilmez olan ve "kabaran" "eski rejimin taşra memurları" gibi bozmuştu.(216) "Parti ve devlet aynı şey oldu. Talihsizlik burada: Parti organları devlet organlarından ayırt edilemez durumda."(217) Bunun Stalin'in tuttuğu yeni yolun nedeni mi, sonucu mu olduğu konusunda suskun kalan ama bunun "eski Rusya"ya benzemesi ve nereye varacağı konusunda derin umutsuzluğa kapılan Buharin, Lenin'in ("ne yazık ki

hâlâ çok çok uzak olduğumuz") "komün-devlet"ini yeniden gündeme getirdi. Amacı Stalin'in politikalarının tarihi yönü ve açıklığa kavuşan vaadi olarak gördüğü şeyin altını çizmekti: "Tek bir sözcükle halk için *çinovnik* değil, *çinovnik* için halk."(218)

Stalin'in çizgisini parti ve ülke için bir felaket olarak gören ve Bolşevizmle bağdaşmadığına inanan Buharin'in öfkesi, daha önceleri Sol'a karşı duyduğu düşmanlığı da geçmişti. Tarihin belli başlı dönüm noktalarında başarısız kalan muhalefet hareketleri, doğal olarak, "öyle olsaydı nasıl olurdu" türünden, tahminler yürütebilecek ama hiçbir zaman gerçekten tam olarak hesaplanamayacak bir tarihi miras bırakmıştır. Bu, Buharin'in ekonomik politikalarının önerdiği alternatif gelişme yolu için de böyledir. Ne var ki, yeni gelişmekte olan Stalinciliğe yönelttiği eleştirilerden bir bölümünün haklılığı çok geçmeden kanıtlandı. Daha 1928'in başında, "yukardan devrim"den birbuçuk yıl önce Buharin, Stalin'in savaş politikalarının ekonomik fizibilitesi ne olursa olsun "üçüncü devrim"e, kırda iç savaşa, başkaldırıları kanla bastırma ve "bir polis devleti"ne yol açma olasılığını görmüştü. Bu sonuçları, genel sekreterin destekçileri dahil, başkaları görememişti. Tek başına bu öngörü bile, yenilgisine rağmen Stalin Rusya'sında yaşayacağı geri kalan yıllar süresince ona saygınlık kazandırmaya yetecekti; ama aynı şey Stalin'in ona özel bir düşmanlık duymasına da neden olacaktı.

O halde Stalin'in Buharin karşısında kazandığı çarpık politik zafer nasıl açıklanabilir? Genel sekreterin lehine işleyen birkaç etmenden en önemlisi, savaşımın geçtiği arenanın darlığı ve kapalı kapılar ardında oluşuydu. Buharin, Rikov ve Tomski'nin de katkıda bulunduğu bu durum, çatışmayı Stalin'in en güçlü olduğu parti hiyerarşisi içine hapsetmiş, Buharin grubunun üst düzey parti önderliği, hatta parti dışında sahip olduğu gücü etkisiz kılmıştı.

Sonuna kadar toplumsal taban arayışı içinde olan bir muhalif parti önderleri hareketi olarak kalan Bolşevik Sol'dan farklı olarak sağ, ülkede potansiyel kitle desteğine sahip bir muhalefetti. Köylü çoğunluğun muhalefetin kır politikalarını tercih ettiğini, Buharinciler de, Stalinciler de, çatışmaya taraf olmayanlar da, herkes biliyordu.(219) Ayrıca, merkez komiserliklerinden yerel sovyetler ve kooperatiflere

kadar tüm yönetsel yapıları yerle bir eden ve "pratikteki sağcılığa" karşı uzun süreli basın kampanyasında yankılanan temizlik hareketi, partisiz devlet görevlilerinin, özellikle de kırsal bölgeler ve uzak cumhuriyetlerde çalışanların Buharin'in ılımlı görüşlerini paylaştıklarını gösteriyordu.(220) Buharin'in etkisi yalnızca kırla da sınırlı değildi. Tomski'nin yarattığı düşkırıklığından sonra bile, tabandaki sendikacılar (büyük bir olasılıkla kentlerdeki işçi sınıfı) arasında, en çok Stalin'in sanayi politikalarına karşı inatçı direnişte dile gelen sağa karşı sempati, açık bir gerçekti. Bu sempatinin boyutları 1929-1930 yılları arasında fabrika komitelerinin topyekun yeniden inşasından anlaşılabilir: Moskova, Leningrad, Ukrayna ve Urallardaki sanayi merkezlerinde fabrika komitesi üyelerinin yüzde 78-85'i değiştirildi.(221)

Parti içinde de gizli Buharinist destek önemli boyutlardaydı ve bunu, yine her kademede "sağ oportünizm"e karşı girişilen tantanalı saldırıdan anlamak mümkündü. Başkentteki (Frumkin'e göre burada "binlerce yoldaş" Stalin'in çizgisini "felaket getirici" bir çizgi olarak görüyordu) bilinen yandaşlarından başka, tüm ülkedeki parti örgütleri arasında sağ eğilimin varlığını görmek mümkün.(222) Bu eğilim en çok, tahmin edilebileceği gibi kendilerini politik ve büyük bir olasılıkla ekonomik olarak da NEP'in ılımlı uygulamalarına göre ayarlayan kırsal kesim kadroları arasında açıkça görülüyordu. Tüm parti ölçeğindeki 1929-1930 temizlik hareketi toplam parti üyelerinin yüzde 11'ini oluşturan 170.000 partilinin ihracı ile sonuçlanırken kırsal kesim Komünistlerinin yüzde 15'i partiden atıldı, bir o kadarı da ceza aldı.(223) Temizlik hareketinin kurbanlarının tümü Buharin yandaşı, hatta sempatizanı bile değildi; öte yandan bu hareketin sonuçları da Stalin çizgisine karşı komünist muhalefetin tam boyutlarını yansıtmıyordu. Sayıları tam olarak bilinmeyen ama oldukça çok sayıda parti görevlisi, resmi temizlik hareketi başlamadan önce 1928'deki "olağanüstü önlemler" sırasında atılmışlardı. Daha önemlisi, bu harekete ilişkin sayılar Stalincilerin sık sık yakındığı gibi parti ve Komsomol saflarında yaygın olan "gizli sağcı eğilimler"i yansıtmıyordu. Ateşli sağ karşıtı kampanyanın yılgınlığa uğrattığı birçok Komünist görünüşte yeni çizgiyi onaylıyor ama içten içe Buharinist muhalefete yakınlık duyuyordu.(224)

Merkez Komitesi dışında herhangi bir oylama yapılmadığından muhalefet desteğini tam olarak ölçmek elbette mümkün değil. Yine de yabancı bir gözlemcinin görüşü, biraz abartılı olsa da, bu desteğin önemli boyutlarda olduğunu doğruluyor: "Ülke ve partinin ezici çoğunluğu sağdan yanaydı ve Stalin'in beklenmedik çizgisini asık suratlı ve ürkmüş bir psikoloji içinde kabullendi." Bir Trotskyist, dolayısıyla Buharinden yana olamayacak bir kişi de aynı görüşteydi: "Belirli yol ayrımlarında [sağ] devlet görevlilerinin büyük çoğunluğunu içeriyordu ve tüm ulusun sempatisine sahipti."(225)

Buharin'in trajedisi ve politik çıkmazının can alıcı noktası, bu halk desteğini yardıma çağırmada gösterdiği isteksizlikti. Geniş halk yığınları söz konusu olduğunda bu isteksizlik kolayca açıklanabilir. Bu tutum, parti dışında politika yapmanın gayrimeşru olduğu, pratikte değilse bile potansiyel olarak karşı devrimci bir tavır olduğu yolundaki Bolşevik dogmadan kaynaklanıyordu. Önderlik içindeki çoğunluğun da muhalefetin de paylaştığı, hiziplerin halktan destek aramasının "üçüncü bir gücü" harekete geçireceği ve partinin yıkımına neden olacağı korkusu da bu bakış açısını pekiştiren bir etmendi.(226) Bu korkudan da parti içi çatışmaların partisiz kitleler önünde tartışılmaması aksiyomu doğdu. Sol'un sıkıntısını açıklarken bir Trotskyistin dediği gibi, bu bir "parti yurtseverliği" meselesiydi; "bu hem bizi başkaldırmaya itiyor hem de kendi kendimizle çatışmaya itiyordu."(227) Bu, üstelik üzerinde ülkedeki krizin baskısını da hisseden sağ için de geçerliydi. Stalin'in politikasının tehlike oluşturacak derecede halk karşıtı ve ekonomik olarak da felakete sürükleyici olduğundan emin olmalarına karşın, Buharin, Rikov ve Tomski halk karşısında suskun kaldılar. Kamuoyunun savaşım sürecine girmesi yalnızca, yeni kırsal politikaları protesto etmek üzere merkeze yağan mektupların önemi üzerinde yürütülen tartışma aracılığıyla, dolaylı bir biçimde oldu. Buharinciler için bu mektuplar "yığınların sesi", Stalin için ise genel durumu yansıtmayan "panik" göstergesiydi.(228)

Ama Buharin'i frenleyen başka bir faktör daha vardı. Buharin'in politikalarının en çok hitap ettiği düşünülen toplumsal gruplar, en başta da köylüler ve teknik uzmanlar, Marksizmin gözünde "küçük burjuva"ydılar ve bu yüzden de Bolşeviklerin gözünde pek

makbul olmayan seçmen kesimindendiler. 1928-1929 yıllarında zaman zaman bu kesimden gelen Buharinciliğe sıcak yaklaşımlar zararlı görülüyor ve Stalinciler hiç fırsatı kaçırmıyorlardı. Komünist olmayan entelijansiyanın gayri resmi sözcülerinden birinin *obiter diktum** türünden bir sözü buna iyi bir örnektir: "Buharin bir kez ta yüreğinden konuştu mu, partisiz yol arkadaşları ağızlarını kapatabilirler."(229) Nitekim Stalin'in Buharincilere, Buharin de dahil bütün solcular için kötü bir tanım olan "sağcı" yaftasını yapıştırmasının nedeni, Buharincilerin ülkedeki potansiyel toplumsal tabanıydı. Kendini bu suçlamadan arındırmak için harcadığı büyük çaba politik olarak Buharin'in elini kolunu bağlıyor ve bir dizi saçma manevralara girmesine neden oluyordu. 1928 Kasımındaki kritik Merkez Komitesi plenumu için "sağ sapma"yı lanetleyen karar taslağını bizzat kendisinin kaleme alması bunlardan biriydi. Hayretler içindeki Kamenev'e bu davranışını, "partiye sağcı olmadığımı ilan etmek zorundaydım," diye açıklamıştı.(230) Buharin'in bir kez daha, çoğu mit niteliğinde olan ve kısmen kendisinin yarattığı Bolşevik varsayımların tuzağına düşüyordu.

Stalin'e karşı parti genelinde bir savaş yürütme konusundaki isteksizliği de benzer baskılardan kaynaklanıyordu. Önderlik arenası dışında parti politikası yapmak da kuşkuyla karşılanır ve ahlâken kınanır olmuştu. 1924'te 472.000'den 1928'de 1.305.854'e fırlayan üye sayısı ile parti, artık devrimin politik öncüsü olmaktan çıkmış, katılım, ayrıcalık ve yetkiye yönelik katı bir hiyerarşiye sahip bir kitle örgütüne dönüşmüştü. En altta partiye yeni katılan, itaatkar, politik olarak büyük ölçüde karacahil, ne "Babel'i Bebel'den, Gogol'u Hegel'den," ne de bir "sapma"yı diğerinden ayırabilen düz üyeler vardı. Ortada sayıları hayli kabarık yönetsel memurlar ordusu, Sol'un ve artık sağın da bir itaatkar bürokratlar "bataklığı" olarak gördüğü parti *aparatçik*leri yer alıyordu. Üstte, kendilerine partinin bütün komuoyu yaratma ve karar alma yetkilerini bahşeden yüksek önderlik vardı.(231) Trotsky'nin uyarıda bulunduğu ve Buharin'in zaman zaman korktuğu gibi, partinin politik yaşamı tıkanmış ve yerine, önderliğin "hizipçiliğe", yani kendi safları dışında politika yapılmasına karşı

* Latince, geçerken, söz arasında yapılan saptama.

eleştirileri ile gelişen ve meşrulaştırılan bir hiyerarşik komuta sistemi geçmişti.

1929'a gelindiğinde artık Buharin Trotsky'nin parti içi rejime yönelttiği eleştirilerin çoğuna katılır duruma gelmişti. Ne var ki Trotsky'den farkı, bu rejimin gelişimine izin veren kişi olarak Buharin'in onun tutsağı durumunda olmasıydı. 1928-1929 yıllarında ortaya koyduğu karşıt görüşler ve eleştirel düşünceyi hoşgörme çağrıları, kendisinin daha önce Sol "hizipçiliğe" karşı verdiği vaazlardan yapılma alıntılarla geri püskürtülüyor ve "bunu kimden kopya ettiniz? Trotsky'den!" türünden alaycı saptamalarla karşılanıyordu.(232) Yine de, yasakçı normların dayatılmasındaki suç ortaklığına rağmen, Buharin tüm partinin desteğini arama eğilimine girdi. İçinde bulunduğu ikilemi şöyle dile getiriyordu: "Bazen gece yattığım zaman düşünüyorum, sessiz kalmaya hakkımız var mı? ... `dırdır'ımız mastürbasyondan başka bir şey değil mi?"(233) En sonunda, kendi safına kazanmaya çalıştığı parti hiyerarşisinin, savaşımı bu hiyerarşinin organları dışına taşıyan her hangi bir önderi kim olursa olsun "katledeceği" düşüncesiyle, "partinin birliğine ve parti disiplinine", yaratılmasına yardımcı olduğu dar, hoşgörüsüz politikaya uydu. Açık "hizipçilik"ten kaçındı ve bunun sonucunda kolayca düşmanlarının eline koz veren, etkisiz "arka kapı entrikaları" (Kamenev'i ziyaret gibi) düzeyine düştü.(234) Politik olarak çelişkili bir durumdaydı: Stalin ve onun politikalarına karşı büyük bir tepkiyle yola çıkmıştı ama, sonuna kadar eli kolu bağlı, gönülsüz bir muhalif olarak kaldı. Dolayısıyla, etkili olamayacak kadar fazlasıyla Ezop diliyle girişikleri halk desteği arayışları bir yana, Buharin, Rikov ve Tomski ölüm kalım savaşlarını küçük, özel bir alana hapsetme konusunda Stalin'le uzlaşmış oldular ve orada "partinin gözlerinden uzakta boğuldular."(235) Stalin'in nihai zaferini bu bağlamda açıklamak gerekir. Alışılagelmiş açıklama basittir: Altı yıllık genel sekreterliği süresince inşa ettiği ve parti içi muhaliflerine karşı birbiri ardından kazandığı zaferlerle beslediği bürokratik gücü her şeye kadirdi ve karşı çıkılamazdı; bu yüzden kolayca ve acımasızca Buharincileri ezdi. Gerçek ise daha karmaşık. Çünkü bu yorum bir yandan öykünün önemli bir bölümünün altını çizerken, bir yandan da Stalin'in 1928'deki örgütsel gücünü abartıyor, sağınkini olduğundan az gösteriyor, belirsizlik içinde olan ve sonucu etkileyen

önemli sorunları da dikkate almıyordu.

Merkezi parti bürokrasisinin denetiminin Stalin'in elinde olması elbette başta gelen etmenlerden biriydi. Stalin, elinde topladığı atama yetkisiyle tüm partide sadık yandaşlarını önemli konumlara getirdi; bu özellikle, aynı zamanda Merkez Komitesi üyesi olan bölge sekreterleri için geçerliydi. Bir ondördüncü yüzyıl Moskova prensi gibi parti içindeki prenslikle-rini ve baronlarını kendi yörüngesinde toplamıştı. Bunlar, onun 1928-1929 yıllarında sahip olduğu desteğin belkemiğini oluşturuyordu.(236) Genel sekretere ülke çapında bir gölge hükümet gibi hizmet veren merkez bürokrasisinin sekreterlik aygıtı da aynı derecede önemliydi. Bir düzeyde, bu aygıtın bütün parti örgütleriyle arasındaki doğrudan iletişimi, Stalin'e, politikayı yorumlama, parti kamuoyunu yönlendirme, "pogromlar"ın yolunu açma ve genel olarak Buharinist basını etkisizleştirme olanağını veriyordu. Bir başka düzeyde ise bu aygıtın alt organları (sayıları 133.000-194.000 bulan sekreter kadrosunun kolları, Kasım 1928'de Buharin'in Kislovotsk'tan dönmesine engel olacak kadar her yere uzanıyordu)(237) muhalefetin ya da sempatizanlarının yönetiminde olan bütün organların içinde birer Stalinist komite gibi işlev görüyordu. Mücadele başladığında azınlıkta olan bu komiteler, Moskova örgütü, sendikalar, Kızıl Profesörler Enstitüsü, hatta yabancı ülkelerin Komünist partileri gibi çok çeşitli yerlerde sağ yönetimleri çökertip, yerlerine geçtiler.(238) 1928-1929 yıllarında bunların kolektif bir biçimde yükselişi, aralarında Rikov'un hükümet aygıtı da bulunan "prenslik"leri parti bürokrasisinin hegemonyasına soktu.

Terfi etme fırsatından cezalandırma tehdidine kadar geniş bir yelpazeyi içeren Stalin'in mekanizmasının havucu ve sopası, Merkez Komitesindeki çekimser oyları da etkiledi. Örneğin Temmuz 1928 plenumu arefesinde Stalin, çavuşları arasında belki de en yeteneklisi ve en sevilmeyeni olan Kaganoviç'i Ukrayna Komünist Partisi Genel Sekreterliğinden aldı. Kaganoviç'in üç yıl süren Harkov'daki diktatörlüğü Ukranyalı delegeler arasında nefret uyandırmıştı ve şimdi tümü, onu görevden aldığı için Stalin'e minnet duyuyordu.(239) Benzer bir cömertçe vericilik de, beş yıllık planda öngörülen inşaat alanında yapılacak büyük yatırım projesiyle ilgiliydi. Buharin'in umut bağladığı Ukranyalılar ve Leningradlılar dahil bölgesel parti ön-

derleri bu projeden kendi bölgelerine büyük pay istiyorlardı. Bu bir yandan onların Stalin'in "azami yatırım" politikasına meyletmelerine neden oluyor, bir yandan da yatırımın nerelere yapılacağı konusunda onun söz sahibi olması, onları kaygılandırıyordu. Bu önderlerin tahsisatlar konusunda giriştikleri kıyasıya rekabet ve bunun politik savaşım üzerindeki etkilerini Riazanov 1929 Nisanındaki parti konferansında şu sözlerle anlatıyordu: "Yapılan her konuşmanın sonu şöyle bağlanıyor: `Bize Urallarda bir fabrika verin, sağın canı cehenneme! Bize bir santral verin, sağın canı cehenneme!'" (240) Genel sekreterin, Moskovalıları uğrattığı yenilgiden, parti örgütleri hakkında soruşturma yetkisine "saygınlığı lekeleyici açıklamalar" yapmak amacıyla Sekretaryanın personel kayıtlarını kullanmaya kadar uzanan sopası da, en az havucu kadar etkiliydi. (241)

Bütün bunlar "merkezi otoritenin ağır balyozu"nu oluşturan unsurlardı. (242) Bunun, bir zamanlar kendini "Rusya'nın en kötü örgütçüsü" olarak tanımlayan Buharin karşısında Stalin'e büyük üstünlük kazandırdığı kuşku götürmez bir gerçek. (243) Ama Stalin'in zaferinin tek nedeni örgüt politikaları değildi. Merkez Komitesi açısından bu politikalar Stalin'e, kanatları altında yükselen alt ve orta kademeden delegelerin kendisine bağlı kalmalarının ya da boyun eğmeye hazır olmalarının güvencesiydi. Düş kırıklığına uğramış bir Stalinist bu türden delegeler için, "Buharin'i düşünceyle değil parti kartlarıyla yendik," diyordu. (244) Ne var ki, bu yeni yetme parti memurları, Merkez Komitesi üyelerine rağmen 1928-1929 döneminde ikincil bir rol oynamışlardı. Aslında bunlara yalnızca daha dar, gayri resmi bir kademli Merkez Komitesi üyeleri grubunun, en önemli Merkez Komite delegasyonları başkanları ve üst düzey parti önderlerinden (özellikle Moskova, Leningrad, Sibirya, Kuzey Kafkasya, Ural ve Ukrayna'yı temsil edenler) oluşan 20-30 kişilik bir oligarşinin kararını onaylamak kalmıştı. (245)

En seçkinlerden oluşan bu oligarşi içinde Stalin'in bürokratik gücü hissedilir derecede daha azdı. Bu gücün pratikte, sınırları sağın yüksek kademelerde sahip olduğu (Sekreterya ile Orgbüroya kadar uzanan) güç ve kararsızlıkları mücadelenin sonuca bağlanmasını aylarca geciktiren yansız önderlerin sayısı tarafından belirleniyordu. Bu güç ayrıca oligarkların

kendileri tarafından da sınırlanıyordu. Tipik örnekleri Ordzonikidze, Kuybişev, Ukraynalı Stanislav Kosior ve Grigori Petrovski, Leningrad parti şefi Sergey Kirov gibi insanlarda görülen, iç savaş sırasında yüksek "askeri-politik" mevkilere gelen ve o yıllardan bu yana ülkenin kilit bölge ve kaynaklarının denetimini elinde bulunduran bu kişiler, partinin "pratik politikacıları"ydılar.(246) Yönetici ve politikacılar olarak genellikle genel sekreterle birlikte düşünülürlerdi. Ancak çoğu, Stalin'in gözü kapalı destekçisi değil, başlı başına önemli, bağımsız kafalı liderlerdi.(247) Çetin ceviz, katı, pragmatik ve öncelikle iç sorunlara ağırlık veren bu kişilerin kolektif bakış açısına giderek daha çok egemen olan şey, 1927'deki savaş korkusuyla pekişen ve 1928'deki tahıl kriziyle gerçekleşmesi tehlikeye düşen, Sovyet Rusya'nın modern bir sanayi toplumuna dönüştürülmesi umuduyla ilgili sorunlardı. Buharin ile Stalin arasındaki mücadele büyük ölçüde bu kişilerin desteğini kazanma savaşıydı ve bu savaşta "mesele"ler ve "düşünceler" önemli bir rol oynuyordu.

Nisan 1929'a gelindiğinde, bu kodamanlar Stalin'i seçmişler ve ona üst düzeyde ihtiyaç duyduğu çoğunluğu sağlamışlardı. Onu seçmelerinin nedeni, açıkça görülüyor ki, Stalin'in bürokratik gücünden çok onun önderliğini ve politikalarını tercih etmeleriydi. Bir dereceye kadar seçimleri güçlü bir "pratik politikacı" olarak genel sekreteri kendileriyle daha çok özdeşleştirmelerinin ve onunla karşılaştırdıklarında kibar ve yumuşak, teorik kafalı Buharin'i "daha çocuk" görmelerinin bir ifadesiydi.(248) Aynı zamanda bu seçim, onların Buharinist politikalardan yakın gelecekte de sonuç alınmaya devam edilebileceğine ilişkin kuşkularını ve 1928-1929 döneminde sağın programatik ikilemine karşı olumsuz tepkilerini de ifade ediyordu. Buharin'in Onbeşinci Parti Kongresinin revize edilmiş sanayi ve tarım hedeflerine bağlılığı bir yana, giderek kötüleşen tahıl krizi, onu ve bağlaşıklarını biraz beceriksiz, biraz da kaçak güreşir gibi bir duruma sokmuştu. Kongreden çıkan "NEP yöntemleri" ile uyum içinde olan hiçbir ekonomik programın kırda durum "normalleşinceye" kadar uygulamaya konulamayacağını savunan Buharin ve yandaşları, köylülüğe geçici tavizler verilmesi ve sanayileşmenin sınırlandırılması taleplerini sürekli tekrarlıyorlardı. Ne kadar makul olsa da bu, sağın çevresinde bir geri çekilme ve kötümserlik havası yaratmış ve bu da

Stalin'in bıkmadan usanmadan tekrarladığı, Buharin, Rikov ve Tomski'nin kararlı, gözüpek önderler olmayı beceremeyen pısırık adamlar oldukları, eskimiş düşüncelere ve "sürekli taviz teorisi"ne takılı kaldıkları ve en kötüsü sanayileşme hızını tehlikeye sokmaya hazır oldukları iddiasına güç kazandırmıştı.(249) Ne Buharincilerin iddialı uzun vadeli programları, ne de "iyimserlikle aptallığı birbirinden ayırma"(250) çağrıları bu izlenimi silebildi. Bu, Buharincilerin sonlarının hazırlanmasında en az öteki etmenler kadar rol oynadı.

Çünkü, 1928-1929 döneminin temel gerçekliği, üst parti yönetiminde sağın temkinlilik vaazlarına karşı bir sabırsızlık ve Stalin'in büyük bir özenle besleyip geliştirdiği Bolşevizmin kahramanlık geleneğine karşı duyarlılık ve açıklık ikliminin egemen oluşuydu. Bu, özellikle genç, yükselmekte olan parti görevlileri ve örgütleri uzun yıllar Buharin'le özdeşleşmiş olmasına rağmen, neredeyse tümü Stalin'in yanında yer alan ve zaferine önemli ölçüde katkıda bulunan Komsomol liderleri arasında belirgindi.(251) En önemlisi bu partinin nüfuzlu kişileri arasında çok yaygındı. Ruh hallerini ve Buharin grubundan uzaklaşmalarını Kuybişev şu sözlerle özetliyordu: "Tarih sessiz. çekingen adımlarla ilerlememize izin vermeyecektir." Onu Kirov izliyordu: "Başka bir deyişle acele etmeyin... Başka bir değişle sağ sosyalizmden, ama telaşsız, mücadelesiz ve zorlukların olmadığı bir sosyalizmden yanadır." Ordzonikidze de Buharin'in iyi niyetini teslim ediyor ama kaygılarını da dile getiriyordu: "Mesele niyet değil, politikadır. Ve Buharin yoldaşın politikaları bizi ileri değil geri götürecektir."(252) Sanayileşmiş Batıyı çabucak "yakalamaya ve geçmeye" kararlı, yaşanan krizin de iyice bunaltığı oligarklar, sağın "umutsuz karamsarlığı"na Stalin'in "iyimserliği"ni tercih ettiler.(253)

Yalnız bunu yaparken tercihlerini Buharin'in "maceracı politikalar" dediği şeyden yana kullanıyor değillerdi. Onlar daha çok, Stalin'in sağa karşı savunduğu ve 1928 Nisan'ında Merkez Komitesi tarafından onaylanan cesur ama hâlâ NEP doğrultusundaki politikalardan yana tavır alıyorlardı. Bu politikalar piyasa dengelerinin karşısında hızlı sanayileşme ve planlamaya öncelik veriyor ama, ardından gelecek olan şeyleri -zorla topyekun kolektifleştirme, "kulaksızlaştırma" ve NEP'e son verilmesi- öngörmüyordu.(254)

Kısaca Stalin, "Yukardan devrim"in fütursuz mimarı olarak değil, sağın çekingenliği ile Sol'un aşırılığı arasındaki "soğukkanlı ve sakin" yolun savunucusu, ayakları yere basan devlet adamı ve Onbeşinci Kongre çizgisinin savunucusu kimliği ile anti-Buharinci bir çoğunluk kurarak önderlik içinde *primus inter pares* olarak ortaya çıktı.(255) Bütün savaşçı retoriğine rağmen Stalin, zaferini, çalışma arkadaşlarını pragmatik işbitiriciliği, "sakin tonu ve alçak sesi" ile etkileyen yirmili yılların o tanıdık orta yolcu rolü ile kazanmıştı.(256) Yedi ay sonraki o "büyük değişim", Buharin karşısında destek verenler dahil birçok Bolşevik için gece gelen hırsız gibi beklenmedik bir şeydi.

Buharin'in yenilgiye uğratıldığı 1929 Nisanıyla Aralık ayı arasındaki çalkantılı aylar, Rus tarihinin en önemli dönemleri arasında yer alır. Bu dönem üç büyük ve birbiriyle bağlantılı olayı beraberinde getirdi: Stalin'in politikalarında ani bir radikalleşme ile birlikte önemli kararları otokratik bir biçimde tek başına alma yöntemine geçmesi; devletin köylülükle olan ilişkilerinin daha da kötüleşmesi; ve sağ muhalefet ile kişi olarak Buharin'e karşı azgın bir resmi kampanyanın başlaması ve bunun genel olarak politik ılımlılığın reddine dönüşmesi. Bir bütün olarak bu gelişmeler, Sol dahil bütün Bolşevik gruplar içinde hiçbirinin savunduğu tezlere benzemeyen politikalara, NEP'in kesin olarak çökertilmesine ve Stalin'in "Yukardan devrim"inin gerçekleşmesine yol açtı.

Merkez Komitesindeki ezici zaferinden cesaret alan Stalin, 1929 yazı ve sonbaharında parti politikasını değiştirmeye girişti. İlk önemli çıkarması Komintern'de oldu. Komintern Yürütme Komitesinin Temmuzda Molotov'un başkanlığında yapılan 10. plenumunda, bir yıl önceki Altıncı Kongrede alınan kararlar rafa kaldırılarak onun yerine 1928'den beri Stalincilerce savunulan radikal politika benimsendi. Yeniden tanımı yapılan "üçüncü dönem", kapitalizmin istikrar evresinin sona erme, proletaryanın militanlığının yükselme ve Batı'da devrimci durumların kesinleşme dönemi olarak ilan edildi. Gerçekte genel olarak reformistlerden oluşan sosyalist partiler baş düşmandılar, çünkü "faşistleşme" süreçleri tamamlanmıştı. Bir yandan Komintern'deki ılımlı unsurlara yönelik temizlik hareketi genişlerken bir yandan da Komünist partilere sosyal demokrat hareketlerle tüm bağlarını kesmeleri,

onların "sosyal faşist" niteliklerini teşhir etmeleri ve rakip sendikalar kurmaları -pratikte Avrupa işçi hareketini bölmeleri- talimatı verildi.(257) Böylece Komintern'in ekstremizme doğru kötü yazgılı yolculuğu başlamış oluyordu. Bu yolculuk beş yıl sonra felaketle sona erecek, bir zamanların güçlü Alman işçi hareketinin, hem sosyalist hem komünist partilerinin çöküşüne, dolayısıyla da Hitler'in iktidara gelmesine katkıda bulunacaktı.

Stalin'in yurt içindeki sola yönelişi, hiç de daha az aşırılıklar içermiyordu. Beş yıllık planın hem sınai hem de tarımsal hedefleri, planın kabul edildiği Nisan-Mayıs ayını izleyen aylarda revize edilerek büyük ölçüde yukarı çekildi ve bir bütün olarak planın niteliği değiştirildi. Yaz aylarında ki, sınai üretimde meydana gelen ani yükselişten cesaret alan, ama giderek artan ekonomik sorunlarla da karşı karşıya olan Stalin grubu, ansızın optimum rakamları minimum rakamlara çevirdi; yıllık büyüme hedefini yüzde 22.5'den yüzde 35.5'e, inşa edilecek fabrika sayısını iki katına çıkardı. Sonbahar geldiğinde dört yıl içinde beş yıllık plan hedeflerine ulaşılıp hatta bu hedeflerin geçilmesini istediler. Sonuç, beş yıllık planın, koşullara göre esnek özelliğini, dengeleri gözetme kaygısını ve genel olarak bütünselliğini yitirmesiydi.(258) Geriye kalan bir plandan çok yukarı tırmanan bir rakamlar kaleidoskopu, sonraki üç yıl için öngörülen çılgın ağır sanayileşme hızının sahte bir rasyonalizasyonuydu.

Bu arada kırda durum kötüleşmeye devam ediyordu. Yaz ve sonbahar, sağın kehanetlerini doğrular biçimde, köylülük içinde yeni bir huzursuzluk dalgasını da beraberinde getirdi. Yalnızca Moskova bölgesinde Ocak ile Eylül arasında çoğu şiddet içeren 2.188 kırsal kökenli kargaşa kayıtlara geçti.(259) Aynı derecede ciddi ve önceden görülebilecek bir şey de, köylü ekimlerinin düşmeye devam etmesiydi. Tahıl ve endüstriyel bitki darlığı daha da ciddi boyutlara ulaştı ve iç savaştan bu yana ilk kez 1929'da yeniden gündeme getirilen tüketici karneleri uygulaması sıkılaştırıldı.

Sınai hedefleri derinleşen arz krizi ile tehlikeye düşen Stalin, daha baskıcı yöntemler ve daha hırslı önlemlerle cevap verdi. 1929 sonbaharı geldiğinde "olağanüstü önlemler", tam Buharin'in korktuğu gibi

devletin resmileştirilmiş ürün toplama yöntemine dönüşmüştü. Bununla eş zamanlı bir biçimde, Stalin'in büyük ölçekli kolektif çiftliklere ilişkin düşünceleri de giderek daha cüretkarlaşıyordu. Merkezi planlamacılar ve kırsal kesim görevlilerine kolektivizasyonu (planın ilk şeklinde öngörüldüğü gibi) özel çiftcilik ve pazarlama kooperatiflerini destekleyici nitelikte görmemeleri, tersine rejimin tarımsal sorunlarına acil bir çözüm olarak kabul etmeleri talimatı verildi. Yöntemleri giderek baskıcı olan devlet görevlilerinin kırsal kesimi altını üstüne getirip ürün toplamaları, kolektif çiftlikler örgütleyip halkı kulaka karşı kışkırtmaları sonucunda, kolektifleştirilmiş ev işletmeleri Haziran ayındaki yüzde 3.9'luk düzeyinden Ekimde yüzde 7.6'ya çıktı. Yeni kurulan kolektif çiftlikler küçüktü, genellikle istikrarsız ve kaliteleri düşüktü, hâlâ tüm ülkedeki 25 milyon küçük çiftliğin çok az bir bölümünü temsil ediyordu ama, anlaşılan birkaç ayda elde edilen bu artış topyekun bir harekata girişme konusunda Stalin'e cesaret verdi. Merkezi basın umutlu bir havada belirli bölgelerde kitle halinde kolektivizasyondan söz etmeye başlamıştı ama, Aralıkta gelecek büyük harekata ilişkin henüz bir işaret görünmüyordu. (260)

İlk başta bu gelişmeler yenilgiye uğramış muhalefeti etkilemedi. Haziran'da Tomski ve yandaşları resmen sendikalardan, Temmuz'da ise Buharin ve yabancı müttefikleri de Komintern Yürütme Komitesinden uzaklaştırılmıştı. (261) Buharin, Haziran ayında Yüksek Ekonomik Konsey'in, bir sınai araştırma enstitüleri ağını yöneten Bilim ve Teknoloji Dairesi'nin başına atanmıştı. Her ne kadar daha sonra görüşleri için etkili bir platform oluşturacaksa da, burasının bir Politbüro üyesi için hiç de uygun olmayan bir pozisyon olduğu, bir çeşit politik sürgün yeri olduğu çok açıktı. (262) Ancak atılan bu adımların hiçbiri Nisan'daki, Buharin ve Tomski'nin bütün önemli görevlerinden alınmalarını (daha doğrusu istifalarının kabulünü) ama Politbüro üyeliklerinin resmen devamını öngören Merkez Komitesi kararının dışına çıkmıyordu. Nitekim yükseltilen sağ karşıtı kampanyaya rağmen, yaz başların da, Buharin, Rikov ve Tomski'ye henüz açık saldırılar yöneltilmemişti.

Görünen o ki, üçlü de kendi payına, önderlik içinde azınlıktaki bir muhalefet olarak zaten kritik olan durumunu daha da sarsacak aleni çıkışlar yapmaktan

kaçındı. Aralık 1930'a kadar başbakanlıkta kalan Rikov için bu, karşı olduğu kararnamelere imza atmak demekti. Daha az uyumlu olan Tomski içinse sessiz kalmak anlamına geliyordu. Öte yandan Buharin karşısına giderek daha az sayıda çıkan fırsatlardan yararlanarak ve giderek artan sınırlamalar çerçevesinde olmak üzere bir süre daha konuşmayı sürdürdü. Haziran'da bir ateistler kongresinde yaptığı konuşmada, giderek artan resmi hoşgörüsüzlük iklimine ve Stalincilerin parti içinde gözü kapalı itaat taleplerine ince bir dille karşı çıktı. Marksizm, diyordu Buharin, eleştirel bir düşüncedir, bir dogma ve ölü formüller değildir. Marx'ın en sevdiği sloganı salık veriyordu: "Her şeyi kuşkunun süzgecinden geçirin"(263) Stalin'in Komintern ve ekonomik politikalarına karşı kendisinin yönelttiği eleştirileri de, oldukça dolaylı bir biçimde, iki bölümlü bir makale halinde Mayıs ve Haziran aylarında yayımladı. 1929 yılında yayımlayabildiği (tüm temkinli üslübuna rağmen) son makale bu oldu.(264) Görünüşte, büyük ölçekli örgütlenmelere ilişkin Batılı kuramların eleştirisi amacıyla yazdığı bu yazılarda Buharin, Batıdaki istikrar döneminin devam ettiği tezini, iç sorunlarda ise aşırı merkezileşmenin ve kontrolsüz bürokratikleşmenin tehlikelerine karşı uyarılarını tekrar ediyordu.

Ancak bütün kendi kendilerini frenlemelerine ve Politbürodaki muhalif konumlarını "meşrulaştırma" çabalarına karşın(265), Ağustos'a gelindiğinde artık Stalin'in üçlüyü, özellikle de Buharin'i politik lider olarak ezmeye kararlı olduğu iyice açığa çıktı. Stalin'in ekstremist çizgisi ve kırsal bölgelerde artan huzursuzluk, potansiyel olarak patlamaya hazır bir atmosfer yaratmıştı. Bu iki etken bir yandan sürgündeki birçok Trotskyisti teslim olup Stalin'in sanayileşme hamlesine hizmet etmek üzere -Trotsky'nin aşağılayıcı sözleriyle "yarı idam edilmiş yarı affolunmuş" halde-(266) dönmeye ikna etmiş, bir yandan da Stalin'in kendi destekcileri arasında tedirginlik ve görüş ayrılıklarına yol açmıştı.(267) Bu koşullarda, yenilmiş ama saygınlığını yitirmemiş Buharin, uyarıları ve programları yeni bir geçerlilik kazanan ve politik konumu hâlâ Stalin'le tek liderliğin arasında bir engel oluşturan güçlü bir rakipti.

Görünüşe göre tek başına Stalin'in inisiyatifiyle alınan, Buharin ve onun temsil ettiği her şeyi gözden düşürme ve aşağılama kararı "yukardan devrim"in ay-

rılmaz bir parçasıydı. Artık Genel Sekreter'in sesi durumunda olan *Pravda*'da 21 ve 24 Ağustos'ta Buharin'i "sağ sapmacıların başlıca lideri ve ilham kaynağı" olarak toptan lanetleyen yazıların yayımlanmasıyla birlikte kamu önündeki açık saldırı başladı. (268) Hemen bütün resmi gazete ve dergilerin anında koroya katılmasıyla saldırı, 1929'un son dört ayında parti tarihinde daha önce hiç görülmemiş, sistemli bir politik karalama kampanyasına dönüştü (benzeri görülmemişliğin bir nedeni de Buharin'in önceki muhaliflerden farklı olarak suçlamalara cevap verme ve görüşlerini yayımlama olanağına sahip olmamasıydı). (269) Birçoğu daha 1928'de Stalinist "teorik tugaylar" tarafından hazırlanan bir günlük makale, didik didik edilen arşiv belgeleri, broşürler ve kitaplar sağanağı ile Buharin'in bütün politik ve entelektüel biyografisini, Marksizm dışı, anti-Leninist, anti-Bolşevik, anti-Parti, küçük burjuva ve kulak yanlısı olarak lanetliyordu. Lenin'le tartışmalarından, 1918'in Sol Komünizm'inden Stalin'le tartışmalarına, modern kapitalizm ve devlet üzerine savaş dönemi makaleleri *Geçiş Dönemi Ekonomisi* ve *tarihi Materyalizm*'den "Bir İktisatçının Notları"na ve "Lenin'in Politik Vasiyeti"ne kadar yaşamının hiçbir olayı ve hiçbir yazısı bu karalama kampanyasının çarklarından kurtulamadı. (270)

Kampanyanın amacı bir Bolşevik önder olarak Buharin'in otoritesini ve özellikle "bütün partinin sevgilisi" ve en büyük teorisyeni olarak ününü geri dönüşsüz bir biçimde yok etmekti. Ancak kampanyanın sonuçları çok daha büyüdü ve dallanıp budaklandı. Trotsky'den farklı olarak Buharin'in parti yaşamının birçok alanında çok büyük entelektüel etkisi olmuş; yazıları on yılı aşkın süreyi kapsayan bir dönem içinde resmi öğretiyi oluşturmuş ve "yüzbinlerce kişiyi" eğitmişti. (271) "Buharinci etkiyi kökünden söküp atmak" için başlatılan kampanya bu nedenle Bolşevik ideolojinin en önemli unsurlarına, partinin entelektüel kurumlarına, bütün bir kuşağın aldığı eğitime yöneltilmiş bir saldırıydı. Alçaltılan ve reddedilen yalnızca Buharinciliğin ana ilkeleri - sınıfsal işbirliği, iç barış ve dengeli, evrimci kalkınma- değil, Buharin'le uzaktan da olsa şu ya da bu şekilde bağdaştırılan felsefi, kültürel ve sosyal bakış açılarıydı. Bu süreç içinde Stalinciliğin savaşçı temaları ve politikaları resmi ideoloji katına yerleştirildi.

Kasım ayı geldiğinde, Buharin'in "sağ sapma"sı ve "uzlaşmacılığı"nın teşhiri, genel olarak politikada ılımlılığa yöneltilmiş ideolojik terör biçimini almıştı. Bunun ve bununla birlikte (Buharin'e sempati duyduğu bilinen Lenin'in dul eşi Krupskaya ve kız kardeşi Maria Ulyanova dahil herkesi içine alan) (272) temizlik hareketinin ilk politik sonucu, hâlâ esas olarak uzlaşmaz yapıda olan bir partiye fanatizmin dayatılması oldu. Başka şeylerin yanında Stalin'in tarım politikalarına karşı duyulan yaygın düşmanlığı bastırdı ve dehşete düşmüş parti görevlilerini 1929-1930 kışında gelen felakete yol açacak olan çılgınca aşırılıklara itti. (273)

Daha genel bir çerçevede kampanya, şimdi "kokuşmuş liberalizm", zaman zaman da "Buharinci liberalizm" (274) olarak adlandırılan NEP'in hoşgörüye, uzlaşmaya yönelik uygulamalarının resmi ağızlardan reddiydi. Kampanya, Sovyet kültürel ve entelektüel yaşamında 1929 ortalarından beri başgösteren önemli bir değişimin yankısıydı. Özel çiftçilerin, küçük tüccarların, el sanatları üreticilerinin ve partisiz entelijansiyanın cezalandırılmasına paralel olarak, kültürel çokseslilik de "tüm cephelerde sınıf savaşımı"na kurban ediliyordu. Savaş politikalarının Manici ruhu içinde Stalin grubu birkaç grup ya da ekol içinden birini, diğerlerini susturmanın bir aracı olarak yükseltmekle işe başladılar: Mekanistlere (Buharin'in felsefi kuramlarıyla raslantısal yakınlıkları nedeniyle suçlayarak) karşı diyalektik felsefecileri, devrim yolundaki yol arkadaşlarına karşı, "proleter" yazar ve sanatçıları, genetikcilere karşı teleolojik planlamacıları, "burjuva" uzmanlara karşı "kızıl" uzmanları çıkardılar. (275) Ancak hedef ve süreç içindeki sonucu, sadece hetorojenliğin bastırılması ve henüz oluşum halindeki tekelci ortodoksluğun dayatılmasıydı. Burada da, tıpkı ekonomik yaşamda olduğu gibi saldırıya uğruyan NEP toplumunun ilke ve temelleriydi.

1929'un ikinci yarısındaki bu radikal gelişmelerin hiçbiri resmi bir parti kararı sonucunda gerçekleşmedi. Kasım'ın 10'u ile 17'si arasında tekrar toplanması öngörülen Merkez Komitenin Nisan kararlarının çok ötesine geçen bu gelişmeler, Stalin ve kurmayları, özellikle de artık partinin Moskova'daki yürütme organlarının yönetimini elinde bulunduran Molotov'la Kaganoviç tarafından başlatılmıştı. (276) 7 Kasım ta-

rihli *Pravda*'da yayınlanan ve gözü yıldırılmış parti memurları için kanun kuvvetinde kararname yerine geçen bir makalesinde, Stalin daha da ileri giderek, tarımda "büyük bir değişikliği" ve "Yukardan devrim"inin can alıcı noktası durumundaki miti ilan etti. Parti hukukuna (aynı zamanda gerçek duruma) tümüyle aykırı olmasına karşın, orta köylüler de dahil köylü kitlelerin gönüllü olarak özel topraklarını terk edip "köyler halinde, köy grupları halinde, kasabalar, hatta bölgeler halinde... kolektif çiftliklere katıldıkları"nı bildirdi.(277) Bu acil, topyekun bir kolektifleştirme çağrısıydı.

Merkez Komitesi üç gün sonra toplandı. Bu çok önemli Kasım toplantısında neler olup bittiği tam olarak bilinmiyor. Stalin'in destekçileri(278) arasında bile ciddi rahatsızlıklara rağmen Merkez Komitesinin, birbiriyle bağlantılı iki oldu bittisine -Buharin'in politik olarak ezilmesi ve kitle halinde kolektifleştirme- onay isteyen genel sekreteri reddetmeye artık ne gücü vardı ne de buna ciddi bir şekilde hevesliydi. 12 Kasım'da, Stalincilerin günah çıkartmazlarsa partiden ihraç edilecekleri tehditlerinden oluşan yaylım ateşinin ardından Buharin, Rikov ve Tomski plenuma temkinli, ama nedamet göstermeyen bir bildiri sundular. Bazı "başarılar"ın elde edildiğini kabul ediyorlar, ama Stalin'in kırda izlediği politikaları ve bunların kentsel yaşam standartları üzerindeki etkilerini eleştiriyorlardı. Bildiri derhal Stalin ve Molotov tarafından reddedildi ve 17 Kasım'da Buharin Politbürodan ihraç edildi.(279)

Buharin'in kamuoyu önünde karalanması her de kadar önderlik kadrosu içinde kalmasını olanaksız kılıyorsa da, görünen o ki, Merkez Komitesi onun ihracını hiç de öyle hevesle onaylamadı.(280) ((Basında daha az şiddetle saldırılan Tomski ile Rikov geçici olarak yerlerini korudular.) Plenum daha sonra Stalin'in kitle halinde kolektifleştirme çağrısını onayladı ama bunu yaparken bazı kaygılar ve çekinceler taşıyordu. 1930 yazına kadar kilit bölgelerde tam bir kolektifleştirme hedefinin kaçınılmazlığını savunan sözcüsü Molotov'dan farklı olarak, plenum tempo konusunda kararsızdı; olayların "şimdi farklı bölgeleri kitle halinde kolektifleştirme görevi ile karşı karşıya bıraktığı" gibi belirsiz ifadeler kullanıyordu. Hâlâ düzen ve ılımlılığın izlerini görme umuduyla da, belirli ilkeler saptamak için özel bir komisyon kurul-

masını tavsiye ediyordu.(281)

Plenumda Stalin yalnızca bir noktada politik zafer kazanamadı, ki bu da kısa bir süre içindi. Buharin'in Merkez Komitesinde kalan, demoralize olmuş ve güçleri kırılmış son yandaşları oturumlar sırasında nedamet gösterip görüşlerini geri almışlardı.(282) Ancak Buharin, Rikov ve Tomski "olağanüstü bir inatçılıkla" geri adım atmayı reddediyorlardı.(283) Ama bir hafta sonra 25 Kasım'da, en sonunda teslim olarak politik yanılgılarını belirten kısa bir açıklamanın altına imza attılar. Ertesi gün yayınlanan bu açıklamada şöyle deniyordu:

Bu tartışmada parti ve partinin Merkez Komitesinin haklı çıktığını belirtmeyi bir görev sayıyoruz. Bizim görüşlerimizin . . yanlış olduğu ortaya çıkmıştır. Yanlışlarımızı kabul ettiğimizden ... partinin genel çizgisinden her türlü sapmaya, en başta sağ sapmaya karşı kararlı bir mücadele vereceğiz...(284)

Her ne kadar Stalin'in istediği kadar alçaltıcı bir kendini reddetme olmasa da, bu politik bir teslim oluş ve Buharinist muhalefetin sonuydu.

Bu açıklamayı yapma konusunda Rikov ve Tomski'ye oranla daha gönülsüz olduğu bildirilen Buharin'in yine de açıklamayı neden imzaladığı tam olarak bilinmiyor.(285) Bunun gerçek bir geri dönüşten de, yüreksizlikten de kaynaklanmadığı, sonraki aylarda sergilediği dik başlı davranışıyla kanıtlanacaktı. Açıklamayı imzalama kararında rol oynayan bir etkinin, "Buharin okulu"nun genç üyelerinin, özellikle de Slepkov, Maretski, Tsetlin, Petrovski, Zeitsev ve Aikhenvald'ın davaya bağlılığı olduğu düşünülebilir. İhraca ve muazzam baskıya rağmen bu ekip, Buharin'le birlikte direniyor, onu ve anti-Stalinist görüşlerini yadsımayı reddediyordu. Şimdi ise, tutuklanma dahil daha sert cezaların tehdidi altındaydılar. Buharin verdiği bu tavizle, anlaşılan, geçici olarak onları bu baskıdan korumuş, en azından benzer açıklamalar yapma konusunda onları özgür bırakmış oluyordu.(286) Diğer bir etken de, büyük bir olasılıkla "parti yurtseverliği"ydi. Öyle ya da böyle ülke çok ciddi ve tehlikeli bir altüst oluşun eşiğindeydi. Bu koşullar altında Buharin'in -ona göre- partisine karşı görevleri vardı ve bu da "parti disiplini" demekti; birlik içinde görünmek ve pişmanlık göstermek demekti.

Nedenleri ne olursa olsun Buharin'in -alternatif bir "genel politika"nın bu en büyük temsilcisinin- teslim olması, genel sekreterin tek önderlik konumuna yükselme sürecinin tamamlanması demekti. Ve bu resmen Stalin kültürünün doğuşuyla kutlandı. Ellinci yaş günü olan 21 Aralık'ta basın organları Stalin'e övgülerle doluydu: Lenin'in eserinin en önemli varisi, en ortodoks izleyicisi, sosyalizmi kurma mücadelesinde partinin aldığı temel nitelikte önlemlerin yaratıcısı. ... parti ve Komintern'in tüm dünyaca kabul edilmiş önderi..." Buharin'in "kulak yandaşı, anti-proleter" görüşlerini teşhir etmiş olması da başarıları arasında sayılıyordu.(287) Sonraki yıllarda bu kült, bir zamanlar parti ve partinin kolektif önderlerine atfedilen bütün nitelik ve başarıları tek başına Stalin'e yükleyen görülmemiş bir yüceltme biçimini alacaktı. Aynı şekilde, bir Bolşevik lider ve "Leninist bir varis" olarak Buharin'in kariyeri de son buluyordu. Önemli bir "ölüm sonrası" politik yaşam kalmıştı geriye; ama ne de olsa bir ölüm sonrası yaşamdı bu.

Wendell Phillips bir zamanlar "Devrim yapılmaz, olur." demişti. Ama "Yukardan devrim" yapılır; tıpkı Aralık 1929'da Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi. Kırsal alanlarda devlet eliyle çığrından çıkmış yasadışı uygulamalar ve tırmanan kaosa ilişkin haberlere kulak tıkayan Stalin, kır kadrolarını kolektifleştirmeye hız verme doğrultusunda uzlaşmaz bir direktif bombardımanına tuttu. Bu direktiflerin temel mesajı şuydu: "Kolektif çiftliklere katılmayan herkes Sovyet rejiminin düşmanıdır." 8-22 Aralık tarihleri arasında toplanan Kolektifleştirme Komitesi'nin sekiz alt komitesi, geçiş sürecini düzenlemeye yönelik bir dizi prosedür ve takvim önerdi. Tümü de Stalin tarafından "sınırsız" kolektifleştirme adına reddedildi.

27 Aralık'ta yine partinin onayı olmaksızın en son, ölümcül bileşeni ilan etti: "Bir sınıf olarak kulakların tasfiyesi." El çabukluğuyla icat edilen *Podulaçnik* yani "kulak ajanı" kavramı ile hız verilen "dekulakizasyon", ülkenin 125 milyon köylüsünün zorla kolektifleştirilmesi ve buna direnen herkese karşı açılan topyekun savaşa çıkarılan bir onaydı.(288) Bu NEP toplumunun ölüm çanı ve bir dönemin sonuydu.

ONUNCU BÖLÜM

Son Bolşevik

Muazzam ve tehdici bir şeyin gölgesi daha şimdiden ülkenin üzerine düşmeye başladı.

Jack London, *Demir Ökçe*

Hepimiz
Yaşam döngümüzü
Büyük, sonsuz
Demir yasalara uygun
Tamamlamak zorundayız

Goethe *(aktaran Buharin, 1932)*

Buharin'in yaşamının son sekiz yılını anlamak için Stalin'in "yukardan devrim"inin içeriğini ve bir bütün olarak etkisini anlamak gerekir. Bu devrim, tüm boyutlarıyla, 1929'da zorba kolektifleştirmenin başlangıcından, 1939'da Stalin'in kanlı temizlik hareketinin yatışmasına kadar tam on yıl sürdü. Hangi toplumsal değişim ölçütüne vurulursa vurulsun bu, yalnızca Sovyet toplumunun ekonomik ve toplumsal temellerini değil, aynı zamanda politik sistemin içeriğini de radikal biçimde değiştiren çok önemli bir süreçti. 1930'lardaki bu süreç içinde büyük askerisınai gücü ile bugünkü Sovyetler Birliği biçimlendi ve yeni bir politik fenomen olarak Stalinizm yerleşti.

1929'dan 1936'ya kadar, birinci ve ikinci beş yıllık plan döneminde Stalin'in "büyük değişim"i her şeyden önce ekonomik bir devrim, barbarca bir baskı, unutulmaz bir kahramanlık, felaketler getiren bir ahmaklık ve göz kamaştırıcı başarıların bir karışımıydı. Birinci beş yıllık plan hedeflerinin bir kaçı öngörülen takvime uygun şekilde gerçekleştirilebildi; ama daha pragmatik ve ılımlı olan ikinci plan döne-

minde sağlamlaşan ve yıllık yüzde 13-14 oranında büyüyen gerçek kazanımları her şeye rağmen kentsel bir sanayi toplumunun temellerini attı. 1937'ye gelindiğinde ağır sanayi üretimi 1928'dekine oranla (kullanılan endekslere bağlı olarak) 3-6 kat arasında artmıştı. Çelik üretimi dört katına çıkmış, kömür ve çimento üretimi üç kattan fazla, elektrik üretimi yedi kat, makine üretimi yirmi kat artmıştı. Bir yandan eski fabrikalar genişletilip donanımı yenilenirken, birçoğu eski geri kalmış bölgelerde olmak üzere yeni kentler, yeni sanayiler, elektrik santralleri, demir ve çelik kompleksleri ve teknolojiler kuruldu. Sınai iş gücü ve kent nüfusu iki katına çıktı. Toplam öğrenci sayısı 12 milyondan 31 milyona çıktı; 1939'a gelindiğinde elli yaşının altında olup da okur yazar olmayan kimse kalmamıştı.(1)

Ancak ekonomik çağdaşlığa doğru sıçramanın bedeli de aynı derecede görkemliydi. Çoğu parti üyesi olan ama aralarında sıradan kadın ve erkeklerin de bulunduğu coşkulu bir azınlık için bu yıllar gerçek bir heyecan, ateşli bir sonuna kadar zorlanma ve gönüllü özveri yıllarıydı.(2) Yazgısı sürgün, zorunlu çalışma kampları ve ölüm olan birkaç milyon kişi dahil çoğunluk için ise baskı ve çile yıllarıydı. Kaynakların ağır sanayide yoğunlaştırılması; özel imalat ve ticaretin yasaklanması; kolektifleştirme yıllarında tarımın çöküşü; kötü yönetim; kronik krizler, aşırı yüklenilen ve kötü kullanılan donanım ve vasıfsız işgücünün doğurduğu israf salgını Sovyet yaşamı üzerinde yıkıcı ve uzun süreli izler bıraktı. Bütün bunlardan görece daha az etkilenen kentlerde konut alanı hızla düştü; 1932'de kişi başına düşen et, domuz yağı ve kümes hayvanı tüketimi 1928'dekinin ancak üçte biri kadardı. Fabrika işçileri devletten izin almadan iş değiştirme hakkını kaybeder ve işe gelmemeye karşı ağır cezalar getirilirken, otuzlu yılların başlarında gerçek üçretler yüzde elli civarında düşmüştü.(3) Karne ve kuyruklar bir kural haline geldi; tüketim malları ve hizmetler neredeyse tümüyle ortadan yok oldu.

Kolektifleştirme diye bilinen dört yıllık iç savaş sırasında kır, çok daha büyük darbeler aldı. Büyük devrimlerde hemen hemen her zaman bir sosyal sınıf cezalandırılmıştır; bu kez de kurban yirmibeş milyon köylü ailesiydi. Köylülerin çoğu küçücük de olsa tarlasından, az sayıda aletinden ve hayvanından vazgeçip

kolektif çiftçi olmak istemedi. İstemeyince, idari ve mali baskının yanı sıra, bitip tükenmeyen istimlaklara, kitle halinde tutuklamalara, sürgünlere, kır kadroları, kent timleri, polis hatta ordu birlikleri ile askeri saldırılara başvuran parti-devlet, onları buna kaba güçle zorladı. Köylüler de, çoğu kez yer yer parlayıveren çatışmalar, ara sıra yığınsal ayaklanmalar ama esas olarak geleneksel kır tavrı olan mahsulü yakma ve hayvanları öldürme biçiminde karşı koydular.(4)

Çatışmanın içeriği 1930'un Ocak ve Şubat aylarında belirlendi. Stalin'in tehditkar direktifleri ve "sağcılar"ın temizlenmesi ile kışkırtılan yerel makamlar, direnen kulaklar, orta ve yoksul köylüler ayrımı yapmadan bir terör dalgası başlattılar. Tüm aile işletmelerinin yarısı -on milyon köylü ailesi- Mart ayı geldiğinde kolektifleştirilmişti. Ne var ki soykırım, Stalin'i, yerel yöneticileri "aşırıya kaçmak" ve "başarıdan başı dönmek"le suçlayan bir makale ile geçici bir ateşkes çağrısı yapmaya zorladı. Bunu, kolektif çiftliklerden yığınlar halinde kopma izledi; sonuçta kolektif çiftlik üyesi işletme yüzdesi Mart'ta yüzde 57.6'dan Haziran'da yüzde 23.6'ya düştü.(5) Ama geri adım felaketi önleyemeyecek kadar geç atılmıştı. 1934 yılında yayımlanan rakamlar ülkenin 33 milyon at, 70 milyon sığır, 26 milyon domuzunun yarısından çoğu, 146 milyon koyun ve keçinin üçte ikisi -çoğu bugün resmi tarih yorumunun, "süvari yürüyüşü" diye dehşetini küçülttüğü Ocak-Şubat 1930'un olayları sırasında- yok oldu.(6) Bir tarım ülkesinin başına bundan büyük felaket gelemezdi. Yirmibeş yıl sonra hayvan sayısı hâlâ 1928'dekinden daha azdı.

1930'un sonlarına doğru devlet daha dikkatli ve planlı, ama aynı derecede kaba güce başvurarak yeniden saldırıya geçti. 1933'de bastırma harekatı "olağanüstü ölçekte" hâlâ kırı ezip geçmekteydi.(7) 1931'de ev işletmelerinin yarısı, 1934 yüzde 70'i tekrar kolektifleştirilmişti; geri kalanı da kısa bir süre içinde kolektif çiftliklere katıldı. En sonunda köylü direnişini, bu eşitsiz savaşı sona erdiren olgu, 1932-1933 yıllarında kasıtlı olarak yaratılan Rusya tarihinin en kötü kıtlığıydı. 1932'nin çok düşük düzeydeki mahsulünü toplayan hükümet kıra tahıl vermedi. O günleri yaşayanlar terk edilmiş köyleri, yanmış yıkılmış evleri, hâlâ kağnılarıyla kuzeye göç eden sürgünleri, dilenen aç köylü güruhlarını, insan

eti yeme olaylarını, toplanmadan kalmış kadın, erkek, çocuk cesetlerini, kısacası yerle bir edilmiş, tam bir yenilgiye uğramış bir kırı anlatıyorlar.(8) En az 10 milyon köylü, belki de daha fazlası doğrudan kolektifleştirme sonucunda, 5 milyon kadarı da 1932-1933 yıllarındaki kıtlık sırasında öldü.(9)

Her şey bittikten sonra 25 milyon özel işletme, yerini, devlet tarafından yönetilen ve büyük ölçüde azalan mahsüllerinin çoğunu çok düşük fiyatlarla elden çıkarmak zorunda bırakılan 250.000 kolektif çiftliğe bırakmıştı. Zorla kolektifleştirme Stalin'in ekonomik devriminin temeli ve onun icadıydı. Hiçbir Bolşevik hiçbir zaman 1929-1933 arasında olanların uzak bir benzerini bile savunmamıştı. Hepsi de, kolektifleştirmeye sanayileşmenin daha ileri aşamalarında gelişecek yüksek verimli, makineleşmiş bir tarımsal üretim biçimi olarak bakmışlardı; hiçbiri onu tepeden inme sanayileşmenin seferberlik aracı ve ilkel silahı olarak görmemişti.(10) (Eğer olanların bir benzeri aranırsa bu ancak, Stalin'in Büyük Petro'ya duyduğu hayranlığın da çağrıştırdığı gibi, Çarlık geleneğinde bulunabilir.) Başka her hangi bir tarım programı bundan daha üretken ve çok daha az tahrip edici olurdu. Ama Stalin'inkinin övünebileceği tek bir başarısı vardı: Bir zamanların özerk köylülüğünü, yani nüfusun çoğunluğunu devlet denetimi altına almış ve gerçekten de bir tür "askeri-feodal sömürü"yü mümkün kılabilmişti. 1933'ün istatistikleri her şeyi anlatıyor: Tahıl mahsulü 1928'dekinden 5 milyon ton daha azken, devletin topladığı tahıl iki katına çıkmıştı.(11)

Sanayileşme ve kolektifleştirmenin en kötü aşırılıkları 1934'te sona ermişti; ardından iki yıllık bir rahatlama ve ekonomik iyileşme geldi. Bu arada 30'lu yılların başları önemli politik değişiklikler de getirmişti. Bu değişikliklerin yönü Kliyuçevski'nin Çarlık tarihi üzerine bir aforizmasını hatırlatıyor: "Devlet semirdi, halk eridi."(12) Toplumsal şiddet ve militarizasyon fonu üzerinde merkezi bürokrasi, genişleyen devlet ekonomisini yönetecek, artan çalışma kampları nüfusuna gardiyanlık edecek, yurttaşların etkinlikleri ve nerelere gidip geldiklerini denetleyecek (yurt içi pasaport yeniden yürürlüğe konmuştu), entelektüel ve kültürel yaşamı düzenleyecek biçimde büyümüştü. Parti-devletin ideolojisi ve toplumsal politikalarında da neredeyse sihirli bir değişim başla-

mıştı. Bu değişim süreci 1930'ların sonlarında tamamlandığı zaman devrimci deneyselcilik, ilerici hukuk ve eğitimde, yasalar karşısında, aile yaşamında, gelirde ve 1917-1929 arasında egemen olan genel toplumsal davranıştaki eşitlikçilik resmen terk edilmişti. Bunların yerini geleneksel otoriter normlar almıştı. Bu normlar Stalin'in devriminin parodoksal sonucunun, katı bir biçimde tutucu ve ileri derecede katmanlaşmış bir toplumun habercileriydiler. Olgunluk dönemi Stalinciliğin öbür özellikleri de, örneğin Stalin kültü ve partı tarihinin tahrifatı, Rus milliyetçiliğinin devlet eliyle canlandırılması ve Çarlık tarihinin rehabilitasyonu ve diğer Marksist bakış açılarının terki, yükselmekteydi. (13)

Bütün bu gelişmelere karşın henüz 1929-1933 ekonomik devrimine denk düşen bir politik değişim yaşanmamıştı. Bolşevik parti -belli başlı organları ve gelenekleriyle- hâlâ sistemin merkeziydi; belli başlı kişileri (bir çoğu daha alt düzeyde ama hâlâ sorumlu görevlerde olmak üzere) ve özünde Stalincilik öncesine ait eliti ve kadroları hâlâ sahnedeydi. Bu bakımdan Stalin'in 1936-1939 kanlı temizliği yukardan devrimin ikinci politik aşamasını oluşturdu. Üç yıllık - Stalin ve gizli polis NKVD aracılığıyla faaliyet gösteren Stalin'in kişisel çevresinin yönetimindeki- kitle halinde tutuklama ve idam terörü Sovyet toplumunu ezdi geçti. En az 7-8 milyon kişi tutuklandı, bunlardan 3 milyon kadarı kurşuna dizildi ya da baskılar sonucu öldü. Hapishane ve uzak konsantrasyon kamplarının nüfusu 1939 sonunda 9 milyona çıkmıştı. (1928'de 30.000, 1933-1935 arasında 5 milyondu.) Her iki aileden biri bu teröre bir kurban vermişti. Her bir yönetici elit grubu -politik, ekonomik, askeri, entelektüel ya da kültürel- kayıp vermişti. (14)

En ağır darbeyi parti yedi. 1934'te 2.8 milyon asil ve aday üyesinden en az bir milyonu -anti-Stalinci ya da Stalinci- tutuklandı, bunların üçte ikisi idam edildi. En alt kademeden en üste eski önderlik yok edildi: Bütün yöre, bölge ve Cumhuriyet komiteleri dağıtıldı; 1934'teki Onyedinci Parti Kongresinin 1.966 delegesinden 1.108'i tutuklandı ve çoğu kurşuna dizildi; 1934 yılındaki Merkez Komitenin 139 asil ve yedek üyesinin 110'u idam edildi ya da intihara sürüklendi. 1940'da Trotsky'nin Meksika'da öldürülmesinden sonra Lenin'in yüksek konseyinden yalnızca Stalin hayatta kalmış oluyordu. (15) Terörün resmi ge-

rekçesi, kurbanların "halk düşmanı" olması, geniş bir anti-Sovyet sabotaj, ihanet ve suikast komplosunun suç ortakları olmasıydı. 1936, 1937 ve 1938 yıllarındaki eski Bolşeviklerin gösteri niteliğindeki üç yargılanması sırasında -bunlardan en önemlisi Buharin'in yargılandığı üçüncüsüydü- en kapsamlı bir biçimde ortaya konulan suçlamaların tümü düzmeceydi. (16)

Stalin'in kanlı temizliği, "Rusya'da meydana gelen bütün önceki değişimler kadar tam ama hepsinden daha gizli" bir devrimi oluşturuyordu. (17) Bolşevik Parti yok edilmiş, değişen üyeleri ve değerler sistemi ile yeni bir parti doğmuştu. 1934'te toplanan temizlik öncesi son kongrenin delegelerinin yalnızca yüzde 3'ü 1939'da yapılan bir sonraki kongrede delegeydiler. 1939'da parti üyelerinin yüzde 70'i 1929'dan sonra partiye katılmışlardı; yalnızca yüzde 3'ü 1917 öncesi partiye üye olmuştu. (18) Otuzlu yılların sonunda Sovyet politik sistemi artık bir parti diktatörlüğü, ya da herhangi bir anlamda parti yönetimi olmaktan çıkmıştı. Kurumsal olarak eskinin devamı görüntüsünün ve devlet maskesinin ardında Stalin bir otokrat haline gelmiş ve partiyi kişisel diktatörlüğünün birkaç aracından biri durumuna getirmişti. Karar organları olan parti kongresi, Merkez Komite ve hatta giderek Politbüro 1939'dan sonra çok ender toplanır olmuştu. Gerçekten de, diktatörün 1953 yılında ölümüne kadar partinin gücü polisinkinden, resmi saygınlığı da devletinkinden daha azdı. (19)

Stalin'in "yukardan devrim"inin çok geniş bir alana yayılan etkisi açıkken, bu devrimin iç siyaset tarihi hiç de o kadar açık değil. Kısmen 1929-1933 yıllarındaki toplumsal kabarış ve tehlikelere bir tepki olarak, üst düzey önderlik içindeki siyaset artık neredeyse tümüyle gizlilik içinde cereyan ediyordu.

Görüş ayrılıkları ve çatışmalar coşkulu bir birlik gösterisi ardında halktan titizlikle gizleniyordu. Bir yandan bu, bir yandan önderliğin önde gelen kişilerinin öldürülmesi ve Sovyetler Birliği tarihine getirilen sansür sonucu, otuzlu yılların siyasi tarihi üzerine elimizde ancak bölük pörçük bilgiler var. Bir çok önemli episod ve sorun hâlâ belirsizlik içinde. Ancak 1929'da Buharin'in yenilgiye uğratılmasından sonra, Stalin'in partiyi esas olarak hiçbir muhalefetle karşılaşmadan yönettiği yolundaki bir zamanlar geçerli olan varsayımın doğru olmadığına ilişkin ye-

terli kanıt var. 1933'e gelindiğinde Politbüro içinde ılımlılar diye tanımlanabilecek grupla Stalinciler arasında politika üzerine sessiz ama sert bir mücadelenin gelişmiş olduğu ve mücadelenin ancak Stalin'in 1936-1939 temizlik hareketiyle sonuca bağlandığı anlaşılıyor.(20)

Bu ılımlı ya da (Stalin'in küçümseyici ifadesini kullanırsak) "liberal" grubun programatik görüşleri 1933'de(21) biçimlendi ama kökleri 1930 başlarındaki kır felaketine kadar uzanıyordu. Gerçekte Politbüro ve Merkez Komitede Stalin'in kendi çoğunluğu içindeki çatlaklar Buharin'in ihracını izleyen birkaç hafta içinde ortaya çıkmıştı. Çatlağın kaynağı, Stalin'in üzerinde çoğunluk desteği sağladığı ve Buharin'i yenilgiye uğrattığı ekonomik platformdan radikal bir biçimde ayrılmasıydı; Stalin'in bu yeni yönelimi iç savaştan bu yana rejim için en ciddi tehdide yol açmıştı. 2 Mart'ta Stalin'i kolektifleştirmeye geçici bir ara vermeye ikna eden ya da zorlayan da, endişeye kapılan Politbüro grubuydu. O günlerde bazı Politbüro üyeleri Stalin'in olayların bütün sorumluluğunu yerel yöneticilere yükleyerek durumu kurtarma çabasına da karşı çıkmışlardı.(22) Onların da bildiği gibi, "başarıdan başı dönen" ve köylülüğe karşı gözü dönmüş saldırıyı başlatan yerel yöneticiler değil, Stalin ve onun Moskova'daki yakın çevresiydi.

Ne kadar sınırlı olsa da Stalin'in kendi Politbürosunda bu ilk başlardaki baskılar gerçekte tüm ülkedeki yüksek düzey Stalinist yöneticiler arasındaki çok daha büyük bir rahatsızlığın yansımasıydı. Bunun en çarpıcı örneği Sirtsov-Lominadze olayında görüldü. Sergey Rusya Federasyonu'nun başbakanı ve Politbüro üye vekiliydi; Merkez Komite üyesi Lominadze ise şimdi önemli bir yeri olan Transkafkasya parti örgütünün başındaydı. Bir zamanlar ateşli bir Stalin yandaşıyken şimdi her ikisi de Stalin'in yöneldiği yeni yolun sonuçları karşısında derinden sarsılmışlardı. 1930'un ortalarında kendi aralarında "bir faciaya dönüşen durumu" tartışmışlar ve kendi başlarına bildiriler yayınlamaya, resmi kanallardan bir politika değişikliğine yönelik lobicilik faaliyetlerine başlamışlardı. Önerdikleri politika değişikliği zorla kolektifleştirmeye bir son verme ve sınai yatırımları azaltmayı da içeriyordu. Önerileri ve Stalin'in çizgisine yönelttikleri eleştiriler, 1928-1929 yıllarında Buharin'in öne sürdüğü eleştirilerle çarpıcı paralellik-

ler gösteriyordu. Sirtsov "olağanüstü merkezileşme" ile "çığrından çıkmış bürokratizm"in sonuçlarını eleştirir ve iddialı sınai projelere "göz boyayıcılık" ve "Potemkin köyü" nitelemeleriyle karşı çıkarken Lominadze de Buharin'i andırır bir biçimde rejimin "işçilerin ve köylülerin ihtiyaçlarına karşı feodal derebeyi davranışı"nı reddediyordu.(23) Stalin ikisini de kolayca susturdu ve onları "sağ oportünizme teslim olmak" ve "iki taraflı oynamak"la suçlayarak Aralık'ta görevlerinden aldı. Ancak bu son, onların başarısızlıkla sonuçlanan direnişlerinin önemini gölgelememeli. Bu karşı çıkış, alt kademelerden üst kademelere kadar ilk başta Stalin'i destekleyenler arasındaki yaygın düşkırıklığı ve bir güven krizini gösteriyor.(24)

Ne var ki, Stalin'in önde gelen rakiplerinden temizlenmiş durumdaki Politbüro Stalin'in yanındaydı; dolayısıyla bir çizgi ya da önderlik değişimini engelliyordu. Ondan sonraki üç yıl boyunca Politbüro üyeleri zorla kolektifleştirmeye yeniden başlanmasını ve Stalin'in muhaliflerine ve "pasif" parti üyelerine sürekli (henüz kansız) cezalar yağdırmasını desteklediler. Onun tek yönetici durumuna yükselmesinde ve politikalarındaki suç ortaklıklarının yanı sıra, verdikleri desteğin en azından üç nedeni vardı. Birincisi, bir dava olarak sanayileşme hamlesine baş koymuşlardı. İkincisi, topyekun kolektifleştirme hareketinden geri dönmek için, politik olarak da, ekonomik olarak da çok geç olduğuna inanıyordu. Üçüncüsü, olaylar gelip de gerçek bir iç savaşın rejimin varlığını tehdit etmesi noktasına dayandığında, bir önderlik değişimi şöyle dursun, tepedeki açık bir çatışmanın sonuçları onları korkuttu.(25)

Sonuçta, halka karşı bütün Politbüro üyeleri Stalin'i övdüler, "genel çizgi"yi savundular ve Stalin'in politikalarının *idée fix*'i durumuna gelen, başta Buharin olmak üzere yenilgiye uğramış muhalifleri karalama kampanyasına katıldılar. Ama bir yandan da birkaçı, perde arkasından Stalin'in politikalarını yumuşatmaya ve giderek daha da keyfileşen davranışlarını frenlemeye çalışıyorlardı. Örneğin Ordzonikidze 1930-1931 yıllarında iki göstermelik yargılanma ile sonuçlanan ve Bolşevik karşıtı "yağmacılar" olarak suçlanan eski teknik entelijansiyaya karşı girişilen terör hareketine karşı çıktı ve başarabildiklerini terörden korudu. Ağır Sanayi Komiseri olarak o -ve

diğer liderler- ikinci beş yıllık planın daha "gerçekçi" ve ılımlı olması için çaba harcadılar ve sonunda 1933'de bunu başardılar.(26) Daha önemlisi, o ve diğer iki Politbüro üyesi Kirov ve Kuybişev, bazı önde gelen Bolşevikleri Stalin'in gazabından korumaya başlamışlardı. İşte bu çerçevede, 1939 sonbaharında, Stalin'e karşı kendi Politbürosu içinden, bütünselliği olan, tutarlı bir direnişin biçimlendiği açığa çıktı.

Görevden alınmış bulunan Moskova parti sekreteri Mikhail Riutin ile ona katılan Slepkov, Maretski ve Petrovski gibi daha genç birkaç Buharinist 1932'nin başlarında 200 sayfalık bir Stalin karşıtı platform kaleme alıp gizlice dağıttılar. Stalinist politikalara Buharinist bir çizgide sert bir dille saldıran bu broşürde, Stalin'den "intikamcılık ve iktidar hırsı ile hareket ederek devrimi uçurumun kenarına getiren Rus Devriminin kötülük perisi" diye söz ediliyordu.(28) Stalin, tamamen temelsiz bir şekilde, bunun bir suikast çağrısı olduğunu iddia etti. Bolşevik geleneğinin kökleri çok eskilere uzanan, parti içi görüş ayrılıklarında ölüm cezasına başvurmama kuralını hiçe sayarak Stalin Riutin'in (büyük bir olasılıkla suç ortaklarının da) kurşuna dizilmesini istedi. Sonuçta ilk önce, 1930'dan beri ihraç edilmiş birçok parti üyesini başvuru üzerine tekrar partiye aldığı için zaten Stalin'i kızdırmış olan disiplin organı Merkez Denetleme Komitesi'nin önüne geldi.(29) Komite konuyu ele almayı reddederek kararı on kişilik Politbüroya bıraktı. Stalin yine Riutin'in idamını istedi ama Politbüro oy çokluğu ile Stalin'in isteğini geri çevirdi. Stalin'e karşı oy verenler arasında Kirov, Ordzonikidze, Kuybişev ve büyük bir olasılıkla Kosior ve Kalinin vardı. Riutin ve arkadaşları yalnızca partiden atıldılar ve Moskova dışına sürgün edildiler.(30)

Sonradan "Riutin olayı" olarak bilinen bu olay, otuzlu yılların politikasında bir dönüm noktası oldu. Bir düzeyde Stalin'in isteğinin geri çevrilmesi yalnızca parti üyelerinin kurşuna dizilmesi konusundaki dokunulmaz yasağı pekiştirmiş oluyordu. Ama bir başka düzeyde ise Politbüronun ılımlı kanadının, onun parti içinde ve parti üzerinde daha geniş ve daha keyfi iktidar hırsına karşı artık direnmeye kararlı olduğunu gösteriyordu. Leningrad Parti Komitesi Genel Sekreteri, bağımsız kafalı ve sevilen bir kişi olan Kirov ve Ordzonikidze'nin önderliğinde, birçok Merkez Komite

üyesinin desteği ya da sempatisiyle bu kanat, 1933'e gelindiğinde Stalin ve Politbürodaki müritleri Kaganoviç, Molotov ve Voroşilov'un tercih ettiklerinden farklı genel politikalar da savunur oldu. Aynı zamanda, daha sonra iyice açığa çıkacağı gibi Riutin olayı, Stalin'in mevcut Bolşevik Parti, bu partinin elit ve politik geleneklerinde ifadesini bulan kendi üzerindeki tüm baskı ve sınırlamalardan kurtulmada kararlı olduğunu da gösteriyordu.(31)

Üstü kapalı varlığına rağmen bu ılımlı Politbüro grubunun niteliği mantıken açık. Tipik örneği Kirov olan bu grubun üyeleri, liderlik savaşımında Stalin'in yandaşı ve "genel çizgi"sinin aktif yürütücüleriydiler. Stalin onların kolektif oligarşik desteği sayesinde 1929'da Buharin'i yenilgiye uğratabildi ve otuzlu yılların başlarındaki krizi atlatabildi. Şimdi de geleneksel anlamda anti-Stalinist değillerdi. Amaçları ne onu görevden almak, ne de en tepedeki yönetici konumuna ve bir lider olarak ona düzülen övgülere bir son vermekti (gerçi sempatizanlarından birkaçı Ocak 1934'te yeniden Merkez Komiteye seçilmesi aleyhine oy kullanarak buna kalkışmışlardı).(32) Onların amacı ikiliydi: Birincisi Politbüro ve daha küçük ölçekte olsa da Merkez Komitesinin kolektif ya da oligarşik karar alması biçimindeki Leninist uygulamayı korumak ve Stalin'in kolektifleştirme hareketinin ilk aylarında yürüttüğü *fait accompli* niteliğindeki otokratik yönetimi engellemek; ikincisi ise, sınai sıçrama ve kitlesel kolektifleştirmenin büyük ölçüde tamamlandığı ve en kötü dönemin atlatıldığı savıyla genel bir politika değişikliği önermek ve bunun için Stalin'in desteğini sağlamaktı. Devlet terörü ve iç çatışmaya son verme, baskıyı gevşetme, halkla ve parti içindeki eski muhaliflerle uzlaşma temelinde yeni bir çizginin benimsenmesini istiyorlardı. Uzlaşma politikaları ayrıca dış sorunları, özellikle Ocak 1933'de Almanya'da Hitler'in iktidara gelmesiyle ortaya çıkan yeni tehlike karşısında halkın birliğini sağlamayı da kapsıyordu.(33)

Stalin'in "yukardan devrim"i Rusya'nın yönetsel geleneklerinden birini canlandırırken, Politbüronun ılımlıları da bir başkasını, yukardan reformu yeniden gündeme getiriyordu. Bu grubun artan etkinliği sonraki olaylarla açıkça görüldü. 1933'ün ortalarında "tutuklama salgını" ve kırda sürgünler son buldu, kolektifleştirilmiş köylülüğe -kolektif yapı içinde küçük

özel tarlalara izin verilmesi ve alım fiyatları ile kota sistemindeki sömürünün hafifletilmesi gibi- bazı tavizler verilmeye başlandı. 1934'te revize edilmiş ikinci beş yıllık plan çerçevesinde yaşam standartları ve tüketim mallarının öncelik sırası yükseltildi ve gıda karnesi uygulaması kaldırıldı. Partisiz entelijansiya ve eski parti muhaliflerine kötü muamele yumuşatıldı, muhaliflerin çoğu, en önemlisi Buharin, her ne kadar yine tali nitelikte olsa da önemli görevlere getirildiler. Resmi açıklamaların tonu ve içeriği şimdi daha az savaşçı, daha fazla uzlaşıcıydı. Polisin başvurduğu aşırılıkların denetlenmesi ve anayasal reform vaadlerinde bulunuldu. 1934'e gelindiğinde çarpıcı bir şekilde değişen atmosfer bir "Sovyet baharı"nın geldiği izlenimini uyandırıyordu. (34)

Ilımlıların politik başarısı ve popülaritesi Ocak-Şubat 1934'te toplanan Onyedinci Parti Kongresinde iyice açıklığa kavuştu. Oturumlar, Stalin'in politikaları ve akıllı önderliğinin biçimsel bir övgüsünü (tüm konuşmacılar, Stalin'i eleştirenler de dahil, bu temayı dile getiriyordu) mutlaka içeriyordu ama bir yandan da yeni bir güçler dengesi ve yeni bir parti atmosferini yansıtıyordu. Stalin'den farklı olarak, ılımlıların konuşmalarında çok belirgin bir uzlaşıcı ruh vardı. Baş sözcüleri Kirov'un konuşması Stalin'den sonra ikinci (kimilerine göre ona eş derecede) en "olağanüstü biçimde coşkuyla" karşılandı.(35) Yenilgiye uğramış muhalifler, özellikle Buharin'in konuşması kibar, hatta onaylar biçimde karşılandı. (36) Dahası, Merkez Komitesinin geleneksel Kongre sonrası toplantısında Kirov, Leningrad parti sekreterliği, Politbüro ve Orgbüro üyeliklerinin yanı sıra, önceden Stalin'in kalesi olan Sekreteryanın asil üyeliğine seçildi. Kirov'un bu göreve getirilmesiyle, Stalin'in Orgbüro gibi güçlü bir organı ve onun ajanlar ağını otokratik bir biçimde kullanmasını engellemek amaçlanıyordu.(37)

Stalin'in kendi önderliği içinde oluşan reformcu hizbe karşı tepkisi, sonradan Buharin'in onu "[politik] doz ayarlama konusunda bir deha" olarak tanımlamasına neden olacaktı.(38) Sınıf savaşının -yani ülke, hatta artık parti içindeki düşmanlara karşı savaş- giderek keskinleştiğini aynı sıklıkla tekrarlanmasından da anlaşıldığı gibi, düşünceleri hiç de değişmediği halde ılımlı politikalara "doğrudan karşı

çıkmadı", "yalnızca bu politikaların pratikteki sonuçlarını denetim altına almaya çalıştı."(39) Bu arada kişisel kabinesi durumunda olan sekreterya, çeşitli kadro organları ve polis aracılığıyla, "devletin politik organlarının dışında ve onlardan bağımsız açık bir despotizm mekanizması" inşa etmekle meşguldü. Bu mekanizmayı işletebilmek ve eski yandaşlar grubunu desteklemek üzere yeni bir kişisel müritler kuşağı yetiştiriyordu. Nikolay Yezhov, Aleksandr Poskrebişev, Andrey Vişinski, Andrey Jdanov, M.F. Şkiriyatov, Lavrenti Beria, Grigori Malenkov, Nikolay Bulganin ve Nikita Kruşçev bunlardandı.(40) Bunlardan bir bölümü gölgede kalan yöneticiler, bir bölümü de sonradan politik varisleri oldular.

Kısaca, Politbüronun ılımlıları bir reform konsensusu arayışı içindeyken ve "*Stalin'i etkilemek*, yani onun ruhunu"(41) kazanmak için çabalarken, Stalin de başka alanlarda hazırlık yapıyordu. Ilımlılar politik başarılarının zirvesindeyken Kirov 1 Aralık 1934 günü Leningrad'daki bürosunun koridorunda bir suikast sonucu vurularak öldürüldü. Bu suikasti polis ajanları aracılığıyla Stalin'in düzenlediği konusunda artık hiçbir kuşkuya yer yok.(42) Bir taşla iki kuş vurulmuş oluyordu: Hem en önemli rakibi ortadan kalkmış, hem de daha büyük bir terör için gerekçe yaratılmıştı. Bir yandan Stalin önderliğinde resmi ağızlardan Kirov için ağıtlar yakılırken bir yandan da aralarında Zinoviev ve Kamenev'in de bulunduğu bir grup eski muhalif de dahil binlerce kişi suikaste dolaylı ya da dolaysız katılma suçuyla tutuklandı. Bu ilk terör dalgası kısa bir süre sonra duruldu ama, sonraki yıllarda onbinlerce kişi Kirov suikastinin suç ortağı olarak kurşuna dizildi. 1937 temizlik harekatının kurbanlarından biri sonradan bunu şu sözlerle dile getirecekti: "1937 yılı gerçekte 1 Aralık 1934 günü başladı."(43)

Sonraki iki yıl boyunca Politbüro ve Merkez Komitenin ılımlıları politikalarını savunmaya ve yaklaşmakta olan teröre yalpalamalarla direnmeye devam ettiler. 1935-1936 dönemindeki geçici başarıları, kararsız, ikna yöntemine güvenen, yanlış hesaplamalar içindeki reformcularla, terörü aklına koymuş -ve terör araçları elinde olan- "bir doz ayarlama dehası" arasındaki savaşın giderek artan eşitsizliğini gözlerden gizledi. Önde gelen ılımlılar ve sempetizanları teker teker sahneden kayboldular: Abel Enukidze

Stalin'in bir entrikasının kurbanı olarak Ocak 1935'te, Kuybişev esrarengiz bir ölümle aynı ayda, etkili yazar Maksim Gorki büyük bir olasılıkla bir cinayet sonucunda Haziran 1936'da, Ordzonikidze intihar ya da cinayet sonucu Şubat 1937'de.(44) Savaşım son aşamasına geldiğinde, eski Bolşevik Parti ile Stalinizm arasındaki nihai çatışma biçimini aldı.(45) Ilımlıların teröre karşı son umutsuz direnişi, 1936-1937 kışında, her iki taraf için de eski Bolşevizmin tek ve en güçlü simgesi, temsilcisi durumuna gelen Buharin'i kurtarma girişimleri oldu. Başarısızlığa uğramaları ve Şubat 1937'de Buharin'in tutuklanması ile birlikte Stalin'in partiye karşı saldırısı bu kez gerçek anlamda başlamış oluyordu.

Bir baş kahraman, simgesel bir kişilik ve bir kurban olarak Buharin ömrünün son sekiz yılını bu koşullarda geçirdi. 1930 ile 1938 arasında dönemin genel siyasi tarihi gibi, Buharin'in düşünceleri ve davranışları da hâlâ büyük ölçüde karanlıkta. Bunlar ancak Sovyet arşivleri dünyaya açıldığı zaman aydınlanacak. O güne kadar otuzlu yılların Buharin'ini, yirmili yılların Buharin'i gibi ayrıntılı ve kesin bir biçimde ortaya koyamayacağız. Ancak bugün elimizde onun 1929'dan sonra Stalin ve Stalinciliğin hizmetine girdiği izlenimini reddetmeye yetecek kadar kanıt var. Tersine, Buharin'in otuzlu yıllar boyunca politik yaşamı, Stalinist önderlik içindeki üç perdeli gizli savaşımla bağlantılı, hatta onun bir parçası olmuştur. 1930-1933 döneminin toplumsal çalkantısı sırasında alt düzeylerde, devlet işlerinde söz sahibi olmayan bir görevde ve hâlâ resmi karalama kampanyalarının hedefi durumundaydı. 1934-1936 arasındaki yumuşama ve uzlaşma içerikli ara dönemde resmi öneme sahip, yetkili (ama yürütme gücü olmayan) bir göreve getirilmiş ve uzlaşıcı politikaların önemli bir sözcüsü durumuna gelmişti. Bu politikaların başarısızlığa uğraması sonucunda da Mart 1938'deki ünlü Moskova davasının baş sanığı oldu.

1930-1938 arasında Buharin'in üstlendiği bu değişik rollerin her birinin temel belirleyicisi, onun yenik durumda bile parti içinde "çok büyük otorite"ye ve öneme sahip bir kişilik olmayı sürdürmesi olmuştur.(46) Kimileri, Bolşevikler için otuzlu yılların en önemli anti-Stalinizmin temsilcisinin Trotsky olduğuna inanır. Gerçekte, sürgünden Stalinist önderliğe yönelttiği etkili saldırılara ve yurt dışındaki önem-

li sayıdaki yandaşlarına karşın, parti için artık Trotsky ve düşünceleri fazla bir politik önem taşımıyordu. Oysa birkaç nedenle Buharin ve onun temsil ettiği şeyler önemliydi. Bunlardan birincisi, Trotsky'den (ya da Stalin'in yirmili yıllardaki öteki rakibi Zinoviev'den) farklı olarak Buharin'in parti içinde her zaman büyük bir popülariteye sahip olmasıydı. Bu sevgi, yenilgiye uğramasıyla birlikte azalmışsa bile yok olmamıştı.(47) Bir diğeri, süregiden entelektüel etkisiydi. Anti-Buharinist kampanyadan aylar sonra Stalinciler hâlâ yakınıyorlardı: "Buharinci kuram yaşıyor. Tomurcukları, tezahürleri kuramsal cephede bugün orada yarın burada ortaya çıkıyor..."(48)

En önemlisi, Stalin'in politikalarının sonuçları Buharin'in iç savaş, tarımsal felaket, kronik sınai oransızlıklar uyarılarını fazlasıyla haklı çıkarmış ve Buharinist politikaların yaygın etkisini yeniden canlandırmıştı. Stalin'in "en tehlikelisi sağ oportünizmdir. Sağa daha fazla ateş!"(49) çağrısında bu kadar ısrarcı olmasının ve başlıca meselesi yeniden canlanan Buharinist sempatiye ve parti içindeki "sağ oportünizm"e hep bir ağızdan saldırı olan Haziran-Temmuz 1930'daki Onaltıncı Parti Kongresindeki olağandışı gövde gösterisinin anlamı buydu. Aynı derecede önemli olan bir şey de otuzlu yılların başlarında parti içindeki her muhalif eğilimin -imzasız bildiriler, yer yer patlak veren karşı çıkışlar, 1930'daki Sirtsov-Lominadze olayı, 1932'deki Riutin grubu ve 1932-1933 yıllarında Aleksandr Smirnov önderliğindeki küçük devlet yöneticileri grubu dahil- ekonomik yaklaşımının Buharinist olmasıydı.(50) Onaltıncı Kongrede Stalinist bir konuşmacının taşra kentlerinde rastladığı parti içi muhalif görüşlere örnek verirken kaygı içinde naklettiği düşünceler şöyleydi: "Stalin'in politikaları [ülkeyi] yıkıma ve sefalete götürüyor . Buharin, Rikov ve Uglanov'un önerileri tek Leninci, doğru öneriler; yalnızca onlar ülkeyi çıkmazdan kurtarabilir..."(51) Hatta bir zamanlar Stalin'in kalesi durumunda olan Merkezi Denetleme Komitesinin çoğunluğunun "Buharinci konumları" benimsediği, gelişmeler sonucunda "Buharin'in haklı olduğu, Stalin'in ülkeyi yıkıma götürdüğü" inancına vardığı haberleri geliyordu.(52)

Bu gelişmeler Buharin'i tekrar iktidara getirmedi ama ona, 1933'deki krizin atlatılmasından ve Stalin'e

olan güvenin artmasından sonra bile (53) parti içindeki Stalinist olmayan Bolşevizmin en kusursuz tek temsilcisi kimliğini kazandırdı. Bu etmen, otuzlu yılların başında ona yöneltilen Stalinist saldırının şiddetinin, ılımlıların "uzlaşma politikası"nda oynadığı önemli rolün ve sonunda onun aleyhine getirilen suçlamaların nedenini açıklıyor. Bu ayrıca onun çelişkili davranış biçimini ve özellikle bir değişim gücü olarak parti içinde kalma konusundaki kararlılığının nedenini de açıklıyor.

Geleneksel politik standartlara göre 1930 başındaki kolektifleştirme felaketinin Stalinist önderliği devirmesi ve Buharincileri iktidara getirmesi gerekirdi.(54) Oysa tam tersine, ne kadar gönülsüz de olsa parti oligarklarının Stalin'in yanında yer alması sonucunda Buharin ve yandaşlarının iftiraya uğraması ve cezalandırılmaları, kötüleşen krizle doğru orantılı olarak yoğunlaştı. Yine de Buharin iki kez Stalin'in kır politikaları hakkındaki görüşlerini partiye iletmeyi denedi. 19 şubat 1930 tarihli *Pravda*'da yayınlanan bir yazısında her zamanki örtülü diliyle, kolektifleştirmenin NEP'in yükselen yığınsal köylü desteği temelinde dikkatle planlanmış bir devamı olduğu yolundaki resmi mitle ince bir biçimde alay ediyordu. Tersine kolektifleştirme, NEP'e kaba güç kullanılarak, "olağanüstü önlemler ve hızla gelişen tahıl krizi kapılarından geçerek" son verilmesiydi. Ödenen "büyük bedel"de, Buharin'e göre, devletin "ekonomi dışı zorun en sert araçlarını" kullanmasından kaynaklanmıştı.(55)

Stalin'in aniden yerel yöneticileri suçlamasından beş gün sonra, 7 Mart 1930'da Buharin kırda gerçekleştirilen kıyımın politik ve ahlâki sorumluluğun kimde olduğunu gösteriyordu. Görünürde, papalığın Bolşevizm üzerine yayınladığı bir genelgeyi hedef alan bu tarihi polemikte Buharin, Loyola'nın cizvit tarikatının dayattığı "ceset" itaatkarlığı, "ideolojik fahişelik ve ilkesiz yaltakçılık" ile Stalincilik arasında ince ama anlaşılması olanaksız bir anoloji kuruyordu. Anolojiyi kurduktan sonra papalığın "hümanist", eleştirel bir tarihinden alıntı yaparak Stalin'in kolektifleştirme hareketini mahkum ediyordu:

Eğer [papalar] ruhu öldürüyorsa ne hakla kendilerine İsa'nın temsilcileri adını veriyorlar? Kurumlarının benzerliği nerede? O bir zamanlar Peter'e "sürümü

besle" demişti. Ama papalar ne yapıyorlar? ***Papalığın talanıyla yoksulluğa düşmüş*** *hıristiyanları açlığa sürüklemiyorlar mı? Hiç durmadan hayvanların yününü kırparken etlerini de kesmiyorlar mı?*(56)

Başka bir deyişle, Stalin'in köylüğü talan etmesi ile Lenin'in mirası ya da Bolşevizm arasında hiçbir ortak yan yoktu.

Bu lanetleyici yargı, Buharin'in merkezi yayın organlarında yazılarının yayımlanması olanağına son verdi. *Pravda* ya da *İzvestia*'da politik konularda yazı yazmasına izin verilmesi için aradan üç yıl geçmesi gerekti. Buharin buna resmi ağızların "Buharin'in suskunluk komplosu" olarak tanımladığı farklı bir muhalefet biçimiyle cevap verdi. Kolektifleştirme krizi sonucunda o, Rikov ve Tomski'nin imzaladığı, politik bir hata yaptıklarına ilişkin açıklama kısa bir süre sonra yeterli bulunmamaya başladı. Stalin şimdi Buharin'in yurt içi ve dışındaki yandaşlarınınkiler de dahil bütün muhalif politikalarını ve suçlamalarını geri almasını istiyordu.(57) Buharin bunu reddetti. 1930'un başlarında baskıya intihar tehdidi ile karşılık verdiği söylenir.(58) Nedamet getirmesi için çığlık çığlığa bir kampanya yürüten basın ile kesin bir suskunluğa girmiş Buharin arasındaki bu eşitsiz düello 1930 yılının sonlarına kadar sürdü ve Onaltıncı Kongredeki en önemli gündem maddesini oluşturdu. Kürsüye çıkan her konuşmacı "büyük suskun"un nedamet getiren Rikov ve Tomski'ye katılmasını isterken, Buharin Kongreyi boykot etti ama Kongre tuhaf bir şekilde onu yeniden Merkez Komitesine seçti.(59)

19 Kasım 1930'da, uzun "görüşmeler"den sonra Buharin anlamı tam olarak belirgin olmayan bir başka açıklama imzaladı.(60) Bu kez de, biraz belirsiz bir biçimde "hataları"nı kabul ediyor, "parti önderliğine karşı gizli savaşım girişimleri"ni benimsemediğini belirtiyor ve "Merkez Komitesi çevresinde birliğe" çağırıyordu. Verdiği en önemli taviz "parti çizgisinden her türlü sapma"yı mahkum etmesiydi; ama kendisinden talep edildiği gibi, savunduğu politikalardan ve 1928-1929 dönemindeki suçlamalarından vazgeçmedi, hatta Avrupa Kapitalizmi konusundaki görüşlerini, dolayısıyla Stalin'in Komintern çizgisine yönelttiği eleştirilerini geri almayı açıkça reddetti. Genel sekreteri övme geleneğine de teslim olmadığı gibi, onun adından bile söz etmeyerek uzlaşma girişiminin

Stalin'e değil "Partinin Merkez Komitesine" yönelik olduğunun altını çizdi. Kerhen, yapılabileceğin "asgari"si olarak kabul gören bu uzlaşma belgesinin Buharin ile Stalin grubu arasındaki ilişkilerin iyileşmesine pek fazla bir katkısı olmadı. Bir ay sonraki Merkez Komitesi toplantısında açıklamanın yine de yetersiz olduğundan söz edilince Buharin küçümseyici bir ifadeyle, "iktidar sizin elinizde; nasıl istiyorsanız öyle yorumlayabilirsiniz," dedi.(61)

Ne var ki, 1930'un politik koşullarında Buharin'in bir kez daha biçimsel bile olsa bir pişmanlık jestinde bulunması, yandaşlarını demoralize eden, Stalin'in de işine yarayan önemli bir olaydı.(62) Buharin'in asgari düzeyde de olsa boyun eğmesinin nedenlerini yine bölük pörçük işaretlerden çıkarmak zorundayız. Genç yandaşlarının yazgısı yine onun için önemli bir kaygı kaynağı olmakla birlikte, başka etmenlerin de önemli rol oynadığı anlaşılıyor. Kasım geldiğinde Sirtsov-Lominadze olayı parti oligarklarının Stalin'i terk etmeyeceklerini ve parti içinde anlamlı bir muhalefetin gelişebilmesi umudunun -en azından o an için- olmadığını net bir biçimde göstermişti.(63) Parti ya da ülke ölçeğinde halkın desteğine başvurma olanakları bulunmayan Buharin, Stalin'le bir biçimde uzlaşma ile sonuçsuz bir direniş ("gizli mücadele") - bu seçenek partiden atılma, dolayısıyla da gelecekte parti içinde her hangi bir rol oynama fırsatını kaybetme riskini taşıyordu- arasında bir seçim yapma zorunluluğu ile karşı karşıya kalmıştı.(64)

Bunun da ötesinde, ama bununla yakından ilişkili biçimde çok daha büyük bir ikilem söz konusuydu ve Buharin, geri kalan yaşamı içinde sık sık bu ikileme düşecekti. Buharin'in, Stalin'in acımasız politikalarına gösterdiği düşmanlığın nedeni açıktı: Kuşatılmış köylülüğe, "insancıl dürtüler"le "acıyor"du ve büyük, pahalı sınai yatırım projelerini "her şeyi tüketen, geniş yığınları tüketim mallarından yoksun bırakan dev oburlar" olarak görüyordu.(65) Ama aynı zamanda o, devrime ve partiye olan inancını da koruyordu, dolayısıyla da gerek psikolojik gerek politik olarak sisteme bağlıydı. Dahası, ne kadar acımasız ve israfa yol açan yöntemler kullanıyor olsa da, Stalin, Buharin dahil tüm Bolşeviklerin paylaştığı ortak amaçlar -sanayileşme, tarımın kolektifleştirilmesi, teknolojik ilerleme, emek örgütlenmesinin yeni biçimleri- için çalışıyordu.

Son yıllarında Stalinciliğe karşı yürüttüğü muhalefet bu nedenle trajik bir boyut kazanırken, bir yandan da umutsuzca yetersiz ve acınası bir görünüm sunuyordu. Sonraları Buharin'in de açıkladığı gibi, bu kabul edilemez Stalinist yöntemler ve paylaşılan ortak Bolşevik amaçlar karışımı onda "garip bir ikili kafa yapısı", "ikili bir psikoloji" yaratmıştı. Kırda yaşanan ve yalnızca Stalin'in politikalarını değil, aynı zamanda kolektifleştirme yılları sırasında Bolşevik yönetimi de tehlikeye sokan gelişmeler bu psikolojiyi daha da ağırlaştırıyordu. Stalin'in önderliği Buharin'in en kötü korkularını haklı çıkarırken, bunun sonuçları da Buharin ve yandaşlarını ayağa kalkmış bir köylülüğün savunucuları olarak "sözcüğün tam anlamıyla yirmi dört saat içinde karşı kıyıya" yerleştirmişti. Köylülüğün direnişi şimdi Sovyet sistemi tehdit ediyordu ve Buharin şimdi, köylülüğün öfkesinin artık kendi ılımlı politikalarıyla bile yatıştırılamayacak bir noktaya gelmiş olmasından korkuyordu. (66)

Kendi özel konumu, partiye ve devrime olan bağlılığı ve politik durum göz önüne alındığında, Buharin'in kendisi için fazla bir seçme şansı görmediği anlaşılıyor. Kısa bir süre sonra, açık ki kendi durumuyla bağlantı kurarak Goethe'nin yaşadığı ikileme ilişkin Engels'ten bir alıntı yapıyordu: "Kaçınılmaz olarak aşağıladığı bir ortamda varlığını sürdürmek ama işlev görebileceği tek ortam olduğu için de ona zincirle bağlanmış olmak..." (67) 1930'da bir uzlaşma metni imzalayarak Buharin, açık direniş ile ortak politik normlar haline gelen Stalin'in önderliğine övgüler yağdırmak ve alçaltıcı bir biçimde kendini inkar etmek arasında bir ara yol tutmuş oluyordu. (68) Sonraki iki yıl içinde de, yaptığı seyrek konuşmalara usulen "sosyalizmin zaferleri"nin övgüsüyle başlayarak, örgütlü muhalefetten kaçınarak ve buna başvurulmamasını öğütleyerek, partisiz uzmanlar gibi daha önceleri koruduğu kesimlere bundan böyle onları koruyamayacağı ve onların da "iki kamp" arasında seçim yapmaları gerekliğine ilişkin uyarıda bulunarak, bu tutumunu sürdürdü. (69)

Bu politik tutum Buharin ve politikalarına karşı resmi ağızlardan karalamalara bir son vermedi; anti-Buharinizm artık Stalinist ideolojinin ayrılmaz bir parçasıydı. Ama bu politik tutum, önce Yüksek Ekonomik Konsey'e, 1932'de Konsey'in feshinden sonra da

yeni Ağır Sanayi Komiserliği'ne bağlı araştırma müdürlüğü gibi önemsiz bir görevde de olsa enerjik bir biçimde çalışabilmesine olanak sağladı. Bu ayrıca onun Bilimler Akademisinde önemli bir rol oynamasına, 1931 ortalarında Londra'da toplanan Uluslararası Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresinde Sovyet delegasyonuna başkanlık etmesine (bu kongreye Buharin'in gelmesi izleyicileri etkilemiş ama tutucu basında tepki uyandırmış ve bunu İşçi Partisi hükümetine karşı bir koz olarak kullanmalarına neden olmuştu), kültürel ve bilimsel konularda yazılar yayımlamasına ve bu alanda bir denge kurup yayın yönetmenliğine katılmasına da olanak sağladı. Bu etkinlikleri onu Sovyet bilim topluluğunun resmi olmayan ama etkili sözcüsü, her zaman pek de kadirbilir davranmayan devlete ve yabancı ziyaretçilere karşı temsilcisi durumuna getirdi.(70) Partinin Merkez Komitesinde üyeliğinin devam etmesine rağmen, elbette bu etkinlikler eski kariyeri ile kıyaslandığında çok önemsiz kalıyordu. İktidardan uzaklaştırılan ötekiler gibi o da, zorunluluktan boşalan zamanını, politikaya feda ettiği resim ve göçmenliği sırasında başladığı modern düşünce üzerinde Marx'ın etkileri konulu uzun erimli araştırması gibi kişisel uğraşlarıyla doldurıyordu.(71)

Ayrıca, Buharin'in yeni bir aileye sahip olması da bu döneme rastlar. Başka koşullarda sıradan bir şey olabilecek bu durum, daha sonra politik olarak önem kazanacaktır. Buharin ilk karısı Nadejda Lukina'dan yirmili yılların başında ya da ortalarında ayrılmış, parti üyesi ve tanınmış bir ekonomist olan, Buharin'le beraberliğinden Svetlana adlı bir de kız çocuk dünyaya getiren Esfir Gurviç'le bir süre birlikte yaşamıştı. Bu ilişki otuzlu yılların başlarında son bulmuş, 1932 ya da 1933 yılında kırkbeş yaşındaki Buharin "ender raslanır güzellikte bir genç kız" olan, eski bir Bolşeviğin kızı Anna Mikhailovna Lorina ile evlenmişti. 1934'te de Yuri adında bir oğulları olmuştu. Buharin'in genç karısını ve oğlunu pek çok sevdiği söylenir. Onları koruma güdüsü, onun 1937-1938 dönemindeki hareket tarzını etkileyen etmenlerden biri olmuştur.(72)

O halde anlaşılıyor ki, Buharin'in 1930-1933 dönemindeki politik rolü devrimden bu yana en önemsiz düzeyindeydi. Ancak konumundan ötürü onun en küçük bir etkinliğinin bile bir önemi vardı. Kültür, felsefe ve bilim konularındaki, örneğin Goethe, Heine Darwin,

şairlerden Mayakovski ve Bruisor üzerine denemeleri ile gerçek Marksizmden yoksun bırakılmış ve onu küçümseyen bir toplumda Buharin, otantik, aslına uygun Marksist perspektifi canlı tutuyordu.(73) Marx'ın ölümünün ellinci yıldönümü dolayısıyla 1933'de yazdığı "Marx'ın Öğretisi ve tarihi Etkisi" başlıklı uzun makalesi belki de klasik Marksizmin Stalin Rusyasında yayımlanan bon bildirgesiydi. Diğer şeylerin yanında bu makale, Marx'ın "devlet erkinin temel işlevi sömürü sürecini güvence altına almaktır" tezinin altını çiziyordu. Bu hatırlatma otuzlu yılların resmi devletçiliğine hiç de uygun düşmüyordu, nitekim hemen sansüre uğradı.(74)

Ne var ki Buharin'in en çok üstünde durduğu konu bilim ve Sovyetler Birliği'ndeki gelişimiydi. Sınai araştırmalarının yöneticisi olarak, otuzlu yılların başlarında yaşanan bilimsel kurum ve tesislerdeki büyük artış onun yönetimi altındaydı; dolayısıyla bu alanda karşılaşılan sorunlar üzerine geniş kapsamlı yazılar yazdı. Bu yazılar iki açıdan önem taşıyordu. Sovyekler Birliği'nde otuzlu yılların başları, dünyada ilk kez bir ülkede bilimsel araştırma ve geliştirme alanında planlamayı gerçekleştirme girişimine, önemi şimdi daha iyi anlaşılan bir çabaya tanık oldu. Buharin bu öncü atılımda başlıca rolü oynadı. Planlama biliminin yöntem bilimsel ve kuramsal özellikleri üzerine yazdığı yazılar ve yaptığı konuşmalar, Batılı bir bilim tarihçisine göre gerçekten çok önemliydi ve "demokratik ülkelerdekiler dahil, bilim yöneticileri için bugün bile yararlı"ydı.(75)

Ayrıca Buharin'in elindeki bilimsel ve teknolojik konulardaki araştırma-açıklama akışı, ona, Stalin'in ilk beş yıllık planına karşı çıkmaya devam etmek ve artık itibar kaydetmiş olan kendi görüşlerini savunmak için politik açıdan temkinli bir yol sağlıyordu. Bunu iki şekilde yapıyordu. Birincisi, 1929-1933 döneminde sürekli olarak gerçek sanayileşmenin teknolojik devrime dayanması gerektiğini ve dolayısıyla *"bilimsel araştırma ağının sosyalist ağır sanayileşmenin ana kollarından bile daha hızlı büyümesi gerektiği"*ni savunuyordu.(76) Bu önerme daha ilk adımda Stalin'in ağır sanayinin önceliği ilkesiyle çatışıyor, onda egemen olan [sanayide] büyüklük hastalığına karşı çıkıyor ve sınai gelişmede "niteliksel göstergeler"in ihmal edildiğini savunuyordu. Buharin'in diğer eleştiri silahı, onun, bilimin "mantıklı" bir biçimde

planlamasına ilişkin tanımıyla bağlantılıydı; aslında bu onun genel anlamdaki ekonomik planlama kavramının özgül bir alana uyarlanmasından ibaretti. Örneğin ona göre bir bilimsel araştırma planı "bürokratik çarpıtılma"yı önlemeli, bunun için de merkezi ilkelerle merkezin kontrolundan uzak özerkliği birleştirmeli, *"esneklik ve değişebilirlik"* temeline dayanmalı, böylece önceden hesaplanamayan etmenlerin dikkate alınması ve hedeflerin gerçekleştirilmesi için bir "yedek" zamana olanak tanımalıydı. Bu ilkelerin ve onlarla birlikte Buharin'in "Gotlara yakışır, bürokratik, el yordamıyla planlama *yöntemi*"ne karşı yönelttiği eleştirilerin, Stalin'in ilk beş yıllık planına ve ikincisi için yaptığı hazırlıklara karşı çıkmaya devam ettiğinin bir göstergesi olduğunu görmek için fazla düşgücüne ihtiyaç yok.(77)

Buharin'in önderlik içinde ortaya çıkan ılımlı hiziple ilişkileri de zaten büyük bir olasılıkla bu çerçeve içinde doğdu.

Politbüro ılımlıları içinde etkin bir yeri olan ve sık sık yenilgiye uğramış eski muhaliflerle görüşen Ordzonikidze, Yüksek Ekonomik Konseyi 1930 yılında Kuybişev'den devralmış ve 1932'de kurulan Ağır Sanayi Komiserliğinin başına geçmişti. Bu nedenle 1930-1933 arasında yönetsel açıdan Buharin'in üstüydü. Ordzonikidze'nin daha dengeli, gerçekçi bir ikinci beş yıllık plana yönelik başarılı kampanyası ile, Buharin'in Komiserlik içindeki öneminin artması, hatta zaman zaman Ordzonikidze'nin yokluğunda Komiserliği resmen temsil eder duruma gelmesi aynı zamana rastlar.(78) 1932'ye gelindiğinde Buharin Komiserliğin prezidyum üyesi olmuş, yeni planı formüle etmek için görevlendirilen komisyonda da yer almıştı. Planlama ve sanayi felsefesine Stalin tarafından [sisteme] *"yabancı"* yaftası takılan bir adam için bu şaşırtıcı bir dönüşümdü.(79)

Bir kaç ay sonra Buharin, kısa bir süre sonra parti içindeki konumunu da değiştirecek bir adım attı. Ocak 1933'te Merkez Komitesinde bir konuşmada sergilediği "ara" konumu terk ederek, 1928-1929 dönemindeki "suçu"na ve "tümüyle yanlış" tavrına ilişkin daha kesin ve açık bir biçimde pişmanlığını belirtti. Bu kararının iki nedenine değiniyordu. Birincisi artık "ara konumlar" savunulabilirliğini yitirmişti; ikincisi, köylü direnişi, en kötü aşamasında bulunan kıtlık ve

iki hafta sonra Hitler'i iktidara getirecek olan Almanya'daki gelişmelerin oluşturduğu "büyük tehlikeler" karşısında partinin bütün kesimleri önderlik çevresindebirleşmeliydi.(80)

Bu davranışının ardında kendisinin dile getirmediği başka bir düşünce daha vardı. Üç ay önce Riutin olayında, Politbüronun ılımlıları Stalin'e karşı koymaya hazır ve bunu yapabilecek güçte olduklarını göstermişlerdi. (Riutin olayına karışan ve ılımlıların müdahalesiyle kurtarılanlar arasında Buharin'in üç kişisel dostu da vardı.)(81) Şimdi ise, Ocak ayındaki Merkez Komitesi toplantısında ılımlılar varlıklarını daha genel politika sorunları alanında da ortaya koymaya başlamışlardı.(82) Buharin'in gözünde, parti ve ülkenin yeni bir belirsiz döneme girdiği ama bu dönemde Sovyet iç ve dış politikasında bazı değişikliklerin de mümkün olabileceği çok açıktı. Bu gelişmelerde rol alabilmek ve onları etkileyebilmek için o da -ardında ülkenin gelecekteki yolu üzerine sessiz bir mücadelenin verileceği- birlik gösterisine ve Stalin'in geçmişteki önderliğini eleştirisiz kabul eder gibi görünme oyununa katılmalıydı. Bunun için Buharin'in Ocak 1933'te yaptığı gibi daha açık bir nedamet belgesi imzalaması gerekiyordu. Üç ay sonra, üç yıldır ilk kez merkezi basında Buharin'in belli başlı politik konularda yazıları görünmeye başladı. Bu yazıların temkinli bir biçimde dile getirilen teması "yukardan devrim"in savaş döneminin sona ermekte olduğu ve "yeni bir dönem"in açıldığı yolundaydı.(83)

Buharin'in Stalin'in Politbürosundaki ılımlı grupla ilişkisinin -eksiksiz bir dökümü değilse bile- ona hatları oldukça açık, Kirov'un da Ordzonikidze'nin de 1928-1929 yıllarında ateşli anti-Buharinist olmamaları gerçeği belli bir önem taşısa da, (84) temel etmen onların 1934-1936'da savundukları politik görüş ile Buharin'in yirmili yıllarda savunduğu görüşler arasındaki yakınlıktı. Her ne kadar Ülkenin şimdiki koşulları değişik olsa da ılımlıların "uzlaşma politikası" ile iç barış politikası, Buharin'in NEP'i savaş komünizminin aşırılıklarından sonra Sovyet düzeninin "normalleşmesi" olarak kavramasının bir yankısı gibiydi. Ilımlıların "daha iyi yaşam koşulları"nı ve "refah içinde bir kolektif çiftçi" kavramını savunmaları ve (bu kez Nazi Almanyasından gelen) savaş tehdidi koşullarında halkın Sovyet sistemini savunmaya hazır ve gönüllü olmasını kesinlikle sağlamak gerek-

tiği yolundaki temel tezleri de aynı şekilde Buharin'in görüşlerini hatırlatıyordu. İtibar kaybetmiş Buharinist düşüncelerle ılımlıların görüşleri arasındaki bu yakınlık açıkça, ortaya konmuyor(85) ama çeşitli politik gelişmelere yansıyordu. Bunlardan biri de genç bir Buharinist ve *Leningrad Pravda*'nın eski yönetmeni Petr Petrovski ile ilgiliydi. Uzlaşmaz bir anti-Stalinist olan Petrovski'nin adı Riutin olayına karıştırılmış ve parti üyeliği 1932 yılında askıya alınmıştı. İki yıl sonra Petrovski, ideolojik büro başkanı ve yine *Leningrad Pravda*'nın yönetmeni olarak Kirov'un Leningrad örgütünde yeniden boy gösterdi. (86)

Ancak partinin gözünde ılımlıların başarısını simgeleyen, bizzat Buharin'in yeniden politika sahnesine çıkmasıydı. Buharin'in dönüşüne, 1927'den beri ilk kez topluluk önünde konuştuğu 1934'teki Onyedinci Parti Kongresi sahne oldu. Bir zorunluluk olan Stalin'in önderliğinin onaylanması ile (ilerde göreceğimiz gibi) dış politikasının eleştirel bir değerlendirmesini birleştiren konuşması, parti elitinden oluşan kongrenin uzun alkışlarıyla karşılandı.(87) Kongreden sonra yapılan Merkez Komite toplantısında Politbüronun ılımlıları ile Stalinciler arasındaki güçler savaşında Buharin'in önemi daha da belirginleşmişti. Merkez Komitesi asil üyeliğinden aday üyeliği konumuna düşürülmüş olmasına rağmen, Buharin bu toplantıda devlet yayın organı *İzvestia*'nın baş editörlüğüne getirildi. Bu gazete, resmi politikanın *Pravda*'dan sonra ikinci yetkili sesi olduğundan, bu atama özel bir önem taşıyordu.(88) Ilımlıların kaydettiği ilerlemenin çarpıcı bir göstergesi olan bu olay, Buharin'i ılımlıların uzlaşıcı programının hem simgesi, hem de en önemli sözcülerinden biri durumuna getirdi.

Bundan sonraki iki gelişme Buharin'in reformcu politikalarda özel bir yeri olduğunu daha da açık bir biçimde gösterdi. Bunlardan ilki Sovyet Yazarlar Birliği'nin açılış kongresiydi. Kongre Ağustos 1934'te, tüm Sovyet yazarlarını kucaklayan yeni bir örgütün kuruluşuna yönelik gösterişli kutlamalar arasında toplandı. Bugünden dönüp geriye bakıldığında, kongre, "sosyalist gerçekçilik" öğretisi temelinde edebiyatın çok daha katı bir biçimde kategarilere ayrılmasının başlangıcı olarak görülür. Ama o günlerde, dört yıldır parti güdümünde sürdürülen "edebiyat cephesinde

sınıf savaşımı"ndan sonra, yazarlar ve sanatçılar kongreyi bir resmi yumuşama, "büyük umutlar ve güzel beklentiler için bir fırsat" olarak çoşkuyla karşıladılar.(89) Bu iyimserliğin en önemli nedenlerden biri, devlet adına konuşan üç konuşmacıdan birinin Buharin olmasıydı. Edebiyat alanında parti güdümüne karşı oluşuyla, otuzlu yıllarda bile resmi makamlarca tutulmayan yazarlardan yana "aracılık" eden (90) kişi oluşuyla tanınan Buharin'in kürsüde görünmesi, rejim ile kültür entelijansiyası arasında uzlaşma beklentilerini güçlendirmişti.

Buharin'in kongrede yaptığı üç saat süren ilgi çekici konuşma bu izlenimi pekiştirdi ve öteki resmi sözcüler, Gorki ile Stalin'in gelecekteki kültür diktatörü Jdanov'un konuşmalarını gölgede bıraktı. Buharin'in konusu Sovyet şiiriydi; ama esas teması, 1927'den itibaren partinin "bağlayıcı direktifler"inin "yaratıcı süreçlerin bürokratlaşması" tehlikesine yol açacağı ve "bir bütün olarak sanatın gelişimini olumsuz etkileyeceği" doğrultusundaydı. "Gazete makalelerinin [sanatsal] yorumu" ve "kafiyeli slogan"ların (Stalinci önderlik bunları pek seviyordu), diyordu Buharin, "besbelli sanatla uzaktan yakından ilgisi yok." Sosyalist uygarlığın "güçlü, zengin ve çok sesli sanat"a ihtiyacı vardı; bu sanatın hayat verici ruhu "aşktan, mutluluktan, korkuya, acılara, öfkeye ve oradan sonsuza kadar uzanan tüm duygular dünyasını, tüm arzu ve tutkular dünyasını" kuşatan bir "hümanizm"di. Böylesi bir sanat, diyordu Buharin, ancak ve ancak "çeşitlilik ve nitelik"ten ve "yaratıcı arayış [sürecinde] geniş bir yarışma [rekabet] özgürlüğü"nden doğabilirdi. Tezini vurgulamak amacıyla Buharin, konuşmasında, resmi makamlarca coşkuyla övülen "ajitasyon şairleri"ni zamanı geçmiş şairler olarak reddetti ve resmi makamlarca tutulmayan lirik şairleri, özellikle de meydan okurcasına apolitik kalan Boris Pasternak'ı uzun uzun övdü.(91)

Buharin'in dile getirdiği görüşlerdeki şaşırtıcı açık sözlülük ve liberalizm "ajitasyon" yazarların damarına basmış ama, konuşmasına coşkuyla alkışlayan büyük çoğunluğa heyecan ve umut vermişti. "Birçok yazar birbirini kucaklıyor, sevinçten solukları kesilmiş bir halde, sanatın gerçek kurtuluş umudunun doğduğundan söz ediyorlardı," diye anlatılır.(92)

Ne var ki, Buharin'in kongre konuşmasında simgele-

nen yumuşama ve kültür "baharı" kısa ömürlü oldu. Üç yıl sonra Politbüro ılımlıları ezilmiş, Buharin hapiste, kongre delegesi yazarların çoğu teröre kurban verilmiş durumdayken, Stalinist basın Buharin'in konuşmasını "partisiz yazarların yolunu şaşırtmaya ve onları demoralize etmeye" yönelik kötü niyetli bir girişim olarak tanımlanacaktı.(93)

Buharin ile yukardan reform arasındaki bağlantıya işaret eden öteki önemli olay, Şubat 1935'te yeni bir Sovyet anayasasının hazırlanması için bir komisyon kurulmasıydı. Biçimsel olarak Stalin başkanlığındaki komisyonun otuz üyesinden bir de Buharin'di. Buharin daha sonra, Radek'in çok az yardımıyla, metni "ilk sözcüğünden son sözcüğüne kadar" kendisinin yazdığını söyleyecekti.(94) Hukukçuların katılımı ve 1939'da onaylanmasından önce anayasanın kamuoyunda geniş kapsamlı tartışıldığı göz önüne alınırsa, bu sözler belki de yanıltıcı olabilir, ama büyük bir olasılıkla son taslağı Buharin hazırlamış ya da redakte etmişti. Her ne olursa olsun, (resmi olarak "Stalin Anayasası" olarak tanımlanan ve bugün hâlâ geçerli olan) anayasanın, özellikle de genel oy hakkı, gizli oy, çok adaylı seçimin olanaklılığı ve açık yurttaşlık haklarına ilişkin hükümlerinin hazırlanmasında Buharin'in oynadığı anahtar niteliğindeki rol o günlerde herkesce biliniyordu.(95) Resmi ağızlarca savunulan, anayasanın gerçek bir "demokratikleşme"nin güvencesi olduğuna ilişkin görüşü, Buharin dahil çok az kişi ciddiye alıyordu ama, parti içinde ve dışında birçok kişi için anayasa bir iç barış ve yasallık döneminin başladığının ve "halka daha çok özgürlük tanınacağının, artık halkın bir kenara itilmeyeceğinin" bir başka göstergesiydi.(96)

Yazarlar kongresi ve yeni anayasa ne kadar çarpıcı (ve en sonunda sonuçsuz) olsa da 1934-1936 yıllarında Buharin'e gerçekten önem kazandıran ve kamuoyunda etkili olmasını sağlayan onun *İzvestia*'nın editörü olmasıydı. Yirmili yıllardan beri ilk kez, yönetici konumdaki elitin ve genel olarak Sovyet toplumunun eğitim görmüş kesiminin büyük bir sadakatle okuduğu bu gazetede Buharin güncel politik konularda imzalı yazıları yayımlanıyor ya da imzasız başyazıları çıkıyordu. *Pravda*'daki yöneticiliği sırasında dikkati çeken yoldaşça, entelektüel ruhu, birkaç ay içinde *İzvestia*'nın yönetim bürolarında da yarattı. Aralarında çocukluk arkadaşı Ehrenburg'un da bulunduğu birçok

yetenekli yazarı, nedamet getirmiş Trotskistlerden Radek'i gazeteye aldı ve ona, Sovyet gazeteleri içinde en canlı, en eleştirel yaklaşımlı olanı ününü kazandırdı.(97)

Doğal olarak, öteki genel politik kazanımları için olduğu kadar bunun için de Buharin'in bir bedel ödemesi gerekiyordu ve Onyedinci Parti Kongresinde dile getirdiği pişmanlık, bu bedelin yalnızca bir parçasıydı. Stalin'in teröründen sağ kalan bir tanığın da söylediği gibi, Stalinist politika "yalnızca dürüst insanları katletmekle kalmadı, yaşayanları da [ahlâken] bozdu."(98) 1934-1936 yıllarındaki ara dönemde bile, politika yapabilmek için Stalin kültürünün rituellerine, parti tarihinin tahrifatına, kişilerin adları ve muhalif düşüncelerinin karalanmasına ve kolektifleştirmeye ilişkin olayların yanlış yansıtılmasına katılmak gerekiyordu.

Ünlü ama elinde güç bulunmayan bir politikacı, şimdi de devlet gazetesinin editörü olan Buharin için bu törenler kaçınılmazdı. Ama o da itaatini ("bozulma"sını) belirli sınırlar içinde tutmak ve belirli "politika ahlâkı" kurallarına sadık kalmaya çalışıyordu.(99) Böylece Stalin'in "yaltakçılığa olan zaafı"na teslim olan, bir yandan da kendi muhalif politikalarını yürüten Politbüronun ılımlıları gibi Buharin de "Stalin'in nabzına göre şerbet verip, onu övmeye" razı olmuştu ama, bunu çoğu kez öyle çeşitli anlamlara gelecek şekilde yapıyordu ki, kuşku çekiyordu.(100) Stalin 1935 Şubatında "Sosyalizmin kırdaki zaferi"ne övgüler düzmek için gösterişli bir Kolektif Çiftçiler Kongresi düzenlediği zaman, zorla kolektifleştirmenin düşmanı olarak ün salmış olan Buharin toplantıda konuşma yapmayı reddetti ama bunu çok farklı bir biçimde ifade etti. Aynı şekilde, Pokrovski ve bir zamanlar ortodosk olarak nitelenen tarih çalışmaları onun ölümünden sonra eleştirilip reddedildiğinde, Buharin de bir yazıyla tartışmaya katıldı ama yazının temel eleştiri konusu sadece Pokrovski'nin Rus tarihine yaklaşımının soyutluğuydu.(101) Başka alanlarda Buharin boyun eğmeyi reddetti ve çarlığın yeni-milliyetçi rehabilitasyonuna da, parti tarihinin yeni baştan yazılmasına da hiçbir şekilde katkıda bulunmadı.(102) Her şeyden önce de, Stalin'in kinciliğinin kurbanı eski Bolşevikleri kınamayı reddetti. Rikov dahil öteki eski muhalifler 1936'da mahkemeden Zinoviev ile Kamenev'in "bağışlan-

maması"nı talep ederlerken, Buharin suskun kaldı.103)

Uzlaşma ile terör hizipleri arasındaki bu son can alıcı önemdeki mücadelede, yazıları ve kamu yaşamında yer alması aracılığıyla, merkezi ve etkili (olmasını umut ettiği) bir rol oynaması karşılığında ödediği bedel Buharin'e kabul edilebilir görünmüş olmalı. Çünkü Buharin tehlikeye atılan şeylerin -Bolşevik devrimin, ülkenin ve dünya olaylarının izleyeceği yol- çok önemli olduğuna inanıyordu. 1934-1936 yıllarındaki makaleleri ve baş yazıları, ılımlıların iç barış ve "ülkede reform üzerinde parti içinde bir konsensus" oluşturma çabalarının önemli bir parçasıydı.(104) Ancak bunun, Buharin'in bu konularda ve en tepedeki çatışmalar hakkında açıkça konuşabilmesinin mümkün olduğu anlamına gelmediği unutulmamalıdır. Kapalı kapılar ardındaki savaşımda yer alan öteki kişiler gibi, o da, yirmili yıllarda parti politikasında zaman zaman başvurulan, oysa şimdi kamu önündeki tartışmalarda ve politik diyalogda başlıca biçim halini alan üstü kapalı Ezop diliyle iletişim kurmak zorundaydı.(105)

Bu şifreli iletişim biçimi ne çok şaşırtıcı ne de yalnızca Sovyet sistemine özgüydü. Üstü kapalı polemikler, alegorik simgeler, mecazi göndermeler, kod sözcükler, amaçlı yapılan vurgulamalar ya da söz etmeden geçmelerin yanı sıra satır aralarını okuma alışkanlığı, bütün bir tarih boyunca, özellikle resmi sansür uygulanan ve çokseslilliğin boğulduğu otoriter toplumlarda her zaman politik söylemin bir parçası olmuştur. Siyaset felsefesi okuyanlar, hatta dinsel metin araştırmacıları "ezopça" okumaya, belirli bir tarihi bağlamda nelerin açıkça söylenemeyeceğini dikkate almaya alışıktırlar.(106) Sansürcü Çarlık Rusya'sında yetişmiş politize Sovyet yurtaşları, hele devrimci düşüncelerini bir zamanlar aynı koşullarda yaygınlaştıran Bolşevikler "Ezop dili"nde iyice ustalaşmışlardı. Bolşevizmin bildirgesi ve hâlâ parti okullarının zorunlu okuma metni *"Ne Yapmalı?"*da Lenin şöyle yazıyordu:

Tümüyle köle haline getirilmiş basını ile otokratik bir ülkede, en küçük bir politik hoşnutsuzluk ve karşı çıkış belirtisinin cezalandırıldığı en umutsuz politik gericilik döneminde devrimci Marksizm kuramı ***sansüre uğramış*** *edebiyata ansızın girer, Ezop diliyle anlatılır ama bütün "ilgililer"ce anlaşılır.*(107)

Çarlık Rusya'sındaki muhalifler gibi Buharin de "ilgililer" -en başta da parti üyeleri- için 1934-1936 yıllarının Stalin Rusya'sında ne yapılması gerektiğini üstü kapalı bir biçimde anlatıyordu. Savunduğu düşünceler ve politikalar, okuyucularına ısrarla anlattığı ülkedeki duruma ilişkin yaptığı genel değerlendirmeye dayanıyordu. Bu genel değerlendirmenin taşıdığı özel önem, onun Stalin politikaları karşısındaki muhalif konumundan kaynaklanıyordu. Önceki programların ve parti muhaliflerinin tavırlarının artık geçerli olmadığını savunuyordu. Bunlar 1929-1933 arasında yaşanan olayların gerisinde kalmıştı. "Bedel"i ve mantığı ne olursa olsun, Stalin'in dört yıl süren "yukardan devrim"inin çok geniş bir alana yayılan sonuçları -NEP'e son verilmesi, kolektifleştirme, ağır sanayileşme, "öteki stratejiler"in yenilgiye uğratılması- artık geri dönüşü olmayan birer gerçeklikti. Sovyetler Birliği artık başka bir ülke haline gelmişti ve 1929 öncesi duruma geri dönüş söz konusu olamazdı. Anti-Stalinistler bu nedenle geçmiş için ağıt yakmayı bırakıp "gelişmenin pratikte yaşanan eğilimlerini araştırmaya" başlamalılardı. Birinci beş yıllık plan döneminin sonu Sovyet tarihinde "yeni kavşaklar" açıyordu. Şimdi bütün Bolşeviklerin, bugünün birbiriyle bağlantılı iki sorununu göğüsleyebilmek için mevcut önderliği kabul etmeleri gerekiyordu. Bu iki sorun faşizmin yükselişi ve Stalin'in dayattığı devrimin yarattığı yeni Sovyet düzeninde bir reform yapma gereğiydi. (108)

Gerek Nazi Almanyasından gelen bir tehdit, gerekse yeni bir politik fenomen olarak faşizm, Buharin'in otuzlardaki düşünsel uğraşının merkezinde yer alıyordu. Hitler'in iktidara gelişi Stalin'in Komintern politikalarını yerle bir etmişti. 1929-1933 yıllarında Alman Komünistleriyle sosyalistleri arasında bir işbirliğinin Nazi zaferini engelleyebileceği, Stalin'in anti-sosyalist çizgisinin böyle bir işbirliğinin önündeki tek engel olduğu görüşü tartışma götürür bir şey olsa da, birçok Sovyet ve yabancı Komünist bunun böyle olduğuna inanıyordu. (109) Üstelik Stalin, gözden düşmüş politikalarını gönülsüzce ve yavaş yavaş, ancak 1934'te, resmen 1935 ortalarında Onyedinci Komintern Kongresinde terk etti. Bu kongre Komünistlerle sosyalist partiler arasında faşizme karşı birleşik cephe çağrısı yaptı. Bu gecikmiş dönüş, Sovyet diplomasisindeki, Almanya'ya karşı kolektif Avrupa güvenlik sistemi doğrultusundaki daha geniş bir yön değiş-

şikliğinin parçasıydı. Bu değişikliği, Milletler Topluluğu'na 1934'te Sovyetler Birliği'nin de üye olması simgeliyordü. Ancak sahne gerisinde, Sovyet önderliğinde, yeni Almanya'ya karşı izlenecek politika konusunda derin bir ayrılık belirmişti. Bu ayrılık, Sovyetlerin İspanya iç savaşına anti-faşistler safında müdahale etmeye karar verdiği 1936 sonbaharına kadar sürdü. (110)

Ayrılık, kamuoyuna yapılan ender açıklamalardan birinde Molotov'un da kabul ettiği gibi, faşizme ve özel olarak Nazi Almanyasına karşı "kesin bir uzlaşmazlık" yanlıları ile "Sovyet-Alman ilişkilerinde bir iyileşme" isteyen Stalin grubu arasındaydı. (111) Avrupalı devlet adamlarının çoğu gibi, Sovyet önderlerinin de faşizme ilişkin görüşleri birbirinden farklı ve bulanıktı. Sovyet önderlerinin tümü de faşizmi kapitalist toplumun bunalımının ve burjuvazinin, örtülü parlamenter olanın tersine "açık diktatörlük"ten başka çaresinin kalmamasının bir sonucuydu. Ancak bu varsayım önemli anlaşmazlıklara da açıktı. Stalin'e göre bu, yalnızca kapitalist rejimin bir başka türü olan Nazizmin yükselişinin savaş sonrası Avrupasının dışlanmış iki ülkesi Sovyetler Birliği ile Almanya arasındaki özel ilişkisinin kesilmesi gerektiği anlamına gelmiyordu. Bu görünüşünü Ocak 1934'te toplanan Onyedinci Parti Kongresinde partiye (ve Hitler'e) iletmişti: "Burada mesele faşizm değildir; çünkü en azından İtalya'da faşizm, SSCB'nin bu ülkeyle olabilecek en iyi ilişkileri kurmasına engel olmamıştır." (112) Stalin'in, Ağustos 1939'da Nazi-Sovyet paktıyla sağladığı işbirliliği ittifakını daha 1934'te öngörmüş müydü, bilemiyoruz. Bildiğimiz, Stalin'in Sovyetler Birliği'nin otuzlu yılların ortalarındaki Batıya yönelik politikası sırasında bile, Sovyet tarzı bir yatıştırma politikasını ve Hitler'le "olabilecek en iyi ilişkiler" kurmayı tercih ettiği, böyle bir yol tuttuğudur. (113)

Buharin buna karşıt bir yaklaşımı savunuyordu. Başından beri Hitlerciliğin "dünyaya karanlık ve kanlı bir gölge düşürdüğü"ne (114) inanmış, uzlaşmaz bir anti-faşizmin ve Nazi Almanyasına karşı kolektif direnişin hararetli savunucusu olmuştu. Politik etkinliğe geri dönüşünün gerçekleştiği parti kongresinde o, Stalin'in savunduğu, faşizmin içeriğinin önemli olmadığı görüşünü şiddetle reddetmişti. Ona göre, Hitler'in *Mein Kamph*'ının da gösterdiği gibi, faşist

ideoloji ciddiye alınmalıydı. Faşizmin dayandığı "açık soygun, alenen *vahşeti savunan bir felsefe*, kana bulanmış hançer ve açık bir katliamlar dönemi" daha şimdiden Almanya içinde yaşanıyordu. Öte yandan Hitler'in yeminli anti-Bolşevizmi, Rusya'dan toprak talebi ve "devletimizi yok etmeye yönelik açık çağrısı", onun uluslararası niyetlerini de "iyice açık bir biçimde" ortaya koyuyordu. Sovyetler Birliği'nin batıdaki toprakları üzerinde Almanya'nın yaptığı hesaplar ve Japonya'nın Sibirya'ya gözünü dikmesi üzerine Buharin, sanki geleceği görür gibi, "anlaşılan [Sovyetler] Birliğimizin 160 milyonluk nüfusuna ancak Magnitogorsk işletmelerinin fırınlarından birinde yer bulabileceğiz," diyordu. Konuşmasına Stalin'in Nazi rejimini kabul etmesine karşı çıkarak son veriyordu: Bu, *sınıf düşmanımızın vahşi yüzüdür!* Karşımıza çıkan ve tarihin omuzlarımıza yüklediği bütün tarihi savaşlarda yüzyüzü geleceğimiz şey budur yoldaşlar."(115)

Ondan sonraki üç yıl boyunca, özel söyleşilerde, kamuya yaptığı konuşmalarda Buharin, var gücüyle Almanya ile savaşın kaçınılmazlığını ve Batılı hükümetlerle bir "güvenlik politikası" oluşturma gereğini savundu. Sovyet önderliği içindeki yatıştırıcı politika savunucularına da, komünizmin içeriği ile faşizmin "vahşeti ve ırkçılığı"nın uzlaşmazlığını "savaşı dış politikasının temeli", Sovyet Rusya'nın istilasını da hedefi haline getiren Hitler Almanyası ile herhangi bir anlaşmaya varılmasının olanaksızlığını anlatmaya çalıştı. Bolşeviklere "Orta Çağ ve faşizmle karşılaştırıldığında" burjuva demokrasilerinin "iyi" olduğunu hatırlattı.(116) Batıdaki yatıştırıcılık yandaşlarına ise 1914'ün "tarihsel dersleri"ni ve Nazilerin İngiltere, Fransa, Avusturya, Çekoslavakya, Baltık ülkeleri, Finlandiya hatta Birleşik Amerika için bile aynı şekilde bir tehlike oluşturduğunu hatırlattı. 1935'te onları, eğer Sovyetler Birliği Almanya'nın eline geçerse bunun Hitler'e "Çok güçlü bir kaynak üssü" sağlayacağına, "`Alman kılıcı'nın operasyonun *ikinci raunduna* bu kez batıda başlayacağı"na ilişkin uyarıda bulunuyordu.(117)

Buharin öngörüsüne ilişkin söyleyecek hiçbir şey yok. Bu, onun, Nazi Almanyasının oluşturduğu olağanüstü tehlikeyi daha başında gören ve ancak uyarılarına çok geç kulak verilen bir avuç önemli politik kişiliğin arasına girmesi için yeterli görünüyor. Ancak anti-faşizm, onun için bir dış politika strateji-

si olmaktan da öte bir şeydi. Bu, onun Sovyetler Birliği içindeki gelişmelere ilişkin düşüncelerinde de önemli bir yer tutuyordu. Kafasındaki en doğrudan bağlantı, elbette, savaşa hazırlık için "halk arasındaki muazzam boyutlardaki ... hoşnutsuzluğun" ortadan kaldırılması gereğiydi; bu özellikle köylülük için önemliydi.(118) Ona göre Alman faşizmine karşı direniş ile Sovyet Rusya içinde -Özellikle "refah içinde yaşam" ve "demokratikleşme" doğrultusundaki- "reformlar" bir bütündü ve Buharin, 1934-1936 arasında bu ikisi arasındaki bağlantıyı sık sık vurguladı.(119)

Ne var ki, Nazi Almanyasının yükselişi, Buharin'in Sovyetlerdeki iç trendler üzerindeki düşüncelerini daha karmaşık bir biçimde etkiledi. Hitler Almanyası ile Stalin Rusyasının parti-devlet diktatörlükleri arasındaki benzerlikler -ki bunlar daha şimdiden yurt dışında tartışma konusuydu- Buharin'in gözünden kaçmıyordu. Resmi platformda elbette bunları birbirinin karşıtı iki toplum arasındaki yüzeysel benzerlikler olarak bir kenara koyuyordu. Ama makalelerinde (ve özel söyleşilerinde) "ilgililer"e daha problematik ve daha kaygı verici bir çözümleme mesajı veriyordu. Birçok Bolşevikten farklı olarak o, Nazi rejiminin yeni bir şey olduğunu anlamıştı. Ona göre bu, "Yeni Leviathan"ın, 1915 yılında kendisinin "Jack London'un *Demir Ökçe*'sindeki devlet" biçiminde tanımladığı, modern toplumun kabus gibi tehlikesinin gerçekleşmesiydi.(120) 1934-1936 yıllarında Nazi Almanyasını, onun "totaliter" düzenini, "devletçiliği ve Sezarcılığı"nı tanımlamasından ve özel sohbetlerinde söylediklerinden anlaşıldığı kadarıyla Buharin, 1929'dan bu yana Stalinist politikalar ve uygulamaların Sovyetler Birliği'nde de benzer bir gelişmeye yol açmakta olduğundan endişe ediyordu.

Bazı düşünürlerden farklı olarak -bunlara, Buharin'in eleştirdiği ama ilginç bulduğu, "iki Leviathan" da "insanlıktan çıkarma (dehümanizasyon) süreci"ni konu alan kitabın yazarı mülteci düşünür Nikolay Berdiaev de dahildi (121)- Buharin, kötülüğü modern büyük ölçekli örgütlenmenin niteliği ile özdeşleştirmiyordu. Kötülüğü, "şiddet düşüncesinde, toplum üzerinde, bireyler üzerinde, insanın kişiliği üzerinde iktidarı sürdürmenin sürekli yöntemi olarak baskı"da, "sürekli baskı" ve "küçük bir sömürücü egemen grup ile sömürülen yığınlar ... arasındaki gerçek bir uçurum" temeline dayalı "terör diktatörlükle-

ri"nde görüyordu. Böyle bir rejim, "tüm örgütlenme çabaları, *kör* disiplini, Cizvitçe itaat kültü ve entelektüel işlevleri baskı altında tutmasıyla, insanlıktan çıkmış bir halk" yaratırdı.(122) Buharin bu tanımlamayı Nazi Almanyası için yapıyordu ama, çizdiği tablo bir şekilde Sovyetler Birliği'nde doğmakta olan Stalin kültürünü, Rus devletini ve çelik disiplinini çağrıştırıyordu:

Faşizm ... önderler ve "en tepedeki önderler" dışında her şeyi insanlıktan çıkaran (dehümanizasyon) mutlak güce sahip "sınırsız bir devlet" kurmuştur. Burada, yığınların insanlıktan çıkarılması "önder"in yüceltilmesiyle doğru orantılıdır... Böylelikle halkın büyük bir çoğunluğu, yaşamın tüm alanlarına dayatılmış bir disiplin boyunduruğundaki emir kullarına dönüştürülür... Üç etik norm her şeye egemendir: Kendini "ulus"a ya da "devlet"e adama, "Önder'e bağlılık" ve "kışla ruhu"(123)

Bolşevik devrimin dejenerasyona uğrayarak yeni bir sömürü düzenine dönüşmesi olasılığı, Buharin'i eskiden de rahatsız eden bir düşünceydi. Ama şimdi, Stalinciliğin temsil ettiği Sovyet tarzı bir "sürekli baskı" sistemi tehlikesi, ona fena halde gerçek ve dehşet verici geliyor olmalıydı. 1934 yılında buna karşı sesini yükseltmeye başladığında, belli ki, Nazi Almanyasındaki gerçekliğin kendi yurdunda hâlâ önlenebilecek durumda olduğuna inanıyordu. Ilımlıların reformlarını var gücüyle desteklemesinin altında yatan bu umut, onu kendi "prolater" ya da "sosyalist hümanizm" kavramını geliştirmeye itti. Büyük ölçüde partisiz yazarlar ekolüyle özdeşleştirilen hümanist sloganlar ("yoz liberalizm"le birlikte) 1929-1930'da Stalinist önderlik tarafından, "olayların hızlı akışına ayak uyduramayan, sosyalizm savaşçılarının saflarında kendilerine bir yer bulamayan grupların ... yalpalaması ve paniğinin göstergelerinden biri" olarak reddedilmişti.(124) Ne var ki 1934'te Buharin anti-faşizmle birlikte "sosyalist hümanizm"i iki ana temasından biri haline getirdi.(125)

Yirmili yıllardaki köylü karşıtı politikalara ahlâki karşı çıkışını çağrıştıran bu tema açıkça etik bir bakışı yansıtıyordu. "Buharin, sosyalist hümanizm ilkesi"ni "her bakımdan gelişmeye, çok yanlı (`refah içinde' bir maddi ve ruhsal) yaşama önem verilmesi" olarak açıklıyordu. Bu, "makinenin zengin, çeşitli,

aydınlık ve mutlu bir yaşamın çiçek açmasını sağlamada yalnızca bir araç" olduğu, halkın "ihtiyaçlarının, gelişmesinin, yaşamının [sınırlarının] genişlemesi ve zenginleşmesinin sosyalist ekonominin hedefi" olduğu, "ölçütün, *en çok sayıda insanın en büyük ölçüde gelişme özgürlüğü*" olduğu bir toplumdu.(126) "Sosyalist hümanizm"i "faşist vahşetin yüzseksen derece karşıtı" olarak tanımlarken, Buharin aynı zamanda gönülsüz Batılı eleştirmenleri "anti-hümanist faşizme karşı" Sovyetler Birliği ile birleşmeye ikna etmeye çalışıyordu.(127) Ancak görünen o ki, Buharin'in birincil sorunu, Sovyet toplumunun kendisi ve onun gerçek dinleyicisi durumunda olan Bolşevik Parti'ydi.

Bir bakıma onun hümanizm öğretisinin dikkat çekici bir yanı yoktu; sosyalist ideallerin ilk biçiminin yeniden ortaya konması gibi bir şeydi. Ne var ki, otuzlu yılların ortalarında Sovyet koşullarında bu öğreti radikal bir eleştiri ve bir manifesto, yirmi yıl sonraki Komünist reformcuların el atacağı hümanist bir sosyalizme çağrı anlamına geliyordu. Stalin'in "yukardan devrim"i koşullarında, "*askeri bir düzene* özgü özellikler", hiyerarşik bir bürokratik iktidar ve "acımasız, ilkel bir taşralılık" olarak gördüğü resmi törenler arasında o, partiye, sosyalistlerin misyonunun yeni bir uygarlık, modern çağın en güzel kazanımları ve değerlerini korumak ve onları daha da ileri götürmek olduğunu hatırlatıyordu.(128) Ona göre faşizm (ve üstü örtülü bir biçimde ifade ettiği gibi Stalincilik), şiddete ve insanlığın kazanımlarını küçümsemeye dayanması nedeniyle bu değerleri tehdit ediyordu. Buharin için bunun en güzel ifadesi, bir Nazi şairinin "Ne zaman, kültür sözcüğünü duysam Browning'ime sarılırım" sözleriydi. (129) Buharin, onyedi yıllık iç savaş, keskin iç çatışmalar, zorla sanayileşme ve kolektifleştirme sonucu ufku ve bakış açısı dönüşüme uğramış olan partiye "yaratıcı, mutlu bir insan toplumu[nun] bizim için kendi başına bir amaç. " olduğunu hatırlatıyordu.(130)

Özel sohbetlerinde dile getirdiği gibi, Buharin'i en çok kaygılandıran kolektifleştirmenin -"karıları ve çocuklarıyla birlikte tümüyle savunmasız insanların kitle halinde yok edilmesi"- parti üzerindeki şiddete yöneltici etkisiydi. Kimi Komünistler olaylardan uzak durmuş, kimisi başkaldırmış, kimisi ise Stalin'in karısı Nadyda Alliluyera gibi protesto amacıyla intihar etmişti. Ama birçoğu da ortama uyum

sağlamış ve olağan bir yönetim biçimi gibi şiddete itaat eder olmuştu. Buharin, bunların "korkunç bir makinenin ... Demir Ökçe'nin dişlileri"ne dönüşmüş olmalarından korkuyordu. Açık ki sosyalist hümanizmi savunmak, partiyi bu patolojik tehlikeye karşı uyarmak ve ona çağrıda bulunmak için Buharin'in seçtiği yoldu. Parti üyelerinin "kendileri kötü olduğu için değil, durum kötü olduğu için" kötü davrandıkları konusundaki iyimserliğini sürdürüyordu. Onlar "ülkenin onlara karşı olmadığı, yalnızca bir politika değişikliğinin gerekli olduğu konusunda ikna edilmeliler"di.(131) Nitekim 1934-1936 yıllarındaki makaleleri, onları *"sosyalist hümanizmin ilk kez çiçek açması"* ve "ideolojiyi yaşam pratiğine geçirme" momenti olarak temkinli reformlara -kırda teröre ve karneye son verilmesi; tarım, tüketim malları ve sosyal güvenlik için daha fazla harcama yapmaya başlanılması; yazarlar kongresinde vaad edilen kültür baharının gerçekleştirilmesi; yeni anayasanın getirdiği yasallık ve demokratikleşmenin yaşama geçirilmesi- sahip çıkmaya çağırıyordu. Bu, Stalinciliğin değil sosyalist hümanizmin *"çağımızın ideolojik ekseni olması"* için bir yakarış gibiydi.(132)

Buharin'in kararlı bir reform uygulamasının ya da Stalinizme direnişin olanaklılığı konusunda gerçekten ne kadar umutlu olduğunu kestirebilmek ya da bunun ne zaman umutsuzluğa dönüştüğünü bilebilmek zor. Başından beri, toplumsal koşullardan kaynaklanan sınırsız bir despotizm anlamına gelen demir ökçe benzetmesini yeniden gündeme getirmesi, onun temelde hep karamsar olduğunu düşündürüyor. Ayrıca, reformlar ve antifaşizmin başarılı ve popüler olduğu dönemde bile, Stalin'in niyeti ve keyfi iktidarına işaret eden göstergeler hep vardı. 1934 Aralığında Kirov'a yapılan suikast Buharin'i dehşete düşürdü; suikastin ardında kimin olduğunu tahmin ediyor olmalıydı.(133) Her durumda, birkaç hafta sonra Stalin'in cinayetleri bir politik araç olarak kullandığını ve büyük bir olasılıkla, parti içindeki gizli "düşman"lara karşı el altından verdiği (kimisi üstü kapalı olarak Buharin'e yönelik olarak) direktifleri öğrenecekti. 1935 yılının daha sonraki olayları -Zinoviev ve Kamenev'in ilk yargılanmaları, Eski Bolşevikler Birliği'nin feshi- ılımlıların politikalarının ve eski Bolşevik Parti'nin tehdit altında olduğunun açık habercisiydi.(134)

Ayrıca, politik şansı yeniden açılmış olmasına karşın Buharin'in Stalin'le kişisel teması "en alt düzey"de kaldı.(135) Genel Sekreterin yakın çevresi ile olan tek bağlantısı Stalin'in genç karısı ile yakın dostluğuydu.(136) Genç kadının kolektifleştirme konusundaki Buharinist görüşleri ve 1932 yılındaki intiharı durumu yalnızca kötüleştirdi. Görünüşe göre Buharin, Politbürodaki ılımlıların "nabzına göre şerbet verilirse" Stalin'in güveninin kazanılabileceğine ilişkin iyimserliklerini paylaşmıyordu. 1928'de olduğu gibi, Stalin'in doymak bilmez bir psikolojik ve politik tepkiler içinde olduğuna inanıyordu. Buharin bunu şöyle açıklıyordu: Stalin, "zavallıdır, çünkü hiç kimseyi hatta kendisini bile herkesten büyük olduğuna ikna edemiyor. . Zavallılığı onu insanlardan, bütün insanlardan, ama özellikle kendisinden herhangi bir bakımdan daha üstün ya da daha iyi insanlardan intikam almaya itiyor..." Buharin, parti içindeki yerinin onu bu "zavallılığın" başlıca hedefi haline getirdiğini ve kendisine yönelik tehlikenin, politik olarak temsil ettiği şeylerin popülerliğinin artmasıyla doğru orantılı olarak büyüdüğünü anlıyordu.(137) Stalin'in insanlar karşışında davranışı ise zaman zaman dostçaydı; örneğin 1935'teki bir yemekte Buharin için kadeh kaldırarak, "Nikolay İvanoviç Buharin. Hepimiz onu bilir ve severiz; geçmişi hatırlayacak biri çıkarsa ona diyeceğim şey şudur -yıkıl karşımdan!"(138) Ne var ki bu arada polis ajanları Buharin'in "geçmiş"i üzerine bir dosya hazırlamaya başlamışlardı bile. 10 Şubat 1936 da, birkaç yıldır ilk kez, Stalinist yayın organı *Pravda* Buharin'in o günkü görüşlerine karşı uğursuz bir saldırı başlattı.(139) "Bizi ezeceği kesin ... yalnızca daha uygun bir zaman bekliyor" sözlerinden(140) anlaşılacağı gibi, artık öyküsünün sonunu kestirebilen Buharin, iki hafta sonra Paris'e gitti. Bu onun son yurt dışı yolculuğuydu. Çökertilen Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin çok değerli arşivini satın almakla görevlendirilmiş üç kişilik Sovyet heyetinde yer alıyordu ve karısı da onunla beraberdi. Arşiv, belgelerin gizlice Almanya'dan kaçırılmasına yardımcı olan ve Paris'te yaşayan mülteci Menşevik tarihçi Boris Nikolayevski'nin elindeydi. Buharin, Prag ve Berlin'de konaklamalar ve Kopenhag'a yapılan küçük bir gezi dahil, toplam iki ay yurt dışında kaldı. Çok geçmeden onun, "ölüm ilanı kafasında hazır" olarak,(141) son yolculuğunu yapmakta olduğunu bildiği belli oldu. Gerek dostlarıyla gerekse eski düşmanlarıyla aynı şaşırtıcı

açık sözlülükle ve partinin politik gizlilik geleneğine pek aldırmadan konuşuyordu. Sürgündeki Rus Menşevik Partisi'nin lideri Fedor Dan'a yaptığı beklenmedik ziyareti sırasında, onunla Stalin hakkında -"bu küçük, kötülük dolu adam, hayır adam değil, bir iblis"- gizlemediği bir "korku ve aşağılama" ile konuştu. Place de l'Odeon'da Andre Malraux ile yürürken, "şimdi de beni öldürecek", dediğini Malraux aktarır.(142)

Ancak Buharin, "ölüm ilanı kafasında hazır"ken, gelecek kuşaklar için önemli tarihi gerçekleri ve kendi görüşlerini Nikolayevski'ye açmayı tercih etti. Menşevik olmasına karşın, büyük bir olasılıkla bir arşivci ve Marksist bir tarihçi olarak kazandığı ün ve aynı zamanda Rikov'un kayınbiraderi olması nedeniyle ona güvendi. İlk başta ihtiyatlı bir biçimde, ortak dostlardan, eski olaylardan ve felsefeden söz etti. Ama başbaşa sohbetleri Mart ve Nisan boyunca ilerleyip, daha yakınlaştıkca, kimi zaman tereddütle ve kopuk kopuk da olsa, Riutin olayından sonra Sovyet önderliği içindeki savaşımın belli başlı yanlarını, bu savaşım içinde kendi yerini, iç ve dış politika üzerine görüşlerini anlattı. Bu sohbetlere (ve büyük olasılıkla daha sonraki yazışmalara) dayanarak Nikolayevski altı ay sonra ünlü *Eski bir Bolşevikten Mektup*'u imzasız olarak yayınladı. Bu, otuzlu yıllarda Sovyet politikasına ilişkin sahip olduğumuz bilginin büyük bir bölümünün kaynağını oluşturan önemli bir belgedir.(143) Nikolayevski ve diğerleri üzerinde, bu arada onun yurt dışında kalıp anti-Stalinist bir gazete çıkarmasını isteyen eski bir Komintern dostu üzerinde, Buharin, kendisi için de, Stalin yönetimi altındaki Sovyetler Birliği için de umutlu olmadığı izlenimini bırakmıştı. O halde soruyorlardı, neden dönüyordu? Verdiği cevap, parti içindeki politik ve simgesel rolünü, sonuna kadar oynama kararlılığını gösterir gibiydi: "Nasıl dönmem? Bir mülteci mi olacağım? Hayır, sizin gibi, bir mülteci olarak yaşayamam. Hayır, ne olacaksa olsun..."(144)

Buharin Moskova'ya 1936 Nisanının sonlarında, Stalin'in büyük terör hazırlıklarını tamamlamasına yakın döndü. Terör, tutuklanmış bulunan Zinoviev ile Kamenev'in, Kirov'u öldüren ve Stalinist önderliğe suikast planlayan "Trotskyist ve Zinovievist Terör Odağı"nı oluşturmak suçundan yargılanıp idam edilmeleriyle başladı. Dönüşünden sonraki *İzvestia*'da

yayınlanan ilk makalesinde "ilgililer"i durumun acilliğine ilişkin uyarmaya çalıştı. Buharin, görünürde ülke ölçeğinde süren anayasa tartışmasına katkıda bulunmak amacıyla yazılan yazıya Makyavel'den bir alıntıyla başlıyor -bu alışılmış bir Ezopça anlatım biçimiydi- ve yeni bir temaya geçiyordu: Tüm faşist rejimler "*politik yalanlar* ve ideolojik sahtekarlığa dayanan gözboyayıcılık" perdesi ardında hüküm sürerlerdi.(145) 18 Haziranda, yaklaşan terörün etkili bir muhalifi olan Gorki kuşkulu bir biçimde öldü. Onu överken Buharin "büyük proleter hümanist"in ve "aklın şarkıcısı"nın ölümünden duyduğu acıyı anlatıyordu.(146) Onu izleyen haftalarda Zinoviev ve Kamenev "soruşturması"ndaki sanıklar çözüldüler ve düzmece suçlamaları kabul etmeye başladılar.

6 Temmuz'da Buharin bir makale yazdı. Bunun son yazısı olduğunu mutlaka biliyor olmalıydı. "Tarihin Yolları: Sesli Düşünceler" şeklindeki başlık, okuyuculara makalenin olağandışı önemini, bir tür son vasiyet olduğunu anlatır gibiydi.(147) Öncekiler gibi bu yazının da teması yurt içinde ve dışındaki olayların "gerçek" yönüydü. Buharin yazıya bir otopsi ile başlıyordu. "Herkes Stalin anayasasından bahsediyor"du; ama gerçekten önemli olan şey, perde arkadasında Stalinist rejimin "pekişmesi" ve buna direnen herkesin yakında yok edileceği gerçeğiydi. Faşizme ilişkin "hayvanca zorbalık, baskı, şiddet ve savaş" çözümlemesinin yalnızca Almanya için geçerli olduğunun düşünülmesi olasılığına karşı Buharin bir kez daha altını çiziyordu ki, "karmaşık bir gözboyayıcı sahtekarlık ağı, her türden ve her cinsten faşist rejimlerin son derece temel bir özelliğidir."

Öte yandan, politik bir vasiyet, geleceğe de seslenmelidir. Burada da Buharin yaşanan zamana ilişkin umutsuzluğunun yanı sıra, son toplamda umutlu bir "perspektif" çizer görünüyordu. Avrupa'dan, Nazi Almanyasının yerleşik gücün ve temsil ettiği tehlikeden, Sovyet diplomasisinin İngiltere'ye yönelmesi gereğinden iyice emin olmuş bir durumda dönmüştü.(148) Şimdi ise -Buharin bunu dolaylı bir biçimde dile getiriyordu- Stalin dış politika alanında da antifaşizmi terk etmeye hazırlanıyordu. Ama bu "maceracı hayaller" Almanya ile girişilmesi kaçınılmaz çatışmayı ve Sovyetler Birliği'nin en sonunda "*faşist savaşa ve faşist karşı-devrim*"e karşı savaşta ön safta yer almasını engelleyemeyecekti. Önlerinde onları bekle-

yen "büyük bir tarihi dram" oynanırken, her Sovyet vatandaşı Sovyetler Birliği'nde sosyalizme sadık kalmalı ve onun en sonunda muzaffer olacağına güven duymalıydı; Buharin belli ki Stalinizmin de bu zaferi engelleyemeyeceğine hâlâ inanıyordu.

Yazıda doğrudan Stalinist rejimlere atıfta bulunmamasına karşın Buharin, bu tür rejimlerin "tarihsel bir paradoks"a mahkum olduğunu söylüyordu. Bu rejimler "yığınlara karşı *nefret* ideolojisi"ne dayanıyordu. "... Bunlar için yığınlar '*untermenschen*' [yani] altinsanlar", "aşağı insanlar" demektir... *Ne var ki yığınlar artık tarih arenasına çıkmışlardır* ve onları [yeniden] tümüyle yer altına indirmenin yolu yoktur." Bu nedenle, bu rejimler "yığınların iktidara katıldığı yanılsamasını yaratmak" zorundaydılar... Ama "bu örgütlü aldatmacanın tarihi sınırlarını görmemek için fena halde miyop olmak gerek. (...) Er ya da geç bu aldatmacanın teşhir edilmesi gerekecektir." Sovyet devrimi "*sosyalizmin* temellerini" atmış ve "baştan aşağı iç yapıya ve ülke yaşamına muazzam değişiklikler" getirmişti. Stalinist rejime rağmen, sıradan insanlar politik, ekonomik ve kültürel olarak olgunlaşmakta, "basit bir '*instrumenta vocalia*' (Roma'da kölelere denildiği gibi 'sesli araç') olmaktan çıkmakta ve "bilinçli bir kitle" durumuna gelmekteydiler. Bu, sosyalizmin geleceğinin bir güvencesiydi, çünkü "yaşayan tarih yaşayan halk tarafından, milyonlarca yaşayan insan tarafından ... yapılır"dı. Kendi yıkımının eşiğindeki Buharin, halka ve tarihe olan inancını koruyordu. Ya da Nikolaevski'ye dediği gibi: "İnsanı gelişmenin her zaman ileriye doğru olduğu inancı kurtarıyor. . Tıpkı denize akan bir ırmak gibi... Irmak en çetin yerlerden geçer. Ama yine de ileriye doğru gider... Halk [bu akışın içinde] güçlenerek büyür ve yeni bir toplum kurar."(149)

Zinoviev, Kamenev ve davanın öteki 14 sanığının yargılanmasına 19 Ağustos'ta başlandı ve hemen anlaşıldı ki, Stalin'in kafasında sanık sandalyesinde oturanlar dışında, başka kurbanlar da vardı. Stalin'in "sorgucuları"nın özenli eğitiminden geçen bir dizi sanık, hemen Buharin, Rikov, Tomski ve bir dizi eski Trotskyistin "karşı devrimci suçlar"a katıldığını iddia eden ifadeler verdiler. Sanıkları önceden hazırlanmış itiraflar doğrultusunda yönlendiren Stalinist savcı Vişinski, Buharin ve diğer suç ortakları hakkında soruşturma açıldığını ilan etti.(150) Ertesi

gün yayımlanan açıklamayı okuyan Tomski intihar etti. Sovyet sendikal hareketinin babası ve hâlâ Merkez Komitesi aday üyesi, Zinoviev ve Kamenev'in uğradığı hakaret ve aşağılanmayı yaşamak istemedi. Yurt dışındaki bir dostuna yazdığı gibi "onurlu bir son"u seçti.(151) 24 Ağustos günü Zinoviev davasının 16 sanığının tümünün suçlu bulunduğu ilan edildi ve tümü de birkaç gün sonra kurşuna dizildi. Bu arada gazete sayfaları, Buharin'in "bu tasfiye edilmiş iki taraflı çalışanlar, katiller, casuslar ve işçi sınıfının aşağılık düşmanları ile" bağlarının açığa çıkarılmasını talep eden "işçiler"in mektupları ile dolup taşıyordu.(152)

Politbüroda bu teröre karşı çıkanlar, başta Ordzonikidze ve büyük bir olasılıkla, Ukraynalı Kosior, Çubar ve Pavel Postyshev son bir kez daha direnişe geçtiler. Bunların, Stalin'in sanıkların idam edilmeyeceğine ilişkin vaadi üzerine, zaten daha önce iki kez hapis cezası alan Zinoviev ve Kamenev'in yargılanmasına gönülsüz bir biçimde razı oldukları anlaşılıyor. İhanete uğrayınca, çok daha fazla sevilen ve önemli politik kişiler olan Buharin ile Rikov'u kurtarmak için harekete geçtiler.(153) Ağustos'un sonuyla Eylül'ün başlarında muhtemelen Merkez Komitesi, daha büyük bir olasılıkla Politbüro üyeleri ile yaptıkları bir dizi üst düzey toplantılar sonucunda önemli kararlar çıkarttılar. Bunlardan birinin İspanya iç savaşına Sovyet müdahalesi için onay olduğu biliniyor. Bir diğeri de Buharin ile Rikov hakkındaki kovuşturmaya son verilmesiydi. 10 Eylül'de *Pravda*, başında Vişinski'nin bulunduğu savcılığın "hukuksal kanıt yetersizliğinden" dolayı soruşturma dosyasını kapattığını ilan etti.(154)

Her ne kadar hâlâ özgür olsa da, seyahat edebiliyorsa da bu ertelemenin Buharin'i rahatlatamayacağı açıktı. Kendisinin, şair Yevtuşenko'nun yazdığı gibi "ölüm fermanlarının içlerinde, Huguenot'ların kapılarındaki beyaz haçlar gibi parladığı" kişiler arasında en ön safta yer aldığını biliyordu.(155) Adı 16 Ocak 1937 tarihine kadar yazı kurulunda yer almaya devam etti ama artık, muhtemelen Ağustos ayından bu yana *İzvestia*'nın yönetimi onda değildi ve denetimi bir daha ele geçiremedi.(156) Stalin'in komplosu da soruşturmanın kapatılmasıyla birlikte sona ermiş değildi. Eylül sonunda Stalin, 1928-1929 yıllarında Buharincilerle ilişkisi nedeniyle onların kovuşturulması

önünde bir engel oluşturan polis şefi Yagoda'yı görevden alıp, yerine, Stalin'in 1937-1938'de partiye karşı giriştiği ana saldırıyı yürütecek olan ateşli bir şiddet yanlısı Yezov'u getirmeyi başardı. Yezov'un atanması, eski Bolşeviklerin ikinci kez açık yargılanması için yapılan hazırlıkları hızlandırdı. Bu kez Radek'le birlikte Buharin'in dostları Piatakov ve Sokolnikov sanık sandalyesindeydi ve suçlamalar arasında casusluk ve yıkıcı faaliyetler de yer alıyordu. (157)

Şimdi Buharin, "doz ayarlama dehası" tarafından yönetilen bir "acımasız terör atmosferi"nde kapana kısılmıştı. (158) 7 Kasım'da, Buharin ile karısı devrimin yıldönümü törenlerini Lenin'in mozolesinin üstündeki üst düzey yöneticilere ayrılmış platformdan değil tribünlerden izliyorları ki, bir muhafız yanlarına yaklaştı. Buharin'in karısı "[muhafızın] Nikolay Ivanoviç'in orayı terketmesini söylemeye ya da onu tutuklamaya geldiğini" sandığını yazıyor ve şöyle devam ediyor: "Ama muhafız selam verdikten sonra, `Buharin yoldaş, Stalin yoldaş benden, yanlış yerde olduğunuzu ve sizden mozolenin üstüne çıkmanızı rica ettiğini söylememi istedi,' dedi."(159) Bir ay sonra Buharin'in adı anayasa komisyonundan çıkarıldı ve basın bir kez daha, onun "halk düşmanları"yla birlikte hareket ettiğini ima etmeye başladı. (160)

Piatakov, Sokolnikov, Radek ve diğer ondört sanığın yargılanmasına 23 Ocak 1937 tarihinde başlandı. Sanıklar yine hemen önceden hazırlanmış ve Buharin ile Rikov'u bu kez cinayetin yanı sıra sabotaj ve vatana ihanet suçlarına bulaşmış gösteren ifadeler verdiler. Yedi günlük düzmece suçlamalar ve acınası, gülünç itirafların ardından, mahkeme onyedi sanığın tümünü suçlu buldu ve (yalnızca şimdilik) Radek, Sokolnikov ve diğer iki kişi hariç ötekilere ölüm cezası verdi. (161) Ondan sonraki iki hafta içinde birkaç küçük çaplı Buharinist polis hücrelerinde "elden geçirildi" ve bunlardan alınan "itirafnameler" "bir tür psikolojik işkence" niyetine Buharin'e verildi. Büyük bir olasılıkla artık Kremlin'deki dairesinde fiili bir hapis hayatı yaşayan Buharin, açlık grevine başladı. Bu, hüzünlü bir protesto, "son direnişleri"ne hazırlanan Merkez Komitesindeki terör aleyhtarlarına bir mesajdı. (162)

1917'den beri Merkez Komitesinin tarihi sonuçları

açısından en önemli toplantısı 23 Şubat 1937'de gerçekleşti. Terör karşıtları, terörü durdurmanın tek yolunun Buharin'in partiden ihracını ve tutuklanmasını engellemek olduğunu biliyorlardı ve bu hâlâ Merkez Komitesinin yetkisindeydi. Eğer Buharin "halk düşmanı" olarak suçlanır ve mahkum edilirse, kimse güvencede değil demekti. Bu nedenle de Stalin arenaya dikkatle hazırlanmış bir şekilde çıktı. Terörün en güçlü muhalifi Ordzonikidze beş gün önce öldürülmüş ya da intihara zorlanmıştı. Bu nedenle, plenum açıldığında zaten gözü korkutulmuş bir Merkez Komitesi çoğunluğunu kendi tarafına kazanmak için mücadele eden zayıflamış ılımlılar grubunun karşısında cesaret kazanmış Stalinciler vardı. Görüşülecek birkaç konu saptanmıştı; ama "gerçekte gündemde bir tek madde vardı. Buharin ile Rikov'un ihracı."(163) Hâlâ Merkez Komitesi aday üyesi olan Buharin ile Rikov da toplantıya katılanlar arasındaydı.

Stalin ve adamları toplantıda Buharin ile Rikov aleyhine verilen polis ifadelerini dağıttılar ve "kiralık katiller, sabotajcılar, faşizmin emrindeki yıkıcılar" olarak tutuklanmalarını istemek üzere söz aldılar. Onlara göre, "Parti kartı arkasına saklanan, Bolşevik kılığına girmiş" bu komplocuların teşhiri, Stalin'in dokuz yıldır savunduğu, sosyalizm yaklaştıkça sınıf düşmanlarının direnişinin yoğunlaşacağı tezinin doğruluğunu kanıtlıyordu. Buharin'den suçunu itiraf etmesini istemeleri, Molotov ile Buharin arasında ilgi çekici bir konuşmaya neden oldu. Buharin: "Ben Zinoviev ya da Kamenev değilim, size kendim hakkında yalanlar söylemeyeceğim." Molotov: "İtiraf etmezseniz, faşist uşağı olduğunuzu kanıtlamış olursunuz. [Faşist] basın yargılamalarımızın bir provokasyon olduğunu söylüyor. Sizi tutuklarız, o zaman itiraf edersiniz!"(164) Tutuklanmasının an meselesi olduğunu bilen Buharin oturumdan sonra eve döndüğünde "Gelecek Kuşağın Partı Önderlerine" başlıklı bir mektup kaleme aldı ve karısından yazdıklarını ezberlemesini istedi.

devasa bir güç kazanmış, örgütlü iftira komploları kuran, pervasız ve kendinden emin ... bir cehennem makinesinin önünde kendimi çaresiz hissediyorum," diye başlıyordu mektup. Stalin'in polisi, "hiçbir düşünceye sahip olmayan, kokuşmuş, iyi para alan bürokratların toplandığı, Çeka'nın eski saygınlığını Stalin'in hasta kuşkuculuğuna hizmet için kul-

lanan dejenere olmuş bir örgüt"ten ibaretti. "Merkez Komitesinin herhangi bir üyesi, herhangi bir parti üyesi bu `mucize yaratan organlar' tarafından defterden silinebilir, haine, teröriste, yıkıcıya, casusa çevrilebilir"di. Buharin mektupta hiçbir şekilde suçlu olmadığını belirtiyor ve kendisinin devrim düşmanlığı ile suçlanmasının son çarın "bütün yaşamını kapitalizm ve monarşiye karşı savaşıma ... proleter devrim için savaşıma adamış olduğunu" keşfetmekle eş olduğunu söylüyordu. Sonra, "tarihsel görevi, bu dehşet verici dönemde gitgide kabaran, bir yangın gibi büyüyerek partiyi boğan devasa suç bulutlarını dağıtmayı gerektiren" gelecekteki parti önderlerine seslenıyordu. "Yaşamının belki de bu son günlerinde tarihin er ya da geç alnıma sürülen bu lekeyi temizleyeceğinden eminim. (...) Partinin gelecek kuşak önderlerinden mektubumu bir Parti Plenumunda okumalarını, beni aklamalarını istiyorum... Bilin ki yoldaşlar, komünizme doğru muzaffer yürüyüşte taşıyacağınız o bayrakta, benim kanımdan da bir damla var."(165)

Merkez Komitesi yeniden toplandığında Buharin, Rikov ve kendi adına öfkeli, duygusal bir açıklama okudu. Moskova'da dolaşan ve başka kaynakların da doğruladığı bilgilere göre, Buharin "canavarca bir komplo"yla karşı karşıya olduklarını kabul ediyordu ama bu komplonun başında "Parti ve ülke" üstünde polis gücüne dayalı kişisel bir diktatörlük kurma çabasında olan Stalin'le Yezov vardı. "Bizler bu nedenle tasfiye ediliyoruz," diyordu Buharin. Sonra Stalin'e dönüyordu:

Politik terörizm ve bugüne kadar görülmemiş ölçekte işkence uygulamaları ile eski Parti üyelerinden "suçlayıcı ifadeler" aldınız. Elinizin altında bir kiralık muhbirler güruhu var. Uzun süredir planladığınız coup d'état'yı (ku de ta) gerçekleştirebilmek için Buharin ile Rikov'un kanını akıtmanız gerekiyor.

Buharin meselenin kendi yazgıları değil, ülkenin yazgısı olduğunu söyleyerek Merkez Komitesinden "Lenin'in geleneklerine dönmelerini ve Parti'nin saygınlığı arkasına gizlenen komplocu polis [örgütünü] düzene sokmalarını" istedi.

Bugün ülkeyi yöneten Parti değil NKVD'dir. Bir coup d'état hazırlığı içinde olan Buharin yandaşları değil NKVD'dir.(166)

Polis uygulamaları hakkında soruşturma açılmasını istediğinde ise Stalin araya girdi: "Pekala, sizi oraya göndeririz, kendi gözlerinizle görürsünüz." (167)

Stalin'in amacı çok açıktı. Politbüro aday üyesi Postişev temizlik harekatı karşıtları adına konuşmak üzere söz aldı: "Ben kişisel olarak, düşmanlara karşı parti ve sosyalizm için amansız savaş yolunda yürümüş dürüst bir Parti üyesinin şimdi düşman kampında yer aldığına ... inanmıyorum. Buna inanmıyorum..." Anlatıldığına göre tam bu noktada Stalin öylesine ürkütücü bir biçimde sözünü kesti ki, Postişev çözüldü, kararlılığı yok oldu. O ve onun gibi düşünenler geri çekilmeye ve itirazlarını geri almaya başladılar. Tabii böyle davranmayanlar da vardı. Avantajlı durumda olduğunu gören Stalin bilinen bir taktiğe başvurdu. Tarafsızlık maskesini takıp saldırının devamını konsüllerine bıraktı ve Buharin ile Rikov'un yazgısını belirlemek üzere sadık adamlarının ağırlıkta olduğu bir komisyon kurdurdu. (168)

Komisyon kararını 27 Şubat tarihli oturuma sundu: "tutuklayın, yargılayın, kurşuna dizin." Bu karar Merkez Komitesi çoğunluğunca onaylandı; oysa bu kişilerin yüzde 70'i sonraki aylarda ortadan kaldırılacaktı. Buharin ile Rikov oturdukları yerde tutuklandılar ve en büyük politik cezaevi olan Lubianka'ya götürüldüler. (169) Sonra da, onüç ay sonra Moskova temizlik harekatı yargılamalarının en sonuncusu ve en önemlisinin baş sanıkları olarak ortaya çıktılar.

Tarih, kimi zaman önemli aktörlerini yanlış hatırlar. Ölümünden sonra Buharin yıllarca Batının politik imgeleminde Bolşevik Parti'de oynadığı rolle ya da Sovyet tarihinde temsil ettiği şeylerle değil, neredeyse yalnızca 1938 yılındaki düzmece yargılanmasıyla biçimlenmiştir. Devletin önde gelen kurucularından birinin sonradan Sovyetler Birliği'nin "azılı düşmanı" olarak yerin dibine batırılması ve idam edilmesinde hüzünlü bir ilgi çekicilik bulmayı anlamak mümkün. Bu imajı pekiştiren yaygın bir yanılgı da, Buharin'in bu çirkin ve inanılmaz suçlamaları isteyerek kabul ettiği, çünkü bu şekilde kendisinin temsil ettiği görüşleri reddederek, Stalinizme karşı muhalefetinden dolayı pişmanlık duyduğunu ilan ederek partiye, onun her zaman en doğrusunu yaptığına ilişkin mite "son bir kez hizmet" etmeyi amaçladığı görüşü-

dür. Yargılanması sırasındaki davranış biçiminin yanlış yorumundan kaynaklanan bu imaj, Arthur Koestler'in 1940'da yayımlanan ünlü romanı *Öğle Vakti Karanlık*'la popülerlik kazandı. Romanda, hayali temizlik harekatı kurbanı, büyük ölçüde Buharin'in kişiliğine paralel çizilmiş eski Bolşevik Rubaşov'u sorguya çeken polis (ve de Rubaşov'un kendisi) böyle bir "son hizmet"in gerekli ve doğru olduğu konusunda ikna ediyordu. Buharin-Rubaşov kişiliğinde bu pişman Bolşevik ve ahlâki olarak iflas etmiş bir entelektüel imajı, büyük ölçüde Koestler'in güçlü sanatına da bağlı olarak iki kuşak boyunca yaşadı.(170) Oysa gerçekte, kimilerinin o zaman farkında olduğu, kimilerinin ise daha sonra anlayacağı gibi, Buharin suçlamaların hiçbirini kabul etmiş değildi.(171)

Buharin'in mahkeme salonundaki tavrı, bu yargılamanın politik anlamı ve hapiste geçen bir yıl içinde yapmak zorunda kaldığı acı verici seçimler çevresinde değerlendirmelidir. 11 gün süren ve bir hukuk karikatürüne benzeyen yargılama, bazı bakımlardan önceki iki yargılamanın yalnızca daha gösterişli bir çeşitlemesiydi. Dava 2 Mart 1938 günü Sendikalar Sarayında, bir zamanların Soylular Klübünün süslü balo salonu, şimdiki sütunlu toplantı salonunda, Askeri Yüksek Mahkeme Kolegyumunun 3 kişilik yargıç heyeti önünde başladı. Stalin terörünün iki ünlü yargı adamı V.V. Ulrikh ile Vişinski yargıç ve savcı olarak yine sahnedeydiler. Buharin ve Rikov'un yanı sıra ondokuz kişi daha sanıklar için ayrılmış bölümdeydi. Bunların arasında görevden alınmış polis şefi Yagoda, ünlü Bolşevik ve eski Trotskyist Nikolay Krestinski ile Kristian Rakovski, haklarında muhalefet yürüttüklerine dair hiçbir bilgi bulunmayan beş Halk Komiseri ve yüksek ekonomi bürokratı ve cumhuriyetlerden üç parti ve devlet yöneticisi yer alıyordu. Geri kalanlar, politikayla hiçbir ilişkisi olmayan, komplocuların maşaları olduğu iddia edilen kişilerdi: bir agronomist, eskiden Berlin'de görev yapmış bir ticaret görevlisi, Yagoda ile ölmüş olan Gorki ve Kuybişev'in özel sekreterleri ve üç yaşlı Kremlin doktoru. Bunlardan zorla alınan itirafnameler o inanılmaz suçlamaya uygun hale getirilmişti. Birkaç yalancı diplomat ve muhabir dışında, çoğu öfkeli yurttaşlar rolündeki polis görevlilerinden oluşan üçyüz civarındaki dinleyiciler dahil her şeyin provası yapılmıştı.(172)

Ancak, kapsam ve politik amaç açısından bu yargıla-

ma ondan öncekilerden önemli ölçüde ayrılıyordu. Duruşmaları mahkeme salonunun üstündeki perdesi kapalı pencereden izleyen Stalin'in(173) nezaretinde hazırlanmış iddianameye göre, sanıklar, bütün muhalifleri ve geçmişte olsun, o gün olsun belli belirsiz farklı görüşler savunan eski Bolşevikleri içine alan büyük bir komploda yer almışlardı. Bu komplonun elebaşları, Buharin önderliğindeki sağ Bolşevikler ile sürgündeki Trotsky tarafından yönlendirilen Sol Bolşeviklerdi. Davanın resmi adı da (Anti-sovyet "Sağcı ve Trotskyist Blok" Davası) bu geniş kapsamlı Bolşevik alaşımı düşüncesinden geliyordu. İddianamede "Blok"a yalnızca daha önceki sanıklara yüklenen çeşitli terörist eylemler, yıkıcı faaliyetler ve casusluk değil, daha da şeytani suçlamalar yükleniyordu. Bunlar arasında, ötekilerin yanı sıra Kuybişev ile Gorki'yi öldürtmek, Stalin'i ve "en önemli silah arkadaşları"nı öldürmeye teşebbüs etmek, Sovyetler Birliği'nin güvenliğini tehlikeye düşürmek ve ülke sınırlarını Almanya ile Japonya'ya açmak, Sovyet topraklarını yabancı güçlere teslim etmek, ekonomiyi sabote etmek ve kapitalizmi geri getirmek gibi suçlamalar da vardı.

İddianamede yer alan suçlar çeşitli amaçlara hizmet ediyordu. Bazıları, arkasında Stalin olmasından kuşku duyulan olayların -örneğin Kirov'a düzenlenen suikast- Stalin'in rakipleri üzerine atılmasını sağlıyordu. Diğerleri çok açık bir biçimde, 1929'dan beri Stalin önderliğinin uğradığı görkemli başarısızlıklara bahane bulmak üzere uydurulmuştu. Örneğin Buharin ve diğerlerinin "kulak ayaklanmaları" örgütledikleri, kolektifleştirme sırasında hayvanları zehirledikleri, kent nüfusunu tüketim mallarından yoksun bırakmak amacıyla komplo kurdukları hatta bu amaçla yiyecek maddelerinin içine cam kırıkları karıştırdıkları iddiaları bunlardandı.(174) Ne var ki, bütün bu suçlamaların ve yargılamanın ortak amacı, tüm Anti-Stalinist düşünceleri ve Stalin (ve isteksizce de olsa Lenin) dışındaki bütün eski Bolşevik önderliği sonsuza kadar gözden düşürüp "leş gibi kokan bir pislik yığını" olarak lanetlemek, bu davayı Stalin ve Stalinciliğin ölüm kokan bir taç giyme törenine çevirmekti. Buharin'in 1937'de tutuklanması üzerine genel sekreterin sözcüsü-savcısı Vişinski aracılığıyla yaptığı açıklama, yargılamanın politik olarak en önemli suçlaması haline geldi.

Bu davanın tarihi önemi her şeyden önce ... sağcılar, Trotskyistler, Menşevikler, Sosyalist Devrimciler,

burjuva milliyetçiler ve benzerlerinin ... hiçbir ilke yada ideale sahip olmayan bir katiller, casuslar, yıkıcılar ve yağmacılar çetesinden ibaret olduğu gerçeğinin bu davada açığa çıkarılmış olmasında yatmaktadır...
Trotskyister ve Buharinciler, yani "Sağcı ve Trotskyist Blok" politik bir parti, politik bir eğilim değil, azılı suçlulardan, yalnızca azılı suçlular değil kendilerini düşman istihbarat servislerine satan suçlulardan, sıradan azılı suçluların bile en aşağılık, en küçük, en adi, bayağının bayağısı muamelesi yaptığı suçlulardan oluşan bir güruhtur. (175)

Stalin'in planına göre, eski Bolşeviklere yakıştırılan bu suç iddiasında Buharin'in başrolü oynaması gerekiyordu. Stalin öncesi Bolşevizmin önde gelen simgelerinden biri ve davada yargılanmakta olan en önemli parti lideri (Trotsky zaten gıyabında yargılanmış ve mahkum edilmişti) olan Buharin, parti üyeleri ve olayları izleyen yurttaşlar gözünde davanın odak noktasıydı.(176) Onun suçluluğu (800 sayfalık dava dosyasında en büyük yeri tutan ona yüklenen suçlardı) Bolşevizmin suçluluğunu simgeliyordu. Davanın görgü tanıklarından birine göre Buharin:

elebaşı rolündeydi. Her kötülüğün ardında o vardı, her komploda onun parmağı vardı. Kendisine yüklenen suçu kabul eden her sanık aynı zamanda Buharin'i de suçlamayı unutmuyordu... ... Zaferlerle dolu geçmişin anıları tümüyle yerle bir olmuştu."

İşbirliğine hazır sanıkların da yardımıyla Vişinski, bir zamanlar partinin "sevgilisi" olan Buharin'in tüm politik biyografisini "canavarca iki yüzlülüğün, ihanetin, entrikacılığın ve insanlık dışı alçaklığın doruk noktası"na dönüştürmek için her fırsatı değerlendiriyordu. Vişinski'ye göre aslında "bu adamın iki yüzlülüğü ve alçaklığı, insanlık tarihinin gördüğü en alçakca ve en canavarca suçları bile geride bırakıyor"du.(177) En sonunda en büyük suç olan, kişinin öz babasını öldürmeye teşebbüs suçu da Buharin'e yüklendi: Buharin 1918'de Brest anlaşması konusundaki sürtüşme sırasında Lenin'i öldürmeyi planlamıştı.

Bir yıllık hapis yaşamı süresince Stalin ve polis sorguculara, bu acıklı gösteriye tam destek vermesi, yani suçunu itiraf etmesi ve mahkeme salonunda işbirliği yapması konusunda Buharin'i ikna etmek için çok

çalıştılar. Büyük temizlik sırasında, hatta Stalin ölünceye kadar, aynı derecede masum olan binlerce tutukluya benzer baskılar yapıldı. İçlerinden o kadar çok kişinin suçlamaları neden kabul ettiği artık sır değil. 1937'ye gelindiğinde Sovyet siyasi cezaevleri, en acımasız fiziksel işkençe yöntemlerine, haftalarca süren güçten düşürücü sorgulamalara ("bant" sistemi) ve sayısız yargısız infaz uygulamalarına sahne olmaktaydı. Vahşice işkencelerde kadın-erkek, genç-yaşlı ayrımı yapılmıyordu. Bir Sovyet tarihçisine göre, bu dönem "Rus tarihinin belki de en korkunç sayfası"ydı.(178) İstenen şekilde ifade vermeyi reddeden birçok tutuklu da işkenceyle öldürüldü ya da kurşuna dizildi. "İtiraf" edenler bunu en insanca nedenlerle yaptılar: Fiziksel ya da başka bakımlardan zorlanmışlardı. Bir kısım Bolşevik Rubaşov türünden kaygılarla itiraf etmiş olabilir; ama sağ kurtulanlardan birinin dediği gibi, işkence gören büyük çoğunluk için *Öğle Vakti Karanlık*'ın tezi "onlarla dalga geçmekle eşti."(179)

Bu koşullarda, işkence görmediği bildirilen Buharin, Stalin'in talimatı doğrultusunda Yezov tarafından sürdürülen sürekli sorgu ve tehditlere üç ay boyunca "büyük bir enerjiyle" direndi. En sonunda, 2 Haziran 1937 dolaylarında, "ancak karısı ve yeni doğmuş oğlunu öldürecekleri tehdidi karşısında" pes etti.(180) Bu boş bir tehdit değildi. "Halk Düşmanlarının Karıları"nın çocuklarıyla birlikte tutuklanması (özellikle göstermelik davalarda sanık sandalyesine oturtulmak istenen önemli Bolşevikler söz konusu olduğunda) uzun hapis cezalarına çarptırılmaları ya da kurşuna dizilmeleri olağan olaylardandı. Buharin'in tutuklanmasından birkaç hafta sonra karısı ile oğlu, diğer "politik" tutukluların akrabaları ile birlikte Astrahan'a sürgüne gönderildiler.(181) Onları kurtarmak için -karısı ile oğlu yirmi yıl kamplarda hapis kaldılar- Buharin "itiraf etmek" ve yargılanmayı kabul etmek zorundaydı.

Buharin'in sanık olarak yargılanmayı kabul etmesinde etken olan bir başka düşüncesi daha vardı ya da o sıralarda böyle bir düşünceyi geliştirmişti. Kendi yaşamını kurtarma çabası herhangi bir rol oynamadı. Nasıl davranırsa davransın, ne ölçüde uzlaşırsa uzlaşsın, yargılı ya da yargısız kurşuna dizileceğini biliyordu. Stalin'in senaryosu bunu gerektiriyordu.(182) Bu durumda, Buharin'in mahkeme salonunda dediği

gibi, bir sorun çıkıyordu ortaya: "`Ölmen gerekiyorsa, ne için ölüyorsun?' -Önünde birden bire şaşırtıcı bir netlikte kapkara bir boşluk beliriyor."(183) Buharin bu davanın halk karşısına çıkmak ve ölümüne bir anlam kazandırmak için son fırsat olduğunun bilincindeydi. Bolşeviklerin temsilcisi olarak simgesel bir rol oynamayı kabul edecekti: "Blok'un sorumluluğunu üstleniyorum." Blok'tan Bolşevizmi kastediyordu.(184) Mahkeme salonunda mümkün olan her kaçamak olanağından yararlanıp, son bir kez Ezop dilini kullanarak, bu role Stalin'in amaçladığından farklı bir anlam ve "tarihsel önem" kazandıracaktı.

Başka bir yazarında işaret ettiği gibi, Buharin'in planı, davayı Stalin rejiminin yargılandığı bir karşı davaya dönüştürmek (bu Rus devrimcilerinin başvurduğu, bilinen bir yöntemdi), kendisi için hazırlanan iddianameyi de Bolşevizmin celladı olarak Stalin'e yönelik bir iddianameye çevirmekti.(185) Kısaca özetlemek gerekirse taktiği, "politik olarak sorumluluğu" üstlenip süratle suçlamaları kabul etmek, böylece ailesini kurtarmak ve simgesel rolünün altını çizmek, bu arada herhangi bir fiili suça karıştığını ya kısaca reddetmek ya da incelikli ya da dolaylı bir şekilde bunu kabul etmediğini ifade etmekti. Buharin'e yüklenen suçlamaların gerçek politik anlamı böylece "ilgililer" gözünde açığa çıkacaktı. Stalin mahkemesi bunun üzerine otomatikman "mahkumiyet" kararı verecekti. Ama Buharin başka, daha yüksek bir mahkeme huzurunda ifade vermek üzere çıkacaktı kürsüye; bu, son mektubunda hitap ettiği, tarihin ve "gelecek kuşaklar"ın mahkemesiydi. Mahkeme salonunda, "Dünya tarihi bir dünya mahkemesidir," diyordu ve önemli olan da o mahkemeydi.(186)

Stalin'in Buharin'i son kez halk karşısında bir foruma çıkarmanın kestirilebilir risklerini göze almasının geçerli bir nedeni vardı; çünkü Buharin'siz bir dava istenildiği şekilde bir dava olmayacaktı.(187) Dolayısıyla Buharin'i davaya hazırlamak, uzun ve bunaltıcı bir müzakere süreci anlamına geliyordu. Buharin, Haziran'da yapılan bir oturumda Yezov ve Stalin'in kuryesi Voroşilov'la üzerinde anlaştıkları ilk itiraf metni üzerinde Stalin'in yaptığı kişisel düzeltmeleri görünce, metni reddetti. Sorguya çekenler "gece gündüz çalışarak her şeye yeniden başlamak" zorunda kaldılar. Davanın başlamasından bir gün önce metin üzerindeki çalışmalar hâlâ devam ediyordu. Bu

süreç içinde Stalin'in ajanları, Buharin'in planlayabileceği girişimlere karşı da önlemlerini alıyorlardı. Örneğin suçlamaların düzmece olduğuna ilişkin gizlice bilgi sızdırma umudunu beslememesi için ona Lion Feuchtwanger'in 1937'deki yargılamaları sırasındaki gözlemlerini ve gerek suçlamaların gerekse itirafların gerçeğe uygun olduğu konusunda verdiği güvenceleri anlatan kitabını gösterdiler. Ne var ki, sorgu boyunca ve mahkeme süresince Stalin'in elindeki en güçlü koz Buharin'in ailesinin yazgısıydı.(188) Buna rağmen Buharin belirli suçlamaları, özellikle casusluk ve Lenin'e suikast girişimi ile ilgili olanları kesinlikle reddetti. Bunlar onun Bolşevizmin simgesel temsilcisi olarak yargılanma amacıyla da bağdaşmıyordu. Bu arada kendisi de hapishanede hazırlık yapıyordu: "çalıştım, okudum-yazdım ve zihin açıklığımı korudum."(189)

Dava film projektörlerinin ışığı altında 2 Mart'ta başladığı zaman, Vişinski'nin, Buharin'i mümkün olduğunca uzun bir süre tanık kürsüsünden uzak tutmak istediği belli oldu. Bunda haklıydı da. Üç gün boyunca Vişinski öteki sanıkları yönlendirerek ağızlarından kendilerini ve Buharin'i suçlayan ifadeler aldı. Her şey, bir gözlemcinin aktardığına göre, "Buharin duruşmalarda rol almadığı sürece" plana göre yürüdü. Ama en sonunda sözü aldığında, savcılığın tanıklarına ısrarlı karşı-sorular yönelttiği zaman, 5 ve 7 Mart'ta Vişinski tarafından yapılan kendi sorgusu sırasında ve 12 Mart'ta mahkemeye son sözlerini söylediğinde "işler hiç de o kadar iyi gitmedi."(190) Çifte anlamlı ifadeler, kaçamak cevaplar, şifreli sözcükler, üstü kapalı göndermeler, mantık oyunları, inatla inkarlardan oluşmuş sersemletici bir gösteri sahneye koyan Buharin, inisiyatifi giderek daha fena bocalamaya başlayan Vişinski'den kapıp gerçek savcının, yani Stalin'in iddialarını pacavraya çevirdi.

Buharin'in stratejisi sorgusu başlar başlamaz belli oldu: "Yaptıklarından haberim olsun olmasın, doğrudan rol almış olayım olmayayım, bu karşı devrimci örgütün işlediği bütün suçları .. kabul ediyorum." Bu ifadenin ilk bölümünün ikinci bölümü tümüyle anlamsız kıldığının farkına varmayanlar için Buharin daha sonra bir bütün olarak "itirafname"sinin değerini sıfıra indirdi: "Sanığın itirafı ortaçağın hukuk ilkesidir."(191) Duruşmalar süresince -ailesinin iyiliği için- "blokun bütün suçlarından" sorumlu olduğuna

ilişkin abartılı itirafını sık sık tekrarlamaya özen gösterirken, bir yandan da spesifik olarak bu suçların tek tek her birini reddetti. İşin en ilginç yanı da, aşağıdaki konuşmalardan görüleceği gibi, söz konusu suçlamayı kısaca ve kesin olarak reddetmesiydi:

Vişinski: Yıkıcı faaliyetlerle ilgili olarak onunla [sanık Ikramov'la] konuştunuz mu?...
Buharin: Hayır, konuşmadım.
Vişinski: Daha sonraki yıllarda Ikramov'la yıkıcı faaliyetlerle ve bozguncu eylemlerle ilgili olarak konuştunuz mu?
Buharin: Hayır, konuşmadım.

Vişinski: Tekrar ediyorum, ... mahkemeye komplocu grubunuz ile yurt dışındaki Beyaz muhafızlar çevresi ve Alman faşistleri arasındaki bağlantıyı mahkemeye anlatın.
Buharin: Böyle bir şeyden haberim yok. Olsa bile hatırlamıyorum.

Vişinski: Sanık Buharin, casusluk suçunu kabul ediyor musunuz?
Buharin: Etmiyorum.
Vişinski: Rikov'un söylediklerinden, Şarangoviç'in söylediklerinden sonra da mı?
Buharin: Suçlamayı kabul etmiyorum.

Vişinski: Aleyhinize verilen ifadelere dayanarak bir kez daha soruyorum: Sovyet mahkemesi önünde hangi istihbarat servisi için çalıştığınızı söyleyecek misiniz? İngiliz mi, Alman mı, Japon mu?
Buharin: Hiçbiri.

Vişinski: Stalin, Sverdlov ve Lenin yoldaşlara suikast konusunda ne söyleyeceksiniz?
Buharin: Hiçbir şekilde [böyle bir girişimde bulunmadım. çn].

Vişinski: Vladimir İlyiç Lenin'e suikaste yönelik bir plan vardı, değil mi?
Buharin: Reddediyorum.
Buharin: Kirov, Menzinski, Kuybişev, Gorki ve Maxim Peşkov'a suikastle herhangi bir ilişkim olduğu [suçlamasını] kesinlikle reddediyorum. (192)

Buharin'in bazı suçlamalar ve kanıtları daha incelikli bir biçimde reddetmesi gerekiyordu. İfadesinde Buharin'in yıkıcı faaliyetlere karıştığını iddia eden bir sanığa sorduğu karşı-sorularla onun ağzından iddiayı çürüten tarihler aldı. Buharin'in kendilerini sabotaj ve casusluğa yönlendirdiğine dair yemin eden Ivanov ile Şarangoviç'in ise "iki ajan provokatör" olduğunu söyledi. Bir ara "garip, ölü gibi" bir tanık, eski Sosyalist Devrimci Vladimir Karelin, Lenin'i öldürmeye yönelik komplo konusunda ifade vermek üzere polis zindanlarından çıkarılıp getirildi. Vişinski'nin tanığı tanıyıp tanımadığına ilişkin sorusunu yanıtlarken Buharin adamın işkence ile çözüldüğüne zekice işaret etti: "O kadar değişmiş ki benim tanıdığım Karelin olup olmadığını söyleyemem." Başka bir yerde ise beş suç ortağını daha önce hiç görmediğini söyleyerek bütün davanın üzerine inşa edildiği komplo teorisine yüklendi: "Çete olmak için çete üyelerinin birbirini tanıması gerekir. " Sonra Vişinski'nin "mantık dediği" şeye dönerek şöyle dedi: "Temel mantığın totoloji dediği şey, yani henüz kanıtlanmamış bir şeyi kanıtlanmış kabul etmek işte budur." (193)

Buharin'in ana amacı, iddianameyi reddederek Bolşevizmin tarihi mirasını korumaktı. Ama aynı zamanda mahkeme önünde vereceği ifadesini, ülkenin karşı karşıya olduğu iki önemli sorun üzerine yapacağı son politik açıklama olarak kullanmak istiyordu. Bu iki sorun Almanya ile savaş ve yaşanan Stalinizm terörüydü. Savcılık makamı birincisi üzerine görüşlerine ses çıkarmadı, çünkü bunlar her hangi bir tehlike oluşturmuyordu. Buharin hapishanede kendisine ulaşan "pratik yaşama ilişkin parça parça bilgiler"den, Avrupa'da krizin derinleşmekte olduğunu ve savaşın yaklaştığını biliyordu. Bu nedenle yargılaması sırasında Sovyet yurttaşlarını "teslimiyetçi bir yönelimi" terketmeye ve Alman faşizmine karşı "büyük ve güçlü bir faktör" olarak Sovyetler Birliği'ni -Stalinist bir Sovyetler Birliği de olsa- savunmaya çağırdı. Stalin Rusyası ile Nazi Almanyası arasında yalnızca tek bir seçenek vardı. (194)

Gelecek kuşaklara hitaben Bolşevizm adına söylediklerine gelince, Buharin, Stalin rejiminin ve Stalinizmin devrimin meşru mirasçıları ve ulaştığı en yüksek nokta olduğuna ilişkin -davada baş köşeye oturtulan- resmi mite savaş açmayı aynı derecede önemli görüyordu. Bunu yapabilmek için de, savcılık makamının garip terminolojisini kendi amacı doğrultusunda kullandı. Bir kaç kez "kendi terminolojisi"nde "anti-Sovyet blok", "karşı-devrimci örgüt" ve "karşı-devrim güçleri"nin aslında eski Bolşevik hareket ya da parti anlamına geldiğini açıkça ortaya koydu. "İllegal", "ayaklanmayı hedefleyen" ve "komplocu" eylemler ise Stalin'e karşı meşru muhalefet ya da yalnızca resmi olmayan toplantılar demekti.(195) Bu şekilde dava boyunca pek güçlük çekmeden, Stalin'in temizlik hareketinin -ki dava bu hareketin yalnızca gözle görülebilen tepe noktasıydı- gerçek "tarihsel anlamı"nın, Bolşevik Partisi'nin ortadan kaldırılması ("karşı-devrim güçlerinin içten çökertilmesi") olduğunu gösterdi.(196)

Bolşevizmin gerçek idealleri ve programlarını anlatmak daha zordu, çünkü Ulrih ve Vişinski sık sık sözünü kesip "suç blokunun ideolojik ve politik tavrı"ndan söz etmesi için onu uyarıyorlardı.(197) Ama Buharin yine de bunu başardı: "Ekonomik alanda devlet kapitalizmi, refah icinde bir mujik, kolektif çiftliklerin azaltılması, dış politikada uzlaşmalar, dış ticarette tekelden vazgeçilmesi ve sonuç olarak ülkede kapitalizmin yeniden kurulması" Vişinski, Buharin'in "formülü, yani kapitalizmin yeniden kurulması sözünden ne kastettiğini açıklama" girişimini aceleyle engelledi; ama bununla ne demek istediği zaten açıktı.(198) Kişisel olarak Buharin ve genel olarak Bolşevikler, sosyalizme NEP benzeri bir geçişin doğruluğuna inanıyorlardı. Yukardan dayatılan devrim, "köylülüğün askeri-feodal sömürüsü" Bolşevizmin ya da Leninizm değil Stalinizmdi.

Bütün bunlar göz önüne alındığında, basında çıkan haberleri ya da dava tutanaklarını okuyanların Buharin'in mizansenini yakalayamamalarını açıklamak zor. Stalin'le Vişinski elbette Buharin'in "bir sistemi, bir taktiği" olduğunu, davaya "özel bir anlam kazandırmaya çalıştığını" anlamışlardı.(199) Tehlikeyi sezen ve onun "anlamsız sirk akrobasileri" ile çileden çıkan Vişinski ile Ulrih, senaryoyu kurtarmak için her türlü zorbalığa başvurdular, hatta bir keresinde,

"belli taktikler izlemeye ... laf kalabalığının arkasına gizlenip düzenbazlık yapmaya, politika, felsefe, teori ve benzeri alanlara girerek konuyu dağıtmaya" son vermezse Buharin'i tümüyle susturmakla tehdit ettiler. (200)

İlk elden tanıklar Buharin'in "dünya karşısında adı ve tarihteki yeri için bir savaş vermekte olduğu"nu kesinlikle doğruluyorlar. Kırkdokuz yaşında, yaşlanmış yüz çizgileri ve ağarmış küçük beyaz sakalıyla, görünüş olarak da, tavırlarıyla da "tuhaf bir şekilde Lenin'e" benziyordu. (201) Vişinski'yi açıkça küçümseyen ve "savaşçı rolünün iyice tadını çıkaran" Buharin "her an tetikte, dava boyunca dikkatle tuttuğu notlarından alıntılar yapıyor", "mahkemeyi büyüleyen mantık kıvılcımları ve aşağılamalarıyla" kendisini suçlayanlara karşı saldırıya geçiyordu. Vişinski'nin onu "tilki ile domuzun lanetli bir kırması" olarak tarif eden son konuşmasından sonra, Buharin mahkeme önünde son sözünü söylemek üzere ayağa kalktı. Kendisine yöneltilen suçlamayı bir kez daha kabul ettikten sonra "bu kez sözü kesilmeden, [iddianameyi] darmadağın eden konuşmasını yaptı. Bu arada Vişinski'nin müdahale edecek gücü kalmamış, tedirgin bir halde oturuyor, bocalar görünüyor ve çalımlı bir havada esniyordu." (202) Buharin'in sözlerini bitirdiğinde bir Amerikalı muhabir şunları yazıyordu:

Yalnızca son sözlerinden bile öleceğini bildiği son derece açık olan Bay Buharin, erkekçe, gururlu ve neredeyse meydan okur gibiydi. Son üç halka açık vatana ihanet davasında yargılanan ellibeş kişi içinde mahkemenin son saatlerinde kendini alçaltmayan tek kişi o.

Bay Buharin'in bütün konuşmasında tek bir tumturaklılık, kavgacılık ya da ucuz edebiyat izi yoktu. [Buharin'in savunmasının] parlak bir kompozisyonu vardı. Yalın bir biçimde sunulmuştu ve [Buharin] olağanüstü inandırıcıydı. Bir zamanlar büyük roller oynadığı dünya sahnesine son kez çıkıyor ve son sözlerini söylüyordu; tümüyle korkusuz, yalnızca, dünyanın kendisi hakkında gerçekleri bilmesi için çaba harcayan, düpedüz ve alabildiğine kararlı bir adam görünümündeydi. (203)

Otuz yıl sonra bir Batılı uzman, Buharin'in davasının "küçültücü olmasına karşın bir çok bakımdan ra-

hatlıkla [Buharin'in] en güzel saatleri olarak kabul edilebileceği"ni yazıyordu.(204) Buharin tarihin vereceği kararın da bu doğrultuda olmasını diliyordu; mahkemeninkinin böyle olmayacağını ise biliyordu.

Vişinski'nin, o ve diğerlerinin "köpekler gibi vurulması" talebi, *Pravda*'nın dava hakkındaki başyazısında yankı buldu: "Bu casusların, provokatörlerin, bozguncu ve yıkıcıların acımadan yok edilmesiyle Sovyet ülkesi Stalinist yolda daha da hızlı ilerleyecek, sosyalist kültür daha da zengin bir şekilde gelişecek, Sovyet halkının yaşamı daha da mutlu olacak." (205) Bu sözlere uygun bir şekilde, 13 Mart saat 16:30'da altı saatlik göstermelik bir "müzakere"den sonra Ulrih mahkemeyi tekrar toplayarak mahkumiyet kararlarını okudu: Buharin, Rikov ve öteki onyedi kişi "kurşuna dizilecek"ti. 15 Mart 1938'de Sovyet hükümeti cezaların infaz edildiğini duyurdu. Kötü bir ironi ile, Buharin'in ölüm haberi, üç gün önce Hitler'in Avusturya'ya girmesi nedeniyle ikinci planda kaldı.(206)

Elimizde Buharin'in idam anına ilişkin güvenilir bir tanıklık yok. Moskova'da dolaşan bir habere göre, "Buharin ile Rikov dudaklarında Stalin'e lanetle öldüler; Zinoviev ile Kamenev gibi mahzen zeminine kapaklanıp gözyaşları içinde merhamet dilenmediler." Doğru olsun olmasın, haber Sovyetler Birliği içinde ya da dışında Buharin ve Rus Bolşevizminin sonu karşısında acı çeken insanların içini rahatlattı.(207)

Buharin ve Tarihte Buharincilik

Stalincilik, otuz yılın Marksizm-Leninizmi ya da Komünizmi olarak görülemez. O, Stalin'in teoriye ve Komünist hareketin pratiğine getirdiği çarpıtmalardır. O, Marksizm-Leninizme tümüyle yabancıdır, sahte-komünizm ve sahte-sosyalizmdir.
Komünist hareketin arındırılması, Stalinist pisliğin temizlenmesi süreci daha henüz tamamlanmamıştır. Bu süreç sonuna kadar götürülmelidir.

Roy A. Medvedev

Ölümünden sonra Buharin'in resmi Sovyet toplumundaki tanıtılış biçimi kısaca özetlenebilir. İdamından beş ay sonra yeni bir resmi parti ve devrim tarihi basıldı. Sonraki yirmi yıl boyunca, milyonlarca okuru tarafından alt başlığı *Kısa Yol* ile tanınan bu kitap, 1917'den itibaren Sovyetler Birliği'nin gelişimini, Stalin'de kişilik bulan erdemin "Buharin-Trotskyci casuslar, bozguncular ve hainler çetesi"ne karşı muzaffer savaşımı olarak tarif ediyordu.(1) Bu masalın yalandan ibaret olduğuna kişisel olarak tanıklık edecek çok az sayıda insan sağ kalmıştı. 1941 yılında Hitler ülkeye girdiğinde, muhalif olsun olmasın eski Bolşeviklerin çoğu, politik yandaşları ve dostları, ya kurşuna dizilmişlerdi ya da çok geçmeden Stalin'in toplama kamplarında yok olacaklardı. (Buharin'in kişisel izleyicilerinden yalnızca birinin, Valentin Astrov'un hayatta kaldığı biliniyor.)(2) Birçok yaşça ileri Sovyet yurttaşı elbette gerçeği biliyordu.(3) Ama 1953'te Stalin'in ölümüne kadar Sovyetler Birliği, resmi otoritenin sesinden başka bir sesin duyul-

madığı, terörle susturulmuş bir toplumdu. Buharin'in ve birkaçı hariç bütün eski Bolşevik önderlerin adı yasaklanmıştı; yalnızca "halk düşmanları çetesi" gibi standartlaşmış sövgülerle bağlantılı olarak anılıyordu.(4)

Stalin'in ölümünün ve onunla birlikte terörün de sona ermesinin ardından, Sovyet toplumunun destalinizasyon diye bilinen reformasyonu başladı. Buna Buharin ve kurban verilmiş öteki Bolşeviklerin resmi otorite tarafından yavaş ilerleyen -ve hâlâ tamamlanmamış- bir yeniden değerlendirilme süreci eşlik etti. Kruşçev'in iktidara yükselme sürecinde partiye 1936'dan önceki etkili konumunu yeniden kazandırmak için açtığı kampanya, onu, Stalin'in partiye karşı işlediği "suçlar"ı geniş kapsamlı bir biçimde teşhir etmeye ve lanetlemeye itti. Kruşçev, Şubat 1956'da Yirminci Kongrede yaptığı gizli konuşmada 1928-1929 döneminde Buharincilerin politik yenilgisini ihtiyatlı bir dille savunsa da, otuzlu yılların Stalin terörünü lanetleyerek terör kurbanlarını dolaylı bir biçimde akladı.(5) Ellilerin sonları ile altmışların başı arasındaki dönem boyunca, parti tarihinin incelenmesi ve binlerce Stalin kurbanının saygınlıklarının iadesi sürdü. Bunların çoğu ölmüştü ve bir kısmı Stalin'in ayrım gözetmeyen terörü sonucunda ortadan yok olan bir zamanların Stalin savunucuları, bir kısmı da alt kademelerden muhaliflerdi. Ama aralarında Buharin de, Stalin'in yirmili yıllardaki öteki önemli rakipleri de yoktu.

1961 yılına gelindiğinde Kruşçev'in giderek radikalleşen anti-Stalinizmi, parti tarihinde anti-Stalinistçiliği ile simgeleşen Buharin'i gündeme getirdi. O yılın sonunda, yaşamakta olan dört eski Bolşevik Politbüro'ya bir dilekçeyle başvurarak Buharin'in itibarının tam anlamıyla iadesini istediler. "Lenin'in *Parti'nin haklı olarak sevgilisi* dediği kişi," diyorlardı dilekçede, "hainler ve Parti'den atılmışlar listesinde kalamaz."(6) Dilekçe yanıtsız kaldı ama bir yıl sonra, yirmi yıla yakın bir süre cezaevi kamplarında kaldıktan sonra ellili yıllarda serbest bırakılan Buharin'in dul karısı Kruşçev'le özel bir görüşme olanağı elde etti. Buharin'e yöneltilen suçlamaların resmen geri alınmasını, oğlu ile birlikte Moskova'da yaşamasına izin verilmesini ve kocasının anısının Parti tarafından onurlu konumuna iade edilmesini istedi. Kruşçev isteklerinden ilk

ikisini gerçekleştirdi, üçüncüsü üzerinde ise düşüneceğini vaad etti.(7) Aralık 1962'de resmi bir sözcü kısa bir açıklamayla Buharin'e yöneltilen suçlamaları geri aldı: "Elbette ki Buharin de, Rikov'da ajan ya da terörist değildi."(8)

Ne var ki bunların ardından politik itibarın iadesi gelmedi. Görünen o ki, kaçınılmaz olarak, Stalin'in zor yoluyla kolektifleştirme harekatının ve dolayısıyla o günkü mevcut Sovyet toplum yapısının meşruluğunu gündeme getiren "Buharin sorunu", Kruşçev ile Sovyet önderliği içindeki muhalifleri arasında bir çatışma konusu durumuna gelmişti. 1964 yılında Kruşçev'in iktidardan uzaklaştırılması ve reformları sınırlamaya, Stalinist geçmiş konusunda en azından kısmi bir suskunluğu yeniden dayatmaya kararlı tutucu bir önderliğin gelişiyle birlikte, Buharin'in itibarının iadesi sorunu rafa kaldırıldı. Ona yüklenen suçlardan artık söz edilmiyordu ve adı ara sıra suçlayıcı ifadeler kullanılmadan anılıyordu (9) ama, kurşuna dizilmesinden 35 yıl sonra Sovyet ansiklopedilerinde ondan hâlâ söz edilmiyor, hâlâ resmi ağızlarca yoğun bir biçimde kötüleniyordu. O hâlâ, politik görüşleri ve "sağ oportünizmi" ile devrimi tehlikeye atmış ve Sovyetler Birliği'ni kapitalizmin geri getirilmesi tehdidi ile karşı karşıya bırakmış bir "anti-Leninist", bir "sahte Bolşevik"ti.(10)

Ne var ki, Buharin'in resmi Sovyet literatürü tarafından ele alınış biçimi, onun düşüncelerinin çağdaş Komünist dünyada sahip olduğu konumu tam olarak doğru bir biçimde yansıtmaz. Stalin'in ölümünden sonraki yirmi yıl içinde Doğu Avrupa'nın gündemindeki başlıca sorun, dokuzyüz altmışlarda Sovyetler Birliği'nde ortaya çıkan ve İkinci Dünya Savaşından sonra Sovyet hegamonyasına giren ülkelere dayatılan Stalinist düzenin reformasyonu olmuştur. İktidarda olsun ya da olmasın anti-Stalinist reformculuğun etkili bir güç durumuna geldiğini ülkelerden her birinde, Buharinist tarzda düşünceler ve politikalar yeniden canlandı. Yugoslavya, Macaristan, Polonya ve Çekoslovakya'da komünist reformcular, piyasa sosyalizminin, dengeli ekonomik planlama ve büyümenin, evrimci gelişmenin, iç barışın ve tek parti devleti çerçevesi içinde toplumsal ve kültürel çoğulculuğa hoşgörünün savunucusu oldular. Birçokları için "Sosyalist hümanizm", bir slogan ve bir düş biçimini aldı.(11) Buharin'in resmi saygınlığı bu ülkelerin bir kısmında önemli ölçüde

yükseltildi.(12) Ne var ki, çağdaş reformcu görüşlerin özellikle onun anısı ve yazılarından kaynaklandığına inanmak yanlış olur. Bu görüşler daha çok -bu, Buharin'in kalıcılığını hâlâ koruyan düşüncelerinin saygınlığına halel getirmez- NEP'e ve Sovyetler Birliği'nin yirmili yıllarına karşı yeniden canlanan ilginin de belirli bir rolü olsa da, Stalinist olmayan bir Komünist düzen arayışının doğal sonucuydu.(13)

Bu, Sovyetler Birliği için de geçerlidir. Kruşçev reformculuğunun kabarış dönemi olan ve sansürün gevşediği 1959-1964 arasında Stalinist tarih ve uygulamaların geniş kapsamlı eleştirisi takma adla sürdürülen Buharincilik olarak nitelendirilebilecek bir patlamaya yol açtı: Onun adı verilerek savunulması mümkün olmayan -ve de savunulmayan- Buharinist düşünce ve yaklaşımların yeniden doğuşuydu bu. Buna birçok örnek verilebilir. Kruşçev önderliğinin kendisi Stalin'in sınıf savaşımı tezini reddetmiş ve Buharin'in, Sovyet toplumunun Komünizme barışçıl bir biçimde, "dönüşerek" geçeceği yolundaki görüşünün bir çeşitlemesini benimsemiştir.(14) Reformcu planlamacılar ve ekonomistler, bilimsel planlama, oranlı gelişme, pazardan yararlanma ve toplumsal tüketime ilişkin Buharin'in ünlü uyarılarını tekrarlamaya başlamışlardır.(15) Kültürel liberalizm yandaşları NEP yıllarındaki parti politikasını ve 1925 yılında Buharın tarafından kaleme alınan edebiyat üzerine parti kararını model olarak almışlardır.(16) Stalinist mitlerden kurtulmuş ve artık arşivlere ulaşabilen revizyonist Sovyet tarihçiler, NEP dönemindeki köylü tarımının ve Stalin'in kolektifleştirme politikalarının, Buharin'inkine çok benzeyen eleştirisini geliştirmeye başladılar. Stalin'in sanayileşme hamlesini ve daha sınırlı ölçüde olsa da Komintern politikalarını inceleyen tarihciler de aynı şeyi yaptılar.(17) Gereğinden fazla abartılmaması gerekir ama tüm bunlardan, otuz yıl sonra anti-Stalinist Komünizmin -her ne kadar takma ad kullansa da- büyük ölçüde Buharinist ruha sahip olduğu sonucunu çıkarmak yanlış olmaz.(18)

Devlet desteğinde Stalinciliğin eleştirel bir yaklaşımla tartışılması, Kruşçev'in iktidardan uzaklaştırılmasından sonra büyük ölçüde sona erdi. Yine de, Stalinciliğin Bolşevik devrimle eşanlamlı olduğu yolundaki yirmi yıllık mitin kesin olarak çöküşü, revizyonist düşünce üzerindeki resmi moratoryumun daha uzun zaman sürmesinin pek olası olmadığını gösteri-

yor. Sonunda, belki de, bakış açıları Stalinli yılların deneyimleriyle biçimlenmiş olan bugünkü Sovyet önderler kuşağı sahneden çekildikten sonra, tarih üzerindeki sansür kaldırılacak ve şu anda bizim elimizde bulunandan daha çok kaynağa ve kavrama gücüne sahip olan Sovyet yazarları, o yol ayrımı niteliğindeki yirmili ve otuzlu yıllarda partinin karşı karşıya olduğu büyük sorunları ve alternatifleri açık açık araştıracaklar. Sovyet deneyimi üzerinde çalışan batılı araştırmacılar gibi, onlar da temel konularda görüş ayrılığına düşecekler ve Stalin'in "yukardan devrim"ine gerçekten uygulanabilirliği olan bir Bolşevik alternatif olup olmadığını; Buharin'in tarım politikalarının büyüyen bir nüfusun ve sınai genişlemenin gereklerine yeterince yanıt verip veremediğini; onun sosyalizm anlayışının ve programının uzun vadeli etkilerinin partinin politik tekelciliği ile bağdaşıp bağdaşmadığını; ve -bu Sovyet politik düşüncesine göre çok önemli bir noktadır- Buharincilerin yönetimde olduğu bir Sovyetler Birliğinin İkinci Dünya Savaşına daha fazla mı yoksa daha az mı hazırlıklı olacağını tartışacaklar. Yine batıdaki meslektaşları gibi, onların da bir bölümü büyük olasılıkla Buharinizmin herhangi bir biçiminin hem olanaklı hem de tercih edilir olduğu, Stalin'in izlediği yolun maliyeti de inanılmaz olan inanılmaz kazanımlar getirdiği, oysa Buharin'inkinin ne böyle bir maliyete ne de öyle kazanımlara götürmeyeceği ama daha başarılı (ve daha kabul edilebilir) olacağı, bu başarının öyle dev gibi olmayacağı ama daha az acılı olacağı sonucuna varacaklar.(19)

Yalnızca Kruşçev dönemindeki revizyonist literatürün doğrultusu değil, aynı zamanda, *samizdat* denilen, daktilo ile çoğaltılıp elle dağıtılan sansür dışı edebiyatın giderek artması da bir gün Sovyet tarih görüşüne Buharinist düşüncelerin egemen olacağını gösteriyor. Reformcuların, Sovyet geçmişinde gerçek bir Stalinist olmayan geleneği arayışının bir parçası olarak eleştirel Stalincilik tartışması, altmışlı yılların ortalarından bu yana işte bu gayriresmi "yayınlar" da yer aldı. Burada da, bazıları kurban verilmiş Buharincilerin ve diğer Bolşeviklerin çocukları olan muhalif Marksist-Leninistler(20) Buharinist geleneği canlandırmışlardır. Bunlardan bir bölümü doğrudan, Buharin'in tarım politikalarının "tek doğru politikalar olduğunu, buna karşılık Stalin'inkilerin yanlış olduğunu" savunmaktadırlar.(21) Diğerleri ise

yalnızca, Stalin'in "hayali ve maceracı" politikalarına Buharin'in yönelttiği eleştiriyi tekrarlamakta, "Stalin'in kışla komünizmi"ni lanetlemekte ve Buharin'in yaptığı gibi "hiç kuşkusuz Stalin'siz çok daha büyük başarılar elde ederdik," sonucuna varmaktadırlar.(22)

Bunlar, içeriği gereği tarihi olmakla birlikte, gördüğünüz gibi, aynı zamanda büyük çağdaş öneme sahip sorunlar. Politik olarak Buharin'in saygınlığının ve Bolşevik devriminde temsil ettiği şeylerin geleceği, özellikle Sovyetler Birliğindeki komünist reformculuğun geleceğine bağlıdır. Eğer reform reddedilirse Buharin büyük bir olasılıkla devrim tarihinde yalnız kalmış bir çıkış, Sovyet Rusya'nın modernizasyonunda ve biçimlenişinde Stalin'e karşı başarısızlığa uğramış bir alternatif olarak hatırlanacak. Öte yandan, reformcular daha liberal bir komünizm, "insan çehreli bir sosyalizm" yaratmada başarılı olurlarsa, Buharin'in bakış açısı ve onun savunduğu NEP türü bir düzen, komünist geleceğin gerçek habercisi olarak Stalin'den sonra Stalinciliğin alternatifi olarakbelirebilecek.

Türkçe Basıma Sonsöz

Buharin'in yaşamı çevresinde Bolşevik devrimi işleyen bu kitabın çalışmalarına 1990 yazında başladığımızda bir dürtümüz vardı: Kitabın Rusça çevirisi de yapılıyordu ve Sovyetler Birliği'nde de yayımlanacaktı. Acaba İstanbul da mı Moskova'da mı okura önce ulaşırdı?

Kitabın aslı tek ciltti, ama zaman kazanmak için biz iki cilt olarak yayımlamaya karar verdik. İlk cildi 1991 Ağustosunda okura ulaştığında Moskova'da hâlâ basılmamıştı.

İkinci cildi 1992 Mayısına yetiştirebildik. (Ekimde basılıyor.) Artık Sovyetler Birliği yok. Kitabın yayımlanıp yayımlanmadığını ise bilmiyoruz. Olasıdır ki, kaos bu işleri de etkilediği için tozlu raflara kalkmıştır.

Türkçe basıma önsözde "yeni filizlenenden", "yeninin hep zor olduğundan", "tarihten" vs. demvurmuştuk. Karanlık bir yakın gelecek betimliyorduk. Ama ne yalan söylemeli, olayların bu denli hızlı gelişeceğini de ya kestiremiyorduk, ya da içimize sindiremediğimiz için akla bile getiremiyorduk. Ama işte tümü gözlerimizin önünde olup bitti, oluyor.

Şimdi Buharin'in ve benzer düşünceyi savunanların 1915'lerden 1930'lara kadar savundukları düşünceler ağırlık kazansaydı neler olurdu, nasıl bir Rusya olurdu, dünyada neler farklı olurdu soruları merak gidermek için bile değer taşımıyor. Ama bir başka nokta çok daha fazla önem kazanıyor: Dünyada kapitalizm tek başına bulunabilir mi? Sömürü insanlığın nihai yaşam biçimi mi? Eğer bunlara evet denmiyorsa, o zaman sömürüsüz bir gelecek için düşünce ve eylem hep sürecek. Ama herhalde bugüne kadar olduğu gibi değil. İşte bu nedenle de Buharin önem taşıyor.

KAVRAM / Ekim 1992

NOTLAR(*)

ALTINCI BÖLÜM

1. Örneğin bkz. Za leninizm; ve KPSS v rezoliutsiiakh, c II, s. 163-72

2. Za leninizm, s. 285. Preobarajenski'nin yasası ilkin onun çalışması olan "Osnovnoi zakon sotsialisticheskogo nakopleniia," VKA, c. VIII (1924), s. 47-116'da çıkmıştı ve o zaman The New Economics adlı yapıtının ikinci bölümüydü.

3. KPSS v rezoliutsiiakh, c.II, s. 116-26 Carr, Socialism, Carr c. I, s. 249-75.

4. Daniels, Conscience, Bölüm ii.

5. Buharin'in 20'lerin ortasındaki politikası Yedinci Bölüm'de tartışılacaktır.

6. Onun düşüncesinin en eksiksiz açıklanması Put' k sotsializmu i rabochekrest'ianskii soiuz (Moskova ve Leningrad, 1925)'de yeralıyordu. Ancak başlıca yapıtlarının derinliğinden yoksun, popülerleştirilmiş bir anlatımla kaleme alınmıştı. Daha sonra kuramsal bir incelemeye başladıysa da asla tamamlayamadı. Bkz. Pravda, 1, 3 ve 7 Temmuz 1926.

7. New Economics, s. 77-146. Preobrajenski'nin fikirlerinin en eksiksiz ele alınışı. Erlich, Soviet Industrialization'dadır; ben ağırlıkla bu çalışmaya dayandım.

8. New Economics,s. 84, 88-9, 124.

9. A.g.y., s. 85-8 Ayrıca bkz. Karl Marx, Capital, c. I (Moskova, 1958), Kısım 3.

10. VKA, c. VII (1927, s. 79; New Economics, s. 110-11.

11. New Economics, s. 136-46, ve Bölüm i ve iii.

12. Kasım 1924 ve Ocak 1925 arasında, Buharin ekonomi politika üzerine bellibaşlı açıklamalarından üçünü yayımlamıştı: "Khoziaistvennyi rost i problema rabochekrest'ianskogo bloka," Bol'shevik, No. 14, 1924 s. 25-36,yeniden basım için bkz. onun Nekotorye voprosy; "Novoe otkrovenie o sovetskoi ekonomie,ili kak mozhno pogubit' raboche-krest'ianskii blok," Pravda, 12 Aralık 1924, yeniden basımı için bkz. Za leninizm; ve "K kritike ekonomicheskoi platformy oppozitsii (uroki oktiabria 1923 g.)," Bol'shevik, No. 1, 1925, yeniden basım için bkz. onun Nekotorye voprosy. Birincide ismi anılmıyorsa bile, hepsi de Preobrajenski'yi hedef alan saldırılardı.

13. Partiia i oppozitsionnyi blok, s. 52.

14. XV konferentsiia, s. 593; Nekotorye voprosy, s. 53; Doklad, s. 18; Za leninizm, s. 311-12.

15. "Teoriia permanentnoi revoliutsii," Za leninizm, s. 347-8, 359'da; "Revoliutsiia 1905 goda." Vestnik truda, No. 12, 1925, s. 8; Politicheskoe zaveshchanie Lenina, s. 7-8; "Znachenie agramo-krest'ianskoi problemy" Bol'shevik, No. 3-4, 1925, s. 5-16.

16. Örneğin bkz. Tri rechi, s. 26; K itogam XIV s"ezda, s. 47; Za leninizm, s. 298-9, 341-9; ve Put' k sotsializmu, s. 18-19

17. Örneğin bkz, Za leninizm, s. 298; Put'k sotsializmu, s. 28; ve Krasnaia nov' No. 4, 1925, s. 263, 267.

18. Deutscher, Prophet Unarmed, s. 234

19. Marx ve Engels, Selected Works, c. II, s. 24-5 Bir tartışma için bkz. Robert C. Tucker, Philosophy and Myth in Karl Marx (Cambridge, İngiltere, 1961). Özellikle

---

(*) Kısaltmalar için bkz. 1. cilt, s. 225.

s. 11-27

20. Economic Theory of the Leisure Class, s. 158, 168; ayrıca bkz. Ataka, s. 69.

21. Protsess eserov: rechi zashchitnikov i obviniaemykh (Moskova, 1922), s. 139, 144; Ataka, s. 215; Put'k sotsializmu, s. 92

22. Za leninizm, s. 292,297; Buharin, aktarılan yer: KPSS v rezoliutsiiaka, c. II, s. 558; ve Preobrazhenskii, New Economics, s. 228-9.

23. Za leninizm, s. 351, 352; Bukharin, Imperializm i nakoplenie kapitala (teoreticheskii etiud) (4. basım; Moskova ve Leningrad, 1929), s. 121, 131; Bol'shevik, No. 3-4, 1925, s. 6-8, 16-17; Rasshirennyi plenum ispolkoma (1925), s. 305-6, 528.

24. Bol'shevik, No. 3-4, 1925, s. 17; Za leninizm, s. 351, 353; Building Up Socializm (Londra, 1926), s. 64-5.

25. Za leninizm, s. 287, 351; Bol'shevik, No. 3-4, 1925, s. 8.

26. Put' k sotsializmu, s. 13-14; O rabkore i sel'kore, s. 60; Rassbirenni plenum ispolkoma (1925, s. 312; "Mezhdunarodnoe polozhenie i zadachi Komsomola," Pravda, 26 Mart 1925,s. 3.

27. Za leninizm, s. 296; K itogam XIV s"ezda, s. 45; Inprecor, C. VIII (1928). s. 1270-I; Put' k sotsializmu, s. 5-6.

28. Marx, Capital, C. I, s. 713-14, 760; Bukharin, Imperializm i nakoplenie kapitala, s. 106; Bukharin, "Na temy dnia," Pravda, 27 Mayıs 1928, s. 2. Ayrıca bkz. onun Pravda, 7 Temmuz 1928, s. 2'deki sözleri.

29. Pravda, 27 Mayıs 1928, s. 2; Put' k sotsializmu, s. 12, 89; "Uchitel'stvo i Komsomol," Pravda, 4 Şubat 1925, s. 5

30. "Zametki ekonomista," Pravda, 30 Eylül 1928, s. 2. Aynı şekilde bkz. Za leninizm, s. 288-92; ve Nekotorye voprosy, s. 8-9.

31. Pravda, 30 Eylül 1928, s. 2; Pravda, 4 Şubat 1925, s. 5.

32. Doklad, s. 23, "Sud'by russkoi intelligentsii," Pechat'i revoliutsiia, No. 3, 1925, s. 8.Ayrıca bkz. Tri rechi, s. 26.

33. Proletarskaia revoliutsiia i kul'tura, s. 47; Krasnaia nov', No. 4, 1925, s. 268; Bol'shevik, No. 9-10, 1925, s.6.

34. Za leninizm, s. 290-2 315-17. Aynı şekilde bkz. Nekotorye voprosy, s. 8-9.

35. Pravda, 30 Eylül 1928, s. 2-3; Nekotorye voprosy, s. 6.

36. Vesnik truda, No. 12, 1925 s. 5-6; Inprecor, c. VII (1927), s. 423, 431; Pravda, 30 Eylül 1928, s. 2-3

37. Ama dolaylı biçimde bir "ülke" konusu olarak değiniyordu, Nekotorye roprosy s. 8.

38. Pravda, 30 Eylül 1928, s. 2 "Organizovannyi kapitalizm," s. 184, 197; Inprecor, c. VII (1927), s. 199. Bu sayını Nekotorye voprosy, s. 3-13, 45-85'de uzun uzadıya işlemişti.

39. Bukharin, Tekushchii moment i osnovy nashei politiki Moskova, 1925), s. 17.

40. Yine Preobrajenski gibi Buharin de, "denizde bir damla"dan fazlasının gelmeyeceğinden kuşkulanmakla beraber- dış kredileri sevinçle karşılamıştı. Bkz. onun "O partiinom rukovodstve rabsel'korami," Pravda, 28 Mayıs 1926, s. 3; ve Bol'shevik, No. 8, 1925, s. 4.

41. Partiia i oppozitsionnyi blok, s. 61-2. Ayrıca bkz. Za leninizm, s. 280; ve Pravda, 7 Temmuz 1926, s. 2.

42. Imperializm i nakoplenie kapitala, s. 66, 78, ve Bölüm iii passim. Bu kitabı oluşturan makaleler ilkin 1924 sonu ve 1925 başında çıkmıştı. Ana hedefleri Rosa Luxemburg'un kapitalist krizler kuramıydı. Tugan-Baranovskii için bkz. Paul M. Sweezy,

The Theory of Capitalist Development: Principles of Marxian Political Economy (New York,1942) s. 158-72

43. Kommunisticheskii internatsional, No. 31-2, 1928, s. 35. Buharin'in Tugan-Baranovskii'ye yaklaşımının eleştirel bir tartışılması için, bkz. Erlich, Soviet Industrialization, s. 18-21

44. Nekotorye voprosy, s. 5-6, 60. Ayrıca bkz. Pravda, 7 Temmuz 1926,s. 3; ve Pravda, 30 Eylül 1928, s. 2-3

45. Put'k sotsializmu, s. 41; Nekotorye voprosy, s. 5.

46. Nekotorye voprosy, s. 52; Bol'shevik, No. 9-10, 1925, s. 3; Za leninizm, s. 303, 371; Put'k sotsializmu, s. 3, 41.

47. Nekotorye voprosy, s. 6; Leningradskaia organizatsiia, s. 105; Bol'shevik, No. 8, 1925, s. 7; Tekushchii moment i osnovy, s. 13.

48. Nekotorye voprosy, s. 51-4, 76.

49. Bol'shevik, No. 9-10, 1925, s. 3; Put'k sotsializmu, s. 31, 41-2; Leningradskaia organizatsiia, s.99. 50. Leningradskaia organizatsiia, s. 98; Tri rechi, s. 16-18, 20.

50. Leningradskaia organizatsiia, s. 98; Trichi, s. 16-18, 20.

51. Örneğin bkz. onun "O novoi ekonomicheskoi politike i nashikh zadachakh," Bol'shevik, No. 8, 1925, s. 3, 14 ve No. 9-10, 1925, s. 1-15.

52. Nekotorye vaprosy, s. 4, 6, 12, 76; Tekushchii moment i osnovy, s. 20-2; Bol'shevik, No. 9-10, 1925, s. 5, 14.

53. Bol'shevik, No. 9-10, 1925, s. 4-5.

54. Bukharin, V zashchitu proletarskoi diktatury: sbornik (Moskova ve Leningrad, 1928), s. 147; Tekushchii moment i osnovy, s. 35. Sloganını 1925'de de iki sefer geri çekmek zorunda kalmıştı. Bkz. Novaia oppozitsiia: sbornik materialov o diskussii 1924 goda (Leningrad, 1926), s. 47 ve "Zaiavlenie tov. Bukharina," Pravda, 31 Aralık 1925, s. 3

55. Tekushchii moment i osnovy, s. 13, 16; Put'k sotsializmu, s. 45.

56. Bol'shevik, No. 9-10, 1925, s. 4; Tekushchii moment i osnovy, s. 13; Nekotorye voprosy, s. 9-10. Ayrıca bkz. Erlich, Soviet Industrialization, s. 13-14.

57. Nekotorye voprosy, s. 54, 66.

58. Agy., s. 63-71, 77-85; Za leninizm, s. 299-305; Put'k sotsializmu, s. 44-5; Partiia i oppozitsionnyi blok, s. 57

59. Za leninizm, s. 308-9; Nekotorye voprosy, s. 77.

60. Partiia i oppozitsionny blok, s. 57-8; ayrıca bkz. Za leninizm, s. 306-10.

61. Za leninizm, s. 307; Inprecor, C.VII (1927), s. 199; "Organizovannyi kapitalizm," s. 191; Pravda, 12 Haziran 1929, s. 3.

62. Örneğin bkz. Za leninizm, s. 305; Nekotorye voprosy, s.77-84; Doklad, s. 32-3; ve Partiia i oppozitsionnyi blok, s. 62-4

63. VII s"ezd vsesoiuznogo leninskogo kommunisticheskogo soiuza molodezhi: 11-12 marta 1926 goda (Moskova ve Leningrad, 1926), s. 255.

64. Preobrajenski, aktaran Deutscher, Prophet, Unarmed, s. 415.

65. Leningradskaia organizatsiia, s. 103.

66. Örneğin bkz. a.g.y., s. 102; ve Tekushchii moment i osnovy, s. 15.

67. Leningradskaia organitsiia, s. 91.

68. Örneğin bkz. Inprecor, C. V (1925), s. 987, 1025; Tekushchii moment i osnovy, s. 15; ve Za leninizm, s. 371.

69. Tekushchii moment o osnovy, s. 16.

70. Put'k sotsializmu, s. 54, 66; Bol'shevik, No. 8, 1925, s. 8-9, 14.

71. Bkz. Buharin'in Nekotorye voprosy, s. 57'deki sözleri, Carr, Bolshevik Revolution, c. II, Bölüm xx, ve onun Socializm, C.I Bölüm: x.

72. Bol'shevik, No. 2, 1924, s. 4-5; Nekotorye voprosy, s. 60-2; Put' k sotsializmu, s. 30; Za Leninizm, s. 337-8; Rasshirennyi plenum ispolkoma (1925), s. 372-4.

73. Bol'shevik, No. 2, 1925, s. 5; ve No. 8, 1925, s. 9; N. Bukharin ve A.Thalheimer, Report on the ProgramQuestion (Moskova, 1924), s. 24; Nekotorye voprosy, s. 3; Rasshirennyi plenum ispolkoma (1925), s. 374; Partiia i oppozitsionnyi blok, s. 47; Pravda, 7 Temmuz 1926,s. 2-3.

74. Za leninizmı, s. 310; Pravda, 7 Temmuz 1926, s. 3.

75. Tekushchii moment i osnovy, s. 4, 17-18. Ayrıca bkz. Pravda, 24 Ekim 1924, s. 5.

76. Bol'shevik, No. 8, 1925, s. 14; Ataka, s. 205.

77. Bol'shevik, No. 8, 1925, s. 3-4; Tekushchii moment i osnovy, s. 12-13.

78. K voprosu o trotskizme, s. 20; Za leninizm, s. 287; Tri rechi, s. 27. 79. XIV s"ezd, s. 133. Buharin başka bir yerde, sosyalizmin "ağır kaplumbağa adımları"yla inşa edilmesi fikrinin Lenin'in 1923'teki son makalelerinde bulunabileceğini ileri sürmüştü. K itogam XIV s"ezda, s. 22. Eğretilemeyi kullanışının değişik bir yorumu için, bkz. Erlich, Soviet Industrialization, s. 78-9.

80. Partiia i oppozitsionnyi blok, s. 64; Put'k sotsializmu, s. 42, 45.

81. Bkz. Buharin'in Ataka, s. 128'deki sözleri; ve Trinadtsatyi s"ez.d. s. 316.

82. Örnekler Buharin'indir. Bkz. Pravda, 28 Mayıs 1926, s. 3; Tekushchii moment i osnovy, s. 39-40; Chetymadtsataia konferentsiia, s. 189; ve Piatyi vserossiiskoi s"ezd RKSM, s. 113.

83. Politicheskoe zaveshchanie Lenina, s. 10.

84. Trinadtsatyi s"ezd, s. 526. Ayrıca bkz. onun "Enchmeniada," Ataka, s. 128-70

85. Leon Trotsky, The Revolution Betrayed (New York, 1945), s. 29.

86. Bol'shevik, No. 8, 1925, s. 8.

87. Doklad, s. 21; Pravda, 7 Temmuz 1926, s. 2. Ayrıca bkz. Puti mirovoi revoliutsii, c.II, s. 116; ve Nekotorye voprosy, s. 47.

88. Örneğin bkz. Rasshirennyi plenum ispolkoma (1925), s. 364; Doklad, s. 10-11, 34; ve K itogam XIV s"ezda, s. 31.

89. Ustryalov, aktaran Buharin, V zashchitu, s. 148. Buharin'in kafasında aslında Bolşevik Sol vardı. Bkz. Inprecor, c VII (1927), s. 1603.

90. Aktaran Farbman, Bolshevism in Retreat, s. 304.

91. Piatyi vserossiiskii s"ezd RKSM, s. 113-14.

92. Zinovyev, XIV s"ezd, 101, 103; ve Buharin, Leningradskaia organizatsiia, s. 110.

93. Tri rechi, s. 34; Bol'shevik, No. 2, 1924,s. 8.

94. "Chem my pobezhdaem," Dvadtsat' piat' RKP (bol'shevikov): 1893-1923 Moskova, 1923), s. 137.

95. Bkz. Zinovyev ve Kamenev, aktaran Voprovsy istorii KPSS, No. 8, 1967, s. 78; ve Buharin'in onların görüşlerini anlatım tarzı, XIV s"ezd, s. 135-6.

96. Örneğin bkz. Buharin'in Doklad, s. 36'daki sözleri.

97. Bkz. Valentinov, Doktina, s. 52-3, 60; ve Deutscher, Stalin, s. 299. Düşüncenin resmen kime ait olduğunu tartışmalara katılanlar asla kesin olarak bilemediler; muhalefet yanlıları yer yer Stalin'e, yer yer Buharin'e, kimi zaman da ikisine birden yüklüyorlardı. Örneğin Bkz. muhalefet yanlıları, aktaran Carr, Socialism, c. II, s. 43, not 3; ve A Documentary History of Communism, der. Robert V. Daniels, (2 cilt; New

york, 1962), c II, s. 13.

98. Tekushchii moment i osnovy, s. 4-6, 9-12.

99. Trotsky'nin bütünüyle belgelediği gibi. Bkz. onun Russian Revolution, c III, s. 398-9; ve The Third International After Lenin (New York, 1957), s. 37-9.

100. Tekushchii moment i osnovy, s. 9.

101. XIV s"ezd, s. 135-6. "Tek Ülkede Sosyalizm" üzerine 1925-26'daki belli başlı diğer açımlamaları için, bkz. Tekushchii moment i osnovy, s. 4-6, 9-12; Put' k sotsializmu, s. 100-6; K itogam XIV s"ezda, s. 16-24; Building Up Socialism, s. 49-63; Puti mirovoi revoliutsii, c. II, s. 110-17.

102. K itogam XIV s"ezda, s. 22,; Building Up Socialism, s. 50-2, 62; Puti mirovoi revoliutsii, c II, s. 111.

103. Rasshirennyi plenum ispolkoma (1925), s. 378; K itogam XIV s"ezda, s. 24.

104. Tekushchii moment i osnovy, s. 5-6.

105. Doklad s. 16-17, 46; Inprecor, VII (1927), s. 1423; Tekushchii moment i osnovy, s. 5-6. Ayrıca bkz. Put' k sotsializmu, s. 39, 82, 103-4.

106. Bkz. Lenin, Soch, c. XXVII, s. 405; ve Carr, Socialism, c. I, Bölüm iii.

107. Köylü katmanlarının sayısını hesaplama ve bunun politik uzantılarını kestirme problemleri için bkz. M. Lewin, "Who Was the Soviet Kulak?", Soviet Studies (Ekim 1966), s. 189-212; Lewin, Russian Peasant, Bölüm, ii-iii; Carr, Socialism, c. I, Bölüm iii, v. Eski kulakların ortadan kalktığı görüşü için, bkz. V. Bogushevskii, "O derevenskom kulake ili o roli traditsii ve terminologii," Bol'shevik, No. 9-10, 1925, s. 63-4. Yüzde 14 sayısı Kamenev'indi. Bkz. Popov, Outline History, c. II, s. 244.

108. Örneğin bkz. Maizlin (V. Smirnov), Bol'shevik, No. 18, 1926, s. 108-11'de ve The Platform of the Left Opposition (1927) (Londra, 1963), s. 25-34

109. Örneğin bkz. Zapiski kommunisticheskogo universiteta, c. II, s. 254-5; O rabkore i sel'kore, s. 61-2, 66; ve Partiia i oppozitsionnyi blok, s. 48-50.

110. Kitogam XIV s"ezda, s. 53.

111. Buharin'in Politicheskoe zaveshchanie Lenina, s. 22'de işaret ettiği gibi, Lenin'in 1918'deki sözleri için, Soch., c. XXIII, s. 207-8.

112. Örneğin bkz. XIV s"ezd, s. 151.

113. Örneğin bkz. Bol'shevik, No. 9-10, 1925, s. 5; Chetymadtsataia konferentsiia, s. 183; Pravda, 13 Aralık 1925, s. 5; Leningradskaia organizatsiia, s. 107; ve Tri rechi, s. 3, 23.

114. Put' k sotsializmu, s. 13; Bol'shevik, No. 9-10, 1925, s. 4; ve Buharin, aktaran Fischer, Stalin an German Communism, s. 543-4. Geliştirmeyi başaramadığı için, bkz. Tekushchii moment i osnovy, s. 25-6.

115. Bol'shevik, No. 8, 1925, s. 13-14; Put'k sotsializmu, s. 49-50.

116. Nekotorye voprosy, s. 11; Tri rechi, s. 20-1; K itogam XIV s"ezda, s. 48-9; Doklad, s. 29-30; Leningradskaia organizatsiia, s. 111.

117. Put' k sotsializmu, s. 27.

118. A.g.y., s. 48; Tekushchii moment i osnovy, s. 24. muhalif suçlamalar için bkz. Leningradskaia organizatsiia, s. 111; ve Buharin, K itogam XIV s"ezda, s. 47.

119. Örneğin bkz. O rabkore i sel'kore, s. 61; Put'k sotsializmu, s. 47-8. Tri rechi, s. 3, 25-6; XIV s"ezd, s. 148-9; ve K itogam XIV s"ezda, s. 47-8.

120. K itogam XIV s"ezda, s. 43-5; Leningradskaia organizatsiia, s. 112; Doklad, s. 18-23; Partiia i oppozitsionnyi blok, s. 42, 60; Pravda, 6-7 Temmuz 1927, s. 3.

121. Put'k sotsializmu, s. 99; Pravda, 6-7 Kasım 1927, s. 3.

122. Put'k sotsializmu, s. 70, 99.

123. Ataka, s. 279; Za leninizm, s. 290, 312; Pravda, 7 Temmuz 1926, s. 3. Ayrıca bkz. Nekotorye voprosy, s. 4, 46-51, Burada kuramı Lenin'in ima ettiğini ileri sürer.

124. Doklad, s. 14-15. İki sınıf kuramına sonradan yöneltilen bir saldırı için, bkz. I. Sol'ts,"O 'teorii dvukhklassovogo obshchestva' i raboche-krest'ianskom soiuze," Pravda, 28 kasım 1929, s. 3.

125. Bkz. Novaia oppozitsiia, s. 144-93.

126. Bkz. T'ri rechi, s. 28-32; K itogam XIV s"ezda, s. 32-42.

127. V zashchitu, s. 129.

128. Carr, Socialism. c I, s. 216-22; ve Buharin'in Chetymadtsatsia konferentsiia, s. 181-9'daki sözleri.

129. Pravda, 28 Ağustos 1929, s. 4.

130. Rasshirennyi plenum ispolkoma (1925), s. 319; Put' k sotsializmu, s. 47.

131. Pravda, 6 Mart 1925, s. 3.

132. Marksizm i. s. kh. kooperatsiia (Moskova, 1928), s. 222. Yinelenmiş açımlamaları için bkz. Bol'shevik, No. 9-10, 1925, s. 12; Chetymadtsataia konferentsiia, s. 188; Tekushchii moment i osnovy,s. 29.

133. Marksizm i s. -kh. kooperatsiia, s. 220-1. Aynı şekilde bkz. Za leninizm s. 294; ve Bol'shevik, No. 9-10, 1925, s. 13.

134. Tri rechi, s. 33. Lenin'in "kooperatif planı" üzerine sözleri için, ayrıca bkz. Za leninizm, s. 287, 293, 371; ve Bol'shevik, No. 9-10, 1925, s. 9.

135. Tekushchii moment i osnovy, s. 36; Pravda, 19 Haziran 1925, s. 5 Kooperatifler üstüne görüşlerinin tam bir açımlanması için. bkz. Put' k sotsializmu, Bölüm vi-ix.

136. Bol'shevik, No. 9-10, 1925, s. 12; Tri rechi, s. 27. ayrıca bkz. Put'k sotsializmu, s. 31-3. 137. Inprecor, c. V (1925), s. 1025; Doklad, s. 23; Put' k sotsializmu, s. 58; Tri rechi, s. 27.

137. Inprecor, c.V. (1925), s. 1025; Doklat, s. 23, Put/k. sotsializmu, s. 58; Trichi, s. 27.

138. Chetymadtsataia konferentsiia, s. 187; Put' k sotsializmu, s. 58.

139. Za leninizm, s. 294, 299; ve I. Vermenichev, "O kooperativnom plane tov. Buharina," Pravda, 12 Ekim 1929,s. 2.

140. Örneğin bkz. Za leninizm, s. 293-6; Bol'shevik, No. 9-10, 1925, s. 8-13; Chetymadtsataia konferentsiia, s. 182-7; Tekushchii moment i osnovy, s. 30-5; ve Put' k sotsializmu, s. 34-8.

141. Aktaran Sclektor, Dialekticheskii materializm, s. 265.

142. Pravda, 1 Temmuz 1926, s. 3; Inprecor, c. VIII (1928), s. 986; Tekushchii moment i osnovy, s. 34-5; Bol'shevik, No. 9-10, 1925, s. 8; Chetymadtsataia konferentsiia, s. 182-3.

143. Tekushchii moment i osnovy, s. 23; Put' k sotsializmu, s. 57; Doklad, s. 22-3; V zashchitu, s. 124.

144. Inprecor, c. V (1925) s. 998. Ayrıca bkz. Pravda, 6 Mart 1925, s. 3.

145. Put' k sotsializmu, s. 49. İlk açımlamaları için bkz. Chetymadtsataia konferentsiia, s. 187; ve Tekushchii moment i osnovy, s. 35

146. Nekotorye voprosy, s. 47.

147. Pravda, 7 Temmuz 1926, s. 3 Nekotorye voprosy, s. 46-51.

148. Bkz. Nekotorye voprosy, s. 48-9; Bol'shevik, No. 2, 1924, s. 5-6, ve No. 8, 1925, s. 9, 14; Krasnaia nor' No. 4, 1925, s.266-8; Chetymadtsataia konferentsiia, s. 186-8; ve Put' k sotsializmu, passim.

149. Doklad, s. 11-12; Nekotorye voprosy, s. 48; Put' k sotsializmu, s. 54.

150. Krasnaia nov' no. 4, 1925, s. 266; Chetymadtsataia konferentsiia, s. 187; ve Buharin, aktaran Carr, Socialism, c. I, s. 261.

151. Aktaran Leont'ev, Ekonomicheskaia teoriia, s. 68.

152. Put' k sotsializmu, s. 64-5, 70; Inprecor, c. V (1925), s. 1025.

153. Partiia i oppozitsionnyi blok, s. 49-51; Inprecor, c. V (1925), s. 990.

154. Bol'shevik, No. 8, 1925, s. 9; Za leninizm, s. 308-9.

155. "Kakoi dolzhna byt' molodezh?", Molodaia gvardiia, No. 2, 1926, s. 83-4; Put' k sotsializmu, s. 64.

156. Doklad, s. 8. Sivil barış teması için, ayrıca bkz. Nokotorye voprosy, s. 47-8; ve Put' k sotsializmu, s. 51-2.

157. Pravda, 28 Mayıs 1926, s. 3.

158. Krasnaia nov', No. 4, 1925, s. 267; Put' k sotsializmu, s. 18, 70-1; Rasshirennyi plenum ispolkoma (1925), s. 371.

159. Tekushchii moment i osnovy, s. 38; William Reswick, I Dreamt Revolution (Chicago, 1952), s. 77, 96.

160. Örneğin bkz. onun O rabkore i sel'kore, passim; ve "The Russian Revolution and Social Democracy," Inprecor, c. VII (1927), s. 1528.

161. Nekotorye voprosy, s. 48; Put' k sotsializmu, s. 68; Inprecor, c. V (1925), s. 921.

162. Pechat' i revoliutsiia, No. 3, 1925, s. 8; Inprecor, c. V (1925), s. 923; Sed'moi s"ezd professional'nykh soiuzov SSSR: stenograficheskii otchet (Moskova, 1927),s. 21. Daha sonraki nokta doğruydu gibi görünüyor. Bkz. Merle Fainsod, Smolensk Under Soviet rule (Cambridge, 1958), s. 177.

163. Put' k sotsializmu, s. 53-4; O rabkore i sel'kore, s. 65-6.

164. Nekotorye voprosy, s. 12.

165. Pravda, 24 Ekim 1924, s. 5, ve 4 şubat 1925, s. 5; Put' k sotsializmu, s.79; XIV s'ezd, s. 824.

166. Nekootrye voprosy, s. 12.

167. Put' k sotsializmu, s. 80-1; O rabkore i sel'kore, s. 69. İknaya yaptığı vurgu sık sık yinelediği temalardan biri haline gelmişti. Partinin savaş komünizmi rejimine ilişkin nitelemeleri için, bkz. Put' k sotsializmu, s. 78.

168. Pravda 4 Şubat 1925, s. 5. Ayrıca bkz. XIV s"ezd, s. 820-1.

169. Partiia i oppozitsionnyi blok, s. 71-2

170. Put' k sotsializmu, s. 78; Nekotorye voprosy, s. 13; Rasshirennyi plenum ispolkoma (1925), s. 370.

171. Partiia i oppozitsionnyi blok, s. 75. "Yeniden can verme" kampanyası için bkz. Carr, Socialism, II, Bölüm xxii.

172. Bkz. Carr, Socialism, c. II, Bölüm xiv; Edward J. Brown, The Proletarian Episode in Russian Literature 1928-1932 (New York, 1953), Bölüm iii, ve karar için s. 235-40. Buharin'in rolü Polonskii, Ocherki literaturnogo dvizheniia, Bölüm viii.'de de tartışılmaktadır. Kararın dili ve mantığı Buharin'in tartışmadaki dili ve mantığına çok benziyordu. Bkz. K voprosu o politike RKP (b) v khudozbestvennoi literature (Moskova, 1924), s. 35-9; ve Krasnaianov', No. 4, 1925, s. 263-72.

173. Örneğin bkz. onun "Pervaia lastochka," Pravda, 12 Ocak 1923, s. 1; " 'Rychi Kitai!' v teatre Meierkhol'da," Pravda, 2 Şubat 1926, s. 3; ve onun K voprosu o politike, s. 36 ile Krasnaia nov',No.4, 1925, s. 263-5'deki sözleri. İç savaş sırasında proletarya kültürü için şu sözleri haykırdığı zaman daha az hoşgörülüydü. "Eski tiyatro yıkılmalıdır. Ama anlamayan hiçbir şey anlamıyordur." Pravda 16 Aralık 1929, s. 1.Ama 20'li

yıllara gelindiğinde şu deyişi aktarıyordu: De gustibus non est disputandum. Bkz. Ilya Ehrenburg'un hiç proleterce olmayan romanı Neobychainye pokhozhdeniia Khulio Khurenito (3. basım, Moskova ve Leningrad, 1927)'ye giriş yazısı, s. 5.Göreceğimiz gibi aynı zamanda Osip Mandelştam ve Boris Pasternak türünden tutulmayan yazar ve şairlerin koruyucusuydu.

174. K voprosu o politike, s. 36-8; Krasnaia nov' No. 4, 1925, s. 263-5.

175. Krasnaia nov' No. 4, 1925, s. 263, 269, 272; K voprosu o politike, s. 36-8.

176. Leningradskaia organizatsiia, s. 101-2; XIV s"ezd, s. 824; Buharin, aktaran Valentinov, Doktrina, s. 23; Put'k sotsializmu, s. 79.

177. Buharin resmi Sovyet proizvol'unu düzenli olarak protesto etmişti. Örneğin bkz. Put' k sotsializmu, s. 78-81; Nekotorye voprosy, s. 12-13; XIV s" ezd, s. 151; ve yukarıda, not 65. Proizvol'un ondokuzuncu yüzyıl Rus düşüncesindeki varlığı için bkz. örneğin Alekssandr Herzen'deki resmi hukuksuzluk tartışması, From the Other Shore and The Russian People and Socialism(New York, 1956), s. 181-3; ve G.A. Dzhanshiev, Epokha velikikh reform (St. Petersburg, 1907), s. 328.

178. VII s"ezd vsesoiuznogı leninskogo kommunisticheskogo soiuza molodezhi, s. 256-7; Krasnaia nov', No. 4, 1925, s. 270. ayrıca bkz. Pravda, 4 şubat, 1925. s. 5.

179. XIV s"ezd, s. 824.

180. Örneğin bkz. Zapiski kommunisticheskogo universiteta, II, s. 256-7; O rabkore i sel'kore, s. 8-9,12,16-25,34-40, 68, 75-7; ve Pravda, 29 Mayıs 1926.

181. Ya da belirtiği gibi; "benim... koşullu olarak sovetskaia obshestvennost dediğim şeyin gelişmesi, büyümesi". Bu deyiş Sovyet toplum yapısı, topluluğu ya ya basitçe sovyetizm diye de çevrilebilir. Zapiski kommunisticheskogo universiteta, c.II, s. 256-9. ayrıca bkz. Bol'shevik, No. 7-8, 1924,s. 22-4.

182. O rabkore i sel'kore, s. 74-7. ayrıca, örneğin bkz. Tekushchii moment i osnovy, s. 38; Pravda, 19 Haziran 1925, s. 5; ve Molodaia gvardiia,No. 2, 1926, s. 89.

183. Bkz. onun O rabkore i sel'kore, özellikle s. 8-9, 18-25, 34-40, 51-7, 61-3; Pravda, 28 Mayıs 1926, s. 3, ve 29 mayıs 1926, s. 3. İşçi-köylü muhabirleri için, bkz. Carr, Socialism, c. 1, s. 195-8.

184. Suçlama için,bkz. Za marksistsko-leninskoe uchenie o pechati (Moskova 1932), 81-5, 108-10; ve "Protiv opportunizma v rabsel'korovskom dvizhenii," Pravda, 11 Aralık 1929, s. 4. Buharin'in yanıtı için bkz. Politicheskoe zaveshchanie Lenina, s. 25; ve bürokratlaşmaya öfkeli suçlamaları, Pravda, 2 aralık 1928, s. 3-4.

185. Örneğin bkz. O rabkore i sel'kore, s. 15-16, 56.

186. Tekushchii moment i osnovy, s. 37.

187. Deyiş Demian Bedny'nindir, aktaran Carr, Socialism, c. II, s. 79.

188. Za leninizm, s. 294, 296, 317.

189. Bkz. Buharin'in Bol'shevik, No. 9-10, 1925, s. 5'deki sözleri; XIV s"ezd, s. 824.

190. Preobrazhensky, New Economics, s. 303.

191. Terim Ivan Smilga'nındır. Bkz. VKA, XVII (1926), s. 199.

192. Sol eleştirisinin bu tarz anlatımı Erlich, Soviet Industrialization, s. 30-59'a dayanır.

193. Doklad, s. 3; Tri rechi, s. 17; Nekotorye voprosy, s. 7. Sanayiyle ilgili sayılar için bkz. Popov, Outline History, c. II, s. 261.

194. VII s"ezd vsesoiuznogo leninskogo kommunistcheskogo soiuza molodezhi, s. 255; Leningradskaia organizatsiia, s. 114. Aralık 1915, de, sanayinin "yetersiz miktarda mal" üretmekte olduğunu gözlemlemiş, ama üzerinde ciddi olarak durmamıştı. Tri

rechi, s. 19.

195. Erlich, Soviet Industrialization, s. 38. Buharin için bkz. Rashirennyi plenum ispolkoma (1925), s. 369-70; ve Bol'shevik, No. 9-10, 1925, s. 4.

196. Tartışmalar sırasında Bolşevikler, Stolypin'in uygulamaya koyduğu ve kendisinin "sarhoş ve zayıf olana değil, dinç ve kuvvetli olana -güçlü bireysel mülk sahibine- oynanan bir kumar" diye nitelediği çarlığın tarım reformlarının üzerinde duruyorlardı. Aktaran Richard Charques, The Twilight of Imperial Russia (Londra 1965), s. 177-8. Buharin'in kendi politikalarının "kulaklara oynanan bir kumar"ı oluşturduğunu düzenli olarak reddedişi bundan dolayıdır.

197. Bu, Lewin'in Russian Peasants'ının başlıca temasıdır.

198. Bkz. Lewin'in Soviet Studeies (Ekim 1965), s. 163-4'deki tartışması ve Erlich, Soviet Industrialization, s. 34,6. Araştırmacılar arasında 20'li yıllarda piyasaya sürülen tahıl fazlasının düzeyi konusunda bir tartışma vardır. Kimileri, 1926-7'de piyasaya sürülen ürünü 1913'teki yüzde 26 oranının karşısında hasadın yüzde 13,3'ü olarak gösteren Stalin'in resmi sayılarını desteklemeye eğilimliyken, kimileri de bu sayıların yanlış olduğunu, 1913 ile 1926-7 arasındaki farkın çok daha az olduğunu ileri sürerler. Bkz. Jerzy, F. Karcz, "Thoughts on the Frain Problem," Soviet Studies (Nisan 1967), s. 399-434; ve R. W. Davies, "A Note on Grain Statistics," Soviet Studies (Ocak 1970), s. 314-29. Daha olumlu sayıların doğru olduğunu varsaysak bile ortada hâlâ çok ciddi bir problem duruyordu.

199. Carr, Socialism, c.I, s. 290-7.

200. Bkz. Lewin'in Soviet Studies (Ekim 1965), s. 162-97'deki tartışması.

201. Tekushchii moment i osnovy, s. 11.

202. Partiia i oppozitsionnyi blok, s. 58.

203. Bkz. Erlich, Soviet Industrialization,Bölüm iv.

YEDİNCİ BÖLÜM

1. Triumvirliğin sona erişi için bkz. Daniels, Conscience, s. 253-7; ve Carr, Socialism, c. II, Bölüm xiii. Stalin-Buharin ittifakının 1924 sonu ve 1925 başında yavaş yavaş ortaya çıkışının kanıtları için, bkz. XIV s"ezd, s. 136, 397-8, 459-60, 502; ve Carr, Socialism, c. II, s. 43-5. Resmi olarak önderlik görevleri bulunmasa da, Stalin ve Buharin belli yollarla örtük ve resmi biçimde kabul ediliyordu. Örneğin bkz. Aralık 1927'de seçilen merkez komitesinin çekilmiş resminde durdukları yerler. Ogonek, 1 Ocak 1928, sayfa numarası konmamış.

2. K itogam XIV s"ezda, s. 4.

3. "Gruplaşmalar" terimi Buharin'indir, a.g.y. Ayrıca bkz. Laşeviç'in Politbüro'nun gerçekte önderler topluluğundan değil, çeşitli "bileşimler"den oluştuğu şeklindeki gözlemi, XIV s"ezd,s. 181.

4. Stalin'in büyüyen örgütsel gücü için, bkz. Carr, Socialism, c. II, s. 196-214; ve Daniels, Conscience,s. 165-71, 193-8. "İlkelilik" terimi 20'li yıllarda düzenli ve bu bağlamda eleştirel bir biçimde kullanılıyordu. Örneği bkz. Bukharin, Doklad, s. 53; ve Shestnadtsataia konferentsiia VKP (b) aprel 1929 goda: stenograficheskii otchet (Moskova, 1962), s. 749.

5. Boris Souvarine, Stalin: A Critical Survey of Bolshevism (New York, 1939), s. 476. 1929'da Buharin buna "sekreterlik rejimi" ismini verecekti. Aktaran Gaisinskii, Bor'ba s uklonami, s. 196.

6. Serge, Memoirs, s. 211; XIV s"ezd,s. 524; V. M. Ivanov, Iz istorii bor'by partii

protiv "levogo opportunizma" (Leningrad, 1965), s. 155-200.

7. Bkz. XIV s"ezd, s. 149; Pravda, 13 Aralık 1925, s. 5; Tri rechi, s. 3-4. Ayrıca bkz. Maretskii, "Bukharin," s. 278; Carr, Socialism, c. I, s. 269; ve Valentinov, Doktrina, passim.

8. Aslında bu, Zinovyev'in Ondördüncü Parti Kongresi'ndeki yakınmalarının en yoğun konusuydu. Bkz. XIV s"ezd, özellikle, s. 101-9.

9. Rasshirennyi plenum ispolkoma (1925), s. 528-44.İlk olarak Buharin'in ismiyle Nisan 1925 tarihli Pravda'da çıktılar ve Buharin'in köylü bir toplumda sosyalizmin inşa edilmesi üzerine getirdiği kuramsal yeniliklerin neredeyse hepsini kapsıyordu. Bu yenilikler, Stalinistler Buharincilığin her zaman resmi politikayı oluşturduğunu yadsımaya çalıştıkları zaman tartışmaya dökülmüştü.Örneğin bkz. E. Iaroslavskii,"Ob odnoi fal'shivoi ssylke," Pravda, 17 Kasım 1929, s. 2. Buharin'in uluslararası devrim ve komintern politikası üzerine çağa uygun görüşleri sekizinci bölümde tartışılacaktır.

10. Robert V. Daniels Stalin'in Buharincilik ittifakı konusunda şunları yazmıştı; Stalin politika ve öğreti konularında onların çizgisini kılavuz edinmişti; örgütlenme konularında ise onun gücü Buharincilerin desteğiydi. Bkz. "Stalin's Rise to Dictatorship, 1922-1929," der. Alexander Dallin F. Westin, Politics in the Soviet Union: Seven Cases, (New York, 1966), p. 27'de.

11. Örneğin bkz. XIV s"ezd, s. 494, 503-4.

12. Bir tartışma için bkz. Alexander Erlich, "Satin's Views on Soviet Economic Development,"der. Ernest J. Simmons, Continuity and Change in Russian and Soviet Thought, (Cambrigge, Mass, 1955), s. 81-99'da ve Valentinov, Doktrina, s. 81-5.Farklı bir görüş için, bkz. Rudolf Schesinger, "A Note on the Context of Early Soviet Planning," Soviet Studies (Temmuz 1964), s. 22-44.

13. XIV s"ezd, s. 254, 494. Benzer karşıt açıklamalar için, bkz. Smilga ve Radek'in VKA, c. XVII (1926), s. 199, 247 ve Kamenev'in XIV s"ezd, s. 255-6, 269-70'deki sözleri.

14. Bol'shevik, No. 1, 1924, s. 3.

15. Bkz. Carr, Socialism, c. II, s.55; ve Vestnik leningradskogo universiteta (Istoriia-iazyk-literatura), No. 2, 1971, s. 26.

16. Partiinaia i sovetskaia pechat' v bor'be za postraqoenie sotsializma i komunizma,Part I (Moskova 1961), s. 76; Krasnaia pechat', No. 4, 1926, s. 7. Ayrıca bkz. Vestnik leningradskogo universiteta (Istoriia-iazyk-literatura), No. 2, 1968, s. 26.

17. XIV s"ezd, s. 254. Ayrıca bkz. Zinovyev'in yakınması.a.g.y. s. 113-17.

18. Kommunisticheskii internatsional: kratkii istoricheskii ocherk, s. 261-2; Vlast' sovetov za desiat' let: 1917-1927 (Leningrad, 1927), s. xxxvii.

19. Başka kişilerin yanı sıra, hepsi de Sovyet partisindeki seçkin genç Buharinciler A. Slepkov, V. Astrov, A. Aikhenvald, E.Goldenberg, 1925'ten sonra zaman zaman Komintern aygıtında çalışmışlardı. Buharin örneğin Slepkov'u Komintern Politik Sekreteryası'na atarken onu "mükemmel bir örgütçü" diye tavsiye etmişti. Jules Humbert-Droz, De Lénine à Staline, 1921-1931 (Neuchatel, 1971), s. 285. Daha az tanınmış iki Sovyet Buharincisi Grolman ile Idelson, göründüğü kadarıyla Yürütme Komitesindeki Sovyet parti hücresini yönetiyorlardı. Bkz. Pravda, 22 Kasım 1929, s. 3, ve 16 Aralık 1929, s. 3. Komintern aygıtındaki önde gelen kişiliklerden İsviçreli delege Humbert-Droz özellikle Buharin'e yakındı. O ve diğerleri Dokuzuncu Bölüm'de tartışılacaktır.

20. Bkz. Pokrovskii's VKA, c. XI (1925), s. 320'deki ve Volfson's'un Literaturnaia entsiklopediia, c. I,(Moskova 1929) s. 634'deki sözleri. Ayrıca bkz. Love and Revolution, s. 353-4; ve The New York Times, 4 kasım 1926, s. 12.

21. Zinovyev'e yönelik saldırısı için, bkz. XIV s"ezd, s. 136-51; Leningrad konuşmaları için bkz. Leningradskaia organizzatsiia ve Doklad. Preosbrajenski Buharin'i "en bilgili" ve "başlıca muhalifi" diye tanımlıyordu, New Economic, s. 8, 195.

22. Leningrad'da 1925 başlarında başlayan saldırılar Aralık'taki kongrede doruk noktasına çıkmıştı. Bkz. Novaia oppozitsiia, s.11, 64-5, 176; ve XIV s"ezd. Ayrıca bkz. Safarov, aktaran Ustrialov, Pod znakom revoliutsii, s. 225; ve Preobrazhensky, New Economics, s. 280.

23. XIV s"ezd, s. 109, 165, 254, 274.

24. Örneğin bkz. Trotsky, Biulleten' oppozitsii, No. 12-13, 1929, s. 18'de; I. Smilga, "Platforma pravogo kruga VKP (b)" (T2825), s. 3. Stalinist saldırı için, bkz. Pravda, 18 Eylül 1929. s. 3,ve 20 Ekim 1929, s. 3.

25. PZM, No. 3 1922, s. 85. Buharin'in daha sonraları işaret ettiği gibi fiilen 1919-20'de şekillenmeye başlamışlardı. Case of the Anti-Soviet Bloc, s. 385.

26. Buharin-Kamenev memorandumu (T 1897); ve Case of the Anti-Soviet Bloc, s. 387. Tseitlin'in (yer yer Tsetlin diye geçer.) Komsomol'daki kariyeri için, bkz. onun Iunosheskoe dvizhenie v Rossii'daki anıları, der. A Kirov ve V.Dalin (2. basım; Moskova, ve Leningrad, 1925), s. 235-6; ve VLKSM v rezoliutsiiakh ego s"ezdov i koferentsii: 1918-1928 (Moskova ve Leningrad, 1929), s. 7.

27. Örneğin, ilkin Zinovyev, sonra da Stalin en iyi genç Buharincileri kendi sekretaryalarına almaya çalışmışlardı. Bkz.Pravda, 24 Temmuz 1927, s. 5; Bol'shevik, No. 11-12, 1927, s. 38-9; ve Astrov, Krucha, s. 318. Stalin için, bkz. Memoirs of a Bolshevik-Leninist (Pathfinder Pres, New York tarafından yayımlanacaktır).

28. Avtorkhanov, Stalin, s. 24. Örneğin bkz. Maretskii'nin "Bukharin"i.

29. Zapiski kommunisticheskogo universiteta, c.II, s. 259.

30. Za povorot na filosofskom fronte: sbornik statei, c.I (Moskova ve Leningrad, 1931), s. 101. Ayrıca bkz. yukanda Beşinci Bölüm, not 92.

31. Enstitü için bkz. Katz, "Party-Political Education in Soviet Russia," passim; A.Alymov, "Desiat' let IKP," VKA, No. 12, 1931,s. 13-18; Istoricheskii arkhiv, No. 6, 1958,s. 73-90; Avtorkhanov, Stalin, Bölüm i, iii-v, x; ve A. I. Gukovskii, "Kak ia stal istorikom," Istoriia SSSR, No. 6, 1965, s. 76-99.

32. Örneğin bkz. Meshcheriakov, "Bukharin," MSE, c. I, (Moskova 1929), s. 914; Serge, Memoirs, s.163; Futrell, Northern Underground, s. 142; ve Löwy'nin Die Weltgeschichte'inde anılar baştan sona aktarılmaktadır. Trotsky'nin sözü için bkz. Writings of Leon Trotsky (1937-38) (New York, 1970), s. 166.

33. Lenin, Soch, c. XXVI, s. 121. Örneğin bkz. Desiatyi s"ezd, s.293; ve XIV s"ezd, s. 223, 461.

34. Works, c.XII, s. 25.

35. Meşçesyakov, MSE c. I (Moskova 1929), s. 914'de.

36. Bernhard Reichenbach, "Moscow 1921," Survey, No. 53 (1964), s. 17; Margaret Mc.Carthy, Generation in Revolt (Londra 1953), s. 112. Pravda için bkz. M. I. Ul'ianova –sekretar' Pravdy (Moskova 1965), s. 186'daki anılar.

37. Bkz. Buharin'e bağlılıkla yazılmış olan V.Astrov ve A. Slepkov, Sotsial demokratiia i revoliutsiia (Moskova ve Leningrad, 1928).

38. Bkz. Sonsöz'ün 2. notu.

39. Sotsialisticheskii vestnik, 18 Temmuz 1927, s. 14. Petrovskii için bkz. Onuncu Bölüm not 86. Stetskii için bkz. Geroi oktiabria, c.II (Leningrad, 1967), s. 444-5; ve Shestoi s"ezd, s. 466. Astrov daha sonra kendisi ve genç Buharinciler hakkında ikinci ve çağrışımlara dayalı roman yazmıştı. Bkz. onun Ogni vperedi (Moskova, 1967); ve

Krucha.

40. Bkz. Rul',7 Kasım 1929. s. 3 ve Pravda, 18 Kasım 1929. Goldenberg için bkz.Pravda, 21 Temmuz 1929 s.4

41. Bkz.Slepkov'un Klassovye protivorechiia v i-i dume (Moskova,1923) Astrov'un "Ekonomisty"predtechi men'shevikov: ekonomizm i rabochee dvizhenie v Rossii na poroge XX veka (Moskova, 1923); ve Maretskiiy'in Avusturya marjinalizmiyle ilgili incelemesi, der. M.N. Pokrovskii Trudy instituta krasnoi professury, c. I (Moskova, 1923),s. 247-. Astrov ve Slepkov 20'li yıllarda tarihciler olarak yayın çıkarmayı sürdürdüler. Aihenvald ve Goldenberg Ekonomi dergilerine düzenli olarak yazı veriyorlardı. Aihenvold'in en önemli yapıtı Sovetskaia ekonomika (Moskova ve Leningrad, 1927) idi.

42. Zinovyev, genç Buharincilerin "makaleleriyle merkez organlarımızı doldurduğu"ndan yakınıyordu. XIV s"ezd, s. 117. Yazılarının bir kaynakçasını vermek sayfalar tutar. 1925-7'de Pravda ya da Bolshevik'in onları bir ya da birkaçının makalesi olmayan ancak bir iki sayısının çıktığını söylemek bile yeter Örnekler için bkz. Aşağıdaki derlemeler: Novaia oppozitsiia; Ob ekonicheskoi platforme oppozitsii: sbornik statei (Moskova ve Leningrad, 1926); ve Partiia protiv oppozitsii: sbornik statei i dokumentov, der. L. Robinskii ve A. Slepkov (Moskova ve Leningrad, 1927) Buharinci monografilerinin örnekleri için bkz. Slepkov'un O propagande leninizma v rabochei partiinoi shkole (Moskova, 1925), ve Proletariat i krest'ianstvo v revoliutsii (2. basımı, Harkov, 1926); D. Maretskii, Tak nazyvaemyi 'termidor' (Moskova 1927) ve A. Zaitsev, Ob Ustrialove, "neonepe"i zhertvakh ustrialovshchiny (Moskova ve Leningrad, 1928). Halk önünde görünüşlerinin örnekleri için, bkz. VKA, c. XI (1925), s. 322-7, 332-4,ve c. XVII (1926), s. 236-41, 246-7, 249-54, 261-5.

43. Örneğin bkz. Zaitsev, PZM, No. 6-7, 1924, s. 280-91'de Maretskii Bol'shevik, No. 5-6, 1925,s. 106-10'da ve Maretskii'nin "Bukharin."

44. Pravda, 18 Eylül 1929 s. 3 ve 20 Ekim 1929, s. 3.

45. Iaroslavskii, Pravda, 24 Temmuz 1927, s. 5'de. Buharin'in reddedişleri için bkz. Tri rechi, s. 3; ve XIV s"ezd, s. 823.

46. F. M. Vaganov, Pravyi uklon v VKP(b) i ego razgrom (1928-1930) (Moskova 1970), s. 143.

47. Bkz. XIV s"ezd, s. 504; Voprosy istorii KPSS, No. 1967, s. 58; ve Vsia Moskva 1927 (3 cilt; Moskova 1927) c. II, s. 358.

48. Bkz. V Dubrovin, Povest' o plamennom publitsiste (S. M. Kirov i pechat') (Leningrad, 1969), s. 201, 204 ve Astrov, Krucha, s. 392-3, 399, 419, 473.

49. Bkz. bu bölümün 19 nolu Slepkov mektuplaşma hareketinde önemli bir rol oynuyordu. bkz. Pravda, 25 Mayıs 1926, s. 3.

50. Örneğin bkz. Pravda, 13 Kasım 1929, s. 3, ve 18 Kasım 1929, s. 3; Abramov, O pravoi oppozitsii, s. 252-3; ve Vaganov, Pravyi uklon, Bölüm iv-v. Aihevvald'ın 1927'de yayımlanmış Buharinci bir kitap olan Sovetskaia ekonomika adlı çalışması 1929'a kadar Rusça ve Ukraynaca olarak toplam sayısı 100. 000'e varan beş baskı yapmıştı. Bkz. Bol'shevik, No. 18, 1929, s. 131-6; ve Sotsialisticheskii vestnik, 8 Mart 1929,s. 13.

51. Pravda, 21 Temmuz 1929, s. 4.

52. XIV s"ezd, s. 1003; Ocherki istorii leningradskoi organizatsii KPSS, c.II (Leningrad, 1968), s. 316-21; XV konferentsiia,s. 838; ve Piatnadtsatyi s"ezd VKP(b) dekabr' 1927 goda: stenograficheskii otchet (2 cilt; Moskova 1961-2), c. II, s. 1534.

53. VKA, C. X1 (1925) s. 326.

54. Bol'shevik, No. 9-10, 1925, 59-64.

55. Bkz. Buharin'in Leningradskaia organizatsiia, s. 89'daki sözleri tartışma için, XIV s"ezd, s. 187, 204, 408, 417; ve Bol'shevik, No. 7-8, 1930. s. 104-5. Çıkan skandala karşın, Boguşevski mükemmel bir kariyer yapmayı sürdürerek Stalinist sanayiciler arasında önde gelen bir kişilik olduğu gibi, birinci beş yıllık planla ilgili resmi Stalinist tarihin hazırlayıcılığı ve yazıcılığını üstlendi. Bkz.V. Bogushevskii, "Kanun piatiletki,"God vosemnadtsatyi: al'manakh vos'moi, der. M. Gor'kii (Moskova, 1935), s. 461-537'de Onu kimin desteklediği belli değildir, ama herhalde Valerian Kuybişev'di. Bkz. G.V. Kuibysheva, et al., Valerian Vladimirovich Kuibyshev: biografiia (Moskova-1966), s. 313.

56. XIV s"ezd, s. 335. Ayrıca bkz. Anastas Mikoian, "Iz vospominanii o Lenine"lunost', No. 4. 1970, s. 46. Lenin'in bir tür karizmatik lider olarak en iyi kavranışı bu yapıtta ikna edici bir tarzda ortaya konmaktadır: Robert C.Tucker'ın Stalin as Revolutionary: A Study in History and Personality'si (New York, 1973).

57. "Tovarishch," Vladimir Il'ich Lenin shornik (Ivanovo-Voznesensk, 1924), s. 15'de. Pravda, 27 Şubat 1929, s.3.Yukarıda aktarılan Sokalnikov gibi Stalin'i ismen anmasa da, Buharin, Lenin'in otoritesini genel sekreterinkiyle karşılaştırıyordu.

58. Carr, Socialism, c.II, s. 226'da aktarılan delege. Bukharin, Tri rechi, s. 40.

59. Deyiş Zinovyev'indir. XIVs"ezd, s. 460.

60. Örneğin bkz. Sotsialisticheskii vestnik, 14 Kasım 1928, s. 14.

61. Buharin-Kamenev memorandumu (T1897). Stalin 1925'te taktik nedenlerle başka bir şey savunmuştu. Bkz. XIV s"ezd, s. 506.

62. "Otoriter önder" ya da "Partinin otoriter temsilcisi" terimi 20'li yıllarda çok düzenli olarak kullanılıyordu. Örneğin bkz. Meşçesyakov'un Buharin'in yaşamöyküsü çalışması. MSE, c. I, (Moskova 1929), s. 913 ve VKA, c. XVII (1926), s. 247.

63. Buharin-Kamenev memorandumu (T897). Ayrıca bkz. Deutscher, Stalin, s. 290.

64. Trotsky, My Life, s. 521.

65. Örneğin kimse, 1924-25'teki edebiyat tartışmaları sırasında Stalin'in görüşlerini aramayı düşünmeyecektir. Dış olaylar alanı için, bkz. Leon Trotsky, Problems of the Chinese Revolution (Ann Arbor, Mich, 1967), s. 169.

66. Ypsilon, Pattern for World Revolution, s. 102.

67. Nikita S. Khrushchev, The Crimes of the Stalin Era (New York, 1956), s. 10-11. Ayrıca bkz. Lenin, PSS, c. XLV, s. 346, ve c. LIV,s. 329-30.

68. Ulyanova için bkz. M. I. Ul'ianova —sekretar' Pravdy. Ulyanova ile Buharin görünüşe bakılırsa 1910'dan önce Moskova'da dost olmuşlardı. 1918'deki yakınlıkları M.I. Ul'ianova, O Lenine (Moskova 1964), s. 86'da anlatılır. 1919'da Buharin'le birlikte Stalin tarafından Pravda'dan atılmıştı. M.I. Ul'ianova —sekretar' Pravdy, s. 259. Bütün bu sorun üzerine, ayrıca bkz. Trotsky's Diary in Exile: 1935 (New York, 1963), s. 33.

69. XIV s" ezd, s. 158-66, 299.

70. The Communist International, No. 4, 1926, s. 14.

71. I. P. Razumovskii, Kurs teorii istoricheskogo materializma (2.basımı; Moskova ve Leningrad, 1927), s. 511-12.

72. Loren R. Graham, The Soviet Academy of Sciences and the Communist Party (Princeton, N.J. 1967), s. 92, 95, 114.

73. Stalin: sbornik statei k piatidesiatiletiiu so dnia rozhdeniia (Moskova ve Leningrad, 1929), s. 48.

74. Rikov'un resmi yaşam öyküleri için, bkz. Deiateli c. II. s.223-30; Iu. Veresh-

chagin Predsedatel' soveta narodnykh kommissarov (3. basım; Moskova ve Leningrad, 1925); ve Boris Fradkin 12 biografii (Moskova 1924), s. 34-9. Tomskii için, bkz. Deiateli, c.III, s. 146-50; ve B. Kozelov, Mikhail Pavlovich Tomskii (Moskova, 1927).

75. Rikov'un kayınbiraderi Boris Nikolayevski'nin özel mektubu. Bu dönem için bkz. A. I. Rykov, Stat'i i rechi (Moskova ve Leningrad, 1927-8).

76. Vereshchagin, Predsedatel', s. 22-3.

77. Aktaran Valentinov, Doktrina, s. 21. Rikov Valentinov'un (Vol'skii) anılarında temel bir kişiliktir. Novaia ekonomicheskaia politika; ve Reswick's I Dreamt Revolution. Trotsky'ye antipatisi için ayrıca bkz. Za leninizm, s. 3-8'deki giriş yazısı.

78. Onun görüşleri için, bkz. Trinadtsataia konferentsiia rossiiskoi kommunisticheskoi partii (bol'shevikov): stenograficheskii otchet (Moskova, 1924), s. 6-20; yine onun Derevnia, novaia ekonomicheskaia politika i kooperatsiia (Moskova ve Leningrad 1925); XIV konferentsiia, s. 143-4; ve XIV s"ezd, s. 408-17.

79. Jay Bertram Sorenson, "The Dilemma of Soviet Trade Unions During the First Period of Industrial Transformation" (yayımlanmamış doktora tezi, Columbia University, 1962), s. 90. Aynı şekilde bkz. XV konferentsiia, s. 669; ve Platform of the Left Opposition, s. 65.

80. Tomskii, Inprecor, c. X (1930), s. 687'de ve Gaisinskii, Bor'ba s uklonami, s. 209-10. Sendikalar ve Tomskii'nin 20'li yıllardaki liderliği için, bkz.Jay B. Sorenson, The Life and Death of Soviet Trade Unionism (New York, 1969); Isaac Deutscher, Soviet Trade Unions (London 1950); ve Vsia Moskva, c.II, s. 201-2.

81. Carr, Bolshevik Revolution, c. II, s. 190-1, 221-3; Kozelev, Tomskii, s. 81-4.

82. Aktaran Gaisinskii, Bor'ba s uklonami, s. 202.

83. Bkz. Deutscher, Soviet Trade Unions, s. 76-9; ve Kozelev'in Vestnik truda, No. 11, 1925, s. 35'deki sözleri. Tomskii'nin görüşleri Dokuzuncu Bölüm'de daha fazla ele alınacaktır.

84. B. Nikolaevskii "Sorok let tomu nazad," Sotsialisticheskii vestnik (Şubat-Mart 1961), s. 27; ve onun "Revoliutsiia v Kitae, Iaponiia i Staline," Novyi zhurnal, c. VI (1943), s. 241-4.

85. Bkz. Carr, Socialism,c. III, Bölüm xxxvi; M. Tomskii, Stat'i i rechi, c. VI, (Moskova, 1928); B. Freidlin, Soiuzy, SSSR v bor'be za edinstvo professional'nogo dvizheniia (Moskova 1925);ve David E Langsam, "Pressure Group Politics in NEP Russia: The Case of the Trade Unions" (yayımlanmamış doktora tezi, Princeton University, 1973), Bölüm iv.

86. XIV s"ezd s. 277-9; XV konferentsiia, s. 294. Resmi sendika dergisi Vestnik truda, da birdenbire Buharin'i özellikle öne çıkarmaya başlamıştı. Bkz. kitabının No. 11, 1925, s. 216-18'deki değerlendirmesi ve No. 12, 1925, s. 5-8'deki makalesi.

87. Reswick'in I Dreamt Revolution'u daha 1924-5 yılarından bir grup oluşturduklarını akla getirmektedir.

88. XIV s"ezd, s. 18, 289, 418. Kamenev'in kongreyi Stalin'in yükselişinin "bir önder" kuramına... bir önder yaratılması"na işaret ettiği şeklinde uyarması üzerine onların sözleri özellikle önem kazanıyordu. A.g.y. s. 274-5. Stalin'in destekleyicileri için bkz. Voroşilov ve Kubişev'in sözleri a.g.y. s. 397, 628.

89. Reswick, I Dreamt Revolution, s. 116-20, 150. 1921 tarihli bir mektupta "Kulaklarına kadar tek düzeliğe batmış... olan Rikov'un dargörüşlü "gerçekçiliği"nden küçümsemeyle söz ediyordu. Works, c. V, s. 50-1.

90. Stalin, Works, c. XI. s. 229; Gaisinskii, Bor'ba s uklonami, s. 209-10.

91. Carr, Socialism, c. III. s. 500, 585-8, 592-3; Sotsialisticheskii vestnik, 16

Ocak 1925, s.8-10, 15.

92. Sotsialisticheskii vestnik, 15 Ocak 1927, s. 15.ve 8 Temmuz 1927,s. 14.

93. Örneğin bkz. Sed'moi s"ezd professional'nykh soiuzov, s. 19-23; ve Pravda, 2 Aralık 1928, s. 3.

94. Elbette bütün taraflar "sağ" etiketini aforoz edilmeyle bir sayıp hakiki "sol"u temsil ettikleri iddiasındaydılar. "Sol" ve "orta" terimleri Bolşevizm bağlamında geleneksel anlamlarını taşımazlar ve burada yalnızca, görelı olarak sol eğilimli Bolşevik Parti içindeki bütün düşünceler ve politikalar yelpazesinin çeşitli bölümlerini isimlendirmekte kullanılmaktadır. Stalin'in ortacı kesimler üzerinde çalışmasıyla ilgili olarak bkz. Deutscher, Stalin, s. 295-7. Piyatokoo, Valentinov, Novaia ekonomicheskaia politika, s. 164'de aktarılır.

95. Aktaran Buharin-Kamenev memorandumu (T1897).

96. Walter Kolarz, Russia and Her Colonies (New York, 1955), s. 9-10, 18. Öbür yandan kimi insanlar, "sağ"ın zaferinin "Rus şovenizmini" doğurmasından endişe ediyorlardı. Aytorkhanov, Stalin, s. 71. Boris Nikolayevski'nin yazara gönderdiği özel bir mektuba bakılırsa, Buharin, Rykov ve Tomski, Rusluklarına ithaf olarak "Ivanoviçler" diye tanınıyordu. Oysa Tomski'nin baba ismi Pavloviç'di.

97. Valentinov, Novyi zhumal, no. 75 (1964), s. 174'de Michael Kitaeff, Communist Party Officials (New York, 1954), s. 49; Reswick, I Dreamt Revolution, s. 84-96.

98. Kitaeff, Communist Party Officials, s. 49.

99. Bkz. Dokuzuncu Bölüm, not, 3.

100. Menşevikler için, bkz. Valentinov, Novaia ekonomicheskaia politika; ve Naum Jasny, Soviet Economist of the Twenties (New York, 1972). İki yazar da Buharin'in tarım politikalarına doğru çekilen Sosyalist Devrimcilerle yine Buharin'in planlama görüşlerine yaklaşan Menşevikler tartışırlar. Rikov için, ayrıca bkz. Liberman Building Lenin's Russia, s. 64-8.

101. F. E. Dzerhinskii, Izbranye proizvedeniia (2 cilt; Moskova, 1957), c. II, s. 349; ayrıca bkz. s. 83-4. Konsey'deki başkanlığı Valentinov'un anılarının büyük bölümünü kapsar, Novaia ekonomicheskaia politika.

102. Bkz. Valentinov-Volski'nin Novyi zhumal, No. 74 (1963), s. 197, 202 ve No. 75 (1964),s. 170-1'deki anıları A. F. Khavin, U rulia industrii (Moskova 1968), s. 48-9.

103. Bkz. his autobiography in Deiateli C.III, s. 165-76'daki özyaşamöyküsü; Izvestiia, 30 Kasım 1928, s. 3'deki yaşamöyküsü ve Varoşilov'un XIV s"ezd, s. 394'deki sözleri.

104. Moskova önderliği için bkz. Pravda 15 Aralık 1925, s. 7; ve V sia Moskva c II. s. 196-8. 1928'de biraz farklıydı. Riutin, Penkov, Kulikov ve yazarlar bölge sekreteri, Moroz Moskova Komisyonu sekreteri, Mandelştam komitelerin ajitasyon-propaganda başkanıydı. Hepsi de Uglanov ile Kotov'un başkanlığındaki İç Büro üyeleriydiler. Onların rolü Dokuzuncu Bölüm'de daha geniş olarak tartışılacaktır.

105. Ivanov, Iz istorii bor'by parti, s. 36, 75; Carr, Socialism, c. I, s. 154, ve c. II. s. 52-9.

106. Ocherki istorii moskovskoi organizatsii, s. 395, 429-30, 439; Carr, Socialism, c. I, s. 344-5, 376.

107. E. Iaroslavskii, Istoriia VKP(b), c. II (Moskova, 1933), s. 296.

108. Deiateli, c. III, s. 165-76.

109. Gaisinskii, Bor'ba s uklonami, s. 209.

110. Odinnadtsatyi s"ezd, s. 837; Pravda, 15 Aralık 1925, s. 7; Deiateli, c. II, s.

27-32; Carr, Socialism, c. II, s. 56-7.

111. Proletarskaia revoliutsiia, No. 10, 1922, s. 320. Buharin'den sonra isimlendirilen yerler için, örneğin, bkz. Vsia Moskva, c. II, s. 116, 278, 308,488, ve c. II, s. 611. Moskova Sovyeti için bkz. Pravda, 13 Mayıs 1923, ve 17 Mart 1929, s. 3.

112. Tahmin Stalin'in Yapıtları'nda derlenmiş konuşmalara dayanır; ayrıca bkz. c. IX, s. 159.

113. Trirechi, s. 15-40.

114. Belgeler Novaia oppozitsiia, s. 36-40, 44-50'de yeralır. Başka açıdan da Buharin'i yansıtıyorlardı. Genç Buharinciler herhalde ya Pravda ve Bolşevik ya da Moskova parti organının propaganda şubelerinde aktiftiler. Son anılar için bkz. V. Zeimal ve P. Pospelov, "IKP v bor'be za general'nuiu liniiu partii" Pravda, 1 Aralık 1931, s. 3; ve Astrov, Krucha, s. 77, 194, 220. Buharin'le Moskova arasındaki bağa Soviet Studies (Nisan 1960), s. 406'da Rudolf Schlesinger tarafından da işaret edilmiştir.

115. Uglanov'un XIV s"ezd, s. 193'deki sözleri. Kendisine ek olarak Kulikov, Mihaulov ve K. V. Uhanov da Aralık 1925'te seçilen Merkez Komitesi'nin tam üyeleriydi. Aralık 1927'ye gelindiğinde ve bir başka Moskovalı V. I. Polonskii de Merkez Komitesi üyeleri olmuşlardı.

116. Uglanov, XV konferentsiia, s. 633'de. Ayrıca bkz. Riutin'in Buharin'e yönelik övgüsü XIV s" ezd, s. 154-6.

117. Molodaia gvardiia, No. 2, 1926, s. 86; Inprecor, c. VII (1927), s. 200; "Leninizm i problema kul'turnoi revoliutsii," Pravda, 27 Ocak 1928, s. 5.

118. Trinadtsatyi s"ezd, s. 526.

119. Örneğin bkz. VKA, c. XI (1925), s. 292. Böylesi eğilimlere karşı çıkarken 1927 tarihli bir mektupta şunları yazıyordu: Tartışma yürütülebilir ve yürütülmelidir, ama özünde gerçekliğe pek uygun düşmeyen ve politik açıdan kesinlikle zararlı olan böylesi yöntemlerle değil. Bu benim kişisel düşüncemdir." Aktaran Pravda, 24 Ağustos, 1930, s. 5.

120. Koruyucu ya da "arabulucu" olarak kalıcı rolü için bkz. Onuncu Bölüm, not, 90.

121. "Zlye zametki" onun Etiudy (Moskova ve Leningrad, 1932), s. 204, 207-8'de ilk olarak 12 Ocak tarihli Pravda'da çıkmıştır.

122. Trotsky'den Buharin'e 6 Ocak 1926 tarihli bir mektuptan aktarılmıştır. (T 2976).

123. XIV s"ezd, s. 149-50; VI s"ezd vsesoiuznogo leninskogo kommunisticheskogo soiuza molodezhi, s. 243; ve Buharin aktarılan yer Trotsky'nin mektubu (T2976).

124. Bu konudaki kişisel notları için, bkz. Astrov, Krucha, s. 294-5, 310-12, 317.

125. Leningradskaia organizatsiia s. 108; ve K itogam XIV s"ezda, s. 4-5.

126. Bu anlatımın temel aldığı yazışmayla ilgili biricik kaynak, Trotsky'nin Buharin'e gönderdiği 8 Ocak, 4 Mart ve 19 Mart 1926 tarihli üç mektubunun Trotsky Archives'de (T. 2976, 868, 869) konunun nüshalarıdır.

127. Trotsky'nin daha sonra ifade ettiği "Stalin'in onun öyle davranmasını kesinlikle yasakladığı" şeklindeki varsayımı kanıtlarla hiç bağdaşmıyordu. Buharin'in Sovyet Yahudi karşıtlığına çeşitli saldırıları için bkz. Pravda, 2 Şubat 1927, 4, ve 24 Kasım 1927, s. 3; ve VIII vsesoiuznyi s"ezd VLKSM 5-16 maia 1928 goda: stenograficheskii otchet (Moskova, 1928), s. 24.

128. Trotsky, Problems of the Chinese Revolution, s. 169; Bukharin, Ob itogakh ob" edinennogo plenuma TSK i TSKK VKP (b) (Moskova ve Leningrad, 1927), s. 23. 1927 sonundaki diyaloglarının bir örnegi için bkz. Partiia i oppozitsiia nakanune XV

s"ezda VKP (b): sbornik diskussionnykh materialov, c. I (Moskova ve Leningrad, 1928), s. 67-9.

129. Partiia i oppozitsionnyi blok, s. 79, 89; XV konferentsiia, s. 42; K itogam XIV s"ezda, s. 63.

130. XV konferentsiia, s. 599, 601. On bir ay önce şöyle demişti: "Biz Zinovyev'in hatasını açıkça kabullenmesini asla talep etmedik." — XIV s"ezd. s. 150. Deutscher bunu "Buharin'in tuhaf, neredeyse uğursuz davranışı olarak nitelemiştir." Prophet Unarmed, s. 305.

131. Buharin'in Pravda, 15 Ocak 1927, s. 3'deki sözleri, Stalin'in politbüronun sağı'nın direnişiyle karşılaşarak partiden sol'u kovmaya çalışıp başaramadığına ilişkin kanıtlar vardır. 1927 yazı ya da sonbaharında Bkz. Schapiro, Communist Party, s. 304; ve Deutscher, Prophet Unarmed, s. 355-6, Ayrıca bkz. Stalin'in 8 Ekim 1926 tarihli, yakın zamanlardaki bir polemikte Trotsky'yi rahat bıraktığı için Slepkov'u eleştiren garip mektubu. Works, c. VI, s. 217-19.

132. Böyle bir plan hakkındaki bilgiyi bana, şimdi ölmüş bulunan Boris Nikolayevski 1965'te vermişti. 20'li yıllarda Sovyetler Birliği'nde yaşamış bir yabancı komünist sayesinde öğrenmişti. Aynı derecede belirsiz ve yetersiz kanıtlar son zamanlarda da görünmüştür, bkz. Astrov, Krucha, s. 217; ve Medvedev, Let History Judge, s. 50. Astrov önemli bir Buharinciydi ve bilecek konumdaydı. Ama pek çok bakımdan gerçek olaylara ilgili güvenilmez yanlar içeren bir romanda çıkması onun tanıklığını zayıflatır. Medvedev çok güvenilirdir, ama burada yalnızca "kimi raporlar"ı aktarıyor. Üstelik bu bağlamda Buharin'den söz etmiyor; ancak böyle bir adım atılmış olsaydı, kuşkusuz tam merkezinde yer alırdı.

133. Bkz. XIV s"ezd, s. 503-4; ve Workse, c. VII, s. 155-7.

134. XIV s"ezd, s. 47-8, 504-5.

135. XII s"ezd vsesoiuznogo leninskogo kommunisticheskogo soiuza molodezhi, s. 257.

136. Aktaran Trotsky, My Life, s. 433, 450. Başka tercihler için, bkz. agy. s. 512, ve Trotsky Stalin s. 393. Özel olarak kendisini "devletin dışındaki tek adam" olarak düşündüğünü ima etmekteydi. Aktaran Medvedev, Let History Judge, s. 325.

137. Buharin-Kamenev memorandumu (T'1987).

138. K voprosu o trotskizme, s. 3; XIV s"ezd, s. 133, 134; V zashchitu, s. 241.

339. XIV konferentsiia, s. 181.

140. Sotsialisticheskii vestnik (Temmuz-Ağustos 1962), s. 119. Ayrıca bkz. Souvarine, Stalin, s. 426.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

1. Örneğin bkz. Buharin'in Pravda, 28 Mayıs 1926, s. 3'deki sözleri; ve KPSS v rezoliutsiiakh, c. II, s. 258-67'deki karar metni.

2. Örneğin bkz. Leningradskaia organizatsia, s. 114; ve XV konferentsiia, s. 12, 19-20. Bu savı 1928'de Stalin'e karşı yinelemişti. Bkz. Pravda, 30 Eylül 1928, s. 2-3.

3. Building Up Socialism, s. 2-4; Inprecor, c.VII (1927), 195. Ondan sonra yukarıda anılan güçlükleri düzenli olarak vurgulamıştı.

4. V zashchitu s. 225; ayrıca bkz. s. 223-4. Kaynakları birleştirmeye karşı uyarısı için ayrıca bkz. Pravda 24 Kasım 1927,s. 4; ve Erlich, Soviet Industrialization, s. 80-3.

5. Küçük imalatçılık için, bkz. Buharin, aktarılan yer XV s"ezd, c. II, s. 1370; ve

Erlich, Soviet Industrialization, s. 84-5.

6. Örneğin bkz. onun "Leninizm i stroitel'nyi period proletarskoi revoiutsii," Pravda, 21 Ocak 1927, s. 2.

7. XV konferentsiia, s. 471, 585, 775.

8. Building Up Socialism, s. 63-4.

9. Örneğin bkz. Pravda, 15 Ocak 1927, s. 3, 18 Haziran 1927, s. 3, 5 Temmuz. 1927, s. 3; ve Ob itogakh ob"edinennogo plenuma, s. 4-5.

10. Building Up Socialism, s. 62.

11. Inprecor, c. VII, (1927), s. 1421; V zashchitu, s. 224-5.

12. 1928'de Stalin'in politikalarını isimlendirdiği gibi. Pravda, 2 Aralık 1928. s. 3.

13. Pravda, 24 Kasım 1927, s. 3. Ayrıca bkz. Building Up Socialism, s. 2, burada "demir leblebi" olarak nitelemişti.

14. Örneğin bkz. Pravda, 28 Mayıs 1926, s. 3-4, 2 Şubat 1927, s. 3 ve 24 Kasım 1927, s. 3; Partiia i oppozitsiia nakanune XV s"ezda, s. 62-3; ve V zashchitu, s. 224, 226-8.

15. Bkz. Pravda, 15 Ocak 1927, s. 3, ve 2 Şubat 1927, s. 3-4.

16. İlki için bkz. onun "Na progedesiatogo goda," Pravda, 7 Kasım 1927, s. 2; V zashchitu, s. 210-11, 215, 229; ve Pravda, 23 Kasım 1927, s. 4. İkincisi için, bkz. VII s"ezd vsesoiuznogo leninskogo kommunisticheskogo soiuza molodezhi, s. 255; V zashchitu, s. 224; ve Erlich, Soviet Industrialization, s. 86.

17. Örneğin bkz. Pravda, 28 Mayıs 1926,s. 3-4; ve Inprecor, c. VII (1927), s. 1421.

18. Pravda, 24 Kasım 1927, s. 3.

19. 1928'de Stalinist planlamacıları niteleyeceği gibi Bkz. Pravda, 30 Eylül 1928, s. 2-3.

20. Inprecor c. VII (1927), s. 1369, 1421; V zashchitu, s. 219-25; Pravda, 24 Kasım 1927, s. 3. "Krizden az çok kurtulmuş bir gelişme" amacı 15. Parti Kongresinde benimsenmiş, Buharin tarafından 1928'de savunulmuştu. Örneğin bkz. Pravda, 30 Eylül 1928, s. 2-3, burada Buharin "temel ekonomik oranlar"ın anlamını da genişletir.

21. Bkz onun New Economics'i.

22. Pravda, 3 temmuz 1926, s. 2-3. Buharin'in düşüncesinde bu fikrin gelişimi için bkz. yukarıda Bölüm IV ve Za leninizm, s. 310. Marx'ın bir mektubunda yer alan bir pasajdan türetilmişti. Bkz. Marx ve Engels, Selected Works, c. II, s. 461. Bunun Buharincilik'teki önemine Aihenval'd'in Sovetskaia ekonomika, Bölüm xxii'deki yaklaşımına bakarak karar verilebilir.

23. Pravda, 30 Eylül 1928, s. 2.

24. Temmuz 1928 plenumundaki konuşma (T1901).

25. Örneğin bkz. XV konferentsiia s. 604; Inprecor, c. VII (1927), s. 197-200, 1420; ve V zashchitu, s. 213.

26. Sloganı 12 Ekim'deki bir konuşmada ortaya atmıştı. Inprecor c. VII (1927), s. 1422. İki hafta bunun üstünde durup işledi, bkz. V zashchitu, s. 202-11, 215, 228-31. Görünüşte kolektif önderlik kararını temsil etmekle birlikte, Buharin'in formülasyonu kendine ait gibidir ve galiba kimi önderler için tam bir sürpriz olmuştur. Bkz. Kalinin'in XV s"ezd, c. II, s. 1229-31'deki sözleri.

27. Leon Trotsky, The Real Situation in Russia (New York, 1928), s. 11.

28. Bkz. Buharin'in yukarıda aktarılan açıklamaları, not 26.

29. A.g.y ayrıca bkz. 6-7 Kasım 1927,s. Pravda 1927, s. 3; ve Bukharin, Uroki

khlebozagotovok, shakbqhtinskogo dcla i zadachi partii (Leningrad, 1928), s. 84, bu alıntılar buradan yapılmıştır.

30. V zashcbitu, s. 224-5; Pravda, 27 Ocak 1928, s. Ayrıca bkz. Erlich, Soviet Industrialization, s. 84.

31. Örneğin bkz. Inprecor, c. VII (1927) s. 1423; V zashchitu, s. 201, 229; ve Pravda, 5 Kasım 1927, s. 4-5,6-7 Kasım 1927, s. 3, ve 23 Kasım 1927, s. 3.

32. Bir tartışma ve değerlendirme için, bkz. Erlich, Soviet Industrialization, s. 87-9.

33. Örneğin bz. V zashchitu, s. 226-8; onun "O starinnykh traditsiiakh i sovremennom kul'turnom stroitel'stve," Revoliutsiia i kul'tura, No. 1, 1927, s. 17-22; ve makalesi, "Leninism and the Problem of Cultural Revolution" i Pravda, 27 Ocak 1928, s. 5-6'da.

34. Aleksandr Erlich'in anlayışı.

35. Puti mirovoi revoliutsii c. I, s. 7.

36. Örneğin bkz. See, for exaple, Ataka, s. 185-95; Za leninizm, s. 368; Pravda, 19 Haziran 1925, s. 5; ve Inprecor, c. VII (1927), s. 194, 1348-50.

37. Bu görüşe ilişkin belli başlı açıklamaları için, bkz. Bol'shevik, No. 3-4, 1925, s. 3-17; ve Rasshirennyi plenum ispolkoma (1925), s. 304-28, 528-44. Ayrıca bkz. Pravda, 24 Ekim 1924, s. 5, 19 haziran 1925, s. 5, ve Inprecor, c. V (1925), s. 863, son aktarma buradan yapılmıştır.

38. İlk taslakları için, bkz. Ataka, s. 285-303; ve "Program of the Communist International" (Bertram Wolfe'un nüshası, New York Public Library).

39. Bkz. özellikle Puti mirovoi revoliutsii, c. I, s. 30-112'deki uzun raporları; ve XV s"ezd, c. I, s. 623-93, 819-42.

40. İlk açık sözleri XV s"ezd, c. I, s. 626-33, 823-30'da çıktı. Daha önceki ve tam net olmayan kavrayışı için bkz. XV konferentsiia, s. 16-17, 93.

41. Alıntılar Buharin'in 1929 yazında yayımlamış ve modern kapitalizm üzerine görüşlerini özetleyen iki makalesindendir. "Organizovannyi kapitalizm," s. 168-99"da yeniden basıldılar. 1926-28'de bu kadar kesin olmamakla birlikte aynı şeyleri savunuyordu.

42. A.g.y. s.183-4; XV s"ezd, c. I, s. 630-2,823-8; Inprecor, c.VIII (1928), 727, 730.

43. "Organizovannyi kapitalizm," s. 168, 183.

44. Inprecor, c. VIII (1928), s. 1035.

45. "Organizovannyi kapitalizm", s. 185.

46. A.g.y. s.176-7, 195-6; XV s"ezd, c. I, s. 632-3.

47. Aktaran Leont'ev, Ekonomicheskaia teoriia pravogo uklona, s. 125. Ayrıca bkz. Buharin'in Politicheskoe zaveshchanie Lenina, s. 12'deki sözleri.

48. Örneğin bkz. XV. s"ezd, c. I, s. 832, 834; ve Inprecor, c. VIII (1928), s. 728, 865, 874.

49. XV. konferentsiia s. 29; Puti mirovoi revoliutsii, c. I, s. 48.

50. Bkz. ağırlıkla Çin'deki gelişmelerle ilgili sözleri, N. Bukharin, Problems of the Chinese Revolution (Londra 1927); Puti mirovoi revoliutsii, c.I, s. 48-9, 83-91; XV konferentsiia, s. 23-9; Inprecor, c. VII (1927),s. 874-6, 897-9; Ob itogakh ob"edinennogo plenuma, s. 36-53; ve XV s"ezd, c. s. 659-74.

51. Puti mirovoi revoliutsii, c. I, s. 30; Ob itogakh, ob" edinennogo plenuma, s. 46; Politicheskoe zaveshchanie Lenina, s. 12. Nikolayevski, milliyetçi devrimin Buharin'in gözünde yalnızca emperyalizme karşı bir şahmerdan değil, ayrıca "başlıbaşına bir

olay" haline geldiğine işaret etmiştir. Novyi zhumal, c. III (1942), s. 190.

52. Problems of the Chinese Revolution, s. 6; Ob itogakh ob"edinennogo plenuma, s. 39-46; Inprecor, c. VII (1927), s. 1370.

53. Inprecor, c. VIII (1928) s. 1269.

54. Lin Piao, Long Live the Victory of People's War! (Pekin, 1966), s. 47-9.

55. Bkz. Altıncı Komintern Kongresi'ndeki "süper-kârlar" üzerine söyledikleri. VI kongress Kominterna: stenograficheskii otchet (6 cilt; Moskova ve Leningrad 1929, c. I, s. 41, ve c. III, s. 139-43.

56. Örneğin bkz. agy. c. I, s. 601-4'deki sözleri.

57. Bkz. yukarıda,not 50 ve Pravda 26 Mart 1925, s. 3.

58. Örneğin bkz. İngiliz sendikaları üzerine söyledikleri, Inprecor, c. VI (1926), 830-4, 850-2; yine onun O mezhdunarodnom polozhenii (Leningrad, 1926), s. 15-18; Shestoi rasshirennyi plenum ispolkoma Kominterna (17 fevralia—15 marta 1926 g.) stenograficheskii otchet (Moskova ve Leningrad, 1927) s. 203, 206, 208; ve XV konferentsiia, s. 37-9, 89-93. Avrupalı karşılıkları üzerine söyledikleri, Kommunisticheskii internatsional, No. 3, 1926, s. 92-3; Puti mirovoi revoliutsii, c. I, s. 102-3; ve XV s"ezd, c. I, s. 653-8, 676, 679.

59. Inprecor, c. VIII (1928), s. 1275. "Jak London'un.... kusursuz biçimde anladığı" "işçi sınıfının trajedisi" için bkz. IV vsemirnyi kongress kommunisticheskogo internatsionala: izbrannye doklady, rechi i rezoliutsii (Moskova ve Petrograd, 1923), s. 181-2. Aynı şekilde bkz. Pravda, 28 Nisan 1927, s.3; ve VI kongress Kominterna, c.III, s. 142.

60. Bu konu Theodore Draper, "The Strange Case of the Comintern," Survey (Yaz 1972), s. 91-137'de uzun uzun ele alınır.

61. Inprecor, c. VIII (1928), s. 1269; Pravda, 12 Haziran 1927, s. 1.

62. Krizis kapitalizma, s. 29; Puti mirovoi revoliutsii, c. I, s. 48; O mezhdunarodnom polozhenii, s. 47-8.

63. Pravda, 2 Şubat 1927, s. 3.

64. XV s"ezd, c. I, s. 670. Bu olaylar sırasındaki açıklamaları için, bkz. Problems of the Chinese Revolution, s. 45-50; Pravda, 18 Haziran 1927, s. 3-5; Inprecor, c. VII (1927), s. 874-6, 897-9, 927-30; ve Ob itogakh ob"edinennogo plenuma, s. 36-53.Çin'deki Komintern politikası için bkz. Benjamin I. Schwartz, Chinese Communism and the Rise of Mao (New York, 1967); ve Conrad Brandt, Stalin's Failure in China (New York, 1966).

65. Ob itogakh ob"edinennogo plenuma, s. 47, 51.

66. Inprecor, c. VI (1926), s. 831-4; O mezhdunarodnom polozhenii, s. 15-19; ve onun "Velikaia bor'ba," Pravda, 1 Mayıs 1927, s. 1.

67. XV s"ezd, C.I, s. 656, 658.

68. Örneğin bkz. Trotsky, Problems of the Chinese Revolution; yine onun Stalin School of Falsification, s. 161-77; ve Platform of the Left Opposition, s. 77-96.

69. Put' k sotsializmu, s. 41 ve Ob itogakh ob" edinennogo plenuma, s. 5-6'daki sözlerini karşılaştırınız.

70. Bukharin, Uroki khlebozagotovok, s. 24-5; ve Mikoyan XV s"ezd, c. II, s. 1094'de. Ayrıca bkz. Lewin, Russian Peasant, s. 178-86.

71. Rykov, aktaran Trotsky, Third International After Lenin, s. 282.

72. William Henry Chamberlin, Russia's Iron Age (Boston, 1934), 355.

73. Bu olaylar için, bkz. Daniels, Conscience, Bölüm xii; ve Souvarine, Stalin s. 440-72.

74. Deyiş sol muhalif Zorin'e aittir. Bkz, Buharin'e mektubu, Sotsialisticheskii vestnik, 12 Ocak 1928, s. 14. bu tür raporlar için, bkz. yukarıda, yedinci Bölüm, not 131.

75. V zashchitu, s. 260; Partiia i oppozitsiia nakanune XV s"ezda, s. 259.

76. Aktaran Deutscher, Prophet Unarmed, s. 428.

77. Aktaran P. J. D. Wiles, The Political Economy of Communism (Cambridge, 1962), s. 47. Ayrıca bkz. E.H. Carr ve R. W. Davies, Foundations of a Planned Economy (2. cilt; New York, 1969-71), c. I, s. 865-74.

78. Bkz. Voprosy istorii KPSS, No. 12, 1967, s. 75-6'daki belirsiz kanıtlar, ve Istoriia KPSS, c. IV, s. 524-5. Ayrıca bkz. Popov, Outline History, c. II, s. 354; ve Voroşilov'un XVI s"ezd vsesoiuznoi kommunisticheskoi partii: stenograficheskii otchet (2 cilt; Moskova, 1935), s. 516.'daki sözleri.

79. XV s"ezd, c. II, s. 1441-68.

80. Bkz. Lewin, Russian Peasants, Bölüm viii.

81. XV s"ezd, c. I. s. 51, 63.

82. Buharin kongrede iç olaylar üzerine konuşmadı. Bkz. Rikov'un kongredeki sözleri, özellikle. XV s"ezd, c. II, s. 870-1, 1423.

83. A.g.y.,c.I, s. 694-705, 722-31.

84. Stalin'in sağ'a, özellikle Rikov'a karşı çevirdiği diğer dolaplar başlamış olabilir. Bkz. Trotsky, Stalin School of Falsification, s. 20-1. Aynı zamanda Politbüro sağı kongrede açıkça bir komplo çabası içine girmişti. Rikov, Lenin'in son, Stalin'in aleyhindeki yazılarını kongre tutanaklarına geçirtmeye uğraşıyordu, Bkz. XV s"ezd, c.I.s. 623. Önerge kabul edildi, ama yazılar yalnızca haftalık bültenlerde yayımlandı. Bkz. Medvedev, Let History Judge, s. 29.

85. Buharin bu deyişi 1928-29'daki kendi yaklaşımını nitelemek için kullanıyordu. Aktaran Stalin, Works, c. XII, s. 109.

86. Bkz. Inprecor, c.VIII (1928),s. 218'deki sözleri; V zashchitu, s. 3; ve Buharin, aktaran Serge, Memoirs, s. 232.

87. Buharin, Ocak 1926'da şöyle demişti; "Bolşevik Parti'de ağızların asla susturulamayacağı nerede yazıyor." K itogam XIV s"ezda, s. 62.

88. Partiia i oppozitsiia nakanune XV s"ezda, s. 259.

89. Buharin'e 8 Ocak 1926 tarihli mektup (T2976).

90. Buharin-Kamenev memorandumu (T1897); ve Trotsky, aktaran Deutscher, Prophet Unarmed, s. 315. Buharin'in önerisi Zinovyev ve Kamenev'e yönelikti, ama açıkça Trotsky'yi de kapsar gibiydi, nitekim öyle yorumlandı.

91. Zorin'in mektubunu yayımlayan; Sotsialisticheskii vestnik,12 Ocak 1928, s. 14.

DOKUZUNCU BÖLÜM

1. Resmi Stalinist tarihin işaret ettiği gibi, History of the Communist Party of the Soviet Union (Bolsheviks): Short Course (New York, 1939), s. 305.

2. Zanaatkâr üretiminin sayıları 1928-9 yılındaki Rus Cumhuriyeti içindir. Bkz. Voprosy istorii KPSS, No. 7, 1971,s. 83-4; ve Carr ve Davies, Planned Economy, c. I, s. 390.

3. Shestnadtsataia konferentsiia, s. 458. Görmüş olduğumuz gibi, Tarım Komiserliğine eski Sosyalist Devrimciler, Yüksek Konsey'e eski Menşevikler hakimdi. 1924'te Gosplan'daki 527 çalışandan yalnızca 49'u parti üyesiydi. Ve merkezi kooperatif kurum-

ları personelinin yüzde 88'i ile çoğu şube başkanları 1924'te komünist olmayan kişilerden oluşuyordu. Bkz. Voprosy istorii KPSS, No. 3, 1967, s. 55, ve No. 10, 1970, s. 81-2. NEP yıllarının sonunda diğer bakanlıklarda da benzer bir manzara görülüyordu. Bkz. c. XV s"ezd, c. I. s. 446-7.

4. Samuel Northrup Harper, Civic Training in Soviet Russia (Chicago, 1929), s. 263. Aynı şekilde 1928'de devlet sanayii işletmelerinde çalışan bütün mühendislerden yalnızca 139'u parti üyesiydi. Leningradskie rabochie v bor'be za sotsializm Leningrad, 1965), s. 49.

5. Örneğin, 1926'da Leningrad parti merkez organının 152 personelinden yalnızca 28'i parti üyesiydi. Vesntnik Leningradskogo universiteta (Istoriiaiazyk-literatura), No. 2, 1971, s. 31.

6. Bu sayılar 1926-7 yıllarında Rus Cumhuriyeti içindir. Bernstein, "Leadership and Mobilization," s. 213. Bolşevik başkanların ulus çapındaki oranı 1928-9'da 37,7'ye çıkmıştı. D.J. Male, Russian Peasant Organization Before Collectivization: A Study of Commune and Gathering 1925-1930 (New York, 1971), s. 128.

7. Schapiro, Communist Party, s.343. 20'li yıllardaki parti düşüncesinin kimi yönleri için, bkz. Joravsky, Soviet Marxism and Natural Science; Bauer, The New Man in Soviet Psychology; ve Fitzpatrick, The Commissariat of Enlightenment. Partinin en ilginç dergileri arasında Vestnik kommunisticheskoi akademii ile Pod znamenem marksizma yer alıyordu.

8. 20'li yıllarda kültür işlerini denetlemekten sorumlu komiser Anatoli Lunaçarski, liberal tutumları ve yumuşak yaklaşımıyla ünlüydü. Bkz. Fitzpatrick, Commissariat of Enlightenment, NEP kültürünün heyecan ve mayalanma duygusu, Ehrenburg'un Memoirs'inin ilk bölümlerinde iletilebilmektedir. yazarların çekişmesinin bir örneğini verirsek, 1927'de özel yayıncılar tarafından yayımlananlar, basılan toplam kitap sayısının yüzde 6'sını, ama çıkan çeşitlerin yüzde 25'ini oluşturuyordu. The Soviet Union: Facts, Descriptions, Statistics (Washington, D.C. 1929), s. 196.

9. NEP kültrünün çeşitli yönleri için bkz. Robert A. Maguire, Red Virgin Soil: Soviet Literature in the 1920's (Princeton, N. J. 1968); Marc Slonim, Russian Theater from the Empire to the Soviets (Cleveland, 1961), Bölüm viii-ix; Anatole Koppy, Town and Revolution: Soviet Arcbitecture and City Planning, 1917-1935 (New York, 1970); Dwight Mac Donald, On Movies (New York, 1971), Kısım IV; Joseph Freeman, et al, Voices of October (New York, 1930) ve Art in Revolution: Soviet Art and Design Since 1917 (Londra, 1971).

10. Böylesi olaylar arasıra resmi basında bildirilip mahkûm ediliyordu. 20'li yıllarda katlanılmaz olmasa bile zor günler geçiren yazarlardan biri büyük şair Osip Mandelstam'dı. Bkz. Nadezhda Mandelstam, Hope Against Hope, s. 35, 138, 173.

11. 1929'dan başlayarak Stalinist rejim yer yer burjuva liberalizmi diye nitelediği "çürümüş liberalizm"e azgınca saldırmıştı ve onu "yalnızca oportünist değil, aynı zamanda düpedüz düşmanca fikirlere karşı da hoşgörülü, uzlaşmacı bir tutum ve parti uyanıklığının gevşemesi ya da kaybolmasının bir sonucu" diye tanımlıyordu. Popov, Outline History, c. II, s. 433-4. Ayrıca bkz. "Glashataiam liberalizma net mesta v bol'shevistkoi partii" Pravda, 21 kasım 1929, s. 3; ve Protiv bursbuaznogo liberalizma v khudozhestvennoi literature: diskussia o "perevale" (aprel' 1930) (Moskova, 1931).

12. Bu anlayışı Max Hayward'ın Sovyet edebi muhalefetiyle ilgili tartışmasından ödünç aldım. Der. Patricia Blake ve Max Hayward, Dissonant Voices in Soviet Literature.(New York, 1962), s. xvii. Ehrenburg'un Memoirs, p. 76'daki bir anekdotuyla da doğrulanır.

13. Örneğin bkz. Rudohf Schlesinger, The Family in the USSR. (Londra,1949) Kısım I ve II.

14. Nicholas De Witt, Education and Professional Employment in the USSR (Washington, D.C., 1961), s. 577; The Soviet Union, s. 197; N.A. Semashko, Health Protection in the USSR. (Londra-1934). Dokuz yaşını geçenler arasındaki okuma yazma oranı 1897'de yüzde 24, 1926'da yüzde 51,1'di. Artışın ne kadarının Sovyetlerin çabalarından ileri geldiğini kestirebilmek olanaksızdır.

15. Male, Russian Peasant Organization; ve Yuzuru Taniuchi, The Village Gathering in Russia in the Mid-1920's (Birmingham İngiltere 1968). NEP günlerindeki köy yaşamı için, ayrıca bkz. Lewin, Russian Peasants," Bölüm i. 1927'de şehirde oturan her 10.000 kişiye 319 parti üyesi düşerken, 10.000 köylüdeki parti üyesi oranı yalnızca 25'ti. Köylerin dörtte üçü örgütlü bir parti çalışmasına tanıklık etmemişti. The Communist International: Between the Fifth and Sixth Congresses (Londra, 1928),s. 499, 504.

16. Karl Borders, Village Life Under the Soviets (New York, 1929), s. 132-3, 183,191; Male, Russian Peasant Organization, s. 129, 209,212; ve Fainsod, Smolensk, s.138-41.

17 Schapiro, Communist Party, s. 332; The Soviet Union, s. 184-5; Carr ve Davies, Planned Economy, c. I. Bölüm xxii ve xxvii; ve Sorenson, Soviet Trade Unionism, Bölüm ix, xi. Kötü fabrika koşulları resmi basında düzenli olarak belgelenip yer alıyordu. Savaş zamanındaki yıkım, nüfus artışı ve yetersiz kalan konut inşaatları, şehirde yaşayanların ortalama oturma alanını 1913'te 7 metrekareden 1928'de 5.8 metrekareye indirmişti. Arvid Brodersen, The Soviet Worker (New York, 1966), s. 113.

18. "Statü devrimi" kavramını David Schoenbaum'dan aldım. Hitler's Social Revolution (Garden City, N.Y. 1967), Bölüm viii-ix.

19. Herhalde temsili bir grup sayılamayacak olan Sovyet yurttaşı, hiçbir şeyden memnun olmayan kişiler NEP'i Sovyetlerin gelişmesinin bir tür altın çağı olarak anımsayacaklardır. Bkz. Raymond A. Bauer, Alex Inkeles ve Clyde Kluckhohn, How the Sviet Sysmtem Works (New York, 1960), s. 138. Başka hiçbir şey olmasa bile, kırda kişi başına yiyecek tüketimi 1928 ve 1932 yılları arasında çok büyük bir düşüş gösterecekti. Bkz. Iu. A. Moshkov, Zernovaia problema v gody sploshnoi kollektivizatsii sel'skogo khoziaistva SSSR (1929-1932 gg.) (Moskova, 1966), s. 136.

20. Örneğin, Moskova'nın nüfusu iki yılda 204.000 kadar artı ki, bunun 156.000'i göçmendi. Inprecor, c. IX (1929), s. 153.

21. Rikov, sonuçta kırdaki aşırı nüfus ve işsizlik problemlerinin beş yılda çözülebileceğini umuyordu. XV s"ezd, c. II, s. 874.

22. 20'li yıllardaki Sovyet Rusya'nın canlı bir izlenimini almak için, view Dziga Vertov'un ünlü belgesel filmi,Man with a Movie Camera (1929) ile daha önceki günlük olayları anlatan dizileri Kino Pravda'yı izleyin. Ayrıca, der Stuard Chase, Robert Dunn, ve Rexford Guy Tugwell'in, Soviet Russia in the Second Decade'i (New York, 1928)'de yararlıdır.

23. Bkz. Buharin'in bu konuda 1928'de hâla "güçlü önyargılar"la ilgili sözleri, XIII vsesoiuznyi s"ezd VLKSM, s. 31. Dönemin romanları bu ruhu sık sık dile getirmekteydi. Ünlü bir örnek için bkz. Feodor Gladkov, Cement (New York, 1929), s. 189, 251.

24. İlk elden anlatımlar için, bkz. Serge, Memoirs, s. 196-9; Ehrenburg. Memoirs, s. 66-70; Reswick, I Dreamt Revolution, s. 53-4, 56, 231; ve Walter Duranty, I Write as I Please (New York, 1935), s. 145-9. Romancı Yuri Libedinski S. Sheskulov, Neistovye revniteli: iz istorii literaturnoi bor'by 20-kh godov (Moskova,1970), s. 3-4.

25. Örneğin bkz. Leon Trotsky, On Literature and Art (New York, 1970), s. 63-82.

26. Aslında, NEP'in kaldırılışından iki yıl sonra, Stalinist rejimin resmi olarak hâlâ sürdüğünü ilan etmekteydi. "NEP eshche ne zakonchen," Pravda, 21 Mart 1931, s. 1.

27. Önderlerin karikatürleri Prozhektor ve Ogonek, dergilerinde sürekli çıkıyordu. Boris Efimov, Karikatury (Moscow, 1924), s. 153. Stalin'in 1929'daki zaferiyle, böyle "dostça karikatürler"e artık izin verilmez oldu. Bkz. M.I Ul'ianova —sekretar' Pravdy, s. 199-201.

28. Ezopça tartışmasına açıkça değinmeler için, bkz. Leont'ev Ekonomicheskaia teoriia, s. 52; "Ob oshibkakh i uklone tov. Bukharina," Pravda, 24 Ağustos 1929), s. 1; ve KPSS v rezoliutsiikh, c. II. s. 563. Önderler, tartışma açığa çıkmadan önce 20'lerin başlarında "simgeler" aracılığıyla bir tartışma yürütmüşlerdi elbette.Bkz. Buharin'in itirafı. XIV s"ezd, s. 133.

29. Varosilov'un işaret ettiği gibi. Aktaran Vaganov, Pravyi uklon, s. Tabandaki üyeler 1928'in ortasındaki mücadeleyi nasıl algıladıklarının örnekleri için, bkz. Informatsionnaia spravka, 21 Temmuz 1928 (T2021)'daki raporlar.

30. Shestnadtsataia konferentsiia, s. 523.

31. 107. Madde 1926'da kabul edilmiş ama önceden kullanılmamıştı. G. Koniukhov, KPSS v bor'be s khlevnym zatrudneniiami v strane (1928-1929) (Moskova, 1960) Rikov ile Josef Varcikis'in açıklamaları ilk kararın ittifakla alındığını, sağ'ın sonuçları önceden göremediğini düşündürmektedir. Bkz. Rikov'un Temmuz 1928 plenumunda söyledikleri (T1835) ve Vaganov, Pravyi uklon, s. 149.

32. Lewin, Russian Peasants, Bölüm x; Koniukhov, KPSS v bor'be, s. 119; ve V.P. Danilov, "K. kharakteristike obshchestvenno-politicheskoi obstanovki v sovetskoi derevne nakanune kollektivizatsii" Istoricheskie zapiski, no. 79 (1966), s. 42.Stalin'in kampanyadaki özel rolü daha sonra "Stalin'in tasarladığı dev stratejik plan'ın başlangıcı olarak alkışlanmıştı. Bogushevskii, "kanun piatiletki," s. 463.

33. Stalin'in yerel yetkililere doğrudan söylediklerinin bir örneği için bkz. Works, c. XI, 3-11, 18. Ayrıca Lewin, Russian Peasants,s. 217; ve "Pervye itogi khlebozago toviteľnoi kampanii iz zadachi partii," Pravda, 15 Şubat 1928, s. 1, 6 Ocak tarihli direktif tartışılmaktadır.

34. Koniukhov, KPSS v bor'be,s. 119; L. Kaganovich, Tseli i zadachi politicheskikh otdelov MTS i sovkhozov (Moskova, 1933) s. 13. Anlaşılan yer alacak en sağcı kişi Uglanov'du, o da kısa süre kalabildi. V. Molotov, "Na dva fronta," Bol'shevik, No. 2 (Ocak 31), 1930, s. 21.

35. Stalin'n Sibirya'da söylediklerinden parçalar yirmi yıl sonra onun Works, c. XI, s. 3-11'de yayımlanmıştı; yolculuk notları için bkz. s. 389-90. ayrıca bkz. N.I. Nemakov, Kommunisticheskaia partiia—organizator massovogo kolkhoznogo dvizheniia (1929-1931 gg.) (Moskova, 1966), s. 25.

36. Politbüro toplantısı için, bkz. Daniels, Conscience, s. 325. Daha 31 Ocak'ta Uglanov, Stalin'in aşırı uygulamalara bulaştığını ima etmişti. 4 Şubat 1928, s. 2 ve krş A. I Rykov, Khoziaistvennoe polozhenie SSSR (Moskova-Leningrad, 1928) ve Bukharin, Uroki khlebozagotovok, s. 5-41, ile Stalin'in Works, c. XI, s. 3-11, 52-3'de söyledikleri.

37. Lewin, Russian Peasants, s. 231; Stalin, Works. c. XI, s. 12-22. 15 Şubat 1928 tarihli Pravda'daki keskin kulak karşıtı başmakale bile "aşırılıklar"ı mahkum ediyordu.

38. Carr ve Davies, Planned Economy c. I, s. 58. Smirnov'un yerini alan N. A.

Kubiak, çok geçmeden Stalin'le özel çiftçiliğin geleceği konusunda çatışmıştı. Stalin, Works, c. XI, s. 278.

39. Danilov,"K kharakteristike...," s. 42; Shestnadtsataia konferentsiia, s. 387.

40. Politbüro genellikle haftada bir gün, Perşembe günleri beş saat toplantı yapardı. İvanov ve Shmelev, Leninizm i idcino-politicheskii pazgrom trotkizma, s. 362. "Diğer altı gün" diyordu bir komünist, Stalin "aygıt aracılığıyla partinin denetimini elinde tutar. Reswick, I Dreamt Revolution, s. 58.

41. Koybişev, aktaran V. I Kuzmin, Istoricheskii opyt sovetskoi industrializatsii (Moskova, 1969), s. 40. Uglanov için, bkz. Ocherki istorii moskovskoi organizatsii, s. 445. Diğer Moskovalı önderler de aynı şekilde konuştular. Bkz. Gaisinskii, Bor'ba s uklonami, s. 187-8.

42. Bukharin, "Leninizm i problema kul'turnoi revoliutsii," Pravda, 27 Ocak 1928,s. 5-6; V. Astrov, "Lenin-khranitel' ortodoksii," Pravda, 21 Ocak 1928, s. 2.

43. Moskova olayı için, bkz. Stalin, Works, c. XI, s. 247; ve Ocherki istorii moskovskoi organizatsii, s. 445. Enstitü olayının yanlış izlenimler veren bir anlatımı V. Zeimal' ve P. Poslelov,"Iacheika IKP v bor'be za general'nuiu liniiu partii," Pravda 1 Aralık 1931, s. 3'te çıkmıştı. Buharin, Şubat'ta, Lominadze ile Heinz Neumann'ın kışkırttığı Stalin'in emirleriyle yaptıklarına inananlar da vardı. Aralık 1927'deki erken ve başarısız kanton ayaklanmasını komploculuk olarak değerlendirerek sert biçimde eleştirmişti. Bkz. VI kongress Kominterna, c. IV, s. 319-24. Tomski'nin Batı politikalarına meydan okuma 17 Mart'ta açılan Dördüncü Profintern kongresi'nde geldi. Bkz. Trotsky, "Dorogoi drug," Haziran 1928 (T 1588); ve XVI s"ezd, c. II, s. 781-7, 1167.

44. Rikov'un önerisi için bkz. Veganov, Pravyi uklon, s. 113-14; ve Istoriia kommunisticheskoi partii sovetskogo soiuza, c. IV, Kitap I (Moskova, 1970), s. 551. Söylentiler Rikov ile Stalin arasındaki mücadeye ilişkindi artık. Sotsialisticheskii vestnik, 21 Mart 1928, s. 14.

45. Ogonek, 6 Mayıs 1928, sayfa numarası konmamış; Pravda, 13 Mayıs, 1928, s. 7.

46. Stalin'in Şahti olayından yararlanışı için, bkz. Works, c. XI, s. 57-67, ve c. XII, s. 11-20; Avtorkhanov, Stalin, s. 28-30; Sotsialisticheskii vestnik, 18 Mayıs, 1928, s. 12; ve Reswick, I Dreamt Revolution, s. 246.

47. Biri Kuybişev'di. Bkz. Kuibysheva V. V. Kuibysev s. 290-1; Carr ve Davies, Planned Economy, c. I, s. 585-6. Stalin'in ünü için bkz. Iu. N. Flakserman, Gleb Maksimilianovic Krzhizhanovisky (Moskova, 1964), s. 171-2.

48. Vaganov, Pravyi uklon, s. 102; XVI s"ezd, c. I, s. 568.

49. Örneğin bkz. Bukharin Uroki khlevbozagotovok, s. 42-53; Rykov, Khoziaistvennoe polzhenie SSSR, s. 40-51; ve E. F. Tsetlin, "Po bolomu bolotu," Pravda, 27 Mart 1928, s. 3.

50. Bogushevskii, "kanun piatiletki," s. 499-500.

51. A.g.y, s. 507; Stalin, Works, c. XI, s. 31-42, 102-3, 133-44; ve KPSS v rezoliutsiiakh (8. basım) c. IV (Moskova, 1970), s. 94-8.

52. Örneğin bkz. Astrov, Uglanov ve Slepkov'un Pravda, 20 Nisan 1928, s. 3; 26 Nisan 1928, s.2; ve 17 Haziran 1928, s. 3'de söyledikleri; "Tezisy tov. O Slepkova o samokritike," Komsomol'skaia pravda, 19 Nisan 1929, s. 2.

53. KPSS v rezoliutsiiakh, c. II, s. 492-510; Lewin, Russian Peasant, s. 296-7. Plenumdaki konuşmaların belirgin biçimde farklı olduğunun kanıtları için bkz. Vaganov, Pravyi uklon, s, 125,139-40.

54. Trotsky, "Dorogoi drug," Haziran 1928 (T1588). Trotsky'nin raporu, Vaga-

nov, Pravyi uklon, p. 102'de doğrulanır görünmektedir.Bol'shevik, No 21 (Kasım 15), 1930, s. 35; ve Stalin, Works, c. XIII, s. 14.

55. Works, c. XI, s.30-68. Aynı sıralarda Stalin, toprak yasasını özel çiftçiliğin zararına olarak değiştirmeyi denemiş ama başaramamıştı. Schapiro, Communist Party, s. 363.

56. Uroki khlebozagotovok, s. 32-3. Buharin'in Stalin'e ve onun çevresindeki insanlara ilişkin söyledikleri sonradan Astrov tarafından 3 Temmuz 1929, s. 3'de doğrulandı.

57. Carr ve Davies, Planned Economy, c. I, s. 63-6. Ayrıca bkz. Koniukhov, KPSS v bor'be, s. 129.

58. Bu, Buharin'in Nisan plenumundaki raporunun (Uroki khlebozagotovok) merkezi temasıydı ve o yıl boyunca yinelemişti. Örneğin bkz: "Zametki ekonomista"; ve Vaganov, Pravyi uklon, s. 139-40.

59. Örneğin bkz. Stalin, Works, c. XI, s. 85-101, 105-20; ve Stalin'in Buharincilerle ilk ayrılıklarına ilişkin sonradan söyledikleri Works, c. XII, s. 11-20.

60. A.g.y.; Bogushevskii, "Kanun piatiletki," s. 479. Ayrıca bkz. Stalinist düşünüş tarzına Buharinci saldırılar, aşağıda, not 66.

61. Bkz. Bölüm 7, not 173; Bogushevskii, "Kanun piatiletki," s. 476-82; ve Carr ve Davies, Planned Economy, c. I, s. 876-9.

62. Tomskii, V s"ezd vsesoiuznoi kommunisticheskoi partii (b). 26 ianvaria-10 fevralia 1934 g.: stenograficheskii otchet (Moskova, 1934), s. 249.

63. Örneğin bkz. Bukharin, Uroki khlebozagotovok, s. 29-31; V. Astrov "K tekushchemu momentu," Pravda, 1 Temmuz 1928, s. 2; ve Kristman'ın makalesine yayın yönetmeninin notu, 7 Temmuz 1928, s. 2.

64. Buharin'in Politbüro'ya notları ve Stalin'e Mayıs-Haziran 1928 tarihli bir mektubundan, aktaran Vaganov, Pravyi uklon, s. 112, 140.

65. VIII Vsesoiuzny s"ezd VLKSM, s. 13-14, 21-6, 30; ve Pravda, 27 Mayıs 1928, s. 2.

66. D. Maretskii, "Fal'shivaia nota," Pravda, 30 Haziran 1928, s.2; Astrov Pravda, 1 Temmuz 1928, s. 2 ve 3 Temmuz, s. 3.

67. Örneğin, Mayıs'da yapılan Sekizinci Komsomol Kongresi'ndeki konuşmaları karşılaştırın. VIII vsesoiuzny s"ezd VLKSM, s. 13-16, 18-41; ve Stalin, Works, c. XI, s.70-82.

68. Stalin'in konuşmasının bir parçası Works, c. XI, s. 85-101'dedir. İlk elden bir anlatım için bkz. Avtorkhanov, Stalin, Bölüm I, Ayrıca bkz. Daniels, Conscience, s. 328. Programatik önemi, Stalin'in eşine rastlanmadık bir örnekle, partinin tarım konusundaki resmi formülünü tersyüz edişiydi. Gelenek olduğu üzre kolektif ve devlet çiftliklerinin kurulmasından önce özel çiftçiliğin iyileştirilmesi yerine bunu en alt sıraya indirmişti. Politik baskılar sonucu sonradan baştaki formüle çark etti; ama Nisan 1929'da Buharin'e karşı zafer kazandıktan sonra, emri yine tersine çevirdi. Nihayet 27 Aralık 1929'da ikili formülü bütünüyle terk ederek, biricik "çıkış yolu"nun kolektifleştirme olduğunu açıkladı. Works,c. XI, s. 217-18, 272, ve c. XII, s. 62, 151-2.

69. Vaganov, Pravyi uklon, s. 112, 140-1, 144-5; Buharin-Kamenev memorandumu (T1897); Stalin, Works, c. XI, s. 334; ve Istituto Giangiacomo Feltrinelli, Annali.Anno Ottavo (Milano, 1966), s. 902.

70. Bu olaylar için, bkz. Vaganov, Pravyi uklon, s. 141-2,144-5; Stalin, Works, c. XI, s. 121-32; ve Buharin-Kamenev memorandumu (T1897).

71. Der. Xenia Joukoff Eudin ve Robert M. Slusser, Soviet Foreign Policy 1928-

1934: Document and Materials (2 cilt; University Park ve Londra, 1966-7), c. I. s. 175.

72. Uglanov yönetimi sağcı eylemleri 1928'de erken başlatmış gibi görünmektedir. Bkz. Penkov'un tanıklığı XVI, s"ezd, c. I, s. 644-6; Moskovskie bol'sheviki v bor'be s pravym i "levym" opportunizmom, 1921-1929 gg. (Moskova, 1969), s. 244-58; Vaganov, Pravyi uklon, s. 153-6; ve Trotsky, "Dorogoi tovarishch," Eylül 1928 (T2442).

73. Sendikacı Kozelev, aktaran G. K. Ordzhonikidze, Stat'i rechi, c. II (Moskova, 1957), s. 245. Ayrıca bkz. "Zaiavlenie V. Kozeleva," Pravda, 6 Temmuz 1930, s. 4; Komsomol'skaia pravda, 19 Nisan 1929, s. 2; XVI s"ezd, c.II, s. 1134-5; Pravda, 1 Aralık 1931, s. 3; ve Trotsky, "Dorogoi drug" Haziran 1928 (T1588).

74. Bkz. yukarıda, not 72. Buharin'in dış temaşa delegeleriyle destek görüşmeleri yaptığı Case of the Anti- Soviet Bloc, s. 118, 128'deki tuhaf tanıklıktan hellidir.

75. Trotsky, "Dorogoi drug," Haziran 1928, (1588); Stetski ve Petrovski için bkz. Ocherki istorii leningradskoi organizatsii, c. II, s. 316.

76. Buharin-Kamenev memorandumu (T1897); Kozelev, Pravda, 6 Temmuz 1930, s. 4; Uglanov XVI s"ezd, c. II, s. 1299; ve Gaisinskii, Bor'ba s uklonami, s. 198. Uglanov şöyle demişti: "Stalin partinin boğazına çökmüş, biz onu oradan atmak zorundayız." Aktaran Daniels, Conscience, s. 333.

77. Buharin-Kamenev memorandumu (T1897).

78. Sağ'ın köylü yanlısı Kamenev'e güvenmesi anlaşılabilir bir durumdur. Askeri şef Voroşilov, uzun zamandır Stalin'in ahbabıydı; ama ezici çoğunlukla köylülerin oluşturduğu Kızıl Ordu'da Stalin'in kırsal politikalarının etkisinden korkuyordu. Kuybişev ve Rudzutok'a gelince, Buharin'in Politbüro'daki "semtemviratı"e değinmesi, her nedense o günlerde oylamalara ya düzenli gelmediklerini, ya da oy kullanmamayı tercih ettiklerini düşündürmektedir. Bkz. agy. Voroşilov ve Kalinin için ayrıca bkz. Carr ve Davies, Planned Economy, c. I, s. 57; Sotsialisticheskii vestnik, 10 Ekim 1929, s. 14; ve Istituto Giangiacomo Feltrinelli, Annali, s. 903.

79. Buharin Temmuz'da "Örgütlenme Bürosu bizimdir" diyordu. Bularin-Kamenev memorandumu (T1897). Bunu Vaganov da doğrular. Pravyi uklon, s. 144. Sekreteryanın tüm üyeleri Stalin, Molotov, Kosior,Uglanov ve Aleksandr Smimov'du. Son ikisi sağ'ı destekliyordu.

80. Buharin'in yola çıkarken arkasında olan yaklaşık 15 aylık sağlam blokta Moskova ve sendika delegeleri, Politbüro üçlüsü, artı Stetski Osinski ve Sokolnikov vardı. bu sayıya kısa süre sonra Stalin'in tarafına geçen Voroşilov ve Kalinin ile, sonradan sağ'ı destekleyen Krupskaya ve Kuhiak dahil değildir. Merkez Komitesi oylaması yayımlanmamıştı.

81. Vaganov, Pravyi uklon, s. 144.

82. Buharin-Kamenev memorandumu (T1897). Ek olarak Buharin, Temmuz plenumunda (T1901) Yagoda'nın ona, normal kanallardan elde edemediği köylü ayaklanmalarıyla ilgili verileri sağladığını ortaya koymuştu. Ayrıca bkz. Menjizinski'nin plenumda (T1901) söyledikleri ve Buharin ile Yagoda'nın Case of the Anti-Soviet Bloc, s. 385-6, 568, 692'daki tanıklıkları. Sivil karışıklıklarla endişe ediyorlardı. Sağ'la kişisel dostluklar da rol oynamış olabilir. Bkz. Simon Wolin ve Robert M. Slusser The Soviet Secret Police (New York, 1957), s. 43-6. Trilisser 1929'da OGPU'dan uzaklaştırılırken (Isvestiia, 30 Ekim 1929, s. 4) Yagoda Stalin'in polis şefi olarak hizmet etmeye devam etti, sonra 1938'de Buharin'le Rikov'u da yargılayıp mahvedecekti.

83. Vaganov, Pravyi uklon, s. 144; Sotsialisticheskii vetnik (Temmuz-Ağustos 1962), s. 119.

84. Oy kullanmayan sekiz Politbüro üyesinden yalnızca Uglanov sağ'ı destekliyordu.

85. Örneğin bkz. Avtorkhanov, Stalin, s. 48, 54; ve Penkov'un iki "Moskova Komitesi"ne —Uglanov'un resmi komitesi -ve Stalin'e sadık bir başka komite- değinmesi, XVI s"ezd, c. I, s. 646. Ayrıca Lewin, Russian Peasants, s. 278.

86. Örneğin Yagoda'nın gözünde, "sağ'ın iktidara güreştiği açıktı." Case of the Anti-Soviet Bloc, s. 692. 1928'in yaz aylarının başlarında Trotsky'nin izlenimi de bu yöndeydi. Deutscher, Prophet Unarmed, s. 412, 428.

87. Deutscher, Prophet Unarmed, s. 428. Karar metinleri için, bkz. KPSS rezoliutsiiakh, c.II, s.511-24.

88. Tutanakların stenoyla tutulmuş bir kısmı Trotsky Arşivi'ndedir, T1832-6, 1g00-1. Tamamlayıcı materyal de Trotsky'nin "Dorogoi tovarishch," Eylül 1928 (T2442)'de bulunur. Yayımlanan yalnızca Stalin'in konuşmaları oldu. Works, c. XI, s. 147-205.

89. Buharin-Kamenev memorandumu (T1897).

90. Agy. Sonradan Stalin'i destekleyenler kırdaki durumdan kaygı duyuyorlardı. Örneğin bkz. Andreyev ile iki Ukrayna'lı Kosior ve Çubar'ın söyledikleri. (T1835, F. 2442). Voroşilov, Buharin'in konuşmasını yarıda kesip sorularla zor duruma düşürerek bağlılığını kanıtlamıştı. (T1901).

91. Rikov'a göre (T1835). Molotov (T1833) Buharinci basının olaganüstü önlemlere yönelik saldırılarına karşı çıkıyordu. Bkz. Yukarda, not 66 ve Kritsman'ın makalesine eklenmiş yayın yönetmeninin notu Pravda, 7 Temmuz 1929, s.2.

92. Buharin'in konuşması (T1901).

93. Stalin, Works, c. XI, s. 165-205; Buharin-Kamenev memorandumu (T1897).

94. Buharin-Kamenev memorandumu (T1897).

95. Agy. Buharin'in yanında bulunan Sokolnikov, toplantıyı, Stalin'in plenuma "özgü" konuşmasını yaptığı gün olan 9 Temmuz'da düzenlemişti. Buharin ile sekreteri Tseitlin, (sol kampla gayri-resmi ilişkileri bulunan) daha sonra Kamenev'in notlarının yanıltıcı ve tek yanlı olduğunda ısrar etmişlerdi. Ama notların aslında gerçek olduklarını da reddetmiyorlardı. Istituto Giangiacomo Feltrinelli, Annali, s. 889, 893-4, 897-8.

96. Sonraki toplantıları için, bkz. "Vnutri pravo-tsentristskogo bloka," Biulleten' oppozitsii, No. 1-2, 1929, s. 15-17.

97. Bkz. yukarıda not 43. Yürütme Komitesi'nin plenum toplantısı "sınıfa karşı sınıf" politikası izleneceğini açıklamış, Britanya ile Fransız partilerinin de sola dönmesini emretmiş ancak aşırıya kaçmamaları konusunda uyarıda bulunmuştu. Bkz. Buharin'in konuşması. "The Opposition in the C.P.S.U. and in the Comintern," Inprecor, c. VIII (1928), s. 213-18. Profintern kongresinin çelişkili ve belirsiz kararları için bkz. Rezoliutsii i postanovleniia IV kongressa Profinterna (Moskova, 1928).

98. Buharin-Kamenev memorandumu (T1897).

99. Stalin'le destekleyicileri yeni çizgiyi ilkin Aralık 1927'de ima etmişlerdi. Komintern kongresinden onu ve kongre sırasında yaptıkları gizli toplantılarda geliştirdiler. Bkz. Stalin'in daha sonraki anlatımı, Works, c. XII, s. 21-9; ve O. V. Kuusinen, "Novyi period i povorot v politike Kominterna (pod rukovodstvom tov. Stalina)," Kommunisticheskii internatsional, No. 2. (Ocak 24), 1930, s. 3-19.

100. E. Gol'denberg, "Germanskaia problema," Bol'shevik, No. 5 (Mart 15), 1928, s. 35. Yazar tanınmış bir Buharinciydi. Yayıncının notu, onun makalesinin tartışmalı konulara el attığını göstermekteydi.

101. Bu bağlamda Buharin'in görüşleri değişmemişti, Yaptığı uzlaşmalara karşın, görüşlerini. Altıncı Komintern Kongresi'nde yineledi. En önemli konuşmaları için bkz. VI kongress Kominterna, c. I, s. 26-64, 587-615; c. III, s. 7-32, 122-55.

102. Works, c. VI, s. 294. Sosyal faşizm kavramının kökenleri ve tarihi için, bkz

Theodore Draper, "The Ghost of Social-Fascism," Commentary. (Şubat 1969), s. 29-42. Draper'a göre, Zinovyev fikri önce ortaya atmış, sonra 1924'te vazgeçmişti. Stalin daha sonra bu fikri kendine mal etti.

103. Komintern kongresindeki konuşmaları, gizli toplantılarda hareketli bir tartışmanın yürütüldüğünü gösterir. Bkz. VI kongress Kominterna, c. III, s. 30-1, 137-8, 143-5, ve c. V, s. 130.

104. Agy. c. III, s. 144-5. Aynı şekilde Aralık 1927'de sola dönüşün "birleşik cephe önerisinde bulunmayı ve farklı durumlarda gerici bir aday kazanabileceği zaman sosyalist adaylara oy vermeyi dışlamadığı"nda ısrar etmişti. XV s"ezd, c. I, s. 656. İki önde gelen genç Buharincinin 1928'de yayımladıkları sosyal-demokrasiyle ilgili önemli incelemeleri de aynı derecede dikkat çekiciydi. Konuya politik açıdan düşmanca yaklaştığı halde, kitap sosyal faşizm kavramına yakın hiçbir şey içermiyordu. Bkz. Astrov e Slepkov, Sotsial-demokratiia i revoliutsiia.

105. Bu olaylar için bkz. Stalin, Works, c. XIII, s. 21-2; Draper, American Communism and Soviet Russia, Bölüm xiv; Istituto Giangiacomo Feltrinelle, Annali, s. 900; Revolutionary Age, 1 Kasım 1929 s. 15; ve KPSS v rezoliutsiiakh, c. II, s. 558-9.

106. Draper, American Communism and Soviet Russia, Bölüm xi-xiv; Paolo Spriano, Storia del Partito communista italiano, c. II (Torino, 1969), s. 175. Alman partisinin resmi önderi Stalinist Ernst Thälmann olduğu halde, Merkez Komitesi'nin "ezici çoğunluğu" Buharin'in konumuna yakındı. Bkz. XVI s"ezd, c. II,s. 779. Bir başka örnek için, bkz. L.J. Macfarlane, The British Communist Party (Londra, 1966), Bölüm ix-x.

107. Anahtar önem taşıyan kararlar ve program için, bkz. VI kongress Kominterna, c.II, s.7-161, 192-3 ve özellikle "üçüncü dönem", faşizm ve sosyal demokrasi, sendikal taktikler ve "sağ sapma"yla ilgili bölümler. Perde gerisindeki uzlaşmalara yapılan göndermeler için, bkz.Istituto Giangiacomo Feltrinelli, Annali, s. 495; ve dolaylı olarak Popov, Outline History, c.II,s. 366.

108. Örneğin bkz. Bertram D. Wolfe, Revolutionary Age., 15 Kasım 1929, s. 3-4 ve The Crisis in the Communist Party, USA.: Statement of Principles of the Communist Party (Majority Group) (New York, 1930).

109. Humbert-Droz, De Lénine à Staline, s. 348-9. Humbert-Droz'a göre (s. 340), Buharin kongreden sonra Komintern bürolarına bir daha dönmedi.

110. Daniels, Conscience, s. 336-7. Buharin'in sözleri ve uygun görülen karar için, bkz. VI kongress Kominterna, c.I, s. 58-60, 610-14, ve c. II, s. 80.

111. Bkz., yukarıda, Bölüm VIII, not 4.

112. Daniels, Documentary History, c. I, s. 309-13.

113. Works, c. XI, s. 256-8.

114. "Zametki ekonomista (k nachalu novogo khoziaistvennogo goda)," Pravda, 30 Eylül 1928, s. 2-3.

115. Vaganov, Pravyi uklon, s. 161-3, 174-5.

116. Örneğin bkz. Khavin, U rulia industrii, s. 65; Ocherki istorii kommunisticheskoi partii Turkmenistana (2. basım; Aşhabad 1965), s. 361-3; I. V. Stalin, Sochineniia, c. XI (Moskova, 1949), s. 220; ve Carr ve Davies, Planned Economy, c. I, s. 554. Stalin'in Tomski'yi görevden almayı istediği söylentileri zaten yayılmaktaydı. Bkz. Kozelev'in Pravda 6 Temuz 1930, s. 4'deki sözleri.

117. Vagonov, Pravyi uklon, s. 153-73'deki tek yanlı anlatımlardan açıkça görüldüğü gibi; s. 258-98.

118. Trotsky, "Dorogoi tovarishch," Eylül 1928 (T2442); Avtorkhanov, Stalin, Bölüm iv-vi. Komintern'deki gelişmeler için bkz. Pravda, 22 Kasım 1929 s. 3; Jules Humbert-Droz, "L'oeil de Moscou" à Paris (Paris, 1964), s. 256-9; ve Vaganov, Pravyi

uklon, s. 197-8.

119. Istituto Giangiacomo Feltrinelli, Annali, s. 898.

120. Vaganov, Pravyi uklon, s. 143-4; ayrıca Trotsky, "Dorogoi tovarishch" Eylül 1928 (T2442). Bolshevik'in yeni yayın yönetmenleri 15 Ağustos 1928 tarihli sayısında açıklanmıştı. Söylenenlere bakılırsa Buharin 23 Eylül'de bile etkide bulunabilmek ya da bir Pravda makalesi kaleme alabilmekle birlikte (bkz. Tetiushev, s. 10), asıl yayın yönetmenleri Yaroslavski, Maksimilian Savelev ve Garald Krumin idi.

121. Örneğin bkz. Temmuz plenumu üzerine Pravda, 13 ve 14 Temmuz 1928, s. 1'de çıkan ve Buharin'in yazdığı iddia edilen başyazılar. Tetiushev, s. 10.

122. Sağ'a karşı açık kampanya 15 ve 18 Eylül 1928 tarihli s. 1, Pravda başyazılarında başlatılmıştı. Buharin'e yönelik üstü kapalı saldırı için, bkz. onun Istituto Giangiacomo Feltrinelli, Annali, s. 899, 901'deki sözleri; ve Vaganov, Pravyi uklon, s. 175.

123. Örneğin bkz. Mandelshtam Pravda, 11 Ağustos 1928, s. 5'de; Uglanov, Pravda, 21 Eylül 1928, s. 3-4'de; ve Riutin'in Stalin'e yönelik üstü kapalı eleştirisi, "Rukovodiashchie kadry VKP (b)," Bol'shevik, No. 15. (15 Ağustos) 1928, s. 18-29.

124. Biulleten' oppozitsii, No. 1-2, 1929, s. 15.

125. Bu olaylar için, bkz. Daniels, Conscience, s. 337-44; Mokovskie bol'sheviki v bor'be, s. 279-98. Vaganov, Pravyi uklon, s. 160-73; Stalin, Works, c. XI, s. 231-48.

126. Pravda, 28 Kasım 1928, s. 3; L. Kozlova, Moskovskie kommunisty v bor'be za pobedu kolkhoznogo stroia (Moskova, 1960), s. 46-7. Moroz ile Mandelshtam 19 Ekim'de görevden alınınca, Uglanov Büro'daki çoğunluğu ve Moskova Kontrol Komisyonu ile Asilprov Şubesi'ndeki denetimi kaybetmişti. Pravda, 20 Ekim, 1928, s. 4.

127. S. Krylov ve A. Zykov, O pravoi opasnosti (2. basım; Moskova-Leningrad, 1929), s. 53-4, 159-61 der. E. Levi, Bol'sheviki Moskvy 1905 (Moskova-Leningrad, 1925), s. 16-17.

128. Iu. V. Voskresenskii, Kommunisty vo glave politicheskogo i trudovogo pod"ema (1926-1929 gg.) (Tula, 1958), s. 26; ve bir örnek için Ocherki istorii kommunistichskoi partii Turkmenistana, s. 362.

129. Biulleten' oppozitsii, No. 1-2, 1929, s. 15-16. Geri dönüşünün yaklaşık günü 10 Kasım 1928 tarihli Pravda'daki bir konuşmada gösterilir. s. 3; ve Istituto Giangiacomo Feltrinelli, Annali, s. 542.

130. Bu olaylar için, bkz. Biulleten' oppozitsii, No. 1-2, 1929, s. 15-16; Vaganov, Pravyi uklon, s. 115, 176-8; KPSS v rezoliutsiiakh, c. II, s. 566; ve Istituto Giangiacomo Feltrinelli, Annali, s. 542. Buharin başka şeylerin yanısıra iki Stalinciden Krumin'in Pravda'dan Neumann'ın Alman Partisi'nden çıkarılmasını talep ediyordu. Ayrıca bkz. Stalin, Works, c. XII, s. 27-8.

131. Kabul edilen sermaye yatırımının miktarı 1927-8'deki 1. 330 milyon rubleye karşılık 1. 650 milyon rubleydi ve üçte ikisi ağır sanayiye ayrılmıştı. Vaganov, Pravyi uklon, s. 178, Buharin, Rikov ve Tomski galiba 1927-8'inkine yakın bir miktarda ısrarlıydılar.

132. Atama 29 Kasım 1928'de, Uglanov'un Moskova Parti sekreterliğinden uzaklaştırılışından iki gün sonra yapıldı. Izvestiia, 30 Kasım 1928, s. 3. Bunun son dakikada alınmış bir karar olmasını akla getiren şey, Shmidt'in çalışma komiserliğindeki onuncu yıl "jübilesi"nin daha on iki gün önce kutlanmış olmasıydı. Isvestiia, 17 Kasım 1928, s. 2. Shmidt Ağustos'ta atandığı Rikov'un baş yardımcılarından biri görevini görünüşte o anlık elde etmişti. Izvestiia, 14-17 Ağustos 1928, s. 2.

133. Vaganov, Pravyi uklon, s. 180-8.

134. Stalin, Works, c. XI, s. 255-302; KPSS v rezoliutsiiakh, c. II, s. 525-48.

135. Vaganov, Pravyi uklon, s. 184. Rikov ile Tomski'nin ender olarak katıldıkla-

n söylenmekteydi.

136. Works, c. XI, s. 307-24.

137. The Communist International, 1919-1943; Documents, der. Jane Degras, c. III (Londra, 1965), s. 27; Draper, American Communism and Soviet Russia, Bölüm xvii. Buharin'in protestoları için, bkz. Vaganov, "Razgrom pravogo uklona," s. 75; Stalin, Works. c. XII, s. 27-8; ve Humbert-Droz, De Lénine à Staline. s. 340.

138. Iaglom, aktaran XVI s"ezd, c. II, s. 1194. Mızrakbaşı görevini Komsomol gazetesinin gördüğü dışardan saldırı için bkz. Shestnadtsataia konferentsiia, s. 783, not, 78. Tomski'nin düşüşü için, ayrıca bkz. Daniels, Conscience, s. 344-8.

139. Gaisinskii, Bor'ba s uklonami, s. 210; David E. Langsam, "Perssure Group Politics in NEP Russia: The Case of the Trade Unions" (yayımlanmamış doktora tezi. Princeton University, 1973).

140. Vos'moi s"ezd professional'nykh soiuzov SSSR (10-24 dekabria 1928 g.): polnyi stenograficheskii otchet (Moskova, 1929). Tomski'nin konuşmalarına ek olarak (s. 3-6, 24-5, 186-207), bkz. Rykov, Shmidt, Ugarov, Kozelev ve Iaglom'un söyledikleri. Ayrıca bkz. Gaisinskii, Bor'ba s uklonami, s. 203; L. Nedachin, "Apolitichnost' v profrabote nedopustim," Pravda, 12 Aralık 1928, s. 4; ve XVI s"ezd, c. II, s. 1134.

141. Daniels, Conscience, s. 347-8; Gaisinskii, Bor'ba s uklonami, s. 175-6; Vaganov, "Razgrom pravogo uklona," s. 71; Pravda, 6 Temmuz 1930, s. 4; ve Vaganov, Pravyi uklon,'s. 193.

142. XVI s"ezd, c. I, s. 122.

143. Popov, Outline History, c. II, s. 377; KPSS v rezoliutsiiakh, c. II, s. 557-8.

144. Buharin-Kamenev memorandumu (T1897).

145. "Tekushchii moment i zadachi nashei pechati," Pravda, 2 Aralık, 1928, s. 3-4.

146. "Lenin i zadachi nauki v sotsialisticheskom stroitel'stve," Pravda, 20 Ocak, 1929, s. 2-3.

147. 24 Ocak 1929'da hem Pravda, hem de Izvestiia'da çıkmıştı. Bütün göndermeler broşür baskısınadır. Politicheskoe zaveshchanie Lenina (2. basım; Moskova 1929).

148. Postişev, aktan Vaganov, Pravyi uklon, s. 198; Leont'ev, Ekonomicheskaia teoriia pravogo uklona, s. 85. Sonraki saldırıların bir örneği için, bkz. I. Chemiak, Politicheskoe zaveschanie Lenina v izobrazhenii tov. Bukharina (Moskova, 1930).

149. Politicheskoe zaveshchanie Lenina, s. 27.

150. Deutscher, Prophet Armed, s. 469-71; Istituto Giangiacomo Feltrinelli, Annali, s. 648.

151. "O perevyborakh sovetov," Pravda, 10 Ocak 1929, s. 1; Vaganov, Pravyi uklon, s. 127-8; Carr ve Davies, Planned Economy, c.I, s. 100-5.

152. Taca'nın büyük olasılıkla Buharin'in sekreteri Tseitlin'den elde ettiği tutanakların çok parçalanmış, steno kayıtları, Istituto Giangiacomo Feltrinelli, kısaltılmış, biçimiyle yayımlanmıştı.Works, c. XI, s. 332-40. Ayrıca bkz. KPSS v rezoliutsiiakh, C.II, s. 556-65.

153. Bu olaylar için, bkz. Biulleten' oppozitsii, No. 1-2, 1929, s. 17; Istituto Giangiacomo Feltrinelli, Annali, s. 897-8; Vaganov, Pravyi uklon, s. 199-202; ve XVI s"ezd, c.I, s. 578-80. Vaganov'a göre, komisyon üyeleri Buharin, Kirov, korotkova, Rudzutak, Stalin, Molotov, Voroşilov, Ordjonikidze, ve Yaroslavskii'ydi. Son dördü hemen hemen kesinlikle güvenilir Stalinistler'di.

154. KPSS v rezoliutsiiakh, c. II, s. 560'daki alıntılardan yeniden oluşturulmuştur; Biulleten'oppozitsii, No. 1-2, 1929,s. 17; ve XVI s"ezd, c. I, s. 157, 363, 578.

155. Istituto Giangiacomo Feltrinelli, Annali, s. 899, 901'deki alıntılardan yeni-

den oluşturulmuştur; KPSS v rezoliutsiiakh, c. II, s. 562-3; ve Vaganov, Pravyi uklon, s. 115, 198.

156. Aktaran XVI s"ezd, c. I, s. 577-8.

157. Agy., s. 363'deki alıntılardan yeniden oluşturulmuştur; ve Vaganov, Pravyi uklon, s. 105, 118, 200, 202-3.

158. Aktaran Molotov, "Na dva fronta," Bol'shevik, No. 2 (Ocak 31), 1930, s. 14. ayrıca bkz. KPSS v rezoliutsiiakh, c. II, s. 558-9. Ayrıca bkz. KPSS v rezoliutsiiakh, c.II, s. 558-9.

159. KPSS v rezoliutsiiakh, c. II, s. 556-67.

160. Stalin'in onları gelecekteki Nisan plenumunda kovmaya kararlı olduğu haberleri dolaşmaktaydı. Bkz. Biulleten' oppozitsii, No. 1-2, 1929; s. 15; ve Sotsialisticheskii vestnik, 4 Mayıs, 1929, s. 3.

161. Works, c. XI, s. 340.

162. Istituto Giangiacomo Feltrinelli, Annali, s. 903. Başarısız 7 Şubat uzlaşmasının ardında böyle bir kaygı yatmış olabilir. Bkz. Ordjonikidze'nin bir yıl sonraki özür arayıcı sözleri: "Rikov, Buharin, Tomski ve Uglanov'u partinin önde gelen görevlerinde tutmak için elimizden gelen her şeyi yaptık." Bunu "Zinovyev, Kamenev ve Trotsky'yi şutladılar şimdi de Rikov, Buharin ve Tomski'yi şutlamayı planlıyorlar" diye kaygılarını ifade eden isimsiz parti üyelerine yanıt olarak söylemişti Ordjonikidze. Otchety TSK TSKK i delegatsii VKP(b) v IKKI XVI s"ezd VKP(b) (Moskova-Leningrad, 1930), s. 291.

163. Ogonek,24 Şubat 1929, sayfa numarası konmamış; Pravda, 8 Mart 1929, s. 7, ve 17 Mart 1929, s. 4; Graham, Soviet Academy of Sciences, s. 92, 95, 103.

164. Deyiş Lewin'indir. Russian Peasants, s. 325. Buharin'in "azarlandıkları"na ve "sicil infaz"a maruz bırakıldıklarına ilişkin yakınmaları için,bkz. Stalin, Works, c. XII, s. 109.

165. Rikov için bkz. Stalin,Works, c. XI, s. 337; ve Voroşilov'un XVI s"ezd, c.I, s. 516'daki sözleri. Geri adım atışı 9 Şubat tarihli karara yansımıştı ki, bu kararda Buharin ya da Tomski için söylenenlerden çok daha yumuşak bir dille eleştirilmekteydi. Stetski için bkz. Pravda, 8 Mart 1929, s. 7; ve Pravda, 17 Mart 1929, s. l'deki makalesi.

166. Biulleten' oppozitsii, No. 1-2, 1929, s. 15. Buharin Şubat ve Mart aylarında dört kez, ama her keresinde daha belirsiz bir dil kullanarak Stalin ve onun politikaları aleyhine konuşmuştu. Bkz. Pravda, 27 Şubat, 1929, s. 3; 12 Mart 1929, s. 3; 17 Mart 1929, s. 4; ve 23 Mart 1929, s. 2-3.

167. Carr ve Davies, Planned Economy, c. I, Bölüm xxxvii.

168. Shestnadtsataia konferentsiia, s. viii-ix, xiii, 794, not 135; Istoriia, KPSS, c. IV, Kitap I, s. 563; Vaganov, Pravyi uklon, s. 209-10; Stalin, Works, c. XII, s. 86-7.

169. Lenin, PSS, c. XLV, s. 346.

170. Humbert-Droz, De Lénine à Staline, s. 356, ve resimli kopya. İki haftasonra Buharin, Stalin'den açıkça söz ederek, partiye, Lenin'in partide "basit biçimde 'kumanda ederek' ya da 'idari emirler'le" değil, seçildiği ve saygı gördüğü için hakim olduğunu anımsatmıştı. Pravda, 27 Şubat 1929, s. 3.

171. Stalin, Works. XII, s. 1.

172. Buharincileri mahkum eden kararın 10 olumsuz ve 3 çekimser oyla kabul edildiği söylenmektedir. Shestnadtsataia konferentsiia, s. ix. Politbüro'daki üçlüyü ele alarak onüç muhalifin arasına Uglanov, Kotov, Kulikov, Shmidt, Leningradlı sendika önderi Ugarov ve Merkez Kontrol Komisyonu'nun Buharinci üyesi Rozit de girerdi. Krupskaya diğer dördünden biri olmuş olabilir. Krupskaya Ocak ayında, Buharin'in Lenin'in "köylü kooperatifleri üstüne" ünlü makalesinde kolektif çiftliklerin değil, piyasa birliklerinin öngörüldüğü şeklindeki yaklaşımını savunmuştu. "O"ich o kolkhoznom stroitel'stve" Pravda, 20 Ocak 1929, s. 4.

173. Stalin, Works, c. XII, s. 1-113.

174. Konuşmasından alıntılar Rikov'un daha ılımlı bir ton kullandığını düşündürmektedir. Ayrıca bkz. Avtorkhanov, Stalin, s. 128-9; ve Stalin, Works, c. XII, s. 3. Uglanov için, bkz. Bol'shevik, No. 2 (Ocak 31), 1930, s. 19.

175. Bkz. Stalin'in "kişisel nitelik suçlamaları"na ilişkin söyledikleri, Works, c. XII, s. 2.

176. Buharin'in sözleri agy. s. 83, 103'deki alıntılardan derlenmiştir; XVI s"ezd, c.I, s. 327; Shestnadtsataia konferentsiia, s. 803, not 215, 806, not. 236.; Vaganov, Pravyi uklon, s. 217; ve Bol"shevik, No. 2 Ocak 31), 1930, s. 18. Tomski'nin sözleri için bkz. Shestnadtsataia konferentsiia, s. 803, not. 215.

177. KPSS v rezoliutsiiakh, c. II, s. 549-67.

178. Ek olarak Uglanov, parti konferansının peşinden politbüro ve sekretaryadan da uzaklaştırılmıştı. Bir ay sonra, Rikov'un Tüm-Birlik Başbakanlığı'yla birlikte yürüttüğü Rus Cumhuriyeti Başbakanlığı görevini Sergey Syrtsov devralmıştı. Ama açıklamada küçük düşürücü bir şey yoktu. Yalnızca, iki görevin birlikte yürütülmesinin tek bir kişiye çok ağır geldiği söylenmekteydi. Isvetiia, 19 Mayıs 1929, s.2. Plenum'da Buharin'le Tomski'nin görevlerinden alınışlarının artık kaçınılmaz hale gelmiş istifalarını biçimselleştirmekten fazla bir anlam taşımadığı da not edilmelidir. Stalin'in plenumda kullandığı ton ve suçlamaları çok daha güçlü yapıtırımları akla getiriyordu. Nasıl iddia edilirse edilsin, ama herhalde öyle değildir konuşmasının "harfi harfine raporu" yirmi yıl sonra yayımlanmıştı. Burada Stalin'in Buharin ile Tomski'nin Politbüro'dan atılmasını isteyen "kimi yoldaşlar"la aynı fikirde olmadığı kaydedilir. Bu "yoldaşlar" kesinlikle Stalin'in kişisel destekleyicileriydi; Stalin'in konuşmasının sonuna garip biçimde eklemiş olan onaylamama sözleri anlaşılan, "çok aşırı bir önlem"e direniş karşısındaki diplomatik boyun eğişini yansıtıyordu. Works, c. XII, s. 113. ayrıca bkz. yukarıda, not 160; ve Lewin, Russian Peasants, s. 325.

179. KPSS v rezoliutsiiakh, c. II, s. 569-89; Lewin, Russian Peasants, s. 350-8. Toplumsallaşmış tarımsal üretimin payı 1927'de yüzde 2'den 1932-3'de yüzde 21, 9'a çıkacaktı. Carr ve Davies, Planned Economy, c.I, s. 253.

180. Bkz. yukarıda, not 68; ve Works, c. XII, s. 91-7.

181. Avtorkhanov, Stalin, s. 133-6.

182. Shestnadtsataia konferentsiia, s. 3, 5-24, 666.

183. Agy, s. 440.

184. Istituto Giangiacomo Feltrinelli, Annali, s. 900. Aynı şekilde bkz. Uglanov, aktaran Bol'shevik, No. 2 (Ocak, 31), 1929, s.19.

185. Stalin'in iç savaş motifi için, bkz. Works, c. XI, s. 13, 62, 72-3, 81,85, 226-7, 233; ve c. XII, s. 41. 221-2 "Tazeleşme cephesi" için, bkz. Lişenko aktaran Zhores, A. Medvedev, The Rise and Fall of T.D. Lysenko (New York, 1969), s. 17.

186. Voroshilov, XVI s"ezd, c. I, s. 513'de.

187. A. Kosarev, Komsomol v rekonstruktivnyi period (Moskova, 1931), s.58;

Kommunisticheskaia revoliutsiia, No. 22-3 (Aralık) 1929, s. 66.

188. Bkz. Robert C. Tucker, The Soviet Political Mind (gözden geçirilmiş basım; New York, 1971), s. 40-1; ve onun Stalin as Revolutionary: A Study in History and Personality (New York, 1973).

189. Stalin kuramını Temmuz 1928 plenumunda ortaya atmıştı. Works, c, XI, s. 179-80. Geliştirilmiş bir versiyon Nisan 1923'de resmen onaylanmıştı. KPSS v rezolitsiiakh, c. II, s. 552. Buharin görüşünü en eksiksiz biçimiyle Politicheskoe zaveshchanie Lenina, s. 9-10, 20-3'de yeniden ifade etmişti. Bu görüşü Rikov da paylaşıyordu. XVII s"ezd, s.209. Stalin'in haklı olarak ısrar ettiği gibi, tartışmanın "kökü"nde sınıf mücadelesi sorunu yatıyordu. Works, c. XII, s. 11-20, 30-41.

190. Bkz. Tucker'in, der. Robert C. Tucker ve Stephen F.Cohen, The Great purge Trial'a giriş yazısı. (New York, 1965), s. xv-xvi.

191. Buharin-Kamenev memorandumu (T1897).

192. Merkez Komitesi plenumu, Temmuz 1928 (T1901). Buharin "kıra komünizmin yapay biçimde aşılanması"na karşı uyarılarını sürdürüyordu. Aktaran, Z. I. Kliucheva, Ideinoe i organitsionnoe ukreplenie kommunisticheskoi partii v usloviikh bor'by za postroenie sotsializma v SSSR (Moskova, 1970), s. 256. "Kaba gerçekçilik" için bkz. Carr ve Davies, Planned Economy, c. 1, s. 323; ve Kızıl Ordu'nun zaferinin kanıtladığı gibi, Buharin'in planlamasıyla ilgili savlarının "matematiksel açıdan "doğruyken, güncelliğini yitirdiği açıklaması. Inprecor, c. IX (1929), s. 972.

193. Savaş Komünizmi açıklaması için, bkz. Pravda, 14 Temmuz, 1928, s. 1'deki imzasız başyazısı. Diğerleri yukarıda aktarılmıştır.

194. Pravda, 24 Nisan 1929, s. 1, Izvestiia, 23 Nisan 1929, s. 1; Postişev, aktaran Istoricheskii arkhiv, No. 2, 1962, s. 193; ve Pravda 4 Ekim 1929, s. 2. Kaganovic Buharincileri "Partiyi hareketsiz bırakmaya" çalışmakla suçlamışu. Merkez Komitesi Plenumu, Temmuz 1928 (T1835).

195. Temmuz 1928'de Kamenev'e belirttiği gibi. Buharin-Kamenev memorandumu (T1897).

196. Örneğin bkz. Temmuz 1928 plenumundaki konuşması (T1901); imzasız başyazısı Pravda 14 Temmuz 1928, s. 1 ve Pravda, 30 Eylül 1928, s. 2. Aslında genelde rejimin pasif karşıtlarıyla uğraşırken baskıcı olmayan yöntemlerin kullanılacağını ileri sürmüştü. Pravda, 10 Kasım 1928, s. 3.

197. Politicheskoe zaveshchanie Lenina, s. 12-16; ayrıca bkz. VI kongress Kominterna, c. III, s. 150-2. Bu noktayı daha önce Sol'a karşı belirtmişti. Bkz. Obitogakb ob'edinennogo plenuma, s. 30-1.

198. Örneğin, karşılaştırınız Works, c. XI, s. 3-11, 85-101'deki sözleri.

199. Pravda 30 Eylül 1928, s. 2-3; İmzasız başyazı, Pravda, 23 Eylül 1928, s. 1, bunu Buharin'in yazdığı iddia edilmektedir. Tetiushev, s. 10; Temmuz 1928 plenumunda söyledikleri. (T1901); Uroki khlebozagotovok, s. 12-16; ve Pravda, 27 Ocak 1928, s. 5-6.

200. Buharin'in sözleri için, bkz. Pravda, 30 Eylül 1928, s. 2-3; Vaganov, Pravyi uklon, s. 112, 115; VIII esesoiuznyi s"ezd VLKSM, s. 29-32; XVI s"ezd, c. II, s. 1015; VI kongress Kominterna, c. III, s. 27-9; ve Pravda 17 Mart 1929 s. 4. ayrıca bkz. Pravda 24 Mayıs 1928, s 1'deki başyazı. Rikov aktaran, Carr ve Davies, Planned Economy, c. I s. 215-16.

201. Bkz. Vaganov, Pravyi uklon, s. 127-8; ve Maretskii, Pravda, 30 Haziran 1928, s. 2'de.

202. Pravda, 30 Eylül 1928, s. 3. Aynı şekilde bkz. Uroki khlebozagotovok, s.

29-31; Buharin'in Temmuz 1928 plenumundaki konuşması. (T1901); Pravda, 2 Aralık 1928, s. 3; ve Pravda, 12 Mart 1929, s. 2.

203. Örneğin bkz. 1928 yazında "köle" ekonomisi doğacağına ilişkin uyarısı. Kommunisticheskii internatsional, no. 31-2, 1928, s. 35. "Çöküş" öngörülerine karşın, onun "Zametki ekonomista," Pravda, 30 eylül 1928, s. 2-3'deki yazısında "uygulamalı Tuganizm"in başarı kazanamaması olasılığı da ima edilmekteydi.

204. Rykov, V s"ezd, c. II, 870; Erlich, Soviet Industrialization Bölüm iv.

205. Sanayi politikası üstüne gözden geçirilmiş görüşlerinin ve Stalin'in görüşlerine itirazlarının en eksiksiz açımlanması "Zametki ekonomista," Pravda, 30 Eylül 1928, s. 2-3. Ayrıca bkz. Uroki khlebozagotovok, s. 37-8; ve onun Haziran 1928 plenum konuşması. (T1901); Pravda 2 Aralık 1928 s. 3-4 ve 20 Ocak 1929, s. 2-3; ve teknolojik ve örgütleyici bilimin ödülleri için "Organizovannyi kapitalizm," s. 168-99.

206. V.A. Pisarev, aktaran Pravda, 29 Ağustos 1929, s. 3.

207. Buharin'in planlama üstüne görüşlerinin en eksiksiz açımlanması. "Zametki ekonomista," Pravda 30 Eylül 1928, s. 2-3. Ayrıca bkz. Uroki khlebozagotovok, s. 7-14; Temmuz 1928 plenumundaki konuşması. (T1901); ve Kommunisticheskii internatsional, No. 31-2 (Ağustos 13), 1928, s. 32-40. "Aşırı merkezileşme"nin ve "çok aşırı gitme"nin tehlikeleri için, ayrıca bkz. Inprecor, c. VIII (1928), s. 1272; Pravda, 20 Ocak, 1929, s. 2-3; ve "Organizovannyi kapitalizm" s. 182-99.

208. Pravda, 30 Eylül 1928, s. 2-3. Aynı şekilde bkz. Pravda, 10 Kasım 1928, s. 3 ve Pravda 2 Aralık 1928, s. 3-4. Rikov için, bkz. Vaganov, Pravyi uklon, s. 98, 215. 30 Ocak 1929 tarihli politbüro açıklamasında Buharin şu uyarıda bulunuyordu. "En devasa kaynakları sanayileşmeye ayırabiliriz, ama güzel bir gün, yaşamsal önemi olan bir noktada kısıntı yapmanın, azaltmanın, kapatmanın vb. zorunlu olduğunu hayretle göreceğiz." Aktaran Vaganov, Pravyi uklon, s. 118.

209. Pravda 30 Eylül 1928, s. 2-3; "Organizovannyi kapitalizm" s. 184, 197. ayrıca bkz. Pravda, 27 Mayıs 1928, s. 2.

210. Pravda, 30 Eylül 1928, s. 2. Buharin'in Ezop dilinde suçlaması "Trotskyist tipteki süper-sanayiciler"e yönelikti.

211. Örneğin bkz. P. Miliukov, Ocherki po istorii russkoi kul'tury, Kısım I, (5. basımı); St. Petersburg, 1904), s. 141-3; G. V. Plekhanov, Istoriia russkoi obshchestvennoi mysli, c. I (2. basım; Moskova-Leningrad, 1925), s. 51-5; ve A. L. Sidorov,"V. I. Lenin o russkom voenno-feodal'nom imperializme," Istoriia SSSR, No. (3 Mayıs-Haziran 1961), s. 47-70.

212. Bu deyişler genç Buharincilere atfedilir. 21 Kasım 1929, s. 3. Bir başka alıntıda şöyle denir: "Köylülüğün askeri feodal sömürüsüne bakarsak SSCB'ye Altın Sürü diye yerli bir isim takılabilir," bununla Rusya'daki Moğol hükümranlığına gönderme yapılmaktadır. Ark. Abramov, O pravoi oppozitsii v partii (Moskova, 1929), 114-15.

213. Suçlama öfke doğurmuştu. Hemen verilen Stalinist yanıt için bkz. Stalin, Works, c. XII, s. 52-9; P. Boiarskii,"Legenda o 'voenno-feodal'noi eksploatatsii krest'ianstvg' " Sputnik kommunista, No. (8 Nisan 1929), s. 8-16; ve Kaganoviç Komsomol'skaia pravda, 28 Kasım 1929, s. 2. Resmi Sovyet literatüründe Buharin'e karşı hâlâ kullanılmaktadır.

214. Örneğin bkz. Pravda, Pravda, 2 Aralık 1928, s. 3-4'deki çağrısı.

215. Bkz. Buharin'in imzasız başyazısı, Pravda, 14 Temmuz 1928, s. 1; Astrov'un tahıl toplama süreciyle ilgili anlatımı. Pravda, 3 Temmuz 1928, s. 3; ve Stalin, Sochineniia, c. XII (Moskova, 1949) s. 61.

216. Pravda, 2 Aralık 1928, s. 3-4; Pravda, 12 Haziran 1929, s. 3.

217. Buharin-Kamenev memorandumu (T1897); Pravda, 2 Aralık 1928, s.3.

218. Politicheskoe zaveshchanie Lenina, s. 27; "Organizovannyi kapitalizm," s. 191; Pravda, 12 Haziran 1929, s. 3. Ayrıca bkz. Pravda, 30 Eylül 1928, s. 3.

219. Stalinistler partideki sağ'ı "kulak ajanları" olarak damgalamayı adet edinmişlerdi. Ama daha kesin anlarda, Buharinciler'in köylülüğü kastederek ülkenin "küçük burjuva unsurlan"nı temsil ettikleri söylenmekteydi. Örneğin bkz. Varcikis, XVI, s"ezd, c. I, s. 244-5; ve aynı şekilde Partiinoe stroitel'stvo, No. 2 (Aralık 1929), s. 3. Buharinciler ve savaşçı olmayanların yargılan için, bkz. aşağıda not 228 ve 225.

220. Örneğin bkz. Kommunisticheskaia revoliutsiia, No. 18 (Eylül 1929), s. 27-39; Partiinoe stroitel'stvo, No. 1 (Kasım 1929), s. 39-51; Bol'shevik, No. 9 (Mayıs 15), 1930, s. 18, 22-3; ve Pravda ile Izvestiia 1929'un ikinci yarısında düzenli olarak. Eldeki tam sayıların bulunmadığı devlet aygıtının tasfiyesi için, bkz. S. N. Ikonnikov, Sozdanie i deiatel'nost' ob"edinennykh organov TSKK-RKI v 1923-1934 gg. (Moskova, 1971), s. 284-93.

221. S. P. Trapeznikov, Kommunisticheskaia partiia v period nastupleniia sotsializma po vsemu frontu: pobeda kkolkhoznogo stroia v derevne (1929-1932 gg) (2. basım; Moskova, 1961) s. 40-1. Fabrikalardaki tutarlı sağcı duyguların kanıtları için, bkz. Partinoe Stroitel'stvo, No. 1 (Kasım 1929), s. 39-41; Pravda 11 Aralık 1929, s. 4; ve Biulleten' tret'ei leningradskoi oblastnoi konferentsii VKP(b). No. 9 (Leningrad, 1930), s. 5-8. Sendika başkanı olarak Tomski'nin yerine geçen Stalinist Şvernik Kasım 1928'de şöyle yakınıyordu:"İşçiler sağ sapmadan gelen tehlikeyi hâlâ yeterince algılayamıyorlar." Aktaran Vaganov, Pravyi uklon, s. 187.

222. Frumkin, aktaran Gaisinskii, Bor'ba s uklonami, s. 179. Partideki yaygın sağcı duyguların kanıtlarını Stalinistler düzenli olarak sağlıyorlardı. Örneğin bkz. Partiinoe stroitel'stvo, No. 1 (Kasım 1929), s. 39-51; Bol'shevik, No. 16Ağustos 31), 1929, s. 39-62; Shestnadtsataia konferentsiia, s. 300-1, 384; ve Pravda 1929'da sürekli olarak. Sovyet tarihçileri bunun kapsamını belgelemekte gönülsüz davranıyorlar, oysa Stalin'in ölümünden beri yayımlanan pek çok belge parti tarihinde zımnen kabul edilmektedir. Örneğin bkz. K. V. Nekrasov, Bor'ba kommunisticheskoi partii za edinstvo svoikh riadov v period mezhdu XV i XVI s"ezdami VKP(b) (Vologda, 1959), s. 35, 41-42; P.N. Sharova, Kollektivizatsiia sel'skogo khoziaistva v tsentral'no-chernozemnoi oblasti 1928, 1932 gg. (Moskova, 1963), s. 80; Ocherki istorii kommunisticheskoi partii Turkmenistana, s. 361-3; Ocherki İstorii kommunisticheskoi partii Gruzii, Kısım II (Tiflis, 1963), s. 85-6. Ayrıca bkz. Fainsod, Smolensk, s. 54-5, 211-12.

223. T. H. Rigby, Communist Party Membership in the USSR, 1917-1967 (Princeton, N.J., 1968), s. 176-81; ve Thomas Paul Bernstein, "Leadership and Mobilization in the Collectivization of Agriculture in China and Russia" (Yayımlanmamış doktora tezi), Columbia University, 1970), s. 246-7. Stalinistler'in sıksık yakındıkları bir nokta: "Kırdaki komünistlerin önemli bir kesimi"nin yeni politikalara karşı çıkması, "parti kartı taşıyan alt-kulaklar" olmalarıydı. Krylov ve Zykov,O pravoi opasnosti, s. 202; Gaisinskii, Bor'ba s uklonami, s. 230.

224. Bu olguyla ilgili yazın için, bkz. Kosarev, Komsomol v rekonstruktivnyi period, s. 17; XVI s"ezd, c. I s. 207; ve Buharin, aktaran Abramov, O pravoi oppozitsii, s. 132.

225. Eugene Lyons, Asignment in Utopia (New York, 1937), s. 152; Serge, Memoirs, s. 253. Aynı şekilde bkz. Dheodor Seibert, Red Russia (Londra, 1932), s. 129, 348.

226. "Üçüncü güç" hayaleti için bkz. Buharin'in geriye dönük olarak söyledikle-

ri,XVII s"ezd, s. 124-5; ve Tomski'nin sözleri XVI s"ezd. c. I, s. 264. Sık sık ihlal edilmekle birlikte, parti sorularının parti-dışı topluluklarda tartışılmasının kınanması "gelenek" halini almıştı. Bkz. Buharin'in 9 Kasım 1927'de bir Alman işçileri delegasyonuna söyledikleri, (International Institut voor sociale Geshiedenis, Amsterdam'da korunan yayımlanmamış stenoyla tutulan tutanaklar).

227. Serge, Memoirs, s. 245.

228. Bkz. Astrov, Pravda, 1 Temmuz 1928, s. 2; yayıncı notu, Pravda, 7 Temmuz 1928, s. 2; Rikov'un ve Buharin'in Temmuz 1928 plenumunda söyledikleri. (T1835, 1901); Buharin, Pravda, 30 Eylül 1928, s. 2; ve Stalin, Works, c. XII, s. 96.

229. Nikolay Ustyalov, aktaran Leont'ev, Ekonomicheskaia teoriia pravogo uklona, s.5.

230. Biulleten' oppozitsii, No. 1-2, 1929, s. 16. Daha önce "sağ sapma" alcyhinde Komintemin aldığı kararı onaylamış olduğu anımsanacaktır. Ama aynı kongrede, sorunun sağ ya da sol politika olup olmadığı değil, "doğru mu yanlış mı olduğunu, nesnel duruma denk düşüp düşmemesi olduğunu" ileri sürmeyi denemişti.VI kongress Komintema, c.I,s.46.

231. Komsomol üyeleri arasında görülen ve parti içinde aynı ölçüde geçerlilik taşıyan politik eehaletten resmi yakınmaları için, bkz. Kosarev, Komsomol v rekonstruktivnyi period, s.41. Resmi tarihte anlatılan bir anekdot da aynı noktaya işaret eder. Bir Komsomol üyesine partideki sapmalar sorulur. Üç tane bulunduğu yanıtını verir; Sağ, sol ve orta. Sağ'ı sanayinin ağır gelişmesinden, sol'u hızlı gelişmeden, ortayı ortada bir yol tutturmaktan yana olmak diye açıklar. "Peki, ortadaki sapmada kim var?" diye sorulur. "Bizim partimiz, Merkez Komitesi" der. Abramov, O pravoi oppozitsii, s.210-11. Buharin'in partide çalışan personelle ilgili 1928-9'daki çözümlemesi elbette Troiskyistler'inkine çok benzerdi. Hayal kınklığına uğramış bir Stalinist ise partideki görevlilerin "dar kafalılardan" oluşan bir "politik bataklık" olduğu sonucuna varmıştı. Bkz. L. Shatskin, "Doloi partiinogo obyvatelia!, "Komsomol'skaia pravda, 18 Haziran 1929, s. 2.

232. Aktaran Biulleten' oppozitsii, No.1-2, 1929,s.17. Ayrıca bkz. N. Tiushevskii, Vnutripartiinyi rezbim i pravyi uklon (Leningrad, 1929). Diğer sağcı önderler de, geçmişteki kendi hoşgörüsüzlükleri ile o anki sadık muhalefete özgürlük tanınması savunmaları arasında görülen aynı çelişkiye yakalanmışlardı. Tomski ve Moskovalı önderler için, örneğin bkz. Gaisinskii, Bor'ba s uklonami, s. 197-8, 209; ve Vaganov, Pravyi uklon, s. 157-8.

233. Buharin-Kamenev memorandumu (T1897).

234. Popov, Outline History, c. II, s. 369. Aynı şekilde Komintern'deki destekcileri de kısıtlıyordu onu. Bkz. Löwy, Die Weltgeschishte, s. 327, 365. 1929'a gelindiğinde onlarla buluşmaları Kamenev'le buluşmaları kadar "gizli" ve etkisiz haldeydi. Böyle bir toplantı için bkz. Istituto Giangiacomo Feltrinelli, Annali, Tomski sonraları sağ'ın kötü durumunu ve "parti birliği ile parti disiplini"nin dayattığı kısıtlılıkları canlı bir dille anlatmıştı. XVII s"ezd, s. 250; ayrıca XVI s"ezd, c. s. 260.

235. Smilga, aktaran Deutscher, Prophet Unarmed, s. 541.

236. Örneğin, 1928-9'daki il parti sekreterleri arasında daha önceleri Stalin'in merkezi bürokrasisinde çalışmış şu isimler bulunuyordu: Bauman (Moskova) Kganoviç (Ukrayna), Josef Vareikis (Central Black Earth Region), Sergey Syrtsov (Sibirya), Boris Şeboldayev (Aşağı Volga), Nikolay Şvernik (Urallar), Mendel Hataycviç (Orta Volga), ve Stanislav Kosior (Ukrayna).

237. Schapiro, Communist Party, s. 444-5.

238. Ya da, Stalin'in Mayıs 1929'da Amerikan partisindeki Buharincilik yanlısı

önderleri tehdit ettiği gibi; Şu anda hâlâ resmen çoğunluksunuz. Ama yarın çoğunluk kalmayacak ve siz tamamen teorik olacaksınız..." Eudin ve Slusser, Soviet Foreign Policy, c.I. s. 177.

239. Buharin-Kamenev memorandumu (T1897). Ayrıca bkz. Ocherki istorii kommunisticheskoi partii Ukrainy (2. basım; Kiev, 1964), s. 376-7; ve G. Mariagin, Postyshev (Moskova, 1965), s. 79.

240. Shestnadtsataia konferentsiia, s. 214. Ukraynalılar ve Leningradlılar için bkz. Khavin U rulia industrii, s. 67-8; V. Drobizhev ve N. Dumova, V. la Chubar' (Moskova, 1963), s. 48-50; ve Stetskii Pravda, 17Mart 1929, s. 1'de.

241. Sonraki etken, Buharin'in Stalin'in Voroşilov ve Kalinin'e karşı sahip olduğuna inandığı "özel dayanak noktası" olabilir. Bkz. Writings of Leon Trotsky (1937-38) (New York, 1970), s. 167-8; ve Daniels, Conscience, s. 329. Stalin'in soruşturma yetkileri için, bkz. Kaganoviç'in XVI s"ezd, c.I, s. 153'de söyledikleri.

242. 1921'de Gürcü bir Bolşevik, aktaran S. V. Kharmandarian, Lenin i stanovlenie zakavkazskoi federatsii, 1921-1923 (Erivan, 1969), s. 218.

243. Buharin, aktaran Höglund, Moskva tur och retur, s. 208. Kuşkusuz bir abartma da olsa, Buharin kendi örgütsel alanlarını çok ihmal etmiş gibi görünüyor. Örneğin bkz. Humbert-Droz'un Buharin'in komintern işlerine az zaman ayırdığına ilişkin yakınmaları. "L'oeil de Moscou" â Paris, s. 242.

244. Lazar Şatskin, aktaran The Revolutionary Age (New York), No. 1. (Kasım 1), 1929, s. 16. Kıdemli üyelerin Merkez Komitesi'ni farklılaşmış bir meclis gibi gördükleri, Buharin'in, Buharin-Kamenev memorandumundaki (T1897) sözlerinden açıkça bellidir.

245. Sağ'ı resmen mahkum ettiği onları alkışlayan Stalinist bir makalede, "Podchinit'sia partii ili kapitulirovat' pered melkoburzhuaznoi stikhiei," Pravda, 23 Nisan 1929, s. 3, bunların anahtar parti örgütleri oldukları gösterilmektedir. Moskovalılara ek olarak Buharin'in Leningradlılar ve Ukraynalılardan da destek umduğu anımsanacaktır. Ayrıca Kuzey Kafkasya sekreteri Andreyev'i de olası bir müttefik sayıyordu. Buharin-Kamenev memorandumu (T1897). Stalin'in Ocak 1928'de "olağanüstü önlemler"ini ilk kez uyguladığı Sibirya'daki parti şefi Syrtsov, Mayıs 1929'da Rus Cumhuriyeti Başbakanı olarak Rikov'un yerini almıştı. Bkz. yukarda, not 178. Bu gayri-resmi oligarşinin tek resmi toplantısı herhalde Ocak-Şubat 1929'daki muhalefeti mahkum eden genişletilmiş Politbüro toplantısıydı.

246. Örneğin bkz. Kirov'un "askeri-politik bir kişilik" diye tanımlanması Poslantsy partii: Vospominaniia (Moskova, 1967), s. 181'de ve Molotov'un "bizim ezici çoğunluğumuz kuramcı değil, pratik politikacıdır" şeklindeki açıklaması, Bol'shevik, No. 3 (Şubat 15), 1931, s. 20. Onların büyük bölümü, Stalin gibi, kaba, iriyarı, iç savaşta özellikle zor günler geçirmiş bıyıklı, Transkafkaslılardı. Politik kişilikleri ile fikir ve tutumları için, bkz. A. I. Mikoian, Dorogoi bor'by c. 1 (Moskova 1971). Kirov gibi başkaları da kariyerlerini Transkafkasya'da yapmış, onlarla fazlasıyla özdeşleşmişlerdi.

247. 30'lu yıllardaki politik rolü ve daha sonra öldürülmesinden dolayı, Kirov önemli bir örnektir. Eskiden Azerbaycan parti sekreterliği yapan ve Stalin'in Transkafkasya'daki destekçileriyle sıkı bağları bulunan Kirov, Zinovyev'in 1936'daki yenilgisinden sonra Leningrad parti örgütünün başına geçmişti. Kendisi genelde inançlı bir Stalinist, Leningrad örgütü de 20'lerin sonlarında genel sekreterlere kesinlikle sadık bir örgüt olarak görülmektedir. Ama, Kirov'un sekreteryanın 1926'da Leningrad'a doğrudan atamalar yapması çabalarına karşı koyduğunun kanıtları durumun böyle olmadığını düşündürmektedir. (bkz. Vetsnik Leningradskogo universiteta, No. 8, 1968, s. 82-3); yine Bu-

harin'n 1928'de Leningrad'dan destek beklemesi ve sadık yandaşlarının bilhassa Stetskii, Petrovskii ve sendika önderi Fedor Ugarov'un ön plana çıkması Kirov'un sonucun artık kesinleştiği Nisan 1929'a kadar Buharin-karşıtı mücadelede rol oynadığına ilişkin çarpıcı kanıtların bulunmaması da bunu doğrulamaktadır. (Ve yazık ki ben Leningrad basınına ulaşamadım.) Bunun yerine en kritik aylarda çatışmanın uzağında durmuş görünür. 1928'deki görüşleri açık olmamakla birlikte Stalin'in sanayi planına ilk tepkisi "gerçekçi olmadığı" şeklindeydi. Istoricheskii arkhiv, No. 5, 1961, s. 109. Leningrad parti örgütüne (yani dolaylı olarak Kirov'a) yönelik, Istoricheskii arkhir, No. 5, 1961, s. 109, biri Leningrad gazetesini, diğeri Kontrol Komisyonunu hedef alan 1928 ve 1929'daki iki alışılmadık saldırının arkasında herhalde Stalin'in hoşnutsuzluğu yatıyordu. Bkz. Kuybişev'in konuşması Pravda, 25 Eylül 1929, s. 3; S. V. Krasnikov, S. M. Kirov v Leningrade (Leningrad, 1966), s. 49-56; ve Pravda, 4 Eylül 1929,s. 3.

248. Astrov, Krucha, s. 220. Stalinistler, pek mantıksız da olmayarak, Buharin'in portresini hep muhalefetin "başlıca önderi ve esin kaynağı" diye çizmişlerdi . Pravda, 18 Kasım 1929, s. 1. Sağ'ın "Buharin Yoldaş'ı partimizin önderi yapmaya çalıştığı" iddiası daha az inandırıcıdır. Biullcten' tret'ei leningradskoi oblastnoi konferentsii VKP(b). No. 3. (Leningrad 1930). s. 14. Öne çıkmasına karşın Buharin, "pratik politikacılar" olan Rikov ile Tomski'yi yanına çekmek için hiç çaba harcamamıştı. Kamenev ile Zinovyev'e yaptığı önerilerle kanıtlandığı gibi, hâlâ kolektif bir önderlik temelinde düşünceleri vardı.

249. "Sürekli ödünler" suçlaması için, bkz. Krylov ve Zykov, O pravoi opasnosti s. 159-70. Buharin-Rikov'un krizi hafifletmek için tahıl ithal etme önerisi özellikle itici bulundu ve "sanayileşme tempomuza yönelik en büyük saldırı" olarak eleştirildi. Vaganov, Pravyi uklon, s. 106; Voprosy istorii KPSS, No. 5 (Mayıs 1969), s. 30.

250. Buharin, VI kongress Komintema, c. I. s. 33'de. Ya da Buharinci Aihenvald'ın belirtiği gibi "sağ sapmacı olmak umutsuz bir aptal olmaktan daha iyidir." Aktaran Pravda, 3 Kasım 1929, s.3. Buharin başka bir yerde "iyimserlik" çağrısında bulunarak karşılık vermişti. Pravda, 12 Haziran 1929, s. 3.

251. Stalin ile genç parti-Komsomol önderleri arasındaki ittifak, "Genç Stalinist Sol" denen bir grup radikal anti-Buharinci tarafından örnek alınmıştı. Serge, Memoirs, s. 259. Stalin'in 20'lerin başlarından beri himayesinde olan kişilerin en tanınmış temsilcileri Lominadze, Şatskin, ve Ian Sten ile ayrıca Heinz Neumann gibi Komintem'dcki yabancı müttefiklerdi. Birçoğu çok geçmeden hüsrana uğrayacak ve Stalin'den kopacaktı. Bkz. Pravda, 1 Aralık 1931, s. 3; ve Margarete Buber-Neumann, Kriegsschauplâtze der Weltrevolution (Stuttgart, 1967), s. 282-4 ve passim.

252. Kuybişev, aktaran Voprosy istorii KPSS, No.10, 1967, s.76 S.M. Kirov, Izbrannye stat'i rechi (1912 - 1934), c.II (Moskova, 1957), s.539; G. K. Ordzhonikidze, Stat'i i rechi, c. II (Moskova, 1959), s. 174.

253. Stalin'in sağ'ın kötümserlik felsefesi yaydığı şeklindeki suçlaması herhalde en etkili sözleriydi. Bkz. Yukarıda not 194 ve 250. Ayrıca Buharin'in Komintem ile ilgili görüşlerini, özellikle genel bir savaş olmadan Avrupa devriminin gerçekleşemeyeceği savını hedef almıştı. Örneğin bkz. Komsomol'skaia pravda,17 Kasım 1929, s. 2.

254. Partideki oligarşiyi oluşturan kişilerin gözünde, mücadelenin temel konusu sanayinin büyümesi ve planlamaydı. (Buharin gibi) hâlâ tedrici, gönüllü bir girişim olarak değerlendirdikleri; kolektifleştirmek ek bir ilgi konusuyken, Komintem'deki tartışmalara çok az kulak verir gibiydiler. Sağ'ın yenilgisini işleyen resmi bir başyazıda NEP'in reddedilmemiş olduğu vurgulanıyordu. "NEP, sosyalist inşanın biricik doğru politikasıdır." Pravda, 28 Nisan 1929, s. 1. Aslında, kızışan sınıf mücadelesi anlayışı ve

"olağanüstü önlemlere" coşkuyla sarılması gibi savunduğu kimi yönler Stalin'in destekçilerinden bir kısmını hâlâ endişelendiriyordu. Örneğin bkz. Isvestiia, 23 Nisan 1929, s. 1'deki Eikhe'nin Shestnadsataia konferentsiia, s. 91'de söyledikleri.

255. Örneğin bkz. Works, c. XI, s. 217, 257, 290-3.

256. Örneğin bkz. A.I. Mikoian, Mysli i vospominaniia o Lenine (Moskova, 1970), s. 145, 196, 233; ve Khrushchev Rebembers (Boston, 1970), s. 27,50.

257. Plenim tutanakları için, bkz. Inprecor, c. XI (1929), No. 35, 40-1, 44-9, 51, 53, 55, 57, 59. Yeni çizgiyi Molotov, Kuusinen ve Manuilskii ifade etmişti. Stalin, plenumda konuşmadı ama Mayıs'taki iki konuşmasında yeni yönün işaretini vermişti. I. Stalin,O pravykh fraktsionerakh v amerikanskoi Kompartii (Moskova, 1930).

258. Bu gelişmeler için, bkz. Lewin, Rusian Peasant, s. 375, 453.

259. Kozlova, Moskovskie kommunisty, s. 43. "Kulakların terörist eylemleri" diye nitelenen kırdaki karışıklıklar hakkındaki Sovyet istatistikleri belirsiz ve çelişkilidir. 1928 ve 1929 yılları için karşılaştırmalı sayıları elde etmek özellikle güçtür. Örneğin yalnızca, Ukrayna'daki "kulak terörist eylemleri"nin 1929'da 1927'dekinden dört kat daha fazla olduğunu bildirmekle yetinilir. Voprosy istorii KPSS, No. 2, 1966, s. 101.

260. 1929'daki kırsal politika ve kırdaki gelişmelerle ilgili temel inceleme olarak bkz. Lewin, Russian Peasants, Bölüm XIV-XVIII.

261. Inprecor, c. IX (1929), s. 745.

262. Sovetskii entsiklopedicheskii slovar', c. I (Moskova, 1931), s. 221. Görevli önceden Kamenev yerine getiriyordu. Politicheskii slovar' (Leningrad, 1929), s. 660.

263. Pravda, 12 Haziran 1929, s. 3.

264. "Nekotorye problemy sovremennogo kapitalizma u teoretikov burzhuazii," Pravda, 26 Mayıs 1929, s. 2-3; ve "Teoriia 'organizovannoi beskhoziaitvennosti,'" Pravda, 3 Haziran 1929, s. 3, 5.

265. Söylendiğine göre üçü "eşitsiz konum"larından yakınmışlar ve statülerini "yasallaştırma"ya başlamışlardı. Bkz. KPSS v rezoliutsiiakh, c. II, s. 662.

266. Biulleten' oppozitsii, No. 1-2, 1929, s. 14.

267. Haziran ve Temmuz'da "Genç Stalinist Sol"un iki önderi Şatskin ile Sten (bkz. yukarıda, not 251), Buharin'in Haziran'da kullandığı aynı terimlerle partide eleştirel olmayan bir itaat sağlanması istemlerini protesto ettiler. Bkz. Komsomol'skaia pravda 18 Haziran 1929, s. 2, ve 26 Temmuz 1929, s. 2. Onların yakınmaları herhalde Stalin'in izleyicileri arasındaki onun toplumsal politikalarından doğan kaygıların büyümesini yansıtıyordu. İkisi de baskı altında düşüncelerinden vazgeçmişlerdi bkz. Pravda, 2 Kasım 1929, s. 4; ve 12 Kasım 1929, s. 6—ama Syrtsov ile Lominadze'nin 1930'daki daha ciddi başkaldırılarına katıldılar. Politbüro'daki, Merkez Komitesindeki ve Politbüro'daki alarmın başka kanıtları için bkz. Sotsialisticheskii vestnik, 14 Haziran 1929, s. 14, ve 10 Ekim 1929, s. 14; ve Lewin, Russian Peasants, s. 460-1.

268. Bkz. yukarıda, not 248.

269. Avtorkhanov, Stalin, Bölüm vi.

270. Buharin karşıtı makalelerin yüzdercesini sıralamak işten değildir. Böylesi makaleler Pravda, Bolshevik, Komsomolskaia pravda, Kommunisticheskaia revoliutsiia, Propagandist ve Ağustos sonundan itibaren başka yerlerde sürekli görülüyordu. Kariyeri ve kuramsal yazılarını hedef alan daha ciddi saldırılar ise düzenli olarak VKA, PZM, and Proletarskaia'da çıkıyordu. Broşürlerin ve kitapların örnekleri için, bkz. V. Sorin, O raznoglasiiakh Bukharina s. Leninym (Moskova, 1930); Leman ve Pokrovskii, Ideinye istoki pravogo uklona; Amramov, O pravoi oppozitsii; ve Bukhartsev, Teoreticheskie oruzhenostsy opportunizma.

271. Stalinist eleştiricilerinin yakındığı gibi, Bkz. Za povorot na filosofskom fronte: sbornik statei (Moskova 1931) s. 91, 101, burada Trotsky'nin Buharin'e kıyasla, kuramsal konularda "görmezlikten gelinebilir" bir niteliği temsil ettiğine değinilmekteydi. ayrıca bkz. Stetskii'nin sözleri XVI s"ezd, c. 1, s. 488.

272. Ulyanova Pravda'dan kovulmuştu. Resmen Eğitim Komiseri Yardımcısı olarak kalan Krupskaya'nın da sorumlulukları ve yetkisi elinden alınmıştı. M. I. Ul'ianova—sekretar' Pravdy, s. 259; ve Pravda, 26 Şubat 1964, s. 4. Krupskaya'nın 1929'da Buharin'e verdiği destek için, bkz. yukarıda, not 172.

273. Sovyet kolektifleştirme tarihçilerinin şimdi vurguladıkları bir nokta. Bkz. M. L. Bogdenko, "Kolkhoznoe stroitel'stvo vesnoi i letom 1930 g.", Istoricheskie zapiski, No. 76 (1965), s. 21; Danilov, "K kharakteristike...," s. 42; ve Nemakov Kommunisticheskaia partiia, s. 194. Kampanya sonayi dengesi savunucuları üzerinde aynı etkiyi bırakmıştı. Bkz. G. Sorokin, Pravda, 1 Aralık 1963,s. 4. "kolektif çiftlik karşıtı ruh hali"nin partide hâlâ yaygın olduğuna ilişkin itiraflar için, bkz. Pravda, 28 Ağustos 1929, s. 4; Krylov ile Zykov, O pravoi opasnosti, s. 142.

274. Bkz. yukarıda not 11, ve Abramov, O pravoi oppozitsii, s. 249.

275. Bkz. Joravsky, Soviet Marxism, Kısım IV; Sheila Fitzpatrick, "The Emergence of Glaviskusstvo: Class War on the Cultural Front, Moscow, 1928-29," Soviet Studies (Ekim 1971), s. 236-53; ve Brown, Proletarian Episode.

276. Bu nokta şimdi çeşitli Sovyet tarihçileri tarafından kitlesel kolektifleştirmeyle bağlantılı olarak vurgulanmaktadır. Örneğin bkz. N. A. Ivnitskii, "O kriticheskom analize istochnikov po istorii nachal'nogo etapa sploshnoi kollektivizatsii (osen' 1929-vesna 1930 g)," Istoricheskii arkhiv, No. 2, 1962, s. 193-8; Bogdenko, "Kolhhoznoe dvizhenie nakanune sploshnoi kollektivizatsii (1927 g.–pervaia polovina 1929 g.)," Istoricheskie zapiski, No. 80 (1967), s. 78-9. Ivnitskii iktidardaki Stalin grubundan "dar bir insan çevresi" diye sözeder. (s. 196). Ayrıca bkz. Lewin, Rusian Peasants, Bölüm XV-XVII.

277. I. Stalin, Sochineniia, c. XII (Moskova, 1949), s. 130-2.

278. Lewin, Russian Peasants, s. 460-1.

279. Vaganov, Pravyi uklon, s. 246-9; Bol'shevik, No, 1930, s. 7-26; KPSS v rezoliutsiiakh, c.II, s. 662-3.

280. Gizli ve yayımlanmamış tutanaklardaki Buharin'e yönelik ağır saldırılar, genellikle, Sovyet tarihçiler tarafından arşiv kaynaklardan geniş biçimde aktarılmıştır. Stalin'in ve yakınındakiler dışında, bu plenumda ortaya çıkan kimseyi bulamadım.

281. Lewin, Rusian Peasant, s.458-65; KPSS v rezoliutsiiakh, c. II, s. 620-32, 642-56. Lewin, plenum kararlarının Stalin-Molotov çizgisini tam olarak yansıttığını belirtir; ama mükemmel derecedeki öncü çalışmasında, benim de dikkate aldığım karşı görüşten yana ikna edicikanıtlar bulunmaktadır. Sonraki kolektifleştirme komisyonunun tavsiyeleri dahil başka kanıtlar da, plenum ertelediği zaman, en önde gelen üyelerinin 1930'u resmi hedef tarihi saymadıklarını düşündürür.

282. Bkz. Kotov, Mihailov, Uglanov ve Kulikov'un Itogi noiabr'skogo plenuma TSK VKP(b) (Leningrad, 1929), s. 187-92'deki açıklamaları.

283. Agy. s. 193.

284. Agy. s. 196. Merkez Komitesi'ndeki son destekçileri Leningradlı Fedor Ugarov, aynı gün pişmanlık bildirmişti.

285. Avtorkhanov, Stalin, s. 155-6.

286. Buharin onlara ilgi duyduğunu Boris I. Nikolayevski'ye açıklamıştı, Power and the Soviet Elite, s. 19. Genç Buharinciler'e yönelik tehditkâr saldırılar Ekim ve Kasım aylarında Pravda'da düzenli olarak yer alıyordu. Örneğin Aihenvald, maksatlı bir şekilde Berlin'deki sürgünler ve partiden kovulan kişilerle birlikte anılıyordu. Pravda 18 Kasım 1929, s. 3; ve 20 Kasım 1929, s. 5. Gene de "Buharin Yoldaş'ın sağ sapmaya yakalanmış biri değil, devrimci bir Bolşevik olduğu"nda ısrar etmeyi sürdürüyorlardı. Pravda 10 Kasım 1929, s. 5. Buharin'in teslim oluşundan sonra, çoğu benzer pişmanlık ifadeleri imzaladılar. Bkz. Pravda, 25 Kasım 1929, s. 3; 28 Kasım 1929, s. 3; 3 Aralık 1929, s. 3; ve 6 Aralık 1929, s. 4.

287. Stalin: sbornik statei k piatidesiatiletiiu so dnia rozhdeniia, s. 22, 52. Ayrıca bkz. 21 Aralık tarihli ve K. Popov, "Partiia i rol' vozhdia," Partiinoe stroitel'stvo (Ocak 1930), s. 5-9.

288. Bu olaylar için, bkz. Lewin, Rusian Peasants, s. 465-519; ve M. A. Vyltsan, N. A. Ivnitskii, Iu. A. Poliakov, "Nekotorye problemy istorii kollektivizatsii v SSSR," Voprosy istorii, no. 3, 1965, s. 3-25.

ONUNCU BÖLÜM

1. Sovietskaia istoricheskaia entsiklopediia.c. VI (moskova, 1965), s. 25-34; Nove, Economic History, Bölüm viii-ix.

2. Lyons, Assignment in Utopia, s. 196; Iurii Zhukov, Liudi 30-kh godov (Moskova, 1966).

3. Moshkov, Zernovaia problema, s. 136; Nove, Economic History, s. 209, 249-51, 260.

4. Kolektifleştirmenin öyküsü için, bk. Lewin, Rusian Peasants, s. 482-519; Nove, Economic History, Bölüm vii; ve Fainsod, Smolensk, Bölüm xii.

5. Lewin Russian Peasant, Bölüm xii; M. L. Bogdenko, "Kolkhoznoe stroitel'stvo vesnoi i letom 1930 g.," Istoricheskie zapiski, No. 76 (1965), s. 31.

6. Nove, Economic History, s. 186; Nemakov, Kommunisticheskaia partiia, s. 257-9; Ocherki istorii kommunisticheskoi partii Ukrainy, s. 401.

7. Resmi bir genelgeye göre, aktaran Fainsod, Smolensk, s. 185-6.

8. Örneğin bkz. William Henry Chamberlin, Russia's Iron Age (New York, 1935), s. 82-8, 367-9; Arthur Koestler, The Yogi and the Commissar (New York, 1965), s. 128; Reswick, I Dreamt Revolution, Bölüm xxv; ve Medvedev, Let History Judge, s. 94-6.

9. Yapılan hesaplar on milyonun biraz altından on milyondan çok fazlaya kadar değişmektedir. Stalin daha sonra Winston Churchill'e sayıyı 10 milyon olarak bildirmişti. Bkz. The Hinge of Fate (New York 1950), s. 498.

10. Preobrajenski'nin işaret ettiği gibi: XVII s"ezd, s. 238.

11. Nove, Economic History, s. 180, 186. 1926-9 ve 1930-9 yılları arasındaki bütün tarımsal ürünlerin ve devlet mallarının karşılaştırması da benzer bir modeli ortaya çıkarır. Bkz. Medvedev, Let History Judge, s. 90-2.

12. Aktaran Tucker, Soviet Political Mind, s. 124.

13. Bu gelişmeler için, bkz. Nicholas S. Timasheff, The Great Retreat (New York, 1946); ve Robert V. Daniels, "Soviet Thought in the Nineteen-Thirties: an Interpretative Sketch," Indiana Slavic Studies, der. Michael Ginsburg ve Joseph Thomas Shaw, c. I (Bloomington, Ind, 1956), s. 97-135.

14. Terörün tanımlayıcı bir öyküsü, Robert Conquest, The Great Terror: Stalin's Purge of the Thirties (New York, 1968). Onun istatistikleri kesin değildir, ama, elimizdeki en güvenilir verilerdir.

15. Agy, Bölüm viii, xiii; Robert Conquest, "The Great terror Revised," Survey, no. 78 (1971), s. 92-3; ve Medvedev, Let History Judge, Bölüm vi.

16. Sovyet yönetimin Stalin'in ölümünden beri kabul etmiş olduğu gibi Buharin'e karşı suçlamalar için bkz. Vsesoiuznoe soveshchanie, s. 298.

17. Conquest, Great Terror, s. 251.

18. Agy., s. 471; Istoriia kommunisticheskoi partii sovetskogo soiuza, c. I, Kitap 1 (Moskova, 1970), s. 7.

19. Bir çözümleme için bkz. Tucker, Soviet Political Mind, Bölüm i. 1939 ve 1953 arasında parti yönetiminin sona erişi kimi Sovyet tarihçileri tarafından örtük olarak kabul edilmektedir. Bkz. Materialy k lektsiiam po kursu istorii KPSS: temy 11-13, der P.P. Andreev (Moskova, 1964), s. 43-4.

20. Gizli mücadelenin ilk ciddi kanıtı Letter of an Old Bolshevik: The Key to the Moscow Trials (New York 1937) diye bilinen belgeydi. Mektubun kökeni ve kimin yazdığı konusunda, bkz. aşağıda, not 143. Mektup'tan ve diğer materyallerden yararlanan Boris Nikolayevski çeşitli makalelerde mücadelenin tarihsel bir çözümlemesini ortaya koymuştu. Bunların ikisi onun Power and the Soviet Elite'ndedir. 1953'ten beri yayımlanan Sovyet kaynakları da Mektup'taki öyküyü büyük ölçüde doğrular ve bir hayli genişletirler. Şu anda elimizdeki en eksiksiz anlatımı sunan Many of them are cited in Conquest, Great Terror, Bölüm i-ii ve passim'de bunların pek çoğu aktarılır.

21. Kalinin de görünüşte ılımlı grubun düzenli bir üyesi olmadığı halde, 1936-9 tasfiyelerine karşıydı. Parti görevlilerinin tutuklanmasına itiraz ettiği zaman, Stalin şu karşılığı vermişti: "Sen, Mihail Ivanoviç, hep liberaldin..." A. Tolmachev, Kalinin (Moskova, 1963), s. 226-7.

22. Ocherki istorii kommunisticheskoi partii Gruzii, Kısım II (Tiflis, 1963), s. 105. İtiraz edenlerden biri Ukrayna parti şefi Kosior'du. Kratkaia istoriia SSSR, Kısım II (Moskova-Leningrad, 1964), s. 251-2. Kalinin ile Ordjonikidze, Stalin'in sözcüsü olan Pravda'yı aşırılıkları kışkırtıyor diye eleştirmişlerdi. Vsesoiuznoe soveshchanie, s. 299-300. Stalin'in dur çağrısı yapan ve yerel yetkilileri suçlayan makalesi için, bkz. Works, c. XII, s. 197-205 ve kökenleri çin, s. 218. Stalin ile kişisel destekçileri bütün sorumluluğu yerel yetkililere yıkmayı sürdürüyorlardı. Örneğin bkz. K. Voroshilov, Na istoricheskom prevale (Moskova-Leningrad, 1930), s. 85.

23. Gaisinskii, Borʹba s uklonami, s. 272-88; Bol'shevik, No. 21, 1931, s. 22-47; Medvedev, Let History Judge, s. 142.

24. Örneğin Lominadze'nin Transkafkasya parti sekreterlerinin çoğunluğu, Syrtsov'un merkezdeki pekçok hükümet görevlisi adına konuştuğu ve çeşitli Komsomol önderlerince desteklendikleri açıkça görülmektedir. Bkz. Pravda, 2 Aralık, 1930, s. 6; ve yukarda, not 23. 1932'de ise "Parti çevrelerinde, Stalin'in ülkeyi çıkmaza sürüklediği görüşü egemendi."Letter of an old Bolshevik, s. 12. Ama ayrıca, Stalin'in iki insan arasında komplocu bir "blok" olduğu suçlaması da açıkça gerçek dışı görünmektedir.

25. Medvedev, Let History Judge, s. 152-3. Rejimin varlığına yönelik bir tehdidin

algılaması için, bkz. aşağıda not 66.

26. Medvedev, Let Ilistory Judge, s. 138, Khavin, U rulia industrii, s. 101, 112-15; Nevyi mir, No. 1 1967, s. 40, 66.

27. Örneğin bkz. Pravda, 17 Kasım, 1964, s. 4'te anlatılan Amaiak Nazaretyan'ın durumu.

28. Letter o an Old Bolshevik, s. 13.

29. Paul M. Cocks, "politics of Party Control" (yayımlanmamış doktora tezi, Harvard University, 1968), s. 173-4, 493-4, 517-23.

30. Conquest,Great Terror, s. 28-9; Medvedev, Let HistoryJudge, s. 142-3. Onlarn herhalde, Politbüro aday üyelerinin çoğunluğu da destekliyordu; bu kişilerden Grigori Petrovski'nin oğlu Petr, Rivtin olayına karışmıştı. Pravda, 11 Ekiml932, s. 5.

31. 23 Eylül 1936'da pratikte büyük tasfiyeyi başlatan gizli bir direktifle Stalin tekrar Rivtin olayına değinerek gizli polisin "düşmanların maskesini indirmek"te "dört yıl geride kaldığı"nı bildiriyordu. Aktaran Nikita S. Khrushchev, The Crimes of the Stalin Era (New York, 1962), s. 23.

32. Letter of an Old Bolshevik, s. 35; Medvedev, Let History Judge, s.155-6; L.Shaumian, "Cult of An Individual,"Soviet Studies in Philosophy(Yaz 1966), s.32.Medmedev'e göre, onyedinci Parti Kongresi'ndeki 1966 delegeden 270'i Stalin'e yalnızca 3'ü Kirov'a karşı oy kullanmıştı.Stalin'e karşı oy verenlerin kimler olduğu bilinmiyor, ama biri her halde Ukraynalı önder ve Politbüro aday üyesidir. Bkz. F. Bage ve V. Aleksandrov, Petrovskii (Moskova,1963) s.303 ve yukarıda not 30.

33. Letter of an Old Bolshevik: Nicolaevsky,Power and the Soviet Elite, s.69-97.

34. Fainsod, Smolensk, s.185-6; Nicolaevsky, Power and the Soviet Elite, s.90-1, 95-6; Letter of an Old Bolshevik, s.54.

35. Letter of an Old Bolshevik, s.21-2; XVII s"ezd, s. 8-36, 251-9.

36. Yayına hazırlanmış steno notlarına göre Buharin "alkış" almıştı. XVII s"ezd, s.129. Pravda, 31 Ocak 1934, s.2'ye göre, "uzun alkışlar " almıştı.

37. Stalin'in bu plenumda genel sekreterlik ünvanını kaybetmiş olması bile söz konusudur. Nicolaevsky, Power and the Soviet Elite, s.92.

38. Agy., s.135.

39. Letter of an Old Bolshevik, s.21 iç düşmanların sürekli tehditleri üzerine sözleri için, örneğin bkz. Ocak 1933'te Merkez Komitesi'nde ve Onyedinci Parti Kongresi'nde yaptığı konuşmalar. From the First to the Second Five-Year Plan (New York, 1933),s.54-6, 76-8; ve Works, XIII,s.356-8

40. Conquest, Great Terror, s.38-40 benim alıntım buradan; ve Medmedev, Let History Judge, s.156.

41. Letter of an Old Bolshevik, s.35

42. Conquest, Great Terror Bölüm ii, Medmedeve, Let History Judge, Bölüm v.

43. Evgenia S.Ginzburg, Into the Whirlwind (Londra, 1967), s.11.

44. Conxuest, Great Terror, s.82-4, 98-9, 185-91; Medmedev, Let History Judge, s.193-7.

45. Örneğin, 1935'te Eski Bolşevikler Derneği'nin sürgesel rolü.

46. Avtorkhanov, Stalin, s. 171. Aynı şekilde bkz. G. A. Tokaev, Comrade X (Londra, 1956), s. 62. Bu, yabancı komünistler için de geçerliydi gibi görünüyor. H. M. Wicks, Eclipse of October (Chicago, 1957), 261.

47. Demek ki 1929-33'te gözden düştüğü zamanlarda bile, ona saldıranlar eski "hizmetler"ini ve popülaritesini kabul etmek zorunda kalıyorlardı. Örneğin bkz. Partiinoe stroitel'stvo, No. 2, 1929, s. 9-10; VKA, kitap 34 (1929), s. 20; ve XVI s"ezd, c. I, s.

420, 515.

48. XVI s"ezd, c.I, s. 488, ve aynı şekilde s. 441; ve Voprosy prepodavaniia leninizma, istorii (VKP(b), i Kominterna (Moskova, 1930), 71. Ayrıca bkz. yukarıda,4. Bölüm not 271.

49. Pravda, 27 Mayıs 1930, s. 1; XVI s"ezd, I, s. 244-5.

50. Gaisinski, Bor'ba s uklonami, 177, 247-9. Smirnov grubu için bkz. KPSS v rezoliutsiiakh, c. III, s. 199. Pravda'nın Mayıs-Haziran 1930'daki muhalif bildirgelere saldırılarının yeterli bir çözümlemesi, suçlamaların yaklaşık yüzde 85'inin şu ya da bu tarzda "sağcı"lık olduğunu ortaya koyuyordu. Biulleten' oppozitsii, No. 14, 1930, s. 5-6. Stalin'in işaret ettiği gibi, Sol'un ekonomik karşı çıkışları bile ciddi ölçüde "sağcı" hale gelmişti. Works, c. XIII,s. 370.

51. XVI s"ezd, c, I, s. 324, ve aynı şekilde s. 207, 248. 1930-3'teki yaygın sağcı duyguların benzer itiraflan için, bkz. Bol'shevik, No. 21, 1930, s. 46; ve From the First to the Second Five-Year Plan, s. 129. Bu duygular Moskova'da özellikle kuvvetliydi. Bkz. Pravda, 26, 29 ve 31 Mayıs 1930. Ayrıca bkz. Sotsialisticheskii vestnik, 14 Haziran 1930, s. 15; ve Biulleten' oppozitsii, No. 34, 1933, s. 32.

52. Biulleten' oppozitsii, No. 19, 1930, s. 18.

53. Letter of an Old Bolshevik, s. 15.

54. T. Szmuely'nin "The Elimination of Opposition Between the Sixteenth and Seventeenth Congresses of the CPSU," Soviet Studies (Ocak 1966), s. 321'de ortaya attığı bir nokta.

55. "Velikaia rekonstruktsiia," Pravda, 19 şubat, 1930, s. 2-4. Sözleri hemen saldırıya uğradı. Bol'shevik, No. 7-8 s. 153-7.

56. Buharin, Etiudy, s. 341-5. "Finansovyi kapital v mantii papy," adlı makale ilkin Pravda, 7 Mart 1930, s. 2-4'de çıkmıştı. Buharin'in cizvit-Stalinist benzetmesi çok açıktı, ama buna Stalin'in "güçsüz" koluna dolaylı bir dokundurma da katıyordu. Etiudy, s. 338. Bertram Wolfe makalenin önemine dikkat çekecek ilk araştırmacıydı. Three Who Made a Rewolution, s. 36-7.

57. Gaisinskii, Bor'ba s uklonami, s. 253.

58. Bkz. Nicolaevsky, Power ad the Soviet Elite, s. 24; ve Biulleten' oppozitsii, No. 19, 1931, s. 18, tarih belli değildir.

59. XVI s"ezd, c.I, s. 246 ve passim. Buharin'in kongre sırasında hasta olduğu söylenmişti, ama Stalinistler'in değindiği gibi, bu yazılı bir açıklama yapmaya engel değildi.

60. "Zaiavlenie N. Bukharina v TSK VKP(b)," Pravda, 20 Kasım 1930, s. 5. Görüşmelerin niteliği Molotov'un anlatımından kestirilebilir. Bol'shevik, No. 3, 1931, s. 17-22; Kaganoviç'in anlatımı Pravda, 30 Aralık 1930, s. 4; ve Gaisinskii, Bor'ba s uklonami, s. 302-6.

61. Bol'shevik, No. 3, 1931,s. 18.

62. Örneğin Riutin grubu bu bağlamda Buharin'i eleştiriyordu. Bkz. Biulleten' oppozitsii, No. 31, 1932, s. 23; ve Case of the Anti-Soviet Bloc, s. 163.

63. Politbüro'nun gelecekteki ılımlı üyeleri Syrtsov ile Lominadze'yi gözden düşürme çabalarında aktif yer almışlardı. Örneğin bkz. Kirov'un konuşması, Pravda, 2 Aralık 1930,s. 6.

64. Basın artık Buharin'i kovulmakla tehdit etmekteydi. Pravda, 4 Kasım 1930,s.3. Aynı ölçüde maksatlı bir biçimde, Buharin'in görüşleriyle, eski uzmanların oluşturduğu 1930 yargılamasındaki sanıkların görüşleri arasında bağ kuruluyordu. Bkz. Pravda, 9 ve 10 Ekim 1930, s. 5; ve Propagandist, No. 3-4, 1930, s. 1-9.

65. Bkz. onun Case of the Anti-Soviet Bloc, s. 381'deki sözleri Nicolaevsky, Power and the Soviet Elite, s. 18.

66. Case of the Anti-Soviet Bloc, s. 380, 776; XVII s"ezd, s. 124-5; Joseph Berger, Nothing But the Truth (New York, 1971), s. 99. Bir Sovyet tarihçi, Stalin'in 1929-33'de izlediği politikaların "proletarya diktatörlüğünün yaşamasına bir tehdit" doğurduğu sonucuna varmıştır. Bkz. Ocherki istorii kollektivizatsii, s. 45.

67. Etiudy, s. 151.

68. Bkz. onun "rech' tov. Bukharina na ob'edinennom plenume TSK i TSKK VKP(b)," Pravda, 14 Ocak 1933, s. 3'de geçmişe dönük olarak söyledikleri.

69. Buharin'i açık davranışlarının ilginç bir örneği Stalin'e bol bol övgü yağdırına ve onu ülke kazanımlarının önderi ve mimarı olarak tanıma ayinlerine katılmayı reddedişiydi. Aslında 1930-32'de Stalin'in isminden ender olarak söz eder "partimizin... ve Merkez Komitesi'nin önderliği" demeyi yeğlerdi. Stalin'in rolünü kabul ettiği zaman, ılımlı bir fonnül seçmişti; "Stalin'in başında bulunduğu Merkez Komitesi". Örneğin bkz. Etiudy, s. 304, ve XVII konferentsiia vsesoiuznoi kommunisticheskoi partii (b): stenograficheskii otchet (Moskova, 1932), s. 76, 80. Uzmanlara uyarılar için, bkz. Etiudy, s. 242, 290; ve konuşmasının değişik bir yorumu için, Graham, Soviet Academy, s. 186-7.

70. Akademi'nin Doğal Bilimler ve Teknolojinin Tarihi Enstitüsü'nün başkanıydı. V.O.K.S. c. V (1933), s. 18. Oradaki rolü, Graham, Soviet Academy'de tartışılmaktadır. Londra kongresi ve ziyareti için, bkz. Science at the Gross Roads (Londra, 1931), s.1-23'deki raporu; ve onun "Science and Politics in the Soviet Union," New Statesman and Nation, 11 Temmuz 1931, s. 37-8. Ayrıca bkz. şu anlatımları: J.G. Crowther, Fifty Years with Science (Londra, 1970), s. 76-80; Science at the Cross Roads (2. basımı; 1971), s. xi-xxix; VKA, No. 8-9, 1931, s. 93-100; ve Colin Holmes, "Bukharin in England," Soviet Studies (Temmuz 1971), s. 86-90. SSCB'deki yabancı bilimcileri ağırlaması konusunda, bkz. Crowther, s. 86; ve Julian Huxley, A Scientist Among the Soviets (New York, 1932), s. 64. Denemelerini bir araya getiren bir derleme için, bkz. Etiudy. Onun dergisi Sotsialisticheskaia rekonstruktsiia i nauka, Sorena olarak da bilinir, yayımına 1931'de başlamıştı. Daha sonraları "burjuva ideolojisinin esiri" olarak saldırıya uğradı. Pravda, 8 Şubat 1937, s. 3.

71. Resimlerinin ikisi 1931'de sergilenmişti. Alexander Weissberg,The Accused (New York, 1951), s. 185. Marx üstüne çalışmasının bir parçası 1933'te yayımlandı. "Uchenie Marksa i ego istoricheskoe znachenie."

72. Aşağıdaki yayınlardan derlenmiştir. Orlov, Stalin's Crimes, s. 280; Löwy, die Weltgeschichte ist das Weltgircht, s. 279-80, 388-9; Alliluyeva, Twenty Letters, s. 30; "memuary, P. Iakira," Russkaia mysl', 28 Ekim 1971 ve Posev (Haziran 1969), s. 59.

73. Bkz. Etiudy ve onun "Nekotorye mysli o sovetskoi zhivopisi," Izvestiia, 11 Temmuz 1933, s. 3.

74. "Uchenie Marksa i ego istoricheskoe znachenie," s. 79; E. V. Pashukanis'in VKA,No. 5, 1933, s. 40-56'daki saldırısı.

75. Graham, Soviet Academy, s. 45, 56-67; ve onun "Bukharin and the Planning of Science," The Russian review (Nisan 1964), s. 135-48. Özellikle bkz. Buharin'in raporları, Etiudy, s. 236-305; ve "tekhnicheskaia rekonstruktsiia i tekushchie porblemy nauchno-issledovatel'skoi paboty," Sotsialisticheskaia rekonstruktsiia i nauka, No, 1, 1933, s. 5-35.

76. Etiudy, s. 276. Sürekli olarak "teknolojik devrim" zorunluluğunu savunuyordu. Bkz. Pravda, 15 Aralık 1929, s. 3; Pravda, 19 Şubat 1930, s. 2-4; "Tekhnika i ekono-

mika v planovom khoziaistve," Za industrializatsiiu, 20 Mart 1930, s. 2-4; Etiudy, s. 9-34, 64-107, 211-305; XVII konferentsiia, s. 76-80; "Mirovoi krizis, SSSR i tekhnika," Sotsialisticheskaia rekonstruktsiia i nauka, No. 1, 1933, s. 5-35; ve "Perestroika upravleniia i problemy nauchno-tekhnicheskogo obsluzhivaniia promyshlennosti," Pravda, 4 Ağustos, 1933, s. 2-3.

77. Etiudy, s. 291-8.

78. Sotsialisticheskaia rekonstruktsiia i nauka, No. 9-10, 1932, s. 3. 1932'deki Onyedinci Parti Konferansı'nda Komiserliğin temsilcisi olarak konuşmuştu. XVII konferentsiia, s. 75-80.

79. N. Popov, Ocherki istorii vsesoiuznoi kommunisticheskoi partii (bol'shevikov), c. II (15. basımı; Moskova, 1932), s. 304; XVII konferentsiia, s. 138.

80. Pravda, 14 Ocak 1933, s.3.

81. Slepkov, Maretskii, ve Petrovskii. Pravda, 11 Ekim 1932, s.5.

82. Nicolaevsky, Power and the Soviet Elite, s.74-5. Plenumun yayımlanmış tutanaklarında yapılan tartışmalar yalnızca ima ediliyordu. Örneğin karşılaştırın Stalin ile Ordzjonikidze'nin From the First to the Second Five-Year Plan'daki konuşmaları.

83. Pravda, 4 Ağustos 1933, s. 2-3 ve onun "Gody pobed," Plannovoe khoziaistvo, No. 7-8, 1933, s. 117-23. Yeni statüsününün başlıca göstergesi 1 Mayıs makalesiydi. "Znamia nauki v rukakh proletarskoi diktatury," Izvestiia, 1 Mayıs 1933,s.3.

84. Ama farkedilmemiş değillerdi. Onyedinci Parti Kongresi'nde genel bir gevşeme isteyen "parti üyelerinin bir kesimi"nin görüşlerinin "topkı sağ sapmacıların bilinen görüşlerine benzediğini" gözlemliyordu. Works, c. XIII, s. 357-8.

86. Pravda, 11 Ekim 1932, s. 5; A. Mil'chakov, Pervoe desiatiletie: zapiski veterena Komsomola (2 basımı; Moskova, 1965), s. 227; F. Bega ve V. Aleksandrov, Petrovskii (Moskova, 1963),s. 303.

87. Bkz. Yukarda, not 36.

88. Letter o an Old Bolshevik, s. 37. 21 Şubat'ta atanışı, Izvestiia, 22 şubat, 1934, s. 2'de açıklanmıştı.

89. Mikhail Kol'tsov, kakim on byl (Moskova, 1965),s. 97.

90. Yardım ettiği için kötü muameleye maruz kalan yazarların en iyi belgelemiş örneği, kara yazgılı şair Osip Madelstam'dır. Bkz. Mandelstam, Hope Against Hope, s. 22-3, 112-18, 136, 145. Ayrıca yazar Ehrenburg ile Panteleimon Romanov'a da yardım etmişi. Ehrenburg, Memoirs, s. 235; Vyacheslav Zavalishin, Early Soviet Writers (New York, 1958), s. 281.

91. Pervyi vsesoiuznyi s"ezd sovetskikh pisatelei: stenograficheskii otchet (Moskova, 1934), s. 479-503, 573-7, 671.

92. Gleb Glinka "Na putiakh v neytie," Novyi zhurnal, c. XXXV (1953), s. 136; Gustav Regler, The Owl of Minerva (New York, 1960), s. 208; Berger, Nothing But the Truth, s. 106-7. Buharin konuşmasının bitiş sözlerinde ve yine kongrede daha sonra yaptığı ayrı bir açıklamada "öfkeli saldırılar"ı yanılamıştı. Pervyi vsesoiuznyi s"ezd sovetskikh pisatelei, s. 573-7, 671. Kongre ve onun rolü için, ayrıca bkz. Mikhail Koriakov, "Pervyi s"ezd," Novoe russkoe slovo, 10, 13 ve 17 Haziran 1971.

93. Pravda, 17 Mayıs 1937, s. 4. O günlerde bile kongredeki Stalinist tutum Buharin'inkine hiç benzemiyordu. Bkz. Pravda, 1 Ağustos 1924, s. 1'deki başyazı.

94. Isvestiia, 8 Şubat, 1935, s. 1; Nicolaevsky, Power and the Soviet Elite,s. 22.

95. Nicolaevsky, Power and the Soviet Elite s. 22; G. A.Tokaev, Betrayal of an Ideal (Londra, 1954), s. 3. Buharin bu önlemlerin önemini kendisi vurgulamıştı. Bkz. Onun "konstitutsiia sotsialisticheskogo gosudarstva," Izvestiia 14 haziran 1936, s. 2, ve

15 Haziran 1936,s. 2-3. Ek olarak, Buharin'in bir tür iki-partili, ya da en azından iki listeli seçimleri düşündüğüne ilişkin parça parça kanıtlar vardır. Bkz. Nicolaevsky, Power and the Soviet Elite, s. 15-16 ve Tokaev, Comrade X, s. 43.

96. Letter of an old Bolshevik, s. 9, 57-8; ve Buharin, aktaran Nicolaevsky, Power and the Soviet Elite, s. 22.

97. Buharin'in yayın yönetmenliği konusunda ilk elden anlatımlar için bkz. Sovyet Samizdat dergisi Politicheskii dnevnik, No.55 (Nisan 1969), s.40'da yayımlanan imzasız anılar ve Crowther, Fifty Years with Science, s. 143. Gazetenin ünü için bkz. Berger, Nothing But the Truth, s.105; ve The Times (Londra), 16 Mart 1938, s.16.

98. Vsesoiuznoe soveshchanie, 270.

99. Bkz. Buharin'in ya yazarı, ya da ana kaynağı olduğu Letter of an Old Bolshevik, s.48-50'de bu problemin tartışılması.

100. Agy., s.55 Onyedinci Parti Kongresi'nde Buharin'in kendisinin iki ay sonra Sovyet Başkanı Kalinin'i "Meraşal olmayan Hindenburg" diye övmesinden anlaşıldığı gibi Bolşeviklerin bağlamında eski bir ünvan olan "Proleter güçlerin şanlı meraşali" diye isimlendirmiştir Stalin'i. XVII s"ezd, s. 129; "Kalinych'", Izvstiia, 30 Mart 1934, s. 2. Önemli anlarda Stalin'i ismen anmıyordu ki, bu olağan dışı bir atlamaydı. Örneğin bkz. onun 1 Mayıs makalesi, "Pochemu my pobedim?", Izvestiia, 1 Mayıs 1934, s. 3. Başka bir yerde anlamlı bir biçimde Lenin'i artık Stalin'e kullanılan terimlerle tanımlamıştır. Bkz. onun "Our Leader, Our Teacher, Our Father,"Izvestiia, 21 Ocak 1936, s. 2. Stalin kültüne en büyük katkıyı kendisine yöjnelik tehlike çok ciddi hale geldiği zaman yapmıştır. Bkz. "Onun Piramida velikikh del,"Izvestiia, 15 Mayıs 1936, s.3.

101. Vtoroi vsesoiuznyi s" ezd kolkhoznikov-udarnikov 11-17 fevralia 1935 goda; stenograficheskii otchet (Moskova, 1935), s. 145-53; Bukharin, "Nuzhna li nam marksistskaia istoricheskaia nauka?", Izvestiia 27 Ocak 1936, s.3-4.

102. 1936 başlarında Rus ve Sovyet tarihi ders kitaplarının yeniden yazımını denetlemek üzere atanmış resmi Komisyonlarda yer almasına karşın olmuştu bu. Na fronte istoricheskoi nauki (Moskova, 1936), s. 5, 11; Pravda, 4 Mart 1936, s. 1. Gerçekten de o yılın Ocak ayında Çarlık Rusyasının "Oblomovlar ülkesi" olduğu doğrultusundaki geleneksel, olumsuz Bolşevik görüşünü yinelemişti. Pravda bu sözlere ağır biçimde saldırınca, geri almak zorunda kaldı. Bkz. Izvestiia, 21 Ocak 1936, s. 2 ve onun "Otvet na vopros," Izvestiia, 14 şubat 1936, s. 1. Çarlığı değil ondokuzuncu yüzyıl Rusya'sının "devrimci gelenekler"ini öven imsasız başyazısı da eski Bolşevik bakışa aynı derecede sadık kalmaktaydı. "Velikie traditsii" Izvestiia, 5 Şubat 1936, s. bunun yazarının Buharin olduğu iddiası için, Izvestiia, 14 şubat 1936, s.1.

103. Conquest, Great Terror, s. 111.

104. 1936'da Paris'te Nikolayevski'yle yaptığı görüşmeler sırasında Buharin makalelerine ek olarak politika etrafında dönen günlük mücadele üzerine kimin yazdığı anlaşılabilecek biçimde kaleme alınış bir dizi imzasız Isvestia başyazısı yazdığını açıklamıştı. Tucker ve Cohen Great Purge Trial, s. xxxvii. 1934-6'daki düşüncelerini ele alırken bu başyazılara değinmedim, çünkü birincisi kimin yazdığı tartışmalıdır, ikincisi Buharin'in fikirleri kendi imzasını taşıyan pek çok makaleden zaten yeterince açık olarak bilinmektedir.

105. Bir başka örnek için, bkz. Chimen Abransky, "Kamenev's Last Essay," New Left Review, no. 15 (1962), s.32-8.

106. Leo Strauss, Persecution and the Art of Writing (Glencoe, III,1952), Bölüm II ve S.G.F. Brandon, Jesus and the Zealots (New york, 1967).

107. Soch, c. IV, s. 373. Rusya'da Ezop dilinin bir tartışılması için, bkz. der, Sid-

ney I. Ploss, The Soviet Political Process (Waltham, Mass, 1971), s. 73-7.

108. Yukandaki not 83'e ek olarak ve Pravda, 14 Ocak 1933, s. bkz. onun "Mir, kak on budet," Izvestiia, 7 Kasım 1934, s. 4-5. Ayrıca XVII s"ezd, s. 114-9; "Ekonomika sovetskoi strahy Isvestiia, 12 Mayıs 1934, s. 3; "Surovye slova," Izvestiia, 28 Aralık 1934, s. 2; ve "Novyi etap v razvitii sovetskoi ekonomiki," Izvestiia, 12 Ekim 1935, s. 3.

109. Ems Genri, "Otkrytoe pis'mo pisateliu I. Erenburgu," Grani, No. 63. (1967), s. 198; Heinz Bradt, The Strany," for a Third Way (Garden City, N.Y., 1970), s. 70-1, 80. Komünistlerin yeni bir politika baskısının örneklerini için, bkz. Iz istorii Kominterna (Moskova, 1970), s. 104-36.

110. Bkz. Robert M. Slusser, "The Role of the Foreign Ministry," der, I. J. Lederer, Russian Foreign Policy, (New Haven, Conn., 1962), s. 217-30; Nicolaevsky, Power and the Soviet Elite, s. 79-90 ve George F. Kennan, Russia and the West Under Lenin and Stalin (Boston, 1960), Bölüm xix-xxi.

111. Yeniden basım der, Soviet Documents on Foreign Policy, C.III (Londra, 1953), s. 184. Nazi Almanyası üzerine üst düzeyde sürdürülen tartışmayı doğruluyan bu konuşmaya dikkatimi Robert M.Slusser çekmişti.

112. XVII s"ezd, s.13.

113. Bkz. yukarıda not 110; Tuckers'ın der. Tucker ve Cohen, Great Purge Trial'a giriş yazısı xxxiii-xl; ve Louis Fischer, Russia's Road From Peace to War (New York, 1969), Bölüm xxii.

114. "Uchenie Marksa i ego istoricheskoe znachenie,"s.99; ayrıca bkz. Izvestiia, 1 Mayıs 1933, s.3.

115. XVII s"ezd, s.127-9.

116. Bkz. Culture in Two Worlds (New York, 1934);"Vystrel printsipa,"Izvestiia 28 Haziran 1934, s.1; Izvestiia, 7 Kasım 1934, s. 4-5; Vtoroi vsesoiuznyi s"ezd kolkhoznikov-udarnikov, s. 151-2;"Mysli v godovshchinu fevral'skoi revoliutsii," Izvestiia, 12 Mart 1935, s. 2; "Problema mira," Izvestiia, 30 Mart 1935, s. 2; "Vtoroe rozhdenie chelovechestva," Izvestiia, 1 Mayıs 1935, s. 3; "Fashizm i voina," Izvestiia, 1 Ağustos 1935, s. 3-4; "Filosofiia kul'turnogo filistera, "Izvestiia, 8 Aralık 1935, s. 2. ve 10 Aralık 1935, s. 3; " O geopoliticheskom voiazhe," Isvestiia, 15 Şubat 1936, s. 6; Les Problemes fondamentaux de la Culture contemporaine (Paris, 1936); "Rasshirenie sovetskoi demokratii," Izvestiia, 1 Mayıs 1936, s. 4. ("Burjuva demokrasisi"yle faşizmi karşı karşıya koyar.) Koyar ve "Marshruty istorii: mysli vslukh," Izvestiia, 6 Temmuz 1936, s. 3-4. Ayrıca bkz. Case of the Anti-Soviet Bloc, s. 230, 361, 422-3'deki çarpıtılmış sözleri.

117. Izvestiia, 30 Mart 1935, s. 2. Ayrıca bkz. Izvestiia, 28 Haziran 1924, s. 1; Izvestiia, 15 Şubat 1936, s. 6; ve onun "Imperialism and Communism," Foreign Affairs (Temmuz 1936), yeniden basımı, der. Phelip E. Mosley, (New York, 1963), s. 138-52.

118 Case of the Anti Soviet Bloc, s. 230-1.

119. XVII s"ezd, s. 127; "Vsia strana," Izvestiia, 20 Haziran 1934, s. 2; Izvestiia, 22 Aralık 1934, s. 2 (burada açıkça "reformlar"dan söz eder); Vtoroi vsesoiuznyi s"ezd kolkhoznikov-udarnikov, s. 145-53; "Nekotorye itogi revoliutsionnogo goda i nashi vragi," Izvestiia, 7 Kasım, 1935, s. 5; "Oprokinu ye normy (vnutrennee obozrenie),"Izvestiia, 10 Ocak 1936, s. 3; Izvestiia, 1 Mayıs 1936, s. 4 ve Izvestiia, 6 Temmuz 1936, s. 3-4. Bu bağlamda Nikolayevski ve ülke dışındaki sosyalistlerle girilen ittifakların "SSCB içindeki ilişkiler açısından... korkunç derecede olumlu önem" kazandığını anlatmıştı. B. Nikolaevskii, "Chetvert' veka nazad," Novoe russkoe slovo, 6 Aralık 1959, s. 2.

120. Culture in Two Worlds, s. 4; Les Problèmes fondamentaux, s. 8; Izvestiia, 14 Haziran 1936, s. 2 ve Buharin, aktaran Nicolaevsky, Power and the Soviet Elite, s. 19.

121. Izvestiia, 8 Aralık 1935, s. 2, ve 10 Aralık 1935, s. 3; Les Problèmes fondamentaux, s. 23. Berduyev'in The Fate of Man in the Modern World (New York, 1935) üzerine makalesinin Mihail Karvakov tarafından Novoe russkoe slovo, 29 Temmuz 1971, s. 3'de dikkat çekilmiştir.

122. Bukharin, aktaran Nicolaevsky, Power and the Soviet Elite, s. 16-17; ve makaleleri, Izvestiia, 1 Mayıs 1936, s. 4; ve Izvestiia, 6 Temmuz 1936, s. 3-4. Aynı şekilde aktarılanlara ek olarak, 120 ve 121, bkz. Izvestiia, 7 Kasım 1934, s. 4-5; Izvestiia, 1 Mayıs 1935, s. 3; ve Izvestiia, 1 Ocak 1936, s. 3.

123. Les Problèmes fondamentaux, s. 22. Önderlik kültleri üzerine, ayrıca bkz. onun "Proizvodstvennyi konvent velikoi proletarskoi revoliutsii," Izvestiia, 15 Kasım, 1935, s. 4'deki ustaca dizişleri.

124. Aktaran Edward J. Brown, Russian Literature Since the Revolution (New York, 1969), s. 208. ayrıca bkz. Protiv burzbuaznogo liberalizma v khudozhestvennoi literature (Moskova, 1931), Özellikle s. 25-7, 102-3.

125. Görünüşe bakılırsa bu fikir kafasında daha 1929'da şekillenmeye başlamıştı. Bkz. Marx'ın ilk elyazmalarındaki yabancılaşma temasını tartışması, Pravda, 15 Aralık s. 3; kolektifleşmeye Ezop diliyle saldırısı için, Etiudy, s. 335-53; ve Gorki'nin hümanizmine yaptığı dokundurma, "Novoe chelovechestvo," Pravda 17 Ekim 1932, s. 3.

126. Izvestiia, 10 Aralık 1935, s. 3; Izvestiia, 1 Ocak 1936, s. 3. Ayrıca bkz. Culture in Two Worlds, s. 25-8; Izvestiia, 12 Mayıs 1934, s. 3; Prevyi vsesoiuznyi s"ezd sovetskikh pisatelei, s. 499-501; Izvestiia, 7 Kasım 1935, s 5; Izvestiia, 8 Aralık 1935, s. 2; Les Problèmes fondamentaux, s. 12-25.

127. Izvestiia, 7 Kasım 1935, s. 5. ve Bukharin aktaran Nicolaevsky, Power and the Soviet Elite, s. 16-17. Sosyalizm ile "faşizmi karşılaştırması için, ayrıca bkz. Culture in Two Worlds; Izvestiia, 1 Mayıs 1935, s. 3; Izvestiia, 8 Aralık 1935, s. 2, ve 10 Aralık 1935, s. 3; ve Les Problèmes fondamentaux.

128. Örneğin bkz. Culture in Two Worlds; Les Problèmes fondamentaux; ve Izvestiia, 10 Aralık 1935, s. 3.

129. XVII s"ezd, s. 129; Culture in Two Worlds, s. 10.

130. Izvestiia, 8 Aralık 1935, s. 2.

131. Aktaran Nicolaevsky, Power and the Soviet Elite, s. 15, 18-19.

132. Izvestiia, 1 Ocak 1936, s. 3. Aynı şekilde bkz. Izvestiia, 12 Mayıs 1934, s. 3; Izvestiia, 12 Ekim 1935, s. 3; Izvestiia, 7 Kasım 1935, s. 5; ve Izvestiia, 15 Kasım 1935, s. 4.

133. Ehrenburg, Memoirs, s. 289. Buharin, Kirov'un öldürülmesi üzerine üç makale yayımlamıştı, Izvestiia, 2, 6 ve 22 Aralık 1934. Sonuncusu özellikle ilginçti. Partideki muhalifler ile işlenen suç arasında bir bağ bulunduğunu düşündürmekten kaçamadığı halde; çarpıcı ölçüde değişik yönde bir sonuç çıkarmıştı. Cinayetin amacı, diye yazıyordu, "reformlar"ı sekteye uğratmak, iç doğrultuyu çıkmaza sokmak"tı. Sorun, Buharin'in işaret ettiğine göre, "kimin çıkarları"na hizmet etmiş olduğuydu? Buharin, olayın aslını, gerçekleri bilen bir avuç kişiden biri olan ve görünüşte dostluğunu hâlâ sürdürdüğü polis şefi Yagoda'dan öğrenmiş olabilirdi. Bkz. Mandelstam, Hope Against Hope, s. 22-3, 82.

134. Conquest, Great Terror, s. 57-8, 85-9.

135. Nicolaevsky, Power and the Soviet Elite, s. 14.

136. Alliluyeva, Twenty Letters, s. 115, 140; ve onun Only One Year (New York 1969), s. 147, 166.

137. L. Dan, "Bukharin o Staline," Novyi zhurnal, 75 (1964), 181. Örneğin Buharin'in 1934'teki yazarlar kongresinde büyük bir övgüyle karşılaşması üzerine "benim ölüm fermanımı imzaladı" dediği söyleniyordu. "Berger, Nothing But the Truthy, s. 107.

138. Aktaran Medvedev, Let History Judge, s. 333.

139. Jules Humbert-Droz, "Mes relations avec le groupe des droitiers et des 'Versöhnler'" (1935'ten kalan yayımlanmamış belge, A.G. Löwy'nin elindedir); ve Pravda, 10 Şubat 1936, s. 3.

140. Dan, "Bukharin o Staline," Novyi zhurnal, 75 (1964), s. 182.

141. Nicolaevsky, Power and the Sviet Elite, s. 9.

142. Dan, "Bukharin o Staline," Novyi zhurnal, 75 (1964), s. 182; André Malraux, Fallen Oaks: Conversations with De Gaulle (Londra, 1972), s. 103.Ayrıca bkz. Reswick, I Dreamt Revolution, s. 325.

143. Güvenilir olduğu doğrulanmasına karşın, mektup'u tam olarak kimin yazdığı hâlâ belli değildir. İlk olarak "y.z." baş harfleriyle mülteci Menşevik dergisi Sotsialisticheskii vestnik'de çıkmıştı (22 Aralık 1936, s. 20-33 ve 17 Ocak 1937, s. 17-24) ve bilgisi olan diğer kişilerden elde ettiği tamamlayıcı bilgilere dayanarak mektup'u kendisinin yazdığı söylentilerini doğrulamıştı. Açıkladığına göre ilkin bir diyalog biçiminde yazmayı tasarlamış, ama yayıncısının ısrarları karşısında yeniden anlatı biçimine sokmuştu. Bkz. Novoe russkoe slovo, 6 Aralık 1959, s. 2; ve Sotsialisticheskii vestnik (Aralık 1959), s. 246. Nikolayevski bu açıklamayı daha da geliştirmişti. Power and the Soviet Elite, s. 3-25. Ama Robert M. Slusser'in işaret ettiği gibi açıklamayı mektup'un özgün baskısına eklenen yayıncının notuyla olsun, mektup'un satırları arasındaki Sovyet yöneliminde Eylül 1936'da varolan gizli gelişmelere eğilen kanıtlarıyla olsun bağdaştırmak güçtür. Bkz. Slusser'in Russian Foreign Policy'daki tartışması, der. I.J. Lederer (New Haven, Conn, 1962), s. 221-2; ve Slavic Review (Eylül 1966), s. 530-1. Herhalde yalnızca ya da Rikov örneğin, kendileri aleyhindeki soruşturmanın Eylül 1936'da sanıklarının ifadesine başvurmadan düştüğünü biliyorlardı. Letter, s. 60.Varolan farklılıklar çeşitli varsayımlarla giderilebilir; (Slyser'in ortaya attığı) biri şöyledir ki Buharin (Rikov da eklenebilir,) Mektup'un asıl metnini ya da tamamlayıcı materyalleri 1936 sonunda Nikolayevski'ye elaltından vermişlerdi. Gerek mektup, s. 40'da gerekse Buharin'in özyaşamöyküsü "Autobiyografiia", s. 53'de görünen yazarın çocukluğuna ilişkin sokaktaki yaramazlıklarına çarpıcı değinmeler belki içindeki Buharin'in imzası- buna inandırıcılık kazandırmaktadır. Nasıl olursa olsun, şu ya da bu biçimde mektup'un kaynağının Buharin olduğuna kuşku yoktur.

144. Dan, "Bukharin o Staline," Novyi zhurnal, 75 (1964), s. 182; Nicolaevsky, Power and the Soviet Elite, s. 6. Bir başka etken daha vardı. Buharin, karısı yanında olmakla birlikte, pratikte rehinler olarak geride yaşlı babası, ilk karısı, eski arkadaşı ve onların küçük kızını bırakmıştı.

145. Izvestiia, 1 Mayıs 1936, s. 4.

146. "Pevets razuma," Izvestiia, 20 Haziran 1936, s. 2; "Gor'kii: poslednee 'prosti,'" Izvestiia, 23 Haziran 1936, s. 2.

147. Izvestiia, 6 Temmuz 1936, s. 3-4. Bunun önemine diğer yazarlar da dikkat çekmiştir. Örneğin bkz. Tucker'in der. Tucker and Cohen, Great Purge Trial'a giriş, yazısı, s. xxxvi-viii; ve Katkov, Trial of Bukharin, s. 94-6.

148. Case of the Anti-Soviet Bloc, s. 360-1, 422-3.

149. Izvestiia, 6 Temmuz 1936, s. 3-4; Nicolaevsky, Power and the Soviet Elite, s. 25.

150. The Case of the Trotskyite-Zinovievite Terrorist Centre: Report of Court Proceedings. (Moskova 1936), s. 55-6, 68, 73, 115-16; ve Pravda, 22 Ağustos 1936, s. 4.

151. Pravda, 23 Ağustos 1936, s. 2; Victor Serge, Twenty Years After (New York, 1937), s. 226.

152. Bkz. Pravda, 22, 23, ve 26 Ağustos 1936.

153. Conquest, Great Terror, s. 151-3.

154. Araştırmacılar Eylül'de tam üyeli bir Merkez Komitesi plenumu mu, bir dizi Politbüro toplantısı mı, yoksa değişik bir toplantı mı yapıldığı konusunda ayrılırlar. Bkz. agy., s. 153'deki tartışma; ve Slavic Review (Aralık 1967), s. 665-77 İspanya üzerine karar için, bkz. Slusser, yukarıda not 110.

155. Giriş yazısı Andrei Platonov, The Fierce and Beautiful World (New York 1970), s. 8. Ayrıca Letter of an Old Bolshevik, s. 60-2. Buharin Taşkent'e yolculuğuna Ağustos'ta çıkmıştı. Case of theAnti-Soviet Bloc, s. 228.

156. İmzalı son makalesi 6 Temmuz'da çıkmıştı. Gazetenin başyazısının tonu Ağustos ortasında Zinovyev'in yargılanmasıyla belirgin ölçüde değişmiştir, oysa Slusser'in işaret ettiği gibi bkz. yukarıda, not 110) Buharin ya da arkadaşları Eylül sonuna kadar Stalin'in dış politikasına karşı ç kan bir iki ihtiyatlı başyazı kaleme alabilmiş olabilirler. En azından kağıt üzerinde Buharin 7 Kas m'a kadar İzvestiia'nın basın kartını taşıyordu. Medvedev, Let History Judge, s. 171.

157. Bu gelişmeler için, bkz. Conquest, Great Teror, s. 154-6.

158. Orlov, Stalin's Crimes, s. 280.

159. Aktaran Medvedev, Let History Judge, s. 171.

160. Pravda, 2 Aralık 1936, s. 2; Pravda, 12 ve 15 Aralık, 1936.

161. The Case of the Anti-Soviet Trotskyite Centre: Report of Court Proceedings (Moskova, 1937); ayrıca bkz. Conquest, Great Terror, s. 164-85.

162. Medvedev, Let History Judge, s. 174; Buharin fiili ev hapsine bir değinme için, bkz. Mandelshtam, Hope Against Hope, s. 276. "Son stand" deyimi Conquest'indir. Great Terror, Bölüm vi. s. 185-92O perestroike partiino-politicheskoi raboty: k itogam plenuma TSK VKP(b) 1937 g. (Moskova, 1937), s. 55; ve Stalin, Sochineniia, der. Robert H. Mc. Neal, c. I (Stanford, Calif., 1967), s. 194.

163. Conquest, Great Terror, s. 185-92.

164. Medvedev, Let History Judge, s. 174;

165. Yeniden basımı, Medvedev, Let History Judge, s. 182-4. Ortaya çıkış koşulları Buharin'in karısı Larina'nın 1961 ya da 1962'de yazılmış bir mektubunda anlatılmaktadır. Dr. Peter Reddaway bana, Alexander Herzen Foundation'daki koleksiyondan onun mektubunun bir kopyasını temin etmişti.

166. Alexander Uralov (Abdurakhman Avtorkhanov), The Reign of Stalin (Londra 1953), s. 45-6. Uralov'un anlatımı tartışmalıdır, çünkü plenum tarihini yanlış aktarıp 1936 Sonbaharı olarak verir. (Bkz. yukarıda not 154.)Ama Buharin'in açıklamasıyla ilgili onun yorumu önemli noktalarında başka kaynaklarca doğrulanmaktadır. Bkz. Medvedev, Let History Judge, s. 174; Writings of Leon Trotsky (1937-38) (New York 1970), s. 128-9; ve Conquest, Great Terror, s. 195. Ruhu ve tonuyla da Buharin'in yukarıda aktarılan son mektubuna çok benzemektedir. Son olarak Buharin'in plenumdaki red tavrı o günlerde resmen açıklanmıştı. Bkz. Kruşçev'in raporu, Pravda, 17 Mart 1937, s. 2.

167. Aktaran Medvedev, Let History Judge, s. 174.

168. Conquest, Great Terror, s. 193-5; ve agy.

169. Medvedev, Let History Judge, s. 174. Tutuklanma tarihleri için, bkz. Larina'nın mektubu, yukarıda, not 165; ve Case of the Anti-Soviet Bloc, s. 185.

170. 1947'de Maurice Merleau-Ponty's'nin ünlü felsefi incelemesi Humanisme et Terreur,ün esin kaynağı buydu ve 1967'de bile Jean Luc Godard'ın filmi La Chinoise'de yeniden görünmüştür.Koestler, Rubaşov'un bir karışım olduğunu, düşünce tarzı Nikolay Buharin'inkini model alırken,kişiliği ise fiziksel görünümünün Leon Troçki ve Karl Rodek'in sentezi olduğunu söylemişti.The Invisible Writing (Boston,1955),s.394 Aslında Rubakov'un düşünce tarzı ve kişiliği birbirinden ayrılmazdır.

171. Kimi Batılı ve Sovyet araştırmacılar o zamandan beri itirafta bulunmadığını ileri sürmüşlerdir.Örneğin bkz.,Avtorkhanov,Stalin,Bölüm xxviii; Tucker'in der Tucker ve Cohen,Great Purge Trial'a giriş yazısı, s. xl-xlviii; Katkov,Trial of Buharin, Bölüm II; ve Medmedev, Let History Judge, s.176-8.O günlerde anlayanlar arasında İngiliz görgü tanığı Fitzroy MacLean, Escape to Adventure (Boston, 1950), s.67-75 ile uzaktan, Manès Sperber vardı.Bkz. Survey (Yaz, 1969), s.101

172. Case of the Anti-Soviet Bloc.Görgü tanıklığına dayanan anlatımlar için, bkz. Escape to Adventure, s. 61-83; Walter Dumty, The Kremlin and the People (New York, 1941),s.76-81

173. MacLean,Escape to Adventure,s.82;Duranty,Kremlin, s.78.

174. Örneğin bkz.,Case of the Anti-Soviet Bloc, s. 675-6. Çeşitli aşamalardaki yargılama tutanaklarını okuma sorunu için bkz. Nathan Leites ve Elsa Bernaut, Rittial of Liquidation (Glencoe, III.,1954).

175. Case of the Anti-Soviet Bloc, s. 626-31.

176. Orlov, Stalin's Crimes, s.277

177. MacLean, Escape to Adventure, s. 68; Case of the Anti-Soviet Bloc, s.656-7

178. Medmedev, Let History Judge, Bölüm aynı şekilde Conques Great Terror, Bölüm v ve ix.

179. Aleksander Wat, "The Death of an Old Bolshevik," Kultura Essays,der, Leopold Tyrmand (New York, 1970), s.72

180. Medmedev, Let History Judge, s.187; Orlov,Stalins Crimes, s. 280-2; Case of the Anti-Soviet Bloc, s.648, 777.Mikoyan daha sonra Amerikalı bir gazeteciye Buharin'e işkence yapılmadığını söylemiştir.ConquestGreat Terror, s.391.

181. Conquest, Great Terror, s. 142, 330-2 "memuary P. Takira," Russkaiamysl' Devrimci geçmişlerini paylaşmış ve politik yazgılarını paylaşmayı uyacakları eşleri olan mahkumlardan farklı olarak, genç eşleri bulunan mahkumların özel bir dezavantajları vardı.

182. Buharin'in son mektubu ve duruşmadaki tanıklığının açıklığa kavuşturduğu gibi, Soviet Bloc, s.474-768,777.

183. Agy. s.777.

184. Agy. s. 372, 768.

185. Tucker'in der Tucker ve Cohen,Great Purge Trial'a giriş yazısı xliv-viii.

186. Case of the Anti-Soviet Bloc, s.778.

187. Tucker'in der, Tucker and Cohen, Great Purge Trial'a giriş yazısı,

188. Orlov, Stalins Crimes,s.282; Case of the Anti-Soviet Bloc,s.129, 767,778; Katkov, Trial of Bukharin, s.125-6. Feuchtwenger'in yargılama özürü olan Moskov 1937'nin Sovyet baskısı Kasım 1937'de çıktı. Yargılama sırasında Vişinski, kanının gizli bir toplantıya katıldığını ima ederek Buharin'i yıldırmaya çalışmıştı. Buharin kesin-

likle reddetti. Case of the Anti-Soviet Bloc, s. 350-2.

189. Case of the Anti-Soviet Bloc, s. 777. Bir anlatıma göre Buharin hapishanedeyken "insanın doğası" üzerine bir kitap yazmaktaydı. Berger, Nothingi but the Truth, p. 110. Elyazmasının bugüne kadar elde kalıp kalmadığı bilinmiyor.

190. MacLean, Escape to Adventure, s. 68.

191. Caseof the Anti-Soviet Bloc, s. 370, 778.

192. Agy., s. 348-378, 396, 413, 424, 504, 771. Başka örnekler de verilebilir.

193. Agy, s. 125-7, 496-7, 769, 771. Karelin ve diğer tanıklar için, bkz. MacLean, Escape to Adventure, s. 66.

194. Case of the Anti-Soviet Bloc, s. 767, 776-9. Ülke dışındaki pek çok anti-Stalinist ve anti-komünistin de kabul ettiği unutulmamalıdır.

195. Örneğin bkz. agy., s. 128-36, 184, 380. Ayrıca Tucker'in der. Tucker ve Cohen Great Purge Trial'a giriş yazısı, ve Katkov, Trial of Bukharin, s. 128-30.

196. Case of the Anti-Soviet Bloc, s. 778.

197. Agy., s. 168, 369-70, 381.

198. Agy., s. 379, 381-2.

199. Agy., s. 423, 667; ayrıca s. 397, 400, 435, 650 ve Izvestiia, 9 Mart 1938, aktaran Medvedev, Let History Judge, s. 178.

200. Case of the Anti-Soviet Bloc, s. 423, 667.

201. New York Times, 8 Mart 1938, s. 1, 8; MacLean, Escape to Adventure, s. 62-3. Dikkatçekici bir istisna vardı. Amerikan büyükelçisi Joseph Davies. "Buğdayı kabuğundan gerçeği sahtesinden ayırdıktan" sonra, suçlamaların ve itiraflarn "mantıklı kuşkuların ötesinde" doğru olduğunu bildiriyordu. Savaş başlayınca, Büyükelçi yargılamaların "Hitler'in Rusya'daki Beşinci Kolu"nu yok ettiğini" de söylemekten hoşlanıyordu. Joseph E. Davies, Mission to Moscow (New York, 1941), s. 269, 272.

202. New York Times, 8 Mart 1938, s. 8 ve 13 Mart 1938, s. 30; Case of the anti-Soviet Bloc, s. 685; MacLean, Escape to Adventure, s. 74.

203. New York Times, 13 Mart 1938, s. 30. Nedeni açıklanamamakla birlikte, aynı muhabir Harold Denny'nin o günlerde yargılamalar hakkında "geniş anlamıyla uydurma değillerdir" demesine de dikkat çekilmelidir. New York Times, 14 Mart 1938, s. 4.

204. Katkov'un TheTrial of Bukharin'nin isimsiz değerlendiricisi, The Times Literary Supplement, 29 Ocak 1970.

205. Case of the Anti- Soviet Bloc, s. 696; Pravda, 10 Mart 1938, s. 1.

206. Case of the Anti-Soviet Bloüc, s. 791, 799; New York Times 16 Mart 1938, s. 4. Trotsky yargılama ile Hitler'in Anschluss'ın çakışmasında "trajik bir simgesellik" görüyordu. Writings of Leon Trotsky (1937-38) (New York, 1970), s. 146. ayrıca bkz. Katkov, Trial of Bukharin, s. 183.

207. Victor Kravchenko, I Chose Freedom (New york, 1946), s. 283; Margaret McCarthy, Generation in Protest (Londra, 1953), s. 112.

SONSÖZ

1. History of the Communist Party of the Soviet Union (Bolsheviks): Short Course (New York, 1939), s. 346.

2. Alman işgali başladığı zaman NKVD, 30'lu yıllarda Buharinciler ve Trotskyistler olarak mahkum edilmiş kamplardaki binlerce tutukluyu alelacele idam etmişti. Joseph Scholmar, Vorkuta (Londra, 1954), s. 169. Buharin'in 20'li yıllarda himayesine al-

dığı Valentin Astrov, Stalin yıllarının çoğunu kamplarda geçirmişti. Bkz. W. Cladius, "In a Soviet Isolator," St. Antony's Papers: Soviet Affairs. No.1 (Londra, 1956), s. 143-5. Astrov Moskova'ya 50'li yıllarda döndü ve iki tarihsel roman, Ogni vperedi (Moskova 1958) ile Krucha'yı (Moskova 1966) yayımladı. 20'li yıllardaki partinin politik yaşamının kurgusal bir öyküsünü veren ikinci roman çağdaş Sovyet muhaliflerince Astrov'un Buharinciler olan "eski yoldaşlarına iftira etmesi"nden ötürü eleştirilmiştir. Bkz. Novoe russkoe slovo, 2 Şubat 1971, s. 3.

3. İki Sovyet şairi Boris Pasternak ile Pavel Vasilyev'in 1937'de Buharin'in idamını isteyen imzayı atmayı cesaretle reddettikleri de kaydedilmelidir. Vasilyev tutuklandı ve çok geçmeden kurşuna dizilmişti. Bkz. Vasily Grossman, Forever Flowing (New York, 1927), s. 33; ve Wolin ile Slusser, Soviet Secret Police, s. 186, Burada Vasilyev'in reddedişinin tarihi yanlış olarak verilmektedir.

4. History of the Communist Party of the Soviet Union, s. 346.

5. Khrushchev, Crimes of the Stalin Era.

6. Aktaran Medvedev, Let History Judge, s. 184-5.

7. B. Nikolaevskii, "Problema destalinizatsii i delo Bukharina," Sotsialisticheskii vestnik, Derleme No. 4 (Aralık 1965), s. 22-38; Michael Tatu, Power in the Kremlin from Khrushchev to Kosygin (New York, 1969), s. 245. Yasal olarak itibarının çok yakında iade edileceği haberleri Ekim 1962'de yaygınlaşmaktaydı. Bkz. Politika (belgrad) 16 Ekim 1962, s. 4; ve New York Times, 19 Ekim 1962.

8. Vsesoiuznoe soveshchanie, s. 298. Konuşmacı, 1937'de Buharin'e, Rikov'a ve onların "casusluk yapan, yıkıcı ve terörist örgüt"lerine şevkle saldıran, hızlı bir yükseliş içindeki genç Stalinist Petr Pospelov'du. Pravda, November 6, 1937, s. 3.

9. Örneğin bkz. Voprosy istorii KPSS No. 8, 1967, s. 63 ve No. 10, 1970, s. 105; ve Novyi mir, No. 2, 1969, s. 192.

10. Vaganov'un Pravyi uklon (1970); Buharin'e ve Buharinciliğe karşı egemen resmi tutumu yansıtır. Bkz. Kommunist, No. 18, 1970, s. 115-19'daki övücü değerlendirme.

11. Örneğin bkz. Imre Nagy, On Communism: In Defense of the New Course (New York, 1957); Ota Sik, Plan and Market Under Socialism (White Plains, N. Y. 1967); ve Doğu Avrupalı Marksistlerin denemeleri, der. Erich Fromm, Socialist Humanism (Garden City, N. Y., 1966).

12. Bkz. Polonya ve Sovyet yaklaşımlarının karşılaştırılması, Warren Lemer, "The Unperson in Communist Historiography," The South Atlantic Quarterly (Sonbahar 1966), s.444-6; ve Achan'ın yaklaşımı, Predrag Vranicki, Istorija Marksizma (Zagrep,1961).

13. İlginç bir örnek Nagy'nin On Communism'dır,burada NEP kendi "yeni yön"ünün bir savunuşu olarak aktarılır.

14. Materialy k lektsiiam po kursu istorii KPSS: temy 11-13 (Moskova,1964),s.44; ve Daniel Tarschys. Beyond.the State: The Future Polity in Classical and Soviet Marxism (Stockholm, 1971), s.161,191.

15. Bkz.Lewin'in yakında çıkacak olan incelemesi Political Ideas in Soviet Economic Debates: From Bukharin to Modern Reformes (Princeton Universty Press).

16. Örneğin bkz. A.Rumiantsev, "Partiia i intelligentsiia," Pravda, 21 Şubat, 1965,s.2-3.

17. Stalin'den sonra kolektifleşme üzerine yazıların kapsamı için, bkz.M.A. Bogdenko ve I.E. Zelinin, "Istoriia kollektivizatsii sel'skogo khoziaistva v sovremennoi sovetskoi istoriko-ekonomicheskoi literature,"Istoriia SSSR, No.4,1962,s.133-51; Istoriia

sovetskogo krest'ianstva i kolkhoznogo stroitel'stva SSSR (Moskova,1963); ve Ocherki po istoriografii sovetskogo obshchestva (Moskova,1965).Bölüm vii. Lewin (yukarıda not 15), Stalin'in sanayi politikalarının eleştirisini tartışır.Stalin'in komintern çizgisinin eleştirisi henüz yeni şekillenmeye başlıyor. Örneğin bkz. V.M.Leibzon ve K.K.Shirinia, Povorot v politike Kominterna (Moskova, 1965),s.125,177; ve Ocherki istorii istoricheskoi nauki v SSSR, c.IV (Moskova,1966), s. 692,712-15.

18. Ya da Bertram D. Wolfe'un çok önce yazdığı gibi, bütün destalinizasyon süreci boyunca ziyafetteki hayalet " sopa cesedine" tekrar tekrar saplandığı halde mezarında durmayan bir hayalet olmuştur."Khrushchev and Stalin's Ghost(New York, 1957), s.135.

19. Kolektifleştirme ve onunla ilintili sorunlar üzerine son zamanların batılı incelemelerinin önemli bir bölümü kesinlikle hepsi değilse de, artık kimi çekince paylarıyla Buharin'in ekonomik savları ve politikalarının değerli yanları desteklemeye eğilimlidir. Bu bilimsel düşüncelerin kapsamı için, bkz.1965-71'de çıkan aralıksız kolektifleştirme tartışmaları Soviet Studies'de Herbert J.Elison,"The Decision to Collectivize Agriculture,"American Slavic and East European Review (Nisan, 1966),s.189-202;Alec Nove,"Was Stalin Really Necessary?,"Encounter(Nisan 1962),s.86-92;E.H. Carr,The October Revolution (New York, 1969),Bölüm vi ve vii; Erlich,Soviet Industrialization,Kısım II;Lewin, Russian Peasants;ve Isaac Deutscher, The Unfinished Revolution (New York,1967).Fransız devrimi üzerine düşünceler gibi, Sovyet tarihsel düşünceleri de herhalde eninde sonunda başlıca devrimci kişilikler ve programlarla bu harici Neo-Stalinist vb. bağlantılı rakip yorumlama okullarına bölünecektir.Gayrı resmi biçimde yayım Sovyet tarihçilerinin hararetleri tartışmaları ile Sovyet yazılarında böyle bir bölünme şimdiden ima edilmektedir. Örneğin bkz."Obsuzhdenie manate 3-go toma Istorii KPSS," Grani, No.65 (1967), s.,129-56.

20. En önde gelenleri, tasfiye edilen Buharinci Petr Petrovski'nin oğlu genç tarihçi Leonid Petrovski'dir. Bkz. aşağıda not.22.1967'de eski Bolşeviklerin çocukları Merkez Komitesi'ne Stalin'in resmi rehabilitasyonunu protesto eden bir mektup gönderdiler imza verenler arasında Buharin'in oğlu ile idam edilen 3 Buharincinin oğulları da vardı. (Haziran 1969) s.59: Buharin hakkındaki tarihsel bilgiler, son mektubu dahil,Samizdatta dolaşmaktadır. Muhaliflerin konumunun ilginç bir göstergesi Soljenitsin'den gelir,"Stalin, Buharin gibi yoksul kalmaya yeminli insanlardan bıkmışsı onların dürtülerini anlamıyordu."Aleksadır I.Solzhenitsyn,The First Circle (New York, 1969) s.121.

21. Medmedev, Let History Judge, s.65.Bunu "kimi tarihçi"lerin düşüncesi diye-bildirirken Medmedev, kişisel olarak böyle bir tutum takınmak istemeyeceğini ekler.Ama Stalin'in ekonomik politikalarının eleştirisi düpedüz Buharinci niteliktedir.iii.Bkz. onun bölüm iii.

22. Leonnid Petrovski'nin Merkez Komitesine açık mektubundan çeviri. Washington Post, 27 Nisan 1969, s.ci, c. 5.

Nikolay Buharin... 1905 Devriminde genç bir Bolşevik... 1917'de lider... 1926-29 Enternasyonel başkanı... Lenin'den sonra partinin en önemli kuramcısı, Lenin'e göre ''partinin sevgilisi''... insani nitelikleriyle halk tarafından çok sevilir bir lider... Stalin döneminde önce ikinci isim, sonra ''temizleninceye'' kadar muhalefetin sözcüsü...

Profesör Stephen F.Cohen, Princeton Üniversitesi Politika Kürsüsü öğretim üyesi. Binlerce kaynağa dayalı çalışmasında Buharin'in yaşamı çevresinde Ekim Devrimi tarihine yeni bir boyut kazandırıyor. Tarihin ''unutulmuş'', ''ihmal edilmiş'' ya da ''saklanmış'' yanlarını, sakin bir bilimsellikle araştırıyor.

Profesör Cohen kitabında gerek Batılı, gerek Sovyet tarihçilerin bugüne kadar yarattıkları tezlere ve ''mitlere'' karşı çıkıyor.

Parti içi çatışmayı Buharin ve yandaşlarının kazanması durumunda Sovyetler Birliği'nin nasıl bir alternatif yola gireceği sorusunu soruyor, olabilirliğini araştırıyor. Buharin'in unutulmaya terkedilmiş kuramsal yapıtlarını inceliyor, günümüze taşıyor.